No 60.

60.

218.

~~371~~

...autez
portionatū hu
s ꝓ spēs sibi dl
e nūc loqmur,

aturalem rerum
oc lapsu arguere
hristi anima sen=
ectiue/non mino
s:quum non nisi
onit apl's ad heb.
sti tā abstractiue
fectius ꝙ ꝗcunqꝫ
o/ꝙ sit lumen naꝫ

233.

.81.

R198

497 foª 1.

~ ordo librorum ueteris testamenti

genesis	/	per capita	50	ecclesiastes	Per capª 12
exodus		per cap.	40	canticum canticorum	08
Leuiticus		per cap	27	liber sapientiæ	19
numeri		per cap.	36	ecclesiasticus	50
deuteronomium		/ cap.	34	Isaiæ prophetæ	66
Iosue		/ per cap	24	Ieremiæ	52
Liber iudicum		per ca.	21	Threni et oratio	05
Ruet ~		/ per ca	04	Baruch prophetia	06
Regum 1ª		/ per ca.	31	Ezechielis	48
Regum 2ª		/ per ca.	24	Danielis	14
Regum 3ª		per ca.	22		
Regum 4ª		per cap	25	Oseæ	14
				Ioelis	03
Paralypomenon. 1		pc.	29	Amos	09
Paralypomenon 2.			36	Abdiæ	01
esdræ 1ª	/	Per cap	10	Ionæ	04
esdræ 2ª		per ca	13	Micheæ	07
esdræ 3ª	/	per. c	09	Nahum	03
esdræ 4ª	/	per cap.	16	Habacuc	03
Thobias ~		per cap	14	Sophoniæ	03
Iudices ~	/	per cap.	16	Aggæi	02
esther ~		per cap	16	Zacchariæ	14
Iob ~		per cap.	40	malachiæ	04
Liber psalmorum			150	machabæorum 1	16
proverbia salomonis			31	machabæorum 2.	15.

BIBLIOTECA DE SANTA CRUZ VALLADOLID UNIVERSIDAD

dictis

1 Liber quartus . De Breuissimis cómentarijs in omnes locos vtriusq; testamenti quj lectionis cursum impedire possunt et sui explicationem specialius desiderant tum ex alijs auctorib9 tum Precipue ex lyrano cuius facilis et breuis expositio .

~ 11 ~ In Vetus testamentum

Et primo in genesin hoc est generationem seu rerum creationem . titulus hic et quatuor sequentium librorum a septuaginta additi sunt

cap. primo

numero 5 . ~~numero quinto~~, appellauit, .i. appellare fecit August. vespere et mane, .i. transacto die artificiali et nocte, quasi dicat a mane usque ad alterum mane, dies sci. naturalis 24. horarum . / dies Vnus, hebre. .i. primus

7 . aque sup firmamentum . i. coelum cristalinum

linum. alij intelligunt minus bene nubium aquas.

20. aquæ, .1. aer crasior quia is etiam intelligit sñ August. 14. degenesi ad literam.

cap. 2.

2. Requieuit, 1. cessauit a noua rey condi tione. die septimo, sine sabbatum uidet quibusdam celebratum iam a mundi principio quod & Hebreos. 4. insinuatur. alij tamen id occupationem. l. anticipationem dici uolunt, & solum data lege sanctum fuisse existimant uide exodi. 16.

5. et homo non erat, Hebr, nullus erat,

6. fons. 1. uapor ut quidam dicunt. Aug. sup genesin. cap. 10. fons & fontes forte intelligẽ dum dicit.

10. Egrediebat. sly, de fonte.

11. Phison. 1. ganges. Hiero. in gen.

13 Gehon. sly. nilus.

10. inde diuidit, sed nunc post diluuium
ꝑmeatus terre erumpunt ista capita. l. flumina
in remotis terre partibus.

11. Heuilas, sic dicta ab Heuilah filio
Iectan filij Heber.

cap. 3.

1. Sed serpens. quidam dicunt serpentem
pedibus erectis & cum loquela fuisse eductum
imo addunt alij formam uirginis habuisse.

7. oculi, sḷz. mentis ad cognoscendū malū
commissum & bonum amissum / Aug. 14. decim. c. 17. / Augustin. 11. sup
gen. sḷz ad inuicem concupiscendum.

8. in medio ligni, i. lignor. l. dicunt
Bethan, lignum illud paradisi magnū habuisse
ambitum & folia latissima in quibus primi pa
rentes latitare poterant.

15. semen tuum, i. malos, qui dicuntur
filij diaboli. Ioan. 8.

21. tunicas pelliceas, sḷz depellibus ani
malium mortuos, ut suam mortalitatem post
peccatum agnoscerent. l. pelliceas. i. decorti

cibus

19. ut operaret terram / de qua sumptus ē, q̄ Adam
extra paradysum eiectus
in campo damasceno. et cō
gruebat illi laboriosa terra

o

operatio, qui noluit conservare deliciosam pa
radysi~

cibus aut foliis arborum. si dicas fuisse de animalibus consequenter dic fuisse de animalibus masculis ne foetus & multiplicatio impediret & hoc manentibus iam grauidis foeminis. l. de animalibus denuo ad id specialiter creatis & occisis

22. Quasi unus ex nobis, p ironiam dicit, & innuit pluralitas personarum diuinaz.

cap. 4.

13. Maior est iniquitas mea, non omnes aserunt illa fuisse desperationis verba sed quasi diceret, es mi peccado tan grande que no me loque xra perdonar Dios estoes, merece no ser perdonado.

15. Signum in Caim, sc̃z tremorem horribilem omnium membroz ut ebraei dicit.

16. Eden, .i. paradisi.

23. Occidi uirum & adolescentulum in liuorem meum, pro hoc nota quod lamech qui primus bigamiam introduxit a suis uxoribus male tractabat iam senex effectus, ut p̃q̃ quis peccat p̃ eadem puniatur: cumque iam exercitet arcu ad uenandum exiuit (puero eum dirigente) non quidem pro carnibus, quibus tunc non licebat uesci: sed pro pellibus animalium ad uestitum. contigit

autem

autem quod inter arbusta montis latitaret Cain;
ad quem directus aquero proiecit sagittam putans
esse feram: quem cum occidisset tactus dolore
& actus ira contra puerum ipsum similiter ic
tibus interemit; & sic ad reprimendas uxores
suas a uexationibus quibus ipsum affligebant
ait, audite uxores Lamech. bx. q.d. ulcio
que michi imminet pro occisione patrata uobis
sufficiat.

26. Caepit inuocare nomen domini.
sb. palam signis. l. excellentius quam alij.

cap. 5

2. Nomen eoꝝ Adam. nomen est cōmune
& appellatiuum in Sebreo, sicut hy homo in latino.

cap. 6.

2. filij dej, sb demones incubi, aut ho
mines iudices & potentes. filias hoium. sb. sub
ditorum. sed melius ꝑ filios Dej intelliguntur
posteri Seth; et ꝑ filias Soium filię a Cain des
cendentes.

9. in generationibus suis. i. inter homines
sui seculi.

16. Tristega. i. tria tecta.

cap. 7.

2. duo & duo. ex hebreo legendum est semel duo.

8. de animantibus quoq; mundis & immundis & de. uol. & ex. o. q. m. s. t. duo & duo ingressa sunt ad Noe in arcam. Hoc opponi uidetur ad illud hoc eodem cap. dictum, s&. de mundis animalibus septena & septena concordare tamen sic potes quia de qualibet specie ingressura erant septem quorum unum erat postea immolandum & tres masculi cum tribus feminis relinquenda ad prolem & ad sacrificia.

cap. 8.

20. mundis. i. quę illi dominus munda esse dixit.

cap. 9.

4. carnem cum sanguine non comedetis. i. membrum abscisum ab animali uiuo, quia crudele est. l. animal strangulatum, submersum & ipse morbum. l. non comedetis sanguinem p se seorsum a carne separatum. l. 4°. exponitur leuit. 17. quod si aliquid acciperet uenatione

.l. au

. L. aucupio prius deberet exanguari, quan cõ
mederetur. Sis modis a Judeis exponitur is-
te locus.

¶ Sanguinem enim animarum. i. uitę.
requirent de manu bestiarum. i. etiam si homi
cidium fiat mediantibus bestijs, ut faciebant
tyrãni; l. scienter bestiarum ferocitatem, & nõ
impedientes cum deberent. l. q. d. etiam si=
bestia hominem occidendo non peccet ad Suc
puniet unde & leui. 20. cap. dicit qui cum
iumento & pecore coierit morte moriat: pecus
quoq occidite. De manu uiri. i. extranei occi
dentis. & fratris. i. propinqui. l. q. d. de manu
uoluntarie. l. casualiter occidentis; num. 35. b.
d.

25. Maledictus puer canaan, i. can, ma
ledictus etiam infilijs. l. quia filius illud flagitiũ
inexperat ut quidam dicunt.

27. In tabernaculis Sem. Sic uidet pre
dici conuersio gentilium, qui descendunt a Ja
phet; nam Judei a Sem.

cap. 10.

21. Fratre Japhet maiore. alij legunt
maioris putantes Japhet fuisse maiorem.

cap.

cap. 11.

6. Nec desistent. sb̄ nisi uirtute diuina impediant. donec opere compleant. i. exequi conentur.

12. Arphaxad genuit Sale. nota quod=septuaginta inter Arp Saxad & Sale ponunt cainan magnumq; annoꝝ numerum. uide. luc. 3. itaque cogimur dicere deesse aliquid in nostra editione; quod minime non est, cum Matheus in xp̄i genealogia aliquos ōmiserit. quanquam dici potest=Hieronimum, cuius est nostra editio sequutum Hebrea quę sic diminuta ut alibi etiam, et ſ ege luc. 3. ānotata. Sp

uide exo. 12.

29. Patris Ieschę. secundum Hieronimū Sarai uocabat etiam Iescha unde erat binomia. duxit uero Abraham uxorem filiam fratris sui, quia nondum gradus ille erat prohibitus. 1.

cap. 12

13. Dic quod soror mea sis. Soc ideo dicitur quia filia erat fratris sui Aram, & soror sororis=unde aliquę soluunt difficultates. uide Iosep Sum lib. 1. ant. cap. 7. ad finem. erat ergo filia patris Abrahę sb̄ Thare; quatenus neptes, aut nepotes dicunt filij auoꝝ. et quoniam Thare plures habuit uxores infra prope finem capitis. 20. dicit

quodn̄

quod non attinebat ad Abraham ex parte ma tris. unde et loth, cap. sequenti dicit frater A brahe. ^

19. ecce Coniux tua. scilicet omnino intacta ut dicit Chrisosthomus.

cap. 13.

8. Fratres enim sumus. i. consanguinei, ut pote quia Abraham patruus loth erat.

10. Venientibus in Segor. scilicet quia illa parte terra Egipti est pulcherrima et deliciosa ualde.

cap. 14.

17. Rex sodomorum. scilicet denouo electus, si sic est quod alius cecidit usque ad mortem.

18. Melchisedech rex Salem. Sunt qui putant aliqui fuisse Sem filium Noe, et salem dicunt esse Hierusalem.

20. Dedit ei decimas. scilicet Abraham Mel chisedecho ipsi.

22. leuo manum meam. i. iuro per dominum

23. A filo subtegminis. Hispane de la trama o hilo que sale de la lançadera.

24. Aner Eschol et mambre. Hi tres erant fratres.

^ 17. Flagellauit au tem dominus Phara onem. et domum eius propter sarai uxorem Abram. scilicet ut consideraret quid ageret. et ne eam tan geret; per reuelationem autem dedicit illam esse uxorem Abrahe. plage autem iste ut dicunt hebrei fuerunt fluxus seminis, itaque concubitus esset grauis uel impossibilis Phara oni, et seruis eius. uel ut dicunt alij expo sitores iste plage fuerunt conclusio uuluarum uxorum Pharaonis et seruorum ipsius itaque parere non possent

cap.

13. scito prenostes quod peregrinum fut. sit
s. t. interra non sua & sub. e. s. & affligent
quadringentis annis. uide Iudith. 5. actorum
7. & 13. & gala. 3. & consule scholia in
conciliatione locoꝝ scripturę sacrę & inuenies
qualiter exo. 12. dicunt. 430. quod intelligen
dum est a promissione primo facta Abrahę
computando, 400. autem anni enumerant
aludo Ismaelis cum Isacho uide ibi [illegible].

lib. 2 Iuuenis Iuminis cap. 11

15. tu autem ibis ad patres tuos in pace. sep.
in. s. bona. Sic uidetur reuelari Abrahę sua=
predestinatio.

16. generatione autem quarta. sic computando per tribum & lineam Iuda sic quia Iacob,
genuit Iudam, Iudas Phares, Phares Esron,
Esron autem Caleb, & iste fuit de primantibus
in terram promisionis, ut habet num. 14. &
Iosu. 14. translatio autem septuaginta Sabet
(quinta generatione) quod uerum est computan
do generationes & lineam sacerdotalem, quia
Iacob genuit Leui, Leui Chaat, Chaat Amran,
Amran Aaron, Aaron Eleazarum, qui simul
cum Iosue filio Nun diuisit terram promissam,

debet habes aliter lib. 2. cap. 11.

ut

ut Sabetur Iosue. 14.

cap. 16.

12. Manus eius contra omnes. quia sarra
ceni. l. Agareni vagi sedibus multis erant impug
naturi et econtra a multis impugnandi.

13. Vidi posteriora uidentisme. dicunt
Hebrei quod Angelus illi apparens ꝓmissigiegua
apparuit Sabebat faciem auersam abea. l. pos
teriora. i. post uisum meum quo uidi eum in do
mo Abre, cuius ille Angelus custos erat & ui
sitator, ac proinde non est ꝓterrita ex uisione
Angeli.

cap. 17.

12. Et quicunq non fuerit de stirpe uestra
circumcidet &c. sb3 si seruus sit, aut uelit adves
tram professionem transire.

20. Super Ismael quoq exaudiui te. obid
dicunt Hebrei (et uidet uerum) quod Ismael fini
uit uitam in bono, quia deho e rogauerat Abraham
ipsum Deum.

27. Et alieqeni pariter circumcisi sunt. sb3
qui erant serui aut uolebant ad iudaicos ritus=
transire; alias non erant inuiti circumcidendi.

cap.

cap. 18.

27. Qua semel coepi loquar ad dominū meū. nota quod dicit dominum meum & sic loquitur de domino in singulari quia unus ex dictis tribus Angelis specialiter representabat Deum, adquem (cum alij duo iam abijssem) loquebat Abraham. l. unus ex illis maiorem prese ferebat autoritatem, ad quem Abraham ideo dirigebat sermonem.

cap. 19

3. & coxit azima & comederunt. non quod ante legem datam, et exitum de Egipto azima comederent ex obseruatione, sicut seruabatur sabbathum & circuncisio (sic enim quidam exponunt) sed quia azimi panes citius preparant transeuntibus.

8. Educam eas ad uos & abutimini eis sicut uobis placuerit dum modo uiris istis nichil malifaciatis. utrum lot sic peccauerit filias offerendo ad abutendum eis problema est potest enim excusari a culpa si dicamus quod uerba illa prodiit timore perterritus, nec aduertens quid diceret. l. quod solum inducebat ad hominis, paratus ad magis peccandum.

cap.

cap. 20.

1. Peregrinatus est in gerare. l. in urbe Palestine

3. En morieris propter mulierem quam tu listi. sb3 nisi alienam uxorem restitueris ut infra dicitur.

12. alias autem uere soror mea est. uide circa Soc supra cap. 12. &. 13. aliqui uere sororem esse dicunt ex parte Patris ut Sic dicit: non tamen uidetur credibile quod tanto tempore post mundi initium sororem duceret Abraam.

16. Soc erit tibi in uelamen oculoy ad. o. q. tecum sunt. Soc sb3 dictum quod es soror Abra Sq; est que uelamen quo celas esse uirum tuum debet tibi esse inter illos, qui tecum sunt, & sciunt ipsum esse uirum tuum: quia per talem modum dicendi non decipientur putantes te esse solutam a uiro. l. uelamen &c. quatenus sb3 ex his mille argenteis des munera illis, qui sciunt te esse depre Sensam, ut taceant.

cap. 21.

9. Ludentem cum Isaac filio suo. l. irridentem, l. lasciuientem, l. ad idolatriam inducere, l. ut alij dicunt de primo genitura contendentem.

31. Bersabee. l. puteus iuramenti; l. puteus septem.

cap.

cap. 22

2. terram uisionis. i. montem Moriah, in quo salomon templum extruxit.

9. Reuertemur ad uos postquam adorauerimꝰ. Soc Abraham dixit propsetice, nontamen aduertens quid diceret non enim intendebat quod Isaac reuerteretur cum eo, ac proinde non fuit propsetia proprie, ad quam requirit intelligentia dictoꝝ, secundum illud Dan. 10. intelligētia opus est in uisione: fuit ergo prophetia largo modo Spiritu sancto mouente ad id quod futurū erat.

12. Nunc cognoui quod timeas dominum. i. cognoscere feci, sicut spiritus sanctus clamat. i. clamare nos facit.

cap. 23.

2. Arbee. i. quatuor sb Adam, Abraham, Isaac, & Iacob, ibi sepultoꝝ. Hiero. in genes.

15. & 16. Siclos. siclus Sic sumit usualiter, & sic sumptus quilibet ualet. 48. oboles; nam ad pondus sanctuarij ualet solum uiginti ut patet exo. 20. sic quidam exponunt alij aliter.

cap. 24.

12. superulnam suam. Hebr. manum.

§ 2. Quod cum audisset puer Abrahæ. = puerum uocat sacra scriptura quem supra Soc eo= dem cap. nu. 2. seniorem dixerat; quia puer so nat & etate paruum. l. sexuum. l. malitia carẽtẽ hic 24. & alibi sepe in sacra scriptura constat. (Ioan. 21)

cap. 25.

6. filijs autem concubinarum largitus est munera. concubinas uocat sacra scriptura minus principales uxores, & minus solemniter in ma= trimonium admissas, secunda autem uxor Abra hæ fuit Cetura, quam Hebræi putant fuisse Agar de concubina factam uxorem.

23. Maior seruiet minori. sb3 persequen do ut dicit August. quia persecutiones malorum de seruiunt iustis ad coronam. l. seruiet minori, quia tempore Dauidis Idumæi Iudeis subditi fuerunt.

cap. 26.

1. Abiit Isaac ad Abimelech. regem Pales tinorum in gerara. August. dicit hunc fuisse eundem illum, qui supra cap. 20. tempore Abrahæ; alijs non uidetur idem:, ut cum sit Abimelech erat nomen cõmune regibus Palæstinæ.

7. Respondit soror mea est. eodem mo do exponatur sicut dictum Patris sui Abrahæ de Sara

supra.

Supra cap. 13. &. 20, non enim mentit Isaac sed celat veritatem.

cap. 27.

19. Ego sum primogenitus tuus Esau. sb̄s non in persona sed in dignitate & officio, & spiritualiter ut dicit August. alij ut excussent Jacob amendacio sic legunt Ego sum. (ibi sistendo) sb̄ Jacob, & statim Esau primogenitus est tuus. sed non est necesse sic excussare amendacio officiosa. Patriarchas sanctos, sanctiores enim fuerunt = Apostoli, de quibus. 1. Joan. 1. si dixerimus quod peccatum non habemus ipsi nos seducimus. & Patriarche alias sancti vendiderunt Joseph, David occidit Uriam, & similia.

29. Incurventur antete filij matris tuę. Sic intelligendum est quantum ad allegoriam & spiritualia bona sicut & illud quod infra Sic eodē capite dicit Isaac ad Esau de Jacob loquens sb̄= dominum tuum illum constitui; alias enim Jacob adorauit Esau ut patet cap. 33. sequenti nu.3.

40. Vives in gladio. 1. eris bellicosus. excutias iugum. Sic factum est sub Joram rege Juda 4. reg. 8.

41. Dies luctus Patris mei. 1. mortis

cap.

cap. 28.

5. Cumq; dimisisset eum Isaac profectus, peruenit ad Mesopotamiam Syriæ ad Labam filium Bathuel Syri, fratrem Rebeccæ matris suæ, uide supra. cap. 24. & cap. 12.

cap. 29.

5. Nostis Labam filium Nachor. l. nepotem seu sobrinum ut quidam exponunt. Nachor frater erat Abrahæ.

27. Imple Hebdomadam dierum huiuscopulæ. l. septem dies conuiuij nuptiarum Liæ, tot enim diebus durauat conuiuium nuptiarum, ut Saber Iud. 14. c. de Samsone. & ideo secundum hoc dicit Hieronimus illi errant, qui hoc loco p Hebdomadam dierum intelligunt septem annos alios seruitutis Iacob pro Rachele in fine quorum tradita est ei Rachel. quia tradita est ei post liam septem diebus conuiuij transactis. ideo quæ acquieuit & quamuis et pro Rachela tradita alios septem annos inseruierit/ cap. 31. n. 41. cap. 30.

32. furuum. l. fuluum. i. subnigrum, furuum autem forte idem est quod foris uarium.

33. Respondebitq; michi cras iustitia mea. l. in tempore uenturo, id enim sonat cras in scriptura sacra.

35. & separauit uarios atq maculosos: cum
ett
cum autem gregem unicolorem. varios greges
seorsum posuit; unicolores uero tradidit filijs
suis. i. filiabus, aut filijs. i. nepotibus & filijs
Iacob.

36. Reliquos greges. i. omnes., l. reliquos
i. distincte speciei anumeratis ut puta asinos ca
melos boues et similia.

41. Primo tempore. i. in martio quando
concipiunt robustiores.

42. Serotina. i. septembris. admissura
i. carnalis coitus pecoꝝ.

cap. 31.

7. Mutauit mercedem meam decem uicibus.
circa Soc dubitat quopacto id posit esse uerum, cũ
pro gregibus sex solum annis inseruierit, ut dicit
infra Soc eodem cap. 31.' sed Respondet Hieron.
quod oues illius terre pariebant bis in anno; &
sic bis in anno poterat mutare pactum seu mercedẽ.

21. Cunq; amne transmisso pergeret. sc̃s Eu
frate qui mesopotamiam a Syria diuidit.

41. Sicq; peruiginti annos in domo tua ser
uiui tibi, quatuordecim pro filiabus & sex pro gre
gibus tuis. septem dicit supra cap. 29. ad finem

sed

sed intelligitur annus inceptus pro completo. 14. ue
20 annos prosiliabus inseruiuit quia septem etiam
pro Rachele, quamuis teneamus quod illi statim
sit tradita post nuptias Lię. uide supra adsmē
dicti capitis 29.

cap. 32.

10. In baculo meo transiui Iordanem istum.
l. fluuium seu torrentem Iabeth, qui influit in
Iordanem. alij torrentem Iacob appellant.

cap. 33.

3. Adorauit pronus interram septies, d. ap
f. eius. l. caput inclinauit duliquenerationē fratrē
suum maiorem cōtens, & primogenita diuinadis
positione in eum fuissent traslata.

1 B. transiuitq; in Salem urbem Sichimor.
Salem secundum quosdam Ioan. 4. dicit Sichar;
& ibi secundum Hieronimum tradunt Hebręi=
sanatum femur Iacob. dicebat & ęc ciuitas tem
pore Hieronimi Neapolis.

cap. 34. nihil

cap.

cap. 35.

2. Debora nutrix Rebecę. Hęc mortua Rebeca sese ad Iacob contulerat.

cap. 36. nihil

cap. 37

2. Accusauit quefratres suos apud Patrem crimine pessimo. i. detulit ad Patrem, quia cum Ioseph esset iunior eius correctio fraterna apud fratres suos non erat efficax; unde in illo non peccauit (quidquid dicant Iudei) imo fecit actum uirtutis. Crimine pessimo sic. L. decoitu Ruben cum Bala supra cap. 35, & sic sumit fratres pro fratrem: sicut in simili, quod fit a aliquo cōmunitatis dicitur fieri a tota cōmunitate. & matt 5. 16. scribit quod super effusione unguenti indignati sunt discipuli, cum tamen indignaretur solus Iudas. sed hoc impugnari uidet, quia Ruben eum nitebat liberare de manibus fratrum infra. L. de crimine bestialitatis, & hoc non est dicendum de illis sanctis Patriarchis; L. de rixa inter fratres (ut Sabent Hebręa) quia filij lię despiciebant ancillarum filios ut dictum est supra, & discordia fratrum admodum graue peccatum est.

cap.

cap. 38.

9. Ille sciens nonnasci sibi filios. q. d. sinos
erentur non suo sed fratris nomine uocandos.

10. Percussit eum dominus. i. occidit.

cap. 39. nihil

cap. 40 nihil

cap. 41

43. Super currum suum secundum. i. quo
secundus uir arege uti solebat.

45. Filiam Subsaris. s. Seliopoleos. sancto
Hieron. Sunc pSubsarem putat esse eundem, de
quo supra cap. 39. alij non eundem sed alium.

cap. 42. nihil

cap.

cap. 43.

9. eropeccati reus. q. d. ego spondeo pro puero reducendo & meipsum ad id adstringo

34. & inebriati sunt cum eo. i. satiati, Hoc enim sonat uerbum inebriari in multis sacre scripture testimonijs.

cap. 44.

^ 12 scyphum quem furati estis ipse est in quo bibit dominus meus et in quo auguari solet. alludit ad morem egyptiorum qui in paterys quibus bibebant plenis aqua solitierant auguraj. Vnde ethydromantia species ponit diuinationis a theologis. non intendit autem textus sacer asserere q sanctus Joseph diuinandi ritum exerceret. Sed ut exponit Sanctus cum diuus Thomas ex diuo Augustino Seruus Joseph hec verba ex suo addidit. ad exagerandam

20. & ipsum solum habet mater sua. i. Sic solus est exilla matre iam mortua relictus. Hebr. ipse solus remansit matris sue.

cap. 45. nihil

cap. 46.

4. & ego inde adducamte reuerentem. i. posteritatem tuam / L. ossa tua.

28. Occurreret in gesem. Hebreor dicta est Thebais.

34. Vt habitare possitis. in. t. gesem. sibi neuo rinalijs ministerijs constituat rex. detestantur Egiptij omnes pastores ouium. Hoc ideo quia pastores

nacti

pactant pecora que adorant Egipcij. cap. 47. nihil

+ dam gravitatem furti expreciosi tace scyphi furati

cap. 42.

9. Duo ergo filij tui mei erunt. i. succedent michi in terra promissa Hieron. Ephraim & Manasses, sicut Ruben & Simeon reputabuntur michi. i. uterque constituet suam familiam, sic idem Hieronimus // nomine fratrum suorum uocabunt in possessionibus suis. i. in diuisione terre comprehendentur sub nomine Ephraim & Manasse.

19. Sed frater eius minor maior erit illo. hoc ideo dicitur quia ex Ephraim successit Iosue & primi reges Israel.

22. Do tibi partem unam extra fratres tuos. q. t. d. m. a. i. g. & a. meo. ~~q. d.~~ quasi dicat quia tu me, & filios meos fratres tuos infame posuisti ideo do tibi specialiter terram Sichem. Amorrhei. i. ipsius Emor. in gladio & arcu. i. in rebelli. aliam e mit supra cap. 33.

cap. 49.

1.

1. Vt annuntiem quę uentura sint uobis in diebus nouissimis. l. postquam filij uestri reuersi fuerint ad terram promissionis. l. quia interserit de tempore nouissimo aduentus Christi.

3. Ruben primogenitus meus. incipit a filijs Lię. fortitudo mea. i. qui deberes esse mea fortitudo & uirtutem & gratiam; sed aliter factū est, quia tu es principium doloris mei, quatenus alij dolores fuerunt partui respectu eius, quem concepi ex enormitate sceleris tui quia ascendisti cubile Patris & maculasti stratum eius. Prior in donis. i. deberes esse ex primogenitura, ratione cuius debebatur tibi duplex portio in bonis meis respectu fratrum tuorum. similiter. maior in imperio. sc3 quia ante Legem sacerdotium erat annexum primogenituræ supra cap. 27. & similiter debebatur tibi regnum michi promissum sup. cap. 32.

4 Effusus es sicut aqua. Socideo dicit quia duplex portio translata est ad Ioseph capite precedenti, regia dignitas ad Iudam. i. paral. 5. & sacerdotium ad Leui. non crescas. Sebr. non excedas. q. d. sufficiat tibi esse quasi unus ex fratribus tuis in nullo prefectus. quia ascendisti cubile patris tui. Soc dicitur quia dormiuit cum Bala gen. 35. exquibus Sic

dicti;

2 Dictis colligitur falsum esse dictum Hebreorum
asserentium sup locum precitatum quod Ruben
non concubuit cum Bala, sed solum amouit lec
tum eius de camera lic matris suc. Hoc enim
non uidetur sufficiens malum; ad hoc ut tot
donis a patre priuaretur.

6. Simeon & Leui &c. in consilium, e
n.v.a.m.
orum & in coetu illoy non sit gloria mea.
q. d. nunquam michi contingat gloriari de ta
libus. occiderunt uirum. i. uiros sichem, sicut
exod. 8. uenit musca. i. multitudo muscarum.
suffoderunt murum. i. quantum est ex se suf
fodissent, si ad uindictam fuisset opus.

7. Diuidam eos in Iacob. Hoc patet ex
eo quod filij Leui non acceperunt partem in di-
uisione terre, sed solum loca ad habitandum
inter fratres. & tribus Simeon quantum ad u-
nam partem recepta est in sorte Iude. Hebrei-
autem exponunt textum istum de consilio inito
a Simeone & Leui specialiter pro Ioseph occide
do quantum in se fuit. & in furore suo subner
uauerunt taurum (sic enim habent Hebraica)
scz Ioseph, de quo dicitur deutero. 33. b. quasi
primogeniti tauri pulchritudo eius. & addunt
Hebrei de Simeone, quod homines illius trib⁹

discu

discurrebant p alias ad querendū victum
scribendo, l. pueros docendo; sicut modo ap
pud cristianos faciunt clerici pauperes. quod
autem Si duo specialiter coniurauerint contra
Ioseph ex eo Hebrei ostendunt, quia Dan, =
Nephtali, Gad, & Asser, erant filij ancilla
rum, qui ab alijs fratribus despiciebantur
neque id auderem, quia reputabant ut serui.
Ioseph autem erat cum illis ad eorum consolatio
nem, quia ut supra. cap. 37. dicit erat cum
filijs Bale & celphe: Isacharuen & Zabu
lon erant filij Lie iuniores neq; id facinus
principaliter assumpsissent nisi inducti per=
fratres suos maiores uterinos sc̃z Simeonem
& Leui. Ruben nitebat eum liberare de manu
bus eorum, & Iudas ne occideret suasit uen=
ditionem, igitur uidet consequens quod predicti
duo specialiter coniurauerint contra Ioseph.
alij usq ad illud (& in furore suo) exclusiue ex
ponunt de Ioseph; in de uero de uiris Sichem.

B. Iudate laudabunt fratres tui. áno
minis interpretatione incipit, Iudas enim idem
est quod confitens aut laudans. laudabuntte. quia
primus post Moysen ingressus est mare rubrum
alijs timentibus, ut dicitur in exodo. & simi

liter

liber post mortem Josue principalis fuit ad ex=
pugnandum inimicos filiorꝫ Israel ut dicit
in principio lib. iudicum. manustua in cer
uicibus inimicorum tuorum. Soc impletum
est in Dauid.

9. catulus leonis Juda. Soetiam de
Dauid intelligitur / quia minimus erat inter fra
tres quando occidit gigantem. 1. reg. 17. ad=
predam ascendisti fili mi. adeo Soc in Dauide
impletum est ut circa finem regni sui nullus=
gentem suam inuadere auderet. 2. reg. 22 et in
principio. 3ij requiescens accubuisti ut leo.
quem sb alię bestię timent quia deus promisit
ei regnum & filijs suis in sempiternum / ut Sa
betur. 2. reg. 17. 6. ideo subditur quis suscita
bit eum? sb auferendo ab eo dignitatem. q. d.
nullus?

10. Non auferetur sceptrum de Juda.
i. dignitas regia. & dux de femore eius.
quia deficiente regno / interfecto rege sedechia in
captiuitate babilonica / extunc gubernatus fuit
populus pillos qui erant de tribu Juda / ut puta
in reditu per Zorobabelem ducem / Zacharię. 4.
& Aggei. 2. & postea sacerdotes gubernabant
populum / ut patet in tempore Machabeorꝫ / quietiam

erant.

erant de tribu Iuda; quia tribus sacerdotalis
et regia erant cōmixtę, ut patet. 4. reg. 11. a.
ubi dicit quod Iosabath soror Ochozię regis
Iuda tulit Ioas, et erat cum eo sex annis in
domo domini. quę ipsa erat uxor Ioiadę Pontifi
cis. et illorum regimen duravit usque ad tempus
Herodis; qui fuit alienigena scilicet de genere
Idumęorum: et ipso regnante natus est Christus
matth. 2. a. cuius regnum durabit in sęcula sę
culorum amen. ideo subdit donec veniat, qui mi
ttendus est. scilicet Christus dominus missus a deo
patre, pro salute generis humani: et specialiter ei
aggregatę sunt gentes, Iudęis in sua obstinatio
ne manentibus, post eius resurrectionem, et ascē
sionem. Unde Aggei. 2. dicit desideratus cunc
tis gentibus. vide et ultimum. 13. d. de concertatio
ne gentilium. Hanc autem expositionem sa
tis brevem, et perspicuam multis nituntur Iudęi
subvertere; quia in hebręo habet. donec veniat
Sylo, quod etsi sit nomen proprium loci. etiam
significat missionem. sed temere nihil faciunt.
~~dicimus~~ ~~ut alibi Sabe~~ copiosius. ~~circa Patriarcham bene~~ Christo.

11. Ligans ad Vineam pullum suum. et ad
vitem o fili mi asinam suam. i. populum gē
tilem. et Iudaicum. ad Vineam scilicet ecclesi
am: et vitem i. Christum, ipse enim fecit utraque

unum

Vnum. Lauabit in vino stollam suam. quidã
Soc exponunt de Christi passione. sed Hyc magis
unde mystica expositio. q̃ literalis. ac proinde
in his verbis ligans ett inder prophetra concer
ti ad quietem. et abundantiam, quam ille popu-
lus erat habiturus in terra promissionis. vnde
Hyperbolice dicit Lauabit in vino stollam suam,
q. d. parmi, et pedes prę abundantia possent vino
lauarj, et ides addit.

12. Pulchriores oculi eius vino. i. prę
abundantia vini potati rubicundi. et pulchriores
reddent oculi eius. Rubicundiores habent hebę.
et ad abundantiam lachs in sorte tribus Iudę
fuerunt similiter alludit, cum dicit, et dentes
eius lacte candidiores; q̃ in dentib; apparet lac-
tis candor, cum comedit.

13. Zabulon in littore maris habitabit.
Hoc exeo dicit q̃ vna pars istius tribus fuit supra
mare mediterraneum. et In statione nauium,
q̃ in illa sorte fuerunt aliqui portus, ad quos na
ues deuenichant, et in quibus stabant. Vsqȝad
Sydonem. Nomen ett ciuitatis, in qua habita
uerunt gentiles.

14. Issachar asinus fortis. Heb. osseus. In
ter terminos habitabit. scilicet inter mare medi
terraneum exiua parte, et exalia inter Iordá
nem

accubans

nem fluuium, ubi est lacus, siue mare galileę

15. Vidit requiem quod esset bona. i. quietem in terra sua non uagando per alienas. unde addidit. Et terram q esset optima. i. abundans et fertilis in seipsa sufficiens. Supposuit humerum suum ad portandum. scilicet labores agriculturę, q homines illius tribus erant potentes viribus. Factusq est tributis seruiens. q tributa Regibus ex fructibus soluebant, et decimas sacerdotibj, qię magis propria sunt et magis conueniunt agricolis: maxime, q inde terrę nascęta, per naues asportabantur a mercatoribus.

Nec uidet ad rem expositio aliquorum ex catholicis dicentium, q, Issachar dicit fortis. i. assiduus studio literarum, ad quod supposuit humerum Sabulans, et dicens inter fratres, bob quod dicitur seruiens pro tributis quę illi abalijs tanquam merces operis rędebant; quia asinus est animal stolidum, et de Isachar non legit quod sit studio legis fuerit deditus, et inea instructus: sed deleui, ut patet deutero. 17. b. ad sacerdotes ueniant leuitici generis.

16. Dan iudicabit populum suum. Sic exponitur de samsone, qui fuit de tribu Dan iudicum 13. et iudicabit populum uiginti annis iudicum 16. et iudicabit filios

Israel de Philistæis. vnde dicitur in Sebreo loco
vindicabit, vindicabit. sicut & alia tribus in-
Israel. aliás sicut una tribus, vel una étribus.
& ideo subditur. sequenti numero

17 fiat dan coluber in via, cerastes
in semita. Soc exponitur quia in diebus eius,
Philistei non audebant invadere Iudeos per eius
et semitas, quas ille custodiebat. mordens=
ungulam equi. quia sicut cerastes sic mor
dens equi ungulam ascensorem facit cadere
etiam si ipsum non tangat: sic Samson am
plexatis columnis templi plures occidit mo
riens, quàm viuens occiderat.

18. Salutare tuum expectabo dñe.
q. d. quamuis sit iste talis actantus futurus, nõ
tamen erit mexias, ac proinde dicit sanctus
Patriarcha salutare tuum expectabo domine.

19. Gad accinctus preliabitur ante
eum. Soc impletum fuit quando filij gad
acceptasorte circa Iordanem transierunt ar
mati ante filios Israel; qui adsuc terram
non acceperant, quousq; esset eis Sereditas
acquisita, sicut habetur in lib. Iosue. &
ipse accingetur retrorsum. Soc exponitur

quia

quia redierunt ad sortem suam in eodem
numero, nullus enim eorum cecidit in=
prelio.

20. Asser pinguis panis eius. panis. i. om
nis cibus in sorte sua abundabit fertilitate mag
na. & prebebit delitias regibus. sb3 quia in
terra sua aliqua rara & pciosa nascebant,
que ad usum & cibos regum deseruiebant.

21. Nephtali cerua emissus. per Soc
designatur quod terre nascentia in illa tribu=
erant pcocia, prius nascebant, uelocius ere
cebant, & citius ad maturitatem deducebant:
sicut cervus est alijs animalibus uelocior in
cursu. Dans eloquia pulchritudinis. s.
quia ex illa sorte prius quam ex alijs primitie
& decime deo soluebantur; ob quod sacerdo
tes pulchras laudes deo decantabant: s. ut ali
qui Hebrei exponunt, quia in bello commisso
a Barach contra Sysaram accepit secum de
cem mille de filijs Nephtali, qui prompte & ex
pedite bellum agredientes adepti sunt victo=
riam. unde Delbora & Barach cantica lau=
dis pulchra deo cecinerunt ut Habet iudic. 5. d.

22. filius accrescens Ioseph. a nominis
interpretatione incipit, sicut supra de Juda;

quia

quia Ioseph acrescens sonat: duplicat autem uox acrescens, quia notabiliter præ ceteris fratribus creuit tam in bonis temporalibus, quã spiritualibus, ut satis patet ex dictis deco.= filię discurrerunt super murum. Hebraice habetur propter aspectum, et inidem redit;= quia domine Egipti quando transibat Ioseph, ascendebant fenestras ad uidendum eum, prę ter illius graciositatem.

23. Sed exasperauerunt eum. hebraic. amari cauerunt eum, sb̃ fratres sui, quamuis esset sic gracios⁹ etiam extraneis et alienis. Habentes iacula. i. male tractantes eum uerbis, et iurgantes ex inuidia, dicentes ecce somniator et nichil ei pacifice loquentes, ut dicitur supra cap. 37. l. ad literam. inuiderunt illi habentes iacula. ad ipsum iugulandum, l. confodiẽdũ; dicebant enim Simeon et Leui cap. citato, uenite occidamus eum.

24. Sedit inforti arcus eius. infortis. i. in deo omnipotenti. arcus eius. i. defensio sua a Deo contra fratres suos. et dissoluta sunt= uincula permanus potentis Iacob. sb̃ dei qui est potentia et uirtus ipsi Iacob speranti in eum. inde pastor egressus est. i. Ieroboam, qui ascendit

ad.

ad dignitatem regiam, quę per pastoris officiū designatur, quia debet regere populum sibi commissum. Lapis Israel. quia fuit primus rex in Israel prout distinguebatur a regno Judę. ut habetur 2. reg. 12. i.

25. Deus patrisui erit adiutor tuus. sb3 in futurum sicut fuit in preterito. benedicet tibi benedictionibus coeli. i taut dicant benedicta dies in qua natus es, quia dies causatur ex latione solis in celo. benedictionibus abyssi. i taut dicatur dete benedicta terra (significata nomine abyssi) in qua natus es. benedictionibus vberum, et uuluę. quasi dicat benedicent etiam ubera, quę suxisti, et uterus, qui te portauit, prędictis enim quattuor modis solet aliquis magnopere cōmendari ab hominibus. et benedici. Vel potest exponi quantum ad bona exteriora, scilicet terrę nascentia, seu Abyssi ex influentia coeli desuper, et quantum ad filios, et pecora benedictionibus vberum, et uuluę.

26. Benedictiones patris tui confortatę sunt benedictionibus patrum suorum. Hęc littera multipliciter exponit, ponam tamen duos aut tres probabiliores modos exponendi. primo notando, q in hoc textu, ubi infra habetur

inex

iuxta nostram translationem. Donec ueniat de
sederium collium ętternorum, iuxta Rabbi Sa
lomonem, et alios hebręos sic legit, usq; ad finẽ
seu terminum collium ęquij: Loco enim de
ly, desiderium, Sabet hebraice, uox tacuath
quę etiam finem, uel terminum signi ficat. et
Loco, de ly ętternorum, Sabet uox, olam. quę
etiam ęqueuum significat; et frequenter accipit
pro ętherno in sacra pagina.
Item Notandum q, deus apparens ipsi Iacob iux
ta uisam, supra cap. 28. promisit ei dominiũ
totius mundi sine limitatione Versus omnes eij
partes; quod implendum erat in Mexia, et nos fa
temur impletum in Christo domino. Abrahęue
ro supra c. 13. & similiter Isaac c. 26. solum
promisit deus terram Chanaan uniuersam, et
non ultra, ut patet ex textu. ex quo sequitur
sequet, quomodo benedictiones ipsius Iacob sintcõ
fortatę supra benedictiones patrum suorum; quã
tenus inter alia bona, quę ei promisit, meliora
uit illum in promissione uniuersę terrę habita
bilis: & Socest usq; ad terminum collium ęquij.
Secundo melius iuxta nostram translationẽ
exponit locus, ex eo, q, quemadmodum natura
procedit de imperfecto ad perfectum, ita reuelati
ones factæ ipsi Iacob a deo, degeneratione et pas

sio

sione Christi dominj. & de apertione regni coelo
tis fuerunt clariores, et fortiores, qs quę facte
fuerant Abrahamo. et Isaacho ut supra. c. 28
dicit: nam et David postea psalm. 118 dicit se
super senes intellexisse.

Vel dicamus, q. benedictiones, quibus Ia
cob benedicebat filios, confortatę sunt. i. confir
matę, & indubitatę effectę (etiamsi in futurū
implendę) ex benedictionibꝫ quę a deo factę fue
rant temporibꝫ anteactis patribus suis. Vnde sub
dit Donec ueniret desiderium collium ętherno
qu quasi dicat, ad hoc deuenit benedictio Iacob ut ip
si reuelaret aduentus Christi, et apertio ianuę reg
ni coelestis fienda per ipsum Christum; ad quod de
bet tendere omne desiderium nostrum. Fiant in
capite Ioseph. i. ueniant in eum omnes prędictę
benedictiones. & Inuertice nazarei inter fra
tres suos. i. ipsius Ioseph nazarei. i. sancti inter
fratres suos.

27. Beniamin lupus rapax. Hoc ex
ponunt aliqui, tam ex hebręis, qs ex catholicis, q
templum, et altare erant in sorte Beniamin, in
quibus conflagrabant, seu deuorabant hostię mane
et conservabat ignis eas consumens; et ad uesperā
partes hostiarum, et oblationum, quę remanebant
diuidebant inter sacerdotes.

Aliter

Aliter & forte melius exponit Locus ille. ex eo
q tribus Beniamin fuit valde Bellicosa. &
omnes undecim tribus debellauit in campo, ut
dicit Iudic. 20. & multos occidit, quorum spolia
adversperam, scilicet finito bello domum rediens
diuidebant inter se. et sic quadrat hec expositio
Litera, in qua dicit Lupus rapax, quod sonat in ma
lam partem: altare autem Solis caustorum sacri
ficia deuorabat in laudem dei.

Augustinus exponit de Paulo Apostolo, qui
fuit de tribu Beniamin, mane scilicet ante cō
uersionem rapiens, et destruens legem, et fideles
ut habet actor. 9. Sed post conuersionem diuide
bat escas, nimirum cibum verbi dei, prædicando
legem exponendo, et multos adducendo ad fidem
Christi

℣. Omnes si in tribubus israel duo-
decim. Hæc est conclusio respectu præcedentium. v
subdit. Hæc locutus est eis. i. prælocutus spiritu pro
phetico, antequam eis euenirent. Benedixit eis sin
gulis benedictionibus propriis. scilicet postquam præ
dicta verba prophetando dixit eis, nam in his, quæ
in textu habent in multis aliquibus filijs non be
nedicit, immo maledicit. Benedixit ergo postmo-
dum, licet benedictionis forma non exprimat, impre
cando bona spiritualia, & æterna; nequ bene ex

po

ponunt aliter sentientes. Cætera ex dictis patet
de sepulchris autem patrum, uide quæ habent + 30
~~alibi~~. Lib. 3. huius uoluminis. cap. 28. §. 7.

Cap. 50.

Ioseph
Mortuus est expletis centum decem / ~~Ioseph~~
uitæ suæ annis. ex his regnauit. 80. annis ut
de supra. cap. 41.

In exodum siue exitum, scilicet filiorum Israel de terra Egypti

cap. 1.

12. Quanto q̃ opprimebant eos, tanto magis multiplicabant. Soc adeo uerum est ut dicant = doctores quod ~~unoparto~~ Sebrę pariebant singulis partibus tres quatuor & plures infantes.

15. dixit autem rex ægypti obstetricibus Sebręorum. Augubt. lib. contra mendacium. cap. 16. existimat Sas fuisse Sebręas, & ad hoc ministerium prę̃que electas & fabet textus Sebr. nec multum oportet laborare in excussando eas amendacio.

cap. 2.

3. In carecto ripę fluminis. Hispane = al carrizal o, Sespadañal o, orilla dela corriente del rio.

4. Stante procul sorore eius. sc̃z Moysi Maria nimirum.

5. gradiebant per crepidinem aluei.
i. fluuij littus.

6. cum ui disset fiscelam in papirione.
i. carecto.

12. Ægyptium pcussum abscondit in sabulo. i. fluuij arena.

cap. 3.

12 Immolabis deo supmontem istum. i.
seruietis l. colletis eum.

cap. 4.

21. Indurabo cor eius. i. indurari per-
mittam.

24. Dominus uolebat occidere eum.
sb. Moysem ob omissam circumcisionem.

25. circumcidit pręputium filij sui, tet
git pedes eius. sb pręputio infantis.

26. et dimisit eum. sb Angelus qui
uolebat eum occidere. aut uxor ipsa dimisit
iurgari cum eo, et abijt ab eo ad Patrem suum
Jetro, uide infra cap. 18.

cap.

cap. 6.

3. & nomen meum Adonai, grece, κύριος Hebraice ~ יהוה. non indicaui eis. = sb itn manifeste sicut tibi.

B. leuaui manum meam. i. iuraui.

cap. 7.

12. sed deuorauit uirga Aaron uirgas eorum. sb iam in dracones uersas.

cap. B.

26. Abominationes Egyptiorum immolabimus? Soc ideo dicitur quia occidere animalia ad sacrificandum abominant Egyptij. & animalia ut deos colebant.

cap. 11.

9. Non audiet uos Pharao ut multa signa fiant in terra Egypti. Gut sicut det sumi pro quanuis, sicut Isaię. 7. butirum & melcomedet ut sciat rep. m. & el. bonum. i. quanuis sciat. bz.

cap. 12.

^ 3. ego indurabo cor Pharaonis. i. quam durum sue demonstrabo August. in exod. q. 18. ut desupra cap. 4.

9. iuxta quem ritum tolletis et hoedū. q. d. accipite agnum. l. hoedum, hebraice ex ouibus aut capris accipite.

12. et in cunctis Dijs Ægypti faciam iudicia ego dominus. hoc exponitur ex eo quod dicunt hebrei illa nocte omnia idola Ægypti corruisse et comminuta fuisse in destructionem idolatrię. l. in dijs. i. iudicibus et potentibus.

36. et expoliauerunt Ægyptios. i. abstulerunt pro mercede operum suorum. sic Tertullianus. 4. contra Martionem. ^

^ Sed et promiscuum vulgus innumerabile ascendit cum eis. hoc ideo dicit quia cum filijs Israel multi egyptij exierunt et forte de alijs nationibus qui inibi morabantur

40. Habitatio autem filiorum Israel qua manserunt in Ægipto fuit 430. annorum. hoc intellige ut gen. 15. exposuimus a promissione primo facta Abrahę computando uide ibi et in his quę notauimus in Antecimenis lib. 2. ^

^ uel á tempore (ut quidam dicunt) quo cępit Abraham in Egypto peregrinarj.

Cap. 13.

14. cras. i. futuro tempore

Cap. 14.

20. et erat nubes tenebrosa. sc. ex parte Egyp.

Egyptiorum. & illuminans noctem. sb̃ uersus Israelitas.

24. Respiciens dominus sup̃ castra Egyptiorum. sb̃ rebellionem eorum. p̃ columnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum. sb̃ p̃ tonitrua & fulgura exnubegenita coepit interficere, et uos lentes retrocedere penitus undis obruit.

cap. 16.

18. Admensuram gomor. gomor decimapars est Epha. i. modi quam rectecolligentes non excedebant neputresceret. qui uero minus colligebant quasi diuino instinctu, & Dei prouidentia id sibi parabant, quod sufficiebat illis ad uictum unius diei, & quoniam dies septima non cadebat manna die sexta collegebat duplex.

cap. 18.

1. Ietho sacerdos Madiam. Cald. princeps.

2. Tulit Sephoram uxorem Moysi quam remiserat. tulit sb̃ Ietro. remiserat sb̃ Moyses ex Egypto. l. itinere in domum soceri, quem Siccognatum uocat: Madiam autem ciuitas erat Amalechitarum, Amalechitę uero descendentes ab Esau.

25. Principes tribuni erant super mille, centuriones sup centum, quinquagenarij super quinquaginta, & decani sup decem ex plebe.

cap. 19.

1. In die sac uenerunt in solitudinem Synai. sb primamensis, aut tertiapotius, sicut & mense tertio. l. die sac. i. quadragesima septima que egressi sunt de Raphidim: quinquagesima enim die ab egressu de Egipto dataest lex. pro quo nota quod duo menses lunares faciunt 59. dies, quibus adde sextertij mensis, & fient. 65; a quibus si demas. 15. (nam decima quinta die egressi sunt de Egypto) manent. 50.

10. Santifica illos. i. munda illos, quia sanctum in quadam significatione idemest quod mundum.

13. Cum coeperit clangere buccina tunc ascendant in montem. sb accedant decatris uersus radices montis.

22. Sacerdotes quoq; qui accedunt ad dominum. i. solent accedere, l. poster accessuri sunt.

23. Ponet erminor circa montem & sanctifica illum. i. sanctum declara.

arg.

cap. 20.

25. Quod si altare lapideum fecerismi
chi. Soc dicitur quia altare poterat esse de terra
& coopertum lignis Setim & ere, sicut altare ho
locaustomatum infra cap. 26. quodsi de lapidibus
non debebant esse dolati seu scalpti, sic erim gentes altaria edificabant.

26 Non ascendes p gradus ad altare
meum. ascensus ad altare secundum. Ra. Sa. =
non fiebat p gradus sed per ambages, altare enim
erat in alto positum. Ne reuelet turpitudotua.
Soc dicit quia usus foemoralium nondum erat in
troductus, sed infra cap. 28.

cap. 21.

6. offeret eum. i. seruum. Dijs. i. iudicibus
dominus eius.

2. Si emeris seruum Hebreum. sb̄z (ut dicit
Andreas) qui esset iam seruus alicuius gentilis. l. sm̄
Ra. Sa. a iudicibus a quibus pro furto restituendo =
uendipoterat cap. sequenti. l. si necessitate compulsus
seipsum uenderet ut dicit Leui. 25. l. tertio si dns
Hebreus non indigebat ob mutationem fortune, ser
uo quem emerat, poterat illum uendere pro annis
qui restabant usq; ad annum remissionis.

cap. 23.

1.

1. Nec iunges manum tuam, ut pro impio dicas falsum testimonium. i. non facies pactū quod datis manibus fieri consueuit.

11. Vt comedant pauperes populi tui. sb̄s de sponte nascentibus in terra anno septimo sine cultura dimissa.

13. Per nomen externorum deorum non iurabitis. i. per idola.

17. Teri anno apparebit omne masculinum coram domino deo tuo. sb̄s in Pascha, Pentecosthe, et festo tabernaculoꝝ:

18. Non immolabis sup fermento sanguinem victimę tuę. i. ad suę existente fermentato in domo tua.

19. Non coques hoedum in lacte matris suę. sb̄s cum lacte simul in olla. l. dum adhuc lactatur a matre.

31. Ponam autem terminos tuos à mari rubro. sb̄s ex parte orientis. usq̄ ad mare palestinorum. sb̄s ex parte occidentis, et hoc est mare mediterraneum. & a deserto. sb̄s Ægypti, quod contigua tur terrę promissionis a parte australi. usque ad fluuium. i. eufratem a parte aquilonis. istam= tamen terram totam non habuerunt usq̄ ad salomonis tempora.

Cap. 24.

1. Ascende ad dominum tu et Aaron.

sb̄s.

sb postquam descenderis, & populus legem receperit.

2. Solusq; Moyses ascendet ad dnum.
ascendet hebr. chald. & 70. accedet.

11. Nec super eos qui procul recesserant
de filijs Israel misit manum suam. i. occul
tauit factum illud, uide infra cap. 33. quando dns
uoluit ostendere Moysi posteriora dixit tollam
manum meam. Hebrei autem sic legunt quod sup
duces filioꝝ Israel non misit manum suam: unde
alij non inuiderunt.

12. Dixit autem dnūs ad Moysem as
cende ad me in montem. sb tus clus.

cap. 25.

2. Accipietis primitias ab omni homi
ne qui offert uoluntarie. i. non accipietis alias
primitias. i. res separatas ad cultum dei.

16. Ponesq; in arca testificationem. i. le
gem quam dabo tibi in tabulis, quę testificatur di
uina uoluntate.

18. duos cherubin aureos & productiles facies. i. ex auro ductili.

cap. 26.

33. Inseret autem uelum quo & san
ctuarium & sanctuarij sanctuaria diuidet.
nota quod sanctuarium hic dicitur quod supra dicit

sanctum

sanctum. et sic sanctuarium et sanctuarij sanctuaria idem sunt quod templum et sancta sanctorum.

cap. 28.

13. facies et ex auro uncinos. uulgo garfios o garauatos.

15. Rationale quoque opere polymito. uulgo deuarias sedas.

16. Quadrangulum erit et duplex. i. duplicatum.

30. Pones autem in rationali iudicij doctrinam et ueritatem. i. lapides per quorum fulgorem manifestabitur sacerdoti diuinum placitum et hoc secundum Josephum. secundum uero Rabinos nomen domini tetragrammaton fuit ibi inclusum. de Vrim uero et Thumim ~~dicut Sabes~~ alibi diximus +

39. Et balteum opere plumarij. Hispane obra de agujja.

38. Portauitque Aaron iniquitates eorum. scilicet orando ut dimittant illis.

cap. 30.

10. Et deprecabitur Aaron. scilicet in die expiationis. sanctum sanctorum erit domino. i. res sanctissima.

29. Qui tetigerit ea. scilicet utensilia et uasa

sanct

3 sanctuarij. Santificabitur. i. sanctificatione in
digebit, qz sanctum tetigit & ideo purificabitur.

cap. 32.

26. Congregati q̄ sunt ad eum omnes
filij Leui. non quod omnes Leuitę fuerint congrega
ti, sed quia congregati omnes erant Leuitę.

27. & occidat unusquisq̄ fratrem,
& amicum & proximum suum. Sic ideo di
citur quia indiscriminatim quoscumq̄ occurrentes
occidebant, licēt, & ipsi occisores essent in culpa q̄
quam puniebant neq̄ admitti debent quod uentres
eorum qui occidebantur intumuerant ex aqua bi
bita cum pulueribus uituli; et quod sic cognoscebā
tur occidendi. ut dixit Aben ezra. plures autem
occisi sunt de tribu Leui, quia magis tenebant cau
te sicut & Aaron.

cap. 33.

19 Ostendam omne bonum tibi. in hebrēo
Habet transire faciam omne bonum coram te. et
refert ad illud, quod sequit, cum q̄ transierit gla
ria mea ait secundum Ra. Sa. et uocabo uel
uocabo In nomine domini coram te. alia littera
habet, et legam in nomine domini. i. (secundū
dictum Ra. Sa) legere te faciam in tergo figuręq̄
hominis, in qua apparebo tibi, modo stridecim

im

Impetrandj a me quodquod petieris. sine alle
gatione meritorum Abrahę. ibi enim dicit tale
fuisse scripturam. Sic genes. 22. accipie cogno
ui, pro cognoscere feci

cap. 34.

22. Solemnitatem hębdomadarum. i.
Pentecostes.

30. Videntes cornutam Moysi faciem. i.
i. radijs fulgoris eminentis admodum cornuę
illustratam; quos Paulus uocat gloriam multo
moysi 2. co2. 3. d.

cap. 38.

8. de speculis mulierum. i. cum specules
mulierum. uel de speculis, qr tunc speculando
erant, ut nostra, sed ænea.

In

In librum leuitici. 1. de officio ~ Leuitarum ~

cap. CZ.

9. qui cum obtulerit eam tollet memoriā
Le de sacrificio. i. in memoriam, q. totum quō
Sabet offerens est a deo, & illud eq debat in par-
tem domini: et sic addit infra. adolebit super
altare.

cap. 4

17. aspergens contra uelum septies tinctu
digito. forte. digito pro digitis.

32. de pecoribus ouem immaculatam. i.
non mancam, aut uitiosam.

cap. 6.

30. Cuius sanguis infertur in tabernaculū
sb cuius modi erat hostia oblata pro peccato Ponti
ficis, et hostia oblata pro peccato multitudinis.
5ª. cap. 4.

cap. 7m.

7. Sicut pro peccato offertur hostia ita
& pro delicto. pro peccato sb commissionis. pro
delicto. i. derelicto sb pro peccato omissionis.

24. Adipem cadaueris morticinij &

eius

eius animalis quod a bestia captum est Sabe
bitis in uarios usus. sls excepto quod ipsoueci
non licebit.

35. Hec est unctio Aaron et filioy eius. i. ue
lut merces, et stipendium a domino, ⁊ unctionē
institutum.

cap. B.

35. Die ac nocte manebitis in tabernacul.
Soc ideo dicitur quia erat preceptum domini pro san
ctificatione eorum.

cap. 11.

5. Chaerogryllus. vulgo animal de ra
pinà menor que erizo. Sebr. cuniculus.

13. Haliaetum. Sispane, Falcon, gauilan
o semejante.

16. Larum. vulgo specie de labanco
a nadon, o gauiota.

17. Bubonem. Sispane Buho, sic dicto
a propria uoce quam emittit. mergulum.
i. coruum marinum. Ibin. i. ciconiam.

18. Onocratulum. animal est aquatile
simile cigno deformis gutture et rostro asinino.

Por.

Porbirionem. i. Pelianum.

19. Herodionem. l. Serodium. Sispane girifalte, Salcon o grifo. caradrium. Sispane calandria, o auepequeña blanca noconocida en estas partes.

22. Bruchus. i. locusta. l. animal simile. Attacus. l. est etiam locusta antequa3 uolitet, l. animal ei simile. opsiomachus. i. animal incognitum cum serpentibus pugnans. locusta. Sispane langosta, o, grillo, cibus quor dog Orientalium.

27. quodambulat sup manus. i. uolucria quibus suppedes non sunt crura, immundacrunt.

29. Mustella. Sispane comadreja.

30. Mygale. Sebr. Crilpius. l. animal. edax et incognitum. Stellio. Sispane salamqui tro.

32. cilicia. i. sacci.

35. clibani. i. furni. chytropedes. i. ollarum sustentacula

cap. 13.

13. teneri lepra mundissima iudicabit. q. d. scabie qua malus Sumor corporis intra latens ad exteriora mittitur; quo Som3 mundat, & re uera non est lepra quam uis ab ignorantibus spu3

lepra.

lepra iudicetur.

cap. 14.

5. Et unum ex passeribus immolari iu
bebit sup aquas uiuentes. i. iuges seu feruentes, ut
sunt aque fontium & fluuiorum.

13. Pro peccato & delicto. sb3 commissio
nis & omissionis ut supra.

cap. 16.

29. erit q3 hoc uobis legitimum sem
piternum. i. diuturnum.

cap. 17.

11. Anima carnis. i. uita. In sanguine
est. i. ibi principaliter consistit.

cap. 18.

8. Turpitudinem uxoris patris tui nō
discooperies. i. nouerce tue, et in omnibus
similibus que in Soc capite continentur per re
uelationem turpitudinis intelligitur quicung3
concubitus carnalis.

18. Sororem uxoris tue in pellicatum, i
llius non accipies. in pellicatum. i. actum coitus
adulterini ad Suc sb3 illa uiuente alias enim et

mortuo

mortuo uiro sine liberis frater superstes ducebat uxorem fratris defuncti ad suscitandum semen eius, imo et tenebatur eam ducere deuteron. 25. quod si obijcias gen. 29. quod Jacob uiuente Lia duxit Rachelem Respondet quod illud licuit (maxime ex dej reuelatione) ante legem datum sibi in lege nature.

cap. 19.

B. Portabit q iniquitatem suam. i. subditus manebit pœne, quam deus ei infligere uoluerit.

23. Quando plantaueritis ligna pomifera auferetis præputia eorum. i. primos flores et gemmas, ne erumpant in fructus; duplici de causa: prima quia postea arbores sunt minus utiles quando nimis cito faciunt fructum: secunda quia idolatræ tales fructus tanquam primitiuos reputabant dijs gratiosos, et eos idolis offerebant. ideo sequit poma quę germinant in munda erunt. l. insinuat primos fructus trium annorum tanquam immundos reijciendos esse, sic Sebr, chald. et. 70.

27. Neque in rotundum attondebitis comam. hoc præcipitur in detestationem idolatriæ, quia idolatræ faciebant talia unde dicit Baruch. 6. c. sacerdotes scindebant sabenter uestes scissas seu tunicas scissas et capita et barbam

rasam

rasam. Posten ne uideremur cum Iudeis in hoc conuenire præcipitur seu ordinatur in iure, ut sacerdotes nec comam nutriant nec barbam, quamquam in codicibus iuris antiquioribus quidam dicunt scriptum esse nec barbam radant.

cap. 20.

2. Siquis dederit de semine suo. i. de filijs suis. Idolomdoch. sepius facit scripturam mentionem suius Idoli. tum quia sacrificium illi oblatum erat magis horridum; tum quia multi erant circa hoc inclinati credentes quod ex oblatione pueroꝝ sui Idolo facta, posteressent consecuturi quidquid uellent.

16 Sanguis eorum sit super eos. estmatio expressiue pene. q. d. mulier si suaduerit iumento ambo, occidantur sanguine utriusq; sup ipsos effuso.

20. Absque liberis morient qui coierit cum uxore patrui. l. auunculi sui. Socideo dicitur. l. quia ut dicit sanctus August. filij reputarentur extunc illegitimi: l. quia extunc non nascerentur illis filij, l. si nascerent ante mortẽ parentum forent perituri.

cap. 22.

2.

2. caueant ab his que consecrata sunt filiorum Israel. q. d. ne irreuerenter Aaron aut filij eius se ingerant ad tangendum ea. s. comedendum, que obtulerunt filij Israel; nam consecrata sic idem est quod oblata.

3. omnis qui accesserit ett. in quo est immunditia. in quo sb̄ homine. sensus ergo huius est, quod filij Aaron si fuerint immundi, non accedant ad ea, que dño consecrant, seu offerunt.

21. Immaculatum offeret. non prohibet sic animal discolor.

cap. 23.

2. Dies autem septimus erit celebrior et sanctior. non quidem respectu primi diei illius solemnitatis (sb̄ Phase de qua fit sermo) primus enim dies erat celeberrimus ut in hoc capite nū. 7. dicitur sed celebrior respectu dierum intermediorum. notandum uero quod quandocumq̄ occurrebat dies sabbathi primo. s. septimo die huius solemnitatis, s. in aliquo intermedio, illa dies erat obseruanda sic quod nullum opus fieret etiam circa preparationem ciborum, in intermedijs uero licebat et cibos preparare et alia opera facere.

11. Eleuauit fasciculum coram domino. sb̄ sacerdos primitias spice seu messium offerens

alteri.

altero die sabbathi. i. predicti paschatis, aut
septimi diei sabbathi sb ipsius.

13. siba quoq uini quarta pars Hin. i. (se
cundum quosdam) sextarium exo. 29. & Ezech. 4. =
sed de hoc diximus cum̃ de ponderibus & mensuris
lib. 3. cap. 23.

24. Mense primo prima die mensis e
rit uobis sabbatsum etc̃. Nota quod sabbatsū
sumitur non solum ut sonat pro die septimo, sed &
pro quocunq; die festo; imo & pro tota Sebdomada
ut in euangelio ibi; ieiuno bis in sabbatho. Luc. 18

27. Affligetis animas uestras. i. Sumili
abimini & penitebitis coram domino in die expiatio
nis. a quinto decimo die mensis septimi

39. ferias domini celebrabitis septem die
bus. que sint ista determinatur numero 4. 19. et simi
liter de sacrificiis fiendis in festo cotus. l. collecte de
claratur ibidem. Die primo & die octauo erit=
sabbatum. Socideo dicitur quia festum istud sabebat
p̃ alijs octauam perfectam.

40. Sumetis q uobis die primo fructus ar
boris pulcherrime. que sit secundum non exprimit.
dicunt tamen aliqui fructus sos esse poma citrina
que sunt pulcherrima, & hec ad denotandum quomodo
deus sine defectu notabili sustentabat eos in terra de
serta ut dicit deutero. 2. 6.

cap.

cap. 24.

18. & 21. Percusserit. i. occiderit.

cap. 25.

14. iuxta numerum annorum iubilei, e mes. sb̃ carius si restabant plures anni usq; ad iubileum, aut uilius si appropinquabat.

27. & quod reliquum est rẽdet emptori. determinat in particulari modum uenditionis, quam deus sic fieri mandabat, quia dominus immediatus illius terre erat ipse deus, Iudei uero coloni & fruentes.

cap. 26.

1. Nec titulos erigetis. i. statuas. l. columnas, ut in eis idola ponantur. nec insignem lapidem. i. effigiatum similitudine idoli ut adoretis eum.

22. Immittam q̃ in uos bestias agri. sb̃ feroces, & etiam hostes b̃ bellatores.

24. & percutiam uos septies. i. sepe. l. multipliciter ob̃ peccata uestra.

26. Postquam confregero baculum panis uestri. i. sustentamentũ uestrum. it aut decem mulieris in uno clibano coquant panes. i. quia magna deficiet adeo ut unus clibanus sufficiat ad panes decem dom̃orum. cap. 27.

Pro capite ibi posita quod cum sclum Levite possent

deo.

deo ministrare in templo, alij qui se deo vouebant redimebantur.

In

In librum Numeri Hebraice vaied daber. idest. de numero populi & mansionum.

cap. 5.

7. confitebunt peccatum suum, & red dent ipsum caput. i. reddent debitum, & ultra id quintam partem propter damnum illatum pro ximo. & etiam ut arcerentur alij a criminibus perpetrandis.

cap. 6.

9. Sin autem mortuus fuerit subito quis piam coram eo, polluetur ett̃. Sc intelligitur secundum Ra. Sa. si mors contigeret in eodem ta bernaculo in quo ipse manebat nazareus enim quicunq enim siue uir siue mulier se uoto domino consecrabat (ut in Sc cap. numero. 6. dicitur) ad mortuum ingredi prohibebatur omni tempore consecrationis sue & hoc ideo, quia idolatre utebant ossibus mortuorum in cultu suo, & ideo sacerdotes minores, qui per tempora certa ministrabant, non debebant ingredi ad mortuos nisi valde propinquos. sũmus autem sacerdos, qui semp debebat esse paratus ad diuinum obsequium erat omnino prohibitus ab ingressu sup mortuum, ut habet leuitici. xxi. & eadem ratione nazareus tempore quo implebat uotum. cui similiter pro eodem tempore uinum

bibere

bibere erat illicitum ut infra ~~ex dicto~~ numero ~~[illegible]~~ 20 ñ. 20
Soc eodem capite exprimitur.

21. exceptis his que inuenerit manus eius, iuxta quod mente deuouerat ita faciet. q. d. de predictis que sunt in lege precepta nichil potest defal cari, poterit tamen maiora aut plura offerre et facere.

cap. 8.

7. Aspergant aqua lustrationis. i. expia tionis, de qua infra. c. 19.

cap. 10

33. Arca fœderis domini precedebat eos. hoc intellige post q̃ erant iam elongati, et liberi ab inimicis, antea enim arca erat in medio pro gredientium: et sic concorda cum supradictis, s. q. arca ibat in medio. vel dic cum Ra. sa. q. erat quedam alia arca; in qua reuerenter portaban t tabule fracte, que scripte digito dei, et super illam, sicut et super alteram quiescebat, et ibat nubes.

cap. 11.

25. Auferens de spiritu, qui erat in Moyse. non quod substantia diuini spiritus sit diuisa in. 70. portiones (id enim impium est cogitare) sed quia Moyses et spiritus qui erat in eo quasi cla rissimi luminis lucerna fuit; ex qua illos. 70.

Deus

Deus accendit, in nullo Moyse detrimentum patiente.

31. Ventus a domino, arreptas coturnices detulit in castra. sb3 ex Arabia ubi multum abundant. uolabant q duobus cubitis superterram. sb3 non altius ut facile capi possent.

cap. 13.

23. filij Enac. i. gigantum.

cap. 16

37. thuribula sanctificata sunt in moribus peccatorum. q. d. p mortem peccatorum quorum thuribula remanebunt, apparebit futuris quod sanctitas debet esse in sacerdotibus. & hoc est quod subditur, & sanctificata sint.

cap. 18.

1. Dixit q. dominus ad Aaron ~~tu e~~. ~~s. t simul portabitis iniquitatem sanctuarij esse. dixit~~, sb3 mediante moyse, tu et filij tui portabitis iniquitatem sanctuarij & peccatum sacerdotij. i. curabitis nequis indebite tractet ea, quę ad sanctuarium ptinent; & curabitis rede fungi ministerio uestro: alias & qui peccauerint puniens

&

& uos obnegligentiam dabitis pœnas. moneris
recte exponunt quidam dicentes. portabitis ini
quitatem. i. ea quę a populo pro peccatis offerūt.

16. sicli argenti quinque pondere sūt
chuarij. siclus uiginti continet obolos. depon
deribus autem sicce & mensuris uide in his
quę circa ea annotata sunt. lib. 3. cap. 23.

cap. 19.

2. Adducant uaccam rufam etatis
integrę. ly etatis, non habetur in hebręo, ide
ly integrè est aduerbium. q. d. omnino rubea
seu integraliter rubea. sic ly ranus. l. etatis in
tegrę. i. perfecte.

cap. 20.

12. Quia non credidistis michi: ut sā
cificaretis me. ubi credendo sine hęsitatione
promissum sanctum meum & populo denuntian
do non introducetis hos populos, interram quam
dabo eis. & sic Moyses dominum orans dicit
3. pro ingressu sui in terram sanctum non est
exauditus.

18. Respondit edom non transibis
per me. hoc uidet contraponi illi loco deuter.
2. ubi Moyses dixit misit ergo nuntios ad
Seon regem &c. & subditur & nobis concedas

tran

transitum, sicut fecerunt filij Esau. ad hoc multi expositores respondent quod quamuis rex Edom non concesserit filijs Israel transitum per terrae suę medium, sicut petebant ab eo: concessit tamen transitum p extremitates regni sui. Rab. Sa. dicit quod illud quod citatum est excludentes. non refert ad transitum per terram, sed ad cibaria, quę in rei ueritate filijs Israel sunt ministrata a filijs Esau pro pretio suo, quapartetransibant iuxta extremitates regni Edom. dicto enim petebat Moyses a rege Sehon. sb3 et cibaria et transitum p terram suam, igitur illud (sicut fecerunt filij Esau) referetur ad cibaria uenalia, et non ad transitum per terram. uendebant autem filij Esau cibos, non tm ad succurrendū filijs Israel, quam ad proprium suum cōmodum et lucrū.

cap. 21.

17. tunc cecinit Israel ascendat puteus. i. aqua deputes.

18. Puteus quem foderunt principes. sb diuino iuditio in parte determinata baculis percutientes.

cap. 24.

7. fluet aqua de situla eius. Socideo dicitur quia de Sion exibit lex et uerbum domini

de

de Hierusalem Isaie. 2. Situla, Sispane canal, o Serrada. Rex eius. sc̃s saul. tolletur. sc̃= de regno. Propter Agag. i. quia Agag regem A malech uiuum reli qlit &c̃. 1. reg. 15. & aufe retur regnum illius. Socideo dicitur qz trans latum est regnum de domo Saulis ad domum Dauid. Ra. Sa. exponit aliter dicens qđ hic est textus, altior Agag rex eius. i. primus rex Israel capiet Agag & hoc fecit Saul sic q̃ eleuatum est regnum eius sc̃s regnum Israel pre cipue tempore Dauidis et salomonis.

17. oriet stella ex Iacob. sc̃s Dauid. uel ut dicit Ra. Sa. aliqua constellatio tempore nati uitatis Dauid, & consurget uirga de Israel id est idem Dauid ratione regni. & percutiet duces Moab. &c̃. 2. reg. 8.

23. Heu quis uiciurus est quando faci et deus ista? sc̃s q̃ q̃ seqũnt in textu ut puta= stragem in multis gentibus per Romanos; qui ue nient. in trieribus. i. nauigijs.

cap. 22.

13. & decimam decimę éxdleo. i. unam decimam ępsi qđ est decima pars eoꝝi.

cap. 30.

16. sin autem contradixerit postquaꝫ

res

resciuit. i. si statim cum sciuerit non contradi-
xerit sed postea, ubi diu dissimulasset. Porta
uit ipse iniquitatem eius. sb uxoris. q. d.
ipse a deo punietur, non illa, quia impedita
á uiro non potest exequi quod promisit.

cap. 33.

3. Profecti de Rameſſe menſe primo
15. die mensis primi fecerunt. sb iter. =
altera die. i. postera die post celebratum
Pasſe. l. fecerunt pasſe. i. continuauerunt
illud, quód quarta decima die inceperant cõme
dendo agnum in Rameſſe terra ægipti.

4. Nam & in dijs eor. i. in idolis uel
ut in diebus principibus populi. exercuerat ultionem.
sb dominus.

16. De solitudine Synai egressi ue
nerunt ad sepulchra concupiscentię. sic ap
pellatur locus iste, quia ibi sepultus est populus,
qui desideranerat carnes, ut dicit supra cap. 11.

36. Inde. sb de Asiongaber profecti ue
nerunt in desertum Sin hę est cades. nota quód
Sin sic scribitur per t̂ sade. supra autem nu. 11.
cum dicitur quód mari rubro profecti castrameta
ti sunt in deserto Sin, scribit per samech.

In

In librum deuteronomij seu de
secunda legis promulgatione.
Hebraice elle ad debarim.
idest Hęc sunt uerba.

cap. 1.

29. Filios enacim uidimus ibi. i. gi
gantes proceris & terribilis staturę. supra nu
mero 4. 13. infine.

46. sedistis ergo in cades barne mul
to tempore. Socideo dicitur quia post peccatum
longo tempore in deserto filij Israel aberrarũt
Proquonota quód secundum Ra. Sa. 19. annor
cõmorati sunt in dicto cades tanto nimirum
tempore, quanto in aliis mansionibus seguen
tibus, in quibus alior. 19. annor consumpserunt,
ut habetur capite sequenti. includunt autem
ibi dies in quibus ambulabant.

cap. 4.

46. trans Iordanem in uallecontra
pSanum pSogor. i. templum Idoli pSogor.

48. usq ad montem Sion, qui est &
Hermon. ex hoc colligitur Sion & Hermonesse
eundem montem quando Sion (ut Sic) scribit

per.

per Scim. ש, qui uero est in Hierusalem per
tsade צ. ts. scribit.

cap. 8.

3. Non in solo pane. v. 5. s. in omni uer
bo. q. p. d. o. domini. i. in omni re ut. 2. reg.
1. & Sic sumit promanna, quod uerbo semper
cepto domini descendebat.

cap. 9.

18. circa textum istius numeri & numeri
25. istius capitis, & numeri. 10. capitis. 10. nota
ne ex con textu uerborum decipiaris (in quibus
sepius uidet Moyses p. 40. dies cum domino
in monte cõmoratus) quód Moyses p duas qua
dragenas cum deo egit, reliqua enim per re
petitionem dicuntur.

cap. 12.

8. ~~neque enim~~ non facietis ibi quæ nos
hic facimus hodie, singuli quod sibi rec
tum uidetur. Proh hoc nota quód quamdiu filij
Israel erant in deserto nondum quietato ta
bernaculo licét oblationes, & sacrificia, adque
tenebantur, non possent alibi quàm in taberna
culo offerre: poterant tamen alijs in locis of
ferre ea, quæ erant uoluntaria, ut dicit Ra. Sa.

et

& hoc fuit eis licitum quousq fuerunt quietati
in terra promissionis: Soc autem non fuit p.14.
annos quos assignarunt adcapiendam & diuiden
dam terram, & Soc est quod subditur; neque
enim usq ad presens tempus uenistis ad requiem,
quia quando erant quietati non debebant offe
re predicta nisi in uno loco, ubi positum sb3
fuit tabernaculum. & iste locus primo fuit
Silo, ubi tabernaculum & arca Sabuerunt
stabilem mansionem nimirum per. 343. =
annos; sicut potest probari, per tempora iudi
cum, quisfuerunt a Iosue usq ad mortem
Heli: quia tunc fuit arca capta ut Sabetur. 1.
reg. 4.. postea capta arca a Philistеis transla
ta fuit in cariathiarim. & inde in Maspha,
& inde in galgala, & inde in. nobe, & inde
in gabaon, (ut Sabetur lib. Sebr. quæst.)
& inde in domum Obededon, & inde in ci
uitatem Dauid, ut Sabet. 2. reg. 6., & inde
in templum salomonis. 1. reg. 7. & tunc Sabu
erunt pacem perfectam tempore Salomonis.
& exinde non fuit illis licitum alibi offerre,
quia ille locus fuit ad hoc simpliciter, & ultimo
te, a Deo electus ut Sabet. 2. para. 6. nisi
ex diuino instinctu & dispensatione, sicut He
lias obtulit sacrificium in monte carmelo. ut

Sabetur.

Sabetur. 3. reg. 12. ac proinde subditur Illuc omnia &c.

cap. 13.

3. Non acquiescas ei, neq audias &c. sed statim interficies. sb damnatus eum fuerit per iudicium.

cap. 14

21. Peregrino qui intra portas tuas est, da ut comedat, aut uende ei. sb conuerso ad Iudaismum, alias non posset licite comedere. (ñ. 26.)

cap. 15.

4. Indigens & mendicus non erit inter uos. q. d. ministrabitis talibus necessaria: et sic concordat iste locus cum dictis in hoc capite infra numero. 11. ubi dicitur quod non deerunt pauperes in terra habitationis tuę, intelligitur enim quód et si pauperes non tamen egentes mendicare, ideoq ibi additur ego precipio tibi ut apperias manum tuam.

11. Sin autem habuerit maculam, uel claudum. l. cęcum animal fuerit. i. defectum membri, debilitatem. l. deformitatem aliquam habuerit non immolabitur domino

cui

4 cui meliora erant offerenda, tale tamen pri
mogenitum licite poterat comedi extra Hie
rusalem in oppidis, et ab Hominibus immũdis
sicut á mundis ut capra &c. Hoc est sicut de
illis comedunt Homines, absq eo quod deillis fa
ciant aliquam oblationem. distinguendum ta
men est, quia si talis macula inerat primo=
genito animali ánatiuitate, comedebatur
absq oblatione, l. redemptione aliqua: quia
nunquam fuerat obligatum domino, exquo
nunquam fuerat immolaticium. si autẽ post
natiuitatem superuenerat, tunc aut erat cu
rabilis, aut non; si curabilis, debebat post
curationem offerri; si incurabilis poterat re
dimi, quia erat obligatum domino ante euen
tum maculę. sic Da. Sa. Sic et capite. 12. e.

cap. 16.

21. Non plantabis lucum, et omnes
arborem iuxta altare domini dej tuj.
q. d. omnem occasionem idolatrię auferri uo
lo: tales enim montes et arbores plantabant
gentiles, et in illis idolis sacrificabant.

cap. 17.

17. non habebit uxores plurimas. sb rex-

eligẽ

eligendus in terra promissa. ubi nota quod plu
rimas uxores prohibet ut in Salomone: nō
paucas (et pręcipue ex dispensatione diuina)
ut habuit dauid. sic Augustinus. q. 27. in de
uteronomio.

cap. 20.

6. Qui plantauit vineam, et nec dum
fecit eam esse cōmunem &c. Pro hoc nota
quod fructus trium priorum annorum qui
nascebantur ex uinea, et similibus repu
tabantur immundi; tum quia fere contra com
munem cursum naturę nati; tum quia illis
utebantur gentes in sacrificiis idolorum. quod autē
nascebatur quarto anno totum offerebatur deo.
de fructibus autem anni quinti poterat do
minus uineę uesci, et similiter alij; et tunc
dicebatur uinea facta communis: ante illum
ergo annum quintum nimis durum erat
obligare quempiam ad eundum in prelium
relicto et nondum gustato uineę fructu post
tot labores, quod exanimaret sic euntes et
alios. ideo dicit uadat et reuertatur in domum
suam quod permisiue et non pręceptiue dici ui
detur.

19 // quādo obsederis ciuitatem
non succides arbores etc. nec potes bellanti
um

um contrate augere numerum. q. d. exci
sis arboribus de quibus uesci potest exercitus
ueluti augetur bellantium contra uos numer9.
unde colligitur quod si desperaret de expug
natione ~~numerus~~ urbis, ne fructeta Sorthibus
posteapro dessent licite possent comburi ut
factum est. 4. reg. 3. contra Regiam filios
Moab.

cap. 21.

23. Maledictus á Deo est quipendetiñ
ligno. i. execrabilis ratione peccati & quod
suspenditur, et quod Deus odit. sic Sabet
chaldaica uersio.

cap. 23.

1. non ingrediet ecclesiam eunuchus.
i. congregationem, sñj ducta uxore, ineptí enim
sunt tales ad generandum.

2. nec Manzer. i. illegitimus. l. dé, scor
to natus in ecclesiam domini: usque ad decimã
generationem. Hebr. etiam iń decima. q. d.
nullus unquam ex illis ducet Israelitidem. l.
q. d. non nisi post decimam generationem ques
sensum ui detur secutus noster interpres.

3. Ammonites et Moabites etiam post

de

decimam generationem non intrabunt
ecclesiam domini in eternum. sb ducēdo
Israelitidem, famine tamen poterant nu
bere ut Ruth.

19. & 20. non fenerabis fratri tuo,
sed alieno. Secundet permissio utrum
autem usura sine peccato potuerit exerceri
a Judeis problema est: Caietanus enim
usuram per se prauam esse dicit; & nullo
modo licere. at Burgensis contrariam sen
tentiam tuetur.

cap. 24.

6. non accipies Locopignoris inferi
orem et superiorem molam. Socideopz
sibetur qz huiusmodi molę sunt quibus tritici
& necessaria ad victum & uitę sustentationē
preparantur. & idem dicendum est secun
dum Ra. Sa. de quouis alio utensili uitę
proximi necessario.

7. Si deprehensus fuerit Homo fra
trem suum sollicitans. Hebr. Gald. & 70.
furatus.

cap. 25.

7. Si autem noluerit accipere uxorem
fratris

fratris sui ett. circa hoc uide supra leuitici
18. n. 18.

cap. 26.

5. Syrus. sb Laban. Persequebatur.
patrem meum. sb Jacob.

14. non comedi ex eis in luctu meo.
i. egestate mea. q. d. ob egestatem quamcunq;
accidentem michi; nunquam fraudaui decimis
eos, quibus debebantur.

cap. 28.

2. Veniet q; superte uniuersę be
nedictiones iste. sb que seqũnt intexti ibi.

12. & fenerabis gentibus multis. i. mu
tuum dabis. & ipse a nullo accipies fœnus.
i. mutuum.

35. Percutiat te dñus & in suris. i.
in tibijs.

56. tenera mulier & delicata. i. no
bilis nec laboribus assueta. inuidebit uiro suo
super filij & filię carnibus. i. abscondet a
uiro carnes filiorũ, ut ipsa sola glutiat pre ni
mia fame que tunc uexabit omnes.

57. & illuuię secundinarum seu secũ

dary

darum. i. pelliculorum, quibus inuoluit fœtus in uentre matris.

62. & remanebitis pauci numero quipriusi eratis sicut astra cœli. Proinde ligentia Suius loci & concordia cum aliis in quibus paucitas populi Israelitici significatur. Nota. quód ille populus in seipso erat numerosus, & multiplicatus ualde; sed respectu terræ, seu ad uicinas ad alias nationes non ita.

63. Reducet te dominus classibus in Egiptum. Hoc tempore Titi maxime uidet impletum quando ut ferunt. 30. Iudei dabantur pro uno denario: & ut cariùs uenderentur asportabant classibus in Alexandriam Egipti: ut de Iosepho sum debello Iudaico.

cap. 29.

19. cum q audierit uerba iuramenti Suius. sb quod dominus petit ut reuerentia exhibeatur ei & debitus cultus prestetur. q. d. extunc non peccabit per ignorantiam. bene dicat sibi in corde suo. i. promittat sibi ue niam, & sic confidentius transgrediat legem Dei. ideo sequitur & assumat ebrium sitien tem. Hoc est sicut qui peccat ex assuetudine

acqui

acquirit Sabitum: sic in ebrietate sitiet, & aprę Sendet sitientem. in Hebr. Sabet & augmentabit satiata sitientem.

cap. 31.

30. Verba carminis Suius. sb quod se quitur capite sequenti, audite celi quę loquor &c.

cap. 32.

5. Peccauerunt ei. sb peccato idolatrię & nonfilij eius. i. facti sunt nonfilij ꝺ peccata commissa.

13. Vt sugeret mel de petra. Soc ideo dicitur quia ibi abundabant apes in petris mel ficantes; et jn saxis ꝺ liuę abundantes nascebantur propter quod dicit ꝺ leum ꝫ de saxo durissimo.

cap. 33.

Pro benedictionibus quę in Soc capite recensentur uide annotata gen. 49.

2. Dominus uenit de Sinai. pro in Sinai uenit sb cum legem dedit. & de Seir ortus est. Seir est in finibus Idumeoꝝ uide nu. 21. nobis. Hebr. eis. de monte Paran. uide nu. 11. in dextera eius ignea lex. i. cum igne data,

uel

vel quia precipue charitatem docet.

6. viuat Ruben ett. chal. uiuat Ruben in uita ęterna, & non moriat morte secunda. & sit parvus in numero. pro & non sit parvus: repetitur enim negatio precedens more scripture.

7. Leui quoq; ait perfectio tua & doctrina tua ett. q. d. tu domine dedisti Aaroni uestem, in qua vrim, & thumim sb3 sacerdotalem dignitatem. est enim sic hebraice. profectio & doctrina thumim & vrim.

9. qui dixit patri suo & matri suę nescio uos &c. q. d. propter te reliquit omnes cognatos l. pronullo cognato peruertit iudicium.

10. Iudicia tua o Iacob &c. hebr. chal. & 70. docebunt iudicia tua Iacob, & legem tuam Israelem: ut mirum sit unde illud. o. huic irrepserit quanquam possit eodem sensu accipi. q. d. te, o, Iacob docebunt iudicia &c. ponent thymiama in furore tuo. i. ad placandum. loquitur de Moyse & Aaron, & preterita pro futuris. hebr. in naribus tuis. chal. & 70. coram te. nota. quod omittitur Simeon, forte q; cum Leui intelligitur, non & cum eo simul a Iacob benedictus. quanquam. 70.

sime

Simeonis etiam meminerunt uide supra.

12. & Beniamin habitabit confiden
ter. i. secure seu in pace. in eo. i. apud do
minum: l. in Beniamin dominus. i. intem
plo quod in sorte Beniamin. quasi intala
mo tota die morabitur. hebr. chal. et. 70.
protegente se sb deo. inter humeros illius
requiescet. sb in medio tribus Beniamin, qr
ibi templum edificatum.

13. Ioseph quoq; ait debenedicto
ne dni terra eius. sb fœcundata. pomis
celi. i. fructibus de celi uirtute prouenientib9.
abysso. i. aquis.

14. de pomis fructuum solis et lunę.
luna fructus humectat, sol coquit.

15. de pomis collium eternorum. i.
a mundi a deo qz tempore uniuersi principio

16. qui apparuit in rubo &c. super
uerticem nazarei. i. separati. fuit enim so
lus in egipto diu. chal. dedicati sb deo. 70.
glorificati.

17. cornua illius Rinocerontis. cornu
pro robore. q. d. fortis ut rhinoceros.

18. Letare zabulon in exitu tuo. sb in

bellū

bellum. q. d. victor eris.

19. Populos. i. alias tribus, vocabunt. sb alię tribus, q. d. inuitabunt ut secōmittentur ad montem. sb ubi templum. ibi immola bunt uictimas iustitię. i. debitas secundum legem. qui inundationem maris quasi lac sugent. i. opes per mare aductas. Sebr. affluentiam maris. 70. diuitias maris. & thesauros absconditos arenay. i. fodinarum. 70. Sabitantium prope mare.

20. & Gad ait benedictus in latitudine gad. i. amplitudine. q. d. maxime. cœpit brachium & uerticem. sb Sostium. q. d. fortes & principes subegit.

21. & uidit principatum suum in parte sua. sb terra sibi data. & quod doctor esset. sb Leuita quilegem doceret. Leuitę enim distributę erant per omnes tribus. chal. quod in Sereditate sua moyses scriba magnus, & princeps sepultus esset. & fecit iustitias. i. precepta de committando reliquas tribus in terram promissam. quod si de moyse intelligat iustitias quidem, i. mandata Dei fecit. & iudicium suum cum Israel. i. quod equum erat.

22.

22. Dan catulus leonis. i. quasi catulus leonis. fluet largiter. i. fortiter progrediet. Sebr. & 70. saltabit. chal. terra eius irrigatur torrentibus fluentibus ex Basan. de Basan. i. ut solent Leones ex Basan.

23. Nepstali abundantia pfruet. & mare. i. occidentem. & meridiem possidebit.

24 Benedictus in filijs Aser sit placens fratribus suis. i. erit placens & gratus. tingat in oleo pedem suum. pro tinget. q. d. tanto abundabit oleo ut eo posset pedes lauare.

25. ferrum & ęs calceamētū eius. q. d. calcabit terram ubi metalla ferri & æris. sicut dies iuuentutis tuę, ita & senectus tua. sb felix erit. q. d. dum iuues felix & fortis eris.

26. non est Deus alius ut Deus rectissimi. i. Israelis seu Israelitici populi. chal. Israel. 70. dilecti. Ascensor cœli. idest habitator seu sedens in cęlo auxiliator tuus.

27. habitaculum eius sursum. & subter brachia. i. vires. sempiterna. i. infa

tiga

tigabilia.

28. Habitabit Israel confidenter &. Solus. i. non admixtus alijs gentibus. oculus Jacob in terra frumenti &c. i. fons Jacob. q. d. qui a Jacob ut fonte originem ducunt. 7o. fons. chal, iuxta benedictionem qua benedixit eis Jacob.

29. Beatus es tu Israel, qui salvaris in domino. i. domini uirtute. scutum auxilij tuj. sb est dominus. negabunt te inimici tui. sb detrectantes tum imperiu. Hebr. & chal. mentientur tibi.

cap. 34

2. & ostendit ei dominus omnem terram &c. usq admare nouissimum. i. mare mortuum, quod est in termino, oppositio terre promissionis sb australi parte.

6. & sepelivit eum. sb dominus ministerio tamen Angelico.

10. & non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses. Sic ut fertur esdras de suo adiecit, qui bibliothecam achaldeis exustam divino sensu reparauit: & literas, quibus nunc hebrei utunt inuenit; unde & uelox

scriba

scriba appellatus est.

11. Bnomnibus signis atq portētis. Socideo dicitur quia tot signa, et tam longo tempore, et tam mirabilia anullo prop̄seta ulteris status facta sunt: unde Judei arrogantes dicunt nos Moysis discipuli sumo

P1

In

5 In librum Iosue, scilicet
de Iosue gestis He
braice Iehosua.

cap. 1.

5. Nullus poterit uobis resiste
re, cunctis diebus uitę tuę. Socui der
difficile quia filij Israel multas gentes
de terra eijcere nonpotuerunt uide Hie
ronimum de locis Hebraicis, & infra
cap. 15. in fine, & cap. 17. in principio.
sed Respondetur quod Sic resistere sumit
pro prqualere. q. d. nulla gens prqual
bit aduersum uos.

4. A deserto & libano usq; ad
fluuium magnum Euphratem. á de
serto sic quod est ad meridiem. Libanus
qui est a septentrione. euphrate partim á se
ptentrione, partim aboriente. omnis terra
Hethæorum. per Hos reliqui populi in
telligunt.

cap. 6.

26. maledictus uir &c. in primo
genito suo. sic mortuo fundamenta illig

sic.

sb Hierico iaciat. & in nouissimo liberorum. sb mortuo ponat portas eius. q. d. moriant omnes eius filij antequas perficiat. uide 3. reg. 16.

cap. 7.

11. Peccauit Israel &c. tuleruntq3 de anathemate. i. de re destruenda & in cultum dei consecranda.

cap. 11.

13. cœpit ciuitates & reges absque urbibus que erant in collibus. sb q illos uel non cœpit, uel reliquit ad presidium filiorum Israel.

cap. 13.

13. noluerunt q disperdere filij Israel gessuri & Machati. uidet filios Israel peccasse grauiter non disperdendo, & eij ciendo de terra promissionis nationes quas predixit dominus illis (si possent) & maxime iniendo cum eis amicitię fœdera & connubia. unde á dño per Angelum de his re prehenduntur capite. 2. iudicum.

22. Rapsaim. i. gigantum.

cap.

cap. 15.

2. Initium eius. sb sortis filio
rum Iudę. a Summitate maris salsi
simj. istud est mare mortuum.

3. egreditura contra ascensum
scorpionis. i. scorpioni similem. & pertra
sit in sina. i. urbem Sin, undenomen
deserto; latera enim sortium nonpotuerũt
semp describi secundum lineam rectam
propter montes occurrentes, l. paludes, uel
huiusmodi aliud, & ideo dicit egreditur
contra, ascensum scorpionis. i. montis cuius
dam ubi erant scorpiones in abundantia.

cap. 17.

5. & ceciderunt funiculi Manasse
decem absq 8ª. mensura sumitur sic pro
mensurato, q. d. funiculo deciesproiecto

cap. 21.

36. & 37. Detribu Gad ciuitates con
fugij & detribu Ruben ultra Iordanem.
ciuitates refugij ut ex Sodexthu & excapite
20. nu. 7. colligi uidetur fortein eodem

34. filijs autē Merari
Leuitis inferioris gradꝰ.
i. qui non erant sacer
dotes. Hebr. chal. & 70
reliquis.

tem

tempore non erant actualiter plures, nec= poterant esse pauciores quam sex: ꝺtamē ad hunc numerum senarium eligebant iamꝫ, iam postea aliꝙ. aut non erat in= conueniens, quod essent plures quam sex, & si pauciores esse non possent. quod ex tes tibus Sic citatis & deutero. 4. cap. si ad in uicem conferant constare uidetur.

41. Deditꝙ dominus Deus Israe li omnem terram ꝑ̃. sb̃ non secundum om nem partem: l. dedit postea. Auguſt. q. 21 in Iosue, ait datam omnem, partim in= possessionem, partim in exercitationem belli.

42. Datꝙ est pax ab eo nullus ꝑ̃ Sostium eis resistere ausus est. i. fere= nullus. l. nullus duce Iosue secundū Au gustinum. q. 22

cap. 23.

5. Deus disperdet eas. sb̃ multas, a lias nationes & auferet a facie uestra si fide liter & deuote coluerit is eum.

cap. 24.

2. trans fluuium Sabitauerunt= patres uestri. sb̃ euphratem. seruierūt ꝙ Dijs alienis. ex hoc loco non inferas ꝙ

Abra

Abrahã fuisse idolatram. consule ex
rum & pondera uerba.

12. Mittiq; anteuos crabones. i.
muscas uenenatas ad effugandas natio
nes de locis suis. August. q. 27. ait mul
ta ficta esse quę non sunt scripta: l. esse
locutionem metaphoricam.

19. non poteritis seruire domino.
sc̃z simul cum idolis & dijs alienis.

26. & tulit Lapidem ꝑ grandez.
Lapis iste secundum August. q. 30. cr̃istū
dominum significat. posuitq; eum sub=
ter quercum, quę erat in sanctuario
domini. i. loco in quo erat arca.

Liber Judicum id est de Judicum gestis, Hebraice Sophetim.

cap. 1.

3. Et ait Judas. i. tribus Judę = Simeoni fratri suo &c̃

6. Septuaginta Reges. 1. Reguios =

cap. 2.

1. Ascendit q̃ angelus domini de galgalis ad Bochim flentium. Sic Angelus secundum Hebręos fuit Phinees quia missus est ad reprehendẽdũ populum de transgressione mandatorum: sed multi alij & nostri, fere omnes Angelum ad id dicunt fuisse specialiter deputatum. & primo apparuit in galgalis, ubi filij Israel fuerunt circumcisi post transitum Jordanis, ut dicit Josue. 5. & inde transtulit se ad alium locum, qui sic dicitur locus flentium p̃ anticipationẽ q̃. illic fleuit populus dum ab Angelo reprehenditur infra.

cap. 5.

15. Diuiso contra se Ruben. mag
nanimorum reperta est contentio. scilicet
q2 dum ipse uult etiam opem ferre orta est
discordia inter magnanimos eius.

16. Quare Sabitis inter duos termi
nos. Soc ideo dicitur quia sors Ruben fuit
super Iordanem fluuium, qui diuidebat
terram duarum tribuum & dimidię á terra
aliarum tribuum. ut audias sibilos gre
gum. i. ballatus, q2 illa tribus delectabat
in talibus, Sabebat enim pecora multa, &
eorum nutritioni, & multiplicationi inten
debat ut Sabet. nu. 33. ~~n. 6.~~

18. Zabulon & Nepstali obtulerunt
animas suas morti in regione merome
i. excelsa, q2 in monte Thabor fuit congrega
tus exercitus Barach ut sup̃. colligit. 4. cap.

23. maledicite terrę meroz dixit
Angelus domini. meroz est nomen de
monis qui incitauit Sisaram, & suos ad
ueniendum contra filios Israel. ꝑ Ange
lum autem sic expositores intelligunt Mi
chaelem, qui preerat filijs Israel ad usq
diam ut Sabetur Danielis. 10.

cap.

cap. 6.

25. tolletaurum patris sui. sb̄ qui
erat paratus ad sacrificium idolorum.

31. qui aduersarius est eius mo
riatur. uerba sunt illorum. l. Ioas.

cap. 8.

2. nōne melior est racemus E
pʰraim uindemijs Abiesser. i. fa
milię meę. cʰald. meliores debiles Epʰra
im quam fortes Abiesser.

18. & unus ex eis quasi filius
regis. i. unusquisq̄ ex eis.

19. filij matris meę. i. fratres ex
parte matris.

27. fecit q̄ ex eo gedeon Epʰod.
sb̄ adultum dej: et tamen Iosue mortuo,
aut etiam senescente illo eodem Epʰod usus
est populus ad idolorum cultum.

cap. 9

57. & uenit super eos male

Dic

dicto Joatham. sb filij natu mi
nimi Jerobaal siue gedeonis deque
supra hoc eodem. g. capite.

cap. 11.

26. Quando habitauit ett. per
300. annos. non asserit sacra scrip
tura hoc sed tantum refert quid dixe
rit Jepte.

37. Dimitte me ut plangam
uirginitatem meam. i. immaturam
mortem: l. quod cogar innupta et sine
liberis mori.

cap. 13.

S. cuius non tanget caput nou
acula. Hocideo dicitur quia nazarei tem
pore sui nazareatus seu consecrationis
non poterant radi ut dicit num. 6.
erit enim nazareus dei ab infantia
sua. Hocideo dicitur quia Samson toto=
tempore uitæ suæ, & ex matris utero fuit
Deo consecratus: non quidem in utero
sanctificatus, sed p donum fortitudinis,

quæ

qui est grā gratis data (& potest stare cum peccato mortali) dñs segregatus ad liberandum populum suum.

cap. 14.

1. Descendit Samson in Thannatha. Thannata ciuitas est in monte Ephraim.

12. tunicas. i. uestes preciosas mutatorias.

20. Pronubis. i. sodalibus illius ciuitatis.

---

ephod et // cap. 17 //

§. Therapsim. i. uestem sacerdotalē et imagines specie humana, id enim sonat therapsim. Sic uero quidam putant accipi pro instrumentis illius superstitionis. noster idolā est interpretatus. Implenit ꝑ manum. i. dedit ad manum eius oblationem. l. sacrificium ꝑ eum offerendum tanquam ꝑ sacerdotem; ideo subdit & factus est ei sacerdos. similiter exponitur quod dicitur infra ꝯ eodem capite num. 12. Implenit ꝑ micas manum eius. nisi uelis etiā dicere implenit manum .ꝫ mercede micarum

enim

enim erat potens diues, et de filijs Is
rael.

cap. 18.

5. Rogauerunt autem eum ut con
suleret dominum vel deum. sb deum
illum falsum et idolum, multi enim
ex Israelitis ad idolatriam declinauerãt

cap. 19.

16. filij gemini. i. de tribu Ben
iamin.

18. nunc uadimus ad domũ
dej. sb quęrat in silo in monte Ephra
im. 70. in domum meam. chald. domũ
sanctuarij domini.

23. egressus q est ad eos senex.
vtrum sedex iste offerendo filiam &ª
& similiter leuita tradens concubinaꝫ
suam seu vxorem ad abutendum pecca
uerint. uide sicut de loth annotauimus
genesis. 19.

cap. 20.

2. Omnes p̃ que anguli populoꝝ.
i. primates. quadraginta millia. he
bꝛ. chald. 70. & complut. habent qua

drin

, dringentu / 46

cap. 21.

1B. filias nostras eis dare non possumus constrict iuramento &c̃. poterant quidam dare & si iurassent se non daturos, quia tale iuramentum uergebat contra ecclaritatem tribus Beniamin: sed tamen frangere iuramentum erat tuncual de horridum: & filij Beniamin non po terant accipere alienigenas uxores: consen serunt ergo illi ut raperent de alienis, non de proprijs filiabus: hoc est unusquis consensit ut raperet aliena filia & hoc inscijs eas parentibus un dero nfaciebant cõtra prestitum iuramentum, nec patres earum, qui nec fuerunt in hoc consilio, nec dederũt eas. neq etiam filij Beniamin peccauerũt rapientes, q2 fecerunt de consilio eorum & mandato ad quos spectabat cura populi: & probabile est etiam quód illq consenserũt in matrimonia antequam cognoscerentur á uiris illis.

22. & a vestra parte peccatũ est.
sb uel quia illas non custodistis: s. a parte
uestra. i. nobis qui sumus ex parte uestra.
s. a parte uestra peccatum est, quia reuera
ut textus insinuat illi petierant filias
dari sibi in uxores, quas dare tenebant
propter bonum cõmune populi, & nesta
illa Beniaminica tribus periret. uel di
cendum, q consenserunt illi, qui non iurauer
rant.

In librum Ruth ~

In cap. 1.

1. In diebus unius iudicis. quidam dicunt Sunc iudicem fuisse Heli; alij aliter nam scriptura non exprimit.

~ In librum Primum Regū. Hebraice primus Samuelis

~~Hebraice primus Samuelis.~~

cap. 1.

1. Fuit vir unus de Ramathaim Sophtim. q.d. ex duabus Ramatha, illa, quę Sophtim dicat. uel Sophtim etiam dicat. et Arimathea, dictatq; ab Hierusalem Viginti milliarijs; unde Bedam. 1. Reg. Elcana nomen illius. elcana erat ex filijs Chore de tribu Leui unde. 1. paral. 6.

20. Vocauitq; nomen eius Samuel. a verbo hebręo שָׁאַל. quod est postulare, seu postulauit.

cap. 2.

4. Arcus fortium superatus est. i. Languida Bęnęrę. et infirmi accincti sunt robore, Loquit pro se, et subsimilibus.

5. Famelici saturati sunt. metaphorice

Logaue, famelici autem sb Anna prius fa
melica pro filijs. Donec. i. usq; ades q; ste
rilis Anna pepere plurimos; uel septem; com
pictatis scilicet filijs Samuelis. uel septem. i.
sacietatem peperit.

35. et Suscitabo mihi sacerdotem fi- ou
delem. sb Sadoc, ad quem translatum est
sacerdotium. abiecto Abiathar tempore Sal
monis. Coram Christo meo ambulabit. i.
Salomone ipso. ou

32 Iudebis emulum tuum in tem
plo. i. posteri tui uidebunt succedere Sadoc
in sacerdotio, expulso postero tuo Abiathar.

3. re. 2 Cap. 3.

13. et non corripuerit eos. q. d. efficaciter
prout tenebat et eum decebat.

17. Hec faciat deus, et hec addat. mo
dus erat adiurandi apud hebreos. q. d. puniat
te deus, sicut tali aut tali fecit.

Cap. 4.

1. Castrametatus est Israel iuxta lo
pidem adiutorij. Socnomen est postea illi im
positum

Cap. 5. 6.

6. et ebullierunt villæ et agri, et nati sunt mures. Hæc et usque ad finem versus non habetur in hebræo, neque in septuaginta, neque in complutensi.

8. Circumducatur Arca. scilicet in modum honorificæ processionis.

Cap. 6.

19. Percussit autem dominus de viris Bethsamitis. scilicet ob ineptam lætitiam, ob sacrificium indebite oblatum. 3.° ob curiositatem impertinentem videndi arcam nudam; quod prohibebat poena mortis numer. 4) et etiam quia ut ex hoc textu colligi videtur arcam domini dimisserunt nimis sub dio. et sine luminaribus.

Cap. 7.

6. Hauseruntque aquam, et ef. in conspectu domini. scilicet in signum humiliationis effundendo similiter cor suum coram domino sic Rab. sa. vel hauserunt aquam scilicet lacrimarum, et compunctionis sic exponit Ionathan filius Oziel vir magnæ reputationis.

Cap. 8.

17. eritis ei servi. scilicet si Regnum ut solet convertat in Tyrannidem.

12. & clamabitis in die illa.
sb propter oppressionem quampatiemini.

cap. 9.

1. filij uiri Jemini. i. detribu Ben iamin.

4. & perterram salisa. Sic gen. 14. dicitur bale & segor, uide Hieron mum super genesim.

5. cum autem uenissent interram sup5. sup5 fuit ataaus samuelis, ut Sabetur inprincipio Suius libri: interra- autem ista erat Ramath sop Sim. pro Sis et alijs locis uide alias elabo rata delocis Sebraicis ex. S. Hieronimo.

Lib. 2 huius / uolumimus. c. 2

cap. 10.

7. fac quecumq; inuenerit manu tua. Soest quecumq; ildicaueris essefaciendа.

cap. 13.

1. filius unius anni erat Saul. .i. innocens, & purus quasi infans. Duob9 autem annis regnauit sup Israel. sb in illa anim puritate.

7. Hebrei autem. sb aliqui: Gald. & Iudei, 70. & transeuntes transierunt

Iorda

Iordanem &c.

cap. 14.

41. Si hęc iniquitas non est in populo da sanctitatem. da sanctitatem non est in textu hebręo, idem autem est ac si dicatur ostende nos innoxios esse.

19 contrahe manum. q. d. omitte ephod neque enim nunc est tempus immorandi.

÷ capit. 16

5. sanctificauit Isai filios i. preparari ius sit. ÷ 7 abieci. i. non elegi.

cap. 15.

6. Dixit quoque saul cinæo ~~abite~~ abite ett. idest posteris Ietro soceri Moysis.

12. et erexisset sibi triumphalem fornicem. i. arcum.

22. melior est obedientia quam uictimę. hoc ideo dicitur et uerum est quatenus in obedientia sacrificatur uoluntas propria, quę multum pręstat carnibus alienis.

24. Dixit que saul ad samuelem peccaui. non ex corde hęc penitentia manauit; sed ex uerecundia et timore populi ne illic statim auferret regnum ab eo.

28. et tradidit illud. s. regnum proximo tuo meliori te. glosa interlinealis hoc exponit de xpo domino, qui de Iudeis fuit secundum carnem sicut et saul. ÷

cap. 17.

4. egressus est uir spurius. 70. potens chal.

2. in uallem terebinthi. chald. et. 70. quercus.

chald. demedio illorum.

17. accipe fratribus tuis epsipo lentę. i. frumenti tosti.

29. nunquid non uerbum est? i. quid aliud feci quam unum aut aliud uerbum loqui.

§4. arma uero eius posuit in tabernaculo suo. i. domo sua in Hieru salem.

§5. Si. idest non. ibi uiuit anima tua rex, si non uni.

cap. 12.

10. saul propsetabat in medio domus suę. sic non accipitur propsetia proprie, sed denominatiue. q. d. aliena tanquam arreptitius loquebatur.

11. declinauit secundo. hebr. chald. & 70. bis.

cap. 19.

20. & prophetare ceperunt etiam ipsi. i. deum laudare. aut uero futura prędicere ut sonat textus.

24. & propsetauit saul & cecinit nudus. i. spoliatus regalibus indumentis.

cap.

cap. 20.

6. quia uictimę solemnes ibi sunt.
i. conuiuium ex uictima seu sacrificio.

13. reuelabo aurem tuam. i dest=
manifestabo tibi: & sit dominus tecū.
i. sublimet regnum tuum. sicut fuit
cum patre meo. sb prius seu in princi
pio regni.

15. statim post illud (usq in sempiter
num) habetur in multis bibliis (alit si
non fecero) sed non est detextu Hebreo. et
similiter illud quod sequitur (scilicet sb quan
do eradicauerit, usq & requirat. simi
liter dicit Tyranus non haberi in textu hebreo.
& post illud (auferat) in aliquibus bibliis
additur Dauid.

30. fili mulieris uirum ultro rapi
entis. i. concubitum uiri importune desi
derantis, & petentis.

41. & cadens pronus interram a
dorauit tertio. i. ter.

cap. 21.

3. uel quinq panes da michi. for
tecum Dauid erant alij quatuor.

Vi. quarenus olus et mullu
est tecum. i. respective
ad eos quite solent cōmi
tari: nam aliqui erant
cum Dauid ut infra
dicitur pueri mandi &c.

S. continuimus nos abscedi & nudius tertius. Sic ideo dicitur quia illa immunditia durabat usq aduesperam. via Sic polluta est. i. forte contraximus aliquas in munditiam, Sed sanctificabit Sodie in vasis. q. d. compensabit p hoc quod munda sunt uasa a mulieribus. uel pollu ta est. i. non licet panem sanctum dari laicis, sed sanctificabitur in vasis, idest in nobis quia necesitas urget. matth. 12.

cap. 24.

13. & ulciscat me dominus ex te. Sic dixit Dauid zelo iustitię non animouit dicte

cap. 25.

1. mortuus est samuel & sepelie runt eum in domo sua in Ramatha. idest in familia sua. q. d. in suoy sepulchro

S. salutabitis nabal ex noie meo. idest ex parte mea.

14. Vt benedicerent dño nostro. i. pacifice salutarent nabal ex parte dauidis ^

22. Si reliquero mingentem ad= parietem. q. d. etiam infirmor occidam, qui in lecto mingunt: uel etiam canibus

^ 22. hęc faciat dñs inimicis dauid & hęc addat. i. medijs inimicis dauidem persequatur.

Sic

sic mingentibus non parcam: uel signifi
cat se masculos interfecturum et non=
fœminas.

cap. 26.

12. sopor dnj irruerat super eos.
q. d. a domino immissus nesentirent &c.
sicut supra dicitur spiritus domini malus
agitare saulem.

19. Si dnus incitat te aduersum me.
(Hæc sunt uerba ~~Abigail~~ dauid) odoretur=
dominus sacrificium. i. gratum sit deo quod
agis: uel occide et sacrifica me.

cap. 27.

2. et surrexit dauid et abijt ad
Achis filium Maoch regem geth. iste
Achis filius erat alterius Achis de quo supra
capite. 21: ita ut Maoch sit nomen matris.
sed non incommenit quod sit idem Achis,
qui supra ad quem obtenta gratia ipsius
se contulit Dauid.

cap. 28.

12. cum autem uidisset mulier=
samuelem. sb uultuerum samuelem deo
si permitente; uel demonem in eius effigie.
13. Deos uidi ascendentes de terra.

Dest

idest homines diuinos ut dicunt Hebrei
sic Moysem simulacrum saule. uel deos
-i. deum pro Saule sumitur.

cap. 30.

7. & ait Dauid ad Abiathar
sacerdotem applica adme ephod
i. induete ephod (quod erat uestis sacer
dotalis) ut prome offeras ad deum. a
lij aliter exponunt sic induere ephod.

cap. 31.

11. Habitatores Iabes. sic quos li
berauerat Saul in initio regni sui.

In librum secundum regum Hebraice secundus Samuelis.

cap. 1.

18. Dauid precepit ut docerent
filios Iuda arcum. i. artem militarē

cap. 2.

8. Abner autem filius Ner tulit

6 Isboseth &c. non est constitutus Isboseth rex in principio a consensu totius populi, ideoq; non solet numerari in regibus Iudę.

9. Regem q constituit sup Israelem. sb Assur uel tribum Asser ut quidam uolunt, sed uidet Soc esse in Syria. & super Israel uniuersum. excepta scilicet tribu Iuda.

cap. 3.

39. ego autem adhuc delicatus. i. recenter Rex constitutus.

cap. 4.

5. filij Remmon Berothithę. Beroth erat de Beniamin Remmon uero aduenain geth.

cap. 5.

6. non ingredieris huc nisi abstuleris cęcos & claudos. hocideo dicitur, quia hos constituerant Iebusej supermuru3 ad irridendum Dauidem: uel. q. d. etiam cęci & claudi resistent tibi si alios bellatores occideris; uel non cedemus nisi excęcati & mutili: uel quia cęci & claudi erant picti= in muro.

9. & edificauit per girum a Mel
lo & intrin secus. i. ab aggere uel fossa.

cap. 6.

7. & percussit dominus oza[m] su
per temeritate. sb animi nam factum
inse uidetur laude dignum: causa autem
mortis fuit uel quia humeris non portabat
arcam ut. 1. para. 15. statuitur, uel quia
eam tetigit, quod leuitis non licebat num. 18.

13. Dauid percutiebat in organis
armigatis. i. concinnis.

cap. 7

3. omne quod est in corde tuo uade
& fac. in his uerbis (que propheta Nathan
dixit ad Dauid) non est propheta prophe
tice locutus.

19. Ista est enim lex Adam do
mine deus. i. lex hominum. q. d. Dauid
sic familiariter mi deus mecum loqueris
sicut solet homo loqui ad sodalem suum.

cap. 8.

1. tulit Dauid frenum tributi de ma
nu philistim. frenum tributi nomen est ur
bis, hebraice metheg haama5. i. frenum ciui

q. d.

q. d. aquę ducum: quidam dicunt liberasse
Iudeos tributo, quod soluebant Philistęis,
& hos uice uersa illis feciſſe tributarios.

2. mensus est duos funiculos=
uum. sb magis culpabiles adoccidendum.
uum ad uiuificandum. sb peruaam-
misericordię!

1B. Banaias autem filius Ioiadę
super Cerethi & Pheleti. hi militerat
de custodia dauidis, inter alios fortissimj,
forte sic dicti quod essent natione Cerethęi
& Philistęj: ut nunc solent Suizeri seu
Seluetij. de hoc habes copiosius alibi= + Lib. 3 huius
filij autem dauid sacerdotes erant. uoluminis. cap
i. principes. 11. §. 5.

cap. 11.

1. Cotempore quo solent reges ad
bella procedere. sb in principio æstatis,
quando terręnascentia sunt in campis ad pa
bulum equorum &c.

3. nuntiatum ꝙ est ei quod ipsa es
set uxor Urię hethęi. hethęi sed ad fidem
conuersi.

4. dormiuit cum ea, & sanctificata

est

est ab inmunditia sua. Socideo dicit qz cum in pregnantibus cessent menstrua exinde cessauit in Bethsabee menstrualis inmunditia; et proinde sanctificata dicitur ab ea.

cap. 12.

D. Vxores domini tui dedi in sinu tuo. Socideo dicitur quia illas poterat ducere si uellet, & forte aliquam ex illis duxit.

10 non recedet gladius de domo tua. Socideo dicitur quia frater occidit fratrem uidelicet Absalon Ammon; ut habetur infra capite sequenti: et salomō Adoniam. 3. reg. 2: et filius insurrexit contra Patrem, sc3 Absalon contra dauid ut habet infra cap. 15. et ideo subditur Sic dicit dominus. ecce suscitabo. sc3 Absalon contrate.

15. Percussit quoq dñs. p. q. p. v. u. d. et desperatus est. sc3 dauid, uel puer ipse de salute peruiresnatureq; ideo q3 deprecatus est dauid dominum pro puero ut statim additur.

cap. 13.

13. loquere ad regem & non negabit me tibi. ~~uel hoc dixit Thamar nodum non timore perterrita (in casu quod sit re uera soror exaltero parente) non aduertens quid diceret~~ matrimonium inter fratres siue de patre siue de matre, & multo magis de utroq; parente prohibitum erat leuit. 20. unde Rabi salo. explicat locum Sunenses dicens, quod Dauid cepit matrem Thamar in bello pregnatam de altero uiro quem habuerat: eam autem Dauid accepit in uxorem, seruatis que ad hoc requiruntur deuter. 21. nata est ergo Thamar in domo Dauid; non tamen erat filia ipsius naturalis, ac proinde posset dari Amnon in uxorem. vel potest dici quod Thamar (in casu quod sit re uera soror Amnon ex altero parente) timore perterrita illa uerba protulit non aduertens quid diceret; sicut & loth, secundum quosdam obtulit sodomitis filias ad abutendum eis gen. 19.

cap. 15.

7. Post 40. autem annos dixit Absalon ad regem Dauid v. et reddam uotamea. hj. 40. anni. l. numerandi sunt

ab

ab ipso fere regno Dauid; uelex quo
Dauid in regem unctus est. quidam ta
men legunt quatuor sb3 atempore quo
uidit faciem dauid, uel quo in urbem
rediit.

12. Omnes gethei &c. precede
bant regem. gethei sb3 ad fidem con
uersi.

cap. 16

1. centum massis palatharum. i. cary
carum.

3. Ubi est filius domini tui? i. miphiboseth
nepos Saulis et filius Jonathe amicimej.

cap. 17.

17. Jonathas. et Achimaas stabant iux
tá fontem Rogel. i fullonis.

19. Quasi siccans ptisanas. i. grana tri
contusi hordej.

21. Transite cito fluuium. i Jordanem

cap. 18.

8. et multo plures erant. quos saltus cô
sumpserat. i. ferasibus sic Cbald: saltus autê
ephraim locus, sicc mons est, ubi ephraim Jordá
ne transmisso solebat pecora pascere.

cap. 20

1. Seba Vir Jemineus i. de tribu Beniamin

3. Et tradidit eas ad custodiam. i. quasi incarceratas concubinas, quae concubuerant cum Absalon.

19. Nonne ego sum, quae Respondeo ueritatem. (Verba sunt mulieris sapientis ad Joab expugnantem Abela ciuitatem) ~~heb~~. i. pacifica et fidelis. heb. uerax scilicet, loquitur autem in persona Ciuitatis. Et quaeris euertere matrem israel. 70 metropolim

25. Ira autem Iairites Sacerdos erat dauid. Chald. Princeps dauidi. i. apud dauidem

cap 21.

16. Ferrum Hastae trecentas uncias appendebat. Hebr. chald. et 70. siclos

19. Percussit Adeodatus filius saltus. Loco Adeodatus Hebr. habet Helichanan. Saltus Hebr. Iahare. Polymitarius. heb. Orgim scilicet cognomen erat: Chaldeus ait Sunt fuisse dauid filium Jesse textoris ueli sanctuarij. Percussit goliath gethaeum. alium scilicet ab eo, quem occidit dauid: quamuis Chaldaeus dicat fuisse eundem illum Goliath.

cap. 22

34 Super excelsa mea statuens me. i. sta
biliens in Regia dignitate. ~

45 Filij alieni resistent mihj. sed obedi
ent postmodum.

cap. 23

B Dauid sedens in cathedra. a sapientia
potius cõmendat, qꝫ a uiribꝰ, qꝫ melior est sapia
qꝫ uires, ꝙ.v. 23. Princeps inter tres. i. Ro
bustior. qꝫ tres fortes prius cõmemorati: uel
ueteres exillis Robustior. Joab. Sic non annume
rat, uel qꝫ dux fortium, et pro constanti relin
quit: uel quoccidit Abner et Amassa ducem. Sic
Vgo de sancto Victore. Ipse est quasi tenerrimꝰ
Lignivermiculus. i. inse mitissimus, et mol
lis, tamen sicut vermis corrodit ligna ducrissima
sic dauid prosternit hostes. Qui octingentos in
terfecit impetu uno. i. in uno bello per se et suos
militꝫ, aut faciens fugientes hostes interimit
ipsos impingere, et seipsos occidere; aut qꝫ incidẽ
tes in aquam, et loca ruinosa se precipites dede
runt. Et secundum hanc expositionem dauid
oportet dicere qꝫ Iesban Sic non exprimit necꝰ
minat, qꝫ immediate subdit. Posthunc elez

cap. 24

1. cõmouit qꝫ dauid in eis dicentem. scili
cet

cet permittendo // 21. aut Dauid uteream
a te aream, scilicet sitam in monte Moria ubi
Abraham uoluit immolare filium suum Isaac.

22. Et ait Areuna ad Dauid. Sic' ue-
gudam dicunt erat Rex Hierusalem antegca
perat, et postea factus est tributarius.

24 emit ergo Dauid aream et boues
argenti siclis quinquaginta. sb pro illa so-
lum parte loci, quem occupabat area; gz pro tota
area. sexcentis dedit auri iustissimi ponderis ut
habet. 1. paral. 21. circa finem. uel dicendum,
q; pro bobus et Plaustro dedit 50. siclos argenti, pro
area uero 600. auri.

In librum. 3. Regum. qui sm
Hebreos. Primus mala
cim, qz de multis
Regibus tractat

cap. 1.

3 Inuenerunt Abisag sunamit-
dem. 1. de urbe Sunam in tribu Issachar.

21. crimen ego et filius meus peccatores
q.d. Adonias imponet mihi, et filio meo crimi-

na

na, ad primandum nos uita.

33. et ducite eum in Gion. scilicet fontē alias Sybe, ubi erat aqua perennis, qualeuo lebat Dauid regnum Salomonis

cap. 2

6. et non deduces canitiem eius pacifice ad inferos. hebr. ad fossam, nec Dauid uo lebat Ioab descendere ad infernum damnatoꝝ imm̄o in sacuita puniri, ut gehennam euaderet sicut et de Acham dicit Iosue. 7

cap. 3.

3. excepto q, immolabat in excelsis. hoc usqꝫ ad templi ꝯdicationem licitum uidebat Dauid tamen nūqꝫ fecit: uel Salomon in eo reprehendit. excelsus autem. id est in locis editis uel altaribus aarijs. quod autem licitum esset immolare in excelsis, uidet sic colligi, q̄ dominus post talem immolationem apparuit Salomoni dans ei optionem, et sapientiam

12. ut nullus ante te, nec postte similis tui fuerit. scilicet de Regibus, nam Adam sapientior fuit gen. 3. et moyses magis illuminatꝰ. et sanctus Paulus, Ioannes et alij Apostoli.

cap. 4

23. Viginti boues Pascuales. i. non sagina
ti domi, sed sicut ueniebant ex Pascuis. Buba
lorum. i. boum siluestrium

31. Sapientior et Eam Ethan. i. Salomõ
erat sapientior ꝙ̃ et Eam filius Ezra.

cap. 5.

15. octoginta millia latomorum=
in monte. i. cedentium lapides.

16. Porro giblij. i. exgiblo urbe feni
cie preparauerunt ligna & lapides.

cap. 6.

+ B. ostium lateris medij &c. q. d. ad
latus dextri muri, sb̃ meridionali istempli
erat ostium.

10. edificauit tabulatum super
omnem domum. sb̃ per circuitum supra
ne caderent supra ambulantes. Vulgo cla
raboyas.

17. 40. cubitorum erat ipsum
templum. i. domus exterior, quę uocatur
templum & habebat duas partes longitu=
dinis templi.

32. & anaglypta ualde prominẽtia:

1. 400. anno pro
huius modi annoꝝ
computatione uide
quę fusius annotata
sunt cum de chrono
graphia agit. lib. 2
cap. 1.
mense Zio. i. secun
do regni Salomonis
1. mense Aprile.
+

dest

idest celaturas.

cap. 7.

2. edificauit quoq domum saltus libani. uel quia inde ligna asportabant, uel q2 pr̃ amenitate libanum pr̃ se ferre domus illa uidebatur.

6. & super columnas epystilia. i. capitella, Sebr. trabes.

7. Porticum quoq solij. sb̃ ubi= iudicabat in Hierusalem.

21. Statuit duas columnas in por ticu, dexteram uocauit Iachin. i. con firmat. q. d. deus domum Sanc. colum nam secundam uocauit Booz. idest fortitudinem.

24. duo ordines sculpturarum sistriatarum. i. excauatarum.

25. & stabant sup. 12. boues &c. quorum posteriora uniuersa latita bant intrinsecus. i. facies & anteriora boum patebant adextra, posteriora vero infunds occultabant ad mare sust̃ntus

26. Labiumq eius quasi labium calicis, & folium lilij reponti. i. reuiui

40. fecit quoq Hiram & scutras, & amulas. Sebr. & chald. scopulas & pelues.

cap. 8.

9. In arca autem non erat aliud nisi due tabule lapidee. intellige ex to ta lege: uide. 2. par. 5. & ad hebreos. 9.

54. Utrunq enim genu fixerat Salomon interram. hoc apud Hebreos soli deo debebatur, ut constat esther. 3. & 13.

64. altare ereum quod erat corā domino minus erat & capere non pote rat bt. ereum altare dicitur, q quamuis esset lapideum, erat tamen ere uestitum.

cap. 9.

13. Hec ciuitates. q. d. m. r. & appellauit eas terram chabul. i. lutosam, seu arenosam & sterilem.

15. Hec est sūma expensarum. q. ob. r. s. ad. e. d. d. e. d. s. & Mello. sb ciuitatem. & murum Hierusalem = sb triplicem quem in ea edificauit.

cap.

cap. 10.

4. Videns autem regina saba. s.
salomonis. saba hec est in Arabia & scri
bit per scim ⁊ — quę uero per samech=
⁊ scribitur est in Æthiopia, ui de psal. 71.

11. sed & classis Hiram attulit ex
ophir. forte quod uulgo dicimus de peru.
ligna thyina. sb coralia, uel hebēna, a=
lit brassilica.

17 et trecentas peltas ex auro pro
bato. peltas genus significat scutorum.

23. & educebant equi salomo
ni de Ægipto & de coa. decoa alij te
lam byssinam uertunt.

cap. 11.

13 nec totum regnum auferam,
sed dabo filio tuo tribum unam. sb
Iuda simul cum Beniamin, quia hę duę
tribus erant coniunctę.

27. Hec causa rebellionis aduer
sus eum, q2 salomon edificauit Mel
lo. 70. arcem, Hald. aggerem sup̄a. cap. 9.

num

num. 15. & coequauit voraginem ci
uitatis dauid patris sui. chald. occlu
sit rupturam. 70. conclusit sepem. Sebr.
clausit diruptionem, sb3 partem nondum
munitam
reliqua

AL. Inlibro uerborum dierum sa
lomonis. liber iste non extat.

cap. 13.

11. Prophetes autem quidam senex
habitabat in Bethel. sb3 falsus Prophet.
chald. prophetamendax nomine Michal.

cap. 14.

9. operatus es male, superom=
nes qui fuerunt ante te. sb3 duces seu
principes Israel.

14. constituet autem sibi domin,
regem &c. in hac die & in hoc tempore
sb3 eos qui nunc regnant, & in posterum=
regnabunt. vel in hac die. q. d. domum,
que nunc est. chald. eum qui uiuit hodie.
& in hoc tempore. chald. & qui gignet
extunc & ultra. q. d. non solum qui nunc
uiuunt, sed etiam posteros.

cap.

cap. 15.

5. eo quod fecisset Dauid rectū omnibus diebus uitę suę, excepto sermone Vriæ Hethæi. hoc ideo dicit non quia Dauid in aliis non peccauerit (constat enim peccasse & in lata sententia contra Mipsibosthet 5. 2. reg. 16. & in numeratione populi. 2. reg. 24.) sed quia comparatione peccati contra Vriam cōmissi alia pene nichilo fere reputantur.

cap. 16.

31. & abiit. sb Achab. & seruiuit Baal. quod quidam putant esse speciale idolum; alij econtra uide cap. 13.

34. In diebus eius edificauit Hiel de Bethel Hiericho in Abiram primitiuo. i. primogenito suo posuit fundamenta. & in segub nouissimo suo. i. filio ultimo + posuit portas eius. uide Iosue 6.

^ sb uiuente tunc uel mortuo

+ sb ex omnibus filijs solo zelato uel etiam mortuo

cap. 19.

10. Zelo zelatus sum pro domino & derelictus sum ego solus. sb quipu blice pro domino respondeant. uel Elias

dum

dum &c diceret alios omnes qui causam domini defenderent putabat occisos.

18. & derelinquam michi in Israel septem millia virorum. idest multamillia.

cap. 20.

9. omnia faciam. sb quodintel lexit inprincipio nimirum fore se illi tributarium.

11. ne glorietur accinctus (verba sunt regis Israel) i. anteuictoriam. eque ut discinctus. i. post partam victoriam.

24. tu ergo amoue abexercitibu o. reges singulos. i. eos qui sunt sicut reges delicati. & pone principes pro eis. i. duces fortes. chald. imperatores. 70. satrapas.

cap. 21.

9. Predicate ieiunium (verba Jezabel nomine Achab contra naboth) .i. indicite quia diebus ieiunij crimina iudicabant, maxime tanti momenti.

10. falsum testimonium dicant benedixit deum & regem. i. maledixit

Sald.

cSald. blasphemauit.

cap. 22.

15. Ascende & uade prospere.
Sic uerba Michęas ad regem ironice dixit

21. egressus est autem spiritus.
sb malus neq enim egressus est de spiritib,
qui astabant domino sb Angelis bonis qđ
uerba sequentia declarant dum dicit & e
go decipiam illum.

49. Rex uero Iosaphat fecerat
classes in mari. Sebr. naues in mari,
70. & Sebr. tharsis, idest marinas. cSald.
affricanas. opSix uide supra cap. 10. n. 11.

In librum. 4. Regum
qui apud Sebręos
secundus Meda
chim dicit. qr
demultis regibus tractat ut precedens

^ qr demultis regibus tractat ut precedens.

cap. 1.

1. Pręuaricatus est autem Moab
in Israel. idest noluit tributa soluere

Isra

Israeli. cap. 2.

9. Dixit q eliseus, obsecro ut
fiat in me duplex spiritus tuus.
sb prophetię & miraculorum. 70. duplici
ter. alij bonapars spiritus tui.

cap. 3.

15. nunc autem adducite michi
psaltem (uerba sunt elisei) qui sb canendo
laudes diuinas, eleuet mentem meam.

27. arripiens q filium suum pri
mogenitum. sb rex Moab. obtulit ho
locaustum supermurum. iam suis ui
ribus diffidens, & existimans se sicut Abra
ham a deo remedium assecuturum. sic
Rabbi. Sa. & facta est indignatio
magna in Israel. idest compassio, qua
mobi destiterunt ab obsidione. uel q uiden
tes illum regem idolo suo, seu deo, sb sobo
immolasse filium recordati sunt, quod & ipsi
immolauerunt filios suos demonijs. psal. 104.
& sic compuncti ob peccata sua recesserunt.

cap. 4.

13. Respondit (sb summitis) in medio

po

populi mei sabito. i dest nulla re indigeo.

23. Sodie non sunt cSalen& neq sabbathum. quam ob causam uadis ad eum? Socideo dicitur quia illis diebus consuetum erat propSetas consulere.

39. collegit ex ea. silue stri quam itruenit. colocyntidas. i. agrestes cucurbitas.

cap. 5.

17. concede ut tollam onus duorum burdonum deterra. i dest duorum mulorum. cSald. Sebr. &.70.

18. Si adorauero in templo Rē mon. idest si adorare simulauero.

cap. 6?

25. & quarta pars cabi. idest-cexte mensure. stercoris columbar. idest granorum, qui solent Sabere in guttire.

cap. 8.

10. dixitq ei eliseus, uade dic
ei, sanaberis. ꝟironice hoc dictum in
tellige.

15. tulit stragulum. vulgoman
ta, o ueshidura pꝛeciosa.

22. ne esset sub Iuda recessit
& Lobna. hec est ciuitas in sorte Iude,
uide Iosue. 21.

24. sepultusq est Ioram cum
patribus suis in ciuitate Dauid.
idest Bethlehem unde dauid oriundus.

cap. 9.

30. venitq Iehu in Iezrael. Iez
rael ciuitas est.

31. nunquid pax potest esse
Zambri? idest Iehu simili zambri.

cap. 11.

6. tertia pars sit ad portam Seir.
hebr. sur. chald. baronum. 70. viarum.
erat porta hec in atrio pꝛecipua, & adori
entem. & tertia pars. s. a. ad. p. q.
est. p. h. scutariorum. sb militum,

qui

qui custodiebant templum. & custodie
tis excubias domus Messa. Sebr. =
Massa. cSald. solicite. alij ádesertione
q. d. nullus deserat locum suum.

cap. 12.

9. & instaurent domus sartabec
ta. Sebr. & chald. rupturas uelscissuras
uel operturia templi.

cap. 13.

17. Percutiesq; Syriam in Aphec.
Sic est ciuitas Iudę: erant autem preter-
Sane duę alię Suus nominis, altera in
tribu Isachar, altera intribu Asser, uide
Ios. 15. & 19.

cap. 14.

17. Vixit autem Amasias filius
Ioas rex Iuda, postquam mortuus
est Ioas filius Ioachaz regis Israel
uiginti quinq annis. ~~Sebr. ime~~ cSald.
& 30. habent quindecim et sic Sabetur=
2. par. 25. quia decem annis quos latuit
in lachis proprie non numerant in regno
ipsius.

21. tulit autem vniuersus popu
lus Iudę Azariam annos natum
sedecim, & constituerunt eum re
of gem pro Patre eius Amassia. aiunt
quidam cum pater moreretur fuisse tri
um annorum nec per tredecim annos
regnasse, sb, usq dum esset annorum sex
decim. & ita conciliari quędam loca se
cundum speciem contraria.

25. iuxta sermonem domini=
per Ionam filium Amathi prophetā.
propsetia ista non extat.

cap. 16.

3. transferens filium suum secū
dum idola gentium perignem.
dubium an etiam crematent.

12. Musach quoq sabbathi,
quod edificauerat in templo. i. ten
torium seu operimentum, subquo per=
functi munere suę hebdomadę quiescebāt
sabbatho, postridie ~~Sabituri~~. abituri

cap. 17.

9. a turre custodium. i. fructuū in agris

ędi

& dificauerunt sibi excelsa ett.

18. & non remansit nisi tribus Iuda. uel regnum Iuda et ut cōmuniter dicebatur etiam Beniamin et Leui.

29. gens & gens in urbib9 suis. i. singule gentes deos fabricabant ponētes eos in ꝑgis et excelsis, que fecerant samarite.

30. Viri enim Babilonij fecerunt Socoth Benot. i. gallinam cum pullis chaldaice uoces sunt. Viri autem cu thei fecerunt Nergel. i. gallum gallinaceum, vox chaldaica. & uiri de C math fecerunt Asima. i dest hircum siluestrem. c Saldaica etiam uox est. ^

31. Heui fecerūt nebahaz. i. canē. & Tharthac. idest asinum. Adrame lech et Anamelech. .i. mulo et equo dijs sepharuaim.

32. fecerunt autem sibi sacerdotes excelsorum de nouissimis. i. de ignobilibus et indignis, qui nonerant de genere sacerdotali secundum legem Moysi

cap. 18.

1. Ezechias ett confregit q serpentem eneum, quem fecerat Moyses. Hoc ideo dicitur quoniam usq ad illum.

illum diem adolebant filij Israel incē
sum dicto serpenti, uocauit q nomen ei q
nohestan. i. rem æneam. q. d. uile est

5. Post eum non fuit similis ei,
de cunctis regibus Juda, sed neq in his
qui ante eum fuerunt. sb excepto da
uide, uide infra cap. 23. ubi de Josia simi
le quid dicitur.

22. cuius abstulit Ezechias excelsa.
id dicunt ad concitandum contra eum inui
diam, non enim dej excelsa abstulerat, sed
idolorum, ut quidam aiunt: quod si dej re-
sanctefecit: uolebat enim Deus in solo tem
plo sibi sacrificari, uide Esaię. 36.

29. nunquid sine domini uo
luntate ascendi ad locum istum ut
demolirer eum? q. d. non ascendi nisi
de Dej uestri uoluntate, uobis irati.

cap. 19.

13. Vbi est rex Emath. hęc est
Antiochia, uel Epyphania. et rex Arpha
ad. hęc est urbs prope damascum. et rex

ciui

ciuitatis sepSaruaim. Sec ciuitas est
samarię capta.

cap. 20.

5. audiui orationem tuam ett
& ecce sanaui te. i. sanabo.

cap. 21.

3. & adorauit Manasses om
nem militiam cœli. cSald. uirtutes, uel
planetas & astra.

10. locutus q est dominus in
manu seruoz 3 suorum prop Seta
rum. sb Ioel, Naum, et Malachię.

13. extendam super Hieru sa
lem funiculum samarię. idest quem
admodum olim destruxi samariam.

16. fudit Manasses sanguine3
innoxium donec implere t Hieru
salem usq3 ad os. exageratio est &
hyperbole, sicut cum dicimus vas esse ple
num, ita ut nichil aliud capiat. occidit
autem Sic Manasses propSetam 3saiam
aurunculum suum exparte mattis, sed

imfi

in fine peruiuit. 2. par. ultimo.

cap. 22.

14. *Sabitabat (sb̄ holdam propsetis) in Hierusalem in secunda. sb̄ porta ciuitatis, uel uico sic dicto ut exponit Sieronimus sophonię. 1. uel ut idem dicit. 2. contra Pelag. fuit pars urbis muro interiori vallata.*

cap. 23.

3. *Stetitq3 rex super gradum. sb̄ quem fecerat salomon. 2. par. 6.*

7. *destruxit quoq3 (sb̄ Iosias) ædiculas effœminatorum. id est scortorum masculorum. quę erant in domo domini. sb̄ in atrio populi. pro quibus mulieres texebant quasi domunculas siue cortinas texebant. Hebr. domos. Cald. mensuras. 70. stolas*

11. *abstulit quoq3 equos, quos dederant reges Iude, soli, sb̄ equos quibus uehebant currribus, qui solem orientem*

Salu

8. & contaminauit excelsa, ubi sacrificabāt sacerdotes. Sic ideo fecit q3 illa non licebant post edificationem templi.

10. contaminauit quoq3 thopheth. i. idolo latriam idolj moloch, quod etiam dicebat Thophet.

salutabant, ita quidam: alij equos sculp
tos intelligunt, quadrigam sc. soli dicatam
more gentilico. in introitu templi do
mini iuxta exedram. hebr. et chald.
cubiculum. 70. gazophilatium nathan=
melech eunuchi. qui erat in pharurim
.i. suburbijs sc. prefectus.

25. similis illi non fuit ante
eum rex. uide supra. cap. 18. simile qui
dam dictum de ezechia sicut modo de
Iosia: quod intellige quantum ad aliquid
speciale in quo alteruter excelebat, sicut
et illud non est inuentus similis illi. q. c.
leg. excelsi. uel est hyperbole.

29. abijt Iosias etc. et occisus
est in Maggedo. abiit ~~ne sc. Pharao~~
~~rex Aegypti forte Hierusalem inuaderet~~. impeditur sc. ne forte Pharao rex aegypti Hierusalem inuaderet
maggedo urbs est in tribu Iuda.

cap. 24.

14. et transtulit (sc. rex Babylonis)
in captiuitatem omnem inclusorem.
sc. castrorum. q. d. peritum castrametā
di: chald. ianitores. i. urbis custodes.

cap.

cap. 25.

4. & omnes uiri bellatores fu
gerunt nocte ꝙuiam porte, quę est
inter duplicem murum. i. murum
& antemurale. ad hortum regis.
idest ꝓpe hortum 6. qui. (sb rex Baby
lonis) locutus est cum eo (sb rege Se
dechia) iudicium. i. iudicio disceptauit
seu condemnauit sb rebelionem .

14. ollas quoq3 æreas tulerūt
& trullas. cSald. scopas.

18. tulit quoq3 princeps mili
tię sophoniam sacerdotem secū
dum. idest uicarium pontificis. & tres
ianitores. Sebt. custodes uasorum, sb3
sacrorum. cSald. custodes thesauri. 7o. cus
todes liminis.

19. & quinq3 uiros de his, qui
steterant coram rege. q. d. qui regi
astabant, sb nobilissimos. & sexuiros
é uulgo. Sebr. Sald. 7o. & complut.
sexaginta.

Inlibrum primum para
lipomenon. i dest de
relictorum, seupre
termissorum
sb inlibris
regum.

Hebraice dibre Saiamim. ~.

- Vident Silibri esse epitome
eius, qui sæpe citat in regum
libris. auctorem quidam es
dram putant. uide Hieron.
in. 1. paral. cap. 7. ~

cap. 2.

92. filij sobal patris cariats
iarim, qui uidebat dimidium
requietionum. i. mansionum illius terræ
& ideo ibat aduidendum illas mansiones
tanquam earum curam Sabens. uel di
midium requietionum. i. Sabitationis Sui
ciuitatis pertinebat ad eos. Hiero. 1. con. Pe

Cag.

Lag. insec uerba ait propsetasse ex dimidio
idest non perfecte. Sebr. Roch Catsi. Me
nuchot, quę secundum 70. sunt nomina
propria

cap. 3.

15. filij autem Josię fuerunt, pri
mogenitus Johanan. iste. 2. par. 36. &
4. reg. 24. dicitur Joachaz, erat quidem (ut
quidam dicunt) minor natu quàm Joacim,
sed dicit Sic primogenitus, qz prior regnauit.
quartus Sellum. Sic omittitur. 4. reg. /
qz non fuit rex. / circa Sęc uide annotata
matth. 1.

19. de Phadaia orti sunt Zoro
babel & semej. matth. 1. Zorobabel di
cit filius Salatsiel, & Aggei. 1. & 3 es
drę. 5. a. propter quod dicunt aliqui, quò
iste Phadaia est idem qui & Salathiel,
ita quod appellatus fuit pluribus nomi
nibus: sicut & plures alij in sacra scripta
alij dicunt quod fuerunt fratres, sicut in
nuit Sic textus, & quibbet eoꝝ habuit fi
lium nomine Zorobabel, & ꝑ Zorobabel
filium Salathiel deducit genealogia Christi.

matth.

matth. 1. cap. Sic autem fit mentio de Zorobabel filio Phadaia. Zorobabel genuit Mosollam ett. secundum primam opinionem, qui dicit salatiel et Phadaia esse eundem hominem, iste Mosollam filius Zorobabel uocat Abiud matth. 1. ita q3 fuit binomius. nota ergo prochronologia hos descendentes a Zorobabele indece generationes.

cap. 4.

21. et cognationes domus operantium byssum. i. cortinas debysso. in domo iuramenti. i. in tabernaculo Moysis uel in templo salomonis: isti aute erant descendentes a Sella filio Iude, sibi inuicem p generationes succedentes.

22. qui stare fecit solem. iste ut dicunt expositores plures fuit Elimelech uir potens in Bethlehem, qui orauit dominum, et fecit ut sol staret, ut p hoc portentum homines a peccatis retraheret. quod cum non esset obsecutus, coactus est peregrinari in terram Moab cum uxore sua, et duobus filijs, ut habet Ruth

1.

cap.

cap. 5.

1. data sunt primogenita eius
(sb Ruben qui uoluit thorum patris sui)
filijs Joseph. sb quantum ad duplicem
portionem.

16. & habitauerunt in Galaad,
ett usq3 adterminos eorum. q. d. to
tam regionem.

26. ~~circa~~ Ful, & Theglathphal
nasar. dehis duobus regibus Assyriorum
uide. 4. reg. 25. c. & f.

cap. 6.

39. & frater eius Asaph. scilicet
cognatione, q2 scriptura propinquos appellat
fratres.

cap. 7.

14. concubina q3 eius Syra. sb
natione. peperit Machir patrem ga
laad. galaad nomen est uiri.

23. & vocauit nomen eius Beria.
idest in malo.

cap. 8.

27. Hi patriarchę, & cognatio-
num principes qui Sabitauerunt
in Hierusalem. Sęc ~~enim~~ ciuitas partis
cędit in sorte Judę, & partim in sorte
Beniamin: & ideo non solum habitabant
ibi de tribu Juda, sed & aliqui de tribu Ben
iamin.

28. In gabaon autem Sabitaue
runt. Sic consequenter ponit in particula
ri cognatio Saulis regis.

29. Abigabaon. in Sebręo sunt duę
dictiones sc̄ pater gabaon, ille nimirum,
qui in illa ciuitate erat principalis.

32. Sabitauerunt ex aduerso.
i. ęregione fratrum suorum.

40. Habentes filios ac nepotes us
q̄ ad centum quinquaginta millia.
millia non est in Sebr. nec in. 70. nec in
complut. omnes Si filij beniamin.
i dest de tribu Beniamin.

cap. 9.

2. Nathinęi. i dest donati ad ser
uitium templi. Si erant gabaonitę, uide

Bos

Iosue. 9. & esd. 2.

42. Achaz autem genuit Iara.
Iara cap. 2. dicitur est Iodda.

cap. 11.

4. Abijt quoq; Dauid, & omnis Israel in Hierusalem. Secundi-tas prius dicta est Iebus, ubi habitauerũt Iebusæi.

16. Porro Dauid erat in præsidio. .i. in arce quo esse solebat recipere.

21. Abisai inter tres secundus in dictus. forte legendum secundos. ut quidam existimant uertisse Hieronimum: nam Se braica id potius indicant. uel secundus á quoli bet trium prioris ternarij. Ad tres primos non peruenerat. sb qui aquam asporta uerant. forte in hoc textu sunt tres ternjones

cap. 13.

9. cum autem peruenissent ad Aream Chidon. Sic. 2. reg. 6. dicit Na chon.

11. eo quod diuisisset dominus

Quam

ozam. i. occidisset, separando animaz
a corpore.

cap. 14.

11. Vocatum est nomen loci illig
Baalpsarasim. i. idolum, uel planit
es diuisionum.

cap. 15.

16. cantoris in organis musi
corum nablis uidelicet, et lyris
et cimbalis. circa spc uide qq sabent
ex Hieronimo de instrumentis musicis. lib
3. huius operis. cap. 25

21. canebant in citharis pro
octaua epinicium. i. cantium trium
psi, et victorie sepius repetitum: pro oc
taua sb resurrectionis christi domini. uel
octaua uoce, uel instrumento musico octo
cordarum.

27. Dauid erat indutus stola
byssina. idest indumento, scbr. palio.
indutus etiam erat lineo epsod.
.i. uestesimili uestibus leuitarum, regali

ab

abiecto indumento, ꝺ quod illudit a Michol. 2. reg. 6.

cap. 16.

43. & Dauid ut benediceret etiam domui suę. i. beneprecaretur.

cap. 17.

25. tu deus reuelasti auriculas seruitui tui. i. indicasti ei.

cap. 19.

16. adduxit Syrum, qui erat trāſ fluuium. i. cupSratem.

cap. 20.

2. tulit autem Dauid coronam Melchon. idest regis eorum, ut uertūt. 70. uel idoli ut quidam existimant.

cap. 21.

25. Dedit ergo Dauid Ornan pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos. 2. reg. 24. circa finem dicit

dedisse

dedisse quinquaginta siclos argenti: ibi
uide concordantiam.

cap. 22.

2. proselyti. idest aduene uel recen
ter conuersi.

9. Pacificus vocabit. Hebr. selomos

cap. 25.

1. Asaph, Heman, et Idithum,
qui prophetarent. i. prophetias cantarent
uel etiam prophetice predicerent.

cap. 26.

26. sup thesauros sanctorum
.i. templi, tam uasorum et utensilium,
quam pecunie ad substentationem sacerdo
tum, et pauperum ett

cap. 28.

18. similitudo quadrigæ che
rubim. 70. currus. quia sb representaba
tur deus super cherubim sedens, quasi sup
currum. unde psal. 79. qui sedes super che
rubim.

cap.

cap. 29.

29. gesta Dauid scripta sunt in libro samuelis. 5oc est. 1. & 2. reg. ut quidam uolunt: nescio ánita intelligendum sit.

cap. 28.

4. sempiternum. i. longum tempus. uel de christo intelligendum. principes. 5ebr. & 70. ducem. 5o die. sb facit.

11. & templi. 5ebr. & 70. & domorum eius. cellariorum. sb circa templum. & naculi. sb supremi cellarij: erāt enim tres ordines. 5ebr. & 70. cęnaculorum eius. cubiculoꝝ. sb sacerdotum, uel thesauroꝝ uel, et, pro, idest positum. in adytis. 5ebr. & 70. interiorum. propitiationis. .i. propitiatorij.

12. atriorum. pro, nempe atrioꝝ sb atrij sacerdotum, & atrij laicorum. exedrarum. i. cubiculoꝝ. 70. pastoꝝ sorum. sanctorum. i. rerum deo consecratarum, uel ad templi restaurationem sblatarum.

16. diuersitate mensarum. i.
singulis mensis.

~~12. uide supra.~~

cap. 39
2. et lapides qua
si Sthinos. i. simi
les fuco. hebr. fusci
7o. preciosos. alij
rutilantes ~

In librum secundum Pa
ralipomenon, Sebra
ice. Dibre Saiamim.

cap. 1.

12. Nullus in Regibus. (sb Israel)
Similis tui. vide supra cap. 29.

cap. 2.

3. sed & ligna mitte michi Ar
centina. idest Iuniperina, sic. 7o. at Se
br. abiegna, pinea. alij brasilia uelcoralia

13. missi ergo tibi Hiram patrē
meum. sic eum uocat Rex Tyri, tum ob
senectutem ueneranda, tum ob eius peri
tiam in arte. uel vt Sebrei dicunt Hiram
patris mei. q. d. extempore Patris mei arti
ficem peritissimum. missi Hiram. inter
lineatis. i. doctores quos dedit gentilitas.

cap. 3

cap. 3.

5. Domum quoq; maiorem texit tabulis.
domum maiorem, sb. Hechal seu sanctum. Ca
tenulas seruicem complectentes. erant hæpal
ris iuncta opere cathenato. ~

6. Strauit quoq; pauimentum templi. sb
Hechal. marmore. hebr. et 70. Lapide.

17. Alteram columnam uocauit Iachim
1. firmitas. seu firmauit. Qua adquam Booz
1. fortitudo. seu in fortitudine.

cap. 4.

5. et Labium illius quasi Labium cali
cis. uel repandi Lilij. capiebatq; 3 Vmetretas
3. Reguem. dicit trium ioneiarum, sed eadem est
mensura. Repandi. Vulgo recurno. o retuerto

16. Hiram Pater eius. sb Salomonis, ra
tione etatis sic dictus. q illi reuerendus. uelra
tione peritq; in arte, sicut dictum est supra. Pa
ter eius. Seb Abiu, forte cognomen erat illi
Abi, seu Abiu

21. et florentia quædam. 1. flores libo
rum.

22. et ostia, celauit, ad additum abinter
prete

cap. 5.

10. Nihil aliud erat in arca nisi duæ tabulæ. etc. i. nihil aliud erat in ea, quod non esset conforme legi a deo datæ et in tabulis contentæ. alias enim ubi erat urna aurea habens manna et Virga Aaron, quæ floruit: ut dicit Paulus ad hebræos 9. a. Vel nihil aliud. sb ex lege. uel solæ erant tabulæ illo tempore

13. Longe sonitus audiebat, utaut ett Hæc ab interprete addita

cap. 6

13. Fecerat Salomon bassim æneam. alij concham. sb suggestum instar conchæ. Basilicæ Sebr. et 70. Atrij. sb populi.

39. exaudias et dimittas populo tuo quamuis peccatori. hebr. et. 70. qui peccauerit ibi

42. Domine ne auerseris faciem Christi tui. i. meam faciem. Reges enim Christ. i. unctiuocabant. q. d. ne me domine repellas.

cap. 7

8. usq; ad torrentem Ægypti. sb Rynocoluram, uide gen. 15

cap. 8

4. et ędificauit in deserto Palmiram. hę ||
62. et. 70 Thadmor

12. obtulit super altare, quod ante porticū
sh erat templj.

18 Tulerunt inde 450 talenta aurj. 3.
reg. dicit fuisse quadringenta viginti sh trigin
ta expensa in necessarijs nauigationj. uel imma
+ ioi numero minor est inclusus ut alibj; ~~dicit~~ sepe

cap. 13.

5. Deus dedit Regnum Dauid in pactū
Salis. 1. perpetuum, qđ sal pręseruat a corruptione
uel in pactum salis. 1. sacrificiorum, quę sale sole-
bant

cap. 14

9 egressus est contra eos Zara Ethyops
sh Rex Ægypti ut quidam uolunt quj Ethyopē
interpretant, q. d. niger ille.

cap. 15.

3. Transibunt autem multi dies in ~~Hie~~
~~rusalem~~ Israel absq; deo uero. Sic intelligit
uel tempore captiuitatis. uel tempore ultio post
aduentum Christi domini.

17. excelsa de relicta sunt in Israel. sh
aliqua priuata, nam publica omnia abstulit.

19

19. Bellum uero non fuit. sb postillud q
typicum. usq ad annum tricessimum Regni
Asa. Sebr. et 70. tricessimum quintum; sed qui
dam putant esse errorem hebr. et 70. Legendum
Sic et cap. sequenti. pro, tricessimum, Vigessim
um. q Vicessimo anno Asa (inquiunt) Baasaw
uiuebat, necdum Vigessimo quinto. aut 36. ego
id nonauesim dicere.

cap. 16

14. et Sepelierunteum (sb Asá) cum
unguentis meretricijs. i. quibus meretrices in
lectis suis, et alibi uti solent ad alliciendum ama
tores. ut dicit gl. N. 7. et etiam homines luxurio
si talibus odoriferis consueuerunt uti. uel ua
rijs ut habent Sebrga. Ambitione nimia. i. mag
no apparatu, uel sumptu.

cap. 18.

1. fuit ergo Iosaphat diues et affinita
te coniunctus est Achab. sb eius filius gener
fuit Ac Sab.

cap. 20

37. contrita q3 sunt naues nec potuerũt
ire in Tharsis. pcuit Rex Iosaphat proamici
cia, quam contraxit cum Rege oc̃hozia idolatra

tum

tum reprehensione prophetæ; tum damno tempo
rali. Sic. ut saluaret in futuro.

cap. 21

19. non fecit ei populus exequias secun
dum morem combustionis. sb odoramentorum

20. octo annis regnauit in Hierusalem.
sb solus, nam ex uiuente filius per viginti annos
regnum administrauit.

cap. 22

2. quadraginta duorum annorum erat
ochozias cum regnare cœpisset. 4. reg 8. scri
t incepisse regnare 22. annorum. Sed concor
dant Sqc duo loca ex eo, q cœpit regnare patre mor
tuo cum iam esset 42 annorum, cum quo tamen
uiuente viginti annos regnarat, qui solus oct
regnauit. ut 5. Sec. cap. 21.

cap. 23.

5. ad portam fundamenti. erat porta
Sqc orientalis

8. Veniebant per ordinem sabbathi. cum
sis, qui impleuerant sabbatum, per ordinem
sabbati. Sebr, ad sabbatum. sabbatum autem
sumit late pro quouis festo; et stricte pro septi-
ma die solemni sabbati; sumit etiam et pro tota

heb

Sebdomada iuxtā illud euangelij, ieiunobus in sabbatho.

cap 24

27 In libro Regum. 70. in scriptura libri regum, nequ liber hic est aliquis ex quattuor supra contentis.

cap. 26

23. Sepelierunt eum. (Sb Oziam) in agro Regalium sepulchrorum. non dicit in ipsis regalibus sepulchris.

cap. 27

2. fecitq; rectum, sicut Ozias pater suus Sb dum fuit bonus. excepto non est ingressus templum Domini. q. d. non est imitatus Patris temeritatem

6 corroboratusq; est Joathan, eoq; direxit Set uias suas coram domino deo suo. videtur Soccap. cōmendari uita tota Joathan.

cap. 29.

34. donec sanctificarent, antistites. Sebr. et 70. sacerdotes.

cap. 30.

17. Sis qui non potuerunt sanctificari domino. alias non occurrerunt sāctificati.

Sis

sis idest prosis. sb suum quisq; ex populo
solebat Pascha immolare, seu mactare sierat
purificatus, seu sanctificatus.

cap. 31.

16. exceptis maribus ab annis
tribus et supra. Socides dicitur q2 qua-
uis Leuita numerentur a bimo mense et su
pra. num. 3. Soctamen factum est ut acci
perentur pro redemptione primogenitorum
aliarum tribuum: sed de distributionibus, que
siebant Leuitis, non recipiebat pro eis, donec
haberent tres annos.

cap. 32.

12.. destruxit excelsa illius et al
taria. Soc falso Ezechie imponitur uide 4.
reg. 18.

31. Vt interrogarent de portento
quod acciderat. sb in umbra Sordlogij
retrocedente.

cap. 33.

5. edificauit ea cuncta exerci
tui celi in duobus atrijs domus do
mini. sb sacerdotum et populi.

13. et obsecrauit intente (sb Ma
nasses dominum) hebr. et 70. ^ et exauditus est.
vsq ad opsel. nomen est axis.

17. adhuc populus immolabat in
excelsis. sb duntaxat.

cap. 34.

6. & 7. uncta subuertit. cumsal
taria dissipasset ett. Soc uidet diffi-
cile, qbi non regnabat Iosias quomodo
ergo ad id patebat aditus? sed facile respōdet
quodprequaluit adhoc.

22. que habitabat in Hierusalem
in secunda. sb muriparte, nam nomen est
loci.

cap. 35.

13. & assauerunt Phase. idest
agnos Paschales.

18. non fuit Phase simile huic.
Soc uidetur difficile celebratum ab Ezechia
supra. cap. 30. sed facilis est concordia
si aduertas quod supra dicebamus et quod
ecclesia de quolibet plurimorum sanctorum
ait non est inuentus similis illi.

22. nec acquieuit (sb Ioram) sermonibus nec chao exore dej. q. d. quiuera ei prædicebat.

cap. 36.

9. octo annorum erat Joachin cum regnare cepisset. 4. reg. 24. dicitur cepisse regnare cum esset decem et octo annorum. pro quorum concordia notandum est quod Joachin constitutus est rex a patre suo per decem annos antequam pater ipse, ui ita cederet: et a deportus est omnino dam regni possessionem patre mortuo cum iam erat decem et octo annorum natus.

36. 21. et celebraret terra sabbatha sua. i. quiesceret a cultura, q̃ fere toto illo tempore p̃ maiori parte mansit inculta.

Oratio Manasses quę sequitur in textu biblico, in Hebręo non habetur.

In.

In libruꝫ primum Esdræ.

cap. 1.

1. In anno primi Cyri Regis persarum. Sic Cyrus uicto Astiage Medorum rege, medorum imperium ad persas transtulit, eius ergo anno primo, quo chaldeis uictis capit in babylone regnare hęc gesta narrantur. Nota uero ex Hieronimo in danielem 7. cap. (quamuis áliter) successores eius fuisse Cambysẽ filium, Darium Histaspis cuius anno secundo cęptum est templum (ędificari) Xerxem huius filium, Artabanum, Artaxerxem Longimanum Xerxem xogdianum, Darium nothum, Artaxerxem Mnemonem, Artaxerxem ochum, Arsanũ, Darium denigꝫ, qui ab Alexandro magno est superatus, uide Jeremię. 29.

cap. 2.

1. Si sunt filij prouintię. i. filij = Judeę, quamuis enim ab illa ductifuis sent captiui, & multi exillis qui reddibãt

fuissent in Babylonia nati omnes dicunt
filij Iudæ, ad quam semp suspirantes
ingemuerunt.

cap. 3.

10. Vt laudarent Deum p manu
Dauid. i. in psalmis compositis à dauid
& musicis instrumentis inuentis ab eo.

cap. 5.

5. oculus autem Dej. i. respectus mi
sericordiæ diuinæ & adiutorij eius.

6. trans flumen. sb cui Sratem.

^ nomine enim fluminis solitarie positi cui Srates ut inplurimum sic intelligit.

b. quę ędificatur lapide impoli
to. Soc ideo dicitur q2 non fiebant ibi scul
pturę imaginum. l. impolito. i. nouo, quę
poliendo ędifitio aptauerunt. & sic expo
nitur etiam quod cap. 6. num. 4. dicitur
ordines de lapidibus impolitis tres.

cap. 7.

1. Post hęc autem verba in regno
Artaxerxis. Ra. sa. dicit quod iste fuit
Darius ipse, & Soc fuit anno septimo regni
eius, sb anno immediate sequenti post con

sūma

sumationem templi, quę fundatum fuit anno
sexto regni ipsius. Josephus uero dicit quod
iste fuit filius Darij quem ille uocat Xer
xem.

24. et natiuitatis. Si sunt qui a-
quam et onera ad sacrificia asportabant.

cap. 2.

31. Promouimus ergo a flumine
Ahaua. primo die exierunt de portis Ba
bylonis ut dicit supra, et nunc dicit quod
duodecima die eiusdem mensis primi pro
mouerunt a flumine Ahaua.

cap. 9.

2. commiscuerunt semen sanctū
cum populis terrarum. i. inierunt ma
trimonia cum infidelibus.

cap. 10.

9. conuenerunt et sedit populus
in platea domus dei trementes pro
peccato. i. timentes ne ratione trangres
sionis prędictę ueniret super eos diuina ul
tio grauis. et trementes pro pluuijs. qr
tempus istud frigidum est, et pluuiosum de

com

^ 15. quęsiui qȝ in
populo, et in sacer
dotibus de filijs le
ui. sȝ qui non esset
sacerdotes, et nō
inueni ett.

^ et pluuijs.

communi cursu; & tunc erat plus solito
pro eorum peccati demerito.

17. & consūmati sunt qui duxe
rant vxores alienigenas. i. occisi sūt,
aut castigati, ut Pascha & mensem ipsum
primum in quo celebrandum erat mundè
inchoarent. uel consūmati. i. recensiti=
sunt.

Iii librum secundum Esdrae
qui Hebr. Nehemias dicit
sb. q2 sic fuit auctor.

cap. 1.

1. & factum est in mense Cas
leu. sb nouembri. Anno uicessimo. sb reg
ni Artaxerxis, in cuius anno septimo mis
sus est Esdras ad docendum populum:=
& anno uicessimo eiusdem, missus est Ne
hemias tanquam dux a latere Regis ad re
edificandam ciuitatem. attamen secūdū
Iosephum iste Artaxerxes fuit filius Darij
Histaspis, & uocat eum Xerxem diminuti
ue. secundum uero Ra. sa. fuit filius

Assueri, & Reginæ Esther esdræ. 6. & 7.

cap. 2.

1. factum est in mense nisan.
sb mense primo qui respondet partim mar
tio partim Aprili.

13. & portam uallis ædificauit.
sb qua ibatur in vallem Iosaphat.

cap. 3.

1. & ædificauerunt portam gre
gis. sb qua ingrediebantur greges ptcos
in urbem.

5. & iuxta eos ædificauerunt
Thecueni. i. dets ecua unde fuit Amos
propheta.

cap. 4.

10. Dixit autem Iudas. i. Iudæi.
uel est nomen uiri.

23. non deponebamus uestimen
ta. q. d. tantandis erat sollicitudo &
cura. Unusquisq; tantum mudabat
ad baptismum. i. purificationes secundū
ritus Iudeorum.

cap.

cap. 5.

5. & nunc sicut carnes fratrum nostrorum sic carnes nostræ sunt. .i. sicut diuites de populo liberi sunt, sic nos & filij nostri esse debemus, & ita pro libertate uendamus agros &tt. vel Zorobabel Esdras & Nehemias ut plures reducerent de babylone promittebat eis libertatem, qui uidentes se afflictos dicunt se similes esse eis qui in Babylone remanserant. & sicut filij eorum ita & filij nostri. q. d. cum simus ex eodem sanguine filijs tamen suis prouident diuites de nostris non curantes.

18. & inter dies decem vina diuersa. i. decimo quoq; die uina diuersa parabantur sicut diebus singulis cibi &tt.

cap. 6.

15. completus est autem murus 15. die mē sis elul. Sic mensis partim respondet Augusto et partim septembri.

cap. 7.

3 & unusquisq; contra domum suam nonq; iam tunc domus adhuc manendum essent &

oj.

dificatq, sed circamurum a parte interiori ci
uitatis uelut tugurea quędam ad protegendum
se ad tempus. q si supra dictum est de q dificatis
muri exterioris, et medij. et muri interioris,
et domorum sacerdotalium, per anticipationē
accipiendum est.

6. filij Prouincq. i. Iudeq.

65. Dixitq; eis Athersatha. Societatem
nomine appellabat Neęmias. Vt non man
ducarent de sanctis sanctorum. i. de cibis sa
cerdotum. qui erant sacrosancti. donec staret
sacerdos doctus et eruditus. Heb. urim et
Thummim gestans in rationali.

cap. 8

10. et bibite mulsum. heb. et 70. dul
cia. 16. fecerunt q; sibi tabernacula u-
nusquisq; in domate suo. i. tecto. 17 Aliter
non fecerunt. i. tanta deuotione.

18. et in die octauo collectam. sb̄ pœnis.

cap. 10

31. et dimittemus annum septimū.
sb̄ agros inculti pauperibq. ut spontenatacol
ligant

cap. 11.

36. & de ceutis portiones Iudæ et Bē
iamin. sb illis erant insortibus Iudę et Bē
iamin
cap. 12

46. dabant partes cantoribus, et sanctificabant Leuitas. i. dabant decimas, quę sāctę, desp dicatæ. & Leuitæ sanctificabant filios Aaron. sb dando eis decimas ex decimis.

cap. 13.

25. maledixi, et cecidi, et decaluaui eos. i. ignominiose puniui, barbas radens eis et capillos

In librum. 3. esdræ, qui inter Apochrypha collocatur

Liber ille quamuis Apocryphus, citat á sanctis patribus. vide Ambrosium cap. 2. de Elia et ieiunio et epistola. 7. ad Arsan. in synop si. Cyprian. epist. ad pompeium. August. 18. de ciuitate cap. 36. Chrisost. 5omil. 1. matth. cum igit Si duo libri Esdræ sequentes non sint canonici, non est quod in eos intelligā adhuc dum uersemur.

cap. 1.

34. constituerunt regem (scz Je
choniam) cum esset annorum. 33. alij
23. ut dicitur. 4. reg. 23.

51. in Angelis suis subsanabant.
i. inuntijs.

58. terra sabbathizauit inap
plicatione annorum. 77. alij. 70.

cap. 2.

17. Pueritui Rationes ab accidē
tibus. idest rebus contingentibus, q. d. àcō
mentarijs.

18. Edificant furnos. alij fora.

22. ciuitas ista fuit refuga. i.
perfida, seu reuelatrix

cap. 4.

32. magna est terra, & excelsum ex
celsum. Scz abundant ante illud quis
ista agit.

57. & dimissit vasa a Babylo
nia. scz mittenda Hierosolimam.

cap. 5.

9. & numerus à gentibus. idest
gentilium.

32.

32. Pę dón salomon. idest servo
rum salomonis.

39. in pędaṫra. i. catalogo filioꝝ

40. nehemias et Asthaxas. pro
pri et Asbaxas.

43. subiugalia. i. asini.

66. Pagorum. i. domoꝝ milfa
miliarum.

69. á diebus Asbazareth Re
gis Assyriorum. Sic. i. esdre vocatur Ass
or Sadan.

cap. 6.

9. et templum ex lapidibus po
litis. i. sic ex impolitis effecti.

25. altitudo cubitorum decem.
alij sexaginta. quadratum ett. alijus
domicilijs tribus ẽlapide polito. tribus. i.
trium ordinum. Meniano. alij domicilio.
menianum quidem ędificium dicitur quod
exterius porrigitur, sb extensis tignis ultra
columnas: auctor enim seu inuentor Menius.

cap. 8.

3. docere et facere. i. addoscendū et faciendum.

27. Vt plectant siue morte ett. siue abdutione. i. carcere.

31. prepositi secundum suas Patrias. i. familias.

51. et uoui illi ieiunium. i. indixi.

60. in Pastophorio. i. exedra domus dei nostri.

80. detegere luminare nostrum. idest proferre. dare nobis cibum. prodari.

cap. 9.

76. et cum absoluis set legem. i. explicaret donec absolueret.

In librum .4. Esdrę.

Liber Sic quamuis Apochrypsus citatur interdum a sanctis Patribus uide Ambr. libro. de bono mortis cap. 20.

cap. 1.

1. Liber Esdrę propsetę secundus. secundus dicitur iuxta aliam diuisionem attendendo ad contenta in sis libris.

cap. 3.

6. Anteq̃ terram aduenturet. sb̃ cultã uel sabitatã.

19. Portas. i. quasi portas. spiritus. i. uenti.

cap. 4.

Sicut

50. crescit pluuia. sb̃ temporis duratione. superaluerunt. pro superfuerunt, sb̃ breui tempore gutte et fumus.

cap. 5.

42. coronę. i. circulo. assimilabo=illi ditium meum ett.

cap. 6.

41. creash spiritum firmamenti. i. uim firmamenti.

cap. 7.

27. et ostendetur quę nunc subducitur terra. i. quę nunc subterra latent.

28. in annis quadringentis. idest intra annos.

30. diebus septem. i. multis. uelsepdem ętates intellige.

33. et dauid pro confractione.

id.

idest clade populi; uel peccato quo sbi frangi
tur lex.

cap. B.

22 Inuento & igne conuertitur.
i. custodia uersatur. q. d. utuntur maxime
igne & uento. uel. q. d. promptiores sunt
ad custodiendum quam ignis & uentus

cap. 9.

9. & tunc miserebunt. idest mi
seri erunt. uel misericordiam fecisse uolent
qui nunc abusi sunt uias meas.

32. & factus est fructus legis non
parens. idest non apparens. nec enim
poterat quoniam tuus erat. q. d. nisi
tu faceres non poterat apparere: illi uero
ne faceres impediebant.

cap. 10.

45. quando non erat in ea ad
huc oblata oblatio. sb sacrificij.

cap. 11.

4. & erat maius dimidium caput

Dest

idest, medium inter alia duo.

cap. 13.

3. & ecce conualescebat ille homo. idest quidam Somo ibi factus.

16. Vę qui in diebus illis fuerit derelicti. i. superstites.

43. cupsratem. procupsratis.

56. ostendi tibi merces. i. opes a pud altissimum.

cap. 14.

24. Preparatibi buxos multos. idest buxeas tabulas.

42. excessiones. i. mirabilia.

cap. 15.

30. insanientes carmonij. nomen est populi aut loci.

35. & collident sydus. i. stellas de turbabunt.

39. & sydus. i. sideratio cęli, ad faciendam exterritationem.

cap. 16.

5b. qui mensus est mare, & con
ceptum eius. i. capacitatem.

69. & cibabunt. i. uelut cibum-
offerent occisor idolis.

71. erit enim locis locus. idest
per singula loca.

~// In librum Thobiæ, cuius auctor
~ ut quibus dam placet fuit uter
~ qs Thobias. slz Pater & filius

caput I

7. OMNEM DECimationem. unde deute. 14

cap. 2.

15. & sicut beato Iob insultabant Reges
slz eius amici potentes, qui et forte eo literarum
ges erant: nam illo tempore in qualibet Ciuitate
erat unus Rex. ut dici consuerunt Iosue. 12.

cap. 3.

7. Rages. gręce ecbathanis. unde capite. 5.

cap. 5

18. ne forte te reddam solicitum. i. dubium
Azarias, sonat adiutor dei quales sunt angeli. 1. cor
3. et prędicatores. dicit autem filius Ananię. i. gratię
dei.

dꝫ figuratiue enim loquit; nec mendacium dicit
Thobias autem intellexit eum esse Virum quendaꝫ
de tribubus israel: nec decepit eum angelus, qꝫ fuit
melior cultus.

cap. 7.

2. Dixit Anne uxori suæ. qꝛc. etnꝫ.

cap. 8

2 protulit partem sectus de cassidj.
1. de perdita

cap. 12.

15. Vnus ex septem. i. maxima multitu
dine, qui astamus ante deum, sumpto numero de
terminato pro indeterminato, septenarius enim
uniuersitatem designat. ut dicit Gregor. Sm̃. 25
unde et mundus septem statibus uolut

cap. 13.

19. quoniam liberauit (sc̃z dominus) Hi
erusalem ciuitatem suam. non intellige hoc
de terrena Illem, qua adsucc̃t in possessionem im
micoꝝ; nec de mystica sc̃z de ecclessia militan
te, qua usqꝫ in finem, tribulationibus concutiet
sed de Hierusalem coelesti, et superna, in qua
nulla tribulatio habet locum: ꝛ patet ex adiunc
tis infra

C. 14

4 13. Video enim, quia iniquitas eius ett

pro

propheta cõminatoria non semper implet ad li-
teram; sed iusta rerum dyspositionem, merita
uel demerita. Nam et Jonas. c. 1. dixit adhuc
40 dies et Ninive subuertet.

In librum Iudith.

~ Hujus libri auctor a quibusdam dicitur
fuisse Joachim sacerdos ~

cap. 1.

1. Arphaxad ttaps Rex mdorum ettj
Post Victoriam Susannæ, Belus, et draconis q̃
contigerunt captiuitatis tempore, sequit Victo-
ria Judith, quæ contigit tempore Cambysis fi-
lij Cyri secundum Scriptores et doctores m
tos (ut dicit Lyranus) de quo constat, q regnauit
post patrem: et per consequens post captiuitatis
babylonicæ relaxationem; nam Cyrus dedit hanc
tam Hebræis redeundj. In hoc ergo libro descri-
t liberatio populi Israel ab Holoferne.

3. In altitudinem turrium. i. sm̃ ratio
nem altitudinis earum.

12. q de omnibus suis Regionibus se de
fenderet. i. ulciscereur

cap. 5

9. In Ægyptum per quadringentos ann
os.

nos. Si armi connumerandj sunt à natiuitate Isa
ac. & terminandi in exitu de Egypto. ut decla
rari solet. gen. 15.

cap. 8.

9. cabri & carmi. grece additur et
oziam.

26. & nos ergo non ulciscamur nos.
i. more ulciscentium indignemur.

cap. 9.

2. Deus qui de dixti illi (sb sime
oni) gladium in defensionem. idest =
offensionem, sicut mittatur. l. defensionē
aliorum qui iuxta illa uindicta non sunt au
si contra eos insurgere. gen. 35. denuda
uerunt femur virginis. sb dine filiq =
Jacob gen. 34.

9. in scutis & in contis. i. longis
hastis.

13. et percuties eum ex labijs cha
ritatis meq. i. quam erga eum habiame
n, preseferre uidebuntur.

cap. 10.

5. Vas dei & uini ascopam. i. utrem.

19.

19. Holofernem sedentem in conopeo. idest lecti cortina - grece, super lectum suum in conopeo.

cap. 12.

7. & baptizabat se in fonte. idest lauabat se ante orationem secundum ritum Iudeorum.

cap. 14.

2. exite cum impetu. i. quasi iam certi de victoria. non ut descendatis deor sum. i. non paulatim & timide.

cap. 16?

23. obtulit in anathema oblionis sb Iudith vasa bellica Holofernis ne sb prosperus successus (qui solet oblionem malor afferre) memoria excideret.

In librum Esther.

Auctorem suum libri quidam asserũt Mardocheum, saltem magna ex parte videfinem cap. 9.

cap. 1.

1. In diebus Assueri. Postquam descriptus est progressus populi de captiuitate Babylonica reducti sub Esdra & Nehemia Sic consequenter describit incidens casus sb Iudaici populi in periculo positi liberatio p Reginam Esther. Assueri. 70. Artaxerxis. Sunt quidam aiunt esse Darium Histaspis. alij Cambisem. alij Artaxerxem. alij Memnonem. alij longimanum. alij Arthagem patrem Darij medij.

2. Susan ciuitas regni eius exordium fuit. Sebr. & chald. metropolis.

cap. 3.

2. Solus Mardocheus non flectebat genu. Socideo faciebat Mardocheus q2 flectere genu et maxime utrumq3 genu erat cultus apud Sebraos soli deo exibendus uide 3. reg. 8. uer. 54.

8. Vt innotescat per licentiam. alias insolescat p licentiam contrate.

cap. 4.

14. Per aliam occasionem liberabuntur Iudei. 70. Sebr. et chald. aliunde periturus sb deo puniente.

cap. 5.

14. iussit excelsam preparari cru
cem. 10. Sebr. & Sald. lignum.

cap. 8.

10. Epistole misse p̄ cursedarios. idest
cursores celeres.

cap. 12.

6. Aman filius Amadathi bugeus.
i. Agageus. sb destirpe Agag.

cap. 13.

14. sed timui ne transferrem ad
hominem Sonorem dei mei. Hoc ideo dr.
cit Mardocheus q̄ talem Sonorem exigebat
Aman p̄stari sibi: & alij ei exhibebant.
supra. cap. 3.

cap. 14.

4. Periculum meum in manibus me
is est. i. presto & velut ad manum.

13. da michi fiduciam domine (ux
ba sunt Esther) in conspectu leonis. idest
Assueri Regis.

17. tu scis dñe quod non cōmede
rim in mensa Aman. sb libenter. nec bi
berim vinum libaminum. i. idolorum.

cap. 15.

16.

16. vidite dñe (uerba sunt Esther ad Assuerum) quasi Angelum dei. i. dest mirabili maiestate fulgentem.

17. et facies tua plena est gratiarum. q. d. splendoris et glorię.

cap. 16.

10. Aman filius Amadathi et animo et gente Macedo. supra sepe dictus est de semine Agag, sed forte Agag iste alius erat ab illo Amalechita de quo. 1. reg. uelerat macedonius exalterо parentum.

14. Vt insidiaret nostrae solitudini. q. d. solis nobis, seu desertis tanto presidio et solatio destitutis.

In librum Job.

^ Job qui et Jobab uocatur quintus fuit ab Abraham, secundus de Regibus qui regnauerunt in Edom, sb de filijs Esau qui primo gubernabant per Reges, deinde per iudices antequ essent Reges in Israel.

Author huius libri est sanctus Job. uertit uero ex Syriacho in Hebraicum Moyses.

^ In hoc libro aduerte asteriscos, et obelos iuxta annotata a beato Hieronimo in prologo eiusdem libri.

cap.

cap. 1.

1. Vir erat in terra Hus. Que est
in finibus Idumeæ, et Arabię.

5. cumq; transissent dies convivij
in orbem. i. in fine Hebdomade, qua sep
timo quoq; die alius alios fratres invitaverat.
ne forte benedixerint Deo. i. male di
xerint filij mej. tantus est enim Sonorositas
pSemię in sacra scriptura. ut nequaq; nomi
ne proprio, imo opposito benedictionis=
exprimatur.

6. cum venissent filij dej. i. sancti
Angeli ad presentandum merita iustorum.
affuit inter eos etiam Satan. catenus
Sic dicitur inter filios dej affuisse Satanā,
quatenus actus demonum, quibus homines
impugnant patent divino conspectui et ad
ducuntur eius examini.

cap. 2.

3. Vt affligerem eum frustra. idest=
sine culpa, sed non sine causa, maxime ipsi deo
nota.

4. Pellem propelle dabit homo. i.
vitam animalium, vel filiorum seu proximo
dabit homo pro anima sua. vel pellem. idest
brachium opponendo illud pro pelle. i. pro vita

et

9 & capite conseruando, & pro salute propria.
6. animam illius seruu. i. vitam.
9. benedic Deo & morere. i. maledic.
uel quasi vulgo diceret, andate abendezir a
dios y moriras desa suerte.
11. Venerunt singuli deloco suo.
i. amici 3ob de regione sua. Elipsaz
themanites. 9o. themanoy Rex. Baldad
suhites. 9o. saucheorum tyrānus. Sopsar
naamathites. 9o. mineorum Rex.
13. & sederunt cum eo in terra
septem diebus & septem noctibus. idest
horis intercalaribus, qui illud tempus efficerēt
si continuarentur: alias enim ad reficiendum
corpora illinc aliquando aberant.

cap. 3

1. & maledixit diei suo. non malitia
cordis sed iustitiā, sicut deus dicit maledicta ter
ra in opere tuo; & ad Abraham maledicam
maledicentibus tibi. & sancti, ut Elias contra
quinquagenarios, & Petrus similiter contra
Symonem, usi sunt huiusmodi generema
ledictionis.
4. non requirat eum Deus. i. non ins
tituat eum celebrem sicut diem sabbathi.

B. qui maledicunt diei. i. mali qui odio habent lucem. parati suscitare le uiathan. i. commouere diabolum. uulgrā dem piscem.

14. qui ędificant sibi solitudines i. qui ędificant ciuitates, uel sumptuosas domos in campis solitudinum ad ostensionem potentię suę. uel cum Regibus et consulibus, qui iam mortui qui escunt in solitudinibus sepulchrorum, quę condiderunt.

25. timor. q. t. euenit michi. sc̄z miseriā quam in prosperitate timebam.

26. nōne dissimulaui? sc̄z malorum iniurias. nōne silui? sc̄z opprobria opprobrijs non respondendo. nōne quieui? sc̄z alios non molestando. q. d. sic.

cap. 4.

1. Elifaz themanites. theman urbs est regia principum Edom.

4. vacillantes. c. s. tui. i. corruentes in peccata. et genua tremencia. sc̄z labentia in delictum confortabas. sic cSaldeus.

9. flante deo perijsse. i. irato deo extinctos fuisse.

10. rugitus leonis. i. oprimentium alios.

Den

Dentes catulorum. i. filiorum tyrāni. uelleonis. i. Job, quem Leonem Socest iniuste rapientem uocat. & uox Leene. i. uxoris Job, quę ad male loquendum eum impulerat. & catulorum leonum. i. filiorū eius rapacitatē exercentium.

11. tigris periit. i. uxor Job periit, quia non fuit ultrix, ut Job & filij licet non sit ulcerata ut Job neq; occisa ut filij, qui sb tm quam catuli Leonis dissipati sunt & diseti.

12. Porro. ad.m. d. c. uerbum abscondituum. utrum ista uisio fuerit ficta ab Eliphaz, an contigerit illi. D. ths. sub dubio relinquit; uidet tamen reuelatio ab eo fieri, qr Deus in fine libri irascit contra ipsum & contra duos amicos eius.

17. nunquid homo. d. c. iustificabitur?. ponit id, quod illi reuelatum est.

18. ecce. q. s. ei. n. s. stabiles. idest Angeli.

21. qui reliqui fuerint. i. filij malorum. auferentur. i. morientur post= Patres suos. illud autem (ex eis) non habetur in Hebreo. quo ablato littera est plana.

cap. 5.

In

In hoc capite Eliphaz primo reddit Job attentum et excitat ad suam sententiam. secundo eum increpat ibi /uirum stultum/. tertio eum monet ibi /beatus homo/.

4. Longe. f. filij eius a salute. sb3 ipsius 3ob. et conterent in porta. i. a iudicibus ciuitatis condemnabunt, qui in portis iudicabant.

6. et de humo. i. sine causa et culpa instante. non oriet dolor. i. nullus punietur.

7. homo. n. ad laborem. ideoq3 nascitur nudus et inermis. aliis aduolatum. ideo nascitur cum plumis, et alis; quia nichil sine causa! unde addit quam 3brem ett.

19. et in septima (sb tribulatione) non tanget te malum. q2 septenario numero vniuersitas designatur, et secundum gregorium homil. 27. septem diebus omne tempus comprehenditur. ideo a septē tribulationibus dicit Eliphaz futurū 3ob immunem. i. ab omnibus si se ēmendauerit, = quas enumerat dicens in fame, bello, flagello, calamitate. i. luctu ex peste, vastitate et fame ab hostibus causata, et bestijs terrae.

Positis autem tribulationibus prosperitatem

pro

promittit numero vigessimo tertio.

23. sed & cum lapidibus. r. pac
tum tuum. i. de terra sterili fructum col
liges. & bestię. t. pacifice erunt tibi. i.
gregibus etiam tuis licet alior devorent.

24. & scies quod pacem. 5. taber
naculum tuum. i. familia tua. & visi
tans speciem tuam. i. prosperitatem.

cap. 6.

In hoc capite Job destruit Elipsaz obiecti
onem. & in cap. 7. astruit suam principa
lem intentionem.

15. fratres mei. i. consanguinei pre
terierunt me sicut torrens.

16. qui timēt pruinam. i. minus
periculū ne succurrāt amico. irruet sup
eos nix. i. maius damnum ultionis divinę.

17. & ut incaluerint soluentur.
i. statim calore solis dissoluent sicut pruina
de loco suo.

18. involutę sunt semitę. q. eorū
sb fraudulentijs & astutijs. ambulabunt
in vacuum. i. non pervenient ad terminum
desideratum sb beatitudinem.

19. considerate semitas Theman &

iti

itinera saba. sb aquibus uenerant si tres amici, et uidebitis quo pacto omnes reces serunt ame, siquidem si etiam, qui ut dicitur cap. 2. uenerunt adconsolandū 3ob, increpabant ipsum á satana ad id inducti.

20. confusi sunt q2 speraui. idest uidentes me ab eis in tanta miseria sperare auxilium. uel (ut alia litera habet) spera uerunt. i. me aliquantulum considerarunt

27. super pupillum irruitis. pupillum sedicit. idest omnibus bonis spoliatum.

28. quod cœpisti explete. i. contra me arguite.

cap. 7

3. sic et ego. s. m. uacuos. q. d. nichil preter deum, qui est finis ultimus satiat homines.

7. ventus est uita mea. q. d. non reuertetur etiam post annum magnum. 36U. annorum ut dicebat Plato et alij ut uideat bona sicut nunc in presenti uita. et adsensū dictum intelligitur, quod sequitur nec aspiciet me uisus hominis.

8. oculi tui in me. quia etiam mortui patent diuino conspectui.

11. loquar intribulatione et confabu labor. hoc ideo dicit, quia afflicti semper de sua afflictione loquuntur.

12. nunquid mare. e. s. aut cetus? i. sum inundans? aut nocens? et comedens alios? aut in mea prosperitate infestus fui et odibilis? quia arctasti me ut ripis mare ne inundem et suffocem; et sicut cetum in occeano, ne in mediterraneo homines, qui frequentius in eo nauigant terreat et deuoret? q. d. imo e[contra] multis dum potui proficuus fui.

14. terrebis me per somnia. i. neque somno neque uigilia quies te reposum, quia in somnia dormienti horribilia, et horribiles uisiones uigilanti michi sathan proponit.

15. elegit. a. m. suspendium. idest mortem quantumuis uilem. ^

16. desperaui. i. a felicitate temporali quam michi promittit Eliphaz post flagella uel suspendium. i. mortem uiolentam. chald suffocationem. nihil enim sunt dies mei. i. iam pauci mihi dies pre senectute restant.

17. quid est homo. i. habet grandem quidditatem substantiam sublimem, seu dignitatem. ideo dicit quid. et addit causa quia magnificas eum. ideo magnum quid est uel q. d. quare magnificas eum cum fere nihil sit

^ 15. et mortem || ossa mea. hebr || quam ossa mea. i. magis elegi mori quam uiuere cum ossibus his. chald. quam sustentationem mei, uita autem ossibus sustentatur

18. Visitas eum diliculo. sb dando ei
angelum custodem. et subito probas illum.
sb tribulationibus, ne in superbiam elleuet

19. nec d. me ut glutiam saliuam meã.
sb aliquid dulce gustando, q̃ cum dulce gusta
mus deglutimus saliuam. et in hoc petit quie
tem

21. Cur. n. t. peccatum m. sb contra
deum siue contra te o domine cõmissum. et
quare non auf. iniquitatem. m. sb contra
proximum admissam. hoc autem ides dicit sãc
tus Vir, q̃ licet homo nil sibi conscius sit; non
tamen in hoc iustificatus est. ecce nunc. in
p. Dormiam. i. cito moriar. et si mane me,
q. n. subsistam. q. d. et tam cito, q̃ sus q̃ ad sequã
tem diem mihi non est securitas unde ~//~

cap. 8. ~

9 Hesterni quippe sumus. i. paruã dura
tionis, et quasi ab serinati

11. numquid. v. p. absq̃ humore scirp9
i. iuncus. aut crescere caret rum. i. locus in
quo herba carex ducta longa, et latanascitur

16 Humectus. i. scirpus madidus.

17. Inter lapides i. ubi cum humore radica
bit

but./ LB. Si absorbuerit eum. sb aliquis ho-
mo de loco suo. negabit eum. sb locus, inqũ
natus est.

cap. 9.

5. Qui transtulit montes. sb. per terrę
motum. & nescierunt. i. ignorauerunt illi
qui iuxtã ipsos montes habitabant.

6. qui cõm. t. d. loco suo. sb per terræmo
tum, ut diximus. et columnæ eius concutiũ
t. i. interiores partes, quibus terra fulcit

7. qui præcipit soli. i. præcipere potest. ut
tempore Iosue contigit. et stellas claudit. sb
in die ad præsentiam solis, et de nocte nubibus.

8. & gradit super fluctus maris. sb
subiiciendo eos ordini suę sapientię, quamuis
sint adeo mutabiles.

9. Qui facit arcturum. i. eam constella
tionem, quę dicit ursa maior, et ita appellat
q̃ continue circa polum arcticum uoluit. et-
oriona. Hęc constellatio est partim in signo
tauri, partim in signo geminorum. et Hya
das. Hęc est constellatio in fronte tauri. et in sig
no suo significat pluuias; sicut oriõna tempes-
tates,

11. Si venerit ad me & abierit non intel
ligam

ĉ sb per præsentiã
uel absentiam gr̃ę
gratię.

ligam. qz nemo scit vtrum odio, uel amore
sit dignus.

13. sub quo. c. qui portant orbem. i.
angelj.

16. et cum. i. ex. m. noncredo. q. audierit
uocem meam. d. qz licet exaudiat ad profectū
animę spiritualem, nontamen ad sublea
tionem penarum quas patior, et a quibus pe
to liberari.

17. multiplicabit vuln. m. sine cau
sa. sb nodatmichi.

23. et non de p. i. rideat. i. lętari
uideatur.

24. terra. d. e. in manus impij. i.
diaboli. Vultum judicum ejus operit. sb iudi
tium terrę operit diabolus fauore, muneribus
et alijs rebus suius modi ut innocentes affli=
gantur. quod si dicas Satanam non esse cau
sam primariam, sed dej permissionem; ideo
additur si ille non est (sb Satan) quis ergo est,
q. d. Deus. uel. si ille non est? sb deus qui sęc
mala permittit, quis ergo? q. d. non est alius.

26. Pertransierunt. q. naues poma
portantes. i. quę desiderant portum ne poma
putrefiant.

31. tamen sordibus intingesme. idest
sordidus uidebor iuxtate. et abom. m. ues

ti

timentum ea. i. opera matth. 7. inuestimē
tis ouium.

33. et ponere manum suam in am
bobus. i. coercere eos.

cap. 10.

3. et consilium imp. adiuues. i. uide
ris impiorum consilium adiuuare, qui inno
centes affligunt.

5. nunquid. s. d. 5. dies tui. i. quod
aliqua ueritas te lateat nunc, et non postea?

6. Vt quæras in. meam. sb per tormē
ta extorquendo, ut iudices solent.

7. et scias q. n. imp. fecerim. i. ut scias
uel cum scias. et quod nemo sit, qui de manu
tua meposit liberare.

14. si peccaui. i. dato quod in iuuentute
peccauerim ^ quare tum pepercisti cum sabebam
ires ad patiendum; et modo senem impoten
tem tormentis afficis.

et ad soram pe
percisti michi. q.d.
~~quare ebt~~

15. et si impius fuero. sb tempore prete
rito. ve michi est. i. iam satis uideor passus

cap. 11.

Obijcit in soc cap. Sophar contra Iob, quia
sibi uisus fuerat multa, et irrationabilia
dixisse.

13. hu autem firmasti cor tuum. sb3 in superbia. & expandisti: a. e. manus tuas. sb3 orando sine humilitate, ideoq3 non exaudiris ab eo.

18. & defossus securus dormies. sb3 in sepultura quia de tua mala uitâ nullus murmurabit. ^ preterita

19. & deprecabuntur faciem tuam. sb3 in sepultura uel imagine uenerando, cuius contrarium continget impijs.

cap. 12.

5. lampas contempta. i. simpliciter iusti dexideter ab impijs cum illa sit tanq3 lampas lucem prebens.

7. interroga iumenta. i. eorum naturā considera.

17. adducit iudices in stuporem. sb3 quando si qui in agibilibus proferunt sē tentiam ut docti postea uident aliter euenire. uel in stuporem. q2 iudices coram eo stupent

18. & precingit funes Reges eorum. uel rènes eorum. i. eos qui Reges captiua runt.

24. qui decipit eos. i. decipi permittit principes.

cap. 13.

3. Ad omnipotentem loquar. sb̄ per deuotam orationem. et disputare cum deo cupio. i. non arguendo sed humiliter ueritatem inquirendo.

7. numquid Deus indiget vrō mendatio? q. d. quo sb̄ me arguitis?

14. quare lacero carnes meas. i. uideor lacerare ex impatientia ut uos michi imponitis. et animam meam porto in manibus meis. i. uideor uobis animam in periculo perditionis afferre; et uitam per desperationem nō curare vtrum amittatur nec ne, id enim significat animam in manibus portare.

15. Veruntamen uias meas. i. c. e. arguam. i. in hoc tamen uere me coram eo arguam, uias meas accusando si forte sit aliquid culpabile in eis.

18. scio quod iustus inueniar. sb̄. in doctrina quam sustineo. ut patet in fine Suius libri.

19. quis est qui iudicet mecum et ueniat. sb̄ ad diuinum iudicium.

21. manum tuam longe fac a me. i. afflictionem presentem. et formido tua n. m. terreat. ib̄ de pena futura. Similiter iniquitas Job, nimis purior, si peccata mea consideres domine: non enim ostendes

ini

iniquitates me cõmisisse in proximos, neq; pec
cata in meipsum. Vt pote gulam aut luxuriã
neq; scelera contracte patrasse, O, mi deus.

26. & consumere. m. v. peccatis
ad. mee. q. d. peccata adolescentie signa
in me fuerunt ex eo quod in ea ętate patra
ta sunt minorem pœnam merentur.

27. Posuisti in nervo. p. m. idest
in lege & ligamine, siue observantia legis
diuine iustitię. uel in nervo. i. veluti incõ
pedibus & carcere.

cap. 14.

3. & dignum. d. s. S. ap. oculos tuos.
sb3 dirigendos cum per prohibitiones et prę
cepta.

6. Recede ergo. p. ab eo. i. aufer
to influxum uitę. ut quiescat. sb3 in morte,
per quam ad optatam et ęternam fęlicitatẽ
peruenitur: & sic ostenditur, quod sicut mer
cenarij dies eius; q2 post laborem quiescit.

10. Homo mortuus. et nudatus ubique
so est? q. d. anima manet immortalis, q3
uis de homine nichil uideat remanere.

13. in infernо. sb3 in limbo sanctorum
Patrum protegas & abscondas me a malis
uitę Suius. donec. p. furor tuus. i. flagella

Suius

Suiusmodi, quę uidentur ex iro tuo procedere.
tempus in. q. recorderis mei. i. post re
surrectionem.

14. putasne. m. S. r. uiuet. i. itn sn
ne existimas. nunc milito. i. in Sac uita,
quę militia est super terram. expecto. d. v.
im. mea. i. resurrectio gloriosa. i. ad cho,
rintios. is.

15. uocabis me. sb dicens uenite bene
dicti.

16. gressus meos dinumerasti: idęt
bona opera. sed parce (uel parces) peccatis
meis. q. omnino mundi ingressuri sunt=
gloriam.

17. signasti quasi in sacculo. idest
in bursa (in qua numerant pecunię) delicta
mea.

18. mons cadens defluit. dixerant
amici Job quod ad gloriam patris mortui=
manet memoria sui, et presentia filioy.
contra hoc uero obijcit Job, quod memoria
rerum multum stabilium sb montis, saxi,
etc. perit; necdum Sominis fragilis. item
amici Job non concedebant animam Somi
nis durare post mortem: et sic ex dictis
eoy concludit, quod homo mortuus ignora
bit num filij eius sint in Sacrita nobiles
aut ignobiles.

20.

20. immutabis faciem eius. sb̄z in mor
te. & emittes eum. sb̄z ãuita p̄senti. et
Sominum memoria.

cap. 15.

11. nunquid grande est. i. difficile,
ut consolet te deus, etiamsi cōmiseris gran
dia peccata, quia dicis te mundum & inocētem.

18. & non abscondunt patres suos.
idest doctrinam eor̄.

19. quibus solis data est terra. idest
bona temporalia adfruendum eis. & non
transiuit alienus per eos. sb̄z deuastan
do eorum bona. Eliphaz enim ponebat felici
tatem in prosperitate temporali.

23. cum se mouerit ad quærendū
panem. sb̄z cōmedendo uel sumendo refec
tionem. nouit ĥ q. p. s. l. e. tenebrarum ĥ idest cu
Dies. i. toxicum occidens eum. det.

27. de lateribus eius aruina depen
det. alludit ad familiares. & ꝙ omnia
Eliphaz dicit insectando & coarguendo ipsu3
Iob.

28. Sabitauit. (sb̄z ipse Iob) in ciuita
tibus desolatis. i. in locis ruinosis, sicut fu
gitiuus.

30. ramos eius. i. filios Iob. (quos ille

innu

innuit ob peccata sua iuste a, deo fuisse occis sos) arefaciet flamma.

32. & manus eius arescent seu a rescet. i. opera peribunt.

34. ignis deuorabit tabernacula eorum. sb pastorum 3ob, & ignis decęs ones, & pueros consumpsit ob iniustitiam= ceptorum munerum.

35. concepit dolorem. i. pręcogitauit malum alijs facere. & peperit iniquitatem. i. opere cogitata complenit. & uterus eius prępărat dolos. i. adhuc in tanta miseria constitutus cōminat malum, si posset exequi.

cap. 16.

3. nunquid. s. f. verba uentosa. i. iactatoria, & solidi tate ueritatis carentia. aut molestum tibi est. sb qz loqueris contra amicum tuum, debet tibi esse molestum.

4. Vtinam esset anima vra pro anima mea. i. uos sicut ego; & ego sicut vos. Hoc autem non dixit animo uindictę sed zelo charitatis & iustitiæ.

9. & suscitat falsilo quus (idest diabolus medijs amicis meis) aduersus faciem meam.

16.

16. sacum consui. s. c. m. idest coram deo humiliatus sum. saco enim se induere, signum erat humiliationis eo tempore. q. d. non superbiui contra deum, ut uos calumni antes michi imponitis.

19. terra. i. uos qui ponitis felicitatem in rebus terre. ne operias sanguinem meum. i. ne operiatis afflictionem meam, illam peccatis meis solum atribuendo. uel terra, ut sonat. q. d. cognoscat totus mundus quid et cur patior.

22. quomodo iudicatur. f. s. cum collega suo. i. constito apud homines deme rito cause.

23. et semitam. p. q. n. r. ambulo. sb per iuuentutem ad senium, neq; enim reuertar a senectute ad iuuentutem, adolescentiam ett.

cap. 17.

13. si sustinuero. idest quanuis patien ter sustineam. infernus domus mea est. q. d. mors michi in hac infirmitate imminet quantumuis patienter feram: quia sancti= miracula non sic facile a deo exposcunt.

16. Putasne. s. i. e. requies michi. i. minime, o, ipsa! iuxta tuam et tuorum sotiorum opinionem, cum in morbo nullus ma

neat

neat sensus, neq3 terrena prosperitas. uel pu
tas ne, o, deus. q. d. nunquid domine saltem
post mortem exit michi solatium amisseria.

cap. 12.

In hoc capite replicat3 Job Baldad.

2. usq3. ad. qu3 finem uerba ialtabitis.
loquamur. i. coram te qui dicis q, in nobis
non inuenies sapientem ullum.

4. Numquid propter te derelinquetur
terra. et Rupes. i. firmitas. et certitudo
nostre opinionis labefactabit. qui dicim9
te ob peccata puniri. et addit contra Job. ce
tera.

13. Deuoret ett Primogenitamors
i. non mors naturalis, sed uoluntaria. et anti
cipata. uel primogenita. i. a principio mun
di propter peccatum genita. uel Primogeni
ta. i. nouum, et inauditum mortis genus

cap. 19.

3. Decies confunditisme. Hoc ideo dicit
q3 Job quinquies locutus est ab illo loco. (Pe
reat dies ett) et amici Item quinquies contra
eum; sed quoniam etiam ex ipsis uerbis Job. ni

si

Si sunt ipsum coarguere. ideo dicit decies. vel
decies. i. sepe
C. non equo iudicio afflixerut me. i. nõ
mihi. vel non equo. i. iusto secundum uestras
opinionem, qui substinetis omnem poenam a deo
infligi ob sola peccata. q. d. non tam grandes sup
plicium mea peccata merent. Vnde patet q:
non ex superbia oriunt Suiusce modi verba Iob

17. Et orabam filios uteri mei. i. nepotes
neq; enim omnes cum filijs Iob erant in coniu
gio, ubi illi sunt oppressi

20. derelicta sunt // tantum labia cc. de
tes meos. i. incis // tentum reliqua ê
caro, ut loquatur ad // dominum, et adhuc
// 24. uel celte seul // pant in silice. cel
te instrumenti est // sculptorium, Sebra
ica uox sonat in // sempiternũ uel in
// eternum. //

23. Quis mihi tribuat? Hic respondet
tacite ob lectorem, dixerat enim supra, se timi
lem arbori euulsæ. et ideo ne putet de resurrec
tione dubitare, addit. quis mihi? etc

26. Et in carne mea uidebo deum. q. d. nõ
in sola anima beatificabor, prout mentitus est
Porphirius.

27. Et non alius. sb. numero, hoc est
contra Aristotelem, qui affirmabat posse reddire
eadem secundum speciem, sed non in numero

28 Radicem Verbi inueniamus con
tra eum. sb destruentes eius sententiam,
qua

quia dicit futurum esse iudicium extremum ad punitionem malorum et premia bonorum. ideo addit.

29. fugite a facie gladij. i. a sententia iudicij extremi.

cap. 20.

10. et manus illius. i. opera, reddent ei dolorem suum.

23. Vtinam impleat uentrem eius. id est irreparabiliter puniatur. et pluat. sb dominus. super illum bellum suum. q. d. abundanter sicut aquam.

24. fugiet arma ferrea. i. calamitates sibi suis uitae. et incidet in arcum aereum. idest penas gehene infernalis.

25. vadent super eum horribiles. i. demones.

26. deuorabit eum ignis, qui nō succenditur. sb ignis inferni.

28. apertum uel apertum erit germen domus illius. sb ad ignem inferni eximitatione patris sui pessimi.

cap. 21.

4 numquid contra Dominem. i. nonne contra nos, qui Dominus dicitur: qui ex consequenti ratione uti deberetis: at contristor, et merito. qr uos a ratione longe aberrare uides. uel numquid contra Dominem. & non potius uerendo ipso est displicentia mea: cui si uisus fuero displicere (sigue dē me affligit, merito contristari debes.

6. et ego pertimesco. sb. uel quia dō sidero miseriam meam. uel ea de quibus nunc dō cutcrucior sum, qr in fine dicturus erat de futuro in dicto

10. bos eorum. i. uaca concepit

17. Lucerna impiorum extinguet. i. prosperitas finiet. et dolores diuidet. (sb deus) furoris sui

19. & cum reddiderit. sb deus Dampnā temporalem in filios ob peccata parentum. Tunc scient. i. caeran en la cuenta

21. & si numerus mensium eius dimidiet. i. dehocetiamsi uiuus ueret, postmodum terribil curabit.

28. ubi est dominus Principis? i. Job. et ubi tabernacula impiorum? i. filiorum eius

29. Interrogate quemlibet de uiatoribus

1.

.i. debis. qui in Sacuita tangs aduenæ anhelant
ad patriam gloriæ.

31. quis arguet coram eo uiam eius. q.d. nul
lus audebit Ius reddet illi. sb nisi deus

33 Dulcis fuit glareis cocythi. glareis. i arenis
lapillis. uel immunditijs, quę trahunt a cocyto flu
uio inferri, ut fingunt poetæ. q.d. alus malus des
te mundo fuę muy amigs. tempore autem sancti
Hieronimi illud prouerbium circumferebat, ideo ap
posuit in explicationem. et Post se omnem
hominem trahet. i. de omni statu aliquihomines
damnabunt exemplo malorum. uel trahet. sb
cocytus

34. Quomodo igit consolamini me frustra. idest qr promittitis mihi temporalem
felicitatem, si me emendauero, et tamen ut
ostendi, in ueritate, Sqe non est premium uirtu-
tis

cap. 22

12. an cogitas. sb quo d super cardines
coeli ambulans Deus nostra non considerat.

13. et dicis. i. uideris dicere in mente
tua. quid nouit deus.

16. et fluuius (sb impetus tribulatio
num) subuertit fundamentum eorum.

24. dabit pulueri silicem ett. idest

du

duplicata bona quantum silex terræ & torrentes aurej silicibus prequalent in pretio aut ualore.

26. delicijs affluens super omnipotentem. i. innixus omnipotentis auxilio & ab eo munitus.

cap. 23.

Notauerat Eliphaz ipsum Job de duobus. scz primo quod erat flagellatus a deo ob sua peccata. secundo quod male sentiebat deb. una' prouidentia. ideo primo respondet ad primum.

2. & manus. (i. potestas & operatio) plage mee aggrauata est &c.

7. proponat equitatem contra me. i. mitius iudicet uel declaret peccata mea, & poenam illis debitam.

8. Si ad orientem iero, non apparet. scz qz inuisibilis, & ex nullis creaturis, quantumuis perfectis perfecte cognoscibilis est.

12. à mandatis labiorum eius non recessi. Socides dicit qz deus immediate, uel per Angelum, aut uirum bonum reuelabat gentilibus (qualis erat Job) legem quam dedit Judeis in monte Sina. & in sinu meo nô

abs

10 abscondi verba oris eius. imo manifesta feci de eis loquens etc.

13. Ipse enim solus est. sb peressentiam, uel infinitæ scientię.

16. Deus molliuit cor meum. sb infirmitate corporali, uel mollitiuit, sibi omnino = similiando.

17. non enim perij propter iminentes tenebras. idest propter peccata patentia. neq; perij. i. afflictus sum a deo, qz. faciem meam. i. mentem operuit caligo. i. peccatum latens in anima interius.

cap. 24.

11. inter aceruos eorum meridiati sūt. i. grassatores in medio bonorum, quę acquirunt pauperes semp morantur, non sinentes eos sitim extinguere detorcularibus, in quibus ipsis diuitibus inseruiunt. uel sic, ipsi pauperes in meridie non audent abstentare se ab aceruis suis, ne surripiantur eis; qui etiam calcando propria torcularia coguntur sitire iniurijs grassatorum.

17. si subito apparuerit aurora. idest antequam libidinem expleuerint. ac bibant umbram mortis.

18. Leuis est super faciem aquæ.
i. fluxibilis, & inconstans.

22. & cum steterit. (sc̃z in dignitate uel magno statu) non credet uitæ suæ. sc̃z
timore concussus, sicut dionisius tirannus et
alij improbi.

cap. 25.

Baldad arguit contra Job assentiens quã
tum ad id, quod dixerat de diuina prouidẽ
tia; sed impugnans quod dixit se non mere
ri tantam poenam: argumentum autem
ex dei sublimitate & hominis fragilitate pro
cedit.

2. qui facit concordiam in sub
limibus suis. idest Angelis uel corporibus
celestibus.

cap. 26.

Iniuc capite respondet Job ad Baldad.

5. ecce gigantes gemunt sub aquis.
sc̃z gigantes, qui tempore Noe erant, quibus bel
lum deo ingerentes aquis diluuij submersi sũt
gen. 6.

7. Qui extendit Aquilonem super
uacuum. i. aerem inter nos et coelum exis
tentẽ

terrem ſuper nichilum, ſb q̄ non habet sub se aliud elementum aquo ipsa sustentet. ê terram ~~super nichilum~~.

9. qui tenet vultum sōlij sui. sb cęlum quod sedes eius est (Isaię. 66.) claudit nubibus ne a nobis uideatur.

10. vsq3 dum finiātur lux & tenebrę. i. usq3 ad finem mundi, quando non erit successio dierum & noctium terminis circumdabit aquas.

13. obstetricante manu eius. i. potentia dei, producti sunt serpentes. uel. ēductus est coluber tortuosus. i. lucifer de societate bonorum Angelorum.

14. quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri. i. quis poterit perfectam eius cognitionem attingere.

cap. 27.

Job prosequit principale intentum post quā respondit ad Baldad. intentum uero est quod ex diuina prouidentia quandoq3 bonis afflictio, & malis econtra prosperitas succedit in presenti uita.

2 Viuit deus. vrit iuramento adexagerationem in re tam graui.

5. non recedam ab innocentia mea.

Slz a qua recederem. si vestra opinioni assen
trem.

6. nec Reprehendit me conmeum. Slz
de tali erroze, qualem sustinetis.

11. Docebo uos permanum dej. i. per ea
quę accepi a deo

12. Vos omnes nostis. i. nosse deberetis.

15. Sepelient in interitu. i. sepultura ási
ni, ut in campo consumant.

21. tollet eum uentus urens. i. diabo
lus.

22. de manu eius (slz diaboli) fugiēs
fuget. slz malus.

23. Stringet et sibillabit. slz dęmon

CAP. 28.

3 Lapidem quoq caliginis, et umbram
mortis. idest lapides in ab ditissimis uelsiacē
tes; ut puta preciosos, quos Sormines industria
erunt.

4. Diuidet uel diuidit torrens. Socst
sunt in montib, et in terris medij torrentes. quę
non sinunt ad aliqua oppidula in partibus re
motis sita accedere, etiam ęgenos. mendicos,
qui nullum locum non adeunt ob mendicita

tem

tem. 5. Terra de qua orebat paris ett. i.
sepe ad metalla gignenda. et non ad panem pro
ducendum metat. uel terra. sb3 Iudga. et Za
bulon. sb3 lex.

6, Locus saphyri. Si eum sint agrei. uel
coelestis colorus, animas sanitas significant. et
gleba illius. i. congregatio prophetarum, aurum

7. Semitam. sb3 illius terre sic inuia ignw
rant, et non perueniant etiam aues coeli ett. nec
mercator uellus legna, aut simile quid. uel=
Iudga semitam uoluit ignorare auis. i dest cbris
ti domini. et oculos. i. intentionem. Vulturis. i.
eius dem Christi. qui ad monticinia nostra descendit
non ad uorandum, sed ad eleuandum, perresur=
rectionem. uel oculus ut heb. cbald. 70 et
compluct.

9 ad silicem extendit manum suam
.i. ad populum gentilicum extendit predicati
onem suam. et subuertit a radicibus montes.
pr silices sunt raduces montium: uel prauq et
dure cogitationes superborum.

12. Sapientia uero (maxime ire fusa ett
de supernaturalibus) ubi inuenit.

12

17. Perditio et mors. i. diabolus siue homines damnati; et infernus. Intendit ergo hoc duobus capitibus. 27. et. 28. q̄ non inconuenit q̄ deus sua diuina prouidentia in p̄sentiuita bonos affligat; et malis temporalia bona concedat q̄ hec sunt minima bona; et inquietudo animę malorum est grande malum: et econtra etiam in hac uita consolationes spirituales iustorum sunt magnę licēt lateant.

cap. 29

In hoc cap̄. incipit suam sententiam in speciali ostendere applicando ad se. et ita in hoc capite ostendit prosperitatem, qua potitus é. in 30. miseriam, in quam deuenit. et in. 31. innocentiam, quam semper tenuit

1B. In nido meo moriar. i. prosperitate tam temporali; q̄ spirituali, qua fruebar

24. Si quando ridebam ad eos, nonere debant, sb propter maturitatem p̄cedentem, quā in me nouerant. Lux uultus mei in terram nō cadit q.d. terrena non aspiciebam. uel luxuultus est. q.d. non sum uana lętitia confusus.

25. eram tamen męrentium consolator. sb ex bona et affectuosa compassione. uel merentium consolator. i. coniungens marma con

sol

solationis cum virgæ correctionis et cum timore
domini spem. et lętitiam.

cap. 30.

12 ad dexteram orientis calami
tatis meæ. Socideo dicit, qz a meridie,
qui est pars dextera respectu partis orienta
lis, quam habitabat Job incepit eius affli
ctio per sabeos. uel ad dexteram orientis.
.i. statim subito et sine prędmeditatione or
ta est afflictio mea ad dexteram orientis. i.
á roborem eo. q. d. destruendo mea potiora
bona temporalia.

29. frater fui draconum. Socideo
dicit qz qui tenebant illum diligere
morsibus et iniurijs affligebant. et socius
struthionum. i. qui obliuiscunt foetus sui.

30. ossa mea aruerunt prę cau
mate. i. ardore.

cap. 31.

Postquam Job ostendit prosperitatem suam
pręteritam, et miseriam presentem; ma
nifestat in hoc cap. innocentiam quam
semper tenuit.

6.

6. Appendat me in statera iusta & sciat. ꝫ idest faciat deus scire alios simplicitatem meam.

7. Si secutus est oculus meus cor meum. i. impudice consentiendo cogitationibus impudicis, quę primis motibus contingunt. uel ut alia littera habet. si secutus est (ꝺ cor meum) oculos meos.

20. sinon benedixerunt michi latera eius. ꝺ quę discoperta erant p̃ ię inopia.

21. Si leuaui super pupillum manum meam. i. si abusus sum potestate mea, cum egenis & parum potentibus. uel si leuaui manum meam. ecce es si alce la mano de sacerles bien. etiam cum uiderem me in porta superiorem. i. in loco iudicij, in quo facile poteram abuti potestate, uel non misereri.

25. Si lętatus sum (ꝺ inepte) super multis diuitijs meis ett.

26. Si uidi solem cum fulgeret, & lunam. ꝺ i adorando eum alijs gentilibus.

27 Si osculatus sum manum meam. ꝺ in signum reuerentię eis exhibitę.

31. quis det de carnibus eius ut sa
turemur. i. quod sit nobis semper presens,
ut eius conuersatione fruamur.

33. Si abscondi: (sb pertipocrysim) ut
Somo peccatum meum.

36. Vt in Sumero meo portem illū.
sb tanqꝫ uexillum inocentię meę.

37. et quasi principi offeram eum.
Soc ideo dicit, qz de omnibus bonis Sumanis
deo est tribuenda gloria. ^

cap. 32.

In hoc cap. ponitur disputatio quarti ami
ci contra Job.

2. indignatus ꝫ est Eliu. f. b. Buzites.
i. de progenie Buz, filij Nachor. de cognatio
ne Ram. c Sald. Abraham.

13. ne forte dicatis, inuenimus sapien
tiam. i. nos omnes rationes adduximus, quib,
conuincatur, quod deus et non Soma afflixit
Job, ob peccata quę cōmisit.

14. nichil locutus est mihi: i. cōtra me.
q. d. sine passione dicam contra eum quo d=
sentio. et ego non secundū sermones Vīos
respondebo illi: q. d. nouas rationes adducam:

^ 40. finita sūt uer
ba Job. sb fecit finē
dicendi; et disputādi
amicis. nam et a
02 quę seq̄nt ipse fuit
auctor.

pręter

preterqs quod iste conueniebat cum Job, in hoc quod post Sanctitatem admittebat aliquam premiationem bonoꝝ, et pœnam malorꝝ.

21. non accipiam personam uiri. idest Job defendendo eum, uel illi deferendo, in prę iudicium ueritatis.

22. nescio si post modicum tollat me factor meus. q. d. uita priuet, et ob hoc me iudicet et puniat

cap. 33.

Premisso prologo cap. 32 aggreditur rationes contra Job.

7. miraculum meum, non te terreat. .i. Scientia mihi diuinitus data.

10. qꝛ querellas in me reperit. hoc dixerat Job. in cap. 13. interrogatiue: et ex eo arguit eum iste. uel querellas. .i. occasiones querendi.

27. Respiciet homines. sꝫ deus, et dicet. sꝫ peccauꝛ. uel Respiciet homines. sꝫ peccatoꝛes uisus tot beneficijs dei, et palam dicet coꝛã illis se peccasse etc.

29. Hęc operatur deus tribus uicibus .i. multoties, seu aliquoties. Per singulos. sꝫ homines.

32. uolo enim te apparere iustum

.i.

1. ut te Iustificet. s. postes. vel dicat ironice.

cap. 34

6. Violenta sagittamea. i. ultra de
merita infligit mihi aduersitas, et furior

14. Si direxerit. sb̄ deus, ad eum. i. hominem consumere aut ad angelum. adse trahet. sb̄ illum destruendo, aut annihilando. g. d. per impotentiam deus non subuertet iudicium. vel direxerit. sb̄ homo ad deum spiritum. i. internas cogitationes. et flatum. i. externas actiones.

18. Qui dicit Regi Apostata. g. d. deus est, qui increpat etiam Reges, si debita non faciunt. et sic per timorem non prohibet deus a iusto iudicio exequendo.

20. Subito morient. sb̄ quando deus voluerit, vel percussione diuina, et hoc est Subito. vel seditione populi contra eos. sb̄ media nocte. et Auferet violentum absq; manu. i. sine auxilio aliorum extraneorum, qui oderant tyrannum ultro.

23. non enim ultra in Hominis potestate est. sb̄ post diffinitiuam dei sententiam de morte cuiusq̄. 24. conteret multos. sb̄

ma

malos. et alios facere stare in locis eorum: si
cut de Chanangus fecit substitutis filijs Israel

26. Percusit eos in loco videntium. i. in
presentiuita. et ubi potuissent videre quid a-
gerdum eis.

33. Numquid a te deus expetit eam?
. i. iniquitatem. hoc est. numquid ideo iniust
est deus, qz tibi non placet. uel numquid ideo
de deo malesentis, qz te punivit, uel quia dis
plicuit tibj, et non potius placuit ipsa iniquitas
Vel numquid hanc iniquitatem meam deus
expetet á te, qz sermones dysplicuit tibj.

36. Pater mi. sb̄ o deus pater per crea-
tionem) Probet Job usq; ad finem.

cap. 35.

6. Si peccaueris ett quid facies contra
eum? i. in eus eum lędes.

10. et non dixit. sb̄ Job. carmina in
nocte. i. reuelationes suaues in quiete, aut
in nocte, qz illud tempus ett magis aptum ettj.

cap. 36

13. nec clamabunt. sb̄ ad deum. cum
vincti fuerint. i. afflicti et incarcerati.

17. causa tua quasi causa impij iudi-
cata

cata est. g. d. quia impius fuisti sic iudicatus
es. Causam. iudiciumq; recipies. i. si emē
datus fueris ad antiquam potestatem restituēris.
ef gr ꝺ̄c emendatu erat in potestate Job, qua
si iam esset restitutus, addit. Non te ergo supe-
ret ett

19. depone magnitudinem tuam. i. su- ~~33.~~
perbiam. absq; tribulatione. i. ne iterum af
fligaris. et omnes Robustus. sb cohibe persé
tentiam ab oppressione pauperum.

cap. 37.

4. Post eum rugiet sonitus. sb tonitruj
qr ipso mandante sonat: et effectus est poste
rior sua causa.

7. Qui in manu omnium hominum sig
nat. i. pōa opatiua Sorninum assignat ope-
ra, sb diuersitatem operum, et temporum-
quibus debeant operarj

9 ab interioribus orit tempestas. i.
a polo antartico nobis occulto; siue ab austro
quo flante cadunt pluuiæ. et ab aquilone. i.
Aquilone, siue polo arctico frigus.

14. ausculta Hæc Job. g. d. si prę angustia
et tristitia absorberis ista considera.

15

15 Numquid scies quando pręciput de, pluuijs. i. minime scies. ut ostenderet lucem nubium eius. Sh ĩridis, de quo philosophi etiam doctissimi pauca, et generaliter, immo im perfecte nouerunt.

18. Tu forsitam cum eo fabricatus es coe los. ad supra dicta, ista derisorie addit. quiso lidissimi sunt. non quidem soliditate elemen tali, sed soliditate alterius rationis.

20. quis enarrabit ei, quę loquor. i. distincte enodabit. etiamsi locutus fuerit ho mo deuorabit. i. quantumuis in huiusmodi explicandis laboret, nullius roboris erit sermo eius, immo debilis et non attingens ad ea. uel etiamsi locutus fuerit Sh deus. Sorno deuorabit i. pauebit, ut exod. 20

22. ab aquilone aurum venit, pro ubi fore aurum, immo omnia metalla generant, ut patet in lib montibus Saxoniæ, qui sunt uersus aquilonem, in quibus ut dicit in lib de pro prietatibus rerum omnia metalla effodiunt preter stannum. In quo stannum hoc preter alia mirabile, q aurum ad sui generationem requirit magnum sulfuris calorem, et calons resolu-

Lutionem. cum tamen in illis partibꝰ sit grandis
frigiditas, qꝛ omnia mirabilia dei exagitãt
et ad deum formidolosa laudatio. i. plenare-
uerentia. et timore ~

CAP. 38.

ab isto capᵗ ponit dei determinatu. et primo
arguit ipsum eliu de pꝛesumptione. secundo re
pꝛehendit Job de indiscreta locutione: tertio in
crepat tres amicos eius: et tandem concludit pro
Job.

7. cum me laudarent astra matutina
et filij dei. i. angeli

14. Restituet ut Lutum signaculum. i.
homo, qui est quasi signaculum dei, restituet
ut lutum, quod facile recipit formas uarias, qꝛ
et homo ex limo formatus est. Stabit sicut ues
timentum. sꝫ obnoxium corruptioni

22. Thesauros nimis aut grandinis aspe
xisti? sꝫ exalationes siccidas in aere ely, sꝫ
quibus impꝛegnante Sole in bello, ut factum ẽ
contra Sysaram Iudic. 4. et contra Philistheos
orante Samuele. 1. reg. 7.

26. ut plueret super terram. in qua sꝫ
non homines, sed animalia bruta habitarent, ut

ne

ne illis quidem partus. et herba deesset. quę
germinat cum pluuia.

30. & superfacies Abyssi constringet
.i. maris occeani, quod in partibus Aquilonis &
peruiam congelat.

31. Nunquid coniungere ualebis micantes Stellas pleiadas. q.d. septem illas Stellas poteris omnino coniungere, quamuis inter se tam parum distent intervallo? Arcturi. i. maioris ursę. quę uoluitur circa polum.

34. Nunquid eleuabis in nebulam uocem tuam? i. tonitruum efficies? & impetus aquarum operiet te. sb sicut operit cælum aquis. uel operiet te aqua in terram cadens. arguit ergo dominus indiscretum modum loquendi Jobi (cum dixit disputare cum deo cupio) eximmensitate diuinæ sapientię & potentię in partibus principalibus mundi ut dictum est. & addit de eadem immensitate loquens in animalibus: & primo quantum ad ea quę pertinent ad cognitionē, abilius uerbis (quis posuit in uisceribus etc)

37. Concentum cœli quis dormire faciet? i. cursum indefatigabilem; nonnu sicum sonum, quem in eorum motu ponebant

Pyta

Pytagorici. cap. 39.

1. nunquid capies leœnæ prædam. sb uoraci quippe parce comedit, ut filios nutriat, et sibi et illis non deest abundanter.

3. quis preparat escam coruo. idest pro ipso coruo, pullis qui abeo desertis per septem dies donec nigrescere incipiant ut eorum pater.

4. nosti tempus partus ibicum. idest caprarum siluestrium!

9. tabernacula eius in terra salsuginis! sb ex ardore solis in saporem salis conuersa.

10. clamorem exactoris non audit. i. clamorem illius, qui uellet abeo exigere laborem in portandis oneribus.

19. frustra laborauit, nullo timore cogente. i. sine causa et frustra concepit, si tam facile et sine ullo timore reliquit eum tus filios illos deserit.

22. circumdabis collo eius (sb equi) hinnitum. sb ex libidine natum ut dicit Jeremię. 5.

23

23. suscitabis eũm quasi locustas? Soc ideo dicitur q2 multi equi, quasi uolant per saltus. sb̃ equus

27. & fremens (sb̃ idem equus) sorbet terram. idest uidet sorbere pedibus fodiẽdo.

cap. 40.

Postquam dominus increpauit Job q2 dixerat disputare cum deo cupio, increpat eũdem de altero, quod dixit sb̃ q2 uis est derogare diuinę iustitię, nimis suam innocentiam seu iustitiam commendando. & primo ponitur domini increpatio; secundo ipsius Job sumilis responsio cap. 42. Procedit ergo dominus ad intentum excitando prius Job ad attentionem: & subsimilitudine duoꝝ animaliũ maximoꝝ terrę & maris sb̃ Behemoth et leuiathan. pro quo notandum quod Iudęi sic dicunt quod Behemoth est animal increę dibilis magnitudinis, adeo quod in una die pascebat herbam mille montium, & in crastinum diem renascebat herba intanta quantitate sicut antea. & ad hoc adducit Ra. sa. auctoritatem psalmj. 49. in quo, ubi nos Sabemus iumenta in montibus & boues Hebręi dicunt Behemoth in montibus mille: & trãslatio Hieronimi sumpta immediate ex Hebręo

Sabet

Sabet, pecudes in montibus millium. sed & Sis
alia multa addunt, notant enim, quod Behe
moth potest etiam sumi pluraliter (est enim
plurale Sebrqum) prout idem est quod anima
lia, cõmunis generis: & plura alia merito
omittenda. sacri ergo expositores sub simi
litudine boū duoꝝ animaliū sb terrestris
behemoth (quod uel Rinocerontem uel Elephã
tem significat) & aquatilis Leuiathan sb ce
ti quam uulgo dicimus Vallena, explicant
ista capita de Demone: & merito, nam positis
proprietatibus elephantis statim dicitur quod
ipse est principium viarum Dei. & positis pro
prietatibus Leuiathan dicitur quod ipse est
Rex super omnes filios superbię: principium
autem uiarum dei sunt Angeli in principio
creati in cœlo empyreo. & super omnes filios
superbiæ est demon.

12. Stringit caudam suam quasi
cedrum. cauda forte sic sumit pro nari;
aut honeste pro membro genitali.

19. in sudibus perforabit nares eius.
sb fluuius, qz tanto impetu absorbere vult
flumen, ut nares ad stipites usqꝫ demergat.
uel perforabit. sb uenator, quando artificiose
capitur elephas uel cete.

27. Pone sup eum manumtuam, memento belli. i. blande eum tracta quia alias mortaliter te lędet siue lęthaliter vulnerabit. nec ultra addas loqui. idest de hoc ultra altare non adijcias, quia spes aliter opinantis erit frustranea: et si contenderit quis cum eo nullo ualente succurrere ei occidet ab hac bestia.

cap. 41.

1. non quasi crudelis suscitabo eum. i. non crudeliter seu crudescens in creatura p̄ huic bestię tantam dedi fortitudinem. quis enim resistere potest vultui meo. idest non utet tanta ferocitate demon sine meo cō sensu. uel non quasi crudelis suscitabo eum sb hominem. i. non crudeliter agam cum aliquo uel cum Behemoth aut Leuiathan. q. d. non est michi opus magno conatu (quo uti solent sęui) ad illum superandum. chab. non est crudelis, qui suscitet eum. i. nemo tam ferox qui eum audeat prouocare.

14. mittet contra eum flumina. i. si mittant flumina, uel ut habet complut. fulmina. ad hoc alium non ferent. idest non mouebunt hoc membrum bestię. 16 cum sublatus fuerit timebunt angeli: hebr. fortes.

16. cū sublatus fuerit timebūt angeli: hebr. fortes.

cap.

cap. 42.

10. Addidit Dominus omnia quæ fuerant Iob duplicia. quod si dicas filios non fuisse ei duplices reditos aduerte, quòd illos non amisit, uiuebant enim cum Deo, & ideo ~~eo~~ alios tantum septem dedit illi dominus. cætera omnia ex dictis benepensando possunt facile exponi & Sathenus de Iob.

In librum psalmorum explicatio.

Nota quod diuus Augut. omnes psalmos a David esse compositos affirmat. Hieronimus autē, qui diligentius studuit circa textum sacre scripte in prologo sup psalterium nominat decem auctores psalmor sb David, Moysem, Salomonē, tres filios Core Assaph, Ethan, Eman, et Iditum: preter istos etiam dicit quōdplures psalmi ~~fuerunt~~ compositi sunt ab alijs sanctis Prophetis, quor nomina ignorantur, unde et aliqui psalmi sunt sine titulo, et aliqui habentes titulum non exprimunt nomen auctorum, ut uidebit pr sequendo. similiter Ra. sa. sup principium libri psalmorum nominat decem ipsos auctores ~~Omittit Eman et Ethan.~~ sb Melchisedech, Abraham, David, Moysem, Salomonem, et Assaph tres filios core, et Idithum: et sic in aliquo differt a Hieronimo, qr ponit Abraham, et Melchisedech inter auctores psalmorum, et omittit Heman, et Ethan. quod tamen uidetur uerius dicemus sr sitam in eorum explicatione prosequendo. ~~uel~~ dicamus uel ^a. vide lib. 3 huius operis. c. 3 §. 4

^describit ergo pium et impium

In. Psalmo igit primo pios beatos impios contra eos miseros asserit. auctor eius est da

uid

ued, quamuis caret titulo .) numº 5. ideo non ||
Resurgent impij in iudicio. sb ad suam libera- ~~Meritò ergo pios~~
tionem; sed ad maiorem condemnationem ~~& impios~~ .

Psalmus. 2.

In hoc psalmo ostendit frustra homines presertim
Reges et Principes sese Christi regno opponere, qui
ipse est uniuersorum Rex a patre deo constitutus
cui est parendum; si salui esse uelint. act. 4. Victoria
Christi contra mundum, mundi principes. et ps
de consilio Iudeorum. et gentium contra Christū.
sine tt°

1. quare fremuerunt gentes. i. gentiles
et populi. sb israel.

Psalm. 3.

In hoc psalmo precatur deum, ut se a populo hostili
et Sathan exercitu defendat congruit Christo. est
enim de ipsius passione. et resurrectione.

tt^us 1. ~~titulus~~ psalmus dauid. i. dauidi sic enim
habent greca τω δ^αβ.δ^.

Psalm. 4.

In hoc hortes hostes ut deum colant, cuius bo
nis multiplicant: a deo autem contra ipsos
opem poscit.

tt^us 1. ~~titulus~~ in finem. i. christum uel christi.

dem

tempora. in carminibus. i. canticis uel ex canticis precipuis leuitarum. psalmus. idest instrumentum, quo cantabatur. Dauid. idest ipsi dauidi uel est genitiui casus.

9. in pace in idipsum. i. pariter seu simul.

Psalm. 5.

In hoc deum orat ut malignos malis, bonos uero bonis afficiat estq3 inuocatio dei in tribulatione.

tt ~~tt~~. 1. Pro ea, sb ecclesia. que consequitur hereditatem. sb aeternam.

Psalm. 6.

In hoc deum orat, ut se a peccato et amor bo sanet: exauditus autem inimicis insultat estq3 oratio penitentis.

tt ~~tt~~. 1. In finem. sb legis Christum ut psalm. 4. uel in finem. i. perpetuo canēdus. Aquila et theodotion tonicōpi _____ idest uictori, seu uictrici effectori. pro octaua. sb mundi etate. Sebr. super octauam. i. octauū sonum in musica.

6. pn̄ nonest in morte. i. in loco et statu mortis. uel male morientium q2 iustor mors 1. m. s. t.

Somny

11 somnus appellatur. & tales non mori dicunt
sed dormire.

Psalm. 7.

Prose contra saulem orat ut ipse ob suam
inocentiam seruetur ille uero ob suam perti=
natiam poenas luat ~~explocatio~~ exportatio intribulatio
nepositi.

tt ~~tt~~ uus 1. Proverbis. i. negocio seu factis. chu
si. i. ethiopis ob saulis, quem sic uocat ob
alios mores.

4. si feci istud. i. crimen quod michi
imponunt ob per duelionis ut redar odiosus
populo.

9. & propter sanc. i. ad ordendendam
iustitiam. / uel propter sanc. i. synagogam,
aut coetum fidelium. in altum regrede
re. i. in tribunali sede.

Psalm. 8.

In hoc dej magnitudinem predicat à miris
eius operibus presertim hominis; atq3 adeo
a Christi exaltatione psalmus est propheticus
& de dej operibus et beneficijs.

tt. ~~ue~~ us. 1. Pro torcularibus. Hebr. sup ghittith.

idest

idest ad canendum super citharam ut di
cit Chaldeus. neq; á uoce ghittith ad mo
dum distat uox gallica guiterne aut His
pana guitarra. áforma ergo torcularia
dicebant illa musica instrumenta.

3. ex ore infantium. sb matth. 21.

Psalm. 9.

Gratias agit deo quód se et alios ab hos
tium iniuriis liberatos, orat ut id perpetuo
faciat; impios euertens, et pios inopes=
et afflictos defendens. quare sic psalmus
apud Hebreos in duos secatur. est igitur=
gratiarum actio.

Vt. 1. Pro occultis. sb iudicijs. Chald.
et Hieron. super mortem. filij. sb Dei.
alij intelligunt initium carminis, adcuj
concentum fuerit decantandus. alij certũ
instrumentum musicum.

2. confitebor tibi dñe. idest laudabo te.

4. in conuertendo inimicum meum
r. i. cum inimicum meum expuleris.

21. constitue dñe legislatorem. s.
eos. i. Christum. uel aliquem, qui eos dirè

regat

regat & domet.

Psalmo decimo iuxta Hebreos. ^2. dum su
perbit impius. i. insolenter agit. incendi
tur pauper. i. cruciatur animo. Chald. per
secutionem patitur.

16. Laborem et dolorem cõsideras.
idest mala quę inferunt, uel supplicia ãte
illis parata.

Psalm. 10.

Ostendit se suiqꝫ similes, qz in desfidunt
tutos esse, et peccatores male perituros estqꝫ
de spe indeo collocanda.

Psalm. 11.

Petit ut seruetur, quód impiorum regnum
omnia occupet: idem precatur pijs ceteris
dei promissum urgens.

tus. 1. Pro octaua. uide supra in tō psal. 6.

Psalm. 12.

A deo petit ut se ab inimico defendat, ut a
morte liberatus eius beneficium cantet. est
oratio in tribulatione.

4. ne unqꝫ obdormiam in. m. i. cum illis

qui

^ abillo enim loco
ut quid dñe recesisti. ett. incipit psal.
decimus apud hebreos.

qui rei sunt mortis.

5. exultabunt si motus fuero. idest si cecidero. cbald. si declinauero a semitis tuis.

~ Psalm. 13. ~

Ostendit q impiorum omnia sunt plena, optat Christi aduentum, tangz bonis salutem allaturum. est gz descriptio impiorum.

Psalm. 14

Puros & innocuos terra sancta, seu potius coelo et gterna quiete posituros ostendit est morum instructio.

Psalm. 15.

Christus deum patrem orat, ut se piorum studiosū & impiorum osorem conseruet. gratias deinde ei agit, q adesset a mortuis excitando; & perpetua felicitate donandus. ut gz de Christi passione, & resurrectione.

3. Sanctis, qui sunt in terra eius. i. in sanctis. mirificauit omnes uoluntates meas. i. Christi. gre. suas. In eis. rbundat more hebreo

Psalm. 16.

obsecrat ne persecutionibus obruat & inimicos ita ut in hac uita fortunati; se uero uitam gternam expectare.

4. Vt non loquat os meum opa homi-

nus

num. i. Vanitates.) 14. de absconditis tu // 13. Frameam-
is. ad. e. V. eo℞. i. de thesauris latentibus inter // tuam. a. i. m. tuę.
ra. Venter eorum. i. desiderium // pro framea tua. E
// gladio. uel subau
Psalm. 17 // di tolle frameam tu
// am. et ne me puni
// as per ministerium
// inimico℞ tuorum //

~~pratt. ps 17. uide 2. Reg. 22 a. 2.~~

In hoc gratias agit, q. ex magna rerum = desperatione opem, quam poętice describit, victoriam, et regnum in se, et semine suo sit consecutus. multa sic soli Christo conueni unt. est ergo gratiarum actio. Pro tt.o uide 2. reg. 22. a. 2

8. cõmota est et cõ. t. poętica Hypothesis est uehementissimę, et terribilis tempestatis per uersus duodecim ad denotandum, et expri mendum impetum irę diuinę, et celeritatê qua fert illi opem deus super alatos cherubi nos etc.

Psalm. 18.

deum tum ex coelestium rerum opificio tum ex diuina lege cognosci: cognitum precat. ut omnia sibi per errorem, uel conscientiam re mittat cõmissa. est psalmus insignis contra A theos; et de Christo et lege euangelica sub si= militudine rerum corporalium

6. In sole. i. soli. Posuit tabernaculum tu= um. sub solis. q. d. collocauit solem in coelo tanquam

in

In tabernaculo.

3. Dies diei eructat V. et nox nocti indicat scientiam 4
sb quamsit deus potens & mirabilis, nec sūt
huiusmodi loquelle tales, quæ ab omnibus nō
percipiant.

13. ab occultis meis m.m. dñe quis me
latent.

14. & ab alienis p.s.t. Hieronimg. &
Chald. a superbis hominibus uel vitijs.

Psalm. 19

Precationem continet, seu uotum propiō Principi
pe ad bellum profecturo; ut deum habeat pro
piciū Christo tribuit contra Satanam

Psalm. 20.

gratias agit deo q Christum Regem multa glo
ria affecerit, eius q tandem hostes sit perditur q
est ergo de Christo.

Psalm. 21.

In hoc psalmo Christus patrem in cruce obie
cta enumeratis suæ perpessionis appendicibus
ut sibi assit, sese in uitam reuocatum eius lau
des in toto orbe propagaturum, congruit mor
tuo desperatis.

Ht. 1. Pro susceptione matutina. i. re
surrectō

surrectione. sb̄ Christi. Cald. oblatione. Hieró cerua.

3. & non ad insipientiam. sb̄ imputabi & mihi.

30. In conspectu eius cadent. idest curuabunt genua. Omnes qui descendunt in terram. i. omnes mortales.

Psalm. 22

Celebrat beneficia dñi accepta, se p eum tutum fuisse, & semper fore psalm. est pw pbeticus de protectione Dei stilo bucolico.

5. calix meus inebrians. sb̄ adrefocilan dum. quam preclarus est. i. letificans, irrigās & consolatione afficiens.

Psalm. 23.

Indicat Deum tōti terre imperare, in eius au tem celebrem montem immunes ingredituros siquidem Christus triumphans portas aperuit psalmus est Propheticus de Christi resurrect.

hui. 1. Prima sabbathi. sb̄ intandus. uel q. d. de Christi resurrectione que facta est prima sabbathi.

7. attollite portas. p. V. hoc de arca in

tro

roducenda in sancta sanctor. intelligẽdũ est.
uel est dialogus inter Angelos Christum com
mitantes in ascensione, et stantes in cælo.

Psalm. 24.

Rogat ut ex inimicis liberetur peccatis ab
solutus: et periculis tum ipse, tum populus
eripiat. est itaq; implorationis diuini auxilij.
Versus autem huius psalmi in Hebreo scripti
sunt ordine alphabeti ob excellentiam sentẽ
tiæ, sicut psalmi. 33. 36. 110. 111. 118. et 145.
significationes uero literarũ Hebraicarũ habes
ex Hieronimo, et infra in explicatione psal
mi. 118.

Lib. 3. cap. 28 ff. B.

Psalm. 25.

Petit ne se innocentem improborũ numero ads
cribat. est contra calumnias oratio in perse cu
tione.

12. In ecclesijs. b. t. d. i. in populi fre
quentia. Chald. in congregatione iustorũ.

Psalm. 26.

Dicit se esse tutum aduersus omnem uim, mo
do in Dei domo id est ecclesia permaneat: et
à Deo contra aduersariorũ injurias defendat,
est oratio de magno periculo liberati.

Hæc

ht. 1. Priusq3 liniret. i. palam dauid
ungeret in Regem.

10. quoniam Pater meus. et.m. m.d.
me. congruit Sic psalmus pupilis et orphanis

Psalm. 27.

Christus a Deopatre petit, ne se in inferis
retineat peccatoq3 loco Sabens; sed illis pu
nitis se et dej populum perpetuo seruet: mys
terium suę resurrectionis indicat. estq3 inuocatis
et gratiarum actio.

htus 1. Ipsi (sb3 dauid) ponit pro artic
logreco tō. quare in fonte tantum legitur=
psalmus dauidis.

Psalm. 28.

Pios ad deum afficiendum gloria adhorta
tur; qui tam terrifica uoce siue tonitruo suā
potentiam ostendat, uerbo dej competit: est e
nim prophetia de conuersione gentium per dej
efficaciam, et de dej operibus.

htus 1. In consumatione tabernaculi,
&c ex cabala addita sunt. tabernacul. sb3 a
dauide constructi; ut jneo aram reponeret.

3. Vox dnj sup aquas. i. sup populos. uel
uox sb tonitrui confringentis cedros ett.
Ꝯd. e. c. d. d. c.
B. Vox dni ~~preparantis cedros~~. de tonitruj
uoce loquitur. concutientis. sb tremore. ca
des. sb horrendum et uastum desertum.

9. Vox dnī preparantis cervos. sb adpetitu
pretimore enim tonitrui territę huiusmodi be
tię facile pariunt, alias difficillimum habent
tes partum. et in templo eius. (sb in cęlo ut
ꝑdicat Cald.) omnes dicent gloriam.

10. dnūs diluuium in. f. idest inundare.
Hieron. inhabitat. Cald. tempore diluuij sup
sedem iudicij sedet ut ultionem sumeret.

Psalm. 29.

Gratias agit quod post multa pericula templū
dedicauerit est prophetia de ecclesię post multos
casus constructione, et dedicatione.

tit. L. Psalmus. Cald. laus. est ergo psalmo
cantici dauid in dedicatione domus suę templi.
Cald. domus sanctuarij, hymnus dauid.

10. quę utilitas in sanguine meo. idest
quid prodest michi sanguis hec est uita, si mox
interiturus sum pelim infernum descensurus
in ęternum. uel in sanguine. i. in morte, uel
uita peracta. dum descendo. i. descendero.

Psal.

Psalm. 30.

Precem instituit contra pericula et hostium stu
dia, tum diuinam in pios prouidentiam exto
llit, illos ad eum diligendum inuitans, qui
suis operibus quemqs remuneret. congru
it Christo domino estqs dei inuocatio in tri
bulatione.

12. et timor nobis meis. idest timebant
michi mala. uel nepropterme illis mala
euenirent.

21. abscondes eos in. a. f. tuę. id est in
interiori cubiculo et conclaui tuę persone.

23. dixi in excessu mentis meę. idest
in stupore mentis percussę tot malis, et uelut
extra seposite. grece in extasi mea. Hieron.
in stupore meo. et hoc notat in. e psalmj.

Psalm. 31.

ostendit beatos esse, quibus remissa sunt
peccata, quod primum suo, et sanctoꝝ om
nium exemplo, deinde ex fructu et utilitate
docet; hortans ut sanę beatitudinem sibi
quisqs querat, et contumaciam belluinam ab
ijciat. Sine enim manere poenas, illinc pre
mia. est etiam oratio penitentis.

et.4

ht^us. 1. Ipsi dauid intellectus. in greco dicunt quidam ly intellectus esse genitiui casus. uelnominatiui; ita ut sit quodam genus odę de intellectu et concepto peccato unde Sunt psalmum aiunt composuisse, cum post patratum adulterium, et homicidium Vrię corporis ę gritudinibus eruditetur. ^

6. ueruntamē in diluuio aq. m. ad. eū non aproximabunt. .i. aquę tribulationū iustum non lędent teo dnē defendēte illum.

Psalm. 32.

Iustos inuitat ad celebrandum Deum ex ipsius physico, opificio, ergahomines benignitate et prouidentia.

Psalm. 33.

Se et alios hortat ad Deum pie colendum, quod suos ab omnibus malis defendat, impios perdat.

ht^us 1. Abimelech. hoc nomen cōmune est Regibus Palestinę; hic enim Rex proprio nomine appellabat Achis sic Rex geth. est autem psalmus iste etiā laus et gratiarū actio. ui de pō hoc ht^o .1. regum .21. d.

8. Immittet Angelus d. sūs se, uel terrorem in hostes. grece. castrametabit. Hieron. circumdat. Chald. immorat.

17. Vultus autem dni. s. f. m. idest

ira

ira illius super facientes mala.

Psalm. 34.

Christus hostibus non suis proprie, sed Dei. excidium, sibi salutem precatur. psalmus est propheticus Ioan. 15. vers. 25. congruit pijs, et est oratio in persecutione.

Hebr. 1. Suis dauid. grece enim habet τῶ Δαβιδ. sibi illi cantandus. uel dauidi pro Dauidis.

2. et in laqueum cadat in idipsum. .i. ob hoc ipsum quod me persequitur. uel in idipsum sibi laqueum quem contra me parat.

12. Inpopulo graui. idest multo. Hald. et Hieron. forti. Laudabo te.

Psalm. 35.

Mirat in impio nullum esse dei metum, exclamat dei patientiam, atq; in omnia benignitatem: et ut misericordia inse, et pios utatur excisis impijs supplicat. est ergo= de malitia impioꝝ et dei bonitate.

Hebr. 1. seruo dñi. per appositionem ad ipsi. Dauid, q. d. psalmus Dauidis serui et cultoris domini.

6. dñe in cœlo misericordia tua. idest usq3 ad coelum pertingens, et omnia complectens. et similiter veritas. i. fidelitas in promissis altissima usq3 ad nubes.

Psalm. 36.

Hortat ad pietatem et patientiam, neq3 esse a pietate discedendum ex eo quod impij floreãt; nam et impios plagas et pios premia aceptuos est ergo psalmus de bonorum et malorum conditione.

Psalm. 37.

Deum obsecrat ut se grauiter egrotantem ob peccata, ab amicis neglectum, ab inimicis exagitatum iuuet et sanet. multa conueniunt Christo domino, est q3 oratio penitentis.

εἰς ἀνάμνησιν/ bt.us L. in rememoratione. grec. isan amnisin. Sebrus. ad rememorandum sua peccata et miserias. ~~si aut psalmus est ad laudandum Deum~~. Die sabbati. Soc additũ est exutu Synagogæ, quę sunc sabbathis canebat.

Psalm. 38.

Egrotus uel afflictus abrupto proposito silẽtij deumorat ut sibi adsit, et ueniam det,

ac

ac saltem vitę breuitatem, quę homini conce
ditur ne deneget. est oratio afflicti.

4us 1. Pro iditBum. i. ipsi idithum uni ex
duodecim cantoribus Dauidis datus ad ca
tandum, uel ad modos musicos concinendos.
aduersum Vincenti (idest archimusico) idi=
thum, canticum Dauidis.

3. obmutui & humi. s. et silui a bo
nis. i. etiam a bonis uerbis me continui, ne
forte quid temere effutirem, aut effunderem
in decorum ui calamitatis oppressus.

13. ne sileas. i. obmutescas prome: uel
ne cesses opem ferre.

14. remitte mihi. idest relaxa flagella.
Hieron. parce. priusq3 habeam et amplig
non ero. i. anteq3 cuita sacrędiosa commi
grem.

Psalm. 39.

Christus gratias agit quod deum Patrem sē
per sabeat presentem, et obedientiam (eam ut
sacrificia preponenti) offert. sed interim se
nunc quoq3 liberet ultus aduersarios, psalm,
est propheticus Sebrę. 10. s. et. 6. afflicto uel
Egroto commodus,

4us 1. Psalm ipsi dauid. idest ipsius

da

Dauidis.

3. & stabiuit supra petram. p. m. idest in loco tuto & firmo. & direxit gressus meos. Hieron. & Cald. stabiliuit.

6. multiplicati sunt sup numerum. idest maiora sunt tua mirabilia, quám ut enumerari quęant. uel multiplicati sūt mirum in modum illi quibus annunciaui euangelium. sb3 gentiles.

7. aures autem p fecisti michi. sb3 ad audiendum precepta tua. grec. corpus perfecisti. Hieron. fodisti seu aperuisti: Cald. perforasti. Solocutum & pro p. non postulasti. sb3 ut rem per se gratam.

8. In capite libri scriptum est de me. sb3 libri predestinationis. uel in sūmma sacre scripture, quia finis legis Christus. Hieron. & Cald. in uolumine libri.

13. compręhenderunt me iniquitates mea. idest pęne iniquitatum. & non potui ut viderem. Socest tot actantę erant, quod ad eas aspiciendas non erant satis.

16. feram confestim. c. s. q. d. m. euge euge. Sb3 gaudentes de mea calamitate.

17.

17. qui diligunt salutare tuum. idest salutem á te datum.

Psalm. 40.

Orat pro sis, qui afflicti bene faciunt, & pro se, quem in morbo constitutum emuli extinctum cupiebant: Christo congruit, est oratio afflicti.

9. nunquid qui dormit. n. ad. vt re surgat? idest nonne ab infirmitate convalescet. vel surget a somno. q. d. & ego aliquando prosperitati & incolumitati restituar.

14. fiat fiat. signum est conclusionis, & sigillandum precationum. Hieron. Amē et amen. Chald. & dicant iusti Amē et amē.

A psalmo. 40. enumerat liber secundus psalmos, et distinguit Sic psalmos libri p psalmos qui finiunt in, fiat fiat,.

Psalm. 41.

Suum exilium consolat Dei et rei diuinae meditatione, diuinor beneficior cōmemoratione, et spe futura resurrectionis, orans ut se in patriam restituat: quod et futurum

sperat

sperat. congruit suspirantibus in cœlum, est
q3 de desiderio Dei.

Ut. L. intellectus filijs Core. i. psalmo
eruditione plenus filijs Core datus ad can
tandum.

4. dum dicit michi. sb3 ab inultan
tibus inimicis. Vbi est deus tuus. sb3 a quo
sperabas auxilium.

5. Inuoce exultationis sonus epulātis.
sonus pro soni.

7. memor ero tui de terra Iordanis. sb3
in qua degō. a monte modico. i. qui est par
uus mons. uel melius, Horum montium terrę
mea in hoc exilio recordabor, sperans me in
eos á te restituendum: etsi enim modici, mi
chi cari, boni, et nosti. Hermonijm sunt duo
montes parui. itaq3 Ly de, et á, non denotāt
sic locum sed causam. ^ et Sermonijm Sermonij

8. Abyssus. i. calamitas. inuocat. idest
trahit. Symachus abyssus occurrit á strepitu
aquę ductus tui.

9. In die ett. et nocte. idest semper de
us michi miserebit. die misericordiam immi
ett; et ego nocte ei laudes pro ea immissa ca
nam.

Psalm.

~ Psalm. 42. ~//~

orat ut se Hierosolimam ab exilio reuocet, est propsetices & continuatio precedentis materie.

3. emitte lucem tuam. i. illumina me. & ueritatem tuam. i. quod promisisti. ipsa me deduxerunt & a. in montem sanctum tuum. idest Sion, uel celum.

4. Introibo ad altare dei. sb dño rendum. Deo, qui est salutare meum.

Psalm. 43.

Querunt pij se contra maiorum exempla impioꝝ libidini exponi ob religionem. Deūqꝫ obsecrant, ut tandem subueniat. congruit Apostolis & martiribus, & est de populi tribulatione.

Ut patet ex supra dictis ~~psalmo~~

13. Vendidisti populum tuum sine pretio. idest uili. & non fuit multitudo. sb pretij. in cōmutationibus, idest uenditionibus quibus eis uenumdati aut traditi sumꝰ.

15. Posuisti nos in similitudinē gentibus. i. in prouerbium miserie ut cōmuniter

liter quód dicat de misero, est miserior Deo.

19. declinasti semitas. n. a Via tua. idest deflexisti et abiecisti nos.

Psalm. 44

Ponit carmen nuptiale Christi et ecclesię notas uirtutes, dotes, gratias et coniunctionem canens.

tit. L. pro his qui cōmutabunt. sb̄ ab infidelitate ad fidem. canticum pro dilecto. sb̄ sponso Christo.

2. eructauit. i. effudit cor meum uerbum bonum. dico ego. idest. dicam. opera mea Regi. i. Christo.

9. myrrha et g. et c. ăuestimētis tuis. idest in uestimentis. a domibus eburneis. i. repositorijs depromptis. ex quibus. Hieron. quibus sb̄ delectauerunt te, qui ea tibi donarunt.

11. audi filia. c̄ald. congregatiō Israel.

13. et filiæ Tyri. idest gentiles.

17. Pro patribus tuis. sb̄ Patriarchis. nati sunt tibi filij. sb̄ Apostoli. uel epi copi pro Apostolis.

Psal.

Psalm. 45.

Ciuitatem siue Ecclesiam dicit presidio domini contra omnem vim esse munitam et tutam.

tit. 1. Pro Arcanis. i. dei consilijs seu judicijs.

3. dum turbabit terra. i. etiam si turbentur, et sonent terra et fluctus. est figura concessio.

4. conturbati sunt montes in f. eius. idest Dei. uel eius. i. estu maris et turbatione.

5. fluminis impetus. Chald. populi conuentes letificat ciuitatem Dei: alludens forte ad aquas Syloe ut psalm. 1. vers. 3.

7. dedit vocem suam. sb Deus dedit uocem predicationis. uel tonitruum. mota est terra. i. prostrata. Chald. habitatores terre.

Psalm. 46.

Omnes gentes inuitat ad Deum celebrandum, quod in sanctam Israelitam cōmunionem, et regnum coaptate sint. ecclesie congruit et est etiam de Christo.

6. Ascendit Deus. sb arca. uel Deus in Syna cum data est lex in iubilatione. et dnus

in

in uoce tube. sb hic alludit ad eas quibus utebant in triumphis.

10. quoniam dij fortes. t. v. elevati sūt. idest judices, uel dicti principes accedendo ad Deum & illi se submittendo.

Psalm. 47.

Dicit deo charissimam esse Hierusalim, ut qui eam singularibus victorijs donis & beneficijs exornauerit, atq; ex ea misericordiam suam in omnes terre fines deriuarit. congruit ecclesie. & est de dej tutela —//—

tt^us. 1. secunda sabbathi. i. die lune ritu iudaico. qz eo die cantabat, erat qz dies huc e celebriorib; Iudeis enim post sabbathum precipue colebant secundum, & quintum. i. dies lune et Iouis Psalmus cantici. sbald canticum laudis dicit.

B. Fundat exultatione Vn. terre. i. fundata est. mons Syon. i. in monte. latera Aquilonis .i. ad latus. secundum alios latera Aquilonis sunt partes Ciuitatis oppositæ monti Syon, qui ad austrū

4 cum susceperit eam. i. defendet. //—//—

B. conteres naues Tharsis. i. maris, sbmittit superbiam

Psalm. 48

osten

ostendit nihil contra mortem & infernum prodes
se diuitias. solamq; Iustitiam exhib. eripere & re
dimere, et de malorum ꝓsperitate.

6. iniquitas calcanei mei. idest finis
uitę, uel operum quibus proximum supplãto
circumdabit me.

8. frater. i. qui magis propinquus est. nõ
redimet. sb̃ in die iudicij. et multo minus re
dimet homo sb̃ extraneus.

9. laborabit in eternum. sb̃ in supplicijs.

10. et uidet adhuc infinem. i. sinefine.
non videbit interitum. idest non aduertet.
uel interroganter.

Psalm. 49.

asserit cHristum homines in ultimo iudicio
saluaturum, non ex cessis uictimis, sed animi
pietate, uitę innocentia. est de cHristi utroq;
aduentu.

Hic 1. Psalmus Asaph. sb̃ nobilissimi et
sanctissimi cantoris sic dicti tempore Dauidis.
deus deorũ. i. Angelorũ uel iudicum. & uo
cauit terram. i. habitatores terrę.

8. non in sacrificijs arguam te. idest
non arguam quia non offers multa sacrificia.

20

20. aduersus filium matris tue (idest ecclesie) ponebat scandalum.

Psalm. 50.

Homicidium in Vriam, adulterium in Bethsabeam expiari spiritu sancto sibi reddito obsecrat; non propter Moysis sacrificia, sed propter Christum ecclesiam edificaturum, cuius sacrificium iustitie placiturum sit. est oratio penitentis.

tit. 1. quando intrauit ad Bethsabee. idest rem habuit cum illa. Iquit enim scriptura honeste de re turpi.

6. tibi soli peccaui. Chald. coram te solo. ueltibi soli qz grauitas precipua culpe est qz contra te committit. ut iustificeris in sermonibus t. e. v. cum iudicaris. i. parce mihi, ut appareas iustus in promittendo ueniam, cum iudicatus fueris ab impijs.

9. asperges me. d. hysopo. sb3 ut exo. 12. Leuit. 14. numer. 19.

benignefac dñe ett. 20. & 21. tunc acceptabis sacrificiū ett. hos duos uersus explicat R. Kimhi de diebus Christi nobiscum.

Psalm. 51.

doeg

12 Doeg Idumeum Saulis pecuarium increpat, ei exitium, sibi salutem presagiens. est deiusto et iniquo remuneratione. titulus constat ex. 1. reg. 22. b. 9.

11. confitebor tibi in. s. q2 fecisti: sb3 que supra dicta sunt. cSald. q2 fecisti ultionem. expectabo nomen tuum. i. clementiam seubonitatem tuam.

Psalm. 52.

Dicit impiorum infinitum esse numerum, quare optat aduentum cSristi; qui abillis bonor seruet, est de peccatoq obstinatione.

tit. 1. Pro Amaleth, uel Mahalath. grece super maseleth nomen est instrumenti musici. cSald. super choros. Hieron. super chorum. intelligentia. Hieron. eruditio.

4. omnes declinauerunt ett. usq3 ad unum. i. ne unus quidem.

5. none scient omnes q. o. iniq1 idest none deum cognoscent, o, cæteran enhquéta.

6. deum non inuocauerunt. q. d. et ob id illic trepidauerunt ubi nonerat causa timendi: sic quod diuersus precedentes interpositi sint per mimesim dej loquentis

Somi

hominibus scilicet carnalibus. 1. cor. 3. et ad gal. 1.

7. quis dabit. ~~michi pennas~~. i. utinam det. ex syon salutare Israel. cum conuerterit. chald. et Hieron. reduxerit dominus captiuitatem plebis suae.

Psalm. 53.

Deum contra aduersarios implorat, sese eius laudes post liberationem praedicaturum affirmans. ~~estque deprecatoris ostinatione~~. est oratio in persecutione

titulus 1. In carminibus. i. canticis. graece hymnis. pro titulo uide. 1. reg. 23. d. et 26. a.

7. auerte mala inimicis meis. idest redde illis mala.

Psalm. 54.

Deum ut se a falsis simulatisque amicis seruet, eosque puniat obtestatur. Christo congruit estque oratio in persecutione.

3. contristatus sum in exercitatione mea. i. afflictione, oratione, uel ut Hieron. meditatione.

16. Descendant in infernum uiuentes. scilicet ut olim core et dathan.

19. inter multos erant mecum. idest multi erant contra me.

20. non enim est illis cõmutatio. sb a malo.

21. extendit. sb Deus. manum suam in retribuendo. sb illis mala que merent.

22. diuisi sunt ab ira. v. eius. i. a Deo irato se separauerunt, et iram vultus eius neglexerunt. appropinquauit cor illius. analoge numeri illius pro illorum sb deo contra eum reuelando = hoc enim sonat verbum ἀπροσπινquãdi aliquando in sacra scriptura. eius. idest illorum similiter sunt sermones molliti. l. vultus illoꝝ diuisi sunt ab ira, qz dissimulant in facie iram, quam corde retinent.

Psalm. 55.

A deo petit promissionibus eius fretus, vt sibi contra tot hostes subueniat, seqꝫ eum postea celebraturum. est oratio in tribulatione.

tit. 1. a sanctis. i. sanctuario. in tituli inscriptione. grece. inscriptionem. q. d.

in mo

in monimentum perpetuum, ut solent titulo sb3 columnę inscripta. reliqua tituli patent ex. 1. reg. 21. d. 12.

3. concaluerunt me. i. m. tota die. idest omnidie.

4. ab altitudine diei timebo. idest a potentia et hominum prosperitate.

6. sicut sustinuerunt animam meam. ironia est cum epanorthosi siue correptione. q. d. sicut sustinuerunt hoc est expectauerunt animam meam, ut eam destruerent. pro nichilo. idest pro hac nullitate saluos facies illos? idest minime saluabis.

Psalm. 56.

Opem implorat contra pertinaces amulos seps eum publice decantaturum. Christo etiam congruit, est de Dei auxilio in tribulatione.

tit. 1. ne dispердas. sb me. Dauid. sb psalmus. in tituli inscriptione. ut supra. psalm. 55. 1. reg. 24. vers. 4.

6. exaltare super cælos deus. idest manifeste ostendere esse super omnia.

9. exurge gloria mea. i. anima mea per aporthopsem, seu musicé ad dei laudes, ut statim exponit.

10. confitebor tibi. i. in ecclesia ex iudeis et gentibus congregata.

11. quoniam magnificata est usq3 ad. c. m. t. gemina hyperbole ut supra.

Psalm. 57.

Dicit perituros impios, et pestilentes, pios uero et iustos fructum suę uirtutis percepturos; itaut dei prouidentia, et iudicium appareat. est de malis hominibus.

4. alienati sunt peccatores. sh á deo. á Vulua. i. abipso fere natiuitatis suę exordio. errauerunt ab utero. q. d. in eis malum originale magis manifestat, á parentibus Sereditatum.

5. furor illis. i. in illis.

10. priusq3 intelligerent spinæ ett. idest priusq3 crescant spinę paruulę in rhamnum grandem et spinosum valde.

Psalm. 58.

opem

Opem efflagitat aduersus Saulem et eius
auticos, et eis punitis se dej gratiam, et po
tentiam personaturum. Christo competit, et
ecclesię contra impios. est oratio in persecu
tione. titulus ex psalmo. 54. et 1. reg. 19. b.
11. intelligitur.

B. quoniam quis audiuit. i. nullus=
tale audiuit. uel ipsi dicunt nullus nos audit.

12. Deus ostendit michi super inimi
cos meos. sb ultionem quam facturus est ^ui ^superet
dexere me fecit. aposiopesis est uel eclipsis Se
braica. uel ut alij. Ostendit. sb misericor
diam suam. ne occidas eos. sb statim ó dñe;
sed serua eos puniendos ad uitam diutur
ne miseram ett. ne quando, obliuiscāt
populi mej. nominatiui casus est. i. ut po
puli mej uideant Sanc ultionem in pote
rum, ut nunc est in miseris Iudęis per or
bem.

Psalm. 59.

Populus dej auxilium petit in expeditione
contra Idumęos, et cęteros uicinos Apostolis,
congruit et ecclesię á Mahometanis op=
presse. est implorato diuinę misericordię.
tis. 1. Pro his qui immutabuntur. sb

uitę

vite nouitate. in doctrinam. Hieron. & Chald.
ad discendum. ~.

Et. 2. cum succendit Mesopotamiam Sy
rie & sobal. Hieron. Syriam soba.

Et. 3. & conuertit Joab. sb se. Hieron.
& chald. conuersus est. reliqua titulj ex. 2.
reg. 8. & 1. par. 18.

4. sana contritiones eius q2 cõmota
est. sb calamitatibus.

6. Vt fugiant a facie arcus. sb hos
tilis.

8. & partibor Sichimam & conual
lem. t. metibor. Sichem erat in samaria.
tabernacula siue succoth in tribu gad, sb
loca, q̃s possidebat Jsboreth contra Dauid.
metibor autem & partibor futura sunt ãtiqua
pro partiar & metiar.

9. Ephraim fortitudo capitis mei. i.
principatus.

10. Juda rex meus. i. in Juda regno
meo: & inde suppeditabitur michi. Rex ga
laad & Manasses trans Jordanem. Ephraim
terra etiam Juda citra Jordanem.

Psalm. 60.

Ab exilio poscit restitutionem, longamq3 uitn3, ubi regnum fuerit consecutus. Christo acõmo datus est. et est etiam oratio afflicti, et liberati.

tt.us l. in Symmis. i. canticum. Hieron. super organum.

Psalm. 61.

Dicit se in dei tutella positum frustra oppugnari, in eo iustis esse salutem, qui pro suis quemq3 factis remuneret. est de spe indeũ.

tt.us l. pro 3 dithum. i. illi datus ad canendum.

Psalm. 62.

exulem se, deum laudib9 et gratiarum actione afficiendo consolat, solitibus interitum sibimalorum finem sperans. est de coelestium desiderio.

tt.us l. in deserto iduma gre. Hieron. et chald Iudea.

10. intro ibunt in inferiora terre: i. sepelebra

12. Rex u° l9 tabit in deo. i. dest ego l9 tabar deo

In psalm. 63.

contra insidias et calumnias opem implorat, confidens eorum malitiosos magna iustorum uoluptate

op

opprimendos esse; et ap de christi passione, et resurrectione
9. conturbati sunt omnes qui videbant eos. sb
a deo punitos.
10. et annunciauerunt opera dei sb supplicia
quibus malos afficit.

Psalm. 64

Dicit deum esse laudandum, ob ipsius in syonem at
q3 ad omnium gentium beneficentiam.
est propheticus, de futura gentium conuersione,
et de christi ecclesia, per terram significata.

tt. 1. Ezechias. q3 Ezechiel: ponit autem
simul Aggei et Hieremiæ; imo et sequentia titulj
præter finem, ut doceremur, hæc præsertim cum de
Sgto é captiuitate reditu, quem hi prophetæ decâ
tabant; maxime in spiritu, per christum dominum,
non q ipsum psalmum, hi condiderint.

2. te decet hymnus. Hieronimus tibi silen
tium

9. exitus matutini, et vespertini deleitabus.
sb orientis, et occidentis, diei et noctis.

10. flumen dei repletum est aquis. i. fluui
na, ad irrigandam terram, ut germinet: uel flu
men. i. nubes.

11. Riuos eius inebrians. i dest sulcos

12. Benedices coronæ anni. i circulo uel frue
tibus anni

14. Indutisunt arietes ouium. i. ouibus, aut agnis, q.d. multos gignunt

Psalm. 65.

Omnes inuitat ad deum celebrandum. et adorandū ob bona, quæ dat, est propheticus, de gentium uocatione, et martyrib;

tt.us 1. canticum psalmi resurrectionis. i. de resurrectione, hęc autem uox non habet in hebreo

6. qui conuertit mare in aridam. idest rubrū mare in siccum

8 Benedicite gentes. i. gentiles. deum nostrum. apostrophe. i. conuertimini

Psalm. 66

est de gratia dei per Christum dominum in mundo cognoscendum, est propheticus de ecclesiæ propagatione.

tt.us 1. Psalmus cantici. i. in laudem dei

Psalm. 67.

canit Christi et ecclesiæ de hostibus victorias. ut in exitu de egypto; Christum deum in celum ascendentem, indeq; Apostolos de diuersis tribubus missuros ad gentes conuertendas, est carmen triumphale de ecclesiæ cursu.

7. Similiter eos, qui exasperant. sic exeuntes de egypto

13. Rex Virtutum dilecti dilecti. in hebreo habet Reges virtutum dilecti. idest amati, dilecti. i. des. uel filius dei. Speciei domus. idest ecclesie

14. Si dormiatis inter medios cleros. i. sortes inimicorum, seu terminos, uel tripodes, et caldarias focorum, inde albi, et indemnes exibitis

15. Niue dealbabunt in Selmon. Selmon mons est in ephraim cacuminis, sed niue candens

23 ex Basan conuertam. i. ex basanitide regione, quae est regis Og inimicitiae tui perdam plurimos

24 Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Sb sanguine ab inimicis profluente

25. Viderunt ingressus tuos deus. idest itinera per desertum cum populo tuo.

26 Preuenerunt Principes. Hieronimus praecesserunt, sb post transitum maris cantores. Iuuenculae tympanistriarum. i. cantatricum foeminei sexus tuam etiam celebrantium victoriam.

27 Benedicite deo domino de fontibus Israel. idest o uos, qui estis de stirpe israel

28. ibi Beniamin adolescentulus. i. minimus in tribubus.

31 increpa feras arundinis. i. Gathi armatos, uel ut fere latentes in arundinetis. Notauero, Apostolos fere fuisse ex tribubus hic expressis. congregatio taurorum. i. gentes, quasi congregatus. Inuaeus

.i.

/. 19. etenim nu
credentes inhabu
re dominum deun
. i. etiam non cred
tes tibi regnalia

i. inter uaccas. iunge autem ly congregatio, cum ly populorum. qui probati sunt argento. i. tanquam argentum

32. Legati ex ægypto. et æthiopia uenient ad te o deus et ad ecclesiam.

34 ascendit ad orientem. scilicet a monte oliueti. vel ad orientem. i. ad patrem æternum unde ortum habuit. dabit uoci suæ. i. verbis. vocem virtutis. i. ut sit uox uirtutis.

35. magnificentia eius super israel. i. specialiter apparet.

Psalm. 68

Christus dominus ob religionis zelum multa se pati conquerit, auxilium a patre petit, et Iudæorum punitionem, seque illi laudes dicturum. Ioan. 2. 15. et 18. act 1. Rom. 10. 11. est de Christi passione

tt.^us i. pro his qui comutabuntur. scilicet Christi imitatione.

3. et non est substantia. i. consistentia uel consistendi locus ut Hieron. et Chald. uel non possum consistere

6 Deus tu scis insipientiam meam. i. me non esse, qualem illi existimant stultum, aut peccatorem; et delicta mea à te non sunt abscondita. i. tu omnia mea nosti; quia has poenas non mereor

23. Fiat. Augustinus non est optantis, sed prophetantis. mensa. i. scriptura. in retributionem scilicet eorum, quam merentur.

27. quoniam, quem tu percussisti. i. cruci addixisti ob peccata generis humanj.

36. Saluam faciet syon. i. populum fidelem hic est fructus dominicæ passionis. ædificabunt. i. reædificabunt. Ciuitates Iudæ. i. ecclesiæ per mundū

Psalm. 69

Sibi, bonisq; opem; æmulis ignominiam precatur. est oratio in tribulatione ~

tit.^lus 1. in rememoratione. i. in rememoratione Hieron; ad recordandum, chald.

4. qui uolunt mihi mala. i. contra me. euge. euge. Hieron, vah. vah. Hebr. heach. heach.

5. qui diligunt salutare tuum, Chald. redemptionem

Psalm. 70.

Senex contra impios opem implorat, perpetuam actionem gratiarum pollicens. congruit senescenti ecclesiæ; et est oratio in persecutione

7. tanq̃ prodigium factus sum multis. i. portentum ut Hieronimus. q. d. quem multi auersentur

10. et qui custodiebant animam meam. i. obseruabant ut Hieron. et chald. insidiantes scilicet

15. quoniam non cognoui literaturam. i. illiteratus etsi et nesciens numerum beneficiorum dej.

16. Introibo in potentias uel potentiam. scilicet

Licet. cognoscendam. uel contemplandam seu predicandam.

22. in Vasis psalmi. chald. in instrumentis musicis

24. cum confusi et reuerenti fuerint, qui quærunt malamihi. i. pudore, et uerecundia affecti.

Psalm. 71

Ebulit regnum iustum, pacificum, amplum foelixq3 futurum.

tit. 1. In Salomonem. i. Salomoni dicato, uel per Salomonem dictus. uel in salomonem. i. Christi figuram

2. iudicium tuum ~~Regi da~~. i. recte iudicandi rationem. Regi da. i. salomoni, uel Christo. Filio Regis repetitio eiusdem et. iudicare populum tuum. i. ad iudicandum

3. Suscipiant montes pacem. i. pacifici populo regendo: uel montes, et colles, qui sunt latronum receptacula sint in pace et iustitia: uel grandes, et humiles tempore Christi sint uniti, et pacifici iusti etc.

6. descendet sicut pluuia in uellus. sic Verbum in uterum Virginis, uel in mundum, sicut pluuia quiete, et sine corruptione, et cum bonorum abundantia.

8. á mari usq3 ad mare. i. ab extremo mari isme diterranei, usq3 ad extremum oceani. i. to to orbe. a fluuine. i. euphrate.

10. Reges Tharsis. i. marii. Insulæ. i. insulani Sabba. regis est ætyopiæ.

14. ex usuris redimet. i. ex oppressione

15. et adorabunt de ipso semper. scilicet pro Christi aduentu, uel pro Salomone.

16. Ferit firmamentum. sb panis et trihj.

20. defecerunt laudes dauid filij Jesse. ex hoc loco constat psalmum istum a dauide ultimo fuisse compositum. quamuis hic per hysteron proteron, et non ultimo loco ponat. Videt autem Salomoni filio reliquisse, quatide Christo domino uenturo, quasi permodum testamenti. Laudes. Hieron. et Chald. nationes.

Psalm. 72

Incipit liber secundus psalmorum. in quo dicit improbos in hac uita felices esse; probos, qui in deo commorantur ex fine, q sua tandem in exitu quemq; maneant premia debere consolari

titul. 1. Psalmus Asaph. Asaph fuit nobilis cantor tempore dauidis.

4. non est respectus mortis eorum. i. non curant. uel mors eorum non uidet respuenda, qi faciles, sec Hieron, et Chald

9. In coelum, et terram. i. contra deum, et bonos, qui habitant in terra

10. conuertet populus meus hic. i. hic aspicet et contemplabit. et dies pleni inuenient in eis. plenitudo casus est genitiui. i. plenitudinis calicis, et amaritudinis

17. Donec intrem in sanctuarium dei. i. coelum, uel secreta consilia

21. qr inflamatum est cor meum. Antithesis superiorum, per hyperbaton. inflamatum. i. uitium, et euacuatum.

23 ut iumentum factus sum apud te. i. ignorans tua iudicia, uel onustus laboribj et semper tecum. i. non ubi a te discedens.

Psalm. 73.

de templi domini, et populi calamitate conqueritur, deum ob
testans ut succurrat, quemadmodum olim. est propheticus
contra Gog. et Magog. et de Hierusalem in figura ecclesiæ

2. Redemisti: scilicet ex ægypto. Virgam. i. sceptrum, aut
ut Chald. tribus

4. In medio solemnitatis tuæ. i. loci solemnis. scilicet tem
pli.

5 Posuerunt signa sua. i. vexilla, signa scilicet in sig
na victoriæ, et trophei. Et non cognouerunt, quanta scilicet
reuerentia debita esset templo. Sicut in exitu. i. in compito
o encrucijada de calles comunes. Super summum. scilicet hicie
ron al templo, sin guardarle mas respecto.

6. exciderunt ianuas eius in idipsum. i. pariter
omnes, uel simul

11. Ut quid auertis manum tuam de medio sinu
tuo. i. a nobis.

12. operatus est salutem in medio terræ. i. coram
omnibus, uel in Iudæa, quæ est medium terræ habitabilis.
operatus est. i. operabit

13. contribulasti capita draconum. i. Principum
Pharaonis.

14. confregisti capita draconis. i. Pharaonis. ^ 14. dedisti eum escam populis æthiopum. scilicet qui sunt incolæ maris rubri.

15. dirupisti fontes. i. rupem, ut daret aquas. Sic
casti fluuios ethan. i. fortes uel fortium. scilicet fluuium Ior
danis.

Psalm. 74

Christus (secundum Rabbinos ecclesia) perpetuo hic de se
et de sua iudiciaria potestate loquitur, de quo et gratias agit

est

est etiam de dei iusto iudicio.

tt.^us 1. ne corrumpas. chald. quando dauid ne destruas o domine populum tuum

3. cum accepero tempus. i. ego deus.

4. liquefacta est terra. i. dissoluta deficiet. s[cilicet] homines inhabitantes in ea, sed ipsa in æternum manebit, q[ui]a confirmaui columnas ei[us].

Psalm. 75.

Inuitat ad deum colendum ex perpetuo ipsius circa syonem. i. ecclesiam, gratia, et auxilio. est propheticus, de victorijs contra gog, et magog, et de protectione dej

tt.^us 1. canticum ad Assyrios. idest de victoria cõtra Senacherib Regem Assyriorum: quamuis Rabbini restringant ad gog, et magog. i. AntiChristum

5. illuminans tu mirabiliter a montib[us] æternis. idest a coelis.

8. ex tunc ira tua. idest ab eo tempore, quo ceperunt peccata cepisti irasci illis

Psalm. 76.

queritur se multis malis premi, deum nihilominus celebrat, et mulcet, a miris operibus. est q[uasi] de dei ope in tribulatione

tt.^us 1. Pro idithum. idest illi datus ad canendum ^ .verte folium

11. et dixi nunc cepi. s[cilicet] intelligere quod sequit[ur]

Deu

deum nimirum, uti uicissitudinibus, nunc affligendo, nunc liberando.

18. multitudo sonitus aquarum. i. pluuie. Vocem dederunt nubes. slz tonitrua. etenim sagitta tua transeunt: i. fulgura, grando, aut flumina

19. uox tonitrui tui in rota. i. mundo sphærico uel rota. idest rotis Pharaonis. corruscationes. i. fulgura ett. cõmota est terra. i. homines, uel habitantes in ea.

20. In mari uia tua. slz in mari rubro diuiso et uestigia tua non cognoscent. gr aquæ post transitum populi tui reductæ sunt in locum suum ~.

Psalm. 77.

Canit ea, quæ olim narrabant in ueteri populo maiores, ne maiorum suorum contumaciam grauent, propter quam deus tribum ephraim reiecit, Iudæ autẽ elegit Dauide in Regem excelso, est de dei operibus.

12. In campo Thaneos. Hieron, regione. Thaneos autem ciuitas est Ægypti regia. hebr Tsoan, hoc loco. at Hierem. 43. Hieron, et chald. Tachpanches. Septuaginta Taphnes, cum tamen hic Septuaginta Taneos. chald. Tanes.

54. montem sanctificationis. i. sanctuarij quem acquisiuit dextera eius. slz electi Chananei

57. conuersi sunt in arcum praui. i. aduersi iacientem sagittas, gr uelles.

58. iniram concitauerunt eum in collibus. slz ubi

9. filij ephraim consagittarij conuersi sunt in die belli. slz impugnantes Amalechitas. iud. 12. 6. numer. 14. uel intelligit de decem tribubus: uel de omni populo israelitico per Hieremiam, qui mul ti eorum non custodierunt testamentum dei.

ubi sculptilia adorabant.

59. audiuit deus et spreuit. Hieron. nonduxit, chald. iratus est. ad nihilum redegit ualde israel

Hieron, proiecit. chald. abominatus est

60. et repulit tabernaculum sylo. Hieron. et chald. reliquit. ubi habitauit in hominib9. i. inter homines

63. et Virgines eorum non sunt lamentate. idest, non fuit, qui occisos deploraret

66. et percussit inimicos suos in posteriora, qz slz tergauerterunt. uel loquit de plaga Philistinoz (obarcam detentam) in posterioi parte natium.

67. et repulit tabernaculum Ioseph. chald. quod tetenderat in termino Ioseph. scilicet in sylo urbe ephraim. et tribum ephraim non elegit. slz reliquas tribus ad regnum

69. et ędificauit sicut unicornium sanctificium suum. idest in alto, et forti loco, sanctuarium in terra Iuda

72. et pauit eos in innocentia cordis sui. chald regnauit super eos.

Psalm. 78

Populus deplorat pollutam urbem, et templum fractas qz suorum cędes, et paremuicem gentibus imprecatur deo laudes promittens. est propheticus contra ecclesiarz uastatores.

1. Posuerunt Hierusalem in pomoꝝ

cus

custodiam. in desertum, ubi pomasolent asseruari

Psalm. 79

Populus ab hostibus uexatus iram dei deprecat, oratq ut quos, ab ægypto transtulit, uelit tueri, præcipue filium dexteræ suæ. idest Christum dominum; et Christi membra. est de fidelium hostibus

titus. 1. Pro his, qui cómutabuntur. sic a calamitate liberati uel a peccato. testimonium Asaph. idest assertio Asaph.

3. manifestare coram ephraim, Beniamin, et manasse. hoc ideo dicit, qr has tres tribus præcedebat arca in deserto. uide numer. 2.

4. deus conuerte nos. i. libera ab afflictione.

6. potum dabis nobis in lachrymis in mensura idest maxima. ut dicit Hieron.

9. Vineam de ægypto transtulisti. i. synagogã uel populum tuum.

10. Implesti terram, qr ecclesia extensa maxime est Apostolorum prædicatione

11. arbusta eius cedros dei. idest altissimos ægyptios.

12. extendit palmites suos. Chald. missisti discipulos. usq; ad mare chald. magnum. et usq; ad flumen. sic euphratem propagines eius.

16. et super filium hominem. chald propter regem Christum. 17. Incensa igni et suffosa. i. uastata est

vinea

vinea. ab increpatione vultus tui perebunt, sb3 qui eam vastant, et destruunt.

Psalm. 80

ad celebranda festa dei invitat, q, ad recolenda dei beneficia sint instituta, deinde deum promittentem inducit (si sibi obtemperet) favorem, et presidium

Hic. 1. Protoxcularibus. ut supra, vel pro ecclesijs. in quibus vinum exprimit coeleste. Quinta Sabbathi. additum est ex Chabbala. idest die Jovis. qui vetus erat è celebrioribus. post diem sabbathi, et Iunæ. Chaldæus mavult fuisse ingressionis septembris decantatum; sed quadrat omnibus solemnitatibus et festis, ut patet ex lib. numerorj; quem locum re præsentavit postea infra vs. 10. et vs. 4

6. testimonium in Joseph posuit illud. idest Joseph posterus sb3 Israel.

16. Inimici domini mentiti sunt ei. i. non adimpleverunt promissa. vel ut Hieron. male ista. ultra negabunt eum. Et erit tempus eorum. i. quo pereunt.

17. et cibavit eos ex adipe. i. medulla frumenti. et de petra melle satiavit eos. i. dulcem aquam vel melle manante. et, et, idest quamvis

Psalm. 81.

Iniuste iura administrantibus exitium minatur, precans Christi adventum, qui serio corpumat.

5.

5 Mouebuntur omnia fundamenta terrae. i. illi qui alios deberent stabilire sunt instabiles; uel ante a mouebunt fundamenta terrae, q. ipsi mutent in bonu

6 ego dixi dij estis. i. uelut angeli chald. fi lij excelsi. i. dei

7 uos autem sicut homines moriemini. i. ab iecti et uiles. ~~chald~~ hebr. sicut Adam, qui uilem significat hominem; sicut contra ise significat nobilem. et sicut unus de Principibus (i. tyranis uel demonibus) cadetis. sc. ex uestro statu.

8. quoniam tu hereditabis in omnibus genti bus. q. d. omnes gentes.

Psalm. 82

Ismaelitis. Sarracenis. et ceteris eorum partes contra ecclesiam sequentibus exitium precat. psalmus est p phetícus

tt.us i. canticum psalmi. i. canticum excellē tissimum, nam duo substantiua coniunctiua faciunt superlatiuum hebreis.

5. disperdamus eos de gente. i. ne sit populus

6. cogitauerunt aduersum te testamentū Hieron. et chald. idest foedus

8. gebal. chald. gebalitae, sunt autem hi po puli idumee. uide gen. 36. Alienigenae. chald. Pa lestini. Hieron. item Palestina.

9. Assur uenit cum illis. i. Senacherib rex As syrie

Fac.

Facti sunt in adiutorium filijs loth. i. Ammonitis
et moabitis.

11 dissipauerunt. i. propedispererunt. inendor
villa rimmirum. non longe a thabor. uide iud. 4. 5. et

7. 16 ita persequeris illos ett. futura ponunt pro
imperatiuis.

17. et quærent nomen tuum. i. cogent quærere

Psalm. 83.

Suspirat exilio in templum ut inde possit deum colere, beatos esse, qui non carent usu religionis. accommodatus suspirantibus in exilium.

tt. 1. Pro torcularibus. i. his, qui tribulatione premuntur. chald. in cithara allata de geth cantandus sb filijs chore

4. altaria tua domine Virtutum. sb sint mihi in nidum, sicut auibus ett

Psalm. 84

orat ut ijs, quos a captiuitate babylonica liberauerit solide placet Christo exhibito. est ergo de redemptione per Christum.

tt. 1. Filijs core sb datus ad canendum.

3. Saluatore tuum da nobis. i. salutem nel Christum tuum sic chald.

11. misericordia et ueritas obuiauerunt sibi. sb in dei promissis.

12. Veritas de terra orta est. i. apparuit dei ueritas

ritas in terra, exhibito, quod promisserat. uel ueritas
.i. Christus. et iustitia decoelo prospexit .i. misereor
dea, uel Iustitia respondens Christo.

14. et ponet in uia gressus suos. i. Christus
uel homo iustus. ett.

Psalm. 85.

Christus patrem precat, ut se ab hostibus defendat,
omnes gentes eum adoraturas, sege eum perpetuo
celebraturum.

tit^us. i. ipsi dauid. pro ipsius dauidis.

2. Custodi animam meam, quoniam sanctus
sum. chald. misericors sum.

13. eruisti animam meam ex inferno infe
rori. i. dest de morte eterna, uel de lymbo Christum.

Psalm. 86

Syonem. i. ecclesiam fore gloriosam, ciuium illius
numerum fore infinitum, et foelicem, psalmus est
propheticus.

4. memorabo Raab. i. egypti. a Rahab
superbo ibi rege: Hieron. superbiae. chald. egypti. et
et alienigenae. i. palestini.

psalm. 87

ab inimicis uexatus, ab amicis destitutus operam im
plorat, Christo, egrotis, et afflictis congruit; namest
perpetua querimonia.

tit^us. i. canticum psalmi filijs Core. i. ad filios uel
filiorum

filiorum ut ſ̄ insinuauimus. ex opinione aliquorum
13 Pro mahelet. i. in infirmitate, seu affluentione. Hie
ron, super chorum, Chald. pro oratione. ad respondē
dum. sh incantu. Hieron. ad piguinendum. Intellec
tu Hieron. eruditio. eruite. i. filij esrah. unde. 3. reg. 4.

Psalm. 88.

Canit populus misericordiam domini, potentiam, promis
siones Dauid ſactas; deinde queritur post tot promissio
nes Christum differri, eius populum, et familiam exter
nis gentibus exponi, orans ut sui recordet, est de Christi
regno.

Hu^us 1. ethan ezrahita. uide. 3. reg. 4

13. Thabor et Hermon in nomine tuo exul
tabunt. Thabor est ab oriente, Hermon ab occidente. q.
d. oriens et occidens.

20. Tunc locutus es in uisione, idest olim lo
cutus es. sanctis tuis. sh prophetis

31. et in iudicijs meis non ambulauerint. i.
in preceptis.

32. si iustitias meas prophanauerint. i. cere
monias. chald. precepta.

36. iuraui in sancto meo. chald. in nomine
sancto. q. d. per meipsum. Si dauid mentiar. i. nullo
modo, chald. nequaq̄

40. auertisti testamentum serui tui. i. irri
tum fecisti. uel ut Hieron. et chald. alienasti. greg. e
uertisti, testamentum tuum. i. pactum

45

45 destruxisti eum ab emundatione. Hie
ron. quiescere fecisti mundiciam eius. chald. abstulisti
Sacerdotes, qui mundabant templum. et sedem eius
in terra collisisti. Hieron thronum regni.

48. quæ mea substantia. i. q̃ infirma et
debilis.

51. memoriæ opprobij, quod continui. Hie
ron. portaui. chald. sustinui. Insumeo. i. inanima

52. cõmutationem Christi tui. q. d. q̃ uideatis
de eo sententiam mutasse; Hieron, vestigia. chald.
tarditatem uestigiorum. q. d. Moram aducentus.

53. fiat fiat. Hieron, et chald. amen, et amẽ

á psalm. 89

Incipit liber quartus psalmorum. In hoc ergo ps
alms ostendit inanem, et fugacem esse hominum uj
tam, proinde deum orat moyses, uel dauid, ut sal
tem populo suo reconciliet, et eorum opera dirigat
atq; perficiat, per Christum scilicet. est denique mi
serijs.

tit^us 1. oratio moysi. forte moyses hunc psal
mum composuit. Hieronimus aut undecim psal
mos, adhuc nimirum usq; ad. 99. esse moysis: alij
putant hunc moysem fuisse cantorem tempore dauj
dis; chald. dicit fuisse oratorem, quia orauit moysq
quando peccauit populus in deserto

3. et dixisti. i. nam dixisti. conuertis mini filij
hominum. q. d. non mortem peccatoris, sed magis
ut

ut conuertat et uiuat.

4. et custodia in nocte. Hieron. uigilia

5. quæ pro nihilo habent eorum anni erunt idest. uelut, quæ pro nihilo.

10. quoniam superuenit mansuetudo. q. d. benigne agis nobiscum uitam breuem nobis donans. et corripiemur. i. auolabimus e uita; cito finiemur, hebraica enim habent sic, quoniam tonsio est uelox, et euolabimus.

14. Repleti sumus mane. i. repleamur cito misericordia tua.

Psalm. 90

ostendit ab omnibus hostibus et periculis esse securos qui sunt in dei tutela. et de fiducia in domino.

tit.[us] i. laus cantici dauid. hæc non habent in fonte, sed addunt ex opinione eorum, qui omnes psalmos sine titulo, uni dauidi tribuunt

9. quoniam tu es domine. i. dicendo tu es domine, ut sic omnino sit lingua consueta.

Psalm. 91.

ostendit deum collaudandum, quod omnia eius sunt magna, malos perdat, bonos seruet.

tit.[us] i. die sabbathi. non huius seculi, sed alterius Rab. Salom. a leuitis canebat de rebus messiæ; uel dicamus esse moysi, uel eum in suis scriptis reliquisse pro die sabbathi canendum, quando deus requieuit ab omni opere, quod patrarat.

11. & senectus mea in misericordia vberi. i. usq; ad longam senectutem abundanti misericordia protegesme.

Psalm. 92

Dei sive Christi regnum. et legem extollit.

tit^us. 1. Indicante sabbathum. Sh cantandus. quando fundata est terra. Sh prima sabbathi. q̄p̄ huiusmodi titulj non multum habeant auctoritatis, q̄ plurimi eorum nonsint in hebreo. et in greco variant. de auctoreuero horum psalmorum, usq; ad 99. iam diximus, quid quisentiant.

4 a uocibus aquarum multarum. i. presonitu. uel per uoces intelligit uoces, seu persecutores impiorum, contra ecclesiam.

Psalm. 93.

precat ut superbos et impios puniat, et ad sibi et deipopulo promittit.

13. ut mitiges a diebusmalis. i. quietem prestet donec peccator affligens eā moriat, sive ei fodiat fouea

15. quo adusq; iurbitia conuertat in iudicium, idest. in executionem.

17. Paulominus. idest propemodum. in infernū. i. in sepulchro habitasset anima mea.

Psalm. 94

hortat ut Christum deum, et regem colant, eiq; pareant; tum ob antiqua creatorus beneficia, tum ob ipsius incarnationem, ne ut patres ex Egypto egressi, subintroitum ad requiem precludant.

B

B. Hodie si uocem eius audieritis. i. quocunq; die
uite uel quocunq; tempore.

11. Si introibunt in Requiem meam. i. nullus
do in requiem sb terram promissam introibunt.

Psalm. 95.

Omnia inuitat ad Christum extollendum, qui sut ho
mines ex gq; iudicaturus, post captiuitatem cantatus
etsi antea fuit. unde. 1. paral. 16

7. afferte domino patria gentium. i dest omnes
familiæ populorum, patria enim nominatiui casus est

9. cõmoueat a facie eius uniuersa terra. i. terq;
habitatores.

10. correxit orbem terræ. sb restituens omnia q;
crucem suam. chald. firmauit. qui non cõmoue
bit. sb de loco suo.

11 lętent cœli. chald. exercitus cœlorum. ex
ultet terra. i. iusti terræ. cõmoueat mare. sb q;
nitu. uel exiliat gaudio.

13. iudicabit orbem terræ in æquitate. i. in ius
titia. et populos in ueritate sua. i. in uero iudicio.

Psalm. 96

Homines et angelos inuitat ad dominum adoran
dum, qui est extremus aduentu idolatras prodoreaq;
fecturus, bonis q; lucem allaturus, hębr. 1. est de deiau
xilio, et Christi regno.

Tit. 1. Huic dauid. i. ipsius dauidis. Quando ter
ra restituta est ei. sb pulsis hostibq.

Psalm.

Psalm. 96

Inuitat ad Christum celebrandum, qui se suis omnibus exhibiturus et ouerniudicaturus, est exhortatiu ad laudem dei. et de Christo.

1. saluauit sibi dextera eius. i. seruauit, seu victoriam peperit.

7. moueat mare. sic ad dei laudem

8. Flumina plaudent manu. i. significatiue

Psalm. 98

Christum ut dominum celebrat, et ad eum inuocandum eius q; uestigia adorandа inducat exemplo moysi, Aaronis, et samuelis. est de Christi regno

1. iracant populi. i. dest dominus regnauit licet iracant populi et indignent interedum. quisedet. iungendum cum ly dominus. alias qui sedes. Moueat terra. sic timore concussa.

6. moyses et Aaron in sacerdotibus. i. dest inter sacerdotes, uel ambo sacerdotes erant. moyses ergo fuit sacerdos, imo primus, qui sacerdotali munere functus est ante Aaronem, septem consecrationum, si uel ordinationum diebus. Leui. 8. nec fuit illis 40 annis deserti exclusus a magni sacerdotij functione ut dicunt Rab. Jonathan. Rab. Iese. Rab. Iosua, et Rab. Berechia. ^ legis

8. et ulciscens in adinuentiones eorum. i. dest quamuis punires opera eorum.

9. et adorate in loco sancto eius. i. in loco sancto

arij

Psalm. 99

ad

ad laudes et ad cultum dei omnes hortat. propheticus
est de gentium conuersione.

4. Introite portas eius in confessione. i adorate
deum dei.

5. et usq; in generatione, et generationem ue
ritas eius. sb in promissis, sic Hieron. et Chald.

Psalm. 100

Probe sua ante alta uita des rationem proponit, eius
extollens gratiam. iuxta hebreos. qui hic exponunt. in
futurum se recte uicturum uouet. bonum depingens
Principem. congruit Christo. et est de officio boni pastoris

Psalm. 101

orat Christum. ut post tot calamitates. et ruinas. quas
postea describit. det salutem promissam.

tit. us 1. oratio pauperis. i. cuiuslibet afflicti. uel
detentorum in Babylonia. uel ad libertatem per Chris
tum.

4. ossa mea sicut cremium. i uetum aridum aut
foenum 5 oblitus sum comedere panem meum. i dest cibum
Chald. legem doctrinæ.

6. adhæsit os meum carni meæ. i dest ossa cuti

23. In conueniendo populos in unum. Hieron
et Chald cum fuerint congregati simul.

24 Respondit ei in uia Virtutis suæ. sb iustus
Respondit des, cum diu uideret posse uiuere

Psalm. 102

Se, Angelos, et omnia excitat ad prædicandum in nu

me

merabilia beneficia dej.

16. queniam spiritus. sh uitæ pertransibit in il
lo. et non cognoscet amplius. sh aliquis. locum tu
um. i. eius.

20 ad audiendam uocem. Hieron. obedientes
uoj.

Psalm. 103.

Deum ab opifice et prouidentia celebrat.

2. extendens coelum sicut pellem. idest ten
torium, Chald. continam.

3. qui tegit aquis superiora eius. sh qui
super coelos sunt. qui ponis nubem ascensum tuũ
idest, quasi nubibus uectus, inde pluuias demittis.

6 Abyssus sicut uestimentum amictus eius p.
idest mare tegit terram. Supermontes stabunt aq̃
.i. supernubes. uel possunt ista referri ad mundi ini
tium, quando omnia aquis tegebant.

13. Rigans montes de superioribus suis. i. de
nubibus, aquis sh. et nimbis

17. Herodij domus dux ê eoꝝ. Herodius ge
nus et cyconiæ, Aquile, uel accipitris. domus. i. mi
dus. dux est eoꝝ. i. aliarum auium in nidificando

26 draco iste. i. cetus. Hieron. et chald le
uiathan. quem formasti ad illudendum. Hieron
ut illuderes ei. Augustinus, illudit diabolus, dum
eius tentationes prosunt ijs, quibus ille non cedi
derat.

30. emittes. i. cum emiseris. spiritum tuũ

idest uim productiuam)

32. qui tangit montes & fumigant. sicut olim Synai

Psalm. 104

ad deum laudandum prouocat, qui israelitas multis bonis affecerit, conseruauerit, & in terram promissionis perduxerit. ad laudes dei accomodatus.

Hius 1. Alleluiah. titulus iste apud septuaginta ponit significat autem idem, quod laudate deum - הללו - יה usurpatur autem pro unica uoce licet sint duę

8. Verbi, quod mandauit in mille generationes. idest in omnes.

10. & statuit illud Iacob. idest firmauit cum Iacob. sic Hieron. uide gen. 27. et 28

15. nolite. subintellige, dicens, tangere Christos meos

20. eloquium domini. i. oraculum ad diuinandum. inflamauit eum. uel purgauit eum ut Chald. uel probauit. ut Hieron, quia multa passus est ob somnium narratum fratribus.

25 conuertit cor eorum. i. conuersum est ut odirent populum eius.

28. et non exacerbauit sermones suos. i. irritos fecit.

31. dixit. & uenit cynomyia. i. canina musca

Psalm. 105

Captiui peccata sua, maiorumque suorum deo confitentur

&

& fuerint salutem ipsi petunt. est ergo decodem de
quo precedens psalmus.

31. et distinxit in labijs suis. i. distincte dixit
Deus illis Moysen non ingressurum terram promissio
nis. Chald. explicauit quod dixit moyses ad petram
dubitando. num. 20. q.d. hesitauit

34. non dyperdiderunt gentes. Sic terram in
gressi.

48. fiat fiat. Hieron et Chald. amen et amē,
Vnde constat hunc psalmum esse finem quarti libri
almorum apud hebreos

Psalm. 106

a quo incipit liber quintus psalmorum apud hebreos,
Deum laudandum dicit, qui ex itinerum errore, care
re, morbo, naufragiorum discriminibus, demum peri
culis omnibus se inuocantes liberet, et bonis cumulet

2. qui Redempti sunt a domino dicant et
omnes in genere inuitat ad laudandum dominum

3. ab Aquilone et mari. Sic arabice quod
ad austrum, seu occeanū

11. qui exacerbauerunt eloquia dei. idest
precepta dei per rebellionem.

16 portas ereas confringit. i. fortissimas
uel grauiter de quibus affligis ut in
Ismaele, et Agar. uel
de egredientibus ex quo
pro, hymbo, uel quauis
tribulatione intellige

17. Suscepit eos de uia iniquitatis. i. subla
uauit. et ab infirmitate, uel afflictione eripuit

18. omnem escam abominatā ita ex
sic pro afflictione et morbo. Gratiam enim morbi designat

20. misit Verbum suum et sanauit eos

i.

i. efficaciter imperauit, seu dixit.

23. facientes operationem. i. negociationem in aquis multis. i. maris.

24. ipsi uiderunt opera dei. idest ipsi etiam uiderunt in profundo mari mirabilia dei.

Psalm. 107

ecclesia precat sibi prosperum contra moabitas Palestinos, idumeos (i. mahumethanos, psalmus est propheticus, uide psalm. 56. et. 59. ex quibus hic compositus est

titus. 1. canticum psalmi. i. canticum prestantissimum.

2. psalam in gloria mea. i. in animo, quam anima est gloria hominis, uel ex animo. uel in gloria mea idest in meo splendore, et rerum prosperitate.

3. exurge gloria mea. i. anima: uel o deus qui est gloria, et decus meum.

4. confitebor tibi in nationibus. idest coram gentes.

9. ephraim susceptio capitis mei. Hieron. et chald. protectio, seu fortitudo.

Psalm. 108

Iudae proditori ceterisque maleuolis Christus dignas poenas, sibi salutem precat. act. 1. vers. 20. Ioan. 17. vers. 12 propheticus est contra Christi, et bonorum eius proditores et prophanos possessores. et oratio contra hostes

14. In memoriam redeat iniquitas patrum eius

et

et peccatum matris eius non deleat. i. puniat adhuc
ille prosecutum parentum peccatis.

20. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi. idest
hec merces. Leuit 19. Isai. 4. et. 62. Hieron. hec est
retributio. apud dominum. grec. Hieron. et Chald a
domino.

23. et excussus sum sicut locusta. i. vagatus
sic chald.

24. genua mea infirmata sunt a ieiunio
idest pre ieiuniis debilitata, et macra. caro mea imm"
tata est. i. macilenta. Propter oleum. sic defuerat. idest
absq; oleo. et unctionibq, quibus tunc caro fouebatur
sic Chald. et Hieron.

27. et sciant quia manus tua hec. i. auxili
um tuum. et tu domine fecisti eam. idest. id.

29 operiant sicut diploide. idest vestela
mide, vel pallio talari. August. duplici pallio sic non
fusione coram deo. et coram hominibq

Psalm. 109

ostendit Christum dominum ad dexteram patris sedere
surum; regnum e Iudea auspicaturum, sacerdotio
melchisedech perfunctorum, toto orbe victorem domina
turum; et iudicem futurum. et igit de Christi regno
et sacerdotio.

1. dixit dominus. idest deus pater. domino meo
idest deo Christo. sede a dextris meis. idest potioribq
bonis. et optimo loco. donec ponam inimic. t. s. p. t.

unde ad hebr. 10.

2. Virgam virtutis tue. idest sceptrum tuum potens. emittet dominus ex syon. hoc ides dicitur, q̃ inde egre predicatio euangelica. dominare. chal idest dominaberis. luce resistant.: uel dominare. idest ad dominandum.

3. Tecum principium. idest principatus, uel pater erit. In die virtutis tue. idest cum operis regnare, uel tuam potentiam ostendere. in splendoribus sanctorum. q.d. in sanctis splendide uel in splendore sanctitatis. ex utero ante luciferum genui te idest ex mea substantia, seu secreto uel ex utero Virginis.

4 secundum ordinem melchisedech. qui panē et uinum obtulit.

5. dominus a dextris tuis. i. terminum innumerum adiuuans. confregit in die ire sue reges. i. in die iudicij etiam Reges ulciscet, et de illis uindictam sumet

6. iudicabit in nationibus. i. gentibus omnib̃ Implebit ruinas. Hieron. ualles implebit cadaueribus.

7 de torrente in uia bibet. idest de torrente passionum satiabit, diminuet. propterea exaltauit caput. idest deus exaltauit illum, et donauit illi nomen, quod est super omne nomen.

~ Psalm. 110 ~

Dominum laudat, qui tot beneficia in ecclesiam eō tri-

tuleret.

1. in concilio iustorum. i dest coetu consi
lio, & secreta sententia.

4 misericors, & miserator dominus. Hieron
et Sald, clemens, et misericors ~

Psalm. 111.

Religiosos et beneficos esse beatos peccatores uero
esse peritueros, est de diuinore. et alphabetarius, si
cut et precedens, huius enim dimidij uersus inch
oat ordine literarum incipiunt

th^us 1. Reuersionis Aggei et Zacharię. nec
graece, nec hebraice habet. additum tamen est ut doce
ret, q ueritus Psalmi apparuit in reditu e cap
tiuitate babylonica, quando Aggeus et Zacharias Zo
robabelem principem, et Iesum Pontificem excitabat
ett.

2 Potens in terra erit semen eius. i. filij. genera
tio rectorum benedicet. i. posteritas.

3. gloria et diuitiæ in domo eius. August. in orde
4 exortum est in tenebris. i dest in afflictione lu
men rectis.

~ Psalm. 112. Hebr. 113

Deum laudandum, qui exelsus humiliat.

9. qui habitare facit sterilem in domo. i dest in
familia sua fecundam, et lętam reddit filiorę abun
dantia.

~ Psalm. 113. Hebr. 114

Recolit dei miracula Israelem de Egypto educentis.

de

Deinde cum pręcat ut suam gloriam afferat. q, cętera rum dij simulachra sint uana, ipse uero sit omnipę neris piorum pręsidium. apud hębreos in duos secatur

4. montes exultauerunt sicut arietes. Aeron et chald. subsiluerunt, sb̄ q cum legem daret agita bat synai mons.

Hębreis iam hinc psalmꝰ 115. // 2. Super misericordia tua. i dest pp̄ter miseri // cordiam.

16 coelum coeli domino. i dest supremum coe lum domino sedet.

17. non mortuj laudabunt te domine. i. sig na laudis interitus ostendent. ab illo loco nonno bis domine. in uulgatis hębreorum explanationibꝰ inci pit secundus psalmus e duobus, in quos hunc ipsi diuidunt.

Psalm. 114

Gat simul et gratias agit, q, fuerit e magno periculo ereptus, congruit Christo domino, et est de dei auxilio

1. Dilexi. pro diligam. sb̄ dominum. quoniam exaudiet dominus, pro exaudiuit.

7. Conuertere anima mea in Requiem tuam i dest tranquillitatem.

9 Placebo domino in regione uiuorum. i dest inter uiuos, q2 iam pene exhinitus eram

Psalm. 115

Pergit gratias agere deo a quo fuerat liberatus, nam

fuę

Hic psalmus apud hebraeos pars est altera superioris,
quæ apud eos est 115. ac proinde in fronte sine inscrip
tione.

11. ego dixi in excessu meo. idest animi mœrore
et tristitia[q] omnis homo est mendax

13. calicem salutaris accipiam. idest imitabor
Christi passionem. uel gratias agam deo. August. quia
solebant sibare in sacrificijs pro gratiarum actione

Psalm. 116

simulter deo gratias agit de christum exhibiturum

2. quoniam confirmata est super nos misericordia eius. idest stabilita misso christo. et ueritas domini hebraeis impromissus. manet in æternum.

Psalm. 117.

gratias agit ecclesia. q. post tot rerum discrimina salutem. et christum sit consecuta. Matt. 21. vs. 10 et 42. act. 4. vs. 11. 1. Petr. 2. vs. 7. et ergo gratiarum. et de christo.

10. omnes gentes circumdederunt me. idest plurimæ gentes.

19. aperite mihi portas iustitiæ. idest sanctitatis uel templi.

22. lapidem quem reprobauerunt. idest christum. q. discentes. hebraei sacerdotes et pharisæi populi institutores.

24. Hæc dies quam fecit dominus. idest dies humanæ redemptionis. quam singulari modo de

fe

fecisse dicet.

25. ô dñe bene prosperare. i. prospera seu da prosperitatem. seu prosperum successum Regi.

Psalm. 118

Dñm Legem verbum, et pręcepta laudat, quorum amá tissimum, et studiosissimum se conseruari optat, acpę cat viginti duobus octonarijs. est insignis contra Pe lagianos.

nota in hoc psalmo dei pręcepta vocari etiam mandata, iudicia, ęquitates, iustitias, iustificationes, testimonia, verbum, verba, elloquia, elloquium, sermonęs uiam, vias, Legem. Veritatem, et ordinationem. ꝯ singulis fere versibꝰ.

Aleph. ℵ. idest doctrina. ꝙꝑ ꝙ de interpętatione harum literarum non oportet esse solicitum, solum enim dicant a qua litera incipiant hębraice sequentes psalmj versus omnes. Breuiter tamen accipe earum significationes.

Aleph. idest doctrina. beth. ב idest domus. gimel ג idest plenitudo. daleth. ד. idest ostium uel tabula uel librorum. He ה. idest esse. Vau ו. idest ipsa Zain ז. idest uiuens. Cheth. ח. idest bonum uel uita potius. Theth ט. idest bonum. Iod י. idest principium. Chaph. כ ך. idest tu. Lamed ל. idest discę. Mem מ ם idest ex ipsis Nun נ ן. idest sempiternum. Samach. ס. idest adiutorium. Aijn ע. idest oculus. Pe פ ף. idest os. Sade. צ ץ. idest iustitia Choph. ק. idest uocatio. Resch. ר. idest capitis Sin. שׁ

Thau ת

ℵ. idest medicina. Thau. ℸ. idest signum. alij alias etiam expositiones Sarum literatum adducunt Sas tamen si aduertas, et mediteris, force ad tam doctrinam et mysteria huius psalmi eruendam nonnulla elicies.

83. non me derelinquas usq; quaque. chald. penitus

90 coagulatum est sicut lac coreorum. Hieron̄ incrassatum uelut adeps, uel q.d. obstinati sunt

81. defecit in salutare tuum anima mea. idest pro desiderio chald. desiderauit.

83. factus sum sicut uter in pruina. idest ut tosta cute maculenta in pruina. chald. ad fumum. Justificationes tuas non sum oblitus. non pro ettam̄ non.

97. quomodo dilexi legem tuam dn̄e. idest o quantum dilexi

108. Voluntaria oris mei. chald. orationes uel oblationes spontaneas. laudes oris mei. beneplacita fac. sb̄ tibi, et grata.

120. confige timore tuo carnes meas. Hieron̄ horripilauit caro mea. chald. inflamat caro mea.

126. tempus faciendi domine. sb̄ uiri ducibus. ut dicit Hieron. chald. faciendi uoluntatem domini

127. ideo dilexi mandata tua. q̄ sb̄ premissis gressores. Super topazion. Lapis est preciosus secundus ab insula: chald obrizum.

161. Principes persecuti sunt me gratis, i. sine causa: et a verbis tuis formidauit cor meum, idest ne ea nimis irritatus transgrederer.

164. Septies in die laudem dixi tibi. idest sæpe Super iudicia Iustitiæ tuæ. chald. propter

171. eructabunt labia mea hymnum. Hieron. et chald. idest fundent hymnum et laudem.

Psalm. 119.

Petit ecclesia a maledicis et Cedarenis (idest ma Sumet Sanis a Cedar Ismaelis filio inter quos uersa- tur) liberari. canticum est propheticum, ut et sequen tia, quæ graduum inscribuntur.

tit.^{us} 1. canticum graduum. chald. quod dictu est super gradus q. d. quod a leuitis in festis decan tabatur super gradibus templi quindecim, tot enim fuisse dicunt. alij sic dictos putant q. contineant in deum ascensiones: et uelut quosdam gradus mentis

Psalm. 120

ecclesiam ubique esse tutam, q. dominum habeat custodem, est de dei auxilio sicut præcedens. et dei exauditione in angustia.

Psalm. 121

ecclesiam laudat a concordia, pietate et Iustitia eique bene precat. est de studio sanctorum in adeundo

tem

templum dei

1. Lętatus sum in his, quæ dicta sunt mihi. i. cum audirent dicentes. In domum domini, idest tẽ plum. ibimus. pro eamus. aliquibus uidetur ipsal mus loqui. de ciuitatis, et religionis translatione e Sylo ephraim in urbem Hierosolimitanam, a dauid de factam, significans tribus, i. populum ascendisse Hierusalem, primum ut laudarent deum; deinde ut poscerent ius a magistratibꝫ. et iudicibꝫ; tunc cum a se ędificata est; et in formam ciuitatis redacta. sed inscripto magis quadrat captiuitati. quæ dicta sũt multis sĉz per prophetas.

3. Hierusalem quæ ędificat. idest ędificata est. et ciuitas. i. concors. cuius ciues sunt unanimes.

5. quia illic sederunt. est genus anaphoræ, et certa causa lętitiæ. Sederunt sedes, ista paranoma sia non habet in fonte, sed habet sederunt throni ubi sedentes impropriè sumit, q. d. ad sedendum positæ sunt sedes.

Psalm. 122

ecclesia precatur contra impiorum calumnias

4 opprobrium abundantibꝫ et despectio. sĉz opprobrium et despectio satisumus. Hieron et chald opprobrio et despectione utitur repetito. Abundantibus. chald. oppressorum

Psalm. 123.

eccles

ecclesia gratias agit q a periculis sit erepta ~ 113

Psalm. 124

ecclesiæ ciues esse tutos, malos non item ~

Psalm. 125

Petit ut liberet e captiuitate, congruit martyribus et ecclesiæ liberandæ per Christum.

4. conuertere domine captiuitatem nostram Sicut torrens in austro. idest lætanter, sicut si dares fluenta in terra australi; sicca et arida.

Psalm. 126.

nec familiam, nec urbem custodiri, nec liberos habe ri citra dei fauorem, et donum. est de dei auxilio.

2 Surgite postquam sederitis. idest quieueritis. q.d. redite ad laborem. qui manducatis panem doloris idest dolore partum. Cum dederit dilectis suis som num. idest quietem, seu mortem ~

3. ecce hæreditas domini. scilicet electis dabitur filij. scilicet sunt, quibus danda est. uel q.d. deus dat suis quiescentibus filios eorum loco succedentes. merces. chald. premium bonorum operum. fructus genitiuus est græce, q.d. filij ipsi sunt uelut merces pijs a deo data. uel electi sunt uelut merces Christi, ipse enim est fructus virginei ventris.

4. Sicut sagittæ in manu potentis. idest robus ti

ti et a ualidissimis viribus - ita filij excussorum. idest piorum uexatorum, exagitatorum, et quasi uentilatorum.

5. Beatus vir qui impleuit desiderium suũ ex ipsis. quasi dicat, filijs abundat, quos optauerat non confundet, cum loquet inimicis suis in porta. i. in iudicio, qr in portis iudicabant, et fiebant iudicia

Psalm. 127

Dicit timore domini beatitudinem etiam huius uitæ conciliarj.

2 bene tibi erit. sic sh. et in futuro.

6. et uideas filios fil. tuorũ Pacem. idest et pacem

Psalm. 128

ecclesia gratias agit, q. domini ope tuta semp manea[t] precans ut sui hostes dent poenas.

6. Sicut foenum tectorum. q. priusq̃ euellat exaruit. idest maturè moriant

8. et non dixerunt qui præteribant. sh. ut solent dicere messoribus. Benedictio domini super uos i. prosperet uos dominus. Benediximus uobis. idest benedicimus.

Psalm. 129

Peccatorum veniam magno ardore deposcit et redemptionem, per Christum videlicet pollicet: est oratio afflicti.

Psalm. 130.

Humilitatem, & modestiam deo offert, et proponit sacrificium longe gratissimum. 2

2. Sicut ablactatus s. m. s. ita. r. in anima m. idest accidat mihi sicut puero ante tempus ablactato. uel si non ita me demisse gero, ut puer ablactatus a matre, ab ea omnia expectans, det mihi digna supplicij retributio.

Psalm. 131.

ecclessia deum obtestat ut memor dauidis, ejusq. uoti in Syone habitet. Christumq. exhibeat, quem ipse magna verborum solemnitate promissit. est ergo de Christo et ecclessia sub figura dauidis, et templi.

2. Sicut iurauit domino. Hieron. et chald. qui iurauit.

3. Si introiero in tabern. d. m. si ascendero in l. str. m. si dedero somnum oc. meis. 4 gradatio more hebreo contra ordinem latinorum. dicerent enim hi prius si ascendero etc. Simile quid est psalmo. 1.

4. et requiem temporibus meis. idest capitulo cum s(cilicet) edificando templo. fuit ei reuelatum ubi foret construendum. 2. reg. 24. uide 1. paral. 21. et 2. paral. 3.

6 ecce audiuimus eam in ephr. Inuenimus eam in c. siluae. eam s(cilicet) sedem per mimesin sunt adhuc verba dauidis, eam sedem, uel mansionem, pro eum locum, uel id tabernaculum per enallagen generis ad intellectum habitaratione substantiuj equipollentis. Siluae. idest Hierosolimis in area Areunae Iebusei siluosa uel monte moria.

17 Illuc producam cornu dauid. idest potestatē regiam ptī dauid. sīḡ Christum dominum. Hieron oriri faciam lucernam, idest splendorem. uel splendā posteritatem Christo. idest Regi dauid. uel Christo lo= armem. unde. 3. reg. 11. et 15. et. 2. paral. 21.

Psalm. 132

ecclesiæ consensionem esse suauem, et a deo benedic tam.

3. Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Sic ecce dicit, q uentus Aquilo rapit nubes ex monte Hermon trans Iordanem, ubi Og Rex Basan imperabat, et similiter uapores, et ducit illos in mō tem Sion.

Psalm. 133.

ecclesiæ dñmi cultores ad dei laudes hortat.

1. qui statis in domo dñmi. i. sacerdotes pri cipue, et Leuitæ. sīḡ qui talia fecerūt.

2. extollite manus Vestras in sancta. idest. in sus sancta sanctorum.

Psalm. 134

ad deum celebrandum inuitat. q. Israelem magnis beneficijs cūmulauerit: et idola sint inutilia

7 Fulgura in pluuiam fecit. idest pluuia- uel dumpluit.

8. qui producit uentos de thesauris suis. idest de locis occultis.

Psalm. 135 ad

14 ad dei confessionem excitat propter ipsius in omnia, ma
xime in populum suum prouidentiam, atq; beneficia

1. quoniam in ꝙternum misericordia eius. Hierō
et Chald. in ꝙculum, et econtra usurpant. Sic. et alibj

6. qui firmauit terram super aquas. August.
super aguas uide psalm. 136.

5. qui fecit coe
los in intellectu,
Hieron. in sapia
chald in intelligentia. q.d. sapi
entissimè

Psalm. 136

Captiui lachrymantes restitui optant. poenasq; idume
i, et Babyloni deposcunt. congruit ecclesiae inter
mahumetanos exulanti, uel in coelum suspiranti.

7. memor esto domine filiorum edō in diei
erusalem. idest calamitatis, quam passa est. q.d. memē
o quid tunc dixerint, et fecerint contra eam i diumqi eō
~~tacam~~: sic sumit dies, psalm. 36, q; ueniat dies eij
idest calamitas, quia inciterunt babylonios contra
eam: uel in die. idest eam die. q.d. ultius q; mens

Psalm. 137.

Se. deum ob fauorem perpetuo confessurum, et ado
raturum, optans ut ꝙteri quoq; reges. Sororrine
idem faciant. est ergo dei laus. et gratiarum actio

Psalm. 138

ostendit dei prouidentiam esse ergaos insignem ab
utero materno, ꝑsertim ergaamicos, nam impios pe
rire, qui eam non satis credunt Christo attribuunt. et
est de dei etiam scientia, et sanctorum innocentia.

Q H

2. Tu cognouisti sessionem meam, et resurrectionem meam. idest siue sedeam, siue surgam. etc. q.d omnes actiones meas, metaphora abarte uenatoria, quâ fere toto psalmo continuat.

3. Semitam meam & funiculum meum investigasti. idest mansionem in semiculo seu hereditate; uel iuxta seriem filum, uel mensuram.

4 quia non est sermo in lingua mea. idest omnes etiam sermones meos preuidisti, antequam loquar.

11. & dixi forsitan tenebræ conculcabunt me pro si dixi uel dicam et cogitem apud me. conculcabũt Hieron operient. q.d. occultabunt. et nox illuminatio mea in deliciis meis. idest etiam nox prodest et manifestum facit quodquod male egeres.

12. quia tenebræ non obscurabunt a te. i. coram te. Sicut tenebræ eius, ita et lumen eius. chald. idest nox siue tenebræ, et lux apud te sunt æquales.

15. non est occultatum os meum a te. q.d. neq; unum ex ossibus meis te latet: et substantia mea imperfecta adhuc in uentre matris meæ.

16. dies formabuntur, et nemo in eis. idest tabiigno tui dies. idest per dies formabuntur homines

18. exurrexi. idest dum euigilo. et adhuc sum tecum. idest tua opera cogito

Psalm. 139

orat ut se ab improbis et male dicis defendat, eosq; pu niat

20. q. dicitis in cogitatione. i. contra deum loquimini

Accipient in vanitate ciuitates suas. i. abutentes rebus sibi adeo fatis. uel q. dicitis uobis et probos suis

niat deprecat. Christo congruit et est oratio in persecutio
ne. 10. caput circuitus eorum. idest Achitophel
(ut dicit Chald) caput circumeuntium. q.d. ducem eo
rum perde domine: uel labor operiet eos. et etiam caput
circuitus. sly ducem eorum.

Psalm. 140.

orat ut in afflictionibus sit patiens. et ut ab aduersari
is sit tutus. congruit Christo. et est petitio et gratiarum
rationis.

5. quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis
eorum. idest non cesso orare cum illis placet persequi me.
et eos prome. uel contra eos ut pereant, uel etiam pro
eis ut conuertant. uel dic illud in, sumi pro contra.
in beneplacitis: idest contra beneplacita eorum, quibus
me incessanter affligunt.

6 Iuncti petre iudices eorum. idest petra sallis
si pereant, siue in locis saxosis, et inuijs, sicut Saul et
Iudam verba mea quoniam potuerunt. idest audiet
inimici mei. q. verba mea exaudita sunt, et potuerunt a
deo petitam uindictam impetrare.

7. sicut crassitudo terre erupta est supterra
idest gleba erumpunt aratro, et comminuunt supterra

Psalm. 141

Humana ope desertus contra infestatores auxilium
implorat. congruit Christo. et ecclesie. et est oratio af
flicti. pro titulo vide. 1. reg. 22.

frustra accipere
deo ciuitates. q
eas assiti erepti
22. perfecto ode
oderamillos. Ad
idest magno odi
odiendo peccatum

B educ de custodia animam meam. Hieron-
e carcere uel e custodia horum, a quibus premor.

Psalm. 142.

Petit ne deus ad iustitiam respiciat sed ad misericordi
am et ad persecutionem, a qua eum subleuet puritas
Sothby. congruit ecclesiq.

7. Ne auertas faciem tuam a me, et similis
ero descend. in lacum. idest q similis ero. q.d. nefa
similis descendentibus in sepulchrum ero etc.

Psalm. 143.

gratias agit, q pacato regno fruat. deinde orat ut se
ab externis hostibus alioqui turmentib, defendat. con
gruit Regibus contra barbaros. estergo gratulatio et
gratiarum actio. pro titulo. vide. 1. reg. 16. de dauid
contra goliath.

1. qui docet digitos meos ad bellum. idest, manq
repetitio erit mysterij.

5. inclina domine coelos tuos, et descende. i.
uelut inclinata maiestate tua adiuua me. tangen
tes. i. superbos hostes meos, et tuos. & fumigabunt. i.
in fumum euanescent, uel ardebunt perterritj

10. qui redemisti dauid seruum tuum de gla
dio maligno. chald, paraphrastes habet de gladio g
liath. significans abello duelli bello materiam armo
nis esse sumptam. Vnde in titulo hebreae inscriptio
non incommode adiungitur illa verba, aduersus goliath

14

14. non est ruina maceriæ, neq; transitus. sb̄ pullorum agros. neq; clamor. sb̄ tristitia, aut luctus

15. Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt sb̄ impij dixerunt. Beatus (subaudi, Dicw ego, populus cuius dominus deus eius.

Psalm. 144.

Deum extollit ut Regem, ut bonum, ut misericordē omnia conseruantem, gubernantem, et hominibus ingentia beneficia conferentem. et igit̄ dei laus.

Psalm. 145

non hominibus non Principibus, sed deo fidendum. ac talem esse beatum.

4. exibit spiritus eius. pro eorum. et reuerte t. sb̄ humo quantum ad corpus in terram suam.

Psalm. 146

Deum laudandum ex ipsius in populum suum prouidentia, et alijs operibus. et propheticus et de eccles hæ collectione.

2 dispersiones Israelis congregabit. Hieron euelsos. chald. captiuitatem.

9. qui dat escam pullis corvorum inuocantib; eum. idest, a parentib; desertis, cum primum nati apparent alb; ut dicunt naturales. uel pullis corvoy g. d. etiam rapacissimis animalib; prouidet necessaria quanto magis homini

Psal

Psalm. 147

Pergit ecclesiam ad dei laudes hortari, q. ei de omnib9 prouideat cum temporarijs, tum uero spiritualibus Sic enim psalmus in hebræo superiori annectit apud lxx. ille est. 147.

15. qui emittit eloquium suum terræ. i. dest Verbum uel imperium. uelociter currit sermo eius. i. dest statim fit quod iubet. eloquium suum terræ. prosopopeia. q. d. terræ ipsi mandat, et ipsa exequit sicut et alie creaturæ.

16. qui dat niuem sicut lanam. i. albam ad modum lanæ, uel ita ordinarie sicut dat lanam dat niuem ad tegendam terram: uel sicut lanam. qr sicut homines tegunt, et calefiunt lana, sic terra tegit et fouet niue, imo foecundat, et calefit ad intra per retractionem caloris, quo redditur fertilis, et abundans. uel dat niuem sicut lanam, i. dest tantum frigoris, et laboris, quantum possumus sustinere. Nebulam sicut cinerem spargit. Chald. Hieron, et Arnobius. i. dest pruinam, qr nebula frigida in pruinam conuersa, sicut cinis spargit in terram, et rorat, infundit q.

17. mittit Crystallum suam sicut buccellas Chald. et Hieron. mittit glaciem, uel grandinem, in frustra sic.

20. non fecit taliter omni nationi. epiphonema est. i. dest nulli nationi ett.

Psalm. 148

Angelos, omne hominum genus, coelestia, terrestriaq

om

omnia ad deum laudibꝫ affruendum hortat, psalmꝫ
est ꝯphreticus.

Psalm. 149

Regem Christum carendumesse, qui suos sit saluatu
rus, suisq; in gentes ultricem pstestatem daturus, est
prophreticus de ecclesiæ victoria ~

Psalm. 150

omnem spiritum ad deum omni genere musicæ lau:
dandum inuitat. ~//~ Laudet in sęcula amen ~

~ In Librum Proverbiorum. idest sententiarum reconditarum, seu parabolicarum proverbium enim interdum pro parabola sumit. ut Joannis. 10. / Septuaginta, Parabolæ.

In. c. 1.

17 frustra autem iacit rete ante oculos pennatorum. q. d. sæpissime mala, et versutias, quas improbi ordiunt contra similes, frustra, et in cassum exequi conant.

In cap. 7.

17 Relinquit ducem pubertatis suæ. idest sponsum, seu virum suum. uel deum.

In c. 3.

3 Sanitas quippe erit umbilico tuo. idest uentri, qui promente sumit.

In. c. 4

3. & unigenitus coram matre mea. idest quasi talis dilectus.

4. et docebat me. sic pater.

5. Posside sapientiam, posside prudentiam. i. cura possidere.

In. c. 5.

3. nitidus oleo guttur meretricis. idest verba illius

9 ne des alienis. idest meretricibus honorem tuum. et annos tuos crudeli: idest peccato luxuriæ.

10. ne expleant extranej veribus tuis. idest facul tatibus, quæ viribus et labore parant.

14 Pene fui in omni malo. idest parum affui quin essem. In medio ecclesiæ et synagogæ. idest co ram omnibus vel inter fideles, et iustos.

15. bibe aquam de cisterna tua. idest utere uxore tua, non aliena; vel utere doctrina ecclesiæ.

16 deriuent fontes tui foras. idest filij. vel bona tua

17 Habeto eas solus. idest delitias uxoris vel doc trina sic quod nihil alienum, aut erroneum eis admis ceat.

cap. 7.

20. In die plenæ lunæ reuersurus est in domum suam. idest post multos dies.

cap. 9.

1. Sapientia ædificauit sibi domum. i. ecclesiā excidit columnas septem. i. multas, doctores, sacra menta, uel dona sancti spiritus. ^

3. missit ancillas suas. idest prophetas aut præ dicatores ut uocarent ad arcem et ad mænia ciuitatis

17. aquæ furtiuæ dulciores sunt. i. uoluptates cum non is sua. et Panis absconditus. idest comestus clam

18. et ignorauit quod ibi gigantes. s. fortes uamme retice perierunt, uel gigantes. idest dæmones.

^ 2. miscuit vi num. i. effudit in uas. i. demensorum verbum græcum κεραννυω. uel mi scuit vinum doctri næ, et sanguinis et aquæ.

caP. 10.

1. Parabolæ Salomonis. idest sunt etiam quæ se quuntur

quunt. / 5 qui autem stertit in estate filius confusionis. idest, qui immoderate dormit delitijs deditus.

8 stultus eq dic labijs. idest dase por offendida de quelo reprehendan. uel eq dic. quando ipsemet lo quie. chald. capiet.

cap. 11

8. et tradet impius pro eo. idest pro iusto in angustiam, a qua ille liberatus est.

10. in perditione impiorum erit laudatio. heb. et. 70. ~~laudatio p~~ exultatio. Chald. letitia.

21. manus in manu non erit innocens malus idest aunque de la mano sauendo amistad como antiguamente se usaua; uel manus in manu. idest aun que se este mano sobre mano sin hacer nada / uel manus in manu. i. cito.

22. circulus aureus in naribus suis. i. porci

29. qui conturbat domum suam possidebit uentos. idest qui dissipat domum suam rediget ad summam inopiam.

30. et qui suscipit animas sapiens est. idest qui afflictis subuenit, uel aduenas suscipit.

31. si iustus in terra suscipit. s. poenam a deo quanto magis iniustus et peccator?

cap. 12

melior est pauper sufficiens sibi, quam gloriosus indigens

gens pane. pane. i dest rebus aduitam necessarijs-
23. Homo versutus. i. cautus celat scientã,
27 Substantia hominis. hẽbr. substantia ho
minis sedulo: erit auri precium. septuaginta posses
sio preciosa uir purus.

cap. 13.

8. Redemptio animæ viri. idest tuitio. diui
tiæ suæ. i. virtutes ut Hieron. qui autem pauper est
increpationem non sustinet. idest aduersa, q.d. nec
facile seliberat.
13. qui detrahit alicui rei. sb bonã. ipse se insu
turum obligat. sb ad punitionem.
16 astutus. i cautus & prudens omnia agit cum
consilio.
23. multi cibi in noualibus ~~patrum~~. idest in
agris. Patrum. hebr. et chald. pauperum. qui cum in-
dicio laborant, econtra sepe diuites sine Iudicio. alijs
idest extraneis diuitias parant.

cap. 14

7. Vade contra virum stultum. idest declina ab
eo. per aliam viam. et nescut viam prudentiæ. i. q
nescit uiam prudentiq. Vel ut habet alia litera Nescito
sb illum.
10 Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ
idest afflictionis, et pœnitentiq. In gaudio eius nõmis
cebit extraneus. idst gaudium eius nemo interrumpet

17 Impatiens operabit stultitiam. idest cito iracundus
~ et vir versutus sb gui iram dissimulat adulescen
dum. odiosus et. g. dicat peior impatiente.

35. iracundiam eius. sb Regis degno dixerat ~
inutilis sustinebit. sb minister non obediens.

cap. 15.

11. Infernus et perditio coram domino, quanto
magis corda filiorum hominum. hec consequentia non
multum videt habere uim, sed sensus est, q. deus non pu
nit nisi p̄ q̄ia cognitione peccatorum etiam cordis. Per
ditio. sb uentura malis. corda. idest cogitationes puni
endę.

15. omnes dies pauperis mali. idest inopis uel
peccatoris. p̄ malorum.

24. ut declinet de inferno nouissimo. idest in
fimo.

cap. 16

1. Hominis est animam p̄parare. idest homo
proponit, et deus disponit.

10. Diuinatio in labijs Regis. g. d. Rex certissima
et p̄meditata debet proferre ne erret. imo sit ut oracu
lum definitiuum illius

11. Pondus et statera iudicia domini. et opera
ius omnes lapides saculi. Socides dicit q̄ olim lapi
dibus, qui in saculis asseruabant fiebat ponderatio rei f
saculi autem non sequi legendum est.

26. quia compulit eum os suum. idest necessitas
cibi

cibi acquirendi.) 33. Sortes a domino temperantur. i. disponuntur. etc.

cap. 17.

1. melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus Plena victimis. idest copia ciborum cum iurgio.

2 Servus sapiens dominabitur filijs stultis, et inter fratres Hereditatem diuidet. sic tanquam moderator

4 malus obedit lingua iniqua etc. idest similes similibus auscultant. Fallax obtemperat labijs mendacibus. Sic septuaginta addunt. fidelis totus mundus diuitiarum, infidelis neque oboli.

8. gemma gratissima expectatio prestolantis. i. cum aduenit illud. quod quis uehementer expectabat, Prudenter intelliget. i. ita se geret ut possit consequi

14. qui dimittit aquam caput est iurgiorum. i. aquam alicubi detentam, uel inconsiderate super aliquem effundendo illam. antequam patiatur contumeliam iudicium deserit. chald. et hebr. antequam lis misceatur uel exardescat, dimittenda.

18 stultus plaudet manibus cum spoponderit pro amico suo. q.d. non considerans periculum ad quod se astringit.

24. oculi stultorum in finibus terrae. i. uagi et instabiles.

capitulum 18

8. Verba bilinguis quasi simplicia. et ipsa perueniunt usque ad interiora uentris. i. mentis

16 donum hominis dilatat uiam eius. i. munera a

ditu

ditum parant etiam ad Principes

17. et inuestigabit eum. i. iustus ingenium
animi explorabit. uel cum eo conferabitur de agendis.

20. defructu oris uiri replebit uenter eius et
genimina labiorum saturabunt eum. q.d. ma
gnum meritum est alios iuuare sermone, ut impleat
uenter. i. mens.

Cap. 19

18. ad interfectionem autem eius ne ponas ani
mam tuam. i. ne minium opprimas castigatione.

24. abscondit piger manum suam sub ascella
q.d. non habet quid comedat ob suam pigritiam.
neq; ad os suum applicat eam. sb ad laborem qui
est ob cibum ad os quæsitum.

29. et stultorum corporibus mallej. chald. ver
ra. septuaginta supplicia.

Cap. 20

10. Pondus et pondus (et similiter mentura
et mensura). i. diuersa pondera alterum ad ven
dendum, alterum ad emendum; uel unum in pu-
blico alterum in secreto abominabile est apud deus

21. Hereditas adquam festinat in principio
infine benedictione carebit. hoc ideo dicit q. quæ
festine acquiruntur minus iuste acquiri consue
runt, et minus bene finiri festinatæ res.

25. Ruina est hominis devorare sanctos. et post usta retractare. i. sancta seu deo vota sanctificata consumere, et non solvere. chald. et 70 sensus est laqueus est vovere. et postea poenitere.

27 Lucerna dominii. i. lux. spiraculum hominis.

30. Livor vulneris abstergit mala. i. punitio peccatorum. et plagae in secretioribus ventris. i. quae usq ad secreta penetrant

Cap. 21.

4 exaltatio oculorum. i. fastus eorum. est dilatatio cordis. chald. turma.

9. melius est sedere in angulo domatis. i. tecti sb sub dio et incõmode. q̃ cum muliere litigiosa.

16. Vir qui erraverit, in coetu gigantum. i. de mortuum, cõmorabit, vel puniet ut olim gigantes

18. Pro Justo dabit impius. i. ad purgationes justi permittit a deo iniquus. 70. purgatio justorum. Pondera autem questus repetit in hoc cap^re iniquitas mendacis testis.

cap. 22

1. Super argentum et aurum gratia bona. i. gratuitas. vel gratiosum esse

3. callidus. i. cauens Videt malum. Innocens. i. imperitus, stultus, et insipiens, sic 70. et chald.

14. Fovea profunda os alienę. i. labia meretricis blandientia.

20

20. descripti eam tripliciter .i. multipliciter
signanti fiduciam in domino colloccandam. Incogi-
tationibus et scientia .i. cum magna rerum medi-
tatione. et cognitione.

22. negligenteras egenum in porta .i. in iudi
cio.

26. noli esse cumbis qui defigunt manꝰ
suas .i. qui se obligant promissionibꝰ aut fidei iussi
onibꝰ.

cap. 23.

2. et statue cultrum in gutture tuo .i. contiꝛ
nc appetitum et linguam. 3ꝰ. Mitte manum tuaꝫ
sciens, qꝛ talia oportet te pꝛparare cum illumin
ari taueris.

11. Propinquus enim illorum fortasse. 5ꝫ&ꝰ

21. et dantes symbola .i. partem quisq; adꝰ
minium consument, Vestiet pannis. 5ꝫ rupti et
stragulis. Dormitatio .i. cum dormierit. uel Dormi
tatio .i. otiositas uitę.

33. oculi tui uidebunt extraneas. 5ꝫ visionꝰ
uel meretrices. describe ergo statues ebrij.

cap. 24

7. excelsa stulto sapientia .i. ita alta ei. q, eâ
non attinget. In porta .i. in publico .uel in iudicioꝰ
aperiet os suum

13. comede mel. q.d. sicut hoc dulce gutturi sic
doctrina animę.

16. septies in die cadet iustus. i. incedet in tribulationes sepe. uel cadet in venialia peccata.

23. Hec quoq; sapientibus sūt dicta. cognoscere personam in iudicio non est bonum. i. accepta re eam ad peruertendum iudicium.

26 labia deosculabit. i. admittet ad oscula qui recta verba respondet.

33. parum dormies. modicum dormitabis ett. q.d. omne tempus ociose consumes. dormiendo dormitando, aut manum ad manum apponendo

cap. 25.

1. Hec quoq; parabole salomonis quas transtulerunt viri ezechie Regis Iuda. i. quas supradicti sic addiderunt famuli ezechie regis. unde apparet fuisse sparsas, et a uariis in duo uolumen collectas.

2. gloria dei est celare Verbum. i. eius mysteria non curiose inquirere. gloria regum inuestigare sermonem. i. scire aut quidq̄ faciant

16. mel inuenisti comede quod sufficit. i ad sibe modicum in omnibus etiam tibi dilecto. et proficuis.

20 acetum in nitro qui cantat carmina ad di pessimo. Sic ideo dicit q. nitrum uel sapon ut dicit Cauetq ex experientia non mundat uestes si eis misceat acetum

22. Prunas enim congregabis super capiti ejus. carbones congregabis ignitos. q.d. accendes eum amo

re

re ergate.

26. Vena corrupta. slz aqua. Iustus cadens coram impio. i. impio impellente ad calamitatem; aut in peccatum illo terrente, aut suadente lapsus.

cap. 26.

2. Sicut avis transvolans sic maledictum frustra prolatum in quempiam superveniet. q. d. non magis attinget aliquem maledictum frustra prolatum, quam sagitta alte, et celeriter volantem.

4. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam. i. stulte, vel prout meretur stultitia ipsius.

8. Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurij slz in via publica et in locum non suum ita qui tribuit insipienti honorem

9. Quomodo si spina nascatur in manu temulenti. spina forte rosa. in manu temulenti. i. ebrij et vino plenj.

15. Abscondit piger manum sub ascella. i. sub cubito ~

16. Sapientior sibi videtur piger septem viris. i. plurimis loquentibus sententias.

cap. 27.

8 Sicut avis transvolans de loco suo sic vir qui dereliquit locum suum. slz exponens se periculis et non se custodiens quasi in nido.

10. Domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuae. slz afflictionem tuam saepe ei commemorando

11 ut possim exprobanti. s[cilice]t mihi q[uod] te non bene instituerim. Respondere sermonem.

14. qui benedicit proximo suo uoce grandi de nocte consurgens. q[uasi] d[icat]. qui laudat tempore importuno, uel adulat modo, et tempore incompetenti.

20 Infernus. et perditio. i. mors numquam implentur.

22, Si contuderis stultum in pila quasi ptisanas, i. ordeum decorticatum in mortariolo

24. non enim habebis iugiter potestatem. i. commoditatem eo faciendi, uel quia reddes rationem facto ri tuo functus officio, seu uita. Sed corona tribuetur i. premium.

25. aperta sunt prata etc. i. contentus esto his que tibi suppetunt, nec superflua queras. etc.

cap. 28

8. qui coaceruat diuitias usuris et foenore liberali. i. Hominum uel foenore liberali. i. grandi

11. Pauper autem prudens scrutabit eum. s[cilice]t diuitem, an sapiens sit ut sibi uidet. Chald. contemnet eum. 70. Damnabit eum.

17 Si usque ad lacum fugerit. i. usque ad mortem se precipitem dederit, nemo sustinet. i. prohibebit. uel si se abdere curauerit, nemo eum iuuabit

28. Cum surrexerint impij. i. elati fuerint abscondent homines. s[cilice]t fugientes.

cap. 29

19 Seruus. s[cilice]t malus, et incorrigibilis. Verbis non pot-

potest erudiri.

24. adiurantem audit. sc. inducem ut furem prodat, uel adiurantem sc. ipsum furem, et non indicat.

cap. 30.

Singularia capita sunt hoc, et sequens, et singularem habent titulum prophetię, seu uisionis.

1. Verba congregantis filij uomentis. i. spiritus sancti multa per eum electię suę effundentis, et communicantis.

4. quis continuit spiritum in manibus suis. i. uentum manibus prohibuit, et arctauit. quod nomen eius et quod nomen filij eius si nosti? nota hic distinctionem personarum in deo significari.

15. Sanguisugę duę sunt filię dicentes affer affer. hoc ideo dicit quia istam bestiolam imitantur duo uitia, sc. libido et auaritia, quę proinde eius filię dicuntur. potest etiam aliter exponi locus iste - ״ - ״ - ״ -

33. qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac exprimit butyrum. sc. in lacte uirtualiter contentum, uel materiam crasiorem.

cap. 31.

1. Verba lamuelis Regis. lamuel. i. cum ipso deus est, et congruit salomoni, imo et nomini salomo dempta syllaba sa, seu litera s. In hoc autem capite erudimur uerba etiam matris esse audienda, ut supra cap. 4.

8. aperi os tuum muto, et causis omnium filiorum, qui pertranseunt. q. d. qui in hac uita peregrinantur.

22. stragulatam uestem fecit sibi. i. uariam et preciosam.

23. Nobilis in portis uir eius. i. cum auctoritate se debet in locis ubi fiunt iudicia.

24 cingulum tradidit chananeo. i. negociatoi

25. 31. Laudent eam in portis opera eius. i. in locis publicis.

In Librum Ecclesiastes.

Liber Sic Hebraice Coheleth dicit i. concionator mos enim concionatores loquit de mundi vanitate; Coheleth autem. i. congregatrix. Sb anima vel sapientia. Sic vero dicit. vel qr congregata hic multa doctrina vel qr congregatorii, seu ecclesię loquat. Notat autē gregor. 4. dialog. c. 4. quę dambię dicit ex vulgi, et insipientium opinione.

In cap. 1 r

2 Vanitas vanitatum. i. vanissima vanitas occupat humanas res.

3. quid habet amplius homo? i. quid hęc excellēs utilitate. Bald. reliquum post mortem. septuaginta abundantę.

6 In circuitu pergit spiritus. i. venius.

13. Hanc occupationem. i. discendi studium Pessimam. i. molestissimam et laboriosam addiscendi.

18. eo q, in multa sapientia multa sit indignatio Socides dicit qr sapiens magis indignat contra sua peccata. et aliena; et qr potentes potenter tormenta patiente. vel qr sapientia humana inflat, et inquietat. et occasionaliter. et ante acquisitionem. et post affligit. " cap. 2. "

14 Sapientis oculi in capite eius. i. circumspectus est. Bald. sapiens in principio considerat quod finem

15 terrum est in fine ——— / ——— / ———

24 nonne melius est comedere et bibere.
.i. Soneste uti fructu laborum. Augustinus .17. de
ciuit dei ad corpois et sanguinis Christi mensam re-
fert. et ostendere anime bona. i. animam obla
tare.

26. Homini bono in conspectu suo .i. in cons
pectu dei ipsius dedit sapientiam etc.

cap. 3.

10. vidi afflictionem quam dedit deus filijs
hominum, ut distendant in ea .i. occupent. uel
affligant in ea.

11. opus quod operatus est deus ab initio usq
ad finem .i. perfecte.

14. didici q omnia opera q̃s fecit deus per
seuerent in perpetuum. i. mundi fabrica. uel inno
te illud dictum Christi domini, omnis plantatio, quã
non plantauit pater meus celestis eradicabit. Non
possumus eis quicq̃ addere, nec auferre. i. nihil in
eis est nec fluem ad diminutum.

15. quod factum est ipsum permanet. sb̃z in
se aut in suo simili.

19. Vnus interitus est hominis et iumenti
sb̃z quantum ad corporis mortem.

21. quis nouit? i. considerat. si spũs filiorum A
dam ascendat sursum. Si ascendat. pro q̃ ascendat
uel

Vel quis scit seu nouit. i. difficile cognosci pot,
utrumq; istud membrum sit an spūs filiorum Adam
ascendat sursum, et spūs iumentorum descendat
deorsum. sicut et illud. nemo scit. vtrum odio
uel amore dignus sit. uel per iumentum hic in
tellige homines cōtra peccatores, simplices. et
ignorantes. uel peccatores uanitati subiectos sicut
explicat ebald.

22. qui enim adducet ut post se futuram cog
noscat. i. heredes sibi successuros.

cap. 4.

3. et foeliciorem utroq; iudicauit qui nondū
natus est. sit quantum ad dicta, nimirum infe
re, et pati calumnias.

12 funiculus triplex difficile rumpit. ebal
quanto melius erit esse duobus simul.

15. cum adolescente secundo. qui consurget
pro eo. i. succedet defuncto aut expulso.

16. et qui post eum futuri sunt non lętabū
tur in eo. i. nihil scient, aut curant de eius princepa
tu, aut gloria

17. nesciunt quid faciunt mali. i. quantum
faciunt.

cap. 5.

6. plurimę sunt uanitates et sermones innu
meri. q.d. qr ad hos sequunt somnia.

B.

8. et insuper uniuersæ terræ rex i. deus qui est super omnia imperat seruienti.

12. diuitiæ conseruatæ in malum domini sui. quia propterea occidunt diuites ut spolient a furibus

16 cunctis diebus uitæ suæ comedit in tenebris. scilicet peccati. uel in tristitia animi.

19. Non enim satis recordabitur i. multum recordabitur, dierum uitæ suæ scilicet molestorum.

cap. 6.

2. nec tribuet potestatem deus ut comedat. scilicet ob peccata eius ut addit Chald.

4. frustra enim uenit et pergit ad tenebras. i. sine causa, uel superflue uiuit; uel sic tendit ad mortem.

7 omnis labor hominis in ore eius. i. propter cibum. Sed anima eius non implebitur, q. d. anima alio cibo pascitur, neque caducis, et perituris rebus satiatur.

9. Sed et hoc uanitas est. scilicet desiderare quod nescias.

10. qui futurus est iam uocatum est nomen eius. i. similis erit præteritis etiam in nomine. et non possit contra fortiorem i. deum.

11. Verba sunt plurima. i. res de quibus homines aut philosophi uanissime disceptant, cum potius uirtuti debuissent operam dare.

cap.

cap. 7

2 melior est dies mortis die natiuitatis. q̄z tunc liberamur a periculis. q̄ incipimus experiri dum nascimur. ebald. dies mortis iusti. q̄ dies nati uitatis impij.

7 Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla sic risus stulti. i. parum durat eius adulatio et blan ditq̄ parumq̄ iuuant.

9. melior est finis orationis. hebr. verbi. i. rei. ebald. negocij. q. d. parum est cepisse nisi perfici as.

19. sed et ab illo ne subtrahas manum tuam .i. benefac iusto. et etiam peccatori

21. non est enim in terra qui non peccet. i. taliter perfectus. quin quandoq̄ delinquat.

23. sed et enim conscia tua. q̄z tu crebro mal dixisti alijs. q. d dissimula, tace et ignosce ej. q̄z et tu similia fecisti.

28 ecce hoc inueni unum et alterum ut inuenirem rationem. i. conferendo q̄z sequuntur

29. Virum de mille unum reperi. i. perfectus. mulierem ex omnibus non inueni. sb̄ perfectam.

cap. 8.

1. Potentissimus faciem illius cōmutabit. sb̄ taliter. q. quandoq̄ non audeat sapiens; nel in monte

cap. 9.

1. nescit homo an odio, uel amore dignus sit.

simul sumant ysta duo: uel explicent de odio. et amore diuine pdestinationis aut reprobationis

5. Viuentes enim sciunt se esse morituros. sh ut poenitentiam agant. Mortui non habent,ul tra mercedem. i. meritum.

6 Amor quoq; et odium. et inuidia simul perierunt. sh cum illis; neq; hent partem in hoc sęculo. sh cum illis mortuis.

7. Vade ergo et cõmede ett qz deo placent operatua. i. si tamen deo placent

8. omni tempore sint uestimenta tua candida. q. d. omni tempore studeuita puritati, et bone fame, quę bonis operibus comparat.

10. qz nec opus nec ratio apud inferos. i. quibus quis possit mereri. hebr. et chald. apud sepulchrũ q. d. post mortem.

11. Vidi nec uelocium esse cursum. sh prosperũ, sed tempus casumq; in omnibꝰ. sh nisi deus adiuuet.

12. Sic capiunt homines in tempore malo. i. calamitoso.

18. melior est sapientia qz̃ arma bellica hebr. preciosior est qz̃ sapientia et gloria parua stultitia, et ad tempus simulata, ut patuit in dauide

1. reg. 21.

cap. 10.

4. Si spiritus potestatem habentis. i. fomitis uel

dęmonis

demonis. ascenderit. i. impulerit te. locum uirtutis firmiter teneto

15. qui nesciunt in urbem pergere. i. alio qui notissima ignorant.

18. in pigritijs humiliabitur. i. cadet uel consumet. contignatio. i. tectum uel camera. et in infirmitate manuum perstillabit domus. ~~io~~ in segnitie.

19 In risu faciunt panem. hebr. ad risum. i. ad uoluptatem. chald. ad gaudium.

cap. 11.

1. Mitte panem tuum super transeuntes aquas idest pauperes, qui in uita peregrinantur.

2. Da partem septem. i. multis. necnon et octo. i. omnibus.

3. Si repleta fuerint nubes imbrem super terram effundent. q. d. corplenum charitate co pio sedat. Si ceciderit lignum ~~ad austrum~~. i. uel mortis memoria ad hoc debet inducere. ad austrum. i. statum salutis. ad aquilonem. i. statum damnationis.

6. mane semina semen tuum. i. nunquam cesses benefacere.

8. meminisse debet tenebrosi temporis. i. mortis. et dierum multorum. scilicet que sequentur post mortem,

9 letare ergo iuuenis in adolescentia tua hoc

Hoc dicat ironice. g. d. Lgtet inuenis et exhilaret se in bonis delitiarum. ett.

cap. 12

1. Memento creatoris tui in die iuuentutis tue ett. Locus iste uelferecapiet exponi potest cum interlineali de captiuitate babylonica. et prędictione Hieremie, et virga agmidalina Vigilante quam ipse uidit. uel de Iudicio extremo ut [illegible] exponit glossa [illegible], intelligendo per custodes domus angelos ett. uel etiam de morte cuiuslibet, sic ut nubes post pluuiam metaphorice sumos post senectutem; custodes domus sensus; et per molentes in minuto. et diminuto numero dentium intelligant. et uidentes per foramina sint oculi; os ha in platea. i. labia oris collocati in facie. In Summitate uocis molentis. i. oris iam non ualentis uocem emittere. uox uolucris. i. galli, qui in senectute etiam capite bene sonnus. filie carminis sunt aues. excelsa ratio et uoluntas agmi dalios, caput album canis; locusta. uenter inflatus. Capparis q. d. alcaparr gice regalana ett. ad hunc modum procedit tyranni et fere ordinaria glossa.

In canticum canticorum

Tractat liber iste sm̄ probabiliorem latinorum expositionem. Christi et ecclesię seu animae sanctę amorem mutuum sub sponsi et sponsę nomine; nec nō humanitatis ad verbum diuinum unionem. canticum autem canticorum excellentissimum sonat canticum, quod hebraice dicit Serhassirim.

Notandum tamen est q, licet ecclesia a principio mundi incęperit, tamen specialiter nomen sponsę accepit in datione legis facta in monte synay. et sic Salomon incęepit amorem dei et ecclę sub nominibus sponsi et sponsae describere a tempore exitus de seruitute ęgyptiaca.

Diuidit autem liber iste in duas partes. in prima describit amor iste pro tempore ueteris testamēti, In 2º pro tempore legis gratię. et hęc secunda pars incipit a capite septimo. Prima uero pars diuidit in tres, qr primo agit de egressu e terra ęgypto Secundo de progressu per desertum ibi dum esset rex tertio de ingressu termini sꝫ terrae iudeę 4 cap ibi Vadam. Prima rursus in duas qr primo ponit amorosa sponsae petitio secundo gratiosa sponsi responsio. ibi si ignoras. Prima adhuc in duas qr primo ponit petitio amoris, secundo exclusio erroris ibi Nigra sum.

Pro prima ergo parte notet q, populus ille multum optauit exire de ęgypto et introducunt in his canticis quattuor personę. sꝫ sponsus, sponsa, sodales sponsi

si. & adolescentule sponse: et hoc super decem collationibus. in quarum qualibet primus q̃ quasi sponsa, et deinde sponsus, interrmiscent autem interrogationes et responsiones sodalium, et adolescentularum.

quidam Iudeꝙ dixerunt Salomonem hec cantica composuisse desponsandę sibi filie Pharaonis causa. alij ex Iudeis melius sentientes etiam existimarũt librum hunc intelligi de populo Israelitico desponsato per fidem unico vero deo. alijs gentibus adhuc conuersis. taliter q̃ liber hic procedat a peregrinatione patrum sc̃z Abraham Isaac et Iacob imo ab exitu de Vr chaldeorum et finiat in quiete arce in monte Syon, vbi sponso deo thimiamata et aromata concremabantur.

cap. 1.

2. osculet me osculo oris sui. sc̃z educendo de terra Egypti associando sibi: melior sunt ubera tua. sc̃z amores, et melius congruut sponso.

3. adolescentule dilexerunt te. sc̃z. illi qui ex alijs nationibus ad deum conuertisunt. videntes mirabilia quę deus faciebat cum populo suo immo et multi ex Egyptijs, qui cum populo dei exierunt exod. 12. et patet in Ietro exod. 18.

4. curremus in odorem unguentorum tuorum sc̃z ad terram promissionis. Introduxit me Rex in cellaria sua. sc̃z reuelans mysteria per Moysẽ. exod 3

in.

In odorem unguentorum tuorum, non est de
textu hebreo.

5. nigra sum. sb3 exterius per afflictiones
sed formosa. sb3 interius per gr̃am. uel nigra q̃
in ecclesia sunt peccatores. et formosa quantum
ad iustos in ueritate. Sicut tabernacula cedar
Sociungendum est cum uoce, nigra, i. posteros
cedar filij Ismaelis. sb3 nomadum. uel agarenorum,
rum. Sicut pelles salomonis. i. tentoria splen
dentia intus auro. id autem coniungendum est
cum, formosa). ^

^ 6 decolorauit me sol. i. estus tribulationis, seu lex diuina →

6 filij matris mee pugnauerunt contra
me. i. egyptij q̃ filij israel in eadem egypto
erant nati. quando ceperunt affligi iam morbi
us illis, qui cum Jacob intrauerant. exod. 1. colli
gite. posuerunt me custodem in uineis. i. deputa
uerunt me seruituti egyptij. Vineam meam nõ
custodiui. i. operibus meis non posterorum intende
re.

7. Indica mihi ubi pascas. sb3 fideles tuos
ubi cubes. sb3 requiescendo per fidem.

8. Si ignoras te egredere. sb3 de idolatris-
Post Vestigia abi gregum tuorum. sb3 Abel, Seth, E
noch, Noe etc. Pasce hedos tuos iuxta taberna
cula pastorum. i. documenta patriarcharum.

9 equitatui meo assimilauite. i. angelis.
In curribus Pharaonis. i. quando curruum eius sub

ti ^ cap. 2 7

10. genetur sicut turturis. i. castae,

12. nardus mea dedit odorem suum. i humilitas mea. uel fides charitate formata →

7. adiuro uos filiæ Ierem per capreas. ceruos
℔. i. per patriarchas. gen. 49 nephtalim ceruus
emissus.) ℟. Vox dilecti mei. i. dantis legem.
9 en ipse stat post parietem nostrum. i. nubē
densam. qua ducebat populum.
14 columba mea in foraminibus petræ. i habi
taculis tuis.
15. capite nobis uulpes paruulas. i. ducentos
populum ad idolatriam.
17 donec aspiret dies. sh expiationis. et in
clinentur umbræ. sh peccatiuitatis: Reuertere
super montes Bethel. i. montem Synai, ubi domino
loquebat moysi.

cap. 3.

1. In lectulo meo i. in tabernaculo moysis. &
nocte sh tribulationis excitatæ per exploratores, quā
do populum super introitum terræ promissæ exarsima
runt. quæsiui quem dilegit anima mea.) quæsiui il
lum, et non inueni; hoc ideo dicit q̃ moyses et Aa
ron, quamuis orauerint dnum, non obtinuerunt
quin dominus iratus, non sineret populum a vigin ti
annis et supra ingredi terram sanctam, numer. 14
3 inuenerunt me Vigiles. i. moyses et Aa
ron.
4. Paululum cum pertransissem eos. i. illis
motus. Inueni quem dilegit anima mea. i. ingres
sa tum terram promissam. donec introducam illum
in domum matris meæ. sh in tabernaculum in sylo. lo
cum

sue. 18.

5. ne suscitetis dilectam. s[cilicet] ad idololatriam. Donec ipsa velit i. quandiu velit in deo quiescere.

6. que est ista? s[cilicet] congregatio populi, que ascendit per desertum. hoc ideo dicit, q[uia] ascensus erat ad terram p[ro]missam). Ut virgula fumi. s[cilicet] ob thimiamata, et obla-

7 en lectulum Salomonis. i. tabernaculum) nos-lum, idem sonat ferculum. Sexaginta fortes ambiunt. i. sexagies decem millia, sive 600 V. qui absq[ue] mulieribus, et parvulis, vigilabant, seu custodiebant illud.

9 ferculum fecit sibi Rex Salomon. i. thronum, seu tentorium, s[cilicet] ecclesiam. alij lecticam vertunt, vel thalamum. de lignis libanj. i. illis similib[us] / vel delignis libani. i. defidelib[us], qui de debent esse alti et excelsi sicut libanus mons, et ligna, que ineo gignunt. in vita

10. Reclinatorium aureum. i. propitiatoriu[m] ascensum purpureum. i. velum quod elevabatur Exod. 36. media charitate constravit, q[uia] intra velum in arca erant charitatis dej erga populum sig na.

11. egredimini et videte filie syon Regem Salomonem. i. deum. In diademate. i. maiestate qua coronavit eum mater sua. i. synagoga, que dicit mater dej, quatenus ipse secundum carnem de ea nasciturus erat. In die desponsationis. i. dationis

nis legis. et in die letitiæ cordis eius. hoc ideo, dicit quia placuit deo uoluntas populi, qua legem acceptauit. exod. 24.

cap. 4.

Supposito, quod per illas similitudines innuit corporalis speciositas sponsæ, spiritualiter significatur eius pulchritudo. Nam caput eius fuit Iacob seu israel 1. capilli duodecim patriarchæ filij eius. oculi moyses et Aaron. 2. dentes bellatores unde Caleb, 14 numer. ait, sicut panem possumus eos deuorare. 3. labia sunt leuitæ cantantes diuinas laudes. genæ alij leuitæ seruientes alijs ministerijs. 4. per guttur intelligunt studiosi in lege: qui custodiunt ecclesiam. 5. duo ubera. duæ tabulæ testimonij.

collum.

6. Donec aspiret dies. scilicet noui testamenti uadam ad montem myrrhæ. iam innuit accessus ad terram sanctam significatam per montem myrrhæ, quæ in ea abundabat.

7. tota pulchra est amica mea. scilicet iam interfectis, qui peccauerant in Phegor numer. 2.

8. sponsa mea ueni de lybano. non de libano qui erat in Iudæa. sed ultra Iordanem. de capite Amana. de uertice sanir et Hermon. Si sunt montes ultra Iordanem.

9 Vulnerasti cor meum in uno oculorum. i. in moyse. et in uno crine. i. in Ioseph.

12. Hortus conclusus soror mea sponsa. supple est tibi terra promissa, et fons. i. fontes, quæ in ea sunt;

uel

uel tu es mihi ad instar horum.

13. emissiones tue paradyssus malo⁹ punici cū. i. riuuly inde currentes; vnde quędam pars gen. 13. dicit sicut paradyssus domini. Cypri cum nardo, Cypri nominatiuus ẽst.

14 cum uniuersis lignis libani. Socidedi uel q libanus ẽst mons in extremitate terre promissionis uersus aquilonem abundans suis arboribus, quę huc recensent, et insinuant

16. Surge aquilo, q ad flatum uentorum oppositarum partium fluunt gutte aromatice de arboribus aromaticis suis terre, quę colliguntur ab inolis eo⁹ q sunt preciosę.

cap. 5.

ostendit amorem sponsi et sponsę pro statu terre iam posite.

1. Veniat dilectus meus in hortum suum. i. in terram suam iam a me possessam. et comedat fructum pomorum suorum. i. comedere me faciat sic gen. 22. cognoui. i. cognoscere feci. Veni in hortum meum ett exponat ut supra. immitte rim abundantia terre.

3. expoliaui me tunica mea. i. dimisi cultus dei. loquit enim de sponsa, dum male habituata ad mittebat dei reconciliationem. Laui pedes meos sb; sm̃ ẽstimationem idolatrantis populi; qui cultus idoli reputabat mundum.

4. dilectus misit manum suam sb̄ adpuĩ, endum me ob rebellionem. perforamen. sb̄ostĩ ad percutiendum me. forte. v.g. / uel perforamen .i. mentem, q.d. tetigit mentem meam. etuenter meus .i. interiora. intremuit .i. cōmotasunt ad cō taltum eius, populus enim percussus concipiebat timo rem.

5. manus meę stillauerunt myrrham. i. applicui me ad opera prīa amara.

6. aperui at ille iam declinauerat atq; transierat. hoc ides dicit, q; non ad quemcunq; cla morem imperfectum inclinabat deus ad populum.

7. Inuenerunt me custodes, qui circumeũt ciuitatem. i. principes gentium, quę uiuebant in circuitu Iudeę, cuius erat metropolis Hierusalem et ob id dicit ciuitas, q; Hierusalem ciuitas erat iu dęę metropolis Percusserunt me. sb̄ in persona et tulerunt pallium meum. sb̄ spoliauerunt me bonis. cōmunis enim populus erat pronus ad idolatriam, sed multi erant deuoti, et pij, ut patet 4. reg. 19. ideo conuertendo se ad bonos ait.

8 adiuro uos filiæ Hierusalem. i. o personę deuotę.

9. qualis est dilectus tuus ex dilecto. i. præ omnibus diligendus

10. Dilectus meus candidus ett. parabolice ex ponit pulchritudo sponsi sub similitudine iuuenis fortis

tissimi et speciosi.

11. caput eius aurum .i. ornatum aureacorona. coma eius sicut elatæ palmarum .sh̄ habens longos, et spissos capillos nigri quasi corvus .i. robusti et iuuenis.

12 oculi eius sicut columbæ .i. simplices. super riuulos aquarum .i. loti. et limpidj. quę lacte sunt lota .i. columbarum albarum.

13. genæ illius sicut areolæ aromatum .i. pratorum uiridium. aromaticis herbis seminatorum. labia eius distillantia myrrham primam .i. nimis gratiosa.

14 manus illius tornatiles aureę .hebr. rotæ aureæ q.d. plenæ aureis annulis. Venter eius eburneus .i. albus. Distinctus saphiris non immediate super carnem sed super uestes.

15. crura illius columnæ marmoreę .i. firmissima. quæ fundatæ sunt super uases aureas .i. calcearmenta deaurata. Species eius ut libanj sh̄ arboris electus ut cedry .i. statura eius recta

16. guttur illius suauissimum .i. album et politum. et totus desiderabilis ett. Hęc parabolicę sm̄ hebreos, et latinos de deo exponi et quibus membris careat, ex membris tamen dictis eius effectus cognoscunt, et facile applicari possunt ipsis, si memineris

cap. 6.

3.

3. Pulchra es amica mea suauis et decora sicut Hierusalem. s. electa ad diuinum cultus. terribilis ut castrorum acies ordinata. hoc ideo specialiter dicit, quia tempore dauidis in populo israelis viguit militia.

4 Auerte oculos tuos a me. hoc dicit ironice per oppositum. como aca al que mucho amamos anda que no os quiero. y al niño muy blanco decimos mira que negro es este niño. uel exponitur de curiosa perscrutatione diuinorum mysteriorum a qua se retrahit deus prov. 25. capilli tui etc. exponatur ut c. 4

7. sexaginta sunt reginæ. per hoc ut dicit Rab. Sal. intelligunt sexaginta personæ descendentes ab Abraham. s. isaac et duo filij eius. ismael et duodecim filij eius: et filij de Cethura. 16 et filij Iacob. 12. et filij esau. 16. octoginta concubinæ. s. octoginta personæ a noe usque ad Abraham exclusiue; quæ numerantur 1. paral. 1. et dicunt reginæ descentes ab Abraham ob excellentiam fidei ipsius. et non est numerus adolescentularum i. cognationum, et gentium ab eis propagatarum. Vel reginæ dicunt synagogæ principales ciuitatum. concubinæ uero loca, seu synagogæ uillularum minus principales, quæ forte tot erant, aut sumit numerum certus pro incerto. ut daniel. 7. decies etc.

8. una est matris suæ. i. ecclesiæ triumphantis, quæ dicitur mater militantis. ad galat. 3. Viderunt eam

filiæ

fuleq. i. habitantes in Hierusalem, et alij populi uiderunt ecclesiam cultum dei celebrantem.

9. quæ est ista quæ progredit. sb tempore Dauidis, qui cultum diuinum augmentauit. i. par 23.

10. descendi in hortum nucum (verba sût sponsi) i. in templum Salomonis (3. reg. 7.) quod erat quasi dei umbraculum. Vt uiderem poma conuallium. i. bona opera humilium. Vt uiderem si floruisset vinea. i. ecclesia Israel. et germinassent mala punica. i. sacerdotes et leuitæ, eoq. mala granata erant posita in margine tunicæ sûmi sacerdotis.

11. nesciui. (verba sunt sponsæ) sb consideratione beneficia adeo mihi exhibita, loquuntur inde idolatria tempore Ieroboam. 3. reg. 12. in decem tribubus; et de cultu idolorum etiam in duabus tribubus. maxime tempore Achaz et Manasse, ob quod illi ducti sunt captiui per regem Assyriorum. 4. reg. 18. Si uero sb duæ tribus captiuatæ sunt ~~captiuate sunt~~ a Rege Babylonis. 4. reg. 25. et propterea sponsa lamentat dicens nesciui. animamea. i. uoluntas conturbauit me, sb timore inducente ad idolatriam, Ieroboam enim ad eam induxit populum, ne si iret ad Ierusalem ad colendum dominum reuerteretur ad priorem regem suum, sb Roboamregem Salomonis. Propter quadrigas aminadab

hoc

hoc expone ut s. in hoc cap. 5. habes. uel dic q. Ammi
nadab non sumit prout est unum nomen proprium,
sed pro duobus, quatenus significat populum potē
tem, sꝫ Iudaicum, cuius fortissimæ quadrigæ one
ribus babyloniorum ducti in captiuitatem succum
bebant.

12 Reuertere Sunamitis. Sunamitis dicitur
sponsa a ciuitate Suna, in qua pluries hospitatus fuit
Heliseus ut dicit 4. reg. 4. In hebreo habet Sula
mitis: quod si trahat ad proprietatem latini sermo
nis significat idem q. integra, atq. perfecta. q.d. re
uertere ad statum pristinum perfectionis tuæ. Vt
intueamur te. sꝫ colentem deum in terra Iuda.

Aminadab ut dicit num. 2 fuit princeps tribuum Iudæ, qui primus cum sua tribu post moysem ingressus est mare rubrum et ob hoc mirat ecclesia.

cap. 7.

1 quid videbitis in Sunamite uel Sulamite
(sm literam hebream) nisi choros castrorum. i. so
cietates paratorum ad pugnas. quam pulchri sunt
gressus tui. post q̃ descripti sunt amores sponsi et spō
sæ pro statu ueteris testamenti. Sic describuntur
pro statu noui testamenti. & diuidit in tres partes.
q. primo ponit huius status inchoatio. 2° inchoati
dilatatio ibi. ueni dilecte mi. 3°. dilatati tranquil
litas. In calceamentis, hoc ideo dicit, quia ad
gratiositatem mulieris multum conducit maturus
incessus. & inhonestum est, q. nuda pedibus appareat.
iunctura fœminum tuorum. i. crura debite dispo
sita.

2 Vmbilicus tuus crater tornatilis. i. rotū

dus

dus et bene formatus. nunqꝫ indigens poculis. i ||
plenus maxime verbis dei. Venter tuus sicut acer
uus tritici. hoc est interius fœcundus in prole.

3. Vbera tua sicut duo hinuli. i. equaliter tu
menta lacte proprio nutrienda.

4 collum tuum sicut turris. i. rectum tur
turis, et album admodum eboris. oculi tui sicut
piscinæ in Hesebon. Hesebon non est hic nomen ci
uitatis ultra Iordanem de qua Hieren. 48. egres
egressus est de Hesebon; sed est nomen cõmune
significans computationem, et capacitatem mag
nam, ideo addit filiæ multitudinis, qꝛ ecclesia
omnes admittit perfidem. quæ sunt in porta. i.
prope portam. filiæ multitudinis. i. Hierusalem
quę erat plena populo Thren. 1. erant enim in Hie
rusalem duæ piscinæ aquarum ciuitatem admo
dum oculorum multum decorantes, et oculi sunt de
natura aquę. Nasus tuus sicut turris Libani. i. rec
tus, et bene situs, sicut illa turris quę erat in extremi
tate terræ promissionis, recta et bene situata. quę
respicit contra damascum. hæc erat ciuitas aduer
sum, qui frequenter aduersabant iudæis.

5. caput tuum ut carmelus. i. eminens, et
bene sedens, sicut dilectus in terra promissionis. Isa
15. 35. et coma capitis tui sicut purpura Regis
iuncta canalibus. sic ad lauandum post tinturas,
quę manet mixti di coloris.

7. Statura tua assimilata est palmæ. i. erecta
est

est. et alta. Et ubera tua botres. sb3 ob ubertatē
laētis. per dictam autem parabolam intellegu
deos sponsa spiritualis pro tempore nouitestam^{ti}.
ad literam. Sic. gressus. sb3 per euangelica con
silia. calceamentis. i. memoria passionis Christi
et martyrum. Princeps filia et sponsa etiam Chri
sti sb3. qui est princeps regum terrę. apoc. 1. Iuncta
ra. sb3 iudęorum et gentilium. Artifices. i. Chris
ti. qui facit utraq; unum. Venter et umbilicus
sb3 ad gignendos uiros spuales. Vallatus lilijs. ob
castitatem. duo ubera. i. duo testamenta. collus.
i. fides formata charitate. quę iungit corpus eccle
capiti suo Christo. ephes. 1. Nasus. i. iudicium discre
tionis fidelium ab infidelib9. Oculi. i. uirtus cog
nositiua Christi. Coma. i. apostoli. qui primo adhę
serunt Christo capiti. Vnde colligit q3 pulchra ē eccla
interius per fidem: et q3 decora est exterius per casti
tem. Charissima. i. precio grandi empta. sb3 sangui
ne Christi. In delitijs q3 passio Christi aperuit eccle
portam deliciarum. assimilata est palma. sb3 in
rectitudine iustitię. et altitudine contemplationis.
Botris. ob abundantiam laētis spualis doctrinę
Ascendam in palmam Sic consequenter dis
cribit pulchritudo sponsę quantum ad perfectos.
ascendam. i. ascendere faciam perfectos. in pal
mam. i. contemplationem. et apprehendam. i. ap
prehendere faciam fructus eius. i. contemplationis
dulcedinem. et erunt ubera tua sicut botri vineę. sb3

Salte

Latte doctrine manantes. et odoriferis tuj. sb3 bone
fame. et doctrine. 2. corint. 2.

9 guttur tuum. i. ingressum formans predicationis
verba. Sicut uinum. sb3 inebrians amore diuino

10. ego dilecto meo. et ad me conuersio ejus.
sb3 in meis afflictionib9.

11. Veni dilecte mi. Sic pene fidei dilatatio
que de Syon exiuit. et de Hierusalem. Isai. 2. et
act. 1. egrediamur in agrum. sb3 per diffusionem
fidej. cömoremur in villis. sb3 edificando eccles-
as.

12. mane surgamus ad Vineas. i. gentilitatem
ex qua constitue maior pars ecclesie in nouo testam
sicut in veteri constitit ex Judeis. Si flores fructus
parturiunt. si. p3s q3. q. d. q3 flores fructus par
turiunt. Si floruerunt malapunica. i. q3 flo
ruerunt martyres sanguine purpurej. ibi dabo ti
uberamea. i. doctrinam utriusq3 testamenti.

13. mandragore dederunt odorem. man
dragore sunt poma odorifera, preciosa, et rara, et
significant uiros perfectos ecclesie. omnia poma
noua et uetera seruaui tibi dilecte mi. i. uete
ris et noui testamenti. sb3 ad honorem tuum. Vnde
Saluator. matth. 13. omnis scriba doctus ett. ysq3 no
ua et uetera.

cap. 8.

In hoc capite quod est ultimum ultius libri sol
bit ecclesia christi pacificato: et diuide in duas
p.tes

partes q̃ primo ponit Sujet pacis desiderium
2° complementum ibi. soror nostra. Prima ad
huc duplex indicat. q̃ primo ponit hoc desi de
rium. secundo ad eius complementum ratio in
ducat, ibi sub arbore malo. Pro quo notandum
q̃ ecclesia primitiua maximas calamitates pas
sa est; ut patet in sancto Marcello et alijs. unde
petens liberari dicit. 1. ius det mihi te fratrem
meum. sb̃ ratione humanitatis assumptæ. Su
gentem ubera matris meæ. i. Virginis Mariæ q̃
etiam dicit mater ecclesiæ, sic de Christo adhuc
ram intelligit translato chaldaica apud Iudæos
auctentica. ibi inueniam te solum. solum. nõ
excludit diuinas personas, quatenus latria adorã
dum, sed idolorum seruitutem. foris. i. manifes
te absq̃ infidelium timore. sb̃ tempore Constan
tini. 2 apprehendam te. sb̃ fidei deuotione
et ducam in domum matris meæ. sb̃ in eccle
am sanctissimæ Virgini consecratam. dabo tibi po
culum ex uino condito. i. ex deuotione fidelius.
et mustum malo⁹ granato⁹ meo⁹. i. recenter
conuerso⁹ tempore Constantini.

3 læua eius sub capite meo. i. læua pontificis
tunc adiuuabit.

4 adiuro uos filiæ Hierusalem. s. o pere
grinæ de ecclesia. ne suscitetis dilectam. sb̃ quo adiu
tum effectum ut iam pace fruentem inquietetis.

5

5 quę est ista quę ascendit de deserto. i. de mundo. uel per desertum affluens delitijs. sp̃s solationis sp̃ualis. immixta sup dilectum. sp̃ ipsum ad iuuante et dirigente. Sic arbore malo ~~suscita~~ ~~uite~~. i. per uir tutem sanctæ crucis. iam enim hinc expresso sponsæ desiderio ad eius impletionem al legat ratio. Suscitauite, i. inuocaui o Christe p passionem tuam. ibi corrupta est mater tuâ. sp̃ ŷnagoga: Nota autem q̃ malo, non est adiectiuum, sed substantiuum. & in hębreo significat mab granatum; Violata autem est ibi, et corrupta ŷnagoga in peccatis contra Christum cõmissis. et q̃ legalia cessauerunt. uel genitrix. i. sanctissima virgo nam in hębreo habet ibi parturiuit te mater tua, ibi parturijt te genitrix tua. q̃ Ioan. 19. dicit q̃ quasi parturiens stabat iuxta crucem dolore transfixa.

ibi uiolata est genitrix tua,

6 ponemme ut signaculum super cor tuũ sp̃ sup omnia me amando. ut signaculum sup brachium tuum. sp̃ operando, et me defendendo. quia fortis est ut mors dilectio. q. d. Lecter imo tuo amore fortiter martyres occumbant. dura est sicut infernus ęmulatio. i. persecutorum sęuitia. ideo q̃ egemus auxilio brachij tuj. Lampades eius .i. tuæ dilectionis.

7 Si dederit homo omnem substantiam sp̃ pro dilectione diuina, quasi pronchus sabuisse spectabit. B Soror nostra parua. Sic consequenter

16 ter ꝙponit adimpletio desiderij sponsæ. Sororos
tra. i. Christi. sicut et Christus dicit eius frater in
principio Suius capitis. Parua. i. Sumilis usq; ad
tempora Constantinj. et ubera non habet. i. liber
tatem diffundendi sacram doctrinam. quid facie
mus ei in die qua alloquenda est. i. adhuc canda
sicut adhuc fecit Constantinus sanctum Siluestrū
ett.

9 Si murus est. i. qr murus est. ĝ edificem⁹ (Si, enim sumit
sup eum propugnacula argentea. i. principes ad ꝙꝺ pro quia)
defensionem infirmorum. in fide habet ĝdifi-
cemus sup eum palatium argenteum: Si ostium
est. i. qr ostium est fortificemus eum tabulis ce
dinis. i. doctrinis ꝙꝺ sacris. uel si murus est ett
g.d. Sucus⁹q; sumus fuit, seo eleuemus eam, et for
tificemus.

10. ego murus (verba sunt sponsæ) sꝫ mu
nitus a principibus Christianis, et ꝓcipue a Christ.
ubera mea sicut turris. i. copia latis sacræ doc
trinæ; fides enim nostra clypeis dauidicæ turris est
munita. Deinde pone multiplicatio, et pax
ecclesiæ

11. Vinea. i. ecclesia. fuit pacifica. i. Christo
qui omnia pacificauit. colos. 1. in ea qꝫ habet po
pulos. sꝫ in urbe Roma. Tradedit eam custodib⁹
i. Petro, et successorib⁹ eius. Vir. i. constantinus af
fert profructu eius mille argenteos. sꝫ pro defensio
ne ecclesiæ magnas fecit expensas. et alij ett.

12

12. Vinea mea coram me est. verba sunt
Christi, et mutat sermo de terra ad primam
sonam. mille tui pacifici. pacifici est genitiua
sus, et in hebreo sabeē mille tibi pacifico. i. Chr-
isto domino.

13. quæ habitas in hortis. q. d. concludendo
te o ecclesia transferens de miserijs huius vi
te ad æternam gloriam. amici auscultant. i.
angeli. fac me audire uocem tuam. i. tui desi
derij expressionem per oratorem deus tam; quā
adhuc ecclesia dicens.

14 fuge dilecte mj. q. d. non recedas à me
sed duc me tecum in montem gloriæ et assimila
re capree hinnuloq; cervorum sup montes aro
matum.

q. si caput istud obtinuerit placuerit cum alijs exp
nere de desiderijs sponsæ petentis deum in carne,
et de ipsius ecclesiæ propagatione, et incolum
translatione, non erit admodum difficile.

In librum Sapientiæ

Nota q. licet eius auctor nonsit a deo certus doctrina tamen libri est salomonis, describit autem ueré sapientiam, et eius opera

cap. 1.

7 et hoc quod continet omnia scientiam habet uocis. Soc. i. spiritus, gręce enim habetur πνευμα et est generis neutrius. Vocis. i. omnium sermonum, q. d. quod quisq; loquat etiam in corde

8. nec prętereat illum. sb loquente iniqua corrupiens iudicium.

9 In cogitationibus impij interrogatio erit. i. iudicabit impius de cogitationibus suis in uerbis.

14 et non est in illis. sb in natiuitatibus orbis terrarum. medicamentum exterminij. gręce φαρμακον. q. d. medicamentum perniciosum, seu interimens. nec inferorum regnum in terra. i. infernus seu peccati a deo factum, sed hominum socordia inductum. Sanabiles autem natiuitates uocat salutares creaturas.

cap. 2.

12. circumueniamus virum iustum. uerba sunt ista (ut multi exponunt) Impiorum contra christum dominum. ∧

16. præfert nouissima iustorum. i. pluris facit et æstimat

23

∧ 14. factus est in nobis in traductione gręce. redargutione cogitationum nostrarum -

23 quoniam deus creauit hominem in
exterminabilem. i. non moriturum si non peccas
set.

cap. 3.

1. & non tanget illos. sz̄ iustos tormen
tum mortis. sz̄ eterna.

2 et estimata est afflictio. i. calamitas seu pe
nuria exitus illorum. sz̄ ab hac vita. et quod a
nobis est iter exterminij. sz̄ in opinione insipienti
um. q. d. insipientes putauerunt illos ~~illos~~ hinc inex
itium decessisse.

7 tanq̄z scintillæ. i. cum agilitate et splendore
in arundineto. grece stipula καλαμη

12. mulieres eorum insensate sunt. i. uxores.

13 maledicta creatura eorū. i. progenies. quo
niam foelix est sterilis. pro altero foelix ē sterilis
quæ nesciuit thorum in delicto habebit fructum in
respectione animarum sanctarū. i. in uisitatione, seu
die iudicij.

14. et spado qui non operatus est per manus
suas iniquitatem. i. celebs ob deum se castrans.

15. et quę non concidet radix sapientiæ. q. d.
non pereunt radices sapientę.

cap. 4.

1. q̄z pulchra est casta generatio cum claritate
i. bona fama

17. et quare munerit illum dominus. sz̄ se
au-

curitate donans. Complut, minuerit. sb uitam breuiari illi:

19. quoniam diruumpet illos inflatos sineuo ce. i. sic. q. nihil habeant quod respondeant, dicant uel conquerant. et usq; ad supremum desolabit. i. usq; ad extremum, seu extreme

20. et traducent illos iniquitates ipsorum. i. palam conuincent, grece coarguent.

cap. 5.

1. et qui abstulerunt labores eorŭ. i. laborŭ mercedes, uel uitam. sic dicebat sanctus martinus non recuso laborem.

2. Videntes sb mali statum foelicem iustorŭ turbabunt timore horribili.

3. et in simulitudinem improperij. i. prouerbij uim misere. sic psalm. 43

cap. 6

8. non enim subtrahet personam. i. accepta bit.

24. Sed ab initio natiuitatis inuestigabo. i. primam originem inuestigabo.

cap. 7.

2. ex semine hominis et deliramento somnij. somm. i. concubitŭ.

15. mihi autem deus dicere ex sententia .i. sententiose. et presumere digna. i. audere

21. et quecunq; sunt absconsa et improuisa
Vulci. improuisa .gręce manifesta.
22 est enim in illa spiritus intelligentiæ in ul
tiplex. August epist. 102. multiplex, q; multa
habet. Simplex, q; nihil aliud est q; quod habet
seu filius dicit uitam habere in semetipso, et eadem
uita est ipse. Subtilis mobilis est ab effectu circabo
rum.
24. omnibus mobilibus mobilior sapientia.
sb actiuitate. seu efficacitate
25. Vapor est enim Virtutis dei. i. afflatus,
et emanatio quædam claritatis. i. glorie
26. candor est lucis eternæ. i. lux non obscura
a luce a qua manat. August. 4. de trinit.
29 luci comparata inuenit prior. i. potior

cap. 8

1. attingit ergo .gręce autem, a fine usq; ad
finem. i. per omnia.
3. generositatem illius glorificat ett. q. d. in
de apparet quanta sit eius nobilitas, q; cum deus cõmo
rat.
19. et sortitus sum animam bonam. i. ad bonus
prospensam.
20. et cum essem magis bonus ueni ad corpus
coinquinatum. q. d. crescente in me magis bonitate
consecutus sum corporis munditiam.
21. et ut scirem ~~q; nemo potest~~ esse continens. i. cõ
pos

compos. q. d. assequi sapientiam. unde ecclʒ 6 simile phrasim. Sima sapientiæ. græce prudentiʒ

cap. 9

6. consumatus inter filios hominum si abello abfuerit sapientia tua in nihilum computabit i. reputabit.

8. et dixisti me ædificare templum. i. iussisti seu voluisti. et similitudinem tabernaculi; quod præparasti ab initio. i. olim.

10. et si correcta sint semita eorum qui sunt in terris etc. q. d. numquid enim sine sapientia tua corrigi poterunt hominum vitæ, aut si tibi placita discere græce. et sic. q. d. iuvante te a sapientia. Sint. pro fuerint.

19. nam per sapientiam sanati sunt. i. salvati seu servati, quicunqʒ tibi placuerunt a principio.

cap. 10

2. et eduxit illum. sʒ primum hominem a' delicto suo. et dedit illi virtutem continendi omnia sʒ sub suo imperio.

3. ab hac ut recessit iniustus in ira sua. sʒ Cain. per iram homicidij fraternitas deperijt. græce fratris

4. cum aqua deleret terram sanavit iterum. i. salvavit, seu servavit. Per contemptibile lignum. i. arcam a peccatorʒ et malis hominibʒ contemptam et non consideratam. Iustum gubernans, sʒ noe.

5. Hæc scivit iustum. i. agnovit Abraham. et in

fi

filijs misericordiam. sl3 promissam de posterita te. fortem custodiuit. i. constantem.

6. Hec iustum. sl3 loth. a parentib9 impijs li berauit fugientem.

7. quibus in testimonium constat terra fu migabunda deserta. sl3 uel q2 modo fumigat uel q2 igne consumpta est et fumigauit. et in certo tempore fructus habentes arbores. i. tempore intempestiuo. et incredibilis animæ memoria. i incredulę. sl3 uxoris loth. stans figmentum salis. i. simulacrum, seu statua.

deinde de Iacob, de Ioseph. et de moyse liberante populum tractat.

19. ab altitudine inferorum. i. maris profun ditate, seu periculorum. eduxit illos. sl3 hebreos.

cap. 11.

5. Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum. i. egyptij. a defectione potus sui. i. quando nilus in sanguinem uersus est.

6. bene cum illis actum est. sl3 cum hebreis q2 cum auriebant aquam de flumine ipsis non erat sanguis, sed aqua potabilis, econtra autem in ius tis egyptijs

12. pręsentes enim et absentes. sl3 a pręsentia Pharaonis similiter torquebantur.

13. duplex enim illos acceperat tedium. sl3 pręsens. et pręteritorum laborum affligebat hebreos

15. quem enim, i. moysem. in expositione pra ua

ua. i. calamitosa. procellum. sl3 in flumen dexi
serunt. sl3 hebrei in principio exod. 2. et. 5

cap. 12

5 per sacrificia iniusta, et comestores uisce
rum hominum, loquit metaphorice. a mediosa
cramento. i. Iudeq terra sacra sita in medio climate habitabili.
6 et auctores parentes animarum inauxilia
tarum perdere uoluisti. sl3 Chananeos. qui filios im
molabant mactantes demonijs seu idolis.

8. misisti uespas. ad literam intellige ante missas
fuisse contra Chananeos, que multos ex illis occiderunt
quia erant uenenatae. et multae.

15. cum sis Iustus ipsum quoq. qui non debet
puniri condemnas. i. temporaliter punis ut probes
illum. sicut Iob

16. Virtus enim tua. i. omnipotentia. Iustitiae
initium est. i. iustificationis impij.

24. errauerunt deos estimantes hec. que in ani
malibus sunt superuacua. sl3 uespertiliones talpas
et serpentes.

cap. 14

1. nauigare cogitans ligno portante se. i. naue
fragilius lignum inuocat. sl3 idolum ligneum —

6. Sed ab initio cum perirent superbi gigantes
sl3 gen. 6. spes orbis terrarum. sl3 Noe. ad Ratem
confugiens: sl3 ad arcam. Remisit seculo nomen na
tiuitatis. sl3 gubernata arca.

7. Benedictum est enim lignum, per quod fit
Iustitia. i. arca lignea, que iustos indemnes saluauit.

~~5. a medio sacra mento. i. Iudea terra sacra sita in medio climate habitabili~~

10. quod factum est cum illo qui fecit tormenta patiet. s. demon in idolo representatus ac ille qui idolum fabricauit.

14. breuis illorum finis inuentus est. hoc ideo dicit. quia non multum durauerunt idola.

21. incomunicabile nomen. s. deitatis. lapidibus et lignis imposuerunt

31. non enim iurantium est virtus. i. iuramentum appetendum non est nisi in necessitate.

cap. 15

8. Repetitus animæ debitum, quam habebat. i. repetitus a deo de anima, quam dedit illi, et aufertur in morte.

11 quoniam ignorauit, qui se finxit. s. ignorauit deum.

16. nemo enim sibi similem homo poterit deus fingere. i. nullus homo poterit alium hominem facere ut sit deus.

18. insensata enim. i. bruta. comparata ~~his~~ illis. i. hominibus sunt deteriora

19. sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspicere. i. nancisci occasionem adorandi illa.

cap. 16

1. per bestiarum multitudinem. s. ranarum et muscarum exterminati sunt.

2 quibus dedisti nouum saporem. s. carnium.

es

escam parans eis ortygometram. i. coturnicum. et
q eis desiperebat manna diuit nouus sapor.

3. ut illi quidem. i. egyptij. concupiscentes escā
i. uolentes comedere. propter ea, quæ illis ostensa
et missa sunt. s. animalia, muscas et ranas cibos
ueneno inficientes. etiam á necessaria concupiscen
tia auerterent. i. a cibo uitæ necessario. Si autem
inopes facti. s. hebrei deficientibus cibis, quos optabant
uel quibus dum seruiebant in egypto carebant. no
uam gustauerunt escam. s. manna etc.

5. etenim cum illis. s. hebreis. superuenit se
ua bestiarum ira, ~~ut~~ ut numer. 21 morsibus p
uersorum colubriorum exterminabant

12. etenim neque malagma. i. fomentum. seu
medicamentum. Sed sermo tuus dñe sana~~bat~~uit eos
q dicere dei est facere.

14. et cum exierit spiritus eius. s. hominis. nō
reuertet. s. uia naturæ

16. et per ignem consūmati. hoc ideo dicit quia ignis
cum grandine cecidit super egyptios. ut dicit exod. 9. et
pluit dominus ignem sup sodomam, et in deserto immis
sit ignitos serpentes, et calor ignis resoluebat manna.

Siue ignis solis.

17. quod enim mirabile erat etc. subdit dictorum
causa.

22. nix autem et glacies sustinebant uim ig
nis. reuertit hic ad egyptios. q.d. nix et glacies non li
quefiebant mixta cum igne

23. ut nutrirent iusti, ignis suæ uirtutis oblitus

est. hoc ideo dicit, quia ignis ut nutriret hebrei non consumebat, imo indurabat manna, quod tamen li quefiebat calore solis. Item ignis oblitus est urere pu eros Dan. 3. et non tetigit terram gessen ubi habita bant hebrei, nec animalia eorum, dum consumebat res egyptiorum exod. 9.

cap. 17.

2. Vinculis tenebrarum, et longae noctis com pediti. hoc ideo dicit quia propter densitatem tenebrarum nul lus ex egyptijs per tres dies mouit se de loco in quo erat, inclusi sub tectis. quia sub tecta confugerant aliqui timo re percussionis inferendae.

4. et personae tristes illis apparentes. i. phantas mata terribilia pauorem illis praestabant

14. illi autem qui noctem supuenientem ab in fimis. i. a terra et aqua a quibus ascenderant fu mi ingrossantes aerem. et ab altissimis. i. nubium condensatione. Inferis. non est in complutensi. si ta men iungas cum ly altissimis. sensus erit ab altissimis inferis. i. profundissimis abyssis. eundem somnium dormientes. i. simili somno premebant ^ graece // impotentem vere noctem. i. quae superiori non poterat. vel potentem. i. profundam

16. deinde si quisque ex illis decidisset. scilicet ster natus timore. custodiebatur in carcere. i. quasi in carcere.

18. una enim catena tenebrarum erant om nes colligati. etc. loquitur de luce concessa filijs israel et de tenebris, quibus voluebantur egyptij

cap. 18.

5. et uno exposito filio. sh Moyse exposito in fiscella.

6. illa enim nox ante cognita est a patrib9 nostris. sh Moyse et Aaron. exod. 11.

9. absconse enim sacrificabant iusti. sh agnus Paschalem etc

13. spoponderunt populum dei se esse. sh quatenus et si timore dei obediebant. et populum eius dimisserunt.

15. omnipotens sermo tuus exiliens de coelo sh de morte primogenitorum, quos precepisti ut interficerent.

16. insimulatum imperium tuum. i. non filtus sed efficax. Repleuit omnia morte, et usq; ad coelu. hoc ideo dicit qr nullus primogenitorum euadere poterat.

17. Tunc continuo^. sh quando murmurauit populus post mortem Chore, Dathan, et Abyron; et Aaron iussu Moysis thurificauit, et orauit sicq; cessauit plaga.

^ visus somniorum malorum conturbauerunt illos, et timores superuenerunt insperati

23. diuisit illam, quae ad uiuos ducebat uiam, sh ignis qui adhuc contra alios grassabatur.

25. His autem cessit, qui exterminabat. sh ignis et plaga consumens. erat enim sola tentatio irae sufficiens. tentatio. sh seditionis commotae

cap. 19

1 Impijs usq; in nouissimum ira superuenit. i. usq; in mortem, et submersionem in mare.

9. tanq; enim equi depauerunt escam. i. arma egyptiorum acceperunt, quos contemplabantur super littus maris mortuos.

12. ascendit illis de mari ortygometra. i. coturnix. ponit autem singulare pro plurali; et multitudine coturnicum. per uim fluminum. q. prima plaga fuit conuersio aquarum in sanguinem.

13. alij autem bonos hospites in seruitutem redigebant. s. post mortem Ioseph.

14. inuiti recipiebant extraneos. i. dure eos tractabant. ^

^ 15. Receperunt hos s. hebreos. qui eisdem usi fuerant institutis. i. ciuilibus legibus hebrei in egypto. et postea seuissimis afflixerunt doloribus

16. percussi sunt autem cecitate sicut illi, i. sodomite. In foribus iusti. i. loth

17. in se enim elementa dum conuertunt. i. mixtis aqua et igne in punitionem egyptiorum terrestria animalia cum aquatilibus miscebant.

20. flamme e contrario corruptibilium animalium. i. serpentes et dracones deserti ignem spirantes non nocuerunt populo dei. erat enim ibi serpens flatu adurens.

In-

In Librum ecclesiastes

Hic liber primo fuit hebraice scriptus ut patet p̄
Hieronimum in eius p̄logo super parabolas salo
monis. et dicunt aliqui q̄ iste scriptor fuit Iesus fi
lius Iosedech, et Iesus filius Syrac eius nepos tranſtu
lit illum de hebraeo in greacum. Sed hoc non uidetur
uerum. q̄m scriptor huius libri. in. 50. capite faci
mentionem de Symone filio Onie a quo prolixe, qui
fuit summus sacerdos post mortem Iesu filij Iosedech p̄
magnum tempus, nam inter ipsos fuerunt quinq̄
summi sacerdotes. s̄b Ioachim eliasaph, Iudas Ioannes,
et Onias. Et ideo dicendum ē. q̄ primus scriptor fu
it Iesus filius Syrac et nepos illius, qui similiter fuit
Iudeus. et sciuit greacam linguam. et transtulit q̄m de hebraeo in greacum ut patet ex p̄logo huius libri.
et sujus translacionis nomen q̄m ubi tacet. ~
In hoc ergo libro inducimur ad amorem sapientie
accipit q̄ hic sapientia p̄ut includit omnem Vir
tutem, sicut accipit in libro sapientie. ~//~//~

cap. 1.

16. Initium sapientie timor domini, et cum fidelibus in mulica creatus est. i. in baptismate uel in mulica. intelligendo de sanctificati in utero. uel q̄aterus in parvulis etiam ab utero inest aptitud ad sapientiam.

28. Jracundia enim animositatis illius. i. superbia eius. q̄ q̄ hominem a deo separat.

29

29. usq; in tempus sustinebit patiens. sb3 de9
et postea redditio iocunditatis. i. bonorum operum
et etiam malor3 in quib9 peccatores iocundati sunt.

cap. 2

2. ne festines in tempore obdultionis. i. ingr=
uentis mali. uel tribulationis.

14 ut peccatori terram ingredienti duab9
uijs. i. fictv corde. uel qui facit mala. et sperat bo
na. uel qui sectat operacarnes credens se accepturum remunerationem spiritus. uel quod dei est ope
re exhibet. et quod mundi est cogitatione quærit
sicut Sypocrita~

cap. 3.

16. nam pro peccato matus. i. pro elemosi
na ad remissionem peccati~

cap. 4

26. ne accipias faciem aduersus faciem tu
am. i. simulationem: uel faciem. sb3 hominis con
tra faciem tuam. i. contra animam tuam. quę fa
cies dicit. 2. cor. 4. nos autem reuelata facie. q.d
speculantes.

27. ne reuerearis proximum tuum. i. amicũ
in casu suo. i. peccatum illius palliando

cap. 5

1. ne dixeris est mihi sufficiens uita. nihilen=
im proderit in die uindicte et obductionis. i. miserię

cap.

cap. 6.

1. Noli fieri pro amico inimicus. i ex amico uel pro amico tuo effici inimicus alteri proximo

12 Si humiliauerit se contra te. i coram te in bonis tecum consentiens. et a facie tua abscondet se. bona sb in absentia de tebi queens. uel non se ingerens inimicum ad tua perscrutanda.

cap. 7

20 Noli peiuaricari in amicum pecuniam differentem. i. quamuis dilatet solutionem pecunie uel forte idest noli ab amico ob dilationem solutionis usuras querere: uel differentem pecuniam. i. ob uilem rem quamuis preciosam. neq; fratrem auro spernens. i. ob aurum, uel q potentissimus.

33. propurgate cum brachijs. sb offerendo brachia seu armos secundum legem. uel cum brachijs. i. viriliter virtutem amplexando.

34 de negligentia tua purgate cum paucis. i. cum electis. uel saltem pauca dando si tibi non sint multa.

35. offeres domino de initia sanctoz. i. sanctas primitias.

cap. 8

15. noli fœnerari homini fortiori te. i. illi mutuum dare.

16 non spondeas super Virtutem tuam. i. si ipsi licitus fueris. aut pro alio te uadem dederis cogita q

soluturussis.

cap. 9

1. non zeles mulierem sinus tui. i. zelotipia proseguaris. s[cilicet] ostendens te de illa male suspicari que est uxor tua.

13. et ne alterceris cum illa in vino. i. ad potum vini inuites, uel cum fueris uino hilaris cum alie na ne sedeas, nec alterceris. ne sanguine tuo laba ris in perditionem. i. concupiscentia. que maxime in epate viget. grece spiritu.

16. non zeles gloriam. i. affectes.

17. usq[ue] ad inferos non placebit impius. i. us q[ue] ad mortem. uel in inferis placebit iustis peccator[um] uindicta et poena impiorum; q[uia] letabit iustus cum ui derit uindictam.

20 cõmunionem mortis scito. i. moriendi faci litatem, maxime inter tyranos, qui laqueos parant arma mortis portantes sine dolentium.

cap. 10

10. In uita sua proiecit intima sua. s[cilicet] quum mis amat pecuniam proiecit uirtutes per opposita ui tia.

13. cum morit[ur] homo hereditabit serpentes i. demones q[ui] tum ad animam in peccato decedente,

22. non est creata hominibus superbia. hoc ideo dicit q[uia] de simili materia formati sunt. neq[ue] iracu dia nationi mulierum. i. hominibus ex mulieribus natis

natis, qz homo est animal mansuetum. ~

34 qui autem gloriat in paupertate. i. uane extollit quanto magis in substantia? i. si diuesq; set gloriaret ~

cap. 11.

5. Insuspicabilis portauit diadema. i. deq̃ non erat talis rei suspicio. patet in mardoches et aman esther. 6. et 7.

10. Si enim secutus fueris. sb̃ immoderate diuitias. non apprehendes. et non effugies. sb̃ paupertatem, aut necessitatem. Si preceperis ad eas.

18. est qui locupletat parce agendo. i. parum, aut nihil alijs tribuendo.

21. sta in testamento dei tui. i. in mandato dei tibi statuto ad seruandum exod. 20

29 malitia horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ. i. afflicto breuis absorbet magnas delitias preteritas, nedum afflicto longissima inferni, sapiq̃ 5.

30. in filijs suis agnoscit vir. i. in operibus, quæ etiam dicunt fructus matth. 7.

36. admitte ad te alienigenam, et subuertet te. i. dolebis si admiseris eum ad secreta tua, qz subuertet te.

cap. 12

1. Si benefeceris scito cui feceris. sb̃ q̃ sit dignq̃ beneficio.

9. In bonis uiri inimici illius, q̃ d. cum bona et

post

prospera Somni succedunt tristant multi et illi invident, et inimicant.

13. quis miserebit incantatoj a serpente percuso. q.d. nullus, qz exqui erat edoctus a talibus abstinere misericordia est indignus. sic et tu: quem semel, et iterum mones cave ettj.

cap. 13.

2 Pondus super se tollet. quihonestiori se cõmunicat. i. potentiori. qz semper potentiores suis cõmodis inhiant. vel Sonestiori. i. magis bono et sue pondus super se tollet. i. de super se, qz sub sebabit abes.

3. quod cõmunicabit cacabus ad ollam. i. cacabus greus ad ollam testeam. si quando se tollisse rint confringet.

8. et confundet te in cubilibus tuis. sb dies pro xenijs et seruitijs a te Sabendis donec exauriat te vis et ter. i. multis uijs.

11. noli esse Sumulis in sapientia tua. i. pusillanimis in sapientia tibi a deo concessa.

12. advocatus a potente discede. i. aliqualiter excusate.

13. et ne longe sis abeo. i. nemimis te abeo separes et retrahas.

16. cave tibi et attende diligenter auditui tuo .i. ne precipitate illi respondeas.

17

17. audiens uero verba illa. sb; que dicunt ab illo pro te capiendo. quasi insomnis uide. i. simula te non intelligere.

18. Invoca deum in salute tua. i. pro utraq; salute.

30. Nequissima paupertas in oculis impij. q; sb; sepe per impatientiam prorumpit in blasphemiam

32. faciem bonam difficile inuenies. i, bonam exteriorem conuersationem.

cap. 14

10 oculus malus ad mala et non satiabit pane indigens. Socrates dicit q; auarus q; tenuis abū dans indiget.

12. et testamentum inferorum q; demonstratum est tibi. i. ordinatio dei de mortesingulorum, qui illis temporibq; ad inferos descendebant in morte et sic Iacob gen. 37 lamentabat moriens. Testamētum huius mundi. i. hereditas a parentibq; filijs legata, et relicta. uel testamentum enim est q.d. decretum est enim omnibq; illud. quod olim dictum est morte morieris

25. et in parietibus illius. sb; sapiē. figens palum. i. intellectum Casulam suam ad manus illius. i. domicilium suum ad manus illi;

cap. 15

2. & quasi mulier a virginitate susupiet illū

q.d.

q. d. timor domini suscepiet eum et iustitia obuiabit
ei et amplexabit eum tanq̃ sponsum gratiosum.

11. Non dixeris per deum abest. i. uirtus adbe
ne operandum. qui enim odit ne feceris. sb̃z
li errore decepto.

12. nondicas ille me implanauit. i. positiue
decepit fomitem dando ei

20. nemini dedit spatium peccandi. q. d. nemi
ni dominus licentiam peccandi concessit.

cap. 16

8. non exorauerunt pro peccatis suis antiqui
gigantes. sb̃z qui erant tempore noe gen. 6

11. et sicut sexcenta millia peditum, quicon
gregati sunt in duritia cordis sui. loquit de filiis
israel, qui in hoc numero egressi sunt de egypto, et
murmurabant in egyptum regredi cupientes. et
si unus fuisset ceruicatus. mirum si fuisset immu
nis. i. si ne decem solus fuisset rebellis, ille puritus
fuisset, neq̃ iram dei euasisset.

15. nondicas abscondar. et ex sumo. i. de celo
quis mei memorabit.

21. Longe enim est testamentum a quibꝫ dã
sb̃z ueteris et nouum. sine mandatis dei

22. qui minorat corde. i. qui illud interpora
libꝫ. q̃ sunt sorte minora figit illud. et est sbd

tus

25

25 Initia eor ingentib⁹ suis. i. principia operum diuinor⁹ in angelis ipsius dei. per quos administrat corpora celestia. et superiorum gubernat. et Inferiores custodit. angeli autem dicunt filij dei Iob 1. et milites eius Iob. 25. et Luc. 2.

26. et non desiterunt a boperibus suis. et ornatu in eternum opera illorum, non quę angeli fecerũt sed quæ administrant. sb̄ ornauit deus cœlum stellis, terram animalib⁹. et mundum uarijs differentijs rerum. nec esuriunt neq; laborauerunt. sb̄ angelj in rerum sibi a deo cõmissarum administratione.

27 unusquisq; proximum sibi^ ~~suum~~ non angustiabit usq; in eternum. i. alium angelum non contristabit. q; facit deus concordiam in sublimib⁹. ut dicit Iob. 25

30. anima autem omnis ante faciem ipsius. i. dei. uel ipsius. i. terræ.

cap. 17.

7. posuit oculum ipsorum super corda illor⁹ sb̄. q; deus intellectui uirtutem reflectendi se supra se^. uel ut alia littera hẽt quę carnimirum posuit oculum suum.

18. elemosina Viri quasi sacculus cum ipso sb̄. qui portat per uiam mortis adiuuans, q; ut dicat Ambrosius sola misericordia comes est defunctorum.

19. Postea retribuet et conuertet in interiores

par

partes terre. q̃ etiam pro existentibꝫ in purgato
rio prodest eleemosina.

26 á mortuo quasi nihil perit confessio. q̃
sꝫ nihil prodest post mortem. Sap. 5.

30. quod lucidius sole. et hic defuit. non qui-
dem secundum substantiam, sed secundum lucem
in ecclypsi.

Cap. 18.

1. qui uiuit in ẽternum creauit omnia simul
sꝫ angelos et materiam informem, ex qua alia de-
inceps formata sunt. uel simul, quatenus nihil est
in rerum natura, quod non fuerit à deo productum

7. quid est homo et a quo habet gratiam? q.d
a deo habet homo esse. gratiam. et bonitatem, mali
tiam autem a semetipso.

8. quasi gutte aque maris deputati sunt. sꝫ
numerus dierum hominis et quasi calculus arene
sic exigui anni, in die ẽq. q.d. sunt res parui momẽ
ti respectu ẽternitatis, quæ sic significat nomine ẽq.
uel in die qui. i. presentis ẽq

32. ne obletteris in turbis. i. in magna familia
neq; in modicis. i. in parua.

^mediocris

33. ne fueris ~~remissus~~ in contentione ex foe
nore. i. ne sis remissus, in dando plus ꝫ alij ad foeno
ꝫtuale subueniendo ẽgenis

^mediocris.

Cap. 19

11. a facie verbi parturit fatuus. i. quando aliquid
audiuit

17 audiunt impellit desiderio propallandi eam alijs

12 Sagitta infixa femori canis sic Verbum in corde stulti. i. ipsum stimulat ad exeutiendum foras.

22 est solertia ~~recta~~ certa. i. directe ducens in finem aliquem. et ipsa iniqua.

24 et fingit se non videre quod ignoratum est. q.d. ita celat quasi ignoret, uel quod turpe est et indignum quod sciat.

25. et si ab imbecillitate virium uetetur peccare. q.d. et est qui si ab imbecillitate virium uetetur peccare, si inueneret tempus malefaciendi malefaciet. Vel Iustus qui inclinat faciem suam sumit pro iusto filio, qui fingit se non ardere desiderio peccati, qr ab alijs ignoratur ut senes Susanna.

cap. 20.

1. quam bonum est arguere qz irasci. i. quanto melius. et confitentem in oratione. sh ut sibi dimittant peccata. ~~adeo~~ adeo non prohibere.

2 concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam. i. polluit illam absq; fructu

3. Sic qui facit peruersum iudicium. i. indebite corripiens non assequitur finem et fructum correptionis

10. est datum cuius retributio duplex. i. digni duplici retributione, et sic dabit pro illo gratia et glo

ria

ria. / 12. est qui multa redimat modico pre
cio. i. multa peccata modica pria. et restituens ea
in septuplum. i. septiplici dono Spiritus sancti. et
magna poenitentia. uel est diligens in acquirendo
et alius non.

14. oculi illius. i. insipientis. Septemplices
sunt. i. multiplices seu intentio illius multiplex

21. Homo acharis. i. ingratus. quasi fabu
lauana inore indisciplinatoꝝ. i. eorum qui fabu
lis et irrisionib; continuo gaudent

23 est qui uetat peccare pr̃ inopia, et inre
quie sua stimulabit. i. in cessatione a malo cruda
bit, q̃ non fecit, quod uolebat.

24 est qui perdet animam suam pr̃ confus
sione. i. paupertate. et perdet eam ab imprudẽ
te persona. i. male suadente ei. Persona autem ac
cepti one perdet se. i. persona accepti one male sub
consiliantis.

25. est qui pr̃ confusione promittit amico
sb̃ illud, quod non potest soluere. uel adimplere

27 Potior fur q̃ assiduitas uiri mendacis
Socides dicit q̃ sepissime proferunt pernicioſſi
ma mendacia.

31. xenia et dona exc̃cant, et quasi mutus
inore aperit conceptionem eoꝝ. mutus est species
quẽdam animalis, quæ immissa in os canis facit
ipsum

ipsum obmutescere et non posse latrare ~11~

cap. 21.

4 quasi Romphea bis acuta omnis iniqui
tas. q. sh lędit corpus et animam ideo bis acuta
dicit. et q. uitam gratię lędit et tollit, et dat seu:
affert ghęnnam inferni. et ppterea subdit. Plagę
illius non est sanitas.

6. deprecatio pauperis ex ore usq ad aures
eius. sh dej perueniet.

9. qui ędificat domum suam impendijs a
lienis. quasi qui colligit Lapides suos in Hyeme
q. d. tunc non potest fieri ędificium stabile ~

25. Homo peritus confundet a persona po
tentis. i. erubescet loqui, nisi poscente necessitate

30 Dum maledicit impius diabolum male
dicit ipse animam suam, quatenus ipse in eadem
fere damnatione est.

cap. 22

5. audax ab impijs non minorabit. sh in
vitijs eos imitans

12. Nequissimi enim nequissima uita super
mortem fatui. q. d. nequissima uita fatui peior est
qз mors ipsius.

13. luctus mortui septem dies. sh tunc sic e
rat in usu.

16 deflecte ab illo. sb stulto. et non acedia
beris in stultitia illius. i. non afficieris tedio
19 Iuramentum non dissoluet. i. legnorum
congeries~
23 Sicut cor trepidum in cogitatione fatui;
omni tempore non metuet. sb timore diuino
et proficuo.
27. In his omnibus aufugiet amicus. q. d. Ps
us amicus aliquando mimus hilarem se tibi ostendat
non multum timeas de amicitie amissione in illo
enim casu facilis est concordatio, exceptis alijs que
ibi in texte ponunt, que quoniam grauia mal desunt
sufficiunt amicitiam dissoluere.
32. omnis qui audierit. sb amicum noua
sermoni. cauebit se ab eo.

cap. 23.

.1. Domine pater et dominator. auctor deum
alloquit orando.
2. quis superponit in cogitatu meo flagel
la. i. utinam aliquis superponat flagella diuina
que retrahunt a peccato. et in cordem meo doctrinâ
sapientie, que sb firmat in bono. ut ignoratio
nibus eorum non parcant mihi. i. delictis cogitatio
num non parcant, sed reprimant peccata earum.
10. nominatio dei non sit assidua in ore tuo
sb adiurandum. et similiter nominibus sanctorum nô
ad

admisceatur. sb̄ adiurandum. / 11. seruus interrogatus assidue. i. flagellatus.

13 et si frustrauerit fratrem delictum illius sup ipsum erit. i. si falsum iurando dissimulauerit ueritatem. iurando se nescire id de quo querit' in fauorem proximi in iudicio presentatus.

15. est alia loquella. sb̄ blasphemia, contraria morb̄. i. morti obligata.

18 memento patris et matris mee. i. dei et ecclesie
~~18~~. In medio enim magnatorum consultis / ~~memento patris et matris mee. i. dei et ecclesie~~ ^
q.d. a uista de dios y de sus santos. uel consultes. i. Sabedis exeo honorem. uel in medio magnatorum. i. quamuis sus maior in fratrib̄.

30 et quasi pullus equinus fugabit. i. inmitis et uoluptati deditus.

34. Hæc. sb̄ adultera. In ecclesiam adducetur. in consilium coram iudicibus constituet

cap. 24

In hoc capite agit' de sapientia genita, sb̄ de verbo diuino; sicc' alij aliter explicent.

1. Sapientia laudabit animam suam. i. seipsam.

8. et in fluctibus maris ambulauj. sb̄ sal uando Noe ett.

11. et in his omnibus requiem quesiuj. sb̄ gratia, hominibus, et angelis: sed de hominib̄ loquit' sic', dum dicit In hereditate domini morabor

sb̄

sb patribus sanctis.) 12 Tunc præcepit et dixit mihj. sb pater æternus quatenus filium suum misit in mundum. et qui creauit me. i. posuit. Requiescat in tabernaculo meo. i. in me ipsa. qz ob dictam missionem a patre. non desijt esse filius in patre.

32. Hæc omnia liberata. sb continet liber sacræ scripturæ. nec tamen ob id caput hoc de lege ut teri, et noua explicanda est. ut quibus dam placuit.

34. Posuit dauid puero suo excitare regem Sic agit de processione sapientiæ, siue verbi diuj mi in quantum fuit homo ex Virgine in tempore. Posuit. i. promisit, uel statuit.

35. qui implet sicut tigris in diebus nouis. i. nouarum frugum.

41 ego quasi fluuius dorix. pro fluuij do rix. i. fluuij fossa.

42 inebriabo fructum partus mei. i apos tolos.

43 et fluuius meus appropinquauit ad mare. i. ad multitudinem gentium. et populorum qz significant per aquas

45 Penetrabo omnes inferiores partes terræ. ecce claritas doctrinæ Christi, et descensus ip sius ad inferos. et inspiciam omnes dormientes. sb mortuos, quatenus etiam omnes finaliter re suscitabit, et specialiter sperantes in domino.

cap.

cap. 25

9. nouem insuspicabilia cordis magnificauj
.i. de quibus nullum cor debet dubitare.

16. fidei autem initium agglutinandum ē
ej. sb timorj nam timor subsidit deo, et similiter
fides captiuat intellectum.

18. et omnem plagam. sb corporis uidebit
medicus. sed non uidebit plagam cordis.

20. et omnem obductum .i. latentiam. etnon
obductum odientium .i. clam. uel palam nocentium.

22. non est caput requies super caput colubj
sb qz uenenum in capite congregat, ut magis noce
at. 24 et quasi saccum ostendet. sb mulier
mala malitiam suam) plena dolo et horrida.

34. nondes aquæ tuæ exitum, nec modicum,
ett. i. quemadmodum dato, uel modico foramine
in uase. aquæ intus existentes paulatim erumpunt,
sic et mulieres garrula. et petulantes mil comprimant.

36. a carnibus tuis abscinde illam. sb mu
lierem non bonam. Hoc fiebat in ueteri lege per re
pudium, in noua per separationem a toro. quando
uxor est incorrigibilis abutens viro .i. extraneis se
cōmiscens.

cap. 26

1. mulieris bonæ beatus uir, numerus enim
annoꝝ illorum duplex. qr sb duplicat seu prolon
gat

gat uita illorum ex dulci consortio.) 6 dela
turam ciuitatis. i. proditionem et collectionē
populi. i. conspirationem.
7 calumniam mendacem. i falsam crimi
nis impositionem.
10 Sicut bouum iugum. sb̄ quod continuemo
uet ita et mulier negꝰ sb̄ adnatum.
15 contra omnem sagittam apperiet phare
tram. i. pudenda denudabit: scriptor enim huius
libri sui hebreus. apud gentes uirga uirilis sagitta
cōmuniter nominatur.
22. Species faciei super gtatem stabilem. i.
Sicut species faciei in gtate perfecta ualde placet
sic mulier bona in domo sua.
23. difficile exuit negocians a negligentia
sb̄ delict. grece a delicto. et non iustificabit cau
po a mendacijs labiorum. sb̄ mendacij.

cap. 27.

1. qui quere locupletari auertit oculum
suum. sb̄ a iustitia.
2. Sicut in medio compaginis lapidum pa
lus figit. g. d. et lapidum pondere premit. sic in
ter medium emptionis et uenditionis angusta
bit sonus peccatis;
5. apostata hominis in cogitatu illius. i. an
gustiā peccatores in cogitationibus suis.

7

7 Sicut rusticatio de ligno .i. labor rustici seu agricultura circa lignum, uel arborem

15. loquella multum iurans Sonzipulationē capiti statuet. sb3 Sominum timoratorum qui audierint.

23. et maledicti est concordatio. i. non solum denudantem secreta maledicunt homines; sed etiam ipsum, qui cum denudante sua secreta concordat iterum.

24 desperatio est anima infoelicis .i. secretus prudentis.

25. annuens oculo fabricat iniqua, et nemo eum abiicet. qz sb3 tenens eum secum credit esse sibi amicum.

33. Vir peccator continens erit illorum. i. utrunq; in se continebit sb3 furorem, et iram.

cap. 28

16. Lingua tertia multos cōmouit. sb3 ut etiā mediatrices adulteronum; aut susurronum inter amicos discordias seminantium.

26. in flamma sua non comburet iustos. qb3 sunt bonæ linguæ; uel qz mala lingua iniusti non preualebit contra iustos.

29. aurum tuum, et argentum tuum confla .i. sapientiam, et eloquentiam tuam tempera

cap. 29

1. qui fauet misericordiam foenerat proximo suo

.i.

.i. accómodat & succurrit in sua necessitate)

4. multi quasi inuentionem estimauerunt
foenus. i. quasi non tenerent restituere.

10. multi non causa nequitie non foenerati
sunt. i. non causa dicritie ad proximum desierunt
cõmodare.

11 Super sumulem. i. indigentem, animo for
tioz esto) et pro eleemosina non trahas illum
.i. datum illi; si non possit soluere in eleemosinam
conuerte.

21. Repromissorem. i. fidei iussorem fugit pec
catoz et immundus.

24. Repromissio nequissima multos per
didit. sb. qua fallaciter quis promittebat libera
re fidei iussorem.

29. melior est victus pauperis sub tegmine
asserum. i. in domo parua propria.

32. et potabit ingratos. i. illos, qui causalu
cri se in hospitium recipiunt, quales sunt vulgo los me
soneros. et ad hec amara audiet. illa sb que dicũ
t infine suius capitis. & illis similia.

35. gratia huc hominis habenti sensum corre
cto domus. i. si ei dicat abi domo, et improperius
foeneratoris. i. hospitantis, qui carius iusto uendit
cibaria hospitibꝫ.

cap. 30

7. Pro animabꝫ filiorum colligabit uulnera
sua

sua. sb exponendo se periculis propter eos) 27
splendidum est corbonum in epulis. i. letum ê
cor bonum in cibarijs, quę hilariter pauperib9 erogat
et distribuit.

cap. 31.

1. Vigilia honestatis. sb in oratione, et sacra
scriptura lectione. Necron ad Rusticum. Tabesa
uit carnes. et auferet somnum, pigritię sb
animę et corporis.

2. cogitatus pręscientię sb diuinę, auertit
sensum. sb abominabilo.

3. Laborauit diues in congregatione substan
tię. & in requie sua replebit bonis. g.d. el rico
cuerdo trauaja. y descansa alaueg2, o enlamu-
erte; y el pobre si es necio ninguna cosa acaudala
o grangea, porque lo gasta: o al rico el trauajo
le luce porque todo se le viene alas manos aun. in
Requie. quando duerme y descansa. y al pobre aun
trauajando, y no comiendo, parece que en estando
todo le falta.

7. Lignum offensionis. i. sicut lignum primũ
uetitum est aurum sacrificantium. i. colentium
aurum sicut idolum.

15. ab omni facie sua lacrymabit cum ui
deat. i. grauiter portabit, cum consideraueri t pau
citatem ferentium; uel illa non esse sm̃ gustum sũ
um 25. et si coactus fueris in edendo multum. i.

si

si grauatus fueris p[re] cibi nimietate. Surge e
medio et uome. s[cilicet] a societate exeundo. ne il
lic tibi contingat talis passio.

28. splendidum in panib[us]. i. in dandis eleemo
sinis. benedicent labia multorum.

29 In nequissimo pane murmurabit ciuitas
.i. in pane et diuitijs nequiter acquisitis.

41. In conuiuio vini non arguas proximus
i. ne corripias proximum uinolentum, q[ui]a sic non
audiet te. et non despicias eum in iocunditate il
lius. i. nec tunc improperes illi, ne insurgat contra
te.

cap. 32.

3. et dignationem consequaris corrogationis
i. co[m]munitatis per te bene gubernatae.

14 ante verecundiam p[rae]ibit gratia. s[cilicet] di
uina. et pro Reuerentia accedet tibi bona gratia.
.i. gratiae augmentum, uel fauor hominum.

15. hora surgendi non te trices. i. non sis tar
dus uel nimis uelox, aut hora surgendi non te trices
i. torqueas crines more mulierum effeminaté.

26. a filijs tuis caue. i. ne amore illorum im
pie lucreris.

cap. 33.

4. qui interrogationem manifestat para
bit verbum, i. qui interroganti respondet dubia
&

declarando ipso parat iam verbo suo uel pa
rabit verbum iuxta capacitatem audientium.
uel qui interrogationem manifestat. i. prela
tus aut magister verbum parare debet iuxta ca
pacitatem audientium, aut interrogantium.

6 equus emissarius. sb3 ad equas foetandas
sic amicus subsannator, sub omni supra sedente
sinistr. q. d. sicut equus emissarius submittur gra
tia sedentis, sed equae nisi, sic filius amicus blandi
tur non amici causa, sed cōmodi sui.

7 et annus annum a sole? i. annus solaris
superat lunarem. a sole. sb3 causa est. uel a sole
re? uel annus annum superat. i. excedit eq3 sol
magis influit aut calefacit uno anno, q3 alio, aut
uno tempore q3 alio.

9 et in illis. (sb3 temporibus) dies festos cele
brauerunt ad horam. sb3 a lege determinatam.
sicut 23. a uespere in uesperam etc.

10. exipsis. sb3 diebus, exaltauit et mag
nificauit deus. sb3 alios pr3 aliis magis solemnes
effecit.

12. exipsis. sb3 hominibus. benedixit et ex
altauit. sb3 specialiter modo ut Abraham isaac Ja
cob. etc. exipsis maledixit. sb3 Chore dathan
etc.

15. duo contra duo. et unum contra unum
sb3 duo mala contra duo bona. et unum malum cō

tra

tra unum bonum) 30 . non amplices scilicet seruum maleuolum Super omnem carnem . i. nulli Domini illum preficias.

31 . In sanguine anima comparasti illum. scilicet seruum fidelem pro tuenda uita tua, que co(n)sistit in sanguine ut dicit leuit. 17.

cap. 34

3 ante faciem Domini similitudo alterius Domini . i. ficta in speculo ad modum somniorum

11 . qui implanatus est . i. deceptus . abundabit nequitia, i. nequitie cognitione, uel affectione.

13 . aliquoties usque ad mortem periclitatus sum . scilicet in acquirenda notitia greca lingue et scientiarum; quia auctor licet esset iudeus natione, grece tamen scripsit hunc librum; et etiam d. Hieronimus in epistola ad Paulinum dicit se multa pericula ob scientiam acquirendam passum fuisse Platonem.

26 . qui aufert in sudore panem . i. in sudore acquisitum, uel qui in angustia constituto et egenti non subuenit. quasi qui occidit proximum suum.

28 . Vnus edificans, et unus destruens . i. unus orans pro alio indisposito et malo, qui destruit malis operibus et ab alio male dicit.

30 . qui baptizat a mortuo . i. emundat a tactu mortui . num. 19 . et iterum tangit eum, quid pro

proficit sanatio illius.

cap. 35

18 exclamatio eius. s. viduæ super dedu centem eas. s. lachrymas eius. q. d. exclamatio et lachrymæ viduæ super affligentem ipsam, et cogẽtem flere.

19 et dominus exauditor delectabitur in illis. q. d. libenter exaudiet. Compluten. non delectabit. q. d. displicebit ipsi iniuria, quæ flere facit.

21 et donec propinquet. s. oratio ad deum. nõ consolabit. s. orans.

24 donec reddat secundum opera Adæ. s. reddat dominus secundum opera hominum. Adã enim hebræis nomen cõmune est.

cap. 36.

3. alleua manum tuam super gentes. i. eleua. 4 In conspectu eorum sanctificatus es in nobis. i. nos per flagella ab idololatria reducẽs.

11 in ira flammæ deuoret. s. infernalis qui saluat. i. qui in præsenti uita de idolatria cõmissa non punit.

13. congrega omnes tribus Iacob. hoc ideo dicit quia tribus tunc erant nimis dispersæ

primogenito tuo 14 miserere israel quem coequasti. i. comparasti. exod. 4. uel ^ Sabuisti loco primogeniti.

19. da populo secundum benedictionem

^ scilicet qua benedicebat populum. Aaron. sup̄ num. 6. nº. 24

23. omnem masculum excipiet mulier

i. magis gratanter pariendo suscipit masculum

p̄ foeminam. et si quando p̄ filia sit illi magis

ex pediens, p̄ filius.

25. si est lingua aerationis. i. Viri in aliqua

arguentis uxorem. est et lingua mitigationis i.

amoris statim in eam. non est uir illius secundū

filios Sominum. i. est p̄ alijs Sominib9 foelix uel

omnium Sominum foelicissimus.

cap. 37.

8. omnis consiliarius prodit consilium. i.

dat illud petenti sub specie boni. sed est consilia

rius in semetipso. i. qui consulit ad proprium suj

tantum cōmodum attendens.

10. ne forte mittat sudem in terram. i. offē

sionem, seu impedimentum contra te.

12. cum negociatore de traiectione tracta.

i. de permutatione et contractib9.

28. Deus autem israel. i. populi dei. innume totius

rabiles sunt. licet singulares persone de hoc popu

lo moriant.

cap. 38

11. da suauitatem. et memoriam similagineā

i. oblationem farine tritici delicatissime.

14. ipsi uero Dominum deprecabuntur. uidet

lo

Loqui de mediis spiritualibz.

16. fili in morte produc lachrymas. sbz in
tumulum patria temperate tamen.

18 et fac luctum propter detractionem. i. ne
dete fiat murmurator.

20. in abductione permanet tristitia. i. in
deviatione a bono.

22. nec enim est conuersus. i. reditus aduitā
et huic nihil proderit. i. defuncto nil proderit te
affligendo.

23 ~~24~~ 23. memor esto iudicij mei. Sc dicit ineiden-
ter ex persona defuncti. Tibi hodie. i. paulo post.

24 ~~25~~ 24. In requie mortui requiescere fac memo
riam eius. i. super sepulturam in qua requiescat
sepulchra q dispica. ut fecit Symon. 1. machab. 13

25 Sapientiam scribe in tempore vacuitatis
sbz o magister. uel prelate. quando ab alijs operi
bus cessas. uel ieiunus stomachus. uel tempore pau
pertatis. vnde dixit secundus philosophus. q pau
pertas est scientie repertrix.

39 Sed et creaturam qui confirmabunt. i. cre
aturam mundi inuocando sbz et imitando ipsam natu
ram. conquirentes, si sbz artifices manuales sci
entias, et cognitionem legis a magistris. et prelatis

cap. 39

8. Si enim dominus magnus voluerit. si. pro
q. uel quando.

15 Si permanserit nomen eius. i. diu uixerit

de

derelinquet plus q̃ mille . s. ~~[illegible]~~ dis
cipulos doctos. Si requieuerit i. cessauerit a
uita, proderit illi.

16. adhuc consultabor. i. meditabor ut furo
re enim repletus sum. i. feruore.

17. In uoce dicet. s. in uoce exteriore dicit spi
ritus meus interior. Obaudite me diuini fructus
i. uolentes deo fructificare per contemplationem.

23. quoniam in precepto ipsius placor fit. i.
tempestas in mari ut patet Ionę. 1. Et non est mi
noratio. i. defectus. In salute ipsius. i. per ipsum
facta.

28. et quomodo cataclysmus aridã ine
briauit. i. diluuium terram tantopere madefecit

30. nequissimis bona et mala. i. quę sunt bo
na ex natura sua sunt malis ad abusum.

31 Initium necessariæ rei ferrum. s. pro ins
trumentis artium.

33. Sunt spiritus. s. maligni. qui ad uindic
tam creati sunt. s. ut in eis diuina eluceat iustitia
puniens eos. uel etiam deseruiendo deo tanq̃ mi
nistri quibus mediantibus deus suam exequitur uin
dictam.

34. furorem eius qui fecit illos confundent
q̃ ex parte sua male exequent iustas poenas a deo
peccatoribus inflictas.

37. In mandatis eius epulabunt. i. quasi de
uorabunt impios, eos affligendo. quando dominus uo
luerit.

38

38 propterea ab initio confirmatus sum. i. sta
tui firmiter vitare peccata.

40 Non est dicere hoc illo nequius est. q. d.
omnia opera domini, ut ab ipso sunt bona sunt.

cap. 40

6 modicum tanquam nihil in requie. i. modi
cum requiei pro nihilo reputat. et ab eo. s. modi
co in somnis. s. uident insomnia, quae mentem
turbant.

7 In tempore salutis suae exurrexit. s. a som
no, uel per superbiam elatus. et admirans ad nullu
timorem. s. quia nihil timebit, neque homines, neque
pecora.

8. et super peccatores septuplum, quia peccatores
pluribus modis cruciabunt

14 In aperiendo manus suas, s. ad male reci
piendum laetabitur.

15. et radices immundae super cacumen petrae
sonant. s. non habent firmas radices.

22. desiderabit super hoc uirides sationes
hoc ideo dicit, quia magis delectant opera naturae quam
artis.

25. aurum et argentum est constitutio pedum
uel constituet pedem. i. est sanitas uel firmitas

28. et super omnem gloriam. s. temporalem
operuerunt illum. s. benedictiones operuerunt
timentem deum.

29. fili in tempore uitae tuae ne indigeas. i. ne
sis

ses ociosus q̃ ad ocium sequit indigentia. me
lius est enim mori. sꝫ corporaliter, q̃ indigere
sꝫ ociosum esse, q̃ multam malitiam docuit ocio
sitas.

30. Vir respiciens immensam alienam non̄
respectus eius in cogitatione vultus. sꝫ honestate
guirendj.

cap. 41

4 Incredibly. i. cui non credit. neq̃ succurri
t in necessitate sicut lazaro nemo dabat quip
dit sapientiam, p̃z senectute sꝫ deficiendo.

7 accusatio. i. excusatio. g. d. non est in inferno
excusatio uita, dicendo si diutius uixissem melora
operatus essem.

17 disciplinam in pace conseruate filij. i.
alios corrigendo, et pacem cordis faciendo.

20. non est enim bonum omnem irreuerentiam
obseruare. i. aliquam habere contra magistrum.
uel ir reuerentiam pro reuerentiam. i. pudorem. q̃
ce verecundiam. g. d. non omnis uerecundia appro
bat. uel g. d. non est bonum iniurias seruare ad
uindictam. et non omnia omnibꝫ bene placent
in fide. i. multa fideliter possunt reprobari. uel
non omnia probant uere.

24. De discubitu. sꝫ immodesto. q̃e discu-
bitu super cubitum. In Panibus. i. in cibo capiendo
uel. g. d. de primo accubitu in mensa alterius. et
ab obfuscatione dati. et accepti. sꝫ proueturpi.

25

25 a salutantibꝫ desulentio. ga signum est eos odij causa non resalutare.

cap. 42

1 non duplices sermonem audity. i. nonite res sermonem in secreto auditum

2 de lege et testamento altissimi. i. usta transgrediendo ne confundaris.

5 seruo pessimo latus sanguinare. i. filium aut seruum usqꝫ ad effusionem sanguinis berberare.

6 super mulierem neguam bonum est signum. i. signaculum, aut clausura

7 ubi manus multa sunt sbi ad capiendum parate. claude. sbi res tuas perdiligenter custodiâ.

10 neguando polluat in virginitate sua, aut certe sterilis efficiat. sbi propter frequentiam concubitus, ut accidit meretricibꝫ, quæ raro impregnâtur.

12 nolui intendere omni homini in specie. Sodomiam dicit ga tunc homines erant proclives ad sodomiam.

14 melior est iniquitas viri. i. minus mala et contagiosa ad habitandum in una domo, qꝫ mulier benefaciens. i. adducens et solicitans ad cohabitandum. uel g. d. minus periculosum est castitati conuersari cum malo homine, qꝫ cum bona fœmina.

19 conspexit dominus in signum acuj. i. de

cer

cursum totius mundi. uel temporum signa.

23. et tangs scintilla qua est considerare. i. gs uel sic opera dei sint magna, sunt tamen sicut scintilla diuine virtutis.

24. et in omni necessitate omnia obediunt ej. .i. quando est utile.

25 omnia duplicia et unum contrarium i. composita et elementa cum duabus qualitatib9.

26. quis satiabit uidere gloriam eius: i. nullg uel omnis.

cap. 43.

1. altitudinis firmamentum pulchritudo eius est. i. ex altitudine et species coeli in visione gloriae. i. gloriosa conspicitur. uel pulchritudo eius .i. dej, effectiue mirum. in visione gloriae .i. uale de gratiosa et admirabilj:

2. sol in aspectu annuncians in exitu. i. in occasu annunciat lucem aliorum astrorum. qug in suo aspectu. et presentia non poterant uidej.

3. fornacem custodiens in operibus ardoris. i. fornacis instar est in calore sol.

4. Tripliciter sol exurens montes. i. minus uel tripliciter. gz primo illuminat montes. secundo gz diutius dum occidit est in illis. tertio gz breuior est radius solis tangens montes.

5 In sermonibus eius festinauit iter. i. ex ordinatione et iussu dej

9 uas castrorum in excelsis. i. siderum ordinate

te in coelo sitorum.) 14 Imperio suo. sb3 dei accelerauit niuem.

17 In uoluntate eius. sb3 dei. aspirauit notus. i. australis uentus.

19 et sicut auis deponens ad sedendum. sb3 alas suas colligens, ad sedendum super arborem, & g aut ramum. et sicut locusta demergens. sb3 se in terram.

21 et dum gelauerit fiet tanq3 cacumina tribuli. q2 huius modi cacumina sunt alba. et dispparet ad modicum uentum.

24 medicina ~~nebulae~~ omnium in festinatione nebulae. sb3 calida, quae peruentum australem adducit contra exustionem Aquilonis.

25. In sermone eius. sb3 dei siluit uentus.

28 propter ipsum. sb3 deum. confirmatus est itineris finis. q. d. consequit unumquodq3 suum procedendo finem.

36 multa absconditia sunt maiora his. sb3 angeli etc.

cap. 44

4. et imperantes in praesenti populo. i. in illo tempore.

9. et sunt. sb3 alii in tpore infideles, quorum nō est memoria. sb3 in bonum.

23. et haereditare illos a mari usq3 ad mare. sb3 a mari occidentali, quod solet magnum uocari usq3 ad mare mortuum. et a flumine. sb3 euphrate usq3 ad

ter

terminos terre. sb promissionis date Jacob. et
filijs eius duodecim tribubus.

27 et conseruauit illi homines. grec. hominē
sb moysen misericordie. Inuenientes grām
in oculis omnis carnis. i omnium hominum.

cap. 45.

9 et coronauit eum. sb Aaron. In uasis vir
tutis. i. ornamentis. que passim hebraice Vasa
minarū.

10 circumpedes. i. sandalia. uel ueste talarem

11 dare sonitum in incessu suo in memoriam
sb. q. data est lex in sonitu tube exod. 20.

14 coronam auream super mitram eius. i. li
gata pars eius superior super mitram, nam pars eius
inferior erat infra mitram supra frontem cadens
corona autem hec erat lamina cingens frontem.
mitra autem cydaris. seu tyara.

15 sic pulchra ante ipsum non fuerunt aliqus
q ad originem, alias orientem. uel usq ad origi
i. mundi principium.

18. compleuit moyses manus eius. i. consecra
uit.

19. factum est illi testamentum ꝑternum
. i. multo tempore duraturum.

22. contra illum. sb Aaronem et moysem.
steterunt alieni. sb a genere sacerdotali. num. 16

24. fecit illis monstra et consumpsit illos in
flam

18 flamma. q.d. feat in illis mira iudicia et supplicia insolita percutiendo eos plaga prodigiosa.

31. et gloriam ipsorum in gentem eorq eternam. i. multo tempore durantem sicut montes dicunt eterni. psalm. 75. illuminans tu mir. amō tuos. et.

cap. 46

6. et audiuit eum in saxis grandinis. sb̄ q̄ misit deus pugnante Iosue contra hostes fugiētes a filijs Israel in descensu Betheron. ut dicit Iosue. 10 ℣.

10. In terram q̄ manat lac et mel. i. abundat in pascuis animalium vnde est lac. et abūdat similiter in arboribus in quibus mellificant apes abundanter.

13. et Iudices singuli suo nomine. consequēter ponit Samuel iudicium.

17. et audit deum Iacob. i. audiuit Samuel deum sibi loquentem, et reuelantem. 1. reg.

19. In oblatione uiri inuiolati. sb̄ Samuelis anarita non corrupti.

23. et post hoc dormiunt, et noturno fecit regi. Sine ued et colligi Samuelem uere fuisse suscitatum tempore Saulis et phytonissa. exaltaut uocem eiq̄ de terra. sb̄ surrexit. delere impietatem gentis. i. Saulis a Philisthinis.

cap. 47.

9. In omni opere dedit confessionem. sb̄ Dauid sancto

Sanctu. i. deu. In Verbo gloriæ. i. in factis glo
riosis. uel gloriam deo attribuendo.

13. Christus purgauit peccata ipsius. iam
supra audiu. c. 24. tractauit, de incarnatione
sapientiæ increatæ et ut dicat hebr. 13. Christus
heri et hodie et in sæcula.

14. Post ipsum sb̄ dauidem surrexit filius
sensatus. sb̄ salomon. et propter illum. sb̄ dauid
dem. deiecit deus sb̄ omnem potentiam inimicor
20 collegisti quasi aurichalcum aurum. i. im
posuisti et accepisti tributa auri et argenti quasi
essent aurichalcum et plumbum. dicit autem hu
dedisse maculam in gloria sua, ett et collegisse quasi
aurichalcum. et plumbum. qz licet illud ex magna
industria fecerit, fuit tamen auaritiæ signum et
nota. unde dicit. ad Roboam. 3. reg. 12. pater tu
us durissimum iugum imposuit nobis.

21. Potestatem habuisti in corpore tuo. sb̄ ad
implendum corporis uoluptates licentiosus fuisti.

27 et dereliquit post se de semine suo gen
tis stultitiam. i. Roboam filium stultum ett.

29 et Ieroboam filium nabath. qui peccare
fecit ett. i. etiam pauerbit populum a deo.

31 usq; dum perueniret ad illos defensio. i.
licentia Cyri Regis persarum. ut reg dispersos ett

cap. 48.

2 et imitantes illum. i. etiam imitari uolé
tes.

ter sb sacerdotes Baal .3. reg. 18. a populo in terfecti. qz ignem non attulerunt decoelo sicut fecit Helias. non enim poterant sustinere pre cepta domini. i. resistere illis.

3. deiecit a se ignem terrae .i. oratione fecit illum ad terram descendere.

6 qui deiecisti reges ad perniciem. sb Achab et Iesabel.

7. Insyna iuditium. sb secretum dei. qus re seruauit 7 V. uirorum. qui non coluerunt Baal - existimante Helia se solum remansisse fidelem 3. reg. 19. et in Horeb iuditia defensionis. i. di uina ultionis. quibus dominus precepit Helie inun gi Heliseum in ephetam. et Azael in regem syrie. et Iehu filium namsi in regem israel ad interfe ctionem idolatrarum. 3. reg. 19.

8. qui ungis reges ad pœnitentiam. i. ad pu nitionem ut dictum est.

10. qui inscriptus es in iuditijs. i. deputatus ut ueniat tempore iuditij ultimi precursor. malach. ultimo

27. Spiritu magno. i. ephetico. Videt ultima. sb de christo uidit multa Isaias. consolatus est lugentes sb predicens liberandos esse de captiuitate, semper eos tum a peccatis. In sempiternum. i. seculi finem. iunge cum sequentib9.

cap. 49

Sic agit de patribus qui iam erant tempore transmi

gra

gratonis .) i. memoria Josie in compositione
odoris. pro uelut compositio odorifera. facta opere
unguentarij. q. d. suauissima.

2. et ut musica in conuiuio uini. i. Lauto.

3 ipse diuinitus directus in poenitentia gen-
tis. i. ad poenitentiam. q. d. uitæ reformationem
per poenitentiam.

4 et gubernaut ad dominum cor ipsius. i.
Suum.

5. Preter David et Ezechiam et Josiam om-
nes peccatum cõmissere. omnes. i. fere omnes, nã
fecerunt et alij quidam etiam boni. uel intellige ita
ta sequentem nstationem peccatum idolatriæ. uel
quati, seu potius q. excelsa non abstulerunt, qui
niam alia peccata etiam prædicti tres admiserunt.

8 Incenderunt ciuitatem ett in manu Iere
mie. i. iuxta ea, quæ illis Ieremias prophetabat

11. cõmemoratus est inimicos in imbre. i. in
imbris figura, unde Ezechi. 13. et. 28.

12. et duodecim prophetarum ossa pullulẽt
de loco suo. i. reuiuiscant.

18. et ossa ipsius post mortem uisitata sunt. i.
assportata post mortem suam. et Prophetauerunt.
hucest post mortem Joseph ostenderunt illum esse
Prophetam, qui genes. ultimo dixit post mortem me
am dominus uisitabit uos, assportate ossa mea uobis
cum.

19. Seth et Sem ett superomnem animam ino

rigine

zgine Adam. i. in ratione principij omnium exce//
dit Adam. Vel ista diu in ratione principij hominū
alios excedunt, qz seth filius fuit Adam, et sem filius
noe, et sic in origine Adam idem erat ac in origine
hominum, et eorum productione, seu multiplicatio
ne

cap. 50

2. Templi etiam altitudo ab ipso. sb̄ symone de
quo hic fit sermo, et dicit fuisse tempore Ptolomei philo
adelphi, fundata est. i. resarcita quodammodo
et ad firmitatem reducta. duplex ędificatio et
excelsi parietes templi: hoc idem dicit qz aliqua
erant reparanda de lapidibus, aliqua uero de ligno
nis.

16. Libauit de sanguine uitę. i. uinum obtulit
17. effudit in fundamento altaris. sb̄ qz a sum
mitate usq; ad fundamentum altaris decurrebat ui-
num effusum deo libatum.

24. et plus oraui. i. prolixe. uel magis ac ma
gis.

27. Duas gentes odiunt anima mea. sb̄ seir seu
esau et descendentes ab eô quī habitabant in monte
seir gen. 32. et persecuti sunt descendentes a Iacob,
sicut et ille ipsum Iacob fratrem suum gen. 27. et
secunda gens est Philisthijm, seu philisthiim qui
sentiebant populum israeliticum ut patet. 1. reg. in
multis locis, Sas ergo duas gentes odit dominus.
Tertia autem gens non est quam oderim. sb̄ quantum

ista

sb̄ idumę os.

istas duas. uel tertia autem non est gens, i. non
est digna nomine gentis. Sic Samaritani conflati
ex uarijs gentibus. uide. 4. reg. 17. quamoderim
i. quam magis q3 duas pz3dictas odio habeo. qz etis
ti infestissimi fuerunt populo dei. et fuerunt sama
ritani (respondentes hgrethicis nr̃i temporis, sicut
et illi duo duobus generibus gentilium) qui habitaue
runt jn Sichem usq3 ad tempora Xpisti dominib3
annis 4 / in samariam a Rege Assyriorum adducti
ut patet loco citato 4 reg. 17. ubi habitauerunt et
in locis circumuicinis. et hic est stultus populus.

29. doctrinam sapientiæ et disciplinæ scripsit
in hoc duce isto Jesus filius Syrach Hierosolimita
Sic explicat auctor libri istius. quirenouauit. Sic
scribendo.

31. qz lux dei uestigium eius est. q.d. ambulat
in luce dei.

cap. 51.

36. assumite disciplinam in multo numero
argenti. i. pz3 multo numero. q.d. anteponite
illam, qz in illa latent thesauri dei.

38. operamini opus vestrum ante tempus.
Sic retributionis. q.d. maturé.

~ In librum isaiæ prophæ

r Propheta procedit cõminando per cap^ta. 39. et deinde consolando per cap^ta. 27. quasi per tragediam et comediam.

cap. 1.

In hoc primo capite introducit exprobratio multiplicis iniquitatis Iudeorum.

cap. 2.

In hoc capite nouæ gentes ac nouæ legis electio

cap. 4.

1. apprehendent septem mulieres virum unum q.d. ne sine liberis moriant incurrentes maledictum legis. septem mulieres solicitabunt uirum unũ erit enim penuria uirorum ꝓ interfectos et captiuatos a Nabuch^o. tempore Sedechiæ regis, et captiuitatis duarum tribuum. uel ꝓ quo de Christo dño viro, quem omnes animæ deuote sequentur. et de eius dem aduentu; cui concordat finis eius dem capitis.

cap. 5

1 Cantabo dilectorme. i. des. uel ꝓ dilectorme uel dilectorme. i. populo iudeorum. Canticum patruelis mei. i. Christi domini descendentis a patruis meis, et ex eadem gente nati, qua ego. Vineæ suæ. i quod ipse cantauit, sicut composuit vineæ suæ. i. domui israel. Vinea facta est dilecto meo. i. patri. In cornu, hoc est in fortitudine in monte excelso. filio

olej

olej. sc. unctio lętitię uel oliueti, qui est prope Hie
rusalem.

10. decem iugera Vinearum facient lagun
culam unam. etc. i. steriles erunt, qr male acqui
ritis, quę tenetis.

cap. 6

6. Et in manu eius. sc. seraphim. calculus
quem forcipe tulerat de altarj. per calculum in
telligit donum prophetię tunc prophetę datum
neqz altare, aut tactus iste oris intelligendus est
materialiter. ista enim fiebant imaginaria uisio
ne, non corporali igniti carbonis contactu.

cap. 7.

In hoc et sequenti octauo capite agit de libera
tione Achaz, de manibus duorum regum. sc. Ra
sim regis Syrię, et filij Romelię regis israel –
et in cap. 9. et 10. prosequit beneficia suo tempo
re a deo exhibita iudęis.

8. caput syrię damascus, et caput damasci
Rasim. q. d. non erit caput ipsius Hierosolimę
nec dominus eius

18. sibilabit dominus muscę. quę est in extre
mo fluminis ęgypti. i. inspirabit. aut uocabit ę
gyptios ob multitudinem muscarum nomine signi
ficatos. et Api quę est in terra Assur. i. Assyrijs sic
uocatis, qr habent maiorem fortitudinem, et uelut a
culeum, qr pungunt alias nationes.

25 nonueniet illuc terror spinarum et uepriuum. q. d. qr dominus seruabit terram in puritate sua.

cap. 8

6. Pro eo q abiecit populus iste aquas Syloe. i. regnum domus dauid pacificum et quietum.

cap. 9.

1. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon. Hoc aliqui explicant de prima captiuitate duarum tribuum. et de secunda residui populi prima autem ex istis captiuitatibus fuit duarum tribuum ultra Iordanem cõmorantium facta per Theglathphalassar. ~~4 reg. 15.~~ qui deinde transiens Iordanem captiuauit multos de Zabulon et Nephtalim. 4. reg. 15. et hoc exponunt prędicti auctores quod hic dicit primo tempore alleuiata est terra Zabulon. et terra Nephtalim. sb a peccatis quibus premebat eorum habitatoribus in captiuitatem ductis. 2a captiuitas de qua (aiunt) hic fit mentio facta est per Salmanasar. 4. reg. 17. quando cepit Osee Regem Israel, et residuum populi in Assyrios transtulit. et de hoc explicant quod hic dicit nouissimo aggrauata est uia maris trans Iordanem etc.

Regem Assyriorum

Regem Assyriorum

Sed intelligendus est propheta de primo tempore incarnationis dominicę, et de ultimo prędicationis eius, in quo etiam multi ex conuersis iudęis ad uomitum reuerti Christum dominum sunt per

dicit autem terra aggrauata calamitate captiuitatis et dicit uia maris qz est uia publica qua a Iordane ad ma

mare mediterrane
um. et a mari hoc
ad Jordanem mer
ces deferebantur

persecuti. cap. 10

5. Vę Assur virga furoris mei. Assur est in
Datiuo, ut ipsi fiat cõminatio, uel in nominati
uo quasi ei esset Dominus percussurus populum
30. Himi uox tua filia gallim. gallim est
mons. sub quo quędam ciuitas est. quę eius filia di
cit more sacre sripture quasi ab eo munita et defen
sa. reliquę autem. quę hic numerant sunt ciui
tates israel, quas pertransiuit et expoliauit Senache
rib.

cap. 11.

14. et uolabunt in humeros Philisthijm ad
mare. Sic uel intelligit persecutio contra gentiu
de quibus hic fit mentio; uel q̃ omnia futura erant
peruia Apostolis prędicantibus. q̃ sicut nullus septē
trionalis sine impedimento transit Egyptum, et intrat
mare, sic apostoli sua prędicatione.

cap. 13.

Loquit̃ ꝓpheta in hoc capite contra Babylonem,
et de iudicio sermonem facit: et ita per stellam,
solem, et lunam Principes. Rex Balthasar et Re
gina intelliguntur.

10. quoniam stellę coeli. et splendor earum non
dabit lumen suum ett explicando de iudicio. sicut
est. q̃ ines dę luminaria coeli obtenebrabunt.

12. preciosior erit uir auro. et homo mundo ob
tizo. q̃ omnerarum preciosum est pauci homines

erunt

erunt. hoc est pauci saltem qui nomen hominis
per iustitiam. et sanctitatem mereant.

14. Et erit quasi damula fugiens. sb leone.
et quasi ouis. sb fugiens lupum.

22. et Respondebunt ibi ululæ. aues sunt.
chald. cati. 70 onocentauri. et sirenes chald
draones. In delubris uoluptatis. chald. et 70. in
domibq. g. d. in domibq quę erant olim delitiosq. uel
qr eis abutere ad illicitas uoluptates.

cap. 14.

7 conquieuit et siluit omnis terra. sb a fletu
superte o diabole, uel Nabuch. qr quando mortuus
est. uel qr in mortis victoria, quæ somnus dicit ab
sorpta est mors

25. ut conteram Assyrium. i. Senacherib. in
terra mea. 4. reg. 19. et auferet ab eis. sb iugis
iugum eius.

29 de Radice colubri egredietur regulus. i. de
dauide. et alijs Regibus potentissimis, qr dauid con
tra Philisthęos dimicauit. orietur regulus. hoc est bati
liscus (sic dictus a basilebs græce quod regem sonat)
qui fuit sanctus ezechias. contra philisthęos egregia
faciens. Chald. totum locum sic reddidit. de filijs filio
rum Iesse egredietur Christus, et erunt opera eius in
nubibus quasi serpens uolans. et semen hoc. absorbens
uolucrem. i. uolantes serpentes (ut trans ferunt sep
tuaginta) sb philisthęos elatos ex victoria habita tẽ
pore Achaz.

cap. 15

1. Ar. urbis est nomen / 2 ascendit. s[cilicet] moab
domus. chald. in domos. Hebr. in Beth. i. in domum, s[cilicet]
templum idoli, quod erat in arce Dibon.

~~i. Ar. urbis est no~~
~~men / 2. Ascendit~~
~~s[cilicet] moab / domus~~
~~chald. in domos hebr.~~
~~in Beth. i. in domu[m]~~
~~s[cilicet] templum idoli~~
~~quod erat in arce Di~~
bon.

9. ponam super dibon additamenta. i. co[n]
gregationes exercitus. Leonem. i. Nabuch[odonoso]r. in
reliquijs terræ. s[cilicet] ut decipiat eas.

cap. 16.

1. emitte agnum. d. d. t. de petra deser
ti. Petra ciuitas erat moabitarum, de qua erat
Ruth moabitis, ex qua Christus dominus des
cendit s[ecundu]m carnem. deserti autem dicit. i. a deo
deserta propter peccata.

2. sic erunt filiæ moab in transcensu Arnon.
Arnon fluuius est in finibus moabitarum. quem tra[n]
sibant moabitæ fugientes de assyrijs.) 13. ad moab. i. contra moab.
÷ 14 In tribus annis quasi anni mercenarij au
ferre gloria moab. hos tres annos, quidam nume
rant a morte Achaz; sed minus bene, alij a cap
tiuitate regni israel; alij a captiuitate regni Juda
Rab. Salom. dicit q[uod] Salmanassar tribus annis pug
nauit contra samariam, in quibus habuit milites
moabitas; et pro his tribus annis puniunt a domi
no, quibus stipendiati, et sicut mercenarij erant.

13. Loquutus est do
minus ad Moab
ex tunc. s[cilicet] qua[n]
do creatus est, quia ait
dominus moabitæ
et Amonitæ non
intrabunt in eccles
siam meam: uel
ex tunc. i. ex quo
præsciuit ea.
14 et nunc locu
tus e[st] d[omi]nus. s[cilicet] q[ua]n[do]
loquit[ur] propheta ÷

cap. 17.

2. derelictæ ciuitates Aroer. Aroer est prouincia
Syriæ.

4. et erit in illa die attenuabit gloria Jacob.
vertit contra israel, quia confidebat in adiutorio Sy
rorum, et damasci magis quam in deo.

5. et erit sicut quærens spicas in valle Raf
haim

Raphaim. Locus est in India, ubi pugnauerunt
Philisthej contra dauid. 2. reg. 5. ~ 11 ~

cap. 18.

~ 1 ue terræ cymbalo alarum, quæ est trans
flumina æthyopiæ. 2. ue ægypto. quæ in umbra
alarum suarum emittit auxilium duabus, sicut
Damascus decem tribubus ~ 11 ~

2. In uasis papyri super aquas. papyrus iun
cus quidam erat in ægypto. ex quo nauicula fiebat
ab ægyptijs, et q2 in tabellis ex eo factis primo ince
perunt homines scribere, ideo postea papyrus carta di
cit.

7 deferet munus domino exercituum a populo
diuulso et dilacerato. sb abhosthus, sed per cyrum rec
tituto. a populo terribili post quem non fuit alius. i. ab
Sothb9 terribilib9 (quales nulli alij fuerunt) dilacera
ti sunt: uel a populo terribili9 quales nullus alius fuit
g. d. tales fuit populus ille hebræus. a gente expectante
expectante. sb promissa falsa; uel expectante (frus
pectando) consolationem a deo.

cap. 19

4. et arescet aqua de mari. i. de mari ti de la
cu: uel per hyperbolem dicunt ista ad denotandam
tribulationem maximam. g. d. no hallaran agua en
el mar etc.

13. Stulti facti sunt principes Taneos. Taneos me
tropolis est ægypti, in qua multa signa fecit moyses. e

mar

emarcuerunt Principes memphios. i. os, uel ex
ore eloquentia, ciuitas erat magicis artib⁹ dedicata
16. In die illa erit ℰgyptus quasi mulieres. q.
d. infirma. et imbecillis.
18. In die illa erunt quinq; ciuitates in terra
ℰgypti loquentes lingua chanaan. hoc intelli
gũt de prædicatione, per sermonem apostolum. et
martum euangelistam factam, qua ℰgyptij in Chri
stum crediderunt. et multi ex iudæis. qui ibi a tem
pore machabæorum erant dispersi reducti sunt ad bo
num regimen; et dicit q̃ loquent lingua Chanaan
uel hebraica, qua primum deus colebat: ciuitas
uero solis, uel est Alexandria a cibus sole illumina
te sic dicta; uel Heliopolis et cum ea alie quattuor
præcipue sb⁹. ^

23. et seruient ℰgyptij Assur. sb⁹ prædicando ut ℓ los lucrent, q̃ primo conuerten tur ℰgyptij, et de inde assyrij ℰgyptiorũ admixtis

cap. 20

Hic consequenter ponit punitiõ ℰgyptiorum per Thartam Principem ett.
1. cum misisset eum Sargon. i. Senacherib.
5. Timebunt et confundent. sb⁹ israelitæ, uel ℰgyptij.
6. et dicet in die illa habitator insule huius
.i. Israelita aut ℰgyptius.

cap. 21

1. onus deserti maris. i. Babylonijs. seu rursũ Assyrijs.
2. ascende Elam. i. ó tu persa, ℓ lamentum Persiæ est. omnem gemitum eius cessare fecj. eius

.i.

1. illorum, qui gemebant a facie regis Babylonis
3. Propterea repleti sunt lumbi mei dolore et
vox est chaldeorum, seu prophetæ nomine ipsorum.
7. et vidit currum duorum equitum. i. diver
sum de equitantium.
8. et clamavit ut leo. sb Darius Super specula
Domini.
10. onus dumæ. i. idumeæ. ab edom et seyr-
11. custos quid de nocte? i. dominedeus quantum
manet de nocte huius captivitatis.
12. Venit mane et nox. sb consolatus libertatis
et captivitas a deo. vel mane et nox. i. Christus qui
est lux gentibus, et tenebra Iudeis.
16. adhuc in uno anno. i. post unum annum cap
tivitatis Iudeorum, quem considerabo, ut dem deo
bis poenas debitas ~~sicut mercenarij~~ quasi in anno mercenarij. sb
quasi in anno — qui
f annum locat operas suas. auferet omnis gloria ce
dar. i. agarenorum descendentium a cedar filiorum
eli.

cap. 22

In hoc capite loquit pphetа contra Hierusalem
1. onus vallis Visionis. i. Hierusalem, quæ licet sit
sita in monte, tamen etiam est in valle, qua adaliquâ
sui partem. cõminat ergo regno Iudæ, sive Hierusa
lem, maxime regibus, et sacerdotib9.
8. et vidisti in die illa armamentarium domꝰ
saltus. i. locum ubi reponebant arma tempore Salomo
nis

nis. ac illis te munias contra chaldeos.

9. et congregastis aquas Piscine inferioris. sb ad prouidendum uobis, et equis de aqua tempore ob sidionis.

10. et domos Hierusalem numerastis. sb ud ad pgl'ium. uel ut illis taxatam alimoniam pgbere tis. 11. et lacum fecistis inter duos muros. sb ad defensionem ciuitatis. et aquam piscine ueteris. sb restituistis, ut aqua uobis non deesset. et non respexistis ad eum, qui fecerat eam. sb Hierusalem, uel eum. i. lacum uel aquam. et operatorem eius de longe. i. qui ab eterno ordinauerat ibi templum fieri.

18. ignominia domus domini tui. sb regis, fuit enim sic regis proditor.

25. In die illa dicit dominus exercituum auferet paxillus. i. sobna.

cap. 23.

12. non adicies ultra ut glorieris calumniam sustinens. i. superbia. quagloriaris. Virgo filia sydonis. In cethim consurgens tranfreta. In cethim tyrij habebant amicos.

15. In oblitione eris o tyre septuaginta annis sicut dies Regis unius. i. dauid (ut dicit Rab. sal) qui uixit septuaginta annis, ut habet. 2. reg. 5.

cap. 24

Iam inducit pphetia ong, quod erit in fine mundi in uni

Vniuersa terra. per qualtuor sequentia capita „

13. qꝫ hęcerunt in medio terrę, in medio po
pulorꝫ. quo modo si pauca oliue, quę remanserũt
excutiant ex olea et Racemi ett. Loquet de die
iudicij, quo iusti exaltabunt. et mali putrientur.

21 & 22. et visitauit dominus super militiam coeli,
et post multos dies visitabunt. visitare in sacra pagina
et in bonam. et in malam partem sumit, ut hic ubi
visitari in malum sonat. & ideo uisitabunt hoc est
post quamcunq; datam duratiõnem in inferno putrient.

cap. 25.

6. & faciet dominus Exercituum hoc conuiuium
pinguium. de coena domini loquit in monte Sion.

10. et triturabit moab sub eo. Sic sub domino
putriente. ~~uel sub eo. i. in cenante. hebr in medio eius~~
~~chald. intereos~~

11. et extendet manus suas sub eo. hebr. in medio
eius chald, intereos. sicut extendit natans ad natã
dum. q. d. ponet a utraq; manu putriet. uel extendet
corpus suum ad tritturandum, et putriendum, quasi terrę
colligatum.

cap.

cap. 28

In hoc capite primo cõminat gentiʒ israelitæ. de inde uertit se ad Christum dominum ibi. ecce ego mittam in fundamentis syon lapidem etc.

10. q̃ manda vernanda. expecta reexpecta. etc. hæc dicunt hi non credentes verbis dei q. d. mentiri promittit, et nunq̃ implet: quandiu expectabimus eum?

17.

17 & ponam in pondere iudicium. cominat pœ
nam infligendam medijs Romanis propter mortem
Christi domini.

19. quando cunq; pertransierit tollet uos. Q qui
e ad captiuos, q mane, uel quacunq; alia hora ue
nerit continget eis ista calamitas. & tantum mo
uexatio dabit intellectum auditui. i. Sara que ca
iais en la cuenta, y que creais que dixeron uerdad
los prophetas auditui uestro. i. in auribus uestris.

cap. 29

cõminat Iudæ in hoc capite) 1. Vę Ariel. ari
el. i. leo significat ciuitatem Hierusalem. hic est q̃
quam expugnauit dauid in principio regni sui ex
ciens Iebuseos. 2. reg. 5. et idem dicendum est si
Ariel significet altare holocaustorum, in quo deuo
rabant animalia in sacrificijs.

2. et erit mihi quasi Ariel. i. quasi leo circa
quem multa solent esse cadauera. chald. ut altare
circundatum sanguine Victimarum.

17. Nonne adhuc in modico, et in breui con
uertet Libanus in Charmel, et charmel in saltum
reputabit. g. d. pharisæi et scribæ superbi excæcabũ
tur, et punient a Romanis, Apostoli uero Sumiles
elenabunt, et conuertent gentiles sua prædicatione

cap. 30

Cõminat reliquijs, quas reliquit Nabuzardan. sub
ma-

manu godolie, que post mortem godolie prohibē
te Hieremia, uoluerunt reuerti in egyptum contra
consilium domini, et continuat cap.m sequenti. ḡtuj
multotes conuertat sermonem ad Christum dnm
rum: et hec sunt quattuor ug Sorum quattuor ca
pitum.

17. Donec relinquamini quasi malus nauis
In uertice montis. i. in montem prolectus transacta
tempestate. uel in monte fixus, quem nauigantes
asspiciant ut rectum cursum teneant, et vestro exem
plo uitent pericula multi.

25. In die interfectionis multoꝝ cum ceciderit
turres. sb in destructione Hierusalem turribꝫ mu-
nita.

26 et erit lux lune sicut lux solis. Loquit de
liberatione fidelium in secundo Christi aduentu.

33. Prparata est enim abhgri. i. iam olim.
a Rege prparata Thophet. i. infernus. Hald. gh
enna, a loco prope Hierusalem in ualle Hennon
(ubi parentes filios comburebant in sacrificia) si
dicit. Vide Hierem. 7.

cap. 31.

8. et cadet Assur. i. Assyrius. In gladio non
viri. q.d. sed dei uel angeli, qui percussit. 1 Bs V.
et iuuenes eius vectigales erunt. i. tributarij. et
fugiet. sb Senacherib.

cap.

cap. 32

~~20. Beati qui seminatis super omnes aquas~~
~~sb omnes populos mirirum gentilem, et iudeū~~
~~obtinam euangelij. Immittent pedem bouis~~
~~et asini. i. super doctos et simplices, fortes et de~~
~~biles~~

ab hoc capite 32 procedit pphetia obscure et pro
phetice usq; ad cap. 36. et in hoc cap^e. 32 agit de
perfectione electia, et sub eius metaphora de Chris
to domino.

15. desertum erit in Charmel. i. gentilitas
in abundantia fidei, q; Charmel est mons fertilis
in Iudea, ex quo cum dicat. et Charmel in saltus
hoc est apostoli meliorabunt, qui de Iudea sunt. et
erunt in saltum ad euangelizandum. Vel Charmel
in saltum. i. Iudei relinquent, et deserent propter
peccata sua, gentibus prepositis, et quesitis.

16. habitabit in solitudine iudicium. i. in gen
tilitate prius inculta executio iustitie, que est per
fidem. et Iustitia in Charmel sedebit. sb euan
gelica Iustitia in credentibus ex Iudea.

19. grando autem. i. multitudo Romani ex
ercitus. In descensione saltus. i. in deiectione
templi, et domus regie, q; ligna illius q dyscati
ns asportata sunt de saltu Libani.

20. Beati qui seminatis super omnes aquas
sb omnes populos mirirum gentilem. et iudeum

Dec

doctrinam euangelij. Immittentes pedem bouis et asinj. i. super doctos et simplices fortes et debiles.

cap. 33.

7. ecce Videntes clamabunt foris. sb3 apostoli prędicando; et alia consequenter explicent de destructione per Romanos. uel sic videntes foris clamabunt sb3 Iudęj videntes extra Hierusalem milites Senacherib. Angely pacis amare flebunt. sb3 missi ad Rapsaces reuertentes ad Ezechiam audites blasphemijs.

8. Irritum factum est pactum. sb3 quod pepigerat Senacherib cum Ezechia. ut dictum fuit 4. reg. 18

9. Libanus saron. Bassan et Carmelus 5 ea erant fertilia in Iudęa dissipata tamen sunt ab exercitu Senacherib.

16. munimenta saxorum. i. sancti qui sunt expoliti lapides. et exemplo ad prouectionem aliorum, quibus sunt Sublimitas eius. sb3 est. Panis ei datus est. sb3 verbi dei et doctrinę et aqua eius fideles. i. documenta sana et abo minibile seu integri penitus aliena ^ et secundum debunt Regem oculi eius in decorem suo etc. uel sic explica, Sublimitas eius. i. sermo sacerdotis. munimenta saxorum. sb3 q deficiunt templi Salomonis, qui ibidem erat habitatio sermo cor

^ panis. chald. cibo sufficiens. fideles. i. non deficientes. Sald. permanentes)

cerdotis. Panis et aquae. i. omnia necessaria
4. reg. 6) et Videbunt Regem in decore suo
s[cilicet] Ezechiam post fugam Senacherib. 2. paral.
32. oculi eius. s[cilicet] Eliachim videbunt terram
q[uam] Iuda magna ex parte videbat de monte syõ
ubi habitabat.

cap. 34

4 et complicabuntur sicut liber coeli. i. tanq[uam]
volumen membranae, quo solent iudaei uti. com
plicat[ur]q[ue] in orbem. vel sicut liber complicabuntur
coeli. i. secreta astrorum, futurorum pronostica
6. Victima enim domini in Bosra. de Bos
ra fuit Iobab Rex edom. gen. 36.
7. et descendent unicornes. i. superbi, et cer
vicosi ut Nero. et Tauri. i. indomiti.
13. et Paliurus in munitionib[us] eius. paliu
rus herba est spinosa admodum cardi.

cap. 35.

Nota q[uod] est duplex Carmelus alter in Iudaea ad
modum fertilis de quo hic agit[ur]. in quo habitabat
Nabal. alter in quo Helias occidit prophetas Ba
al, qui erat in regione israel.
igit[ur] in cap. 33. agit p[ro]pheta de Senacherib, et
eius destructione. in. c. 34. ut quibusdam pla
cet de devastatione, quam fecerunt Titus et Ves
pasianus de Iudaeis: et hoc sub metaphora idumeae
et Bosrae. ut dicunt magistri iudaeorum; et tan

dem

dem in hoc cap. 35 agit (vastata iam Iudæa et Synagoga destructa) de ecclesiæ floritione, et dilapidatione, quæ tunc temporis inchoata est.

cap. 36

Iam nunc quasi historice prosequitur et inducit Senacherib superbientem.

7. quod si responderis mihi in domino deo nostro confidimus. hoc dicit Rapsaces quasi exprobrando et peruertendo in modum sacrilegij. opus religionis, quod fecit ezechias destruendo excelsa, quæ Achaz pater eius extruxerat, ut inde inferat, quod neque in Egypto, neque in deo poterunt auxilium inuenire.

12. et bibant urinam pedum suorum. quia ad pedes defluit urina, sic eam honeste nominat.

cap. 37.

In hoc capite inducit propheta ezechiam ad dominum clamantem, et dominum eum exaudientem.

12. et filios eden. q. d. orientales. quos etiam rex Assyriorum oppugnauit.

38. fugeruntque in terram Ararat. i. Armeniæ.

cap. 38

In hoc proponit egrotatio ezechiæ et conualescentia virtute dei.

15. quid respondebit mihi, cum ipse fecerit

alias

19 alias fecerim cap. 39 ~

In hoc capite uane gloriat Ezechias ostendens Babylonijs diuitias suas, propter quod concludit propheta captiuitatem futuram; et omnia deportanda in Babylonem.

8 fiat ueritas in diebus meis. i. illud quod promisit mihi dominus.

cap. 40

ꝙ Ezechias in fine capitis precedentis, quasi parum curans de alijs dixerat, fiat tantum pax et ueritas in diebus meis, ecce iam ab hoc capite incipit consolari populum, primo quidem spirituali consolatione facta per Christum per quinq; capitа; deinde liberatione donanda per Cyrum a captiuitate.

12 qui mensus est pugillo aquas. i. valde facultater. et coelos palmo ponderauit. i. sine difficultate aliqua; sicut illud, quod habet in palma et idem sonat, q, tribus digitis appendit molem terre. q.d. cum a peso liuiano a tanta fucrca: uel tribus digitis. i. potestate trinitatis.

cap. 41.

2. quis suscitauit. sb deus. ab oriente iustum. sb Abraham, quem a partibus orientis adduxit; uel (ut alij exponunt) Cyrum, uterq; enim

enim obtinuit reges, et gentes ob partas victo
rias: uel melius exponit de Christo dominus, qu
em uocauit pater eternus ab oriente, et suscita
uit; et dedit illi reges et gentes. hoc autem ex
eo etiam ostendit q̄ in hebrꝛo habet, quis suscita
uit ab oriente iustitiam. Septuaginta, uocauit
eam ad pedes suos. Origenes addit per incarna
tionem.

c. 42

11. In domibus habitabit Cedar. Cedarre
ni est Arabie. Laudate habitatores Petre
i. regium: quidam Ciuitatem esse dicunt.

cap. 43.

2. Cum transieris per aquas tecum ero
Soc specialiter in martyribus nouitestamenti
patet.

3. dedi propitiationem tuam Egyptum
Soc ideo dicit q̄ fides in Egypto fuit cito multi
plicata, similiter et in Ethiopia, et Saba, q̄
est ciuitas eiusdem Ethiopie, ut dicit glossa hic.
et Soc factum est in Egypto, et Alexandria per
sanctum Marcum: in Ethyopia uero et Saba per
Matthęum ad cuius prędicationem Rex uxo
et populus baptismum susceperunt.

cap. 44

13. formauit illum in Runcina. i. in pla
nula.

cap. 45 de

de liberatione facta per Cyrum agit in hoc
cap.e
14. Saba Egypti. Sh idolatriæ. et ne
gociatio Æthiopiæ, et Sabaim etc. alludit ad eõ
uersionem horum populorum. imo et per hoc de
toto mundo colligi intelligunt.

cap. 46

1. conflatus ê Bel. contritus est Nabo.
septuaginta contritus est Dagon. unde. 1. reg. 5.
ostendit ergo in hoc capite, qualiter deus fuerit
principalis causa liberationis. Cyrus uero instru
mentum.

11. Vocans ab oriente iustum uel Auem. i.
Cyrum festinantem, uel Christum dominum.

cap. 47.

In hoc cap.e contra Babylonem inuehit.

cap. 48

In hoc alloquitur domum Iacob, seu populum suũ
Israeliticum.

15 ego ego locutus sum. Sh deus, uel propheta in nomine domini, qui mentiri non potest.
et uocaui eum. Sh Christum. uel Cyrum regem
contra Babylonem etc.

cap. 49

ab hoc capite regreditur ad liberationem per

Chris

Christum, et quasi euangelice et apostolice predicat omnia mysteria fidej nostre.

22. et ad populos exaltabo signum meū sūs predicationis.

cap. 50.

11. ecce vos omnes accendentes ignem. q.d ecce vos Iudei accendentes ignem tribulationis vestre. ambulate in lumine ignis vestrj. i. discite in poenis potentiam dej ad salutem. In doloribus dormietis. sūs diras captiuitatis, et mortis per Romanos inflicta.

cap. 51.

14. cito veniet gradiens ad aperiendum. sūs Christo.

20. Sicut bestia illaqueata. vel oryx illaqueato. oryx animal est capreę simile. chald. gunenda confracta. 70. Bēta semicocta.

cap. 52

3. gratis venundati estis. i. citra oblationem peccatis.

11 recedite recedite exite inde. sūs a peccatis vel diaboli captiuitate.

cap. 53.

6. et posuit dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. chald. remissionem ~~omnium~~ in

inquitatum. cap. 54

1. quoniam multi filij deserte. sb ~~gregis~~ gentilitatis. magis ꝙ eius, qua habet uirum. sb synagoge.

cap 56

3. Separatione diuidet me dominus a populo suo. pro diuisit. et non dicat eunuchus. sb qui se castrauit ob regnum celorum ecce ego lignum aridum.

5. dabo eis in muris meis locum. sb in celesti Hierusalem. et nomen. sb christianum. melius a filijs et filiabus. i. ꝙz si haberent filios et filias. ꝙz

se

se castrauerunt propter regnum coelorum ~

cap. 57.

1. Iustus perit. i. Christus, uel sancti uiri, et non est qui recogitet. Et Viri misericordiæ colliguntur. i. moriunt collecti ad patres. quia non est qui intelligat. septuaginta, et non est qui ~~intelligat~~ consideret.

11. Pro quo solicita timuisti? interroganter i. non pro me; neque pro cultu nominis mei. quia mentita est. i. non seruasti præcepta, neque pactum quod spopondisti exod. 24.

16. Spiritus et flatus. i. animas ego creo

58

12. Et uocaberis ædificator sepium. i. o christiane prædicator ædificabis sepes, quibus muniet ecclesia, auertens semitas in quietem. i. auertens a malis semitis peccatorum, ad quietem conscientiæ

13. Si auerteris a sabbatho pedem tuum sci. ut in nulla re cultum religiosum dei conculces, facere uoluntatem tuam. i. non faciendo uoluntatem tuam.

59

4. Sed confidunt in nihilo. 70. et chald, in uanitate.

16. et aporiatus est, q̃ non est qui occurr=
at. i. tristitia affectus vel ad iracundiã q̃ piscat̃
20. et venerit Syon Redemptor. Syon da
tiui casus est. q. d. ecclesie, sb̃z in die iudicij.
21. Spiritus meus qui est in te. sb̃z o Christe

cap. 60

In hoc prosequit continuando de Christi glorea
et resurrectione,

7. Cedar et Nabaioth, prouincie sunt Arabię
19. non erit tibi amplius sol ad lucendum
per diem etc. hęc principue ad triumphantem ec
clesiam referenda sunt.

C. 61.

In hoc agit de discipulis disseminatis per orbem
ad prędicandum euangelium.
5. et stabunt alieni. sb̃z quondam a fide. et
pascent pecora vestra. i. erunt prelati vestri.
7. propter hoc in terra sua. i. in ecclesia, vel
in cœlo. duplicia possidebunt.

cap

cap. 63

1. quis est iste? interrogatus est angelorum
qui uenit de edon. i. idumea, siue mundo?
tinctis uestibus de Bosra. metropolis e idumee
sumit etiam pro Hierusalem, et pro angustia
tribulatione, et uindemia.

3. de gentibus non est uir mecum. i. exhor
ribus nullus est mecum. calcaui eos. i. hostes
xiliata est mihi.

9 In omni tribulatione eorum non estti
bulatus. ' lege interrogauter. '

15 Super me continuerunt se. i. opem ferre
noluerunt.

16 et Abraham nesciuit nos pro nescit. q.d
adiuuare non potest. uel ut Hieronimus. nesciuit
i. non habet pro filijs, q recessimus a te.

19. facti sumus quasi in principio. sb ante
q̄ dicerentur populus tuus peculiaris.

cap. 64

3. cum feceris mirabilia; uel faceres mirabi
lia

cap. 65

In

In hoc cap^o. exequit ea, quę expectant ad finalem misericordiam, et reuersionem iudęorum ad Christum dominum.

3. et sacrificant super lateres. i. altaria ex laterib9.

10. et uallis Achor in cubile armentorum populorum. Achor locus est ubi turbatus est popul9

15 et dimittetis nomen uestrum in iuramẽtum. i. execrationem, electum meũ.

20. nonent ubi amplius infans dierum. i. in coelo omnes erunt scientia prouecti. et senex qui non impleat dies suos. sb scientia, et meritis, q puer centum annorum morietur eternaliter. Maledictus. illa minimum maledictione eternale delb in ignem ęternum. uel de resurrectione, ut explicat interlinealis, sed non ita bene. ~ 2 ~

cap. 66

3. qui immolat bouem quasi qui interficiat virum. q.d. qui immolat bouem in lege euang^ca exercendo sacrificia ueteris legis, quę tunc erant pręcepta, pessime facit, quasi occidens hominem. et incędaizans. qui mactat pecus quasi qui excerebret canem. pro hoc nota, q. canis in lege erat abes uilis et immundus, ad immolandum (nõ solum) et comedendum, sed etiam ad redimendum, q. cum primogenitem asini redimere[n]t oue. exod. 13. primogenitum canis nullo

mo

modo redimebat; sed excerebrabatur.

~~8 numquid parturiet terra in die una? sb omnes fructus, aut requirentes diuerse tempora~~

7. Anteq partureret peperit, anteq ueni 7.
ret partus eius peperit masculum. hoc est abe
terno, et sine illo ante, pater eternus genuit
et peperit filium. uel de ecclesia sancta; aut po
tius de Sanctissima Virgine, intellige; que ante
q parturiret sb ut alie, et ante partum. idest
ante dolores partus, ut dicunt septuaginta peperit
masculum. ^

^8. numquid parturiet terra in die una? sb omnes fructus, aut requirentes diuersa tempora.

19. et ponam in eis signum. hec intelligunt
de euangelica predicatione per apostolos facta cu
maximo fructu, et celeritate; et de assumptione
Leuitarum, et ministrorum in nouo testamento etc

23. et erit mensis ex mense, et Sabbathum
ex Sabbatho. q.d. festa sine intermissione se mu
tuo subsequent

~ In Jeremiam prophetam ~

Jeremias diuidit in .16 partes principales. in
prima continet legatus prophete per caput i
Secunda pars per decem capita continet Vtrum
sit iusta legatus necne. 3ª pars continet querelã
prophete de xl malis per duo capita. 4ª pars conti
net executionem legationis per septem capita, sz
a septimo usq; ad 19. inclusiue. 5ª parte contine
t persecutus prophete, et ibi multa de Christo dñô
incipit capite .20. et in eodem finit. 6ª pars con
tinet iterum prophetiam post passam incarceratã
onem per tria cap. 7ª Septima pars tractat de pri
ma transmigratione per tria capita. in 8ª par
te persecutionem patit propheta per tria capita
in 9ª parte consolat transmigratos per quinq;
pita. In .10. parte inuehit propheta contra Sede
chiam, et manentes in Hierusalem. cap. 34. In
11. continet combustio libri per duo capita. In 12
propheta incarcerat per duo capita. In .13. parte
propheta tollit, et complet quantum ad combusti
onem Hierusalem. cap. 39. 14ª pars agit de re
liquijs missis in egyptum a cap. 40. usq; ad 46
exclusiue. 15. pars continet inuectiuam, et cõmi
nationem contra multas nationes, qua populum
dei uexauerunt, et irriserunt, per capita quinq;
sz a 46 usq; ad 51. inclusiue. In. 16 et ultima
parte continet materia threnoy a cap. 52 exclu
siue per capita quinq;. cap. 1.

1. de sacerdotibus qui fuerunt in Ana
thoth. Sic uicus est in tribu Beniamin non lon
ge a Hierusalem.

4 ab aquilone pandet omne malum
.i. a Chaldea in ea parte sita. Super omnes ha
bitatores terræ. Sb Iudeæ. uel uniuersæ terræ.

cap. 2.

3. Sanctus israel domino. i. israel dedica
tus Domino.

7 et induxi uos in terram Carmely. i. fertile

10. Transite ad insulas Cethim. i. insulas
maris mediterranei, in quibus habitant barbari. et
in cedar mittite. Cedar insula est agarenorum
Ismaelitarum, quos nunc Saracenos uocant.

14. Numquid seruus est israel? Sb emptitius

18. et quid tibi cum uia Assyriorum ut bibas
aquam fluminis? Sb euphratis. aut aquam tor
bidam Nili seu geon (ut dicunt lxx) petens au
xilium ab egypto.

22 Si lauaris te nitro. i. terra purgatiua et
tium. et multiplicaueris tibi herbam borith.
saponem forte significat, nam in hebræo non ha
bet verbum illud herbam, sed quouis modo sordes
patet.

24. omnes qui quærunt eam non deficient
.i. facile inuenient et absq; multo labore. 25

25. prohibe pedem tuum a nuditate. sb
transeundo flumina, dum peregre pets auxilium.
et guttur tuum a siti. quę sb solet contrahi lō
go itinere.

34. non in fossis inuenies eos. i. latenter pec
cantes. sed palam.

36. et ab ęgypto confunderis. sb q. eam
in ea sperauerit non poterit tibi auxilium prębere

cap. 3.

3. & serotinus imber non fuit. i. tempore
ueris.

4. dux Virginitatis mee tu es. i. pueritię
meę.

14. conuertimini filij reuertentes. i. auer
si et uagi. reuertere pœnitentes.

16. non dicent ultra arca testamenti &
miny. sb q. in lege nua iam illa omnia cessa
bunt. neq; circa arcam ueterem erit ueri dei cul
tus.

19. Ponam te in filijs. i. cum filijs. uox est
Christi ut fiat unum ouile.

cap. 4

3. Nouate uobis nouale. i. expurgate animam
6. et nolite stare. sb ociosi.
7 ascendit leo de cubili suo. sb Nabuchodo
nosor.

23. aspexi coelos. i. principes. & non erat lux
in eis

In eis. cap. 5.

6. Percussit eos leo de silua. i. Rex Babylonis. Lupus ad uesperam uastauit eos. i. rex persarum. et medorum. ut patet in multis exilluregib9 excepto cyro. Pardus vigilans super ciuitates eorum. i. grecorum regnum. et postissimum Antiochus Illustris. ut patet. 1. et 2. machab.

10 ascendite muros eius et dissipate. consummationem autem nolite facere. g. d. nec tamen penitus destruatis.

cap. 6

1. confortamini filij Beniamin in medio Hierusalem. g. d. confortamini Hierosolimitanj; q Hierusalem pro una parte erat in sorte Beniamin. In Thecua. et super Bethacarem leuate uexillum. hec erant duo fortalicia in Iudea. in parte aquilonari respectu Hierusalem.

9. conuerte manum tuam quasi uindemiator ad cartallum. i. canistrum. g. d. imple.

20. ut quid mihi affers calamum suaue olentem. cynamomum.

29. consumptum est plumbum. sb. quod solet adhiberi in purgatione argenti. frustra conflauit conflator. g. d. perdit operam cum his. q non sunt emendanj. cap. 7.

4 Nolite confidere in Verbis mendacij. i.
in verbis, quibus uos decipiunt sacerdotes, dicē
tes, q omnia prospere succedent, si tātum solar
gas oblationes templo dominifeceritis suum ip
si lucrum procurantes sine vestra poenitentia
unde ter repetunt templum domini. q. d. obla
tiones multas sufficere, quod falsum est.

14 faciam domui huic et loco, sicut feci
silo. Sb mutatione tabernaculi indefalta.

15. et ponam uos a facie mea. i. uos o duc
tribus Sb Iuda et Beniamin, q faciam a facie me
a. Sicut proieci omnes fratres vestros uniuer
sum semen ephraim. Sb decem tribus, quę iam
perductæ erant captiuæ in Assyrios; et duæ capti
uandæ in Babylonem per Nabuch.

22. et non præcepi eis in die qua eduxi eos
de terra Egypti. q. d. sed postea præcepi eis.

29. reliquit dominus generationem furo
ris sui. i. cui iratus est. nota autem q, uindere
caput, et scindere uestimenta apud hebręos erant
signa magni doloris, et angustiæ.

31. et ędificauerunt excelsa. i. altaria alta
Thophet. Locus et prope Hierusalem ubi Iudęi
immolabant filios suos dęmoniis. uel Thophet
i. tabo moloch, qui erat ex ære concauus. et igne
ad

adimplebat, puer uero mactandus in manibus eius
ponebat, et per foramina idoli de igne intus ac
censo exibat flama, quae miserum puerum con
sumebat in manibus idoli: Interim autem sacer
dotes fortiter tympana percutiebant ne clamor
pueri audiret, et ad compassionem astantes mo
ueret; quinimo putaret sine dolore e uita migra
re. unde et Thophet tympanum sonat: haec ex
Rab. Sa. ut annotat hic Lyranus.

cap. 8.

1. eicient ossa prophetarum. chald. pseudo
pphetarum.

17. ecce ego mittam uobis serpentes regulos
scilicet hostes seu reges. Regulos i. mortiferos.

cap. 9

10. eo quod non sit uir pertransiens. pro ita ut non
sit uir pertransiens, quia nimirum omnes sunt occisi
aut in captiuitatem ducti.

14. et abierunt post Baalim. i. idola ut 70

21. quia ascendit mors per fenestras. q. d. nihil pro
derit ostia claudere, quominus interficiamini ~~abba~~
~~biqui~~,

26. visitabo super omnes qui attonsi sunt in
coma. siue cuma. si erant arabes seu agareni ut
quidam dicunt.

cap. 10.

2.

2. a signis coeli nolite metuere sb ex
quibꝫ ꝓnunciant astrologi.

5. In similitudinem palmæ. i. erectam
mus.

11. Dij qui coelos et terram non fecerunt
sb dij gentium.

cap. 11.

4. eduxi eos de fornace ferrea. i. dura ser
vitute in laterum decoctione.

13. Secundum numerum Ciuitatum tuarꝫ
erant dij tui. g. d. multiplicata idola.

16. ad uocem bꝫ quelæ grandis. i. clamoris
multum exarsit ignis in ea.

19. mittamus lignum. sb uenenatum. id
est. uenenum mortiferum. In panem eius. i. in
cibum. uel in corpus Christi domini, ut dicit Terti
lianus lib. 3. in marcum.

21. non prophetabis in nomine domini. i.
ne prophetes.

cap. 12.

3. Sanctifica eos in die occisionis. i. ꝓpara

5. cum autem in terra pacis securus fueris
. i. in Anatoth ubi natus est propheta et habebat
cognatos et notos. quid facies in superbia Ior
danis. i. Hierusalem. q̃ similiter exiuit ripas
suas ciuitatis, sicut Iordanis inundat. a 9

9. numquid auis discolor hereditas mea mihi: et tincta per totum. i. speciosa, vel filtri nem, et malitiæ varietatem habens: vel multiplici- citer a multiplicibus hostibus percusa, et sanguinata per totum est

14. ecce ego euellam eos de terra sua. hoc ideo dicit quia post captiuitatem Iudæorum, cito fuerunt et hostes eorum etiam captiuati.

15. et cum euulsero eos. scilicet Iudæos. conuertar etc.

cap. 13.

18. dic Regi dominatrici. i. Reginæ matri Regis Ioachin. Chald. uxori eius.

cap. 14

1. Verbum factum de sermonibus siccitatis i. sterilitatis ob defectum pluuiæ

8. quare sicut colonus futurus es in terra et quasi viator declinans ad manendum. q. d. como de passo. et velut vir vagus in hebr. pauidus et fortis, hoc est, quamuis sis fortis ad saluandum nos, chaldæi sua virtute gloriantes dicent te pauidum. possunt etiam dicta de Christo domino explicari.

cap. 15

4. et dabo eos in feruorem. 70 angustias. chald commotionem, scilicet vagando. vniuersis regnis terræ

prop

propter manassem filium ezechie Regis Iu
da super omnib9 quæ fecit in Hierusalem ?

8. Induxi eis uastatorem meridie .i. galam
9 infirmata est. sb terra decem tribuum iã
captiuata, quæ peperit septem. sb Regesma
los. minirum Hieroboam. Bassa. Amri. Iehu -
manahem, Phacee, et Osee cum dominibus suis. sic
Rab. sal.

10. Vę mihi matermea, q̃ genuisti me
virum Rixæ in uniuersa terra. sb terra illa

12. numquid fœderabit ferrum ferro .i.
Rex Egypti. Regi Babylonis et æs. i. Rex Iude
chiæ. quierat debilior. et ẽt sensus numquid
sedechiæ. et Rex Egypti cõpalabunt cum Rege
Babylonis.

15. noli domine in patientia tua suscipere
me. i. me defendendo.

cap. 16 ~

7 et non frangent luctu panem etc. i. nõ
uacabit eis ferre seu conuenire in domum defuncti ad
comedendum cum luctuosis filijs. uxore. et similib9
ut solebant facere de consuetudine ~ ll ~

13. et seruietis ibi dijs alienis. Socides dicã
q̃ multi ex iudeis adhęserunt idolatriæ baby
lonicum.

14. et non dicet ultra uiuit dominus etc
q. d.

q. d. erit captiuitas babylonica; et liberatio quam faciet dominus ab ea longe memorabilior, quam seruitus, et liberatio ab ægypto, quia motus maiores expellunt minores. ut dicit philosophus, lib. de somno et vigilia.

16. Piscatores et venatores. i. predicatores. s. hostes.

cap. 17

6. erit enim quasi myricæ in deserto. sis pane como el tamariz. y no significa la retama,

11. Perdix fouet quæ non peperit. hoc ideo dicit, quia huiusmodi auis fouet aliena oua, et post, educti pulli, cum audiunt uocem paternarum auium perdicem derelinquunt. q. d. sic populus Iuda male acquirens multa dimittet ea in manibus chaldæorum.

12. solium gloriæ. scilicet uel templum a principio præordinatum, uel coelum empyreus locus sanctificationis nostræ. scilicet est. et quem expectat israeliticus populus.

cap. 18

13. horribilia quæ fecit nimis Virgo israel. i. cœtus israeliticus.

14. aut euelli possunt aquæ erumpentes? i. impediri ne fluant.

18. non enim peribit lex a sacerdote etc. q. d.

g.d. dominus instituista, et aliter non euenient etiamsi Hieremias prophetet, quasi nõ posset deus subtrahere beneficia indignis; et in bono non perseuerantibꝰ; vnde constat q̃ illi male inferebant.

cap. 19

1. accipe lagunculam figuli testeam a Senioribꝰ. i. coram senioribꝰ.

2. et egredere ad uallem filij ennom. ubi erat delubrum Baal; et lucus sylue fontibꝰ irrigatus. ennom (ut Hieronimꝰ) hebr. gehenom, unde gehenna dicit. iuxta introitum portæ fictilis. porta hæc figulorum, sterquilinij. et etiam orientalis ducebat.

6. dies uenient, et non uocabit amplius locus iste Thophet. i. Ruina, uel locus ruinosus, sic septuaginta. sed uallis occisionis. sb̃ multitudinem Iudæorum, qui ibi ab inimicis occident.

13. erunt immundæ omnes domus ingꝝ rum domatibꝰ sacrificauerint militiæ cœli. esto es en cuyos canalletes, o tejados sin caña lletes que eran terrados que se usauan en Palæ stina.

cap. 20

1. et audiuit Phassur. sb̃ Princeps in domo Domini, siue summus sacerdos.

2. & misit eum in nezuum. i. in mare
& iecit.

7. sed iuxta me domine. i. videres seduxis
se promittens mihi securitatem. Et in malus
ti. Sh permittendo me tam multa pati.

9 et dixi non recordabor eius. i. statui
non recordari, neq; prophetare. et factus est in
ore meo quasi ignis exestuans. Sh tribulatio
nem, uel spiritus prophetici, quo continueri nõ
potui, quin prophetarem.

14. et 14. maledicta dies et maledicty
uir. i. infoelix.

cap. 21.

1. misit Rex Sedecias Phasur. alius iste
Phasur ab illo de quo supra initio capitis. 20

13. ecce ego ad habitatorem uallis solidq
i. munitæ Sh montibq.

cap. 22.

14 qui facit saguearia cedrina pinguq
simspide. genus est rubricæ, a Simpe urbe Pon
ti.

6. galaad tu mihi caput libani. hoc ideo
dicitur q galaad. Seyr. Hermon, et libanus (im
mo et montana super torrentem Armon) sunt id
mons protensus, cuius eminentior pars est galaad.

uel

uel galaad caput libani i. Hierusalem caput Iudeę, sic enim solet uocare sacra scriptura aliquibus nominibus alienatas a deo urbes.

10. qui egredit. i egredietur. Nonreuertetur iguit de rege sedechia.

11. hęc dicit dominus ad sellum. i. sedechiam, sic enim nominat. 1. paral. 3. Vbi nota q Iosia rege mortuo successit ei in regnū filius eius Ioachaz, quem ęgyptius rex ęgypti et duxit in ęgyptum, ubi et mortuus est: pro eo autem substituit rex ęgypti Eliachim siue Ioachim fratrem dicti Ioachaz. 4. reg. 23. contra Sunt uero uerba Nabuchodonosor facientis eum subditum tributarium, et post tres annos cognoscens eius rebellionem in fauorem regis ęgypti, interfectum, et in Iudaeam profecit extra Hierusalem substituens pro eo Ioachin filium eius, qui ob iniuriam patri illatam non seruiebat fideliter Regi Nabuchodonosor, et ideo oppugnatus a dicto nabuchodonosor, consilio Hieremie tradidit se ei: et cum matre sua, et multis nobilibus Iudę ductus est in Babylonem, usq; ad diem mortis suę: et constituit pro eo Sedechiam eius patruum, et filium Iosiae, qui postea reuelauit in regem, et eruto oculo ductus ē in Babylonem a Chaldeis. 4. reg. ult. et de istis quatuor loquitur hic propheta, primo de Ioachaz, secundo de

se

20 Sedechia. ibi plangite; 3°. de Ioachim ibi ue
qui edificat. 4° de Ioachin nepote Iosiæ. ibi uiuo
ego.

30. scribe virum istum sterilem. scilicet sine fi
lijs, ideo quia successit ei Sedechias patruus eius.

cap. 23.

3. et ego congregabo reliquias gregis mei
ista congregatio intelligitur facienda per christum
dominum pastorem bonum: uel intelligitur de
reditu post captiuitatem babyloniam: et illud
scilicet suscitabo pastores intelligitur de Iesu filio Iosedech
Neemia, et Esdra. Aggeo. et Zacharia. et quod
subdit suscitabo dauid germen iustum exponunt
quidam de Zorobabele, sed forsam minus apte, quia
addit statim, et non formidabunt ultra.

9. ad prophetas. i. malos sacerdotes contri
tum est cor meum etc. — uel pseudo pro
phetas.

28. propheta qui habet somnium narret so
mnium. i. uanum narret tanquam uanum et somnium

30. ad prophetas. i. falsos. qui furantur verba
sua unusquisque a proximo suo. i. a veris prophe
tis, ut misceant uera falsis.

34. et propheta, et sacerdos et populus qui
dicit onus domini est. scilicet qui dicit quasi per ludum

cap. 24

1. Transtulit Rex Babylonis inclusorem. chato
ianitores.

6.

6. et ponam oculos meos super eos ad placandum. supra cap. 22. c. uidet textus sacer hunc contrariari, sed intelligit de quibusdam, et nō de omnib⁹ et sic concordant.

8. et qui habitant in terra ḡ ḡrpti. i. quicunq; fugerunt ad terram ḡrpti. q̄ etiam ibi captiui fuerunt, et Nabuchodonosor posuit in Thaphnis solium suum.

cap. 25.

1. In anno quarto Joacim. sine constat q̄ verbum hoc. sic reuelatu⁹ facta est ante translationem dictam capite precedenti.

9 Ponam eos in solitudines sempiternas. i. diuturnas.

12. ut darem eos in solitudinem et sicut est dies ista. sq̄ ultima verba addita sunt a Piere mia post captiuitatem.

20 cunctis regibus terre Ausitidis. heb, Hus de qua Job. ab oriente Judee uicina.

23. Dedan Themam. et Buz. sunt gentes finitime Ismaelitis sive Agarenis pro quibus ut supra accipiunt alterni in eorum.

25. Zambri. sicut et Elam, a quibusdam dicit Persidis regio aut forte Arabie populus, quos Plinius lib. 6. c. 28. Zamarenos uocat.

26. et Rex Sesach bibet post eos. Sesach. ut Hieronimg. i. Babylonis.

30.

30. Rugiens Ruget dominus super decorem
suum. i. templum. uel urbem ingica uenerat
celeusma. i. canticum militum se ad bellandum
cohortantium concinet. et audiet.

28 facta est terra eorum in desolationem
a facie irae columbae. i. a facie domini. qui mitis
simus est: uel a facie Nabuchodonosoris. qui co
lumba dicit propter uelocitatem uolatus; uel qz
in uexillis portabant Assyrij figuratas columbas.

cap. 26

3. conuertat et poeniteat me mali quod
cogito. i. quiescam a malis infligendis.

5. Sermones prophetarum, quos misi ad uos
de nocte consurgens. 70. heb. et chald. mane
siue diluculo.

10. et sederunt in introitu portae domus
mini nouae. chald. orientalis. uide. 4. reg. 15.
forte fuerat turris instaurata, et ideo noua dicit.

17. micheas de morasthi. uel ut alij dicunt
maresa locus est in Tribu Iuda.

20. fuit quoq; uir prophetans in nomine
mini Vrias ett. Verba sunt inimicorum Iere
miae.

cap. 27.

7. et seruient ei omnes gentes et filio eius, et
filio filij eius. Sic videt insinuari inter Nabuchod

rosorem e Balthasarem mediasse alium Regem
sb Euilmerodachum. sed Baruch. 1. cap. e. tan
tum ponit expresse Nabuchodonosorem et Balth
asarem filium eius. et Daniel. 5 statim post Na
buchodonosor ponit Successor Balthasar filiuse ij
nec mirum q nepos dicat filius auj. sic errim ali
is ambagib9 pgtermissis possunt eius modi loca
concilarj.

16 nolite audire verba prophetarum vestro
rum. sb falsorum.

20. Dicit dominus ad columnas. mare et
bases. et reliqua, quę manserunt in ~~Hieru~~
~~sal~~ ciuitate hac, quę non tulit Nabuchodo
nosor. dehoc inuenies Daniel. 1. ter enim inuas
it Nabuchodonosor Hierusalem, seu uenitor
tra eam, primo contra Joacim; secundo contra Io
achin eius filium; tertio contra Sedechiam, ut cô
stat de primo. 4. reg. 24. de secundo. 2. paral. 36
de tertio infra Hieremiæ. 52. Primo et quar
to Venit Nabuzardan dux exercitus Nabucho do
nosor omnia deuastans, ut in exta Joel. c. 1. Subi
succederent eruca, bruchus. bruchus, et tandem eru
go. i. nebula omnium fructus destruens. 1ª. c. 52

cap. 28.

15. Et tu confidere fecisti populum istum in
mendacio. Sic ides dicit dominus ecce ego mitto te
Sedechiæ Hierusalem euersa est, et templum, omne

omnes Vulgus ductum in Babylonem .~

cap. 29

3. quos misit Sedecias Rex Iuda ad Na
buchodonosor . Sb cum tributo, nebxenn ali
qui.
4. Hec dicit dominus exercituum. huic
sequenter ponit epistolę narratu.
22. Ponat te dominus sicut Sedeciam et si-
cut Achab quos frixit Rex Babylonis. daniel
13. dicit q fuerunt lapidati, sed post lapidationē
fuerunt combusti, aut frixi, sicut Achan. Iosue
7. uel dicendum q quęuis mors significat per
ignem. Lyranus dicit illud danielis non esse de
scriptura canonica. dicit autem Rex Baby-
nis illos auctoritative frixisse, nam executione fri
xit eos populus. dan. 13. Iudęs autem non licebat
sone sententiam mortis. sed prędictos accusauc
runt coram rege, aut eius ministris, qi falsa pre
dixerant populum conturbantes.
24. et ad Semeiam nehelamitem dices. ett
nehelamitem. i. deuco nehelami iste de Baby-
ne scripsit ad sinum sacerdotem ut affligeret Hi
eremiam et phiberet a prophetando, fuerat autē
et ipse Semeias ductus in Babylonem cum Iechonia
de Hierusalem.
26 Dominus dedit pro Ioiada sacerdote hui
nudo antea fuerat. sed qi iustus adducit in exemplū

cap.

cap 30

3 et conuertam conuersionem populi mei israel .Sge conuersio intelligit̃ fienda per Christū nam decem tribꝰ decaptiuitate non redierunt ab Assyrijs

6 interrogate et uidete si generat masculꝰ .i. si parit masculus . quare ergo uidj omnes uiri manum super lumbos suos .i. ad modum parturientis foemine pꝛe angustia .

16 propterea omnes qui comedunt te deuorabunt .i. propterea .i. attamen .

cap 31

2 Inuenit gratiam in deserto populus qui remanserat gladio .sb egꝛi, uel dei qui mul tos occidit . vadet ad requiem suam israel .i. fideles .

7 .Salua domine populum tuum reliquias israel . israel quandoqꝫ sumit pro decem, quandoqꝫ etiam pro omnibꝰ duodecim tribubus

8 ecce ego adducam eos de terra aquilonis .i. infidelitatis .Interquos erunt cęcus claudus etc .i. omne genus hominum .

15 .uox in Rama auditaest .heb .et .70 .in excelso . Rachel plorans filios suos .i. Hierusalem Regis Bethleemitica ubi Rachel sepultaest, filios ab ducibꝰ in captiuitatem deflens, uel infantes ab Herode occisos ut Matheus interpretat .

19

19. Postq ostendisti mihi percussi femur me
um. sb passiones meas refrenando //

38. et edificabit ciuitas domino a turre
Hanameel usq ad portam anguli. Hanameel
turris, et porta anguli erant extrema ciuitatis Hie
rusalem. uel per Anameel. i. gratiam accipe apos
tolos et credentes, per portam uero anguli gentiles.
que autem hic dicunt de edificatione ciuitatis Hi
erusalem intellige de tempore Adriani imperato
ris, nam christus dominus extra portam passus
est. ut dicit ad heb. 13. q tunc temporis nondum
caluarie mons erat muro inclusus. pro hac autē
istorum locorum concordia, uide gregorium po
pam homil. 39 in euang. que habet in breuiario
homilia. dominice. 9. post pentec. // //

39. et exibit ultra normam super collem
gareb. i. caluarie et circuibit goatha. i. gol
gotha. Ioan. 19.

cap. 32.

2. Hieremias propheta erat clausus in
atrio carceris. uel carcere atrij. ^ //

5. et in Babylonem ducet Sedeciam, et ibi
erit donec uisitem eum. verbum visitare. et
in bonam et in malam partem accipi solet. et ideo
ambiguum positum est, ne manifeste significaret
mortis uisitatio, de qua iste locus intelligit.

~~4. oculi eius oculos illius uidebunt. ezech. cap. 12~~

^ 4. oculi eius ocu[...] illius videbunt [...] ezechie. cap. 12. d. di[...] Sedeciam nō uidi[...] regē Babylonis s[...] concordāt loca qu[...] Sedecias erutis ocu[...] Regem allocutus e[...]

~~cap. 12. d. dixit Sedeciam non uidebit regem
Babylonis, sed concordant hec qz Sedecias cecu
tus oculis Regem uidebit non est~~.

9 emi agrum ab Hanameel et appendi
ei argentum septem stateres. hebr. et 70 siclos
sb. sanctuarij. et decem argenteos. chald. arg-
enti syclos: appendit ergo septem stateres, par-
uum quidem precium, sed predium forte exigu
um, uel tempore captiuitatis vilescebant omnia.

11. et accepi signa forinsecus. i. signum ins
trumenti apertum. vulgo copia de la uenta.

20. et fecisti tibi nomen, sicut est dies hec
i. sicut apparet die ista.

29. In quarum domatibus. i. tectis sacrifi
cabant.

31. quia in furore et in indignatione mea
facta est mihi ciuitas hec. i. digna furore, et in
dignatione mea.

35. Ut initiarent filios suos, et filias suas
moloch. chald. traducerent per ignem. 70 affer
rent.

cap. 33.

7. Et conuertam conuersionem Iuda. 70
et Chald. transmigrationem. sb. captiuitatem.

13. Et transibunt greges ad manum nume
rantis. i. Christi Regis cui cognitus est numerus elec
torum

17 et 18

17.1B. et non interibit de dauid vir et de sacerdotibꝫ. ett Soc de Christo dominus intelligit. qui procedit de tribu regia et sacerdotali.

21 et paluum meum irritum esse ~~non~~ posterit cum dauid seruo meo ut non sit ex eo filꝫ qui regnet in throno eius. Sꝫ Christus dominus

cap. 34

3 oculi tui oculos regis Babylonis uidebunt uide supra cap. 32. nº. 4.

5 Sed in pace morieris et comburentte. q.d non morieris morte uiolenta et comburent immatetica aromatica. quemadmodum et in mortibꝫ antecessorum tuoꝝ comburis dolebant, non solum contra fetorem corporis defunctꝫ, sed etiam in honorem ipsius.

17. ecce ego prædicꝫ libertatem. ironice dicũ verba hęc.

18. Vitulum quem concederunt in duas partes. Soc ideo dicit q. paluum secuere vitulũ confirmatiuẽ exod. 19. qui transierunt interdiuisiones vitulꝫ quasi protestantes q. si fieret huic qui paluum cum domino non seruarent sicut illi animali sacrificato, et dilacerato, inter cuius partes diuisas transibant.

22 eoq. non sit habitator, i. itaut non sit habitator.

cap. 35.

2 Vade ad domum Rechabitarum. hi
ducebant originem ab Obab socero Moysi et
introduces in unam exedram thesaurorum
hebr. gazophilacium.

7. ut bibatis diebus multis super faciem
terrae in qua vos peregrinamini. erant enim
hi peregrini. et non israelitae.

cap. 36

6 Lege de volumine in domo domini in
die ieunij. hic dicit qr erat ieiunium in
diem sb metum chaldaeorum.

10. In gazophilacio gamariae filij saphan
scribae. sb scribae regij cancellarij. In introi
tu portae novae. chald. orientalis primae.

22. et posita erat arula. i. prunarium coram
eo.

23. et scidit illud scalpello scribae. i. cul
tello parvo

26. abscondit autem eos dominus. chald
protexit.

30. non erit ex eo, qui sedeat super solium
David. sb die. qr filius eius Joachim solummo de
tribus mensibus regnavit.

cap. 37.

1. quem. sb sedecim constituit Regem Na
buchodonosor rex Babylonis. Pro Jechonia

i. Joachin.

11. egressus est Hieremias de Hierusalem
vt iret in terram Beniamin. et diuideret ibi
possessionem. sh̄ quam emerat supra cap. 32.
q̄ enim sciebat populum eō in captiuitatem ēe
ducendum volebat possessionem accipere, aut
certe suis diuidere.

20. Precepit ergo Rex Sedecias ut tradᷣ ere
t Hieremias in vestibulo carceris. i. in carce
re alterij Regij et manset. sh̄ in ᷣ carcere
Hieremias usq̄ ad expugnationem urbis.

cap. 38

11. Ingressus ē domum Regis. q̄ erat
sub cellario. 5eb. thesauro.

14. et misit Rex Sedecias, et tulit ad se Hie
remiam prophetam ad ostium tertium. sh̄ at
trij templi, p̄ quod rex ingredi solebat.

16. Viuit dominus si occidero te. i. q̄ nō
occidam te.

27. et cessauerunt ab eo, nihil enim fuerat
auditum. sh̄ de actis cum Rege.

cap. 39

2. Vndecimo anno Sedecie mense quarto
quinta vel nona mensis aperta est ciuitas. 7o
diruta. chald. p̄rupta.

3. ingressi sunt omnes Principes Babylonis
et sederunt in porta media. i. disposuerunt se ad

in

inuadendas portas secundi muri. uel in media
porta. i. in medio porte.

7. oculos quoq; sedecie erut. supra concordauimus exhoc loco dicta in capite 32 cum dictis ab Ezechiele. c. 12. unde in dicto cap. 32. S. n. 4. et Iosephum de antiq. lib. 10. c. 11.

14 tulerunt Hieremiam de uestibulo carceris, et tradiderunt eum godolie filio Ahicham. erat sic godolias nobilis Iudeus, quia ea aufugerat ad Nabuchodonosor.

17. non tradaris in manus Virorum, quos formidas. i. chaldeorum, forte ad aliquem specialem modum, et enim modus liberationis nō plus sic exprimit.

cap. 41.

4. Postq̄ occiderat godoliam. sb̄ ismael nullo adhuc sciente. sb̄. incolarum masphat

9 Lacus quem fecit Rex Asa propter Baasa uide. 3. reg. 15.

16 Vniuersas reliquias uulgi, quas reduxerant ab ismael filio nathanie de masphat sb̄ abductas ab ismaele de gabaon, quas sb̄ eos spū Iohanan adduxerat.

cap. 42

2. cadat oratio nostra in conspectu tuo. chald̄
grata

gratasue et acceptabilis.) 1B. et eritis in ius
iurandum. i. in execrationem. et stupozem. ius
iurandum. 70. desolationem.

cap. 43.

7. et factus est sermo domini ad Hieremiã
in Thaphnis uel Thaphnes. sic et 70. at heb
et chald Tachpanches. ps. 77. hebraice dicit Ioan
chald et. 70 Tanes.

13. et conteret statuas domus solis. 70 He
liopoleos.

cap. 44

14. non reuertent nisi qui fugerint. sic
de egypto antea.

17 ut sacrificemus reginæ coeli. i. lunæ.

26. ecce ego iuraui in nomine meo magno
i. per nomen meum magnum. nequaq; ultra
uocabit nomen meum ex ore omnis uiri iudæi
dicentis uiuit dominus. i. non patiar eos per
nomen meum iurare, sunt enim indigni.

30. ecce ego tradam Pharaonem ephræa Re
gem egypti. ephræa nomen gentium est. uel eq
nomen regis. chald. claudum.

cap. 45

5. et tu quæris tibi grandia. i. quietem et
pacem eius.

cap. 46

7.

7. quis est iste, qui quasi flumen ascendit

s. Rex ęgypti.

11. ascende in galaad et tolle resinam. hoc

ideo dicit quia ibi sunt medicamenta filia ęgypti

i. uos o ęgyptij.

12. quia fortis impegit in fortem ambo pari

ter ceciderunt. i. milites ęgyptij ipsi sese pre

fugę instantia uulnerantes: uel duo populi s.

ęgyptus et postea Babylon ‖

17. uocate nomen Pharaonis ~~add~~ tumultū

adduxit tempus. i. adduxit tempus multitudi

nem chaldęorum ad destruendum te o ęgyp

te.

18. Viuo ego quoniam sicut Thabor in monti

bus, et sicut carmelus in mari ueniet. q. d. sicut

Thabor est situs in alto, et carmelus iuxta mare

sic est uerum quod ueniet super te destructio.

26. et post hęc habitabit sicut diebus pristinis

s. post quadraginta annos ut habet ezechiel. 29

et patet in lib. daniel. et machab, quia ibi fuerunt

potentissimi reges.

cap. 47.

4. et dissipabit Tyrus et Sydon cum omnibus

reliquis auxilijs suis. tyrus et sydon erant ciuita

tes confederatę Philisthęis, ideo cum illis peritur[ę]

dicunt. depopulatus est enim dominus Palestin

os

nos Reliquias insulę capadocię. hoc ides dicę
quenerunt capadoces in auxilium Palestinorum
et cum illis adhęsunt.

cap. 48

1. ad Moab. i. de moabitis.) 5 Ploransas
cendet. sb fugiens.

9 date florem moab. i. saneus cate floridam
chald. aufere coronam á moab. 70 date illi sig-
na.

10. maledictus qui facit opus dej fraudulen
ter. 70. negligenter et maledictus qui prohi
bet gladium suum á sanguine. sb quando deus
inbet. uel a sanguine. i. a peccato reprehendendo.

13. et confundet moab a Chamos. i. ob idolum
hoc. Sicut confusa est domus israel a Bethel
.i. ppter cultum Vituli aurei in Bethel.

18. descende de gloria et sede in siti habita
tio filię dibon chald. regnum egtus.

27 fuit enim in derisum tibj. i. o moab deri
sibi israelem, sb quando captiuus ducebat a Salma
nasar quasi inter fures reperisset eum. sb israelor
propter Verba ergo tua, quę adversus illum lo
cutus es captiuus duceris. q. ut dicat. Isai. 33. uę qui
spernis nonne et ipse spernęris.

31. ad moab universam clamabo, et ad Viros
muri, fictilis. fictilis nomen est urbis hebr Kirche
res.

32 de Planicie laser .i. uastata, locus est vine
arum. Sabama est in moab.

33. nequaq̃ calcatur ultra solitum celeusma
cantabit .i. canticum lętitię.

40 ecce quasi aquila uolabit. sb exercitu
Babylonis et extendet alas suas ad moab .i. or
dinate. et uehementer inuadet eum.

45 quia ignis egressus de Hesebon, et flam
ma de medio seon. Hesebon et seon erant ciuita
tes munitę ad quas confugerunt, sed illas etiam
Nabuchodonosor succendit.

4 Vę tibi moab peristi populę Chamos. sb
cultor Chamos idolj.

cap. 49

1 numquid non filij sunt israel? .i. israelj
indatius. Cur igitur hęreditate possedit melchŏ
nomen est regis, uel idoli ămonitarum. gad. i. re
gionem tribus gad. q̃ accepit tribus gad hęreditatem
ultra Iordanem prope ămonitas. ob quod illarum occu
parunt ămonitę uus lenter.

2 et auditum faciam super Rabbath. hęc
ciuitas erat metropolis ămonitarum. quę postea a
Ptolomeo Philadelpho, qui Arabiam cum Iudęa te
nuit Philadelphia uocata est.

3 Vlula Hesebon quoniam uastata est Hai. sb
tibi uicina.

7. numquid non ultra sapientia est in Themã

i.

1 Idumea sc. dicta a Theman filius eliphat filij esau
11 Relinque pupillos tuos, et ego faciam eos
uiuere. forte hic versus ad filios Iuda dirigitur.
13 et in maledictionem erit Bosra. ciuitas
est in Moab. quę interpretatur firma, robusta uel
munita.
19 ecce quasi leo ascendet de superbia. i. tu
more. Iordanis. qr illac transiturus erat Nabucho
donosor contra idumęos.
20 Si non deiecerint eos paruuli gregis. i. si
ne dubio eiicient eos paruuli milites sed virtute mea
fulciti.
23 ad Damascum confusa est emath et Ar
phat. nomina sunt ciuitatum syrię.
27 et deuorabit mœnia Benadad. nomen est re
gis syrię.
28 Surgite ascendite ad cedar. i. agarenos,
uel ut ipsi usurpant Saracenos. Cedar enim filius
fuit ismaelis, ut dicit genes. 25
30 In uoraginibus sedete qui habitatis Asor.
nomen est ciuitatis metropolis. quamuis etenim
Agareni habitarent in tentorijs et tabernaculis cam
porum, et non in ciuitatibus: habebant tamen aliquas
ciuitates, ut ibi artifices habitarent ad faciendam mul
ta, quę non poterant in tabernaculis.
34 Verbum domini ad Hieremiam prophetam
aduersus Ælam. hęc est quinta pars capitis con
tra

tra Ælamitas: Ælam autem Persiam signifi
cat uel certam eius regionem sic dictam ab Ælam
filio Sem.

cap. 50

2 capta est Babylon confusus est Bel, vic
tus est merodach. Bel et merodach nomina
sunt idolorum, aut primum idoli, et secundum
Regis
3 ascendet contra eam gens ab Aquilone
i. perside.
4 In diebus illis et in tempore illo ait domin⁹
venient filij israel, ipsi et filij Iuda simul. hoc
est difficile ob dicta ezechielis 23. et 37. et. 4 reg
17. In quibus locis simul et oseæ 1. insinuat ma
nifeste filios israel, hoc est decem trib⁹ non rediisse
de captiuitate. Sed exponunt et concordant loca
sic, quod ex illis, qui captiuati sunt per Salmanasar
scilicet ex captiuato regno israel quidam euaserunt,
qui postea in regno Iudæ habitauerunt, et cum Iudæ
regno capti postea sunt a nabuchodonosor. et anno
primo regis Cyri in Iudæam cum duabus tribub⁹ sunt
reuersi, Rege id concedente 1.º esdræ 1.º
8 Recedite de medio Babylonis et estote
quasi Hædi ante gregem i. læti et subsilientes
præ gaudio.
16 disperdite satorem etc. a facie gladij colum
bæ i. uelocis exercit⁹ chald. inimici. 70. græci
uide s.ª 46. n. 16

17. grex dispersus israel primus comedit eum Rex Assur . 4 . reg . 18 . qui captiuauit decē tribus.

18 . Visitabo Regem Babylonis sicut ui situaui Regem Assur . i . puniam sicut puniui .

28 uox fugientium . s[cilicet] Iudeorum . et eorum qui euaserunt de terra Babylonis :

39 . propterea habitabunt dracones cum fa tuis sicarijs . i . siluestribus hominibus uel faunis et non habitabit ultra usque in sempiternum i . usque in longum tempus

41 . ecce Populus ab aquilone ueniet . s[cilicet] Persarum et medorum

44 . ecce ascendet de superbia Iordanis i . ad similitudinem inundantis Iordanis . s[cilicet] contra Babylonem .

cap . 51 .

3 . non tendat qui tendit arcum suum etc. q[uasi] d[icat] . frustra conabitur quis eam defendere .

5 . quoniam non fuit uiduatus israel . i . omnino derelictus licet dominus eum permisserit affligi, et captiuari . Terra autem eorum reple ta est delicto a sancto israel . i . contra sanctum uel propter sanctum afflictum populumque dei . i

9 curauimus Babylonem et non est sanata metaphora sumpta a medicis desperantibus iam in firmis

i 7 . calix aureus Babylon in ma nu domini . s[cilicet] gra uitate supplicij qu od d[omi]nus per eam contra gentes ex ercuit, et maxime contra populū suū

firmi salutem. et uox angeli uersum ad Babylonem.

13 Venit finis tuus pedalis precisionis. l. determinatus mensura. uel pedalis precisionis. i. radicitus prestinderis.

14 et super te celeusma cantabit. celeusma canticum est uendimiantium Vineam. uel triumphantium de inimicis.

20 collidis tu mihi uasa belli. i. arma contra me sumis. colliam et ego. i. confringam et destruam.

27 Annunciate contra illam Regibus Ararat. i. Armeniæ. Meni et Ascenez. nomina sunt regnor. numerate contra eam Thapsar. nomen est hebreum et significat exercitum, qui numerat in expeditionem ~ // ~ // ~

35. Iniquitas aduersum me i. iniquitas babylonioru. et caromea. sic habeis dilacerata super babylonem. i. super chaldeos.

41. quomodo capta est Sesach. i. Babylon sic dicta propter correspondentiam literarum sm Ra. sa. supra. c. 25

45 egredimini sic ad aliam ciuitatem eiusdem regni, sic enim Iudeis captiuis egredi licebat si tamen soluerent tributi summam; sicut modo licet inter Principes Christianos. Hoc modo Thobias precedens exitium ninive predixit filijs tuis ut ex eo motus in de exirent Thob. 14.

48. et laudabunt dñm. sb deum. super Babylo ||
nem coeli et terra.

50 qui fugistis gladium. sb uos o Iudei ~

57. et dormient somnum sempiternum. sb
perpetuam dolorosam.

59. cum pergeret cum sedecia. sb imisset
te Nabuchodonosorem. uel cum sedecia i. abeo
mittus. sic 7°. q. sedecias fuerat constitutus Rex
a Rege Babylonis. et ideo anno quarto. iuit ad
faciendum ei reuerentiam, et ad deferenda ei mu
nera: et cum eo iuit Saraias.

64. Hucusq; Verba Ieremie. dicunt quidā
hec non esse de textu. sed fallunt. q. in hebreo ha
bent.

C. 52

difficile est quisnam sit auctor residui huius libri.
sed. R^r fuisse eundem Ieremiam prophetam. est
tamen caput ibid. uelut quędam epylogatio pre
dicti. uel forte dicendum, q. fuit additum a Ba
ruch.

9. adduxerunt eum. sb Regem ad regem Ba
bylonis in Reblatha. hec est Antiochia. ernath.
interpretat. multatq;.

10. et iugulauit Rex Babylonis filios sedecie
capta fuit ciuitas ut dicat supra. e. et. c. mense 4°
sed non fuit combusta usq; ad decimam diem mensis
quinti expectato iussu Regis, qui tunc agebat in re
motis partibq; emath.

18 et creagas .i. fociinstrumenta uel cu
cumas ad colligendas sacrificiorum carnes
21. decem et octo cubiti altitudinis erat in
columna una. Sb in stipite tota erat columna
ex quatuor partibus constituta habebat 25. cu-
bitos in altum. ut habet. 2. paral. 3 ut de lyra
mum. 3. reg.
25. et septem viros de his qui uidebant fa
ciem Regis .i. de familiaribus, et magis ei assis-
tib9.
28. iste est populus, quem transtulit nabu
chodonosor in anno septimo. Loquit hic sacra
scriptura de translatis cum Iechonia filio Ioacim
et si decas ex 4. reg 24. q translati sunt cum eo
decem millia? Rn q tria millia erant de tribu
Iuda, septem autem millia de alijs tribus, que
hic omittuntur. Item nota. q 4. Reg. dr q ista
transmigratio facta ē anno 8. sed ubi accipitur
a principio regni sui. Sic autem ab illo tempore
quo Ioacim filius Iosie fuerat subditus, et illo ser
uiens sub tributo. Nabuchodonosor autem iam reg
nauerat uno anno, Rn
31. Et factum est in tricessimo septimo
anno transmigrationis Ioachin Regis Iuda elt
Hic lege attente, et nota Protemporum computa
tionem.

In

In Trenos idest Lamenta tiones Hieremiae

quattuor sunt istae lamentationes et quadru-
plici alphabeto distinctae quibus plangit propheta
peccata populi sui. quin immo et totius mundi. vide
Hieronimum in prologo ad eusebium, et in epis-
tola ad Paulam Urbicam: ubi significationem li-
terarum hebraicarum mirabiliter exponit. utrum et lib. 3. huius operis cap. 28. f. 3.
autem earum significatio sensui prophetae acco-
modet apte, non omnes convenerunt. quoniam
forte tantum significat sis literis, q, in hebraeo-
versus, quibus apponunt ab illis incipiuntur.
non autem latine, et ideo exprimunt. nam
et latine hymni aliquando alphabeti ordine
servant in suis versibus ornatus gratia: et ut me-
moriae facilius imprimant. ut ille a solis ortus
cardine. 2 beatus auctor saeculi. 3 castae parentis etc.
de numero autem quaternario vide Helvorem
pinelum hic.

cap. 1.

9. sordes eius. chald. immunditia menstrui
a qua non est mundificata. q. d. peccata
15. Torcular calcavit dominus. i. tribula
tionem. Virgini filiae Iuda. i. regno, quod mo
re virginis custodiri solet.

21.

21. adduxisti diem consolationis. pro ad
duces moeppheticos. mea. g.d. consolationis
meę, non illorum.

cap. 2.

7. Vocem dederunt in domo domini. sb
hostes ęgyptiacos.

B. tetendit funiculum suum. sb ad destru
endum secundum lineam iustitiae: nam et ad
destruendum, sicut et ad edificandum in sacra
scriptura tendit funiculg. 2. reg. B. david mensg
est duos funiculos unum ad occidendum ett

14. Viderunt autem tibi assumptiones
falsas, et electiones. i. quasi peccata grandia
essent contemnenda sic opponebant tibi ea.

cap. 3.

9. concluserunt uias meas lapidibg quadris
i. firmissimis.

19. Recordare transgressionis meę. i. trâs
migrationis.

23. noui. sb quod sequit. 70 nouae. sb mi
sericordiae dei apparent. chald. nouae miracula
diluculb. g.d. quotidie seu tempestiue: uel diluculb. i. a iuuentute et infantia mea. multa
est.

21 est fides tua. i. fidelitas.

29. Ponet in puluere os suum. sb̄ hum
liter loquendo.

36. ut peruerteret hominem in iudicio
suo dominus ignorauit. i. habuit se sicut
non attendens et condolens miserie illius.
uel ignorauit. i. non approbauit medicinam
frenetico.

63. sessionem eorum et resurrectionē
eorum unde ego sum psalmus eorum. q.
D sive sedeant, sive surgant irridebunt me

65. dabis eis scutum cordis laborem tuū
i. tegumentum quo cor eorum tegatur.

cap. 4.

5. qui nutriebant in croceis. i. in
coccineis uestibus amplexati sunt stercora

6. et non cesserunt in eam manus. i. ma
nus aduersariorum nihil cesserunt in ea. q.
per angelos est Sodoma subuersa; sed bona
Hierusalem rapuerunt Caldei.

7. candidiores nive nazarei eius. i.
sacerdotes et leuitae diuino cultui dedicati

13. propter iniquitatem sacerdotum eius
qui

qui effuderunt sanguinem iusto. sb3
suo instinctu et exhortatione. 4. reg. 24
tempore manasses etc.

14 errauerunt cęci in plateis tenue
runt lacinias suas. i. oras uestimentorꝫ vi
dentium siue prophetarum; ut uelsic exirẽt
oculus sanguine repletis, sed ipsi falsi pro
phete illis non permittebant.

15. clamauerunt eis recedite. sb3 illꝫ
a quibus auxilium postulabant talia eis
responderunt, uel hostes et aduersarij. iur
gati quippe sunt. sb3 ipsi iudgi intersese. nõ
addat ultra ut inhabitet in eis. sb3 deus

17 Cum adhuc subsisteremus ad auxili
um nostrum vanum. sb3 egyptiorum.

20. spiritus oris nostri Christus domini
captus est in peccatis nostris. sb3 Rex Iosias
ionctus. hebraice habet spiritus naris nostꝛ
Christus dominus, qꝛ spiritus narium percipimus
est ad respirationem vitę, et sic Iosias, qui fu
it conseruator vitę hebreis populi uocat spiritꝫ
oris, uel narium. in fossis sb3 factis ab egyptiis
is sm̃ Ra. sal. quando contra regem egyptiũ in
iit bellum. ut habet. 4. reg. 23. et. 2. paral

25.
In

~ In Librum Baruch ~

Liber iste solet a quibusdam et patribus nomine Hieremie comprehendi qz prophetam a Hieremia excepit, et eius scriptor fuit propheta tamen Domini ~

cap. 1.

2. et hęc Verba Baruch quę scripsit in anno quinto in Babylone. sb̄ anno quinto a destructione Hierusalem per chaldęos; sic etenim computabant Iudęi: sicut et modo computant a devastatione facta per Romanos Titū et Vespasianum.

3 Vasa ablata revocare in terram Iuda
templi hęc sic intellige. sb̄ qz licet populus Iudęorum interfecto godolia, quem ipsis in Hierusalem pręfecerat Nabuchodonosor fugerit in Egyptum timens dictum Regem, tamen videntes Iudęi qz
nō

non in Hierusalem. sed in Egyptum
pararet exercitum pro magna parte in Hie
rusalem sunt reversi; et quamuis solemni
erectione nonfuerit erectum altare a des
tructione Hierusalem usq; ad reditum de cap
tivitate tempore Zorobabelis, tamen hic intel
ligit altare et oblatio minus solemnis. ^

12 ut uiuamus sub umbra Nabuchodo
nosor et Balthasar filij eius. Ieremiæ. 27.
6. intimat alius medius inter Nabucho do
nosorem et Balthasarem, filius scilicet illi,
et pater istius, quod tamen non contradicit
huic quod isto capite et numero dicit in sa
cra enim scriptura nepos sæpe dicit filius et
pater ami, imo et in communi modo loquendi.
et si consulas caput 52 Hieremiæ supra, e
nil merodachum medium invenies. et alibi etc.

cap. 2.

3. Vt manducaret homo carnes filij
sui. et filiæ suæ. hoc licet non legatur factum in
obsidione Hierusalem per Chaldæos. 4. reg. et
2. paralyp. credendum tamen est factum fuisse
quandoquidem hic a prophetа narratur.

24 Vt transferrent ossa Regum nostro
rum, et ossa patrum nostrorum de loco suo.

hoc

^ et nota q. propter
hanc erectionem al
taris, et sacrificia
quæ hic insinuant
et alia similia iste
liber apud hebræos
Apocryphus reputa
t. q. 1. esdr. 3. dum
quæritur Zorobabel
sacerdotes et alta
re defecerunt. sed
concordat ut hic di
ximus.

Hoc ides dicat q̃ defuncti exenterabant a ch
aldeis ut expoliarent eos preciosis uestibus
cum quibꝫ sumabant, et ponebant in sepul
chris.

35. & statuam illis testamentum alteri
sempiternum. sb̃ legem nouam; quæ dicitur
sempiterna, tum q̃ ei alia non succedit; tum q̃
ad ẽternam mansionem introducit, quod non
faciebat uetus. & sic non mouebo amplius etꝫ
intelligit de terra & mansione ẽterna.

cap. B.

17. qui in arubus coeli ludunt. sb̃ peran
cupium delectati.

26. ibi fuerunt gigantes nominati. sb̃
in mundo, uel locis supradictis.

cap. 4

35. ignis enim superueniet ꝫ. i. punitio
ab ẽterno. sb̃ deo.

37. Venient colles ab oriente usq̃ ad
occidentem. i. ab omni terra parte, quod maxi
me intelligit̃ de conuersione per euangelium
faciendã.

cap. 5.

5. exurge Hierusalem et circumspice ad
orientem. & sic magi ab oriente uenerunt mat

2 ingressi itaq; Babylonem erits ibi usq
ad generationes septem. i. usq; ad annos sep
tuaginta.

28. de sacrificijs eorum foeta et menstru
atæ contingunt. i. mulieres immundæ.

30 et 31. In domibus eorum sacerdotes
sedent habentes tunicas scissas, et capita &
barbam rasam. Rugiunt. sic quasi insignientes
bra et pœnitentia lugentes pro peccatis in conspec
tu falsorum deorum. clamantes contra deos
suos sicut in coena mortui. Socides dicit. pr
antiquitus super sepulchra defunctor
rum cõmedebant, et epulabant splendide qui
postea lugebant illos, ac similiter si faciebat
coram idolis.

38. qui autem colunt ea. sic idola con
fundant. quasi inferat ergo multo minus
debent iudgi falsos deos colere, quibus speciali
ter est prohibitum.

42. mulieres autem circundatæ funi
bus in ijs sedent succedentes ossa sliuarq
circundatæ. sic ad partes superiores corporis qua
si aliqui magno crimine ligatæ; et illac tran
seuntes viri, qui pergebant ad sacrificandum et
colendum idola cum talibus mulieribus (extra
hen

hentes eas a uia per funes) coibant: quo fac
to ille existimabant ab idolo illud fuisse or
dinatum, ut purgarent a crimine: et alijs
quibus tale quod non acciderat exprobrabãt

59 Sol luna et sidera obaudiunt. i. ob
temperant deo secundum suos ordinatissimos
cursus.

60. idipsum autem et spiritus . i. uentus

69 nam sicut in cucumerario formi
do nihil custodit. i. el espantajo ya por
tal conosciido delas aues. quanto mas delos
hombres.

71. a purpura quoque et marmore, quę
supra illos teneant. q. d. cognosci potest nõ
esse deos. forte legendum tineant. i. tine cõ
sumunt.

In

In Librum Ezechielis Prophetæ

Difficilis admodum est Ezechiel maxime in principio. et fere a cap. 40

cap. 1.

1. In Tricessimo anno. sb abinuento Libro legis tempore Regis Josiæ: uel etatis e Zechielis: uel a Jubilæo proximo: uel a capto Jorchin cumqui Ezechiel ab dultus est, sensusq; est usq; ad illum annum habuisse visiones, quarum primam recenset. ceteras postea. quæ uero fuerit uisu anni tricessimi in quarto mense non dicit hic.

7. Planta pedis eorum quasi planta pedis Vituly. i. pedes erant rotundi adante riora non extensi. Facies autem horum animalium erant sexdecim quadripartitæ sb Sonminis quattuor in anteriori directo aspectu. in parte uero opposita retro facies quattuor A quelle/a dextris facierum hominis quattuor facies Leonis. et a sinistris quattuor facies bouis. Simuler ala. 16. manus 16. et pedes 16 habentes genua ad omnes partes flexibilia

12. nec Reuertebant cum ambularent hoc intelligo exeo, quod modo dicit est qsb

ha

habebant genua ad omnes partes flexibilia
sine conuersione corporis. ibant uers et reuer
tebant successiue ad partes oppositas. vide
infra cap. 10. de his animalibꝫ.

15. Rota habens quattuor facies. i. quat
tuor semicirculos.

16. Visio maris. q. d. Visio et aspectus rota
rum erat quasi Visio maris, quando est quietū.

17 non reuertebant cum ambularent
sb̄s q̄ successiue in aliam partem mouebant
sine mutatione in oppositum, siue sine re-
uersione rotarum, q̄ mouebant super puncta
intersectionum: sicut et supra diximus de a
nimalibꝫ, et genuflexione eorum sine corporis
reuersione. totus ille versus (per quattuor par
tes earum ibant euntes, et non reuertebant cum
ambularent) non habet in hebrꝫ. neq; in lxx
uis magis correctis.

cap. 3.

14. Spiritus quoq; assumpsit me, et abij
amarꝫ. sb̄s ob auditam a deo rebellionem. et
duritiam populi mei; inde enim dulce mihi fu
it Verbum domini, sicut amarum ratione di
uini consequentis, quod mihi dixit.

~ cap. 4

1. Sume tibi laterem. crudum dicit tyrannus. ut in eo possint protrahi figurae.

4. et tu dormies super latus tuum sinistrum ett. multa ex his, quę continent in capite isto plane uidentur facta inuisione, et nō reipsa. Loquit autem prophetа prius de captiuitate decem tribuum. et numerat trecentos et nonaginta annos, a primo anno Ieroboam usq; ad nonum regni Oseę: et a primo anno iudicis Abymelech usq; ad ultimum Heli, qui simul efficiunt 390 annos, dando annum pro die. ut dicit in textu. Deinde ponit prophetа numerum annorum iniquitatis Iudą quod incipit a peccato Manasse, quando hic poenitentiam egerit, et numerat quadraginta annos pro quadraginta diebus, quibus annus pro die dat.

Notandum tamen pro hoc quarto capite q; prophetа dicit dormisse super latus sinistrum sūs Israel. 390 dies. et super dextrum sūs Iudą. 40. qui faciunt 430, totidem autem fuerunt dies quibus obsessa est ciuitas Hierusalem a Chaldeis, sūs obsessa est anno nono Sedeciae, mense decimo die decimo, et capta fuit, anno undecimo Sedeciae mense quarto nono die mensis ut habet Hierem. 52. Vnde tempus obsidionis Hierusalem non excedit tem

tempus dormitionis prophetæ super utrumque latus
nisi in tribus mensibus, et viginti duobus diebus. et
tanto tempore potest rationabiliter credi, quod
fuerit interrupta obsidio a chaldæis timore ægyp
tiorum, quos audierant venire in auxilium Hie
rusalem ut dicit Hierem. 37. pro horum sup-
putatione, vide ~~...~~ elaborata copiose. in annorum computatione
lib. 2. cap. 1. huius nostræ methodi tes
11. et aquam in mensura bibes sextam.
Hin. mensura est liquidorum quantum duode
cim ova.
12. stercore quod egreditur de homine ope
ries illud. hebr. coques illud, et temperat hic ri-
gor cum addit fimum boum pro stercoribus huma
nis, quia huiusmodi fimo multi utuntur loco ligno
rum in igne, significat igitur maxima penuria.

cap. 5.

7. et iuxta iudicia gentium, quæ in circui
tu vestro sunt non estis operati. q. d. non atten
distis quomodo illi ob peccata sua non sunt puniti
immo incautius, et iniustius quam illi vixistis.
10. ideo patres comedent filios. hoc in utra
que obsidione Hierusalem adimpletum est. s. chaldæorum, et Romanorum.

cap. 6.

14 & faciam terram eorum desolatam a
a deserto deblatha. i. Reblatha quæsita est
in terra emath: a quibus dam putat esse Antio
chia.

cap. 7.

2. Venit finis super quattuor plagas ter
ræ. sb̄z Juda quę undequaq; vastabitur.

10. floruit virga. i. Rex Babylonis, qui
est virga dei contra Judæam. germinauit su
perbia. q̄z sb̄z arrogabat hic rex Babylonis
sibi victoriam, ingna erat tantum ds exe
cutor Justitiæ dei.

cap. 8

1. & factum est in anno sexto. sb̄z trans
migrationis Joakim Regis Juda.

3. ubi erat statutum idolum zeli: he
braice habet idolum accensionis, q̄z propter
illud idolum, quod erat Baal accendebatur
ira dei.

11. & septuaginta viri et Jezonias. ste
Jezonias secundum Rab. sal. fuerat honorabilis
et induxerat alios ad idololatriam. i. desp̄ specia
liter exprimit.

cap. 9

4 Signa Thau super frontes virorum gemē
tium

tium. Thau est ultima litera alphabeti he-
braici, et prima nominis Thora quod sig-
nificat lex, Sane igit literam precipit dñs
signari super frontes gementium, et dolen
tium de abominationibus, que fiebant.

6. a Sanctuario meo incipite. Sbz occi
derdo primum sacerdotes, et Leuitas mini
tantes idolo et abominationibz.

cap. 10

1. et Vidi et ecce in firmamento qua
si species similitudinis solij. ett q.d. species
enim glorie domini que recesserat de loco su
per capita Cherubim transferens se ad limen
domus ut dictum est cap. precedenti, redierat
ad locum pristinum. super firmamentum in
capitibz animalium.

2. et dixit. Sbz sedens in throno ad
virum, qui uestitus erat lineis.

6. Sumeignem de medio rotarum Sbz
f ministerium cherubim, ideo addit et exten
dit Cherub. per hoc patet, quod dictum est 5.
cap. 1. q Sbz erant ibi quatuor rote et quatuor
animalia.

cap. 11

1. et vidi in medio eorz Jezoniam filium
Azur

Azur, et Phelthiam filium Banaie.
hi duo erant principales interpretes ideoq;
specialiter suis nominibq; exprimunt.

3. Hec est lebes. sb; Hierusalem. Nos au
tem carnes. sb; qui in ea cremabimur et co
quemur. uel nos carnes, qui in ea conser
uabimur usq; ad perfectam decoctionem
sb; ad perfectam et grandquam ętatem si
ne deuastatione ab inimicis nobis cõmina
ta per Hieremiam prophetam. ett. et hęc
est melior expositio sm̃ Rab. sal. q; si de
rusorie dicta uerba exponant. ut subse
quentia declarant. ubi hęc non erit uo
bis in lebetem.

15. filii3 hominis fratres tui. sb; de
grę sacerdotali ut tu es. et propinqui
tui. imo et omnis domus Israel. sb; de
cem tribus captiuati a Salmanasar dequi
b; aliqui redierunt 4 reg. in Hierusalem
et captiui iterum dicti sunt cum Iechonia
in Babylonem. quibus dixerunt habi
tatores Hierusalem longe recedite a dño
nobis data est terra in possessionem. sb;
reputantes illos miseros. se uero foelices in
ciuitate mansuros.

23 et ascendit gloria domini de medio
ciuitatis. sb̄ significans subtractionem di
uinæ protectionis. Stetitq; supermontem
qui est ad orientem. sb̄ supermontem mo-
uarum. qui distat ab Hierusalem uno mil
liario. ut dicit act. 1.

24. et spiritus leuauit me, adduxitq;
in Chaldæam. hoc ideo dicit. q; uisione ima-
ginaria uidebat sibi de Hierusalem in Baby
lonem trahi.

cap. 12

3. Tu ergo fili hominis fac tibi uasa trās
migrationis. i. transmigrantibꝫ apta ut
baculum, peram, & similia.

13. adducam eum. sb̄ Regem Sedechi
am. in Babylonem in terram Chaldæo-
et ipsam non uidebit. p̄z concordia et intel
ligentia Suius. Vide Hieremiam c. 32. &
quę ibi annotauimus.

cap. 13.

17. & tu fili hominis pone faciem tuam
contra filias populi tui. i. falsas prophetissas
18. et cum caperent animas populi mei

Viuificabant animas eoꝝ. Viuificabant. i.
ad uoluptates inducebant.

19. et Violabant me ad populum meum. i. impellebant me, et uelut cogebant
ꝙ non uolo malum poenæ propter se. Propter
pugillum ordei, et fragmen panis. i. prop
ter uilem quæstum, ꝙ obiectum talia faciebat

23. eruam populum meum de manu
uestra. Sic sb ut textus innuit ne uane di
uinetis. uel eruam. sb fact⁹ et re.

cap. 14

4. Hæc dicit dominus deus ho mo
mo de domo dauid. i. quilibet hom
9 ego dominus decepi prophetam il
lum. i. decepi permissi in poenam peccatꝝ
22. tamen relinquet in ea saluatos
educentium filios et filias. i. aliquorum
quorum filij et filiæ regredientur ciuitatē
sicut factum fuit sub Zorobabele etc. eccle
si egredient ad uos. sb transmigrabunt, ꝙ
ductus fuerunt in Babylonem.

Cap. 16

3. Pater tuus. sb Abraham. Amorreus
nō

non natione, sed habitatione in terra illa:
et mater tua. s[cilicet] Sara Hethea, q[uia] s[cilicet] se
pulta est in terra Heth.

4 . non est precissus umbilicus tuus i.
non est totaliter abstractus ab idololatria qu
ando exijsti de Egypto, nam in deserto fecisti
idolum.

6 Transiens autem per te vidi te. i.
quasi homo qui transit, et miseret lamentã
ti puero a matre derelicto. conculcatam
in sanguine tuo. i. prope effusionem sangui
nis tui, dum te insequeret Pharao ad mare
rubrum. Et dixi uiue. i. feci te uiuere li
bere traducendo.

26 . et fornicata est cum filijs Egyp
ti. s[cilicet] communicando cum eis in idolatriã
vicinis tuis magnarum carnium. i. mem
brorum virilium; per quod metaphorice signi
ficat idololatria

45 . filia matris tuæ es tu, quæ proie
cit virum suum, et filios suos. i. deum et
prophetas

46. et soror tua maior Samaria. ideo
Samaria dicit[ur] soror maior, q[uia] erat numerosior
in

In populus et gente q̄ Iudea. minor duct
Sodoma q̄ populus Sodoma minor fuit q̄
Iudr. duct autem Sodoma a dextris. qest
sita versus meridiem respectu Iudę: et hęc di
cit pars dextera; sicut opposita pars inquaet
Samaria dicit sinistra.

51. Samaria dimidium peccatorum tu
orum non peccauit. Sodoma dicit q̄ Hieru
salem coluit idola uelut afferens adulterium
in lectum viri sui sb̄ dei.

53 et conuertam restituens eas conuer
sione Sodomorum, et conuersione Samarię.
ett. ironice quidam exponunt omnia ista q.d.
quemadmodum non sum miserta Sodomę. Si
milicer ett. Hieronimus per conuersionem
Sodomę intelligit conuersionem gentilium,
per Samariæ hęreticorum ad ecclesiam
redeuntium. per Hierusalem conuersionem
Christianorum a peccatis, quæ cōmittunt. alij
aliter.

56. non fuit autem Sodoma soror tua
audita á te. i. a te considerata eius primitus
57 anteqū reuelaret malitia tua in filias

proprium. s[cilicet] quo tu nunc est nationib[us] etc.

cap. 17.

3. Aquila grandis magnarum alarum
.i. Nabuchodonosor. Venit ad Libanum .i. ad
templum factum de lignis libani. et tulit me
dullam cedri. i. preciosiora.

4. Sũmitatem frondium eius avulsit
.i. Iechoniam Regem. et transportavit eam
in terram Chanaam. Chanaam prout est no
men proprium significat Iudeam. sed est eti
am appellativum significans mercationem
et sic sumit pro Babylone, in qua concurrebãt
multi mercatores.

5. et tulit de semine terrae. s[cilicet] Sedechi
am (qui erat natus in Iudea de stirpe regiã)
substituens in regno Iudee.

6. et facta est aquila altera grandis
magnis alis. s[cilicet] Rex egypti, cui adhesit Se
dechias superbiens. et negans tributum Regi Ba
bylonis.

21. Residui autem in omnem ventum
dispergent. i. in omnes partes mundi.

22. Hec dicit dominus deus, et sumam
ego de medulla cedri sublimis. i. de semine
Da

Dauid. et ponam de Vertice Ramorum eius
teneriorum. i. teneriorum Brachium in miseriam
dia.

24. et scient omnia ligna regionis. i.
omnes gentes. qr ego dominus.

cap. 19

2. quare mater tua leena inter leones
.i. crudelis inter crudeles. In medio leonum
rum enutriuit catulos suos. i. pueros de semi
ne regio.

3 et eduxit unum de Leunculis suis leo
factus est. sb. Joachaz filius Josie constitutus
Rex. 4. reg. 23. per leonem enim regem bestia
rum Rex intelligit

8. et 9. tangit de tertio filio Josie sb de
Sedechia.

10. et mater tua quasi Vinea in san
guine tuo super aquam plantata est. i. ciui
tas. uel populus. uel domus regia. Fructus et
frondes eius creuerunt ex aquis multis. i.
stipendijs a populo collectis.

cap. 20.

1. Et factum est in anno septimo. sb
transmigrationis Jechonie.

15. ego igit leuaui super eos manum me
as in deserto. i. auxilium. uel manum. i.
vindictam tradendo illos morti in deserto. et
quadrat textui immediate sequenti cum addit
ne inducerem eos in terram, quam dedi eis
etc.

25. ego dedi eis pzcepta non bona. nō
q̄ in se non essent bona, sed q̄ illis talia nō ces
serunt, q̄ transgressi sunt ea. et iudicia in
quibus non viuent. hoc ides dicit q̄ pzcepta
iudicialia in pluribus casibus dicebant mortem
inferendam.

31. cum traducatis filios vestros per ignes.
sibi cremando et sacrificando idolo Molech
ut supra dictum est; uel q̄ per transitum per
ignem existimabant purgari; quod et modo
faciunt tartari.

35. adducam uos in desertum populos
hoc ides dicit, q̄ post captiuitatem babylonicam
per deserta reducti sunt a deo in Iudeam. et
iudicabor uobiscum ibi facie ad faciem. q̄
per beneficia quę in uos conferam patebit q̄ ad
vestram emendam affligebam uos.

40. In monte excelso seruiet mihi omnis
domus israel. q̄ in monte Moria regalis altus
est

est templum postreditum de Babylone

46. fili hominis pone faciem tuam cō
tra uiam austri. et stilla ad affricum. i.
contra Iudam. qcq est ad austrum terrq pro
missionis.

47. ecce ego succendam inte ignem
et comburam inte omne lignum uride
et omne lignum aridum. q.d. tantus et
tam fortis erit ignis, quem succendet Na
buchodonosor, ut etiam duri lapides ardeant
4. reg ult°.

cap. 21.

4 egrediet gladius meus de vagina
sua ett. hoc idest dicit qz Nabuchodonos
ut instrumentum diuinæ iustitiq. et non pro
pria Virtute tantam fecit stragem.

14. tu ergo fili hominis percute manu
ad manum. sic in signum doloris tui. uel
indignationis meq. et duplicet ac triplice
t gladius interfectoy. i. a te denuncietur
duplicandus, uel triplicandq.

et. 2ª 20. Viam pones ut veniat gladius ad
Rabbath filiorum Ammon, et ad Iudam
in Ierusalem munitissimam. hoc idest dicit
qz

qz bivium erat caput viq ad procedendum ad
ciuitatem Rabbath, quę erat metropolis A
monitarum, et ad Hierusalem, quę erat me
tropolis Iudæ. Stetit g.° Rex Babylonis in il
lo biuio cómiscens sagittas, et duas sagittas
simul sursum proiiciens (ut quidam dicunt)
in quarum altera scripsit nomen Rabbath
et in altera nomen Ierusalem, ut in eam ci=
uitatem aciem dirigeret, cuius sagitta prius
descenderet, et cecidit sors sup Hierusalem.

23. eritqz quasi consulens frustra ora
culum in oculis eorum. sl3 in reputatione
Iudæorum, qui nullo modo sibi persuadebant
ciuitatem posse capi. et idem addit cum di=
cit Sabbathorum otium imitans, quasi nihil
faciens in oculis eorum Nabuchodonosor.

28. Hæc dicit dominus deus ad filios
Amon. hoc dicit qz hi fuerant in adiutorius
Regis Assyriorum in destructione Samariæ, et
ex illa victoria improperabant Iudæis.

29. cum tibi viderent uana, et diuina
rent mendacia. tibi sl3 o Nabuchodonosor
a tuis, qui cum sortireris ut supra contra Amon
dicebant tui diuini q. virtute idolorum conse
cuturus esses victoriam contra Amon; quam dei

or

ordinatione et assecutus, et in illo non in substantia assecutionis victoriae erat mendacium.

30. Revertere ad vaginam tuam o nabuchodonosor. i. in chaldeam, q̃ hucaq̃ de destructione chaldeorum. In terra nativitatis tuae. sic in Babylone: impletum est autem hoc, quando in amentiam alt̃ cum bestijs conversatus est ꝑ dictus nabuchodonosor

dabo q̃te in manus hominum insipientium, et fabricantium interitum. hoc dicebãt medi et Persae contemnebant aurum, et argentum, ut interficerent Sormine. uel dicunt insipientes respectu chaldeorum, quierãt astrologi, et sapientes sibi videbant.

cap. 22.

10. Verecundia patris discooperuerũt inte. immunditiam menstruatae similiter uerunt in te. hoc est mulieres suas carnaliter aggrauerunt, et ad menstruatas, immundas differenter adquaslibet accesserunt

18. omnes isti q̃s. i. similes auro. et stannum. i. similes argento, et tamen non sunt nisi scoria, i. deo etc.

cap. 23

22 2 duæ mulieres filiæ unius matris fue
runt. i. duo effoeminata regna, scilicet Israel
siue decem tribuum, quod significat per
Samariam; et regnum Iuda, quod signi
ficat duas tribus post diuisionem factam
tempore Roboam. 3. reg. 12.

3. Et fornicatæ sunt in Egypto. intel
lige primordialiter, et ueluti in radice pa
trum suorum quando ibi seruitute premebā
tur uel per imitationem, ut dicit Ra. sal
alias enim non potest intelligi locus iste de
regnis his in seipsis diuisis, fuit enim diuisio
horum regnorum facta post multos annos a
seruitute ægyptiaca scilicet circiter quingentos
ut dicit Lyranus.

4 Oolla. i. templum. Ooliua. i. templum
meum.

11. Ooliba plusquam illa insaniuit libidine
scilicet tempore Regis Manasses. 4. reg. 21. in
idolis. et tempore Achaz per libidinem. 4. re.
16. denique cum Assyrijs chaldeis, et Egyptijs.

14 Cumque uidisset viros depictos in pari
ete. i. in victorijs. uel propter victorias, quas
fecerant.

16. et missit nuncios ad eos in chalde
am

am. Sic fiebat tempore Sedechiæ. donec
uelauit contra Regem Assyriorum.

25. nasum tuum. et aures tuas præcidet
i. deformabunt te. sicut Sedechiam exosculabuntur
uerunt. et nouissimum tuum. i. templū
deuorabit ignis.

27. et requiescere faciam scelus tuum
de te. i. non uacabit tibi adsalutare. Nec
leuabis oculos tuos ad eos. sc̃z Egyptios ne
ne sperando auxilium ab eis, sicut fecit Se
dechias, ne seruaret pactum cum Nabucho
donosor.

cap. 24

1. Et factum est Verbum domini ad
me in anno nono. sc̃z transmigrationis
Joachim. qui fuit etiam nonus regni Sedech
q. 6. per partes et per partes suas effu
eam. q̃ multi fame et peste in obsidione
alij gladio: alij in captiuitate perierunt.

21. ecce polluam sanctuarium meum
i. polluy permittam.

23. et unusquisq; gemet ad fratres
suum. sc̃z ad illum lamentando conuersus
uel super fratrem suum, ut dicit Chaldæus.

Z. Ponefaciem tuam contra filios Amō
Amorrei vt post descendentes ab Abrām
per Loth debebant contristari de damnis. et
captiuitate filiorum Israel. et tamen gauisi
sunt; ides et ipsi a deo iusti puniunt iudicio

4. ego tradam te filijs orientalibꝫ. i. chal
deis. et collocabunt cauas suas in te. chal
d. Palatia. septuaginta tentoria.

8. ecce sicut omnes gentes domus Iuda,
hoc insultando dicebant, qꝝ dissipati erant. cū
tamen, et si condolere debuissent, qꝝ Moabi
tę (ut dictum est ab Abrahamo descendebāt
per loth, et Seyr sive idumęi per esau >

14. et dabo ultionem meam super idu
męam per manum populi mei. sīc tempo
re machabęorum. 1. machab. 5.

16. ecce ego extendam manus meas
super palesthinos. hoc dicit qꝝ Palesthinęi
semper fuerunt inimici Iudęorum; ut cons
tat ex libris Iosue, Iudicum, et Regum. Pa
lesthini autem, idem sunt, qui et philistęi >
et per dam reliquias maritimæ regionis
sīc super mare mediterraneum degentes.

cap. 26

1. In anno undecimo sīc transmigratio

nis

nis Joakim Primamensis. sh prima die

15. In medio tui cōmouebunt insulæ. i. in sulanj qui solebant frequentare portum tuū

16 et descendent de sedibus suis om nes Principes maris. i. nauigiorum, qui fre quentabant portum.

20. et detraxero te cum his qui descē dunt in lacum. i. in mortem, uel infernuz Porro cum dedero gloriam in terra uiuen tium. sh electis dicens Venite benedicti ett

cap. 27.

5 Abietibus de Sanir extruxerunt te. Sanir mons est, in quo abietes magnæ nascū tur. cedrum de lybano tulerunt ut face rent tibi malum. sh nauis.

7 Hyacintus et purpura de insulis eli sa. chald. italię uel Apuliæ. Habitatores sidonis et Aradij fuerunt remiges tuj. Ara dij dicti sunt ab Arado Tyro insula propinquā

11. Sed et pigmei qui erant in turrib; tuis. sh ad defendendum. Pigmei autem di cunt, qui erant homines eximij ad sagittandū ut quidam minus bene dicunt: uel quasi di cat, q tantopere erat munita ipse Ciuitas, ut Si pigmei ad eam defendendam essent satis Si cut

cult sñi unam opinionem intelligit illud .2. reg
15. de eq cōs et claudes positus supra portas Hieru
salem ad insultandum daudi, uel. Pigmei .i.
capadoces ut dicit chaldeus. uel ut 70. medi
15. filij dedan negociatores tui. dedanei
urbs iduma eq: 70. uertunt Phodiorum.
Hebeninos .i. lingua uulgari de hebano.
16. guttam .i. tincturam preciosam. chod
chod. hebr. lapis est preciosus.
19. dan, grecia, et mozel, regiones sunt
orientales, ut quidam dicunt. Stacte .i. gutta
myrrhe. calamus. species et aromatica, q̄
crescit iuxta lybanum.
23 Haran, chene et eden ett. nomina
sunt regionum, undeueniebant mercatores
in Tyrum.
36. ad nihilum deducta est, et non eris
usq; in perpetuum. hebr. hic in perpetuum
significat et q̄ternitatem, et seculum, uel eta
tem unius hominis, sh septuaginta annos.

cap. 28

2. eleuatum est cor tuum, et dixisti. deus
ego sum. i. potens, et inexpugnabilis.
14. Tu cherub extentus et protegens. i. ad

similitudinem cherubim in templo extendens
alas tuas in regiones. et posuite in monte
sancto. i. in honore regio et firmo, sanctum et
rim aliquando sonat firmum. deg. q omnis
potestas a deo est. uel hec explica tanq̃ addi
abolum directa.

cap. 29

1. In anno decimo uel duodecimo. ut
supra sb̃ translmigrationis Joakim regis iuda
Una die. i. prima decembris.

3. Pharao Rex Egypti draco magne,
qui cubas in medio fluminum tuorum. i.
tus iudeis Equarus in medio alueorum suis
quo irrigat terra Egypti.

4. et Ponam frenum in maxillis tuis
. i. instinctum exeundi in preliu contra re
gem Babylonis. et agglutinabo pisces flu-
minum tuorum squamis tuis. q. d. faciam
adhærere omnes bellatores suis sententiq; seu
instinctu. et extraham te de medio flu-
minum tuorum. hoc dicit q̃ iuit obuiam
Regi Babylonis usq; ad terminos Egypti.

6. Pro eo q; fuisti baculus arundineus
ett. reddit causa punitionis, q̃ sb promisisti
auxilium sedechie contra regem Babylonis
in

In quo confidens reuelauit contra eum dñus
Sedechias. & tamen postea non adimpleuit
promissum, ut dicat Hieremi. 27.

10. a Turre Syenes usq; ad terminos
Ethyopie. i. ab hac turre, que sita est in fine
uniꝰ termini usq; ad aliu finem eiusdem
Egypti.

14 et collocabo eos in terra Phatures
hec est metropolis Egypti.

17. Anno vicessimo septimo. unde que
arguimus cap. 1. his enim uident confirma
ri.

18. omne caput decaluatum. sb ex
portatione galee ferree. et humerus de
pilatus. sb ex uectione lapidum, et lignorum
ad pretium.

21. In die illo pullulabit cornu domꝰ
israel. tangit liberatu populi iudaici de cap
tiuitate tempore Cyri sub Zorobabele etc.

cap. 30.

5. et lydi et chub cum effluente gladio chub est Arabia sm̃ Symachum que Egypto erat confoederata) 20. Vndecimo anno. sb capta Iechonie.

Oppida que recen sent a num. 13. usq; ad 28 sunt de pre cipuis ciuitatibꝰ Egypti.

cap. 31

1. Anno undecimo. ut s̃)

3. ecce Assur quasi cedrus in Libano. i/
ecce Rex Assyriorum, uel rex Egypti. sic enim
~~vocat~~ uocat Isai. 52, forte qz Egyptij ex Assy
rijs oriundi, et certe ad finem capitis dicit, ipse
qz est Pharao. Pulcher in Ramis. i. in prole
et frondib9 nemorosus. i. in principib9 et
militib9. excelsus qz altitudine. i. potesta
te regia. Inter condensas frondes eleuatus
est. sb9 interactes exercitus.

4 aquæ nutrierunt illum. forte ut supra
alludit ad aquas nilj, uel diuitias. Abyssus
i. ditio Longe protensa exaltauit illum.
Riuos suos misit ad Vniuersa ligna regio
nis, i. ad uniuersos homines regionis, ett
ad Syncmodium.

6. In Ramis eius fecerunt nidos uniu
sa uolatilia coeli. i. Reges acquieuerunt sub
Ioa illi.

8 cedri. i. Reges non fuerunt altiores illo
et Platani. i. principes non fuerunt eque
frondibus illius. uel explica prędicta in hoc
capite de Lucifer.

14. qz omnes traditi sunt in mortem ad
terram ultimam. i. ad infernum.

cap. 32

1. Anno duodecimo. sb translmigation is
Ioakim.

7

7. et operiam cum exhinctus fueris coe
los. q.d. segnet in regno tuo magna mgsti
a. nubila enim tempora, mœrorem et tristi
tiam significant. Solem. i. regem, nubete
gam. et luna. i. Regina non dabit lum
en suum.

14 Tunc purissimas reddam aquas eo
rum. q. non erit fere anima uiuens, quę eas
conturbet

17. In duodecimo anno. eodem sbato
no et mense quibus supra, sed alia die.

22. ibi Assur et omnis multitudo eius=
omnes interfecti. sb3 Assur debellatus fuerat
ante Regem Egypti, ut supradictum est: et Æ3la
similiter.

26. Mosoch. i. capadoces. et Thubal. i. Ibe
ri seu Hyspani. dederunt formidinem suam
in terra uiuentium. i. in Iudea, sic Rab. Sal.

27. et posuerunt gladios suos sub capiti
bus suis. sb3 ad memoriam Victorię et triu
phi; quod et modo fit in sepulchris mortuorum

28. et tu. i. o Baras. In medio incir
cumcisorum conteteris.

31. Viditeos Pharao et consolatus est
sb3 consolatione miserorum, cum uident se
eos Sabere poenarum.

cap. 33.

2

2. et tulerunt populus terre virum
unum de nouissimis suis. i. de nouissimis
ꝑ ad ezechielem seruus dirigit, non de infe
rioribꝫ. nam et gen. 46. Joseph dicit extremꝫ
fratrum suorum est.

21. et factum est in duodecimo anno. huc
prophetat de iudeis existentibus in Judea.

31 audiunt sermones tuos et non faci
unt eos. qꝫ in canticum oris sui uertunt illos
i. in fabulosas cantilenas pruriences auribꝫ

cap. 34

12. sicut pastor uisitabo oues meas
sb̄z per assumptionem humane carnis.

13. et congregabo eas de terris. sb̄z in
unitatem fidei. et pascam in pascuis ecclesie
militantis per gratiam. et triumphantis per
dona glorie.

16. Pascam illas in Judicio. i. secundum
uniuscuiusꝫ merita.

23. et suscitabo super eas Pastorem u
num. sb̄z Christum qui pascat eas. seruum
meum David. i. de semine david.

29. et suscitabo eis germen nominati
i. Christum. et non erunt ultra imminuti
fame. sb̄z spiritualy.

cap. 35

2. Pone faciem tuam aduersum montem
seir. i. contra idumeam, et infideles.

9. In solitudines sempiternas tradam
te. i. longas.

10 eoq; duxerus duae gentes, et duae ter
re mee erunt. sb duo regna Iudae, et Isra
el, quas possidere metebant, ideoq; auxiliati
sunt Caldeis contra eas: erant autem idu
mei his duobus regnis vicini.

14 in solitudinem te redigam q̄ tota te
rra universa terra. sb israel.

cap. 36

3. et ascendistis super labium lingua sb
quaterus extranei derisorie q̄ueant de vo
bis.

9 qr ecce ego aduos et conuertar aduos
sb post finem captiuitatis.

12. non addes ultra ut absq; eis sis. hy
ultra, non significat omnimodam perpetuita
tem a parte post, sed longum tempus, imme
et non multum duraturum, ut patet ex illo
Isai. 2. non exercebunt ultra ad prelium, cum
tamen post aduentum Christi multa fecerint cō
missa et facta bella: et similiter filij israel
a Romanis captiuati. ac propterea quidam q̄
cum hunc explicant de terra viuentium figu-
ra

rata per israel.) 25. et effundam super uos aquam mundam. s[ignum] baptismi.

cap. 37.

Describit in hoc capite liberatio populi imaginaria, et prophetica uisione.

16. Sume tibi lignum unum et scribe super illud Iudæ. et lignum alterum, et scribe super illud, Ioseph lignum ephraim, et cunctæ domus israel. pro huius intelligentia notandum, q[uod] Iuda Beniamim, et tribus leuitica Roboamo adhesserunt, et hoc est regnum duarum tribuum: aliæ uero decem trib[us] secutæ sunt Hieroboamum, qui fuit de tribu ephraim filij Ioseph; et sacerdotes et leuitas eiecit de regno suo, qui adhesserunt Iudæ.

19. ecce ego assumam filios israel de medio nationum ad quas abierunt. hæc unio duorum regnorum intelligit[ur] sub Christo domino Rege. ~~q[uod] de semine dauid non fuit aliquis Rex usq[ue] ad ipsum~~: per israel uero intelligun[tur] etiam conuersi de gentilitate. ut dicit isai 44.

25 et dauid seruus meus Princeps eo[rum] in perpetuum. hoc de Christo domino, et de regno ipsius intelligendum est.

cap. 38

2.

2. Pone faciem tuam contra gog. et terrã magog. per hęc intelligunt Iudęi gentes á suo expectato messia debellandas. alęqui doc tores intelligunt uniuersaliter ecclesię per se cutores, sed hoc mysticum est. ides per gog. i. tec tum intelligendus est Antichristus inquo abs condet diabolꝰ. per magog, quod hebraice sig nificat de tecto intelligunt gentes ei adhęssurę quod ex Apocalyp. 20. et. 2. ad Thessal. 2 b. colligi udet. uel magog filius Japheth a quo Scythæ. Mosoch. i. capadocum, uel mos cobitarum.

6. gomer. i. galatæ. Thogorma. chald Prouincia germaniæ.

8. Post dies multos Visitaberis. i. puniens o Antichriste. In nouissimo annorum. i. in fine mundi. Veniet ad terram, quæ reuersa est a gladio, hęc est ecclesia tempore Constan tini.

12 Super populum qui cępit esse habita tor umbilici terræ. i. ciuitatis Hierusalem quæ est in medio terræ habitabilis. sic in quarto chy mate.

13. Saba et dedan. nomina sunt popu lorum Anticristum sequentium. Tharsis. chal. maris. Septuginta Cartaginis. Leones. chal Reges.

17. Tu ergo ille es de quo locutus sum
in diebus antiquis in manu seruorum me
orum prophetarum israel. sb3 in psalmis
Isaia. Hieremia, hic etc.

20. et cómouebunt a facie mea. i.
uacillabunt a fide. Pisces maris. i. fideles
ecclesie. et uolucres coeli. i. alta sapientes
bestie agri. i. simplices. et subuertentur
montes. i. Prelati. et cadent sepes. i. religio
si.

21. et conuocabo aduersus eum. hucusq
capit in hebreo. cap. 39. de destructione Antichi
et sic aduersus eum. i. contra Anticristum.

22. et iudicabo eum peste et sanguine
sb3 missis contra eius exercitum.

cap. 39

6. et immittam ignem in magog. sb3
q3 magna pars exercitus eius fulminib9 obruet

9 et egredient habitatores de ciuitatib9
israel. i. ciues coelestes, qui uenient cum Chri
to ad iudicandum; uel qui exibunt uelut ad
colligenda spolia. et succendent arma ett
septem annis igni. i. eternaliter, q3 numer
situs temporum septenario numero designat

11. In die illa dabo gog locum nominatu
se

sepulchrum ~~nominatum~~ in israel. i. famosum sb stragem exercitus Gog.

12. et sepelient eos domus israel ut mundent terram. sb a cadaueribꝫ. septemmēsibus. hos enim adhoc designabunt.

15 cum uiderint os hominis. Statuent iuxta illud titulum. i. signum, ut facile possit inueniri. Donec sepeliant illum Pol lynctores. i. cadauerum curatores In ualle multitudinis Gog.

16. nomen autem ciuitatis. i. loci in quo sepelient. Amoná. i. populosa secundum proprietatem sermonis hebraici. et hoc propter multitudinem populi ibi sepulti.

25. Hec dicit dominus deus nunc reducam captiuitatem Iacob, et miserebor omnis domus israel. i. in breui miserebor omnis populi Christiani liberando eum ab Anti Christo.

26. et portabunt. i. postꝫ portauerint confusionem suam.

28. et non deliquerim quenꝫ ex eis. sb de hęretricis.

cap. 40

1. In Vicessimo quinto anno transmigrationis nostrę. sb Ioakin, qui et Iechonias dicit

nrę

nostræ. qz tunc ductus est Ezechiel et mar
dochæus. postqz percussa est Guitas. sb anno
undecimo sedeciæ. sic enim ex undecim an
nis, quos regnauit sedecias usqz ad desola
tionem; et quatuordecim. sive tredecim, etab
incepto fuit numeries viginti quinqz annorum
vigesimi quadtuor completorum, et vigesimi
quinti inceptj.

ab hoc capite incipit ultima Ezechielis pars
hæc autem de visione prophetica imaginaria
ab Ezechiele intellecta accipienda sunt: quæ
ro edificij templi ausio hic describit multum
obscure, non solum hebræi, sed et nostri doc
tores in eius expositione admodum variant;
immo et hæc nostra translatio ethebraica in
terse in multis non conueniunt.

Sequentium ergo nouem capitum intelligenti
am alijs peritioribus enucleandam relinquo,
quod enim subiuelint etiam post glossas doc
torum bene pensatas nequeo intelligere, insciti
am meam ingenue fateor, scientiam et cogni
tionem horum, et etiam mysteria ipsa sanctæ
prophetæ esse perspalata nequaqz dubitans.
textu ergo perlecto ad figuras templi, ciuitatis
et altaris, quæ in bibliis sacris expresse continê
tur attende, sic enim, et si non exactam, aliqua

Lem

lem tamen notitiam assequeris ~ ~

In librum Danielis

Secundum Hieronimum praefatione in hunc prophetam. prophetia ista non legitur in ecclesia iuxta ~~editionem~~ septuaginta. sed iuxta editionem Theodotionis. est autem difficilis ad intelligendum daniel, et indigens cognitione multiplicis historiae.

cap. 1.

1. Anno tertio regni Ioacim. sive Ioakim; qui et eliakim. cui successit filius eius Ioakin cognomento Iechonias

cap. 2.

38. et subditione tua (scilicet o nabuchodonosor) universa constituit. per synedochen et Hyperbolem hoc intelligendum est.

31. tu Rex videbas et ecce quasi statua una grandis etc. de quattuor monarchijs sive regnis propheta loquitur. scilicet Assyriorum; Persarum

~~gręcorum et~~ rum et męgorum, gręcorumet Romanoy.

43. quod autem udusti ferrum mistum
testę exluto cómiscebunt quidem huma
no semine sed non adhęrebunt subi. sbz
mani cônubia interse celebrabunt ad diuisio
nes animorum sedandas, sed inter eos dura
bunt diuisiones et rixæ. aliqui explicant
de Herode Ascalonita constituto a Romanis
Rege Iudęorum; qui cum Iudęus non esset uo
luit sibi puellam degenere machabeorum
copulare, vt filius eius regnaret, quod illa
omnino respuit imo pę dolore se ipsam inter
fecit, et ille ea mortua abusus est. Vnde dicit
cômiscebunt Samaro semine, non foemineo
ac proinde inimicitiæ in Herode contra Iudęos
pergrandes duraruntt.

cap. 3.

38. et non est in tempore hoc Princeps
et dux. sbz qui posset eos defendere, pę le
dechias iam erat captus.

46 et non cessabant ministri Regis sui
cendere fornacem naphta bituminis genus
est quod fouet ignem et malleolus. i. sarmę
tis.

cap. 4

19 et magnitudo tua creuit et peruenit
usq

usq; ad coelum. i. in magna elatione et maie
tate. et potentia tua in terminos vniuer
sa terra. per hyperbolem dictum intellige.
20 Donec septem tempora mutent sup
te. i. septem anni.
25. omnia hec ueneruut super Nabuch
donosor Regem Post finem mensium duode
cim ett Anno secundo uidit somnium, et post
duo decim menses Venit super eum punitio, an
no sb; tertio regnisui; Intellige autem anno
tertio regni sui. i. monarchie quam adeptus est
anno fere quinto post sedechiam deuictum, et duc
tum in Babylonem, tunc enim subiugauit etiam
Egyptum. sic genebardo et alij.
29. foenum quasi bos comedes, et septem
tempora mutabuntur super te. i. septem anni.

cap. 5

1. Balthasar. chald. Balsasar. fecit grá
de conuiuium. pro quo nota q. fuerunt 29 pro
ditum erat q. captiuitas Iudeorum non esset du-
ratura vltra septuaginta annos, quos cum iam
crederet transactos iste Balthasar magna lętitia
affectus ob hanc causam tam solemne celebra
bat conuiuium. ~~Dicunt uero quidam immediate~~
~~post mortem Nabuchodonosor~~
~~regnauit Euilmerodach~~

~~In tuis annotationibus uide copiose.~~

11 nam et Rex nabuchodonosor pater tuus. forte nabuchodonosor hic ponit tanqꝫ nomen cõmune Regum chaldeorum appropriatum genitori Balthasaris.

cap. 6

4 Principes et satrapæ quærebant occasionem, ut inuenirent danieli exlatere. uel ut auferrent danielem. q.d. ex parte regni seu regiminis. quod administrabat quærebant eum aliqua occasione calumniari

17. obsignauit Rex anulo suo et negotio fieret contra danielem. i. uersus danielem. uel negotio aliud fraudulentiæ. et iniquitæ fieret aduersus danielem ex parte hominum, quorum, qui diurnos ordines prosequuntur iniquos seu grus in eos esse solent.

cap. 7.

In hoc capite sub quatuor bestijs ponit successio quatuor monarchiarum, et quatuor regnorum; et introducit regnum Christi tanqꝫ quintum.

3. et quatuor bestiæ grandes. i. quatuor regna.

4. Prima quasi legena. qz regnum chaldeorum simulus erat legnæ crescebat cathulos nutrienti et

et etiam qz sicut leena semper amabat luxuri
am. ale due erant diuitiæ et peritia armorum.
Sublata autem dicit de terra, qz cum bestijs Na
buchodonosor ambulauit; et super pedes quasi
homo stetit, quando sensus restitutus est ej.

5. et ecce bestia alia similis urso. hæc signi
ficat medos, et Persas; qui sicut ursus mitiores
fuerunt in Iudeos. et duri ad labores, paruoqz co
tenti cibo. In Parte stetit. i. non ita acriter p
sequendo Iudeos. et tres ordines erant in ore e
ius. s. chaldei, medi, et Persæ iam in unum.
et sic dicebant ei. s. cuidam Regi illius reg-
ni. nimirum Assuero.

6. et ecce alia quasi pardus. hæc significat
regnum grecorum, ob uelocitatem, et uarieta
tem regnorum, et prouinciarum, quas mira
temporis breuitate obtinuit. s. totam Assiam
et magnam partem europæ. quattuor alæ sũt
Robur, animositas, largitas, et industria. quat
tuor capita sunt quattuor successores, quibus di
uisum fuit regnum Alexandri. Ptolomeus ete
nim successit sibi in egypto; Seleucus in Syria
Antigonus in Assia. Philippus in grecia.

7. ecce bestia quarta terribilis. hæc feroci
or et longe alias tres excedens significat regnum
Ro

Romanoy. Habebat cornua decem .i. de
cem Reges non sibi invicem succedentes, sed:
qui simul exsterent; tempore enim Anti
christi in totidem regna dividet regnum Ro
manorum; ut patet infra hoc eodem capite
per expositionem angeli loquentis cum dani
le.

8. et ecce cornu aliud parvulum ortum
est de medio eorum. i. Antichristus iste ve
rum est undecimum respectu aliorum, parvu
lus in potestate in principio. et tria decorni
bus primis evulsa sunt. q3 Rex Affrice, &
Egypti, et Egyptie primus subjiciet Antichris
quasi oculi hominis erant in cornu ipso. q
etsi putet ab aliquibus homo erit et non deus.

16 accessi ad unum de assistentibus. i. ange
lum.

25. et sanctos altissimi conteret et tradé
tur in manu eius usq; ad tempus et tempo
et dimidium temporis. hoc dicit propter per
secutiones, quas sancti passi sunt ante primum
Christi adventum: et quas patent a primo eius
dem domini adventum usq; ad secundum. Tem
pus autem et tempora, et dimidium temporis
sic intellige quasi dicat. unum annum, duos
annos, et dimidium anni sb. tres annos y medio

tanto

tanto enim tempore durabit Antiochi potes
tas. et persecutio.

cap. 8.

In hoc capite prophetat destructo Regni me
dorum, et intro ducto regni grecorum sub me
taphora imaginaria arietis. et hirci.

2. Vidi eram esse in in Susan castro, quod
est in Elam. Susan seu Susis metropolis
est regionis Elamitæ in Perside. et Vidi
esse me super portam Vlai. porta est Vlai ci
uitatis prædictæ, sic nominata a paludibus quæ
ante eam sunt. Vlai enim i dest palus. uel di
ut ab eadeo fluuio præterlabente.

3. et vidi et ecce aries unus. i. Rex me do
rum. uel medorum regnum. Habens cornua
excelsa. duo hæ cornua duos reges illius regni
significant. scz darium filium Ahiagis, et cy-
rum eius nepotem. Vnum excelsius. scz cyrus,
Succrescens, qz fere totam Assiam subiugauit.

5. ecce Hircus veniebat ab occidente. i. A
lexander siue regnum græcorum a macedonia
quæ est occidentalis respectu Persidis. cornu ma
gnum de quo in textu, significat ipsum regnum
Alexandri. quatuor cornua, quatuor regna
in quæ diuisum est post mortem ipsius, qui in duo

de

decim annis tantas victorias, et tam insignes est consecutus. et obijt anno 32 etatis suæ in Babylone cum esset datum ei in natiuam patriam reuerti.

9. de uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum. hic fit mentio Antiochi epiphanis orti ex predictis contra Iudeos modicum in principio, qui fuit Romæ obses, ut dicit. 1. machab. 1. et factum est grande contra meridiem. i. egypti regnum. et contra orientem. i. Persidem. que est ad orientem respectu Syriæ, quam primo occupauit, ut dicit 1. machab. 1.

13. et dixit unus sanctus. sc. angelus. Alteri nescio cui. hoc idest sic dicit propheta quod distincta omnium angelorum cognitio non erat danieli comunicata.

14. et dixi ei usque ad vesperam et mane. i. per successionem diei et noctis durabit tempus quod sequitur. sc. duo millia trecenti. sc. sex annos. et mundabitur sanctuarium. q. d. donec mundatio templi fiat a Iuda. 1. machab. [et sanctuarii] 4. idolum autem fuit positum [in templo] post tres annos ab ingressu Antiochi in Hierusalem.

25. et sine manu conteret. sc. morbo intestino

23 no ut dicit. 2. machab. 9.

27. et ego daniel stupebam ad uisionem: et non erat, qui interpretaret. sḡ omnino in particulari, et quo ad omnia.

cap. 9.

In hoc capite prophetat reductio Iudeorum ē captiuitate, et adue de aduentu et morte Xpi sub mysterio hebdomadarum.

24. Septuaginta hebdomades ~~abbreuiatæ sunt~~ ~~super populum tuum et super~~ ~~ciuitatem~~ ~~sanctam~~ ^ē. abbreuiatæ. 2. definitæ. ut consumet prouidentia sḡ mundi.

cap. 10.

In hoc capite et sequenti prędicat et prophetat destructio regni grecorum: persecutio machabeorum. et agit de Antichristo

3 trium hebdomadarum diebus panem desiderabilem non comedi. grece desideriosus. 1. delicatum cibum, aut preciosum

11. daniel vir desideriorum. 1. deo charus et secundus iuxta nomen ipsum.

13. Princeps regni Persarum restitit mihi. 1. angelus illius regni custos, restitit orando deum, ne omnes Iudęi discederent e Baby-

lo

lone, per quos bona spiritualia et fides pote
rant cõmunicari Babylonijs.

21. et nemo est adiutor meus in omni
bus his nisi michael princeps vester. ne
mo sb a deo assignatus. princeps vester sbsy
nagoge.

cap. 11

describit Inhoccapite pugna Regis Babylo-
nis contra Regem Austri, et hoc insensulate
rali secundum tyranum.

1. ego autem ab anno primo darij. hec
sunt verba angeli ad danielem, non danielis
ut quidam volunt. stabam ut confortarer
et roborarer. sb regnum darij. prõque orabat
daniel; et angelus simuliter deo eius orationes
presentans.

2. ecce adhuc tres Reges stabunt in Persi
de ebt primus fuit cyrus, qui successit dario
auunculo suo predicto: secundus fuit cambys
ses filius cyri: tertius fuit darius filius Hystas
pis, Iste anno sexto euersionatum ẽtem
plum. 2. esdr. 7. dicunt autem Reges Persid
q cyrus transtulerat caput monarchie de
Persis, licet esset unum regnum medorum
et persarum. et quartus ditabitur opibus
nimis superomnes. ille secundum latinos fu
it

fuit Xerxes. qui subiugauit greciam regno
persarum, fuit qs filius darij secundum dictos
latinos. et potentissimus preteritis ui armoꝝ
et ideo addit. et cum inualuisset. sb duhes
Xerxes. et licet postea Xerxem usqad
Alexandrum mediauerint alij nouem Reges
Persarum secundum latinos, omittunt ta
men, qui ste dedit occasionem Alexandro de
bellandi Persidem.

Secundum opinionem uero hebreorum, quę
uerior uidet, ~~quam etiam sequimur~~
Primus quatuor regum Persidis, de quibus
sic fit mentio fuit Cyrus; Secundus Cambys
ses filius eius. Tertius Assueros marinus es
ther; quartus uero Darius filius Assueri, quę
debellauit Alexander Magnus, eoq repetebat
abeo tributum.

3. Surget uero Rex fortis &c. hic agitur
de Monarchia grecorum, quantea erat reg
num, de hac autem monarchia processit An
tiochus Illustris Radix peccati: qui fuit figura
Antichristi. & primo agit de regno Alexā
dri, secundo de duobus regnis duorum porte
riorum eius, sb Syrie, et Egypti.

4 et cum steterit conteret regnum eius
qz uenenu interijt cum adhuc etate floreret

in

In quatuor ventos celi diuidet. i. in quatuor mundi partes respectu Hierusalem, q̃ Ptolomeus Lagi filius successit sibi ad meridiem vel austrum. s̃z in Egypto. Seleucus successit sibi in Syria ad aquilonem s̃z respectu Hierusalē Philippus frater Alexandri successit in Macedonia et grecia q̃ est magis ad occidentem: Antigonus vero successit in Asia, q̃ est magis versus orientem respectu eiusdem Hierusalem. Sed non in posteros eius. i. in filios ejus, immo et ~~etiam~~ in extraneos, q̃ alij multo Alexandro ~~multo~~ posteriùs sibi coronas in alijs partibus et recesserunt a monarchia grecorum preter illos quatuor, ut Ysidorus et alij.

5. et confortabit Rex Austri. hic agit de regno Egypti et Syrie, inter quas erant ingentia bella Alexandro mortuo, modo uno, modo alterо prevalente. q̃ vero hęc duo regna erant vicinora Iudee, deeus et non de Asia, nec de grecia seu Macedonia fit mentio. Iudei enim modo Syrie, modo Egypto faucebant, tanq̃ imbecillis potentię, ideo q̃ iam a Syrijs, iam ab Egyptijs debellabant. Rex Austri. s̃z Egypti. i. Ptolomeus philadelphus (ut quidam dicunt). et de Principibus eius. s̃z Alexandri. Prevalebit s̃z Antiochus theos super eum. s̃z Ptolomeum. Vel dic q̃ primo agit de duobus Regibus usq̃ ad Antiochum

Bum magnum, qui fuit pater Antiochi epyphanis. Secundo tangit Syriam Antiochi magni- ibi filij autem eius. 3°. describit Antiochi epyphani regnum, ad quod principaliter intendit pervenire. ibi. Et stabit in loco eius despectus.

6. Et post finem annorum foederabuntur filia Regis Austri veniet ad Regem Aquilonis facere amicitiam. hoc est dicit quia filia Ptolomei philadelphi copulata est matrimonio cum Antiochi thes tertio Regi Syriae. et non obtinebit fortitudinem brachij nec stabit semen eius et tradet ipsa. sb a Laodicea altera uxore dicti Antiochi, quae maritum ucciderat. et Berenicem occidit. ut filius suus Seleucus galericus regnum obtineret.

7. et stabit de germine radicum eius plantatio. sb Ptolomeus euergetes frater dictae Berenices. et filius dicti Philadelphi.

10. filij autem eius provocabuntur. hic ostendit quomodo Antiochus magnus filius seleuci galerici et Seleucus Ceraunus etiam filius eiusdem etsi immatura morte prevenitus) pugnauerint contra Ptolomeum Philopatorem.

13. conuertetur enim Rex Aquilonis. hic describit pugna Antiochi magni contra Ptolomeum epyphanem filium dicti Philopatoris.

14. filij quoq; prevaricatorum populi tui extollent. i. Israel, onias enim fugit in Egyptum

^ ~~eius~~. i. Ptolomei.

complut. illum sb Ptolomeum

17. Ponet faciem suam vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius^. et recta faciet cum eo. i. quantum ad apparientiã Antiochus magnus faciet recta cum Ptolomeo et filiam foeminarum dabit ei. sb Cleopatram Antiochi filiam, foeminarum. i. pulcherrimam. Vt euertat illud^. ~~et non stabit nec illius erit~~. euertat sb occassione dictae filiae ingressus familiariter in Egyptum. et non stabit, neq illius erit. sb firmum tale consilium, neq succedet ei dolus.

18. et opprobrium eius conuertet in eum. hoc dicit q Assia confoederata Romanis cum Scipione inuasit Antiochum; et eiecit eũ de Assia ad terram suam; et in ipso reditu occissus est in templo Nanee. 2. machab. 1.

20. et stabit in loco eius Vilissimus sb Seleucus filius eius senior iners valde, et minime bellicosus, aut militaris.

21 et stabit in loco eius despectus. i. Antiochus Epyphanes figura Antichristi; qui fuit Romae obses; et ideo etiam despectus.

22 et brachia pugnantis. i. Philomatoris ~~expugnabunt a facie eius~~. Nepotis sui et filij Cleopatrae, expugnabunt a facie eius.

in

Insuper et dux foederis. i. Philometor Ptolomeus. cumqus auunculus suus Antiochus simulabat facere foedꝰ.

23. Post amicitias, cum eo faciet dolum et ascendet, et superabit in modico populo.

qꝫ Egyptij non sibi caueerunt abeo, putantes eũ ingredi pro bono sui nepotis.

24. et abundantes. et uberes urbes ingredietur. et et hoc usqꝫ ad tempus. hoc idem dicit qꝫ in breui tempore inde eit expulsus. uel usqꝫ ad tempus Antichristi, cuius iste fuit figura

27. Duorum quoqꝫ regum cor eorum ut ma lefaciant. qꝫ Antiochus simulate agebat cum suo nepote. et gentes regni Egyptꝫ solicitabat ad uersus eum. et non proficient qꝫ adhuc finis in aliud tempus. forte in tempus Antichristi iuxta dicta supra.

28. cor eius aduersus testamentum sanctum. i. Iudeam. et Hierusalem. et reuertet in terram suam. i. in Syriam.

29. Statuto tempore reuertet et uenit ad austrum. et non erit prioꝛi simile nouissimum. qꝫ repulsus est in hoc secundo aduentu ad Egyptum a Romanis.

30. Trieres. i. triremes seu naues uenient

Iug

sueum.) 31. & auferent iuge sacrificiū
sb3 in Hierusalem per sex annos.

32. et impij. sb3 mali israelitæ. in testa
mentum simulabunt fraudulenter.

33. et doctj in populo sb3 Mathathias &
filij eius docebunt plurimos.

35. qz adhuc aliud tempus erit. sb3 Anti
christi persecutio.

37. et deum Patrum suoz non reputabit
qz Antichristus nascet de Iudæis. nec de Christia
nis.

38. deum autem Maozim in loco sus
Venerabit. Maozim dæmonium et quod Anti
Christus adorabit et colet. ut eum ipse faciat hono
rari a plurimis adorari pro deo. Maozim enim
significat idem, quod præsidium.

39. et faciet ut muniat Maozim. i loca
dolj uel dæmonis. eorundem alieno. sb3 dæmo
nc.

40. & præliabit contra eum Rex austri
.i. Egypti contra Antichristum, qz contra Egyp
tum ueniet primo Antichristus; qui statim uic
Rex Aquilonis.

41 et introibit in terram gloriosam. sb3
Iudæam. Hæ autem solæ saluabuntur de ma
nu eius edom, moab & principium filiorum
Ammon. hoc est dicit qz ad hæc loca confugient.

e

eo tempore aliquj seruidej, ut euadant. —

44. et fama sb timentium deum. Tur
babit eum. sb Antiochum.

45. et figet tabernaculum suum a Pa=
duo. i. emaus. Inter duo maria. q situs ê
loc⁹ ysle inter mare mortuum, et mediterraneū
super montem inclitum. sb usq; ad sūmita
tem syon. et nemo auxiliabit' ei. q ibi subi
to morietur interfectus uirtute diuina, ut dr 2. ad
Thessal. 2.

cap. 12.

In hoc capite de finali resurrectione et de
inditu fit sermo.

2. et multi. i. omnes. qui dormiunt in
terra pulueris euigilabunt. uel multi dicit
ob pueros damnatos. qui licet resurgant nō tamē
euigilabunt. q nō sunt habituri sensum poe=
ne. uel gloriæ; Vigilia autem est solutus sensus

7. audiui uirum. sb angelum gabrielem
in specie uiri.

8 audiui et non intellexi. sb specialiter
quantum ad omnia. ȧ

11. et cum posita fuerit abominatio inde
solationem. i. Antichristus positus hominib⁹ ad
adorandum. dies 1290. sunt tres anni cum di
midius (et ultra duodecim dies) qui sunt supra assig
na

ȧ 10. pauci docti
intelligent. i. sa
ncti quantum ex
pedient capient
de hoc mysterio

nati dominationi Antichristi.

12. beatus qui expectat et peruenit us
que ad dies 1335. quoniam si in illo tempore
restiterit Antichristo, in reliquis 45 diebus, qui
restabunt etiam deo dante stabit firmus. qui si fue
rit usque ad illos deceptus, in dictis 45 poterit poe
nitere.

cap. 13.

55. ecce enim angelus dei i. Iudex, aut
Sacerdos. Malach. 2. aut angelus custos susanne
qui illam sententiam procurabat. accepta sente
ntia ab eo scindet te medium. sic o nequam et abo
minande senex.

cap. 14

35. et portauit eum capillo capitis sui etc.
debes uide Hieronymum referentem dicta cu
iusdam iudei in praefatione ad hunc prophetam.

In

In Oseam Prophetam.

Prophetat oseas de Iuda, et de Israel.

1. Verbum ad Oseę filium Beeri. dicunt quidam. q̃ cum pater prophetam nominat est signum q̃ ille etiam fuerit prophęta. cap 1

2 Sume tibi uxorem fornicationum. forte non corpore, sed mente tm̃, q̃ sb̃ idolatria infectam.

3. accepit gomer, filiam Debelaim. debelaim unica dictio est. non enim ibi b̃y. de, est prepositio.

4. Voca nomen eius Jezrael. sb̃ nomine civitatis regię. et quiescere faciam regnum domus Israel. sb̃ Hosee rege eius captiuato.

6. non addam ultra misereri domui Israel

.1. non differam amplius iam eius captiuitatem. obliuione obliuiscar eorum. q̃ illa captiuitas decem tribuum longissimo tempore erat protrahenda.

9. Voca nomen eius non populus meus. b̃ quę de ~~tempore~~ Iudęis~~mm~~ tempore christi dominum. q̃ ipsum negauerunt coram Pylato dicentes non habemus Regem nisi Cęsarem.

10. Et erit numerus filiorum israel quasi arena maris. loquitur de uocatione gentium et de israelitis secundum spiritum.

11

11. et congregabunt filij Juda et filij Isra
el pariter. i. Apostoli et gentiles in una eccle
sia. et ponent sibi caput unum. scz Christū
dominum. et ascendent de terra. i. pullula
bunt. et multum uelut a semetipsis crescent.
q2 magnus dies Jezrael. i. seminis dei

cap. 2.

1. Dicite fratribus vestris. i. uos Apostoli. et
alij fideles dicite fratribus vestris. i. conuersis populis
meis. et sorori vestrae. i. gentilitati conuerse.
2. Iudicate matrem vestram. q2 ipsa non
uxor mea. loquit decapbiuitate duarum tribuum
matrem autem uocat Hierusalem. quam ex
malitia eius iudicandam monet.
6 Propterhoc ecce ego sepiam viam tuam
spinis. i. chaldeis obsidentibus.
9. liberabo lanam meam et linum meum.
scz de seruitute. qua opprimunt deseruientes
peccatoribus.
14. ecce ego lactabo eam. i. consolabor.
15. et dabo ei Vineas. scz Apostolos exe
dentes. et Vallem Achor. i. Simulem uoti
uum ad aperiendam spem: itaq; Achor non est
nomen proprium loci, ut etiam probat Iosue. 7.
et hoc obserua contra Rab. sal. et ipsum sequentes
21. Iridie illa exaudiam coelos. i. ange

los

Los oantes protohominibꝰ: uel exaudiam. i. eos in
fluere bona faciam tam temporalia. ꝙ̃ spiritua
lia. 22. Iesrael. ut supra. —

23 et seminabo eam mihi in terram, et
miserebor eius. Septuaginta habent, et diligam
non dilectam. i. gentilitatem.

cap. 3.

1. Vade adhuc et dilige mulierem dilec-
tam amico et adulteram. i. dilectam spons
suo sub quo adulterat. Sicut diligit dominꝰ
filios Israel ett. Sb eduecendo eos de egypto. ip
si tamen adorabant idolum conflatilem in deser
to ett. exod. 32.

2. et fodi eam mihi. Loquit de plebe iuda
ica per modum vinee. quindecim argenteis
ꝙ secundum dubios decima quintadie mensis
primi populus edultus est de egypto. et coro-
hordei et dimidio coro hordei. corus mensura
est aridorum et continet 30 modios, et sunt 45
modij. significantes quadraginta quinq; dies, qui
fluxerunt a quinta decima die mensis primi ex
clusive, usqꝫ ad diem primam tertij mensis in
clusive, in quo populus uenit in montem Synai
et recepit legem a deo, ut dicit exod. 19. ponit
ergo in capite 3. ingratitudo Iudeorum, eorum
excecatio, et tandem eorundem finalis conuersio,

cap.

cap. 4

Postq̃ prophetauit factis & uerbis in capite 4 simplicibus verbis prophetat magis explicando predicta in dei iustitia, qua punit; et misericordia, qua poenitentes suscipit.

8. peccata populi comedent. i. oblationes pro peccatis factas. uel q̃ ex populi idolatria sacerdotes consequebant quæstum, et oblationes, quibus sustentabant.

12 Populus meus in ligno suo interrogauit. i. in idolo ligneo interrogabant fictura.

13. sacrificabant subter quercum et populi. i. frondosam arborem.

15 galgala locus est idolorum, et Bethauen similiter. quod significat et sonat eadem q̃s aut iniquitates.

16. nunc pascet eos dominus quasi agnũ in latitudine. hoc ideo dicit q̃ agnus quando ad occisionem nutrit pinguius. et magis pascit et sic decem tribus ett.

17. Particeps idolorum ephraim. i. decem tribuum, seu idololatriæ.

19 ligauit eum spiritus. sb malignus in alis suis.

cap. 5.

1. audite hoc sacerdotes ett. q̃ falsi estis re te expansum super Thabor. q̃ ibi ponebant

Re

Reges Israel milites ad oppugnandum eos, qui= ex devotione ibant in Hierusalem ~

3. ego scio ephraim et israel non est abs conditus á me. repetos est nam idem est ephra im et israel.

6. In gregibus suis. & in armentis suis cadent adquerendum dominum. q.d. posti in calamitate querent deum per sacrificia

7. quasi filios alienos genuerunt; docen tes sb illos idolatrare. Nunc devorabit eos mensis cum Patribus suis. sb mensis Julij. secundum Rab. Sal. in quo capta fuit Samaria

8. gabaa et Rama. erant duo fortalicia in tribu Beniamin: Bethauen uero erat aliud fortalicium in sorte ephraim.

10. Facti sunt Principes Juda quasi assu mentes terminum. q. cogitauerunt dilata re terminos intra metas decem tribuum. uel terminum. i. peccata quæ hic significantur ~

13. et ephraim misit ad Regem ulto zem. i. ad Regem Egypti, ut per ipsum libera ret a tributo quod soluebat Regi Assyriorum quod fuit causa destructionis Israel. "

cap. 6

1. In tribulatione sua. i. suorum peccatorum-

mare

mane. i. diligenter. uel tempore Joannis bap
tiste.

3. Viuificabit nos post duos dies. i cito. uel
q̃ post duos dies sb̃ tertia die Christus resurrexit

5. propterhoc dolaui in prophetis. i conatus sum eos reducere. et occidi eos in Verbis
oris mei. i. prędixi occidendos.

Galaad ciuitas operantium idolum
Ciuitas hęc est in tribu gad attributa sacerdo
tib9 ibi peccata cõmittentib9

9. Turba interficientium per-gentes de
Sichem. i. ad alium locum pro mercimoniis
q̃ tanq̃ latrones deprędabant transeuntes.

10. in domo israel Vidi horrendum. sb̃
idololatriam.

11. Sed et Juda ponemessem tibi. sb̃tẽ
pone Zorobabelis post captiuitatem tuam.

cap. 7.

1. cum sanare uellem israel. sb̃ eius cap
tiuitatem reducend.

3. In malitia sua lętificauerunt Regem.
sb̃ Hieroboamum, sacerdotes et falsus prophe
tæ 3. reg. 13. qui fuit causa, ut occideret uerus
a leone in uia, quo facto confirmatus est rex inma
lo. 4. quiescat paululum ciuitas a cõuictio
ne

ne fermento. sb̄ populus ab idolatria, q̄ in principio non tot⁹ populus idolatriæ deseruiebat, sed paulatim; vnde cęperunt ponere militum custodiã ne deuoti irent in Hierusalem.

5. dies uel die Regis nostri sb̄ Hieroboam cęperunt Principes furere a vino. 3. reg. 12

8 ephraim factus est subcinericeus panis. i. cinere peccatorum confectus. qui non reuersat sb̄ per pœnitentiam.

16. ista subsannatio eorum in terra ęgypti. sb̄ qua deum deridebant ibi cõmorantes. q̄ iam olim assuefacti erant peccare.

cap. 8.

9. q̄ ipsi ascenderunt ad Assur. i. ascendent captiui. onager solitarius subi. i. subire solitus, solus et magus.

cap. 9

1. noli lętari Israel ut̄ dilexisti mercedem super omnes areas. i. mercedem tempo zalem. ęquestrem ex idolatria.

3. Reuertens est Israel in ęgyptum. sb̄ per malam conuersationem, et auxilium, quod inutiliter petierunt ab ęgyptijs.

6. ęgyptus congregauit eos, memphis sepelit eos. hęc ciuitas est ęgypti, nunc dicta da

mia

mnata. Sappa in tabernaculis eorum. Sappa herba est spinosa septuaginta spine.

9 Profunde peccauerunt sicut in diebus gabaa. hec est ingrata uxor Leuite mortua aut uexata incredibili libidine. Iudic. 9.

cap. 10.

5. Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samarie. alludit ad vitulum aureum qui erat in Bethel, alio nomine Bethauen. Rex uero israel singulis annis dabat munera regi Assyriorum, ut confirmaret regnum eius, quod intrauerat uiolenter. et inter illa munera, que deferebat erant vituli aurei, quos fecerat Hieroboam, uel saltem unus, qui erat in Bethauen. vide .4. reg. 15. Luxit super eum populus eius. sic super vitulum eo, auferendo esset ab hostib9. et editui eius. sic quando tandem pere colebat a populo. uel editui eius. i. sacerdotes olim tam pere exultarent. cum colerentur a populo, cuius edem ipsi tuebant.

9. ~~Noncompex~~ ex diebus gabaa peccauit israel. sic tempore, quo accidit, quod dicit Iudicum. 19; quo etiam idola quedam colebant ut dicit Iudic. 17. et. 18. Septuaginta ex quos Les. q.d. ab antiquissimo tempore, ibi steterunt, i. in his peccatis perstiterunt. noncompreh-

det

^ de peccato abutentium uxore Leuite

det eos prelium in gabaa. pro ut in gabaa, q.d
grauioni prelio expugnabunt. & fiet illud contra
Beniamin. Super filios iniquitatis .i. iniquos
qui abusi sunt uxore leuite. uel in gabaa .i.
gabaonitis, quibus non preualuerunt prima, nec
secunda uice.

11. ephraim Vitula docta diligere triturã
& uaccarum pedibus ibi triturabant aream, que
comedebant ad libitum. etsi sepius percuteren
t & isti Israelite assueti idolatrie ab ea nõ abi
gebant etiam a deo percussi. Et ego transiui su
per pulchritudinem colli eius. hoc est subiugã
bo eam Assyriorum Regi. Ascendam super e
phraim .i. ascendere faciam Assyrios. Arabit
Iudas .i. disponet se ad bene operandum, sicut e
nim factum est a duabus tribubus cum uidisset
decem esse captas ob scelera, que cõmiserant, ad
hortabat autem ad hec bona opera, et postquam
tam Rex Ezechias: de quo intelligit, quod sequ
itur. numero. 12. quid docebit uos Iusti
tiam.

13. arastis impietatem. non continuatur
hec littera cum immediate precedenti, sed refer
tur ad maliciam decem tribuum

14 omnes munitiones tue uastabuntur
sicut uastatus est Salmana a domo eius. Sicut
bel

bellatus est a gedeone iudic. 8. qui uindi
cauit Baal uel iudicauit Baal in die prælij
matre super filios allissa. q. d. eo q, occidisset
fratres gedeonis, et matrem eorum cum ipsis se
cundum hebræos. uel legendum est Salman, ut
habet in hebræo non per tsade צ ut scribit Sal
mana. sed per ש Scin. et tunc est nomen ap
pellatiuum. et sonat pacifica; et est sensus, q.
sic occident decem tribus sicut gens quieta, pacifi
ca et minime præcauens a latronibus. qui ma
trem, et filios simul occidunt. sic legit de lais
iudic. 18.

cap. 11.

1. Sicut mane transijt uel Pertransijt
pertransijt Rex israel. q. d. sicut mane parum
durat. sic regnum israel. Puer israel et di
lexi eum. in pueritia scilicet cum esset in ægypto.
dicit enim exod. 4. filius meus primogenitus is
rael.

2. Vocauerunt eos. scilicet Moyses et Aaron
uocauerunt populum in ægypto.

4 In funiculis Adam. i. hominis. scilicet
quibus solent homines ligari, nempe amore, et
beneficijs. Traham eos. pro trahebam. chald.
traxi. In vinculis charitatis est explicatio
est præcedentis.

7. iugum autem imponet eis simul. quod non auferet. q̃ captiuitas decem tribuum nõ fuit redempta.

B. quomodo dabo te ephraim protegam te israel? iam conuerte deus ad misericordiã tempore christi futurum, qui leo dicit, cuius rugitum, et prædicatorem timebunt filij maris, sb̃z mundi huius ~ ^

12. Iudas autem testis descendit cũ deo. et cum sanctis fidelibꝫ. i. multis ex Iuda. uel tribꝫ ipsa Iuda.

"

cap. 12

1. ephraim pascit uentum. i. pascit uentos sb̃z inutilia uana imm̃ perniciosa. uel pascit uentum. i. Assyrios eis dando tributum. Sequit̃ estum. i. ægyptum, quæ est ad austrum respectu Iudee. et fœdus cum Assyrijs init sb̃z dedendo eis tributa. et oleum in ægyptus ferebat. sb̃z ex alia parte mittebat oleum in ægyptum, ut auxilio eius a tributo Assyrioꝝ liberaret.

2 Iudicium ergo dominicum Iuda. i pro Iuda.

6. et tu. sb̃z omnis israel ad deum tuum conuerteris. sb̃z si mitatus fueris Iudam. uel conuertéris. pro conuertere; futurum pro imperatiuo.

9. et ego dominus deus tuus ~~de~~ ex terra ægypti adhuc sedere te faciam in taberna-

aulis

culus. sb̄ si conuersus fueris: uel cum conx
sus fueris.

10 et in manu prophetarum .i. in operi
bus eorum assimilatus sum.

12 fugit Iacob in Regionem Syrie. sb̄ ser
uiuit uxorem .i. pro uxore. et in uxorem .i. pro
uxore altera.

cap. 13.

1. Loquente ephraim horror inuasit is
rael .i. loquente Hieroboam de vitulis. 3. re
12. timuit populus ei resistere videns maio
consensisse. et deliquit in Baal. q̄ non so
lum vitulos. sed et hoc idolum etiam adora
uit Hieroboamus ut dicit. 3. et 4 reg. 12.

2. Hus. 1. idolis. ipsi dicunt. sb̄ sacerdo
tes. immolate homines .i. nos o homines
vitulos adorantes.

14 De manu mortis liberabo eos. nō
hoc de liberatione a captiuitate, sed de uni
uersali resurrectione per Christum dominū
intelligendum est ut dicit Paulus. 1. ad cor.
15. et explicant hec verba immediate sequē
tia. sb̄ De morte redimam eos, ero mors tua o
mors etc. consolatio abscondita est ab ocu-

lis

lis meis .i. nondum patefacta.

15. q[uia] ipse .s[cilicet] Christus Inter fratres di=
uidet .i. inter bonos et malos, separando agnos
ab hedis. et adducet urentem Ventum .s[cilicet]
ignem conflagrationis et ipse diripiet the
saurum omnis uasis desiderabilis .i. omne
illud, quod homines diligunt in hac uita.

cap. 14

1. Pereat Samaria .i. metropolis decē
tribuum, quoniam ad amaritudinem con
citauit deum suum.

5. Sanabo contritiones eorum .s[cilicet] tem=
pore Christi domini.

6. et quasi ros israel germinabit .i. ec
clesia, siue populus Christianus.

10. Præuaricatores uero corruent in eis.
q[uia] quamuis egrediantur uias misericordiæ, in
grediuntur tamen uias Iustitiæ.

In.

In librum Ioelis prophetę

Ioel fuit tempore osee prophete, prophetat autem de duabus tribubus, oseas de omnib9

cap. 1.

4 Residuum erucæ comedit locusta, et residuum locustæ comedit bruchus, et residuum bruchi comedit Rubigo. eruca uermis est herbas et frutices consumens: bruchus species est uermis seu locustæ alatæ folia arborum rodens. Rubigo uitium frugum, et plantarum ex corrupto aere uulgo nebula. Per hæc uero intelligit Iudeę per chaldeos uastatio, ut statim explicat: quater uero uastata est. ut in lib. regum legit: sb tempore Ioacim, Ioakin, sedeciæ, et tandem per nabuzardam.

17 computruerunt iumenta in stercore suo. i. morient in stabulis pre inedia et fame

cap. 2.

2. Populus multus et fortis similis ei nō fuit a principio. i. tam noxius. et post eum nō erit usq; in annos generationis et generationis. i. post multos annos, post quos multo magis nocuere Romani.

6. omnes uultus redigent in ollam. i. efficient nigri pre timore. sic chald.

8. Per fenestras cadent. i. intrabunt ianuis clausis. et non demolient. i. non lędent

10

24 10. Terra. coeli, sol luna ett i. Parui Princi-
pes et Reges. uel est uentus hyperbolica.
20. et eum qui ab Aquilone est. sb Assyri
um qui inuasit Iudeam postq̃ redierunt de cap
tiuitate. ut dicat Iudith. 5. Proculfaciam a
uobis. sb occisso Holoferne. Faciemeius con
tra mare orientale. et extremum eius usq;
admare nouissimum ett. q. d. exercitum im
mensum. qui uidebit pertingere a mari galile
usq; ad mare occidentale, seu magnum hyper
bole. uel faciam fugere in omnem partem dis
persum. unde Iudith. 15. Mare autem orien
tale est mare mortuum. Mare uero nouissim
um est occidentale, quod ducit in Egyptum
in cuius littore sunt gaza. Azotus Ascalon
Ioppe, Cesarea, et alia ciuitates.
22. Nolite timere animalia Regionis. q
expulsionem horum animalium, significat
liberatio ab inimicis. maxime occisso Hol
ferne (ut quidam dicunt) et etiam intelli-
git de missione bonorum spiritualium post
captiuitatem tempore Christi domini.
30. et dabo prodigia in coelo ett. i. in
secundo aduentu.

cap. 3.

4. Verum quid mihi et vobis Tyrus et Sydon. ett. hic loca maxime infesta fuerunt iudeis. numquid vos ultionem reddetis mihi? q.d. fecistis illis mala incompensationem alicuius iniuriæ quam intuli vobis. etsi vltus sim contra me. i. quantum est ex parte vestra vltionem sumentes contra me.

8. Vendam filios vestros et filias vestras in manibus filiorum Iuda. et venundabunt eos Sabæis ett. dicunt quidam hoc impletum esse post captiuitatem, q. multos secum captiuos adduxerunt. sed hoc non bene constat; tum q. illi vel omnes vel pro maiori parte venerunt voluntarij. esdr. 1. Tum q. erant Babylonij, non Tyrij aut Sydonij. Dicendum igit est hoc fuisse impletum machabæorum tempore, qui pugnantes contra duces Antiochi Epi eos debellarunt, et multa mancipia inde vendiderunt, inter quæ fuerunt multa de istis locis. Vnde et inter duces devictos a Iudæis ponit Egn debeus dux maritimus. Tyrus autem Sydon et Philistæa sunt loca maritima.))

13. mittite falces quoniam maturauit messis. i. o vos angeli congregate iudicandos. hoc autem semel, et iterum exprimit per

mes

messium maturitatem, et abundantiam vin
demiæ, vnde non est amplius expectanda uin
dicta, per triturarm, et conculcationem

18. et erit in die illa. sbs quæ erit in cœles
ti patria, stillabunt montes dulcedinem etty
e-fons de domo domini egredietur. i. plenitud
beatitudinis.

19. Egyptus in desolationem erit. et idu
mæa in desertum perditionis. per Egyptum
ergo et idumæam significant, qui sunt demy
sæ damnationis: per Iudæam uero (sicut supra
dictum est de Hierusalem, et Syon) intelligi-
t ciuitas cœlestium.

2j. et mundabo sanguinem eorum quos
~~non~~ non mundaueram. i. omnino essem mi
hi non ostenderam dum affligerent ab impijs

~ II. In Amos Prophetam.

Amos fuit tempore Ioel. pphetauero de
Israel, siue de decem tribubs, pauca de Iuda
siue de duabus interserens / cap. 1.

1. Verba Amos etc. ante duos annos ter
rx motus. de quo Zacharie 14. dicet id acci-
disse cum Rex Ozias officium sacerdotale sibi
usurpauit. vide Iosephum. 8. ant. c. 11. et

d. Hieronimum in pfatione ad hunc pphetam.

2 et exiccatus est vertex carmeli. sb̄ qui est pope Ptolemaidem, est enim alius ad auctum Iuda, de quo. 1. reg. 25. designat ic ro non succitas futura per mirriam sterilitatem, sed metaphorice desolatus infrascriptorum regnorum.

3. super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non conuertam eum. i. grā ta uice peccantib⁹ difficile dat uenia; non q̄ deus ter tantumodo parcat eidem generi peccati delinquenti, ut existimabant hebrei. uel per ter et quater, q̄ efficiunt septem intelligit uniuersitas et multitudo peccatorum, q̄ intra ista regna cōmissa sunt. Damasci. i. Syriæ, cuius erat Damascus metropolis.

4 Hazael et Benadad seu Benadar Reges Syriæ (decorum tamen posteris intelligit textus) dicti autem specialiter hic exprimunt, q̄ fuerunt maxime infesti filijs Israel. ut dicit 4. reg.

5. et transferet populus Syriæ Cyrenen dicit dominus. Hoc impletum est. 4. reg. 16

quan

quando Theglathphalassar Rex Assyriorum
interfecit Rasim regem syrie.

6. ut concluderent eam. sb captiuitatem
habitatores gaze. In idumea. hoc dicit
ge quos de israelitis captiuabant uendebant
idumeis. edom seu esau quegrebat occidere fra
trem suum gen. 27. et similiter ab eo descen
dentes israelitas persequebant. ut numer. 20
Legit

12. mittam ignem in Theman, et deuo
rabit ędes Bosra. hę sunt loca in idumea
vnde fuit Joab Rex edom gen. 36. sed alia
est Bosra in moab.

13. Hęc dicit dominus super tribꝰ scele
ribꝰ filiorum Ammon. & super quatuor nō
conuertam eum. Si sunt descendentes a loth
nepote abrahę, qui crudeliter perse
cutisunt israelitas, ut patet de naas rege eo
rum. 1. reg. 11 et specialiter pregnantes sb3
ne parerent pueros, qui terram patrum suorum
possiderent.

14. et succendam ignem in muro Rab
ba. hęc erat metropolis filiorum Ammon et reg
ni illius. et hęc est ciuitas, quę dicit Rabbath
Deuteron. 3

15. et ibit melchom in captiuitatem. mel

chom

chom, uel erat Rex, uel idolum Ammitarum

cap. 2.

1°. Super tribus sceleribus moab. et s. q. n. c
et. eo q incenderit ossa Regis idumee. quis
fuerit iste rex ~~Moab~~ ex sacra scriptura non con
stat nisi forte fuerit ille, de quo dicat 4. reg. 3
q. fuit in exercitu cum filijs Iuda, et Israel contra
Moabitas, quem cum in uita Rex Moab non
potuisset offendere exenteratum combussit. Ra.
Sal. dicit q. quidam Rex edom, quem tamen non
nominat) pugnans contra moabitas, hanc abeis
crudelitatem perpessus est.

2. et mittam ignem in moab. et deuo
rabit edes Carioth. nomen est ciuitatis Moab.

3. mittam ignem in Iudeam. et deuorabit
bizardam, et deuorabit edes Hierusalem
4. reg. ultimo

6. Super tribus sceleribus israel. et s. q. n
c. e, pro eo q uendiderit pro argento iustu.
i. iustitiam. Iustum et pauperem. chald. iu
stos et pauperes. q. d peruerterunt iustam pauperis
causam Pro calceamentis. i. pro re uilj. et
parui momenti. quidam hec quatuor scelera
israel exponunt sic. Primum de uenditione Ios
eph gen. 37. Secundum de adoratione Vituli
exo

exo. 32 tertium de negatione dauid. 3. reg. 12
que pars nobis in dauid? et quartum de uen
ditione Iusti per Antonomasiam. s[cilicet] Christi do
mini, sed hec expositio magis uidet mystica.

8. et super uestimentis pignoratis accu
buerunt iuxta omne altare. q[uia] super ues
timenta pauperum in pignora accepta discum
bebant iuxta altaria idolorum conuiuantes,
et bibentes de uino et substantia pauperum
quos persequebant, seu damnabant.

13, ecce ego stridebo subter uos. uel sup[er]
uos. i. in loco uestro. hebreis enim esse subter
~~or~~ se ~~ete~~ est in loco suo esse.

cap 3.

12 hec dicit dominus quomodo si eru
at pastor de ore leonis duo crura. aut ex
tremum auricule sic eruent filij israel
qui habitant in samaria in Plaga lectu
li ~~et in damasci grauato~~. i. in loco uel re
gione quietis abscondito, et nihil timentes,
et in grauato damasci. i. in damasco fi-
dentes. uel in Plaga lectuli. i. in Iudea. in
qua erat templum, qui dicit lectulus floridus
cant. 1. q[uia] ibi specialiter intrabat deus.

cap

1. Audite hoc verbum uacce pingues. i. uxores diuitum. que dicitis dominus vester is. i. viri vestri afferte ett. uel uacce i. fœminæ diuites et opulentæ. dominis. i. regibus Principibus, seu patribus.

2 Iurauit dominus in sancto suo. i per sanctitatem suam, uel in seipso, qui sanctus est. ecce dies Venient et leuabunt uos in contis. i. tanquam ponderosas in finibus, uel in contis. i. in lanceis et telis. & reliquias Vestras in ollis feruentibus; que confugientes ad fortitudinem ibi ab hostibus concremabunt, et deuoquentur igne.

3. & per aperturas exibitis altera contra alteram. i. per multas rupturas muros extrahemini. et proiciemini in Armon. i. Armeniam, uel terram longinquam in regione Assyriorum. chald. ultra montes armeniæ

4 Bethel. et galgala, uocabulorum erant. et offerte tribus diebus decimas Vestras. solemniter sicut in lege, sicut terminum apparebant in Hierusalem cultores dei eorum domino exod. 23.

5. et sacrificate de fermentato. i. sicut solent gentiles ydolatræ.

7. ego quoque prohibui a uobis imbrem

cum

cum adhuc tres menses superessent usq; ad
messem: quæ incipit in terra illa a mense A
prili: i. tempore quo magis solet pluere
9. Percussimus inuentum urente, et aurugine
vel erugine.
10. misi in uos mortem in via ꝙ egypti. sic
quando miserunt selectos iuuenes pro auxilio
contra Assyrios in egyptum; tunc enim illi ab
Assyriis sunt occisi (et etiam equi capti) et
eorum cadauera cum mansissent insepulta
fœtore aerem inficiebant.
11. subuerti uos, igne sic et ferro -

cap. 5.

5. et nolite quærere in Bethel et
Bethel, galgala et Bersabee erant loca in qui
bus colebant idola.
6. quærite dominum et bibite ne forte
comburat ut ignis domus Joseph. i. decem
tribuum, q̃ Hieroboam primus rex Israel
fuit filius ephraim filij Joseph.
10. odio habuerunt corripientem in por
ta, q̃ iudices et senes ad portas sedebant, ut
cuiuis quantumuis extraneo pateret aditus
iustitiæ.

12

12 Hostes iusti. i. iustitiæ accipientes mu
nus. vtaq; iusti, hic sumit in neutro genere
et substantiue.

16. et uocabunt ad planctum eos, qui sci
unt plangere. Sic eanendo carmen lugubre
Sic enim non in Vllis, sed in ciuitatib9 solent
reperiri.

18. Vę desiderantib9 diem dñi. alludit ad illos, qui cõminationes prophetarum de
captiuitate futura irridebant, dicentes ubi est
verbum domini?

20. numquid non tenebræ dies domini
ett. i. obstabit pauca, et minus ordinata, ita
de pro nihilo reputant.

26 et portastis tabernaculum moloch
uel melchon. huc erat eo olim Ammonitarũ
refert autem istud non ad immediate præ
dicta de deserto, sed ad præacta de die do
mini, seu captiuitate, quando secundum Rab
Sal. Assyrij captiuas ducentes decem tribũ. su
per humeros eorum imposuerunt idola, quæ
colebant, et sic onustos trahebant, illudentes
eis, et dijs in quibus confisi fuerant Sidusde-
i vestri, quæ fecistis vobis Remphan. i. ima
ginem luciferi, quam adorabant. et prophetæ

uocat eam Rempham per irrisionem, hoc est tenebras, aut obscuritatem, non lucem aut luciferum.

27. Et migrare uos faciam trans damascum. i. in partes longinquas ultra regnum Syria.

cap. 6.

2. Transite in chalane. i. Babylonem secundum Rab. sal / et ite inde in emath. que nunc dicitur Antiochia. geth uero erat de Principibus urbibus Philisthinorum. Si latior terminus eorum termino uestro est. hoc ideo dicit quia in principio horum regnorum latior fuit terminus Iudeae, licet post aliter contigerit.

5. qui canitis ad uocem psalterij sicut dauid. hoc dicit per Ironiam, quia ille canebat ad laudes dei. Si uero ad lasciuias.

10. et tollet eum propinquus suus et comburet eum. i. quem in domibus inueniet occisum. tace ne recorderis nominis domini. i. ne prouoceris ad loquendum contra nomen domini his uisis. uel. q. d. nihil iam proderit deum inuocare, ne ducamur captiui.

12. Numquid currere possunt in Petris

equi

equi? quasi dicat non, et tamen uos in pet-
tis peccatorum vestrorum currere et perse
uerare contenditis. aut arari potest in buba
lis. i. in bobus siluestribus. uel bufalis ad arã
dum inutilibus.

14. et conterent uos ab introitu emath
hęc est terminus terrę promissionis ad Aqui
lonem. usque ad torrentem deserti. scilicet qui
prope Rhinocoluram in mare fluit, et qui ter
minus ad meridiem dictę terrę promissę: uo
cat et torrens ęgypti. numer. 34. et Ios. 15. quia
scilicet diuidit Iudęam ab ęgypto. et quia ex ni
lo (ut quidam uolunt) deriuat: quod etiam
Hieronymus hoc loco sentit. uocans eum nili
riuum.

cap. 7.

1. et ecce fictor locustę. i. formator scilicet de
us, qui ut figulus lutum facile eam format.
In principio germinantium serotini imb-
ris. scilicet quando solent blada duellare per im
brem in uere decidentem. ecce serotinus scilicet
imber. uel dictum tempus. Post tonsorem ge
gis. hebraice habet post tonsionem Regis. quia si
cut in his partibus, ita et in Iudęa depascuntur
messes, et tondent a gregibus cum incipiunt ger

germinare. ut fortius pullulent. illa uero non
sic fiebat a gregibꝰ Reges.

2 Dixi domine obsecro quis suscitabit
Iacob. qꝛ paruulus est. Iacob. i. israel. licet
enim sꝛpius sumat prouectibꝰ, quandoꝙ etiã
sumit prouectibꝰ, imo prꝰ omnibꝰ tribubus.
sic eodem modo, quis in isto sumit supra in ca
pite 6. c.

4 et ecce uocabat iudicium. i. angelos
executores sue iustitie deꝰ. ad ignem. i. suc
cendendam regionem igne. et deuorabit ꝛ
byssum multam. i. etiam profundas aquas.
et cómedit simul partem. i. templum, quod
erat pars hꝛreditatis domini

7 ecce ego ponam trullam. i. perpen
diculum et regulam iustitie. non adiciam
ultra superinducere eum. i. dissimulare sup
eum.

14 Respondit Amos ad Amassiam nõ
sum propheta. sꝫ de falsis, qui prophetant
inania. et ob quꝫstum. ut dicit ezech. 13. c.

cap. 8

5 quando transibit mensis uel mensis
sꝫ ut uendamus merces, et quꝫstum acqui
ramus. et sabbathum. sꝫ terꝫ quando nõ

se

serit: et aperiemus frumentum. uel mē
sis. i. neomenia festum; et Sabbathum quā
do sl3 non licebat auaris uenditionem exer
cere. quasi coniugrant de acceleratione ho
rum festorum.

8. ascendet et eiicient quasi fluuius v
niuersus et Riuus ægypti. q. d. traducent
in extraneos captiui, quasi aqua uniuersi flu
minis et riui in destantissimas prouincias a
fonte undemanat.

9 occidet sol in meridie. i. in die quo
expectabant prosperitatem ueniet aduersitas
etc. contra decem trib9. qui prophetas sanctos
audire noluerunt.

14. Dan et Bersabee. termini erāt
terræ promissionis, in quibus idola colebant

cap. 9

6. qui ædificat fasciculum suum sup
terram. i. ~~super~~ regionem elementarem
quæ paruula est respectu coelestis.

7. numquid non ascendere feci Pales
thinos de cappadocia. hoc habet genes. 10
et Syros de Cyrene. q. d. ego transfero gen-
tes et regna. B.

8. verumtamen conterens non conterā hoc est quamvis dispergam totaliter non extinguam.

9 Et non cadet lapillus super terram i. de verbis meis nihil in vacuum transibit.

11 In die illa suscitabo tabernaculum David. quidam hoc exponunt de reditu a captivitate tempore Zorobabelis populi Iudę sed cum populus post reditum illum non fuerit in tanta prosperitate, quanta hic describit, melius exponit de foelicitate in aduentu Christi domini.

In Abdiam prophetam

Prophetauit Abdias tempore Amos de Idumea hoc est ut dicit Hieronimus in hoc prologo de omnibus populis persequentibus israelitas. an autem hic propheta fuerit ille de quo 3. re. 18. alij aiunt, alij negant. / cap. I /

1. auditum audiuimus a domino. s. nos prophetę, qui uera prędicimus. Legatum ad gentes misit. i. nuncium. seu instinctus internum. consurgamus aduersus eum. s. Edom.

2. ecce paruulum dedi te in gentib;
.1. dabo.
7. usq; ad terminum emisserunt te. 1. us
q; ad hostium regionem.
9 et timebunt fortes tui a meridie. q
nimirum ab illa parte inuadent te imirnicj.
10. Propter iniquitatem in fratrem tuum
Iacob pudor obtinebit te. 1. absq; regni re
paratione.
11. cum stares aduersus eum quando ca
piebant alieni exercitum eius. Sb; primum
Assyrij deinde chaldei.
12. et non ~~despicies~~ despexeris in die fratris tuj ~~et~~
q.d. q̃ habebas occasionem maioris turbitq
13. neq; ingredieris portam populi mej
in die ruine eorum. Sb; non ingredieris ut
hostis. uel post reedificationem per negligen
et non emittens aduersus exercitum eius.
.1. tunc, sicut antea missus fuisti per nabuch
donosorem.
14. neq; stabis in exitibus. Sb; sicut fuis
ti in obsidione per chaldeos.
15. quoniam iuxta est dies domini sup
gentes. Hoc dicit q̃ statim post destructionem
Hierusalem captiuati sunt idumei. deuas-
tem

tem dies domini. i. dies ultionis. super
gentes. nomen gentis in sacra pagina inmala
partem sepius sonat.

16. quomodo enim bibistis sup montem
sanctum meum. i. Sauce uiros de bonis ac
ceptis de templo. et erunt quasi non sint. sb
alicuius uirtutis.

17 possidebit domus Iacob quos possede
rant. sb maxime tempore Machabeorum

18. et erit domus Iacob ignis. i. Iudae
ri ignis et domus Ioseph. i. illi qui euaserit
flama de manibus Assyriorum et fugerunt in Hieruſa
lem. uel quos incenderant Iudeis ante captiui-
tatem, et redierunt ex Babylone cum ipsis.

20. et transmigratio huius exercitus fi
liorum israel. i. captiui, qui euaserint. uel
intelligit tempore Machabeorum: uel tempo
re Christi domini. et transmigratio Hieru
salem, quae in Bosphoro est. Bosphorus est pro
pe Constantinopolim, quo autumant Hebrei
partem Iudeorum fuisse asportatam uel est
urbs Assyriae; aut ut alijs placet Hispania. Pos
sidebit ciuitates austri. i. Iudeę.

21. et ascendent saluatores in montem sy
on. i. duces Iudeorum.

In.

bibent omnes
gentes. sb statu

et domus esau /
stipula et succen
dent in eis. sb
idumeis predicti /
de domo Iacob. et
de domo Ioseph.
et non erunt re
liquiae domus
esau. q2 dominus
locutus est. q. d. fe
rentelli ex eis re
linquent. uel tan
dem prorsus nulli
ut nunc uidere
est.

In Jonam Prophetam.

Jonas fuit tempore Abdiæ et præcedentium prophetarum, prophetauit contra Niniuem Assyriorum metropolim. cap. 1.

1. ad Jonam filium Amathi. non est nomen proprium patris, qui erat gentilis, ad quos non dirigebat deus spiritum prophetiæ iuxta regulam uero hebræorum, et catholicorum quando exprimit nomen patris prophetæ est signum ipsum etiam fuisse prophetam. est ergo nomen appellatiuum, et explicandus ut dicit d. Hieronimus in prologo hic, quod idem quod ueritas. Luc. 4

3. et surrexit Jonas ut fugeret in Tharsis. chald. mare. uel Tharsus ciliciæ ciuitas. uel Carthago. de dicta Tharsis fuit oriundus Paulus. actuum. 21.

cap. 3.

3. et Niniue erat Ciuitas magna itinere trium dierum. quidam dicunt ambitum murorum non posse circuiri nisi in tribus diebus, seu dietis: sed contra hoc est quod secundum historiographos Babylonia excessit omnes ciuitates mundi in magnitudine, adeo ut dicat ~~Plinius~~, quod non erat ciuitas, sed regio clausa mu

merus, & tamen secundum Hieronimum ar
cubus morum eius non continebat nisi. 32.
Leuca, que non efficiunt plene tres dietas. v̄
hic textus tribus diebus explicandus est, sh
ad deambulandum ciuitatem per uias et pla
teas; qualiter oportebat Ionam predicantem
peruerrere.

11 In qua sh Ninive ciuitate magna. In
qua sunt plus q̄ 120 U hominum, qui nes
ciunt quid sit inter dexteram et sinistrā
suam. i. innocentes. et quia modum aetige
runt annos discretionis.

~ In Michęam Prophetam.

Prophetat michęas contra Israel et Iuda — ~~cap. 1.~~)

cap 1

1 Verbum ad michęam morasthiten
1. de maressa, que est in tribu Iuda.
7. (dola eius de mercedibus meretricis
1. (dolatrie. congregata sunt. et usq̄
ad mercedem meretricis. 1. gentis idolatrę
Assyriorum Superhoc plangam et ululа
bo. compatit propheta. Faciam planctum
draconum. et luctum quasi struthionum.

1.

i. horribilem et miserabilem.

10. in geth nolite annunciare, lachrymis ne ploretis. sc̄ ne gaudeant Philisthei de hac miseria. sic flebat dauid Saulem et Ionatham. 2. reg. 1. d. In domo pulueris puluere uos conspergite. i. in uestra ciuitate uel domo secrete.

11. et transite uobis habitatio pulchra .i. et transibitis o uos decem tribus, qui habitatis habitationem pulchram. non est egressa quæ habitat in exitu. i. quamuis nondum est ducta in captiuitatem est tamen in ianuis ut exeat. Planctum uicinæ. sc̄ decem tribuum accipiet ex uobis, quæ stetit sibimet. i. domus Iuda, seu duarum tribuum, quę stetit sibi. hoc est captis decem tribubus mansit per aliquos annos, propter bonitatem regis Ezechiæ, qui tunc regnabat. 4 reg. 17. cui successit manasses pessimus; ideo q̄ addit, q̄ infirmata est. etc. manasses enim posuit idola in templo dei. 4 reg. 21. et q̄ ex hoc secuta est destructio Ierusalem. 4. reg. ultimo ideo sequit. ~~[illegible]~~.

12. infirmata est in bonum quę habitat in amaritudinibus sc̄ propter destructio

tionem ciuitatis et templi. ~

13. Tumultui quadrigæ. i. quadrigarius Sabutanti lachus. alio nomine dan Iudic. 18 et est in termino Aquilonari respectu terræ promissionis. ex illa uero parte uenit exercitus chaldeorum contra Hierusalem. Hierem. 1.

14. Propterea dabit. sb̄ Rex Assyriorum emissarios super hæreditatem geth. i. nuncios ad geth. sb̄ uel destruat phalisthæos minaces ut patet. Isai. 7. et. 4 reg. 15. mentitur sunt Regi Israel Phacee, et occiderunt eum facientes partes Oseæ filij Ela.

15. adhuc hæredem adducam tibi. i. Assyrium capientem hæreditatem tuam. quæ habitas in maresa usq; ad odollam. hæ sunt hæ in terminis tribus Iudæ. Veniet gloria. i. calamitas. per ironiam.

16 dilata calustium tuum sicut aquila. hoc dicit q̄ eius pluma cadunt. quando sunt nimis antiquæ.

cap. 7.

4. Pars populi mei cōmutata est. i. captiuata per Theglathphalassar, residuum uero per filium eius Salmanassarem. 4 reg. et adduxit gentes extraneas ad possidendum il-

lius

Lucs regni terram, ideo dicit cum reuertet
Sls Salmanassar.

5 nonerit tibi mittens funiculum. i
hereditatem, qz transibit ad extraneos.

6. numquid abbreuiatus est spiritus d
mini? i. uoluntas benefaciendi, et miserendi
nobis.

11. Vtinam non essem vir habens spiri
tum. Sic consequenter ponit prophetæ com
passio.

12 congregatione congregabo Iacob to
tum te. hæc intelliguntur de aduentu chri
ti domini, multitudine pacifica credentium,
apertione inferni, et ascensione domini in cœ
lum; itaqz sic postquam mordens infundi
et oleum lenitiuum Luc. 10

cap. 3.

11. In pecunia diuinabant. i. propter
et gustu. et super dominum requiescebat
.i. a domino requiem promittebant.

cap. 4

In hoc capite incipit pars consolatoria, et
qz maxime consolatorium erat christi mys
terium ideo ab eo incipit.

.1. et erit in nouissimo dierum. chalb

por

postremis diebꝫ. sꝫ euangelij tempore. Sequꝫ
dicat 1. Ioan. 2. nouissima hora est. necmul
tum circa hoc est immorandum in soluendis
argumentis hebꝛeorum, quibus probare nitun
t sꝛc non intelligi de Christo domino. erit
mons. i. Christus. Domus domini, seu altitu
do ecclesiæ.

3. et concident gladios suos in uomeres.
Sic̃ instruat pax et tranquillitas magna in
ter obedientes euangelio quantum est expar
te eorum. etenim sequandoꝫ gerunt bella ius
ta illud omne fit pro pace plenius conseruan
da.

4. ꝗ omnes populi ambulabit unusq
uisq; in nomine dei sui. ꝗ post multos an
nos a Christi aduentu, diuersi diuersa uolue
runt dicta. In ꝛternum et ultra. i. si ul
tra esse posset. uel ultra q̃ imaginatione com
prehendit.

5. et tu turris gregis. i. Hierusalem, quæ
sic dicit, ꝗ alte ædificata est. et ꝗ grex Iudeo-
rumq; oues domini ad eam confluebant. et Nebu
losa. sꝫ ex fumo holocaustorum, quæ igneere
mabant.

12. ipsi autem non cognouerunt cogi
tationes domini, ꝗ congregauit eos quasi =

fœ

fœnum arec. i. paleam triturandam, nõ enim agnouerunt quõd deus decreuisset de populo suo infacturum; sicut de Joseph, quem per labores sublimauit et ei subiecit regnum. sic et Principes Christo colla submiserunt, et fidei. ut patet de Constantino et alijs.

cap. 5.

1. Nunc uastaberis filia latronis. i. Iuga per Romanos. obsidionem posuerunt supernos. i. ponent, preteritum pro futuro ob certitudinem prophetiam. In Virga percutient maxillam iudicis. q. ut dicit Josephus de bello Iudaico Titus iudices, et sacerdotes occidi mandauit.

2 et tu Bethlehem. Sic incipit caput hoc inhebrẽo. ephrata, q. sic etiam nominat Bethlehem gen. 35.

3. Dabit eos usq; ad tempus. i. permittet eos habitare in Hierusalem usq; ad tempus publicationis euangelij, et partem multorum ad fidem. Reliquiæ fratrum eius. i. aliqui ex Iudæis, de gentium genere erat Christus Dominus, conuertent ad filios israel i. ueros fideles.

4 et erit iste Pax Assyrijs uel Assyrius

ut

25 ut sit sensus q̃ Christus dominus erit pax nostra postq̃ Assyrius conculcauerit terram. uel erit pax Assyrijs. i. faciet cessare bella eorum contra plebem suam, quando ipse uisitauerit nos et domos nostras. et suscitabimus. i. nos prophetas suscitandos p̃nunciabimus super eum. i. contra eum. Septem duces. sḷz Persarum et m̃dorum, de quorum consilio Reges uncta faciebant. esther. i. et ibi dederunt consilium Cyro et dario de inuasione ultimi q̃ regni. sḷz Assyriorum et chaldeorum et q̃ ceperunt regnum Babylonię ut patet dan. 5. per consequens etiam ceperũt
4p regnum Assyriorum; quod erat iam redactum sub potestate Babylonis. Assyrij autem hostes ecclesię sancte figurabant. et octo primates homines. sḷz ductorum exercituum m̃dorum. et Persarum, qui ducebant Constabularij, uel mareschali directores bellatorum.

6. et Pascent terram Assur. sḷz Assyrium in gladio. et terram Nembrot in lancis. i. terram Babylonis in qua primum regnauit nembrot. gen̄. 10. et liberabit ab Assur cum uenerit in terram nostram. i. quia Assur non poterit uenire contra nos. sicut antea

7.

7. et erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multorum, iam nunc reuertitur ad tempus Christi dominj. Reliquiæ. i. apostoli; et alij credentes.

10. et 11. In die illa dicit dominus auferam equos tuos, et quadrigas tuas, perdam ciuitates terræ tuæ, et destruam omnes munitiones tuas. q.d. non in armorum, sed virtute spiritualj tunc eos omnes gentes. »

15. et faciam ultionem in gentibus quæ non audierunt. sibj prædicationem apostolorum.

cap. 6.

1. Audite quæ dominus loquat surge, et contra montes
o tu mitica. contende aduersus montes
et audiant colles uocem tuam. i. contra superbos
et audiant magnates populimej.

2 audiant fortia fundamenta terræ

.1. Reges quorum est terram sustentare.

5. et quid respondeat ei Balaam filius
Beor de Sethim usq ad galgalam. q. inter
illos terminos protendebat exercitus num. 25.
quando missus est Balaam contra eum num-
22. uel ut dicit Rab. sal. q. in Sethim pec-
cauit populus idolatrando in Phegor, numer. 25

et

& tamen deus introduxit illum in galgalam terram promissionis circa Jordanem.

6. quid dignum offeram domino? &c. quia propheta in persona sua, uel totius populi.

16. et custodisti precepta Amri, et omne opus domus Achab. Amri et filius eius Achab renouauerunt idolatriam in Israel.

cap. 7.

In hoc capite primo propheta plangit peccato gentis sue et malicia ".

1. Precoces ficus desiderauit anima mea q.d. metaphorice accelerata et prompta bona opera.

3. magnus locutus est, et conturbauit ish gentem subditam per iniustitiam.

4 qui optimus in eis est quasi paliurus .i. herba aspera et pungitiua.

8. ne lęteris inimica mea super me qr cecidi. consurgam ett. q.d. ne lęteris gentes inimica de victoria contra me obtenta, qr surgam postq3 cecidero, loquit de reditu post captiuitatem.

11. dies ui3 defluent macerię tuę. .i. altare sacrilegum, quod fecit Achaz. 4 reg. 16 destruc

bo altare domini. uel ut egdiscent macorg
sh post captiuitatem. regdiscer templumeg
Inde ulla longe fuerlex. i. mandatum in
gua Assyriorum.

12 Inde ulla. sh tempore ezechie filij
Achaz. et usq ad te uenuet Assur. i. sena
cherib Rex Assyriorum. et a ciuitatibus mu
nitis usq ad flumen. i. Iordanem. et ad
mare de mari. i. de mari mortuo usq ad
mediterraneum. et ad montem de monte
i. de monte ezyon usq ad montem libani qui
est in termino aquilonari Indeg.

14 Pasce populum tuum in uirga tua.
Sic propheta consolat populum obrediturum
de captiuitate. In medio carmeli pascen
t Basam et galaad iuxta dies antiquos
g. d. pascent in locis fertilissimis.

In Naum Prophetam.

Prophetauit Nahum paulo post Micheam te
pore Ezechie regis contra Ninniuem abducti
am decem tribubus in captiuitatem.

1. Liber Visionis Nahum. i. consolatorius
et bene consolatur dicit, q. prophetat contra hs

sy

syrios. elcesei. elcese viculus est galileæ ,,

3. et dominus mundans non faciet in nocentem. i. eum puniet nullum peccatorē sinet abire impune vel q. d. cum mundauerit peccatorem non faciet sine eo q. peccata illius puniat. vel mundans per poenas quibus etiam bonos affligit ipsos ostendit esse non innocentes.

et nebula puluis pedum eius. i. terra. vel et nebulæ etc. i. velut exercitus puluerem excitans more nebulæ aerem obscurantem. q. d. fortis est, cui nemo potest resistere

4 Increpans mare et exiccans illud et omnia flumina etc. q. d. sicut et Iordanem potens desiccare. Infirmatus est Basam et Carmelus. hæc erant loca uberrima. et flos Libani elanguit. sub tempore eliæ exsiccitate inducta virtute diuina tribus annis, et mensibus sex. Iacobi 5. d.

7. Bonus dominus et confortans in die tribulationis. hoc dicit specialiter, quia succurrit Ezechiæ cum obsideret a Rapsace misso a Senacherib in Hierusalem de Lachis, videns ordinans dominus ut Rex Ethyopum Assyrios ex alia parte inuaderet. 4. reg. 18. occidente angelo 185 Virorum 4. reg. 19. et hoc est quod dicit.

8

8. et in diluuio prætereunte. consuma
tionem faciet loci eius. i. in illa obsidione et
exercitu Senacherib Jerusalem oppugnante.
uel chaldeorum ruinam. Loci eius. s. tribu
lationis. q. d. faciet eam cito cessare deleto exer
citu Senacherib. uel eius. i. Niniue, quæ euerte
t a chaldeis. uel terrensis est. uem uelut diluuio
perdit locum gentis sibi inimicæ.

consumationem per angelum faciet ut dictum ē,

9. quid cogitatis contra dominum? s. o
tu Senacherib. et exercitus tuus. consumatio
nem ipse. s. deus faciet de uobis hoc est perdet
uos. non consurget duplex tribulatio. i. non
captiuabis tu Judam, sicut pater tuus Salmanas
sar captiuauit decem tribus. seu regnum israel

10. quia sicut spinæ se complectuntur sic con
uiuium eorum pariter potantium consumetur
et quasi stipula ariditate plena. hoc est. quia in
coena nocturna, quam fecerat Rex Principibus exer
citus, et in illo solemni conuiuio percussit ange
lus eos, redigendo in cineres corpora bellatorum
sicut spinas comburendo etc.

11 ex te exibit cogitans contra dominum.
s. Rapsaces missus a Senacherib.

12. si perfecti fuerint et ita plures sic quo
que attondentur. s. dicti Assyrij. ut dicit isai. 7.
et

et non affligam te ultra. sb; per Assyrios q̃
per Chaldæos uerum fuit postea populus afflict⁹
tempore Sedechiæ.

14 Et præcipiet super te dominus non se
minabit ex nomine tuo amplius. hoc est o
dinabit dominus ne tibi o Senacherib ulterius
nascant filij. Vnde ipse fugiens in terram suam
post 45. dies a filijs suis occisus est in templo
idoli, nec in sepultura factus est honos, q̃ dia
bat populus illam stragem factam fuisse ab ange
lo propter superbiam Senacherib, qua blasphe
mauerat deum Israel. 4. reg. 19. c.

15 ecce super montes pedes euangelizan
tis & annuncians pacem. i. nuncij Ezechiæ
per uniuersam regionem acclamantes dei mise
ricordiam & auxilium.

cap. 27.

Postq̃ propheta denunciauit percussionem Se
nacherib. nunc in isto capite prophetat consequ=
enter destructionem regni Assyriorum, cuius me
tropolis erat Ninive, cuius destructio facta est p
Nabuchodonosorem Regem Babylonis. post mor
tem Senacherib. et in hoc capite ponit obsidio
et destructo Ninive: In cap.ᵉ uero 3 suum des
tructionis ratio

1. ascendit qui dyspergat coram te. sb.
ascende nabuchodonosor.

2. Reddidit dominus superbiam Ia
cob. i. pariter superbiam quasi nacherib ag
gressus est oppugnare Iacob veniendo contra le
rusalem. sicut superbiam israel. i. decem
tribus cum regnum Assyriorum. qz superbe
captivasset decem tribus israel. qz vastato
res dissipaverunt eos. sb Assyrius. et pro
pagines eorum corruperunt. sb. filios et fili
as.

3. clypeus fortium eius. i. Nabuchodo
nosoris. ignitus. Viri exercitus in coccineis
qz habebant super arma ornamenta Rubea, u
aly terrerent conspecto et cognito sanguine
siquisqz eorum vulneraretur in bello. et ag
tatores consopiti sunt. i. attoniti Assyrij, tan
sit enim de um exercitu ad alterum.
et
4. conturbati sunt, quadrigæ. sb eorundē
Assyriorum. collisæ sunt in plateis. sb ex de
fectu ductionis. aspectus eorum. sb chaldęoꝝ
quasi lampades.

5. Recordabit. sb Assyrius fortium suoꝝ.
velociter ascendere muros eius. sb chaldęi
et preparabit conbraculum. i. contra.

6

6. Porta fluuiorum aperta sunt. sb3 ni
nive. que confidebat in munitione fluuios
et templum ad solum dirutum. sb3 rdoly
nesrach. quod colebant Assyrij et eoy Reges.
4. reg. 19. hebraice habet et Palatium sb3
Regis.

7. et nimiue quasi piscina aquarum
aque eius. i. flumina illis non potuerunt
prodesse ad se defendendum magis q3 piscina
state state. Verba sunt obsessorum ad fugi
entes unde addit et non est qui reuertat.

11. ubi est habitaculum leonum. loquit
ad Ninive et ad Assyriorum Principes, qui ibi
habitabant.

cap. 3.

In hoc capite ostendit ratio destructionis
Ninive sb3 eius malicia.

3. et corruent in corporibus suis. q. d. tan
ta erit occisorum multitudo ut alij supra alu
os mortuos cadant. uel. q. d. caeranse de su
stado attonitos.

4. quia uendidit gentes in fornicatio
nibus suis. sb3 puellas captas. et parnulos ad
prostibulum in fornicationem; et uitiorum
domicium.

B.

B. numquid melior es tu .sb3 o nimice
q3 Alexandria ęgypti. quasi dicat non. hanc
autem prius devastaverat Nabuchodonosor
cum ęgypto, q3 ad Assyrios oppugnandos ad
ventasset et destruere seu oppugnare nimi
ue.

9. ęthyopia fortitudo eius et ęgyptus. et
non est finis .sb3 dimitrarium Alexandrię
Aphrica et lybes in auxilio tuo .sb3 o Ale
xandria, mutat enim modus loquendi detor
ta ad secundam personam.

11. et tu ergo .sb3 o nimice inebriaberis
et eris despecta. argumento sumpto ab exem
plo. et tu quęres auxilium ab inimico.
q3 illis in quibus fidus de auxilio, erunt tibi
inimici.

14 intra in lutum et calca subigens tene
~~re~~ lateres. i. fac lateres ad reparandos muros
Logrue vero ironice.

15. devorabit te .sb3 gladius et hostis ut
bruchus. .sb3 adventante hyeme.

17. custodes tui quasi bucula et ortus ê
sol et avolaverunt. q. d. quę inveniunt
uince past fugies metis ortu sole avolant.

19. omnes qui audierunt auditionem tuã
com

compresserunt manum super te. i. magis studuerunt te aggrauare, q3 alleuiare et sub hac causa, q3 super quem non transijt malitia tua semper.

In Abacuc Prophetam.

Prophetauit Abacuc tempore Nahum, et quemadmodum hic contra Assyrios, quicaptiuauerant decem tribus; ita noster Abacuc contra Nabuchodonosorem, et Chaldæos inuehitur qui captiuarunt duas tribus sb; Iudæ et Beniamin. querulans ergo ad dominum dicit Onq quod tacet Abacuc. usq3quo domine clamabo et non exaudies etc;

cap. 1

1. Onus. vide Hieronimum In prologo huius prophetæ.

3. et facies hominum sicut pisces maris. sb; ex quibus maiores deuorant et comedunt parvulos. et quasi reptilia non habentia ducem. i. quasi nil curas de subditis tuis magis q3 de irrationalibus. de quibus dicit. 1. corint. 9. numquid cura est de bobus?

10. Et Tyranni reduli eius erunt, q3 captiuos in catenis ducebat eos Nabuchodonosor ut irri

sw

soni essent audendo. per Tyrannos autem
Reges intelligit, uel illos qui alijs terribiles
et formidabiles sunt.

11. Tunc mutabit spiritus. i. incurret a-
mentiam sb Nabuchodonosor. et Pertransi-
bit. sb a dignitate regia ad conuersandum
cum Bestijs dan. 4. Hęc est fortitudo eius de
deo sui, eius. i. secundum suam reputationem
dei sui. quod sibi peruenerit a deo suo falso
uel Hęc est fortitudo eius ironice, q.d. deus
suus illum defendere non potuit. eius, ab non
dat. Dei sui. septuaginta deimei. q.d. dei
punitione id fiet.

12. Numquid non hęc sunt a domino
exercituum. Verba sunt prophetę ad deum.

16. propterea immolabit sagenę suę
et ~~incenso~~ sacrificabit reticulo suo. i. idolo. quod
uocat sagenam suam, et rete. quibus as. quas
ordinatione, et uirtute dei consequebat. attri-
buebat idolo suo.

cap. 2.

2. et Respondit mihi dominus scribe
visionem. i. euentum tibi ostendendam ad futurę
memoriam.

3. q adhuc uisio procul. i. non implebit
tacito. expecta illum q uenientem ueniet
et

& non tardabit. q. d. omnino veniet. ecce
veniens. i. Christus qui centuries est veniet
et non tardabit ultra rationem, quam nimis ti
bi videat tardare.

5. & quomodo vinum potantem deci
pit, sicut ait superbus. hic insinuat dei
tunc regni Babylonie, cuius destructio mi
causa inter alias fuit profanatio sacrorum vasorum
sorum dan. 5. et ideo duce modo, sicut vinū
sic in vasis sacris potatum. transit ergo de Na
buchodonosore ad Balthassarem, quasi essent
una persona, quia ambo Reges erant eiusdem
regni.

7. Numquid non repente consurgent q^ui
mordeant te? sic Persæ et medi, qui illa ea
dem nocte occiderunt Balthassarem.

13. Numquid non hæc sunt a domino
sic quæ sequuntur. Laborabunt enim populi
in multo igne. sic quo affligent Babylonij a
medis et Persis expugnantibus eam.

15. Væ qui potum dat amico suo. sic
fecit Nabuchodonosor Sedeciæ regi irrisorie ex
tando illum iubens eum adduci coram se in ca
tenis, quibus eum tenebat: quo facto præcipi
tatus Sedecias mortuus est. dicit autem ami
cus Nabuchodonosoris, quod ei factus est Rex. 4
reg

4. reg. 24. 6. mittens fel suum et in
ebrians. i. aliquid laxatiuum ad irriſiones.
uel fel. i. malum animum. uel amaritu-
dinem causatam in sedechia exqua obijt.

16. Bibetu quoqꝫ. i. o tu nabuchodon
bus confusionem a domino consopire. ſh
amentia.

17. qꝛ iniquitas libani. i. templi pere
destructi operuette duce autem templum
sepe lybanus, qꝛ constructum fuit de lignis ly
bani. 3. reg. 5. et uastitas animaliuum. i.
oblatio sacrificiorum deterrebit eos. ſh de
structores templi. De sanguinibꝫ hominus. ſh
effusis per chaldeos. »

LB. quod prodest sculptile, hic ponit aliud
peccatum ſh idolatria, ob quam regnum babylo
nium destructum fuit.

cap. 3.

1. oratio habacuc pro ignorantijs. ſh in
firmoꝝ pro quorum persona querulatus est
rimus propheta supra in hac sua propheta.
alij dicunt pro suis ignorantijs pro quibus in
propria persona conqueſtus est, sed hoc non
admittit. qꝛ et si modum rectitudinis diuino
rum iudicium in particulari ignorare pro
pheta sanctꝫ, non tamen debet concedi. qꝛ recti

tu

tudinem eorum in generaly ignorauerit. tam
qz Si de sua ignorantia loqueret circa hanc
materiam, congruentius dixisset pro ignoran
tia, loquens in numero singulari:

1. Domine audiui auditionem tuam. sy
magina auditum. sb poenam chaldeorum spe
ctaram.

2. Domine opus tuum. i. punitionem ch
aldeorum. In medio annorum, qz uiuificabi
te interfectus est Balthassar. uel in medio ue
neng sit inter annum destructionis templi, ius
qz ad annum reparationis eius anno. 6. Darij
Viuifica. i. uiuificabis illud. cum iratus fue
ris. sb populum captiuando. misericordiæ ta
men recordaberis.

3 Deus ab austro ueniet. sb ab Egypto qz
est ad austrum respectu Iudeæ ueniet educendo de
captiuitate. et sanctus de monte Pharam. q
per illum tradiuit populum suum. operuit coe
los gloria eius. sb in destructione Babylonica

4 Splendor eius ut lux erit. sb. armorum cy
ri exercitus. ibi abscondita est fortitudo eius qz a deo magis
5. ante faciem eius ibit mors. i. pestilentia, qz a cyro fiebat
que præcessit destructionem Babylonie a cyro. illa punitio-
factam

5 egredietur diabolus ante pedes eius. i. im-
missiones per angelos malos, qui solent tales stra

ges

ges exequi et inuare.

6 Stetit et mensus est terram. i. stabit obsidendo et more uictorum metiendo diuidet. Incuruati sunt colles mundi ab itineribus eternitatis eius. i. superbi humiliati sunt in hac destructione ab eterno contra Babylonem ordinata et contra regnum ipsius

7 Pro iniquitate .s. templi destructi vidi tentoria Ethyopie et Madian. i. turbata et debellata quia chaldeos iuuarunt contra templum domini.

8 numquid in fluminibus iratus es domine. v.g. in euphrate, quem diuiserunt persae in plures aliceos. ut Babylonem alias inexpugnabilem inuaderent. uel in mari indignatio tua. i. fluuis seu congregatione aquarum q.d. sic. tua. quia dei uirtute destructi sunt. qui ascendis super equos tuos. i. ascendere facis Persas et medos super equos.

9. Iuramenta tribubus, quae locutus es, quia per hec redierunt due tribus de captiuitate post uictoriam Cyri tempore

10. Abyssus dedit uocem suam. .s. profundum euphratis desiccatum ueluti clamauit. altitudo. i. ipse deus, manus suas leuauit.

11. Sol et luna steterunt in habitaculo suo

. i.

.1. Sabicerunt se admodum stantium, sicut tē
pore Iosue.

13. egressus es in salutem cum Christo tuo
.i. Cyro. Isai. 45. Christus meus cyro. Percussisti
caput .i. Balthasarem. Denudasti fundamē
tum eius usq; ad collum. i. manifeste ostendendo
tuam potentiam.

15. Viam fecisti in mari equis tuis. Sic di
minuendo aquas euphratis ut supra.

16. ingredial putredo in ossibus meis. i.
captiuitas superuis inducta. ut ascendam ad
populum accinctum nostrum. Sic in reditu de
Babylone quando armis accincti redierunt.

17. ficus enim non florebit etc. i. parum
florebit, q; fructeta deuastata sunt a Persis e
medis, et uictualia, ne chaldei possent se premu
nire. abscindet de oui pecus. q; non poterit
pre penuria pabuli sustentari.

18. exultabo in deo Iesu meo. i. saluato
re meo, qui per hoc medium eduxit me de captiuite
Babylonis.

19. et super excelsa mea. Sic terram Iudeę
que est montuosa. Deducet me Victor. Sic domi
nus. In Psalmis canentem, q; populus redi
ens de captiuitate Babylonica cantabat psal
mos

mos, in principio exitus. et maxime inter
mixw.

Alij aliter hanc oratwnem Abacuc explicant
de Christo domino uemente ab austro. sb Beth
Lehem: et de eius uirtute et indutu extremo
nec est difficile sic singula adaptare.

~~In librum sophonie~~

In Sophoniam Prophetam.

Sophonias prophetat contra Iudeos et alias
quasdam natwnes, diuidit autem in progmi
um. et tractatum, qui incipit ubi congregans
ett tractatus autem adhuc in duas partes sb
consolatoriam. et cōminatoriam: cōminato
rius primo est generalis contra peccatores
secundo magis specialis. / cap. 1.

2 congregans congregabo sb ad poenam

4 et disperdam de wo hoc reliquias Ba
al. i. cultum idolatrie et nomina edituq
editui dicunt custodes loci idolatrie quasi q
dem tuentes.

7. quia preparauit dominus hostiam. i.
populum Iude occidendum. sanctificauit uo
catos suos. hebreus preparauit uocatos. i. chal
deos, qui possunt dici sanctificati. secest applicati

a de

a dc ad iustam uindictam ~

8. Visitabo super omnes qui induti sunt ues
te peregrina. i. cultui dis horum dedicata.

9. et super omnem qui arroganter ingre
dit superlimen. sb3 templi.

10. et erit in die illa ululatus a secunda. i
porta sibi correspondente in secundo muro.

11. Vlulate habitatores pila. i. Ierusalem q̃
sic dicit q̃ est in medio Iudeę. conticuit omnis
populus Chanaam. i. Iudęorum. sic autem no
minant q̃ ibi habitauerunt Chananei.

12. Visitabo lucernis quidicunt non fa
cet dominus bene. sb3 cultoribus suis et sibi obe
dientib9. et non faciet male. sb3 contemptoribus
et inobedientibus.

13. et erit fortitudo eorum. i. substantia
ut dicit hebręus, uel diuitię In direptionem

17. et effundet sanguis eorum sicut humꝰ
q̃ sb3 sumus erut operta sanguine.

18. In igne zeli mei uorabit omnis ter
ra. sb3 Iudeę. dequa loquit propheta.

cap. 2.

2 cõgregamini priusq̃ pariat Iussio qua
si pulueremtranseuntem diem. 5gelutera le

un

uendum hebreos est decurtata et sensus est si
cut uentus proflat pulverem, et sol facit transe
untem diem. etc. "

3. querite dominum omnes mansueti ter
re. i. orate pro malis.

4. quia gaza destructa erit. Sic consequenter
cominatur extraneis.

5. Ve qui habitatis funiculum maris. i.
Philistheis qui sunt siti supra mare mediterrane
um. terra autem Philisthinorum erat una por
tio seu pars regnorum Chanaam ut patet in li
bro Iosue.

6 et erit funiculus eius qui remanserit
de domo Iuda. i. qui redierint de captiuitate
ibi pascent animalia sua.

8 audiui opprobrium Moab. consequen
ter cominatur Moabitis et Amonitis. et magni
ficati sunt. quia Si occupauerunt partem termino
rum terre Iudeorum ipsis in captiuitatem ductis

9. Moab et Amon siccitas spinarum et
desertum usque in sempiternum. hebraice
in seculum. Reliquie populi mei diripient
eos. scilicet tempore machabeorum. "

11. et adorabunt eum. scilicet dominum=
Viri de loco suo. i. Iudei in templo per quod pro
ba

babelem reędificato. omnes insulæ gentium
i. et de omnibus insulis. ut habet. 3. reg. 8
et Ioan. 12

12. sed et uos ęthiopes. dominae ęthiopię et
Assur.

13. et ponet speciosam in solitudinem. scilicet
ninivem desolabit.

14. et accubabunt in medio eius greges. i.
scilicet in medio Assur. onocrotalus et ericius et quo
tales et similes bestiæ in locis dirutis (et ędificijs) consueue
runt habitare. onocrotalus autem similis est
cygno uocem emittens assiminam ab ὄνος grę
ce. 70. leones. uox cantantis in fenestra
i. pro auibus, quę solent in fenestris ad animi
recreationem cantare succedet coruus in superliminari diruto.

15. omnis qui transibit per eam sibilla
bit, et mouebit manum suam. scilicet notan
do mala quę Assur fecit alijs regnis.

cap. 3.

In hoc capite incipit secunda pars principalis
consolatoria, quam quidam exponunt de redi
tu post captiuitatem Babylonicam. sed saluo
meliori iudicio exponenda est hęc pars de conso
latione facienda per Christum dominum.

1

1. Vꝫ prouocatrix et redempta ciuitas, i. vꝫ Hierusalem, quę et ciuitas prouocatrix quantum ad malos, qui christum dominum crucifixerunt. et redempta quantum ad bonos credentes. columba. propter seductos, qui christi persecutis sunt impetu sacerdotum. Matth. 27

2. Non audiuit uocem. sb̄ christi prędicantis

3. Dominus Iustus in medio eius non faciet Iniquitatem. sb̄ in sept⁹. nec desinet punire malos. mane mane. i. celeriter iudicium suum dabit. In luce. qz tot̄ orbi ista pena fiet manifesta.

6. disperdidi gentes. sb̄ de Iudęa.

7 Dixi attamen timebis me. hic ponit Iudęorum conuersio, et intimat timor eorum fils sus ergadeum. Suscipies disciplinam. sb̄ Xpi dñi detecta per Henoch et Heliam falsitate Antichristi. et non peribit habitaculi eius. sb̄ bonorum et Iustorum. Visitauj eam .i. longa captiuitate puniuj quasi reprobam. Verumtamen diluculo surgentes sb̄ tempore prędicationis Christi, conspexerunt omnes cogitationes suas. qz Osee. 6. diluc quasi diluculus preparatus est egressus eius.

8. quapropter expectame. i. in tua equi

tate

tate o Judga. In die resurrectionis meę. i. in
fine mundi. quando fiet resurrectio uirtute diui
na.

9. qz tunc reddam populis labium electum
.i. omnes confitebunt Christum.

10. Ultra flumina ęthyopię, inde supplices
mei. i. gentes quantumuis remote ad me conuer
tent.

11. et non ad uicies exaltari amplius in mõ
te sancto meo. i. de templo sito in Hierusalem
de quo se iactabant Iudęi.

12. et derelinquam in medio tui populus
pauperem. i. Apostolos.

13. Reliquę Israel. i. primitiua ecclesia
non facient iniquitatem.

14. Lauda filia Syon. i. ecclesia.

15. abstulit dominus Iudicium tuum. i.
Adc. poenam descensus in infernum peccatõ debitam
16. rugas. i. homines peccatores et uanos
qui a Lege recesserant. sibi per scribas et sacer
dotes decepti. congregabo qz exteerant. i. ex
prędestinatis ad fidem.

19. Ponam eos in Laudem in omni terracõ
fusionis eorum. i. ubi prius fuerat confusio.

20. congregabo uos. et dabo uos in nomen

cum

cum conuerteret captiuitatem Vestram. quo
niam prius illi. qui deprehendebant esse chris
tiani, occidebant. et addicebant seruituti tanq̃
si essent captiui.

II. In Haggæum Prophetam.

Haggeus ꝓphetat ad Iudæos, qui ex captiuitate
redierant. Cap. 1.

1. In die una mensis. i. Prima die mensis. Sic

4. Numquid tempus uobis est ut ambu
lets in domibus laqueatis. i. curiosis.

6. Seminastis multum. Sic respectiue pro
indecollecti. unde addit. et introducitis parum.
et qui mercedes congregauit misit eas in sac
culum pertusum. i. paruum. uel nullum in
de subaudi fructum, propter negligentiam ædifi
candi domini templum.

8. ascendite in montem. Sic hebraice
9 factum est minus et exufflaui illud
i. euanescere feci. 13. et dixit Aggeus nuncius
domini dennuciis cap. 2 domini. i. demissus
a deo

7. adhuc modicum unum et ego cõmo
bebo cœlum. et terram, mare et aridam. mo
dicum

26 dicum unum, non solum respectu eternitatis
sed et respectu temporis retrorsi, aut totius te
poris. coelum igitur dicit cõmouendum qn
Christi natiuitate orta nona stella matth. 2.
terra autem et mare dicit cõmoueri in vetu-
sta Romanorum.

B. et cõmouebo omnes gentes. sb quando
descriptus est uniuersus orbis a Cesare Augus
to.

10. Magna erit gloria domus istius no
uissima, plus q3 prima. sb quando angeli
pacem cantauerunt in terra.

13. Si tulerit homo carnem sanctificatam
sb per oblationem factam deo. et si tetigerit
oleum panem et num quid sanctificabitur.
sb id quod tactum fuit. Respondentes autem
sacerdotes dixerunt non.

15. Sic populus iste. et sic gens ista ante
faciem meam dicit dominus. q.d. contami
nat quidem oblationes. q3 immundus est pecca
tis, et non sanctificat ab eis. etiamsi eas tan
gat sanctificatas. vide Hierem. 11 num quid
etc.

16. et nunc ponite corda vestra a die hac
sb. 24 mensis noni.

17. cum accederetis ad aceruum viginti
modiorum. sb in opinione vestra. seu spe.

18

18. Percussi uos uento urente. i. sterili-
tate secundum septuaginta.
19 Ponite cor da uestra a die hac qua
iacta sunt fundamenta templj. super illa
q̃ cepta fuerunt tempore cyri. uel in alte
ra parte, in qua rursum cepta. unde. 1. esdr.
3. statim etenim ut exierunt de Babylone
templum edificare ceperunt, ut supradictum
est, sed propter impedientes opus intermissū
est usq; ad secundum darij annum.
20. Nunquid iam semen in germine est?
i. d. sequens fertilitas, uel sterilitas uideri
non potest, et idem de fructu arborum. ex
die ista benedicam. sb3 ex die resumptionis
edificij templi operando in templi muro, q̃uis
fuit mense nono (hoc est Nouembri) tamen
antea 24 diemensis sexti operari ceperant pq̃
parando materiam.
21. Et factum est Verbum domini secundo
ad Aggeum. Sic rede ultimus prophetarum
nunciandum aduentum Christi domini.
23. Et subuertam solium regnorum. sb3-
stabiliendo regnū Romanorū.
24. In die illa dicit dominus assumam te
Zorobabel fili Salathiel serue meus. sb3 in pos
teris tuis, a quibus descendit Christus dominus
et

et ponam te quasi signaculum. i. signum
foederis inter deum, et genus humanum; Chris
tus enim dominus fuit signum cui contra
dicet luc. 2. uel signaculum. i. anulus
signatorium. uel ut chaldeus scripturam
annuli sigmanum.

In Zachariam Prophetam.

Prophetat Zacharias de Iudeis, gentib9. de
Christo, et ecclesia. est9 admodum difficilis.

cap. 1.

In diebus capitib9 sequentibus nomine equi
tum, Viri, et fabrorum sb9 ferrariorum intel
liguit angeli subtus speciebus ad ministeria
sic designata deputati.

7. In die vicessima quarta mensis unde
cimi. sb9 Ianuarij.

8 Vidi per noctem et ecce Vir. i. angelus
in specie uiri. hic autem angelus est Michael
de quo dan. 10.

18. et leuaui oculos meos et uidi et ecce
quatuor cornua. i. quatuor monarchias. sb9
chaldeorum. Persarum, grecorum, et Roma
norum. uel quatuor mundi partes, quę etiam
uexauerunt Iudeos. sb9 ab oriente Ammonitæ
et moabitæ, ab occidente Palæstini, a septentri

one

trione chaldei, a meridie idumei. chal.
quatuor regna uerte.

cap. 3.

1. et ostendit mihi dominus Jesum sacer
dotem ett e⁹ Sathan stabat a dextris eius,
ut aduersaret ei. sb3 pr transgressione fi
liorum suorum; sicut legit reprehensus Reg
1. reg. 3. non enim iste Jesus duxit in propria
persona duxisse uxorem alienigenam

2 nunquid non iste. sb3 Jesus. Tizzus
est. sb3 semiustus in captiuitate babylonica
et tu uis eum omnino umburere.

3. et Jesus indutus erat uestibus sordidis
q3 sb3 culpam incurrerat non reprehendendo
filios, et alios subiectos missos, ad quod tenebat
ex officio, q3 erat summus Pontifex. et stabat
ante faciem angeli. sb3 michaelis.

5. et dixit ponite cydarim mundam
super caput eius. i. tyaram pontificam post
q3 iam mundatus est.

6 audi Jesu sacerdos magne, et amici tui
q3 uiri portendentes sunt. i. expectantes mis
teria Christi. adducam orientem seruum
meum. i. Christum. chald mexiam. Zachar
6. oriens est nomen eij. non enim potest intel
ligi

Lgi Zorobabel, ut quidam cum Ra. sal. iuda
ipances exponunt.

9. Superlapidem unum .i. Christum un
um unitate suppositi. Septem oculi .i. dona
spiritus sancti. ecce ego celabo sculpturam
eius. qz uirtute diuina corpus Christi fiet
formatum. et auferam iniquitatem terre
illius in die una .i. in die passionis.

10. In die illa uocabit uir amicum suum
subter Vineam. ett. i. tempore Christi domini
requiescent in vineis et subter ficus suas. qz erit
magna tranquilitas et pax.

cap. 4

2. Vidi et ecce candelabrum aureum
per uisionem huius candelabri significat fitu
ra completa edificatu templi sub Zorobabele
a qu fuit inchoatum. candelabrum .i. eccle
sia. aureum. sb charitate et doctrina uele
ti. et lampas eius. i. Christus dominus. super
caput ipsius. i. in sumitate. uel candelabru
i Christi. Lucerne .i. iusti aut magistri. uel sep
tem dona spiritus sancti. et septem infusoria .i
sacramenta, per qua oleum misericordie in
fundit qua erant super caput eius .i. iuxta
caput.

3. Et duæ oliuæ una a dextris lampa

dis

dis. Et una a sinistris. scilicet quasi formam
Specarum habentes, forte Helias et Henoch.
apoc. 11.

7. quis tu mons magne. i. diabole co
ram Zorobabele. In Planum. i. deiicierisne
impedias. Et educet lapidem primarium. i. suprafunda
mentum iam antea positum educet ædificiuus
altum. et exæquabit gratiam gratiæ. i.
sicut Cyrus dedit licentiam ædificandi, sic da
rius per impetrationem Zorobabel concedet gra
tiam cōsumandi.

10. et uidebunt lapidem stanneum. he
bre. plumbatum ad ædificium templi. Septem
isti oculi sunt domini. i. uniuersitas angе
lorum. ad hebræos. i. administratorij spiritus

14. isti sunt duo filij olei. scilicet Zorobabel et
Iesus Pontifex uncti oleo, quia Zorobabel de regio
semine; Iesus uero de sacerdotali; qui ungebā
t; quamuis hæc unctio non fuerit tempore ле
cundi templi secundum hebræos.

cap. 5.

1. Et uidi et ecce uolumen uolans. i. sen
tentia iudicij dei

6. Hæc est amphora egrediens. i. mensu
ra peccatorum.

7. et ecce talentum plumbi, et massa. i.
gra

grauitas peccati. Mulier super amphoram
.i. idolatria.

9. et iudi et ecce due mulieres. i duæ tri
bus sb3 Iuda et Beniamin. & habebant qua
si alas milui. q.d. rapaces.

11. ut ędificet ei. sb3 amphoræ. domus in
terra Senaar. q.d. in terram Babylonis du
cent et ponat ibi super basem suam. i. si-
mulac idolatria in Babylone. q3 postreditus
ex ea pauci ex Iudęis idolatriam colebant im
mo paucissimi.

cap. 6.

In hoc capite ponit primo successio regnoꝝ
quibus successiue seruierunt Iudęi. et secun-
do ponit Iudęorum prosperatus.

1. et ecce quatuor quadrigæ egredientes
de medio duorum montium. i. duorum pro
phetarum. sb3 danielis. cap. 7. et istius prophe
tæ hic. dicunt autem prophetæ montes propter
altitudinem, et montes montes grei. sb3 de
stabilitatem. uel duo montes. sunt sapientiæ et
potentia dei.

2. In quadriga prima equi Rufi. heb
Rubei.

5. ihi sunt quatuor uenti coeli. i. regna
ad modum uentorum discurrentia. ut Stentco

zam

ram domino. s(cilicet) potestate et dominio tem
poribus a deo praefixis, per quem reges regnant. de
Russis autem. i. de chaldaeis non fit tanta men
tio, quia iam erant destructi per Cyrum et darium.

8. ecce qui egrediuntur ad terram Aquilo
nis. non quia chaldaea esset ad Aquilonem respec
tu mediae et Persiae, sed quoniam uersus partem
aquilonarem protendebat regnum chaldaeorum.
et ex illa parte colegit Nabuchodonosor exer
citum ~~exercitum~~ contra Jerusalem, et ex illa
parte ceperunt Persae et Medi chaldaeos impug
nare.

7. qui autem erant Robustissimi. hi sunt
etiam Romani, quamuis aliqui gothos intelligant
qui per orbem discurrentes cuncta uastarunt

8 ecce qui egrediuntur terram Aquilonis
requiescere fecerunt spiritum meum. i. iram
meam, quia chaldaei per illos puniti sunt. aduertat
autem quod multi ex Judaeis ex Babylone uenerunt
apportantes munera auri et argenti pro templi
aedificatione; et in spiritu praecepit dominus Zacha
riae, ut ex illis faceret coronas Iesu Pontifici, quae
remanerent postea ad ornatum templi.

10. Sume a transmigratione etc. et intrabis
in domum Josiae. forte iste erat custos thesauro
rum templi:

12. Haec ait dominus exercituum. ecce Vir
oriens est nomen eius. s(cilicet) Iesu Pontificis. et subt
er

tereum oriet. i. ędificato templi prosperabi-
uel oriens. i. Christus. Chald. ecce Vir christus
est nomen eius.

13. et sedebit et consilium pacis inter il
los duos. s3. Iesum et Zorobabelem.

14. et coronę erunt Helem. qui supradic
tus est oldaj. forte erat binomius. Hen. supra
dictus est Iosias.

15. et qui procul sunt uenient. i. non so
lum Iudęi, sed etiam gentiles uenient in Ierusa
lem ex deuotione.

cap. 7.

Sciendum est pro huius capitis intelligentia
q post destructionem ciuitatis. et templi Iudęi
illo die annuatim ieiunabant. s3 mense quin
to. et etiam ieiunabant mense septimo ob mor
tem godolię eo die factam; et dispersionem iu
dęorum, qui cum eo erant.

2. et misserunt ad domum dei Sarásar
et Rogom, et melech. nomina sunt Iudęorum
qui remanserant in Babylonia.

3. Vt dicerent etc. nunquid flendum est
mihi. i. ieiunandum populo iudaico. q.d. cum
iam soluta sit captiuitas, et templum prope cō
sumationem. uel sanctificare me debeo. i. abs
tinere a delitijs sic chald.

cap.

cap. 8

7. ecce ego saluabo populum meum de terra orientis. et de terra occassus solis. hoc dicit qz reedificata ciuitate de diuersis partibz mundi uenerunt Iudei in Jerusalem dei instinctu. et per has duas alie etiam mundi partes intelliguntur.

19 ieiunium quarti, quinti, septimi, et decimi erit domui Iude in gaudium. redit ad id quod quęsierat cap. 7. ieiunium ergo quarti sb̄ mensis est in quo muri Hierusalem rupti sunt. 4. reg. ult. ieiunium quinti in quo templum, et ciuitas fuerunt combusta. ieiunium septimi, est in quo occisus est godolias. ieiunium uero decimi, qz ex tempore ezechiel et populus existens in Babylone audierunt rumores de subuersione Hierusalem et templi.

cap. 9

1. onus Verbi domini in terra Hadrach .i. Syrie. et Damasci requiei eius. qz damascus erat caput Syrie.

2. emath quoq; in terminis eius. emath est ciuitas Syrie prope terminos Judeę.

6. et sedebit in Azoto separator. i. Alexander, qui bona terre separauit et diuisit suis

suis bellatoribꝫ.) 7. et auferam sangui
nem eius de ore eius. sb3 Alexandri quando
iuss sacerdote oria. pepercit Hierusalem
contra quam ibat. Relinquet ipse deos nos
tꝛos. hoc ideo dicit, qꝛ ut affirmat Iosephus
Alexander sacrificauit deo. secundum ostenti
onem sacerdotis. et erit quasi dux in Iuda
qꝛ libertates concessit pꝛpter Iudeorum. et Ac
caron quasi Iebuseus. qꝛ hanc subiecit Iudeis
sicut dauid Iebuseum. 2. reg. 5.

8. et circundabo domum meam. i. tem
plum. ex his qui militant mihi sb3 macha
bꝫis Iuda et fratribꝫ. euntes et reuertentes
sb3 ad bella. et non transibit per eos vltra ex
actor. sb3 tributi. et inde est qꝛ dicit. 1. machab
13. anno 170 ablatum est iugum gentium ab
Israel. qꝛ nunc vidi in oculis meis. sb3 cle
mentia compassionem.

9. exulta satis filia Sion ecce aduenit
tibi aduentus Christi.

11. Tu quoqꝫ in sanguine testamenti tui
.1. o christe. qꝛ est conuersio de terra ad secun
dam personam. emisisti vinctos de lacu in
quo non erat aqua. sed carcer.

12. conuertimini ad munitionem vinc-
ti spei. hoc quidam explicant de Iudeis. qui fuge
rant

et qui sequuntur

rant manus Antiochi. et audientes pugnasse Iudam et fratres reuersi sunt Ierusalem. Sed melius explicat de Christo dn̄o.
ad munitionem. q̄ turris fortissima nomen domini. Vincti spei. i. alligati spei uitæ æternæ. duplicia et sic reddam tibi .i. eo tempore dabo gloriam animæ et corporis.
13. quoniam extendi mihi Iudam quasi arcum. i. Christum in cruce qui est de tribu Iuda. et hoc arcu percussus est demon. impleui ephraim. i. apostolos qui omnes fere fuerunt de regno decem tribuum, quod uocat ephraim. et suscitabo filios tuos Syon. super filios tuos græcia. q̄ ibi prædicauerunt Apostoli.
14. et uadet in turbine austri. i. auferat idola sicut turbo australis stipulam.
15. et deuorabunt et subiicient lapidibus fundæ. i. prædicationis. bibentes inebriabunt. i. delectabunt uidentes conuersos. et Replebunt ut phialæ. s. meritis in dicta conuersione. et quasi cornua altaris. s. sanguine uictimarum.
16. q̄ lapides sancti eleuabunt. i. electi sui
17. quid enim bonum eius et Pulchrum ni

si

~~rant martyres Antiochi et audientes pequal~~
~~ulsse Iudam et fugeres reversi sunt Ierusa~~
~~lem. sed melius est explicare de Christo~~.

niti frumentum electorum . i. corpus Christi
et vinum germinans Virgines . i . sanguis
eius multiplicans sanctos et iustos Christum se
quentes . qđ iuxta primum sensum de Iu
dęis fugientibus Antiochum velis exponere nõ
est difficilis contextura :

cap. 10.

3 Super Pastores iratus est furor meus
et super hircos visitabo . i . puniam et corri
gam sumit enim in malam partem . quia
visitavit dominus exercitum gregem su
um domum Iuda . visitavit sꝫ benefaciendo
et in bonam partem, qr̃ in utranq̃ sumit ver
bum hoc visito. in sacra scriptura.

4 . ex ipso sꝫ apostolorum coetu Angu
lus. sꝫ Iudęorum et gentilium . ex ipso pa
xillus . i. debilium consolatio seu sustenta
tio . ex ipso egredietur omnis exactor simul.
. i. abiiciet AntiChristus cum satellitibus suis .

5 . et confundent ascensores equorum . sꝫ
AntiChristi.

8 . Sibilabo eis et congregabo illos . sꝫ
ad

ad modum Pastoris. et spiritu deuotionis.

10. et educam eos de terra ægypti. et de Assyrijs. i. de diuersis mundi partibus adducam ad fidem, quos passione mea redimam

11. et transibit in maris freto. s. dominus dando eis per mare prosperum transitum, ne multi ueniant in Jerusalem, et in terram Judeæ siue ad ecclesiam. et percutiet in mari fluctus. i. quiescere faciet. et confundentur omnia profunda fluminis. i. terra ægypti quæ irrigatur nili profunditate. ut dicit Rab. Sa. et humiliabitur superbia Assur. quæ in his terris habitant sarraceni, qui gladio christianorum finient, sicut et ipsi gladio inceperunt.

cap. 11.

Caput istud in tres diuiditur partes. quia primo describit secundi templi destructio. secundo ponit destructionis ratio. ibi. Hæc dicit. 3 Anti Christi persecutio ibi. et dixit dominus. et quidem litera uarie exponitur ab hebræis. et a latinis. sed nos probabilius incedentes iuxta dictam diuisionem. sic.

1. Aperi libane portas tuas. i. templum constructum de lignis libani. comedat ignis. i. Romani cedros tuos. i. sublimiores ex Judæis

dqs.) 2. ulula abies. i. que es maior cedro
q̃ cecidit cedrus. ululate quercus Basan
i. habitatores ultra Jordanem. quoniam suc
cisus est saltus munitus. i. Hierusalem.

3. uox ululantes pastorum. i. sacerdotum
qui tunc regebant populum. uox Rugitus leo
num. i. prædonum, qui arce illam destructionis
habitabant Judam. quoniam uastata est
superbia. i. divitiæ. Jordanis. i. ~~Hierusalem~~
Judæ supra Jordanem sitæ.

4. Pasce pecora occisionis. i. dic q̃ populi
filios Israel in ægypto. qui statim occidebantur
nati. uel nunc occidendos per Romanos.

5. et Pastores eorum. i. domini. non par
cebant eis. sb a laboribus duris.

6. et ego non parcam. ecce ego tradam ho
mines. sb in ægypto. uel Romanis.

7. et Pascam pecus occisionis. sb in dese
to marmra. uel et tuor Christi domini, et tunc
occisionis. hoc est, quod a malis pastoribus occi
dor. et assumpsi mihi duas Virgas, unam
uocaui decorem, et alteram uocaui funiculū
et paui gregem. Loquit de beneficio regis illi
populo concesso in davide, et Salomone, u per
has duas virgas intelligit decorem Jeroboam, et
decem tribus, qui boni est pulchre populo promit

tens

tens libertatem. Alteram funiculum. s. Roboam (et decem tribus) qui locutus est populo du
re. 8. et succidi tres pastores. s. Ioram re
gem israel, et ochoziam regem iuda et Iesa
bel ut habet. 3. et. 4. reg. hos enim occidit do
minus per Iehu. 4. reg. 9. uel tres s. moy
sem Aaron, et mariam.^ uel sacerdotes, scri
bas, et secularem potestatem per Romanos.
mense uno. i. intra paucos dies in deserto. uel
bello romano.

^ sic Hieronimus vide mich. 6.

12. et dixi ad eos si bonum est in oculis:
vestris afferte mercedem meam. Sic ponitur
Iudeorum ingratitudo Christum uendentium
uel ementium a Iuda proditore.

13. et dixit dominus ad me proiice illud
ad statuarium decorum precium, quo ap
preciatus sum ab eis. proiice. i. predic proii
ciendum. coram statuario. i. coram deo ipso
ut de tali re iudicet, decorum precium, ironi
ce dixit.

14. et precidi virgam ut dissoluerem
germanitatem inter Iudam et israel. s.
inter Iudeos Christo adherentes, et inter in in
fidelitate remanentes.

15. et dixit ad me dominus adhuc sume
tibi uasa pastoris stulti. Sic loquitur de Antichristo

christo. Vasa autem uocat instrumenta sic
peram. baculum etc.

17. o pastor et idolum delinquens gregē
gladius superbrachium eius. i. supercorp⁹
qm̄ d fulmine percutiet a michaele. et oc-
lus eius dexter. i. anima, tenebrescens obs
curabit maxime in inferm̄.

cap. 12.

Hoc caput quidam exponunt in principio de
destructione Hierusalem per Romanos. Alij de
persecutione primitiue ecclesie a Iudeis, et prin
cipib⁹ Romanis. Rab. sal. de bello gog. et ma
gog contra Iudeos per futurum mexiam de
bellandos. sed fundat iste in falsa doctrina. nec
priores due expositiones textui, et litere omni
no quadrant. Per gog uero et magog, intel
ligendo Antichristum, hoc caput et cetera huiꝰ
prophete exponunt de persecutione Antichri
sti, quamuis alia interserant

1. onus Verbi dñi super israel. i. cōgregationem fidelium.

2. ecce ego ponam Hierusalem. i eccles
siam, apoc. 21. Superliminare. hebr. bacinum amaritudinis, qz in illa persecutione eccles
sia amaricabit. omnibus populis. qz de omni
bus adhegrebunt Antichristo. Sed et iuda erit in
obsidione contra Hierusalem. i. aliqui christia

crapula,

ni

ni timore perterriti erunt contra ecclesiam
pro Antichristo.

4 In illa die percutiam omnem equi
sbz eos qui fuerint de Antichristo.

6 et habitabit Hierusalem rursus in lo
co suo in Hierusalem. i. ecclesia habitabit
in ciuitate Hierusalem.

7 et saluabit dominus ut non magnifi
ce glorietur domus dauid, et gloria habitan
tium Ierusalem contra iudam. i. Iudgi ma
li. vel mali christiani contra fideles bonos.

8 et erit qui offenderit ex eis in illa die
quasi dauid. i. ciuis poenitentia magens

10. et aspicient ad me. sbz Iudgi conuerti

11. In illa die erit planctus in Hierusalem
sicut planctus Adadremon in campo mag
gedon. Adadremon nomen est ciuitatis pro
pinque campo maggedo, in quo occisus et de
ploratus fuit Iosias. 2. paral. 35.

12. et plangent familiæ domus dauid. i.
Regum.

13. et familiæ domus Nathan. i. prophe
tarum. Leui. i. sacerdotum et leuitarum. Se
mei. sbz insignis uiri, per quem nobiles accipe. et
tandem omnes reliqui.

cap. 13.

ibid

istud caput de tempore Christi domini exponi
potest. de forte doctrine ett. uel de tempore
Anti Christi ut diximus. et de regeneratione
Iudeorum conuersorum per baptismum. qui di
cit fons ett.

6 et dicet ei quid sunt plage iste. ad
Christum conuerte. et dicet his plagatus sum
in domo eorum. qui me diligebant. sic quon
dam. uel populi a me electi ut 70. ne autem
boni rimus turbent uidentes afflictiones ab Anti Christo
illatas proponit mortem Christi oculos.

7 framea. i. gladius uel mortis sententia
suscitare super pastorem meum. i. Christum
qui est pastor bonus. Verba sunt patris eterni.
Percute pastorem. sic in passione. et conuertã
manum meam ad paruulos. i. apostolos.

8. et erunt partes duæ et tertia pars re
linquet in ea. duæ partes post Christi passionẽ
fuerunt Iudei obstinati, infideles in infidelitate
manentes. et tertia pars est eorum qui Christo
domino adhesserunt et tribulati angustijs sunt
probati.

cap. 14

Hoc capit in principio de destructione facta
a Romanis, de tempore Christi, et ascensione ip-
sius a monte oliueti exponi potest: sed melius
de

7 et erit dies una quae nota est domino, non dies neque nox est quia in extremis iudicijs cessabit motus coeli; et ex his ad intelligentiam capitis satis apparet
8. In die illa exibunt aquae viuae de Ierusalem scilicet splendor de coelesti Ierusalem tempore iudicij — et postea loquitur non servato ordine successus de tempore post mortem Antichristi in quo specialiter intelligendo festa tabernaculorum, qui reliqui fuerint conuersi celebrabunt festa domino, etiam qui alias quondam ab eo erant separati.

de Antichristo et contra eum. et primo quidem ponit eius persecutio. secundo aliqua ad ipsam sequentia.

10. et reuertet omnis terra usque ad desertum de colle Remon ad austrum Ierusalem. Remon est in tribu Beniamin ad septentrionem Ierusalem.

20. In die illa erit quod super frenum equi est sanctum domino. i. quae fierent alias adornatum equorum sanctificabuntur ad templi vesum. aliqui exponunt de clauo crucis Christi domini, quem (ut fertur) posuit Constantinus in freno equi ad bellicos incursus. et erunt lebetes in domo domini quasi phialae coram altari. i. quasi calices et ornamenta sancta

— In malachiam Prophetam.

Malachias prophetauit post Aggeum et Zachariam contra Iudaeos, et de quibusdam Christi misterijs. Hebraei et Hieronimus existimant. Malachiam hunc esse Esdram; alij negant.

1 onus verbi domini ad israel. i. populum, qui redijt de captiuitate babylonica postquam scripsit malachias. israel enim prout sumitur pro decem tribubus de captiuitate non redijt.

7. offertis super altare meum panem pol

/. *Sultum. i. non pistatum et formatum per*
manus sacerdotum; sicut debebant fieri pa
nes propositionis. uel panem pollutum. i. de
rapina acquisitum.

11. absit enim sdus usq; ad occassum of
fert nomimes oblato munda. hoc ideo
dicit q; etiam ydolatra unum summum deum
confitent. uel intellige de Iudeis per uniuer
sum orbem dispersis. uel melius et magis ad
contextum de sacrificio eucharistie in lege
gratie.

cap. 2.

3. ecce ego proiciam uobis brachium.
i. auferam a uobis auxilium. et dispergam
super uultum Vestrum stercus solemnita
tum Vestrarum. i. confusionem: ut esset pac
tum cum tribu leui. numer. 2.

6. Lex ueritatis fuit in ore eius. sb leui
ad docendum populum. et iniquitas non ē
inuenta in labijs eius. sb ex corde. q; alias etiam
Aaron conflauit uitulum timore populi; et om
nis tribus Leui adiunxit se Moysi ad puniendam
illius ydolatriam. exod. 32.

10. Nunquid non pater unus omnium
nostrum. sb Adam; uel Abraham.

11. contaminauit Iudas sanctificationē
quam

quam dilexit, et habuit filiam dej alieni sc. idest iudei qui reuertentes de captiuitate babylonica despiciebant uxores hebreas quas uidebant ex parturitionibus, et labore itineris detturpatas, et accipiebant alienigenas, quæ filios prauis moribus imbuebant.

13. et hoc rursum fecistis, operiebatis lachrymis altare domini. sc. credentes expiare tantum peccatum sine dimissione alienigenarum.

15. nonne unus fecit. sc. unus deus fecit uirum et uxorem de costa Adæ. et residuum spiritus eius est. i. sicut sunt una caro, ita debent esse unius spiritus, et unius uoluntatis.

16. cum odio habueris. sc. uxorem. dimitte. sc. utendo lege repudij, minus enim malum est, quam eam habere ut ancillam, et affligere eam. operiet autem iniquitas uestimentum eius. sc. uiri, sic enim habent hebraica. q. d. echarasele de uer la maldad sobre la ropa y maiormente con el castigo que dios hara en el.

cap. 3.

numero 1. 2. 3. 4 est uterque Christi domini aduentus tangitur.

3. et erunt domino offerentes sacrificia in Iustitia. sc. eucharistiæ per uaria sacrificia

le

gus antiquæ figuratæ.

6. et uos filij Iacob non estis consum
pti. 1. quamuis merebamini consumj.
17. et erunt mihi in peculium in die quâ
ego facio. sic in die iudicij.

In Librum Primum Machab.

cap. 1.

Pro intelligentia Historiæ Machabeorum,
quæ sequit notandum est q. mortuo Alexandro
eius monarchia in quatuor regna diuisa est. sic
Macedoniam, Assyam, Syriam. et Egyptum.
dan 8. de Primis autem duobus dictis regnis
in lib. machabeorum non tractat, sed principa
liter de Regibus Syriæ, qui Iudæos persequebant
et occasionaliter hic incidenter de regno Æ
gypti. Successit ergo Alexandro in Syria Seleu
chus et post illum alij quatuor; et sextus inor
dine successit Antiochus magnus, qui habuit
duos filios, sic Seleuchum Philopatorem qui fi
lij successit. et Antiochum epyphanem, qui Ro
mæ fuit obses: et audita fratris inertia uenit in
Syriam, et receptus ab aliquibus ciuitatibus tandem

obtinuit regnum Syriæ. et inde inter suos
posteros et fratres fuit de regno longa concerta
tio, iam his, iam illis in successione regni pre
valentibꝰ. Quoniam autem de sacerdotibus
in libris machabæorum fit frequens mentio re
tandum rursum q; tempore Alexandri erat Pon
tifex Iadus. Post hunc successit Onias sub.
quo Ptolomeus Lother Rex Ægypti multos Iude
os captiuauit: Post Symon Iustus, deinde elea
zarus frater eius: Post hunc onias Symonis ius
ti filius, Postea Symon filius eius: deinde onias
filius Symonis tempore Antiochi magni, et Seleuci
eius filij: cuius tempore Heliodorus ad spoliandũ
templum missus est in Ierusalem. hic onias
teste Iosepho lib. 12. de antiq. c. 6. habuit duos
fratres Iasonem, et menelaum, qui successiue
licet usurpatiue tenuerunt summum sacerdo
tium; quibus successit Alcimus per institutionẽ
violentam Antiochi Epyphanis, qui non erat de
linea sacerdotali, licet descendisset ab Aaron
ut dicit cap. 7. primi machab. et tunc sacer.
dotium peruenit ad machabæos, qui Antiocho
regi, et eius factis quantum poterant resistebãt
Iubebant etiam ibi aliquid iuris, qz Mathathias
pater eorum descendebat ab illis viginti quatu
or qui David instituerat ad seruiendum templo Do
mini

27 mini per uices suas. i° paral. Sed qr multo
maior est auctoritas librorum machabeorum sa
cræ scripturæ, quæ supradictis ex Josepho in om
nibus non concordat textui sacro standum est. et
non Josepho. "
iuxta textum ergo. lib. 2. c. 4. expresse constat
q. Jason fuit frater Oniæ. et q. menelaus, et lysi-
machus fuerit frater Symonis præpositi templi et
de tribu Beniamim: sicut et iste Symon ut habe
t. 2. lib. c. 3. de Alchimo habet, lib. 2. cap. 14
q. fuerit sacerdos summus tempore Antiochi epy-
phanis. sed eiectus fuit inde, eo q. ritu gentilium
fuerat inquinatus; quem tamen restituit Deme
trius Seleuci. ut habet ibi. et 7. cap. libri primi
ideoq. in quibus Josephus sacro textui non con
cordat dimittendus est. "
ad cognoscendas autem successiones Regum
Syriæ, et quo ordine alius Rex alii successerit
vide tabulam in principio lib. i. machab. in glos
sa Lyrani positam. "

cap. 1.

1. Alexander Philippi macedo qui primus
regnauit in græcia. sub monarcha.
2. egressus est de terra cethim. i. de græcia
sic enim eam uocat sacra scriptura, sic mace-do
niam intellige. et obtinuit omnium muni
tiones i. munitorum. et interfecit reges. sub mul
tos

tos . 3. et silues terra in conspectu eius.
subdiderunt se illi.

14. et abierunt ad Regem. s. Antiochum
et dederunt illis potestatem ut faceret eis iustitiã
gentium. i. secundum instituta gentium.

15. et ędificauerunt gymnasium in Ie.
rosolimis. s. ubi nuda palestritum, aut nitrosum
ad libidinem.

35. et ędificarunt ciuitatem daud. i. ar
cem syon.

41. sanctificatio eius. i. templum deo
data est.

50. ^ et iussit eis mulari pecora cõ
munia. i. immũdos legum suarum. ^

46 et misit Rex libros. i. epistolas scri
ptas cõtinentes legum suarum.

57. die quinta decima mensis casleu. i.
decembris, aut nouembris uide infra cap. 4.

cap. 2.

1. surrexit mathathias. et consedit in
monte modim. uiculus et ciuitas dyo
spolis unde erat mathathias oriundus.

48 et non dederunt cornu peccatori
i. noncesserunt Antiocho.

56 caleb dum testificat in ecclesia. i.
coram multitudine filiorum israel. accepit he
reditatem. i terram promissam, quam in eccle
ipse

ipse cap. 3.

10. & congregauit Apollonius gentes
á Samariá. & inea regione erat constitutus
dux ab Antiocho Epiphane.

16. & appropinquauerunt usq; ad Be
thoron. uel Betharon. Leui et ubi tribus Za
bulon. et Isachar habent confinia.

26. et peruenit ad Regem. sb; Antiochus / Antiochum ep̃z
nomen eius. sb; Iuda. phanem.

29. & fudit, sb; Antiochus. Tributa regionis
modica propter dissensionem, q; non solum Iude
os, sed et aliqui gentiles coegit relinquere dest
suos, ut solum Iouem adorarent; et sb; negauc
zant ei tributa.

32. et Reliquit Lysiam sup̃ negocia a flu
mine euphrate usq; ad flumen ęgypti. sorte
nium. ^

41. et audierunt mercatores et acceperũt
aurum multum, et pueros. sb; seum nutrios

46. et congregati sunt & uenerunt in M- / forte locus inter
asphat. uel est locus separatus leuitis in tribu ga, ra Iuda.
uel in tribu Iuda pergentib; Eliam.

48. et expanderunt libros legis sb; mosay
ce ut protestarent seruare eam. de quibus cir
cumbant gentes similitudinem simulacroz suoz

^ 40. et uener-
unt et applica
runt Emmaum.

huc

Socides dicit q̃ quidam fallaces gentiles etiam
ex libris legis uolebant persuadere licitam esse
idolatriam.

49. et attulerunt ornamenta sacerdota
lia, et suscitauerunt nazaręos. i. excitauerũt
seu renouauerunt illum ritum. qui impleuerãt
dies. i. qui in illo tempore iam aduerant inde
suetudinem. uel suscitauerunt. i. mouerunt
ut sacrificarent, aut offerrent sicut tenebantur
ex uoto, numer. 6. et extra Ierusalem monerat
Locus Sorrinus istis, nec sacerdotibus ad sacrificia.

55. et posthæc constituit Iudas duces
populi tribunos, centuriones, et pentacontharchas
cos et decuriones. sic super mille, super centũ
sex quinquaginta, et super decem milites.

cap. 4

15. et persecutionem usq; gessere, forte
ciuitas in tribu ephraim separata leuitis et usq;
in campos Iamniæ. forte est uilla in tribu Iuda

33. et uiderunt Pasiphoria diruta. hæc
erant loca in quibus offerentes comedebant de
sacrificijs.

43. et tulerunt lapides contaminationis
in locum immundum. i. lapides altaris, quod
fecerant gentiles

46. et reposuerunt lapides in monte domus. i. in monte syon. ubi erat domus domini. quo ad usque ueniret propheta, et responderet de illis. sci. quid agendum esset de illis.

47. et acceperunt lapides integros secundum legem. exod. 20. et deuter. 27

52. et surrexerunt ante matutinum. 25 die mensis noni (hic est mensis casleu) 148. anni. sci. regni grecorum.

54. In ipsa die. sci. qua contaminatum est a gentibus. Renouatum est. sci. altare. In canticis citharis et cinyris. cinara instrumentum musicum est, dictum a cieo. es. uel ab acio. is, quod uocat et congregat

61. et collocauit illic exercitum ad custodiendam Bethsuram. uicus, uel villa est in tribu Iuda, aut Beniamin, quod idumei ab esau descendentes israelitas a Iacob natos semper insectabant.

cap. 5.

3. et debellabat Iudas filios esau in Idumea. et eos qui erant in Arbathane, hec est ~~uilla uel uiculus in tribu Iuda~~. uilla. uel campestria in finibus Docessarec.

4. et recordatus est malicie filiorum Bean forte locus in tribu dan.

8. et cepit gazer ciuitatem. hec est in sorte tri

bus ephraim separata leuitis. et filias eius. i. suffraganeas.

13 et cecidit multitudo de nobis. et omnes fratres nostri. qui erant in locis Tubim. forte est nicalus in finib9 neapoleos pergentib9 trans Iordanem.

23. et assumpsit. sbs Symon. eos qui erant in galilea. et in Azbatis. i. in campestrib9. uel est villa in finib9 diospolis.

25. et occurrerunt eis Nabuthei. Si sunt e Regione galaad dicti a Nabot Ciuitate siluarum Ruben

35. et diuertit Iudas in maspha. non Maspha. qz hec est locus in Iudea. supra cap. 3.

44 et oppressa est Carnaim. Vicus est qui trans fluenta Iordanis.

46. et fuerunt usq3 ephron. Villa est grandis in tribu Ieda.

52. et transgressi sunt Iordanem in campestria magna contra faciem Bethsan. ciuitas est manasse. et nuncupatur Scythopolis

55. In diebus quibus erat Iudas et Symon contra faciem Ptolemaidis. ciuitas est Aser in tribu Asser. est autem multiplex Ptolemaida.

cap. 6

12. et hi qui erant in arce conclusi erant ut ra

^ 65. et Iudas per cusi et chebron. est Albeciuitas metropolis quondam Philistinoz

rael In circuitu sanctorum. i. templi.

32 et Iudas mouit castra ad Bethzacha
ram. uilla ut forte descendentib9 Bethsan.
Scythopolim.

63. et discessit festinanter. & reuersus
est Antiochiam. ciuitas est Syriæ.

cap. 7.

13. & conuenerunt ad Alcimum et primi
Assydei. i. qui assidue assistebant diuino cultui

21. & satis agebat Alcimus pro principatu
sacerdotij sui. sb firmando & ampliando.

36. et Nicanor castra applicuit ad Bethho
ron. uide5.

40. et Iudas applicuit in Adarsa. hęc est
in tribu Iuda. uel Beniamin; uel nulla in finibus
duo soleos.

43. et cõmisserunt prelium. decima tertia
die mensis Adar. i. martij aut februarij ultimi
mensis Sebzorum cum gus frequentius concurrit.

45. & persecuti sunt eos uia ascensus
gs gazara. forte urbs est in tribu ephraim separa
ta leuitis, uel in tribu Iuda. Adazer autem sur-
te est ciuitas Ader, quam expugnauit Iosue rege
illius interfecto. videŝ lib. 2. cap. 2. delocis hebr si placet ex S^to Hi
eronimo.

46. et exierunt de castellos Iudeę et uen
til

tollabant eos cornibus . i. fortissime dimicâ
bo . et conterebant iterum . i. non desube
bant a pugna semel et iterum inuadendo.

cap. 8

5. et constituerunt Persen cęteorum Re
gem . i. grecorum . alibi habet Reges

9. et quia quierant apud Helladam. fo
te nullis est . aut regis Principium eorum.

14. et in omnibus istis nemo portabat diade
ma . i . utebat insignijs regalibꝫ . qz Romani nũ
Sabuerunt Reges a tempore Tarquinii . sed consulꝫ
ettꝫ

cap. 9

7 . et castra posuerunt in masaloth . fortè
Maseroth, in qua dauid sedit . quæ est in Arbellꝫ
. i . terminis Iudeę . uel uice ad ortum solis . galga
La autem quâ tendebant est ad orientalem plagâ
antiquæ Hiericho .

4 . et abierunt in Beream . forte est uiculus
prope aßotum .

5 et Iudas posuerat castra sua in laysa . fo
te est terminus Banaeorum contra Sydonem

27 . et facta est tribulatio qualis non fuit ex
die qua non est uisus prophetа in israel . qui
D. Augustinus ponderat sub decimitate dei defece
runt in illis diebus prophetæ in populo Iudęorum

inde

Vide in breuiario lectiones secundi nocturni in 2 dominica octobris.

70. et misit Ionathas componere pacem cum ipso. et reddere ei captiuitatem. i. captiuos, quos tenebat.

cap. 10 ~

21. In die solemni scenopegiæ. i. tabernaculorum.

29. et nunc absolue uos et omnes Iudæos a tributis; et pretia salis indulgeo. i. pecuniam, quam debebatis Regibus pro sale faciendo.

30. et dimidiam partem fructus ligni. i. arborum. mihi debitis.

34. et sunt dies immunitatis. Dies Neomeniæ. i. dies lunæ seu primæ mensis. dies decreti. i. dies uobis ordinati ad solemnizandum, sicut dies victoriæ contra Holophernem, et interfectionis Naaman. Iudith. ultimo. et Hesther. 9. 6.

39. Ptolemaida. i. Achon.

40. et ego do singulis annis quindecim millia siclorum. Siclus ualet duas dragmas: alij aliter.

89 et misit ei sb̄z Alexander Rex misit Jonathæ, fibulam auream. quatuor erant insignia regalia. sb̄z purpura, corona, fibula aurea. et ceptrum. et hæc ultimum tantum tang̃z speciale Regis

gis insigne Rex sibi reseruabat.

cap. 11

28. et postulauit Ionathas a Rege ut im
munem faceret Iudæam, et tres toparchias
.i. loci principatus.

31. exemplum epistolæ, quam scripsimus
Lastheni parenti nostro. Lasthenes attinebat
Demetrio ex parte matris, et dederat illi exer
citum contra Alexandrum ad recuperandum reg
num Syriæ; et ideo eum parentem uocat; et scri
bit sicut et Ionathæ.

34. Statuimus ergo illi omnes fines Iudæ
æ, et tres ciuitates. forte hæ sunt tres toparch:
iæ supradictæ. lydam et Ramatham quæ
additæ sunt Iudææ ex Samaria. in qua habita
bant gentiles translati de Perside. 4. reg 17.

35 et hoc tempore remittimus eis etiam et arææ
as salinarum. s. h. ut s.

50. da nobis dexteras. i. fac nobiscum pacē

52. et sedit demetrius Rex in sede regni sui
. et siluit terra in conspectu eius. i. quieuit a
prelijs.

cap. 12

9. Habentes solatio sanctos libros. nos cum
nullo horum indigeremus. q. d. non rerum uiamque
armi

amicitiam ne liberemur a nobis ab instantibus periculis. neq; enim scribimus necessitate compul si.

cap. 13.

37. coronam auream. et Bahen quam missistis. bahen grece Latine corona. et Bahen. i. coronam. quasi ut repetitus et expositus precedentis uel est ornamentum eius.

51. et intrauerunt ett cum laude ett et nablis. grece psalterijs. latine organis.

cap. 14

~~27. octaua decima die mensis elul. i. 7b~~

~~tembair~~

24 missus symon ett clypeum aureum magnum pondo mrarum mille. quaelibet mna fauit uel ponderat centum dragmas. prohocet similibus inde ~~lib 3 cap 73~~ de ponderib. alijs etenim aliter sentiunt de rebus. ^

~~42. et scripturam istam dixerunt ponere in tabulis ereis, et ponere eas in perybolo sanctorum. i. in muro, aut fabrica templi~~

41. donec surgat propheta fidelis. i. mexias a Iudeis expectatus, et prophetae eis promissus de utero. i. B. c. prophetam suscitabo eis ett. et turne est adimpletum, qi filij symonis tenuerunt principatum, et sacerdotium usq; ad Herodem Ascalo ni

27. octaua decima die mensis elul. i. septembris

~~ordinationem~~ meos

^42. et scripturâ istam dixerunt ponere in tabulis ereis, et ponere eas in peribolo sanctorum. i. in muro aut fabrica templi

ritam, cuius tempore natus est Christus do
minus Matth. 2. qui est rex et sacerdos in eternū

cap. 15.

39. Et mandauit ei edificare cedronem. i. for
talicium supra torrentem Cedron.

cap. 16

8. exclamauerunt sacris tubis. sh secū
dum preceptum legis. numer. 10.

14 Symon autem ett anno 177. shz regni
grecorum ut supra ett mense undecimo hic
est mensis Sabath, alias Sebeth. et correspondet
Ianuario.

24. ecce Hec scripta sunt in libro dierus
sacerdotij eius. shz Ioānis machabei. Sunt libri
non habemus, nec plures alios de quibus fatemur
to in libris Regum. et paralypom " "

In 2. lib. machabeorum

Hic secundus machabeorum liber breuis quidā
abbreuiatus est cuius dam magni uoluminis a Ia
sone Cyrenes conscripti, in quo facta Iude Macha
bei, et sociorum diffuse tractant et hic breuiter ppo
nuntur. fuit autem compilatio hec facta tempo
re Demetrij secundi missa a Iudeis habitantibus in Ie
rusa ad Iudeos qui remanserant in Egypto, sicut et
in

in alijs partibus post suas clades multi ex Iudaeis
manserant cum fidjs et uxoribus, quas duxerant
ibj ett.

cap. 1

7. ex quo recessit Iason a sancta terra. hic
ambiens sacerdotium abijt ad Regem Antiochum
inuitans eum de translatione Iudaeorum ad gen
tilium ritum; ut habetur infra cap. 4. et ut fuit
principium malorum, quę fecit Antiochus Ep
phanes in Hierusalem, ut dictum est supra lib. 1.
et etiam infra hoc secundo.

9 et nunc frequentate dies scenopegiarum
sus casleu. sb nouembris unde Zachar. 7. hinc
apparet eos id festum encęniorum celebrare ritu
scenopegiae. i. tabernaculorum, quod erat. 15. Se
ptembris.

13. nam cum in Perside esset dux ipse. sb
Antiochus. cecidit in templo nanęę. i. dianae.
hoc de Antiocho Epiphane intelligunt quidam, qui
ex eo dicit ubi occisus (quamuis supra lib. 1. c. 6
dicat obijsse in Lebesu) qn ubi robur suum sb mili
tes sui occisi sunt. Sed huic uidet obstare q sacerdo
tes ipsum potius quęrebant, et templum dicit clau
sum fuisse unde exire non poterat. uel dicat per
Deum non intelligi ipsum Antiochum.

19. nam cum in Persidem ducerent patres
nostri. profecto in Persidem ducti sunt, et in regnum

Sell7

Assyriorum decem tribus. 4. reg. 18. a. sed de illis non fit tractatio sed de tribu Iuda ducto in Babylonem a Nabuchodonosor; ac proinde nomine Persidis potest hic intelligi totum regnum Nabuchodonosor sumpta parte pro toto. vel dicendum quod aliqui de Perside qui venerunt in dicto bello auxiliantes Nabuchodonosori tulerunt aliquos de Iudeis captivos in illo bello victos de tribu Iuda.

34 considerans autem Rex fecit ei templum. scilicet Rex Persarum, deo non Neemie, qui sibi templum fieri minime pateretur. vel fecit .i. facturum honorificavit.

cap. 2.

11. et dixit moyses. scilicet increpans Aaron et filios eius eleazarum et ithamar levit. 10. quod non sit comestum, quod erat pro peccato etc.

21. sed de praelijs quae pertinent ad Antiochum nobilem: vel Illustrem epiphanem supra.

cap. 3

1. et leges optime custodirent propter omnia Pontificis dispositionem. supra lib. 1 cap. 12. c. fit mentio de omnia Rege spartiatarum.

3. itaut seleuchus Asiae Rex. Sic fuit filius Antiochi magni.

11. Universa autem argenti talenta esse quadraginta. talentum est maximum ponderis

vide

vide ~~alibi in meis annotationib~~ de ponderib*us*
et mensuris.

35. Recepto exercitu repedabat ad regem
s*cilicet* Heliodorus flagellatus redibat ad Regem.

cap. 4

4 considerans onias Apollonium insa
nire. i. ardenter et male desiderare. ad regem
se contulit. s*cilicet* Seleucum qui adhuc uiuebat.

7 sed post Seleuci uitae excessum. i. ipso mortu
cum suscepisset regnum Antiochus nobilis. s*cilicet*
frater eius priuans regno nepotem suum ut exp*osui*
mus in principio primi libri.

9. si potestati eius concederet gymnasium
et ephebiam constituere. i. palestram. uel
potius scholam gentilitatis et nefandorum crimi
num.

14. sacerdotes festinarent participes fieri
in exercitijs disci. i. informari in exercitijs illi*us*
doctrinae. ^

19. missit Iason uiros peccatores portantes
argenti didragmas trecentas in sacrificium
Herculis. i. duas dragmas. la ottaua parte de
una onca, uide ~~a tre elaborata~~ de ponderib*us* et me
suris. lib. 3. S*ui*ius methodi cap. 23. §. 1.

21. cum cognouisset Antiochus alienum se

^ 18. cum autem quinquennalis agon tyri celeb
raret. i. Iusta uel basti ludium cursus etc.

a

a negotijs Regni effectum. i. rejectum a nego
tijs regni Egypti ad quod misit Apollonium.

30. contigit Tharsenses et Mallotas seditio
nem mouere. s. erant duarum urbium ciues

33. Onias Antiochia se continens secus Da
phnen. locus sic appellatus grece latine laurus

45. Promisit. s. Menelaus Ptolomeo. s.
Regis familiari multas pecunias ad suadendu
Regi. s. pro Menelao contra aduersarios suos.

cap. 5

3. cursus equorum et scutorum motus
eri cominus. i. de prope " "

26 omnesque qui ad spectaculum processe
rant. sic insinuat quod armationem illam simula
uerat fieri ad aliquem ludum. s. hastiludium
aut simile quid.

27 Iudas autem Machabeus qui decimus
fuerat. i. segregatus ab alijs. uel decimus in o
rdine eorum, qui conuenerant etc.

cap. 6

23. Respondit cito. s. Eleazarus. Premit
ti se uelle in infernum. i. mortem. et quæuis
tormenta potius sustinere.

cap. 7

1

i. contigit autem septem fratres flagris
et taureis cruciatos. i. flagellis exvirgis fac
tis. et pernis carnificum excoriis taurorum ef
fectis.

17. Tu autem patienter sustine. i. mu di
cum expecta quandiu brevitas vitae tuae durabit
non enim hy patienter, hic denotat virtutem.

cap: 8

20. et de proelio. quod eis adversus galatas
fuit in Babylonia. hoc proelium in sacra scriptura
non habetur, nec potui illud alibi reperire, ac proinde
de eo id solum scio quod in hoc textu habetur. Dicitur.

23. adhuc etiam ab esdra lecto illis sanctis libris
ut dicit dexter. 20. ille autem esdras non fuit ille
qui legem multis armis ante reparaverat, sed unus
ex sacerdotibus tempore iude.

26. Reversi sunt oratores huc, qui sibi immine
bat hora decima a qua incipiebat sabbatum in
quo non licebat bellare nisi se defendendo supra
lib. 1. c. 2.

33. et cum agerent in Jerosolimis epinicia. i.
solemnitates de victoriis. unde alia translatio
habet dies victoriae.

cap. 9

2. Intraverat enim. sub Antiochus. In eam
quae dicit Persepolis. i. Persae metropolis, supra
dicta est elimaida.

3. et cum venisset circa ecbatanam. civitas

est

est eCbatanis . 1. esdr. 6. et Iudic. 1.

13 orabat autem hic scelestus (sb Antioch us) dominum aquo non esset misericordiam consecuturus. hoc est quantum ad cuasionẽ afflictionis corporalis. quę non semper expedit auferat. uel quantum ad remissionem culpę qñ timore flagelli. et non cum debitis circumstantijs ueniam a domino postulabat.

15 equales nunc Atheniensibus facturum polliceť. si multas libertates ob studia literarũ habebant.

23. Respiciens autem q, et pater meus. sb ad Successores.

cap. 10

3. et de ignitis lapidibus igne concepto. i. de lapidibus aptis ut ex eis excuteret ignis N.g. de silicibo. sacrificia obtulerunt.

7. Propter quod Palmas et Thyrsos preferebant ei. Thyrsus est instrumentum musicum, aut species rami frondosi, quo gentiles ebant in solemnitatibo

13. cum frequenter prodigor audiret. i. prodigum appellaret. eo q, Cyprum creditam sibi a Philometore. sb rege egypti. deseruisset.

cap. 11

7. et ipse primus machabeus. sb Iudas

21. mensis dioscori die viccessima et quar,,
ta. s[cilice]t mensis Junij, qui ideo sic appellat[ur] q[uia]
illo mense sol intrat signum geminorum, qui a
grecis dioscori nominant[ur].

30. usq[ue] ad diem triccessimum mensis Xan
tici. s[cilice]t qui correspondet Aprili.

31. Per ignorantiam. i. nobis nescientibus
uel ignorantibus (s[cilice]t qui Iudeos uexabant) hoc
beneplacitum regis.

35. Lysias cognatus Regis. s[cilice]t Antiochi.

cap. 12.

15. Machabeus autem inuocato mag
no mundi Principe. s[cilice]t deo. qui sine
machinis et arietibus. aries est bellicum ins
trumentum arieti similis ad concutiendos muros.

24 ipse uero Timotheus postulabat ut uiu[u]s
dimitteret eo q[uod] multorum ex Iudeis parentes
ac fratres haberet. s[cilice]t in uinculis suis detentos.
quos morte eius decipi eueniret. i. occidi in
uindictam ~~suam~~ sui si ipse pateret.

29. Inde ad Ciuitatem Scytarum abie
runt. s[cilice]t q[uae] licet esset ciuitas gentilium. erat ta
men illi beneuoli Iudeis

31. Venerunt Ierosolimam die solemni sep
timanarum instante. i. Penthecostes. Leuit. 23.

35

35 Dositheus vero quidam eques de Baceneris. Baceni vel erant gentiles amici, vel conductitij Iudgos adiuuantes: aut Iudgi a Low sec nominati.

36. at illi qui erant cum Esdrin. hic erat socius gorgiæ et mansit illæsus illo fugiente cū diuersis pugnantibus. et fatigatis socijs eiusdem Esdrin, aut socijs Iudæ vt ex textu statim colligitur

38. et cum septima dies superueniret. sb sabbathi. Secundum consuetudinem purificati. sb occultatum mortuorum in bello. numer. 19. d.

40. Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donarijs idolorum. i. eorum exclusis dedicatis a quibus lex prohibebat Iudgos ett sb deuter. 7.

43. et facta collatione duodecim millia dragmas argenti misit Ierosolimam (sb Iudas) offerri pro peccato. q̃ bene illi cum donarijs inde rent in peccato mortali secessisse, nonita putauit Iudas, rem omnino attendens.

cap. 14

3. Alcimus autem considerans nullomo do esse sibi salutem. sb corporis.

4. Venit ad Regem Demetrium offerens ei tabos, qui templi esse ui debant. hæc erant vas

sa

sa offertoria in modum turrium, quibus sacer
dotes utebant in magnis solemnitatibꝰ.

6 ipsi qui dicunt Assidei Iudæorum. i as
sidue vacantes cultui tempore opportuno.

37. Raxias autem quidam de senioribus
ab Ierosolimis elt de saluatione Raxiæ pote
rat hic dubium dysputari; sed eius factum in hoc
sacro textu laudari videt ob zelum vitandi cul
tum gentilium, qui se occidit ne in manus eorum
deueniret.

cap. 15

37 Tertia decima die mensis Adar (quę
^ syriaca voce
~~Syriaco sermone~~ dicit pridie Mardocheidæ)
habet celebritatem. Sb̄ vehemia contra nica-
norem obtenta et interfecto ipsius.

40. legentibus si semper exactus sit ser
mo. i. longus et prolixe prosecutus. non erit-
gratus. cum tamen Sibylla hęc sacra nobis gra
tissima et iocunda in domino esse debeat ~

~ ordo librorum noui testamentj

euangelium secundum matthęum per capˆ	28
euangelium secundum marcum.	16
euangelium secundum lucam.	24
euangelium secundum Joannem.	21
Acta Apostolorum	28
Pauli epistola ad Romanos	14
ad corinthios. 1. et. 2	16 et 13
ad galatas	o 6
ad ephesios	o 6
ad Philippenses	o 4
ad colossenses	o 4
ad Thessalonicenses. 1. et. 2	o 4 et. 3
ad Timotheum. 1. et. 2.	o 6 et 4
ad Titum.	o 3
ad Philemonem	o 1
ad Hebręos	13
Iacobi epistola	o 5
Petri epistolæ. 1. et. 2	o 5 et 3
Joannis epistolæ. 1. 2. et. 3.	o 5 et. 1. et. 1
Iudæ epistola	o 1
.Apocalypsis Joannis ~	22.

cap. 1.

28 *In Loca noui Testamenti .que*
~~*difficiliora uidentur breuis*~~
~~*sima cómentaria*~~
~ Lectionis cursum impedire pos ~
~ sunt breuissima cómentaria

In Mattheum

cap. 1

nº. 1. Liber generationis. i scriptura uel descriptio generis seu genealogiæ. Iesuchris ti. ett.
In hoc processu, quem seruat sanctus Matthæ in enarranda genealogia Xpisti dñi secundum carnem, tres quaterdenas siue tessa recades ponit patrum. Sh. qui ante datam legem. & postea tempore legis extiterunt. 1ª incipit ab Abraham et terminat in dauid inclusive: 2ª incipit a daude exclusive et ter

mi

minat in Iechoniam filium Iosie inclusive: ꝫ
incipit a Iechonia seu predicti Iechonie inclu
sive et terminat in Christum dominum in
clusive. hoc est
Moraliter, qz in tribus quaternis est nume
rus ternarius fidei trinitatis ductus in quatuor
decim. sb decem decalogi precepta in quatuor
euangelijs unius fidei.
filij dauid filij Abraham. ponit primo da
uid. uel ut series generationis melius texere
ut dicit Hieronimus. uel ob dignitatem regiã
uterq; autem in principio exprimit, qz utrisq;
eorum facte sunt promissiones de Christo ex
eis nascituro.

B. Ioram autem genuit oziam. Sic subti
cent tres reges pro quo unde Hieronimum hũ
in homilia de natiuitate Virginis. Vel accipe
sic. Ioram genuit ochoziam; ochozias genu
it Ioas. Ioas autem genuit Amassiam, Amas
sias autem genuit oziam. ratio autem cur ꝑ
termittunt tres intermedij reges ea est secun
dum citatum Hieronimum qz Ioram duxit u-
xorem filiam impijssime Iezabelis, ide filij
eius usq; ad quartam generationem a genea
logia domini excludunt. et qz euangelista in
tendebat tres tantum quaternas ponere. ac
proinde illi tres reticent in una earum. IL

11 Iosias autem genuit Iechoniam. i.
paral. 3. c. dicit q̃ Iosias genuit Ioacim. et
Ioacim genuit Ioachin, qui et Iechonias, et
uidet concordare cum ordine triumquaterde
narum, quas signamus. alij tamen aliter.
^ 12. anteq̃s conuenirent inuenta est in u-
tero habens de spiritusancto. 1. anteq̃s eam
in domum adduxisset, uel copulatam, nec
sequit q̃ postea conuenerint, sed euangelista
quid non gestum sit narrat.
25. et non cognoscebat eam donec pepe
rit filium suum primogenitum. donec. i.
nunq̃s, sicut genes. 8. et 2. reg. 6. ~~capt 109~~
~~fait ad idem nam in primo exhibetur dicitur~~
non est reuersus coruus donec siccarent aquę sup
terram. ~~in 2° q~~ et michol non habuit filium donec
moreret. ~~in 3° donec ponam inimicos tuos scb.~~
~~p. d. ec ps. 109~~ donec ponam inimicos tuos scab. p. t.

15. cō illud Math=
an autem genuit
Iacob. nota ex ea
dem uxore genuis
se mathan quidē
Iacob, mathat ue
ro Heli. deinde Ia
cob ex uxore Helij
nec filijs uita fuit
Ioseph. natura qui
dem suum, at secū
dum legem Helij
sium. ideoq̃ eius
filius uocat̃ fuit. B.

cap. 2

2 Vidimus enim stellam eius in ori
ente. sb respectu Ierusalem in ea enim orienta
li terra habitabat Balaam. numer. 23. et 24
5. at illi dixerunt ei in Bethlehem iud
sb ad distinctionem alterius q̃ est in tribu Za
bulon.
15. ex Egypto uocaui filium meum. hoc

eham

etiam literaliter exponit de populo deduc-
cto ex egyptiaca seruitute.

18. VOX in Rama audita est. Rama hic
non est nomen proprium, sed cōmune, et signi-
ficat in excelso. (~~el Rumbon ay en Toledo so~~
~~la grueua alta~~) Rachel plorans filios su
os. Licet Iudas non fuerit natus de Rachel
sed de Ga. ut patet gen. 19. tamen hic dicit
mater puerorum de Bethlehem, quae erat in
sorte tribus Iudae, q. ipsa Rachel sepulta est iux
ta Bethlehem. ut habet gen. 35. et ob id dicit
mater illorum puerorum; et metaphorice plo
rare ratione prędicta.

22. Audiens autem q. Archelaus regna
ret in Iudea pro Herode patre suo. Archela
us filium reliquit Herodes regni successorem
confirmandum tamen per imperatorem Ro
manum, ideoq. Romam uenit, quo etiam ue
nerunt Philippus et Herodes fratres dicti Ar
chelay petentes ab imperatore partem hęredita
tis paterna; quo factum est ut Imperator me
dietatem regni. sb Iudaam adiudicauerit Arche
lao; alteram uero medietatem in duas partes
diuisam dederit alijs duobus fratribus sb. Herode
constituens Tetrarcham galileę: Philippum
uero Tetrarcham Ithureę et Trachonitidis

re

Regionis. sic dicit Cyrinus ex Josepho. 17 ant
c. 10. et consonat Luc. 3. et obid timuit Jo
seph ire ad Archelaum, qz successor erat ab He
rode patre constitutus, ac per consequens eius
facta imitans. et admonitus in somnis se
cessit in partes galileę. qz ibi erat alius filius
quantum erat ex parte patris ab eo exhęredatꝰ
et sic ibi habitare posset Joseph securus.

23. et veniens habitauit in ciuitate naza
reth. ett quoniam nazareus uocabit (nō
per .ȝ. Zain
i. floridus. ut apparet in titulo crucis, qui
Rom^ae ~~affixus~~ et isai. vndecimo. unde Zachar.
asseruat 6. et in multis locis euangelij. et in actis Apostꝰ
lorum.

cap. 3.

4 esca autem eius. i. Joannis erat locus
tę. sꝫ oleo frixę, quę erant in Judęa cibus pau
perum.

6. et baptizabant ab eo in Jordane confi
tentes peccata sua. sꝫ declenda per Christum.

7. Videns autem. (sꝫ Joannes) multos pha
risęorum. et saducęorum uenientes ad bapti
smum suum. si erant ex magis arrogantibꝰ ullis
populis.

9 Potens est deus suscitare filios Abrahę de
lapidibus istis. demonstrauit illos lapides, quos filij
is

Israel de fundo Iordanis abstulerant Iosue. 4
et significat gentiles colentes idola facta ex la
pidibus. similes illis fiant etc ps. 113.

10 Iam enim securus. sb3 diuine iustitie ad
radicem arborum. i. ad vitam. vel hominum
Luneatem posuerat.

11. ego quidem baptizo uos in aqua. i ex
terius tantum. In penitentiam. i: in signu
penitentie faciende. ipse uos baptizabit in spi
ritu sancto et igni. q spiritus sanctus legein
specie ignis apparebat super de nouo baptizatos, si
cut in linguis igneis super Apostolos.

15 Iesus dixit sine sic nos oportet imple
re omnem Iustitiam. i. humilitatem. vel om
nem virtutem, Iustitia enim cōmunis est virtus

cap. 4

25. et secuti sunt eum turbe multe de
galilea. et decapaly. decapolis dicta ecclia
regio ob decem pcipuas ciuitates, que in ea sūt

cap. 5.

18. donec transeat celum et terra sb3
renouatione. i ostatum aliquem apex eth
19. qui soluerit unum de mandatis istis
minimis. i quae hominibus minima solenti
ter

deu . minimus uocabit in regno coelorum.
.i. indignus ; sicut latine dicimus minime fecj
.i. nonfeci .

22. qui dixerit fratrisuo Racha . i. verbū
contumeliosum confusum tamen . qui autem
dixerit fatue . i contumeliam particularem
et distinctam .

29. qsi oculus tuus dexter . i . magis dilec
tus scandalizatte . eruee eum . hec metapho
rice intelligendum est . i . reprime et diuerte uolu
ntem per uoluntatem .

31 . dictum est autem quicunq dimiserit
uxorem suam . ett alludit ad legem permissi
uam repudij deuter 24 . a . et addit causam ob
quam licitum est dimittere uxorem quantum
ad habitationem . sb fornicationis peccatum seu
adulterij .

33 Reddes dominu iuramenta . i . per do
minum iurabis si concurrat ueritas, iustitia et
iuditium . uel reddes . i . iurata adimplebis .

34 . ego autem dico uobis non iurare om
nino . i . sine necessitate urgente alias si pre
dicti mites et conditores ad sine licitum est iura
mentum . et actus religionis, quo deo exhibet
reuerentia, quamuis parum frequētandus ob
periculum peccandi .

37

37. Sit autem sermo vester est est, non non, quod autem his abundantius est a malo est. Sb vel culpa. ex parte iuranti sine necessitate; vel malo poenę ex parte petentis iuramentum, et non credentis simplici assertioni ob infirmitatem, quam contraximus ex culpa; quę infirmitas est quoddam malum poenæ.

46. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt Subaudi tantum. Leuit. 19. d. diliges amicum tuum. antiquitus illi inde male inferebant, a contrario, et odio habebis inimicum tuum.

cap. 6

11. Panem nostrum supersubstantialem Sb eucharistia. ~~Da nobis hodie~~, grece epiusion. quod etiam significat succedens, siue quotidianum. Syriace Panem indigentiæ nostræ

12. Sicut et nos dimittimus deb. nostris gr. vsta est mensura, qua remetiet nobis. et est petitio in nomine ecclesiæ.

17. Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, et faciem tuam laua. i. signa lętitię prętende; sic enim lauabant se iudęi in diebus festiuis.

22. Lucerna corporis tui est oculus tuus .i. admodum lucerna.

27. Si oculus tuus simplex fuerit totum
27 gnes autem vestrum cogitans, potest
adjicere ad staturam suam cubitum unum.
quantumcumq; cogitet non poterit adjicere.

33. quærite ergo primum regnum dei. et
1. e. & hæc omnia adjicientur vobis. sic suppo
sua ex parte vestra solicitudine debita
34. sufficit diei malitia sua. i. solicitudo quę
et quotidianum patet.

cap. 7

6. nolite dare sanctum canibus. i. sacra
menta peccatoribus indispositis. vel infidelibus nis
mis sancta cõmunicare.

18. non potest arbor bona malos fructus fa
cere. sic inquantum bona. & similiter non po
test arbor mala sic inquantum mala bonos fr
uctus facere.

21. non omnis qui dicit mihi domine d.
mine. in. v. cœlorum. sic intimat q, neq; fres
montes, neq; donum prophetiæ sufficit ad salutem
q, multi fideles sunt in peccato. et Balaam non
22 erat propheta.

cap. 8

10. non inueni tantam fidem in israel. i.
in Principalibus populi Judæa, Apostoli etenim ma

gis

gis credebant. Amen. i. fideliter. et uere,

11. multi ab oriente et occidente uenient.

sb exgentib9.

18. Videns autem Jesus turbas iussit ire

transfretum. i. transmare galileę in eum se

cretiorem.

20. et dixit ei Jesus uulpes foueas habent

etc. g.d. unde qua intentione lucri me sequaris

qr in temporalib9 sum mimis pauper.

22. Dimitte mortuos. i. infideles sepelire

mortuos suos.

28. occurrerunt ei (sb christo domino) duo

Sabentes dęmonia exeuntes de monumentis. qr

in talib9 locis Sabitabant Sathanas aliquando

dęmoniaci ne magis terrerent.

29. et exclamauerunt quid nobis et tibi

fili dei. g.d. quid rei tibi nobiscum sine nos. u

cant autem filium dei ex coniecturalib9 quentes

31. mitte nos in gregem porcorum. hoc diuiñ

ex auiditate nocendi, ut noceant in rebus, quan

do nequeunt nocere in personis. et forte homines il

lius regionis peccauerant, et ideo permisit chri.

stus dominus illud damnum eis. a dęmonibus

inferri

34 et ecce tota ciuitas exijt obuiam Jesu

et

& rogabant eum ut transiret. hoc petebant ex
reuerentiali respectu ut Centurio se indignos iu
dicantes tanto hospite: uel timentes aliud dam
num sibi inferendum ob peccata, quę cõmiserant.

cap. 9

1 Venit in ciuitatem suam. sb3 in Caphar
naum. q2 ubi solebat habitare. et ubi factum est hoc
9. miraculum. et alia. Nazareth autem erat oppi
dum Capharnes subditum.

15. nunquid possunt filij sponsi lugere. i
Christi. cum auferet ab eis sponsus. sb3 presentia
corporali in morte.

16. nemo mittit cõmissuram panni rudis
agnaphu
gręce ἀγνάφου. i. nondum a fullone apparati.

cap. 10

5. In uiam gentium ne abieritis. i. in uiam
ad ritum gentium ducentem. et in ciuitates Sa
maritanorum ne intraueritis. q2 licet prouincia
Samariæ esset de terra promissionis. illi tamẽ
qui eam habitabant partim erant gentiles. & &
partim Iudęi. ut constat ex 4 reg. 17.

9. nolite possidere aurum neq; argentum
&c. q2 possessio, et custodia temporalis substantię
distrahit mentem a contemplatione.

25 cum autem persequentur in ciuitate
ista fugite in aliam. Sic intelligit quando per se-
cu

cuctio fuerit personalis. sic fugit Paulus a damasco act. 9. sed si persecutio est contra fidem et ex fuga timet fidei derisio fuga est mala. Amen dico uobis non cõsumabitis ciuitates israel. sb predicando ibi aduentum. uel fidem Christi Donec filius hominis ueniat. i. occurrat uobis in Iudea. uel ueniat ad iudicium. indicat autem secundum Augustinum nunc de futuras ciuitates ubi predicet. utrag autem harum expositionum congruit. prima qz denunciato christi aduentu per Apostolos per ciuitates Iudee immediate passus est Christus. et a mortuis resurgens discipulis apparuit. In aduentu autem Christi ad iudicium consumato predicationis ab apostolis tradita per totum orbem, quantum ad conuertionis effectum consumanda est.

a exmortuis resurgens.

25. Si Patrem familias. sb Christum. Belzebub uocauerunt.

34. Non uenit pacem mittere. sb inordinatã est enim pax demonis simulata, mundi inquinata. Christi autem pax ordinata.

42. et quicunq dederit calicem aquae frigida tantum in nomine discipuli. i. non ob Summum cultum.

cap. 11

3. Tu es qui uenturus es. nondubitat Ioannes

nes, sed discipulos dubitantes mittit ut a christo dornino edoceant. grece ὁ ἐρχόμενος. o erchomenus
ille venturus. sb a prophetis prędictus.

11. non surrexit maior Joanne baptista
supponit casum, qui non fuit in christo. uel cum
dicit inter natos mulierum, clare natum de vir
gine non comprehendit. uel maior sb̄ propheta
Luc. 7. Qui autem minor est in Regno coe
lorum. sb̄ in gloria. maior est illo. sb̄ in actu
q̄uis ille maior esset in potentia.

12. a diebus autem Joannis usq̄ nunc coe
lorum regnum uim patit. q̄ sb̄ ipse ęggipit q̄
dicere consecutionem eius per penitentiam.

13. omnes enim prophetę et lex usq̄ ad Jo
annem prophetauerunt. q̄ inde iam manifes
te dicit Joannes ecce agnus dei. ipse est Helias
sb̄ non in persona, sed in spiritu. unde. 4 reg. 1.

16. ~~generationi sb̄~~ similis est puerus sedenti
bus in foro. pueri hebręorum in foro sedebant
alij hinc lugubre carmen, alijs inde carminale
tetra canentibus; et sic ludebant: quo per ad mu-
tuo sibi exprobabant, q̄ sibi canticis similibus nō
corresponderant.

cui autem similem
estimabo generatio
nem istam.?

19. & Justificata est sapientia a filijs suis
sb̄ sapientia Joannis et Christi domini, quatenus

per

per ludum puerorum. qui erant hebreor filij
obstinatos suorum parentum prefigurabatur.

21 Vę tibi Corozaim ęę tibi Bethsaida
qr Si in T. et S. facte fuissent Virtutes
ette Soc patuit qr receperunt deuote predica
tiones Apostolorum ut patet actor. 21.

22. Tyro et Sydoni remissius erit inde
Iudicij qz nobis. quoniam hi impugnabũ
veritatem cognitam, quod est peccatum contra
Spiritum sanctum.

30. iugum enim meum suaue est et
onus meum leue. Sb amanti, et Sb gratia
auxilia a deo data ad portandum. quamuis
in se sit onerosum / cap. 12.

5. Sacerdotes in templo Sabbathum vio
lant. i. manualiter operant.

20. arundinem quassatam non confrin
get. i. populum Iudaicum a fide et charitate
vacuum.

21. et linum fumigans non extinguet. i.
gentiles in quibus claritas luminis naturalis e
rat extincta per consuetudinem peccandi. et est
sensus. q. Christus dominus per virtutem sue di
vinitatis voluit resistere Iudeis; neq; gentilibus
eam

cum crucifigentib9. Donec Siciat ad Victori=
am iudicium. ett. i. veniat ad extremum iu
dicium, in quo manifestabit eius victoria et uirtus.
et in nomine eius gentes sperabunt. sb3 con
uertendæ.

27. filij Vestri in quo eiciunt. sb3 apostoli
uel alij de semine Iudæorum, si eiiciebant dæmo
nia. ideo ipsi iudices Vestri erunt. ut patet in
fra. cap. 19. erunt enim assessores Christi domini in
iudicio.

30. qui non est mecum. sb3 per concordiam
in facto. et in uoluntate contra me est. et hinc
modi est diabolus, ut patet ex dictis. et qui non
congregat mecum. sb3 fideles. spargit. sb3 diuer
sas sectas.

31. omne peccatum et blasphemia remitte
t hominib9. sb3 procedens ex ignorantia. uel ex
infirmitate causas habet remissionis. spiritus
autem blasphemia non remittet. i. peccatum
ex certa malitia causas habet oppositas remissio
ni.

32 et quicung9 dixerit Verbum contra fi
lium hominis remittetur ei. qui autem contra spiritum
sanctus ett. uult dicere q9 blasphemia, quæ erat
contra Sumanitatem non erat sic irremis
sibilis, sicut quæ erat contra diuinitatem.

33. aut facite arborem bonam et fructum
ei9

eius bonum. aut arborem malam. et .f. eius malum. q.d. ex meis operibus poteris colligere uirtutem a qua procedunt.

39. generatio mala et adultera signum quærit. sb decoelo. et signum non dabitur ei. sb decoelo. sed tanq̃ terrenus de terra. sb signum pone. illi enim signum quærebant curiosum non necessarium.

42. Regina austri surget in iudicio. diu. et Austri. q. uersus illam partem erat regnum illius respectu Ierusalem. et ecce Plus q̃ salomon hic. sb Christus presentialiter constitutus.

43. Spiritus immundus cum exierit ab homine ambulat per loca arida. i. cordagentium. uel aquis carentia ut extinguẽs. quẽrens requiem. i. in illis perpetuam mansionẽ et non inuenit. q. predicantibus Apostolis inde electus est.

44. Tunc dicit Reuertar in domum meã. i. Predatam populum. et Veniens inuenit eã scopis mundatam. sb ab exteriorem mundiciã quam populus ille. pse ferebat. et ornatam. legis apparentia.

45. assumit septem spiritus nequiores se. q. populus ille post aduentum domini. sb sinagoga fuit in peccatis.

46 ecce mater eius et fratres stabant fo
ris

ris. i. cognati germani, testimonium sacre scrip
ture.

48. at ipse aut, quae est mater mea? non
matris cognationem carnalem negat, sed spiritu
alem profert.

49 et extendens manum in discipulos su
os dixit ecce mater mea et fratres mei. q.d
in tantum est mihi aliquis propinquus, in quan
tum est spiritualibus actibus intentus.

cap. 13.

2. et congregata sunt ad eum turbae mul
tae, ita ut in naviculam ascendens sederet. sb
tae, ita ut auditores essent ante faciem suam, et possent
attentius audire.

B fructus trigesimus, sexagesimus, et cen
tesimus. Respondet carnalis coniugali; vidual
i et virginali.

19. qui audit verbum, et non intelligit ue
nit malus et rapit quod seminatum est in co
de eius. malus hic dicit dmon, non quia malus
sit per naturam et essentiam, ut dixerunt mani
chei ponentes illa duo principia; sed qr est obstina
tus in malo.

33. quod acceptum (sb fermentum) mulie
er abscondit in farinae satis tribus. Satum est
tertia pars ephi; ephi autem decima est cori seu cho
mer

mer. ~~sed debui mentiuris ... elaboraui~~

52. ideo omnis scriba doctus in regno coelorum. i. doctor in ecclesia militante. profert de thesauro suo noua et uetera. i. authoritates et intelligentiam ueteris, et noui testamenti.

54 et docebat eos Veniens in patriam suam. i. in galileam ubi fuerat conceptus, et nutritus, licet in Bethlehem fuerit natus.

55. nonne hic est fabri filius.? i. Joseph qui erat faber lignarius et putatiuus pater Christi ut habet luc. 3. et Fratres eius Iacobus et Ioseph. etc. i. cognati germani, non q. essent de maria et Ioseph post natiuitatem Christi generati ut mentitus est eluidius haerethicus. Iacobus autem. sc. minor. Symon. sc. cananeus seu zelotes. Iudas qui et Thadeus.

57. et scandalizabant in eo. Iesus autem dixit eis non est propheta sine honore nisi in patria sua, et in domo sua. sc. q. inuidia magis est ad compatriotas q. ad extraneos.

cap. 14

1. In illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu. circa tetrarchias iudeae notata supra. cap. 2

8. et allatum est caput eius in disco. allatum est

est autem primo capue Joannis ad presentandū
rodis. Secundo in Jerusalem: postea in Aquita-
niam apud Eugolisinum: et tandem in Ambianis
dicebat esse tempore Nicolai de lyra.

12 et discipuli eius sepelierunt corpus il
lud. sb in sebastie ciuitate, que antiquitus Sa
maria dicebat.

13. Secutæ sunt eum. sb Christum dominū
Turbæ pedestres. sb per terram, cum ipse in na
uicula ascendisset ad recedendum:

34. et cum transfretassent uenerunt in
terram genesar. grece genesareth. Ea autem
erat terra gerasenorum de qua s. cap. 8

cap. 15.

3. Vos autem dicitis. sb o sacerdotes, qui
fere erant scribæ et pharisæi quicunq; dixerit
Patri munus quodcunq;. subintellige. recte fa
cit exme est sb deo oblatum. Tibi proderit
.i. apud deum.

6. Et non honorificabit patrem suum. i.
utique ut non honorificent parentes, neq; succur
rat eis.

11. non quod intrat in os coinquinat ho
minem. intellige si autē dominus exponit de
pertinacibus Judeis nonecurans.

21. inde Jesus secessit in partes Tyri et sy

&

domis. procedit dominus ad gentes ut exe-
rcum deus tuone ostendat iustam reprobatio inde
orum.

24. non sum missus nisi ad oues, que
perierunt domus israel. sb. primo et prin
cipaliter. Vnde Roman. 15. dicit Paulus Chry
stum dominum ministrum fuisse circumcisio
nis. i. Apostolum Iudeorum.

39. et uenit in fines magedan. locus et
in quo Iosias occurrens Regi Egypti uulneratus
est ut habet. 4. reg. 24. Marcus autem cap. 8
dicit in fines dalmanuta, nec tamen est ibi di
uersitas secundum rem. q. uel est idem locus
Regis habens illa duo nomina; uel sunt duæ re
giones in finibus, seu extremitatibus coniunctæ
et ideo existens in finibus utriusq; uere dici
esse in finibus istius, uel illius.

cap. 16

3. faciem ergo coeli diiudicare nostis. i.
apparentiam seu dispositionem. Signa auti
temporum non potestis. i. miracula, quæ his
temporibus fiunt. uel signa, quæ de tempore C
risti sunt prædicta, seu de utroq; aduentu eius
Sou autem dicit temporum sabet syriace
temporis huius

17. Beatus es Symon Barjona. i. filius

columbæ. Joanna uelbohanna .i. gratia dei
uide Ioan. ultimo.

19. Tibi dabo claues regni coelorum. sch
Petro id dicit, atq; ades eius successoribq.

22 et assumens eum Petrus cœpit increpa
re eum. sb amaneer e reuerenter.

23. qui conuersus dixit Petro uade post
me Sathana. i. aduersarie.

28. Sunt quidam de hic astantib, qui
non gustabunt mortem. i. sentient. donec
uideant filium hominis in Regnosuo. i. in
gloria transfiguratoris. cui affuerunt Petrus
Iacobus. et Joannes. ut statim dicit cap. 17.

cap. 17

1. Jesus duxit illos in montem excelsũ
sch Thabor distantem a Nazareth quinq; aut sex
milliarib, ad orientem, altus est stadijs 30. pla
nus in sũmo. 20

10. Et interrogauerunt eum discipuli di
centes, quid ergo scribæ dicunt q, Heliam
oporteat primum uenire. q. d. cum te o domi
ne Helias non præcesserit. Primum autem .i. ã
te primum Christi aduentum. id sibi uidebant
colligere ex. cap. 4. Malach. cũ tamen ibi fi
at sermo de secundo Domini aduentu

11. Helias quidem venturus est et resti
tuet omnia. i. Antichristi persecutione con
turbatos. Sic Augustt. Alij referunt ad Iudeor
conuersionem in fine futuram.

17 o generatio incredula & peruersa. i
gens. grece dubitat, et que non bene dirigitur.

20 Si habueritis fidem sicut granum si
napis. i. modicam fidem dum modo perfecta
sit, q̄ et modicum aurum, perfectum aurum
est.

21. Hoc genus. scz d̄monioꝝ. non
Nisi per orationem et ieiunium. maxi
ma orationis. & ieiunij cōmendatio ~~maxime~~,
adiuncta fide.

24. accesserunt qui didrachma accipi
ebant. Didrachma numeri pluralis est. Est
autem didrachmum tributum, quod quotānis
soluebat a viris, Romano imperio. quidam
tamen putant illud intelligi, de quo exod. 30
Solitum solui ad templi usum, et dei cultum.
^singulis.

26. ab alienis accipiunt tributum scz)
ergo liberi sunt filij. q.d. ergo liber sum ego a
Solutione census templo patris mei debiti. uel
tributi simpliciter, q̄ mea sunt omnia.

27. tolle piscem, et inuenies staterem. i
Drachmas quatuor.

B. bonum est tibi aduitam ingredi debilem uel claudum. q̄ ett. i. melius est tibi manus, pes, et oculus, ea hic significant que nobis in mundo charissima sunt ob deum relin quenda, et occasiones amputandas.

10. angeli eorum semper uident faciem patris. i. angeli eis deputati ad custodiam.

19 Si duo ex uobis consenserint super terram. sb sibi mutuo offensam remittentes. et charitate dei adhęrentes.

20. ubi enim sunt duo uel tres in nomine mee. sb charitate unitj perseuerantes orantes, pro necessarijs ad salutem. ibi sum in medio eorum. i. non tinam eos culpabiliter errare, q̄n errauerint cito eos ab errore eripiam.

22. non dico tibi usq; septies, sed usq; septuagies septies. i. toties quoties. numerus enim determinatus ponit pro indeterminato.

cap. 19

3 et accesserunt Pharisęi tentantes eum sine incipiunt aliqui caput 19. non enim ubiq; capita secundum omnes ab eisdem verbis, et eodem initia sumunt.

B. ab initio autem non fuit sic. i. in statu

natu-

naturæ instituta.

10. Si ita est causa hominis cum uxore non expedit nubere. g. d. Si non potest homo ab uxore lepra infecta, uel alia horribili infirmitate separari. et melius erit in continentia uitã agere; Vnde ad hoc statim saluator respondet.

11 Non omnes capiunt bene uerbum istud. sb de continentia, qr altius est status, ad quem infirmi non possunt ascendere. et ponit tres differẽtias eunuchorum, sb; a natiuitate, a uiolentia hominum, et eorum qui sb deum se castrauerunt.

17. quid me interrogas de bono. i. ex quo me putas hominem existimas, qua re me bonum uocas.

24. facilius est camellum per foramen acus transire, qz diuitem intrare in regnũ coelorum. sb constituentem spem et animum in diuitijs. Camellus autem. (est os lamarorum) minutatim in fila concisus intrabit per foramen acus; et sic diues in coelum, si diuitias fecerit elargitus.

28. Sedebitis et uos iudicantes. sb non publice proferendo sententiam, sed sicut assessores Christi: uel ut approbantes. uel ut dicit Hieronimus. iudicantes. i. condemnantes duos

de

29 decim tribus Israel, qz Apostolis credentibus, illi cõmuniter credere noluerunt.

29. et omnis qui reliquerit domum ett cẽ teplum accipiet. i. bona spiritualia in hac uita quę incomparabiliter temporalia excedunt. et vitam ęternam in futuro.

30. multi autem erunt primi nouissimi, et nouissimi primi. exhortat ut dicit origenes eos. qui tarde uenerunt ad verbum, ut festinent ad perfectum ascendere, pz multos, qui senuerunt in fide.

cap. 20

16. multi enim sunt uocati. sb3 de iudęis ad fidem. Pauci uero electi. sb3 comparatione facta ad uocatos. uel pauci electi. i. perfectissimi.

20. Tunc. (sb3 audita domini resurrectione) accessit ad Iesum mater filiorum Zebedęi. Petens aliquid. sb3 primo petens in generali, ut peruenirẽt ad petitionem sinistræ et dextęræ regnum Christi temporaliter intelligens.

23. non est meum dare uobis. sb3 ob causa consanguinitatis, qua petitis. uel Vobis. sb3in loc statu in quo non estis perfecte humiliari ett.

cap. 21

1. et cum appropiaſſet. Per. et venisset Bethpha

ge

ge. Hęc erat villa sacerdotum in descensu mõtis oliueti versus Ierusalem. mons autem oliueti distabat a sancta Ciuitate per mille passus, quod est iter sabbathi. ut dicit act. 1.

5 ecce Rex tuus sedens super assinam et pullum. non simul super utrunq. sed primo super pullum, qui tamen nondum erat domitus, et humanis usibus accõmodatus. ut dicit Marc. 1. et luc. 19. et deinde sup assinam. i. super utrunq; populum. filium subiugalis. i. asinæ iugo laboris subiectæ.

9. et turbæ clamabant hosanna. ab hosanna quod est hebraice salua. et anna aduerbio optandi seu obsecrandi; et ita sonat utinam salues vel salua obsecro, filio dauidis; vel filio. i. filium, q.d. salua o deus filium hunc dauidis, sicut dicit viuat Rex

17. et Relictis illis abijt in Bethaniam hęc sita est in latere montis oliueti distans a Ierusalem duobus milliaribus. ibique mansit. scilicet pernoctans.

21. si habueritis fidem, et non hęsitaueritis. scilicet si fidem habueritis cum circumstantijs omnibus necessarijs.

22. et omnia quę petieritis credentes accipietis. expone ut supra.

42. Cap.

42. lapidem quem. r. qd. hic factus est, in caput anguli: ad literam intelligit de lapide adducto ad edificium templi Salomonis, qui ob latus plurimis artificibus non potuit operi coaptari et tandem appositus est, et optime quadrauit in co(n)sumatione anguli, quo coniungebant parietes templi. et de hoc dicit in psalmo. et figurabat Christum dominum.

cap. 22

9. exite ergo ad exitus uiarum, et uocate ad nuptias. i. in dyspersionem gentium, uel extrema terrae.

10. et congregauerunt bonos et malos. i. sine discrimine uocauerunt omnes ad fidem; sicut factum est a ministris noui testamenti.

14. multi enim sunt uocati. p. u. electi. q.d. hoc quod cum illo inuitato factum est. multis accidet.

16. et mittunt ei discipulos suos cum herodianis. idest (s(ecundu)m Hieronimum) hi qui Herode(m) pro Christo susceperant. Syriace. domesticis Herodis.

19. ostendite mihi numisma census. i. quod solet dari pro censu.

23. accesserunt ad eum saducei, qui dicunt non esse resurrectionem. sh negantes immortalitatem animae

32. non est deus mortuorum, sed uiuentium

q.d.

9. 0. illorum animæ uiuunt. ergo resurgent et corpora.

42. cuius filius est? s. Christus. dicunt ei David. s. solam humanitatem confitendo, et nō admittentes diuinitatem. et ex hoc arguit contra eos | 43 quomodo ergo dauid in spiritu uocat eū dominum dicens etc. illi etenim cognouerunt in principio Iesum esse uerum Christum; et per conse= quens deum, et hominem, et constat ex illo, quod supra dixerunt. Hic est heres: attamen hec uera ex istimatio in eis quodammodo corrupta est, et pro= inde ceperunt ipsum persequi, et corrupte interpre tari scripturas. "

44. donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. s. in iudicio. et etiam postea.

cap. 23.

3. quæcumque dixerint uobis (s. scribæ et ph= arisæi) facite. s. dummodo non sint manifeste contra deum.

5. dilatant enim philatteria sua. hec erāt quedam carte (sm Hieronimum) in quibus erant scripta mandata dei: et portabant ea in capitib. ad modum coronæ, ut ostenderent se decalogum in me moria habere. ut dicit deuter 6.

6. amant autem primos recubitus in coenis s. ad gulam, et ob superbiam.

15. uæ uobis scribæ q. circuitis mare ut fa ciatis

ciabis unum proselytum .i. aduenam conuersū
ad fidem. et de gentilitate ad Iudaismum.

16. ueq uobis duces ceci qui dicitis quicunq; iu
rauerit per templum nihil est: qui autem iura
uerit in auro templi debet. sb (uel illi exupidi
tate suadebant) certam summam sibi solueudam.

22. qui iurat in coelo. ett hoc est specialiq quadamra
tione iudet iurare per deum, cuius uirtus specialiter lucet in coelo.

23 ueq uobis scribe q decimatis mentam
et Anethum, et cyminum. esto es laiernabuce
na el anis y los cominos q.d. Saciendo caso destas
menudencias y en lo demas nro ett

24 excolantes culicem sb vini. paratū be
ber el mox quib. et deglutientes camellum -

25. mundatis quod deforis est paropsidis
.i. disci. seu patinæ.

32. et uos implete mensuram patrum ves
trorum. i. implebitis.

35. ut veniat super uos omnis sanguis iusto
.i Iustorum. usq ad sanguinem Zacharid. sb
uel patris Ioannis baptistæ, q dominum persecuti
ducentur: uel Zachariæ, qui est unus e duo de
cim prophetis.: uel Ioiadæ ut dicit sanctus Hieron
mus. inde. 2. paral. 24

36. amen dico uobis veniet hæc omnia sup

ge

generationem istam. illud vobis reuocandum
re hebraorum.

38. ecce relinquet uobis domus uestra de
serta. sic in destructione facienda per Romanos.
uel deserta. sic dns

39. Nonne uidebitis a modo. i. hoc tempo
re. donec dicatis benedictus qui uenit in no
mine domini. sic uel tempore destructionis ie
rusalem. ut annotat diuus Thomas. quando des
derabant Christum sibi in auxilium quem moti
uixerant. uel tempore aduentus eiusdem do
mini ad iudicium. uel alludit ad acclamatiõ
de qua supra per anticipationem dictum. dicit re
ro acclamaturos, qr pars illius populi acclamauit

cap. 24

4. videte ne. cautele) ne quis uos seducat. qr
mimus ferunt iacula, qua prędudent.

5. multi enim uenient in nomine meo. ut pa
tet in Symone mago. act. 8. et aliis, qui secundus
Hierosolymum super illum locum etiam ante destru
ctionem ciuitatis iactabant se esse Christum.

6 audituri enim estis prelia. sic samarita
norum contra Iudęos. et Iudęorum uolentium re
uelare contra Romanos post passionem Christi ante
destructionem Ciuitatis, ut dicit Iosephy. lib. 20. ant

6.

6. sed nondum statim finis. Sb̄ uel Ierusalem uel mundi.

14 & prædicabit euangelium in Vniuerso orbe. i. in maxima orbis parte. uel in toto prorsus orbe. ~~& tunc uenient consummatio. Sb̄ uel mundi. uel.~~ nam etiam ante destructionem Ierusalem, quæ est facta in medio terræ prædicatum est euangelium in partibus Europæ, Affricæ, & Asiæ quæ erant habitabiles: quod factum est per Petrum et alios apostolos, et per eos, quos ipsi miserunt. sed quantum ad effectum conuersionis hæc prædicatio fiet in fine mundi, quando.

Regni

15. Et tunc uenient consummatio. Sb̄ mundi uel ciuitatis.

16. cum ergo uideritis abominationem desolationis stantem in loco sancto. Hæc abominatio est idolum seu imago sui, quam adorandam proposuit Ælius Adrianus in loco, ubi steterat arca dei. sicut dicit in historia ecclesiastica: et hoc est quod prædixit Daniel 9. Tunc. (Sb̄ post Christum pas sum, et immediate ante Ciuitatis destructionem) qui in Iudæa sunt fugiant ad montes. Sb̄ ne saltem, quod et factum est a multis, qui ut dicit historia ecclesiastica fugerunt ultra Iordanem ad Regem Agrippam, qui erat confœderatus Romanis. uel tunc qui in. I. sunt. f. ad montes, Sb̄ post destructam Ciuitatem; q̄ quamuis illam postea Ælius Adrianq

E

g deficarent, prohibuit tamen ne ulli ex Iudeis
daret licentia intrandi (necdum habitandi illic
20. orate autem ne fuga vestra fiat hye
me in el sabbatho. g hyems est tempus in aum
petens ad fugam. et in sabbatho non licebat pro
gredi ultra mille passus.
21 erit enim tunc tribulatio magna. sb
tempore extremi iudicij. de quo iam inde specia
liter agit.
22. et nisi fuissent breuiati dies illi. non q̃ in
pore Anti christi sint futuri dies in seipsis breuio
sed g tempus illud non durabit ultra tres annos cũ
dimidio. ut dicit daniel. 12. c.
27. Sicut enim fulgur exit ab oriente etc.
li. 1. oc. uta. er. ad. f. dej. i. secundus aduen
tus filij dei erit omnibus notissimus, non sicut pri
mus.
28 ubicunq; fuerit corpus. i Christus in fi
gura humana, in qua inducabit. illic congregab
untur et aquile. i. sancti. g ut aquile ad tale
corpus properant
29. et stellæ cadent de cœlo. i. retractu lumi
ne uidebunt cadere. et Virtutes cœlorum. sb an
gelice. cõmouebunt. sb admiratione. uel timore
quod uidet hyperbolice dictum.
30 et tunc apparebit signum filij hominis. i.
crux, forte ipsa in qua affixus est. claui lancea etc

6. De die autem illa et hora nemo scit, neq3 angeli. q3 sicut principium mundi soli deo fuerunt, sic et finis. nisi solus pater. non excludi t persona filij et spiritus sancti. quibus est eadem potentia et sapientia cõmunis.

40 Tunc duo erunt in agro ~~unus assumet et unus relinquet~~. i. prælati.

41 Duæ molentes. i. activi et infirmi status. duo in lecto. i. contemplativi. unus assumetur et unus relinquet. q3 de omnibus statibus salvabi t, seu assument. et (proh dolor) de omnibus relinquent aliqui, sb3 ad gheennam. i

i ~ cap. 25 32. et congregabuntur ante eum omnes gentes sb3 ministeris angelorum ~

cap. 26

1. et cum consummasset sermones hos dixit discipulis suis. sb3 feria tertia.

2. scitis q3 post biduum Pascha fiet. chald. Pischa. hebraice. Pesach significat transitum exo 12. sumit et pro agno paschali: sic tamen profes to, quod incipiebat decima quarta luna ad vesperam.

3. Tunc (sb3 feria quarta) congregati sunt p- 2 principes sacerdotum et

5. Dicebant autem non in die festo. sed tamẽ ~ sed consilium mutaverunt nulla occasione.

6. cum autem Jesus esset in Bethania. sb3 sex diebus ante Pascha; et q3 hic recapitulatio est.

12

12. mittens hęc unguentum hoc ad sepe
liendum mefecit. q. d. uelut iam sepeliendum
unxit.

17. Prima autem die azimorum accesser
unt discipuly. i. feria quinta ad vesperam.

18. ite in ciuitatem ad quendam. i. ad cer
tum quendam. nam unus, et quidam sic distingu
t apud grámaticos, quod quidam certam denotat
personam, Vnus autem incertam substituere seru
bant.

29. usq; in diem illum donec illud bibamus
uobiscum nouum. i. nouo modo. sic postresurrec
tionem conuiescens cum illis. uel nouum. ingloꝛ.

30. et hymno dicto. i. gratijs de actis.

36 Tunc uenit cum illis in villam quę di
citur gethsemani. Villa est, locus, uel ager ad ra
dices montis oliueti.

45. Dormite iam et requiescite. ironia est

53. et exhibebit mihi modo plusq; duode
cim legiones angelorum. Legio continet sex mil
lia militum, aut minus, ut aliqui dicunt: semper
tamen continet aliquot millia.

64 a modo uidebitis filium hominis. i.
post hoc tempus aliquando.

cap. 27.

3. Tunc Judas poenitentia ductus. nonbo
na et diuina, sed mundana, diabolica, et fere infer
nali.

nah. 6. Principes dixerunt non licet eos mittere in corbonam. i. in gazophylacium, nox est chaldea hebraice autem corban donum est uel oblatio.

9 tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem; et acceperunt triginta argenteos etc. quamuis in libro Hieremie quem nunc habemus ista auctoritas non reperiat, tamen. d Hieronimus testat se legisse eam in quodam libello hebraico qui dicebat esse Hieremie prophete, in quo erat dicta auctoritas de verbo ad verbum. uel ly Hieremiam, ut dicit idem Hieronimus, non est detexte; nec in antiquis libris reperit, et secum dicit per prophetam, Zachariam debemus intelligere in cuius cap. 11. habet citata auctoritas verbis aliquantulum mutatis.

10. Sicut constituit mihi dominus. hec verba addita sunt ab euangelista, qr ista erant a deo prordinata.

11. Et interrogauit eum Preses d. tu es Rex iud. dicit illi Jesus Tu dicis. sb dici veritatē

sicut supra ad Judam. tu dixisti.

19. misit uxor eius dicens. nichil tibi et iusto illi. hoc est non condemnes eum. multa enim

pas

passa sum hodie per visum propter eum. i.
passa sum multa a dæmone. uel in vigilia uel
in somnis, visionibus, et terroribꝫ illamuexã
te; ut sic mortem domini impediret, exqua fue
ra erat nostra salus.

24. Pilatus lauit manus suas coram po
pulo, negs tamen ob hoc immunis fuit a nece
domini. Notat autem. d. August. q sanguis ch
risti gentilibus fuit ueluti aqua ad lauacrum.
Iudeis uero manet sanguis (ut illi petierunt)
super ipsos, et super filios eorum.

31. et postqꝫ illuserunt ei exuerunt eum
chlamyde. i. uestem militarem et regiam.

33. et uenerunt in locum qui dicit golgo
tha. i. caluaria. nox est chaldea; hebraice di
cit gulgoleth. caluaria autem locus plenus
erat capitibus damnatorum.

35. ut adimpleret quod dictum est per pm
phetam dicentem. Diuiserunt sibi. v. m. et
sup. v. m. m. sortem. hæc uerba ut annotat
Hieronimus non sunt de textu matthæi, neqꝫ
habent in libris antiquis; sed tantum in euange
lio Ioannis. diuiserunt ergo uestimenta in qua
tuor partes, qꝫ quatuor erant illi milites; sed ta
men super tunicam, seu uestem christi dominicã
consutilem admodum reticule contextam, cum

nõ

non haberet sutiram, qua cõmis de iiudi posset
rnisserunt sortem.

36. et sedentes seruabant eum. sb̃ ne
quis eum ulleret decruce, aut de manibus eoꝝ
eriperet anteꝙ moueret.

37. et imposuerunt super caput eius cau
sam ipsius scriptam. sb̃ ob quam eum neciss
xerunt; quod Iudꝝ facere solebant in damna
tis. causa autem erat, qꝛ se Regem fecit Iudꝙꝝ

44. idipsum. sb̃ blasphemare in eum) et
latrones faciebant. i. latrunculi. uel ambo
improperabant ei in principio, postmodum uero
alter tantum. "

46. deus meus. d. m. ut quid dereliqui
sme. i. tradidisti, et relinquis in manibus oc
cidentium.

47. quidam de illic astantib̃. sb̃ dem
litib̃ gentilib̃, qui linguam hebraicam ignora
bant. audientes dicebant Heliam uocat iste

50. Iesus autem iterum clamans uoce
magna emisit spiritum. sb̃ uoce mira cubsa
qꝛ tamen iam in extremis, tantisqꝫ tormentis atte
nuatus tam ualidam uocem emittere naturali
ter non ualeret.

53. et exeuntes de monumentis post resur
rec

rectionem eius. non tunc quando monumē
ta aperta sunt in Christi morte, sed postea resurg
ente domino surrexerunt in testimonium domi
nice resurrectionis.

56. Inter quas erat maria magdalene
a magdalo castello sic dicta. et maria Iacobi
et Ioseph. sc̄z mater, hec erat soror marie mat-
ris saluatoris.

57. cum autem sero factum esset ue
nit quidam homo diues ab Arimathea. ci-
uitas est que. 1. reg. dicit Ramatha a qua fu
it oriundus Samuel.

59. et accepto corpore, Ioseph involuit illud
in syndone munda. i. pannis lineis mundis: et sicut
pius dominicum in altari non consecrat super pan-
nos sericos, sed lineos.

60. et posuit illud in monumento suo nouo
In. q. n. q. p. fuerat. qz si alius ibi fuisset sepul
tus calumniassent postea Iudei, non dominum, sed
illum aliu resurrexisse.

cap. 28.

1. Vespere autem sabbathi. esto es el sabbad
en la tarde. q. d. preparauerunt se ad eundum in
sepulchrum. que lucescit in prima sabbathi: sc̄z
que vespera incepit lucere finita illa nocte in aurora
diei dominice esto es el domingo por la mañana que

and

quando fueron. Vel Vespere autem sabbathi
que lucescit in prima sabbathi: esto es enel fin dela
noche del sabbado que auia passado començando ya
el domingo. Incertum est autem, qua hora domi
nus resurrexerit. credit tamen fuisse post mediam
noctem.

16. Vndecim autem discipuli abierunt in
galilæam in montem ub. e. illis Jesus. forte Tha
bor in quo transfiguratus est.

17. et videntes eum adorauerunt. sb3 Apostoli
quidam autem dubitauerunt. sb3 alij ab apostolis
Si etenim. etiam thomas iam tunc erant certi de
domini resurrectione.

20. et ecce ego vobiscum sum omnibus dieb9
usq3 ad finem sęculi: sb3 et vestris operib9 assistę
do. et in sacramento eucharistiæ. et sic patet q9 fides
Christi non defecit usq3 in finem mundi quamuis
impugnetur.

In

In Euangelium secundum
~ Marcum ~

Marcus dictus est etiam Ioannes. unde actuum. 12. fuit autē primum Pauli discipulus; deinde Petri sub quo Rō mq euangelium scripsit. unde colōss. 4. 2. ad Timoth. 4. 1. Petri. 5. ita quidam, alij aliter. scripsit autem grece secundum quosdam, secundum alios latine, estq3 Alexandrie, ubi erat episcopus martyrio coronatus.

cap. 1

1. Initium euangelij. sic tale fuit. uel est primum, quo indicat se incipere a Christi predicatione.

2. Sicut scriptum est in isaia propheta. sic isai. 2. ab illis verbis. uox clamantis, nam antea dicta sunt parenthesis ex Malachia.

4. Fuit Ioannes in deserto Bapt. et predicans baptismum poenitentie. i. quo ad poenitētiam excitabat. In remissionem peccatorum. sic faciendam per Christum: uel tunc, non tamen ex ui baptismi. sed contritionis

5. et egrediebat ad eum omnis Iudee regio. i. magna pars. modo loquendi uulgari. confitentes peccata sua. i. illo actu pro peccatis deprecantes. uel generaliter peccata confitentes. " 6.

6. locustas et mel syluestre edebat. sh oles
frixas. sic enim uescebant a pauperibus terre illis
24. et horum in spiritu immundo exclama
uit Jesu nazarene. ut quid uenisti ante tempo
perdere nos. ✠ Ante tempus non est grece, nec syri
ace. scio qs us uel quis sis sanctus dei. i. homo sanc
tus.

34. et non sinebat ea loqui. i. predicare q
christus dominus esset sanctus, quoniam non est spe
ciosa laus in ore peccatoris nec predicatio, nec dum
laus aut predicatio demonis; et faciebat demones
tacere ne fallerent dum uerus falsa miscerent —
ubi nota q demones ex prophetijs, que determina
uerant locum, tempus et modum aduentus christi
domini eum esse christum ad salutem hominum
missum cognoscebant. Luc. 4. Vtrum autem esset
filius dei naturalis, et deus per naturam ignorabat
neq; hoc cognouit diabolus tentans eum Matth. 4

43. et comminatus est ei. ne sh diceret. statim
q; eiecit illum. i. dimisit eum.

cap. 2.

14. et cum preteriret uidit leui. qui et mat
theus. Alphei. sh filium. sedentem ad telonium.

19. 20. 21. et. 22. explicatio patet supra mat

thei

thei 9. ante medium capitis. b. ~

26 quomodo introiuit (sb̄ dauid) in do
mum dei sui sub Abiathar Principe sacerdo
tum. Abiathar filius fuit Achimelech sacerdotis
cum eo etiam sacerdotio fungens, quando dauid
uenit ad Achimelech. 1. reg. 22. et patri super
stes adhęsit dauidi Achimelech a saule occisso.

cap. 3.

5. et circumspiciens eos cum ira. sb̄ Zelus
tria.

6. exeuntes autem Pharisei cum Herodian
is. sb̄ multo9 Herodis. uel qui dicebant Hero
dem ascalonitam esse messiam male intelligen
Locum genes. 49. non auferet sceptrum de Iuda
ett.

21. & cum audissent sui. sb̄ cognati christi
~~exparentes mei~~. exierunt tenere eum, dicebant
enim, quoniam in furorem uersus est. uiden
sb̄ eum tanto feruore predicare ea quae ipsi non in
telligebant magno faciei fulgore existimabant eum
esse arreptitium. Scribe uero ob̄ immundam dicebā
nt, quoniam Belzebub habet.

quae sequunt exposita manent matth. 12. moda
ter autem n°. 23. Sathanas Sathanam eiicit quan
do unum vitium expellit aliud. v.g. auaritia prodi
galitatem, aut ejus.

" 31

31. & Venerunt fratres eius. i. Apostoli. uel consanguinei germani.

cap. 4

1. & iterum cepit docere ad mare. i. prope mare.

10. & cum esset singularis. i. solus extra turbas.

25. qui enim habet. sb3 fidem et gratiam operatem dabit illi. et qui non habet. sb3 pdicta etiam quod habet auferet abeo. sb3 notitia legis quam habet.

26. et dicebat sic est regnum dei quem admodum si homo iaciat sementem in terram. hic ponit fructus euangelice pdicationis. primo herbas. sb3 timoris. spicas sb3 spei. et granis siue fructus charitatis. ^

27. et dormiat et exurgat nocte et die. dormiat iungendum cum nocte; surgat iungendum cũ die.

29. et cum se produxerit fructus. statim mittit falcem. sb3 ad colligendos electos in patriam.

35. et aut illis cum sero factum esset, Transeamus contra. i. in ulteriorem, seu aduersam ripam

cap. 5.

2. et exeunti ei de naui occurrit ei homo in spiritu immundo. unde supra matth. 8. ubi dicit q erant duo demoniaci, sed hic facit mentionem de uno suo, habente sb3 legionem.

6.

6. quid mihi et tibi Jesu fili dei. iam supra diximus, quo pacto eum dæmones cognoscebant. cap. 1. n. 34 *

9. quod tibi nomen est. et dicit ei legio. numerus est 6666. multitudo. sb dæmonum contrahos pugnantium.

10. et deprecabant eum multum. ne se expelleret extra regionem. i. hominum habitatione et in Abyssum inferni, uel extra illam terram uel prouinciam.

13. et precipitatus est in mare. sb grex porcorum. ad duo millia. i. duo millia eorum.

41. et tenens manum puellæ ait illi Thalitha cumi. Talitha. i. puella chaldea uox est cumi. i. surge hebræa uox. Tibi dico, additum est ab euangelista. »

cap. 6

1. et egressus inde. sb ex Capharnaum. abijt in patriam suam. sb nazareth.

5. et non poterat ibi. sb in patria sua Virtutem ullam facere. i. non poterant uirtutes eum facula ibi congruenter fieri. ob indispositionem illorum.

13. et ungebant oleo multos ægrotos. sb sancto extremæ unctionis a christo domino instituta.

35 et cum iam hora multa fieret. i. Vespere orde

Vnde lucas dicit q̃ dies ẽsperat declinare.

37. et dixerunt ei. sb̃ Christo domino eunte
emamus ducentis denarijs panes. q.d. licet hos
denarios haberemus ad emendum. uel ducentide
narij necessarij erunt. nec sufficient ut dicit Joá

6./52. non intellexerunt de Panibus. i. nõ
aduerterunt dei potentiam in necessitatib̃, prout
ex eo quod panem poterant meminisse.

cap. 7

4 et á foro. sb̃ Venientes ubi exusure ẽs
neralium et earum tactu facile cõtaminabant
aut ex gentilium conuersatione. non comedunt
nisi baptizent. i. abluant

26. erat enim mulier gentilis, grece ελλην
is. i. greca, q̃ fere grece loquerent gentiles: et sic in
sacra scriptura gentiles appellant greci. ut patet. ex
actib̃. et Paulo. Syrophoenissa genere. i. ex
Phoenicia Syria.

cap. 8

10. et statim ascendens nauim cum discipulis
suis uenit in Partes Dalmanutha. matth. 15. di
cit in fines Magedan.

12. amen dico uobis, si dabit. hebr. non dabit
generationi isti signum.

15. et precipiebat eis dicens cauete a fermen

to Pharisæorum. i. a falsa doctrina eorum et tra
ditione. et a fermento Herodis. i. illorum qui-
bus Herodes fauebat supra inde cap. 3.

22. Veniunt Bethsaydam, et adducunt ei
cæcum. non a natiuitate, q̃ habebat notitiam ar
borum; sed hic non multum cogit.

23. et apprehensa manu cæci eduxit eum
extra vicum. i. Bethsaydam.

32. et apprehendens eum Petrus cœpit in
crepare eum. i. blande et ut subditum decet a
passione dissuadere. absit a te domine etc.

cap. 9

.1. non gustabunt mortem donec videant
regnum dei veniens. i. venisse. In Virtute. i.
in potentia admirabili transfigurationis.

12. Helias cum venerit. scz ad finem mundi
Primo restituet omnia. scz sua prædicatione.

13. elias venit. scz Ioannes baptista in spiri
tu, et uirtute Eliæ.

19. O generatio incredula quandiu uos pa
tiar. sic eos uocat q̃ non petebant ab eo ut tem
plum illud faceret, et signa faceret ea fide, qua be
cebat. ut ex hoc capite colligi

39. nemo est enim qui faciat Virtutem in no
mine meo, et possit cito (i. facile) male loqui.

43. & si scandalizauerit te manus tua abs
cinde illam. Sic occasiones peccatorum sub mem
brorum nominibus docet amputandas.
49. omnis enim igne salietur. i. omni damn^a
tus in igne quasi saliet ne omnino consumat^ur ue
luti rarosale conduta.

cap. 10

18. Jesus autem dixit illi quid me dicis bonū
i. d. si me tantum hominem esse existimas. Nemo
bonus nisi unus deus. sb exseipso.
21. Jesus autem intuitus eum dilexit eum. i. be
nevole & amanter aspexit.
25. facilius est camellum per foramen acus
transire. ett. per hyperbolem significat difficultatē
maximam.
30. nemo est qui reliquerit domum ett quinō
accipiet centies tantum nunc in tempore hoc. qz.
sb accipiet nunc bona spiritualia. quæ magis exce
dunt temporalia, qz si parvus numerus centenarius
comparet. cum persecutionibus. hoc est etiam in
medijs afflictionib; illa omnia spiritualiter inuenier
35. et accesserunt ad eum filij Zebedej dicentes. sb
per matrem. uel simul cum matre.
36. quid uultis ut faciam uobis. vobis non est
grece.
40. non est meum dare uobis, sed quibus pa
ra

ratum est sed. pro nisi. vide supra matth. 20
non est meum dare vobis. sh ob causam consan
guinitatis, vel rationem qua petitis.

42. scitis qhi qui vident principari gen
bus dominantes eis ett. Hge verba Christi domini
et ad ambitionem duorum, et ad indignationem
decem dirigi vident.

46. et veniunt Hiericho et Filius Timei Bar
timeus eqcus sedebat iuxta viam mendicans. Bar
timeus interpretat filius pinguedinis.

cap. 11

1. et cum appropinquaret Ierosolimæ et Be
thaniæ. vide matth. 21.

2. Ite in castellum. i. pagum.

10. Benedictum qui venit regnum. sh me
xie. quamuis modum, qui regnaturus esset ign
zabant.

13. non invenit nisi folia. non enim erat tê
pus ficorum. q.d. mysterium latere in illo fab
16. non sinebat ut quis transferret vas per
templum. i. utensile quodpiam.

cap. 12

num°. 1. 2. 3. 4. ett. vide expositionem matth
cap. 21.

30 27. deus Abraham deus ysaac et deus Jacob
non est deus mortuorum sed uiuor. i animasha
bentium semper duraturas, & corporibus reuniendas.

34. non est longe a regno dei. q. d. si approbas
dei mandata inde uenies ad eorum executionem
ingica perfecte salus.

42. Vidua misit duo minuta, quod est qua
drans. i. quarta pars assis, sic forte uulgo quatrin

cap. 13.

num°. 2. 3. ett. vide expositionem matth
cap. 24.

14 Cum autem videritis abominationem desolationis, ubi non debet. sb in loco sancto
vide. matth. supra.

32. de die autem illa nemo scit, neq; angelus
neq; filius. sb nisi reuelet. nisi pater. et percons
gnens, filius et spiritus sanctus.

cap. 14

1. erat autem Pascha et azima post biduum. i. futura erat. azima pluraliter nomen est
vide pro hoc expositionem matth. 26

3. Venit mulier habens alabastrum unguẽ
ti nardi spicati. i. ex spica nardi. grece πιστικῆς. idest
fide

fidelis. sic Joannis 12. dicit pistici syriace presb
aretissimi.

B. quod habuit hac fecit. i. hec mulier fecit
quod potuit. Pquerunt ungere corpus meum. sb
quod postea facere non potuit. Insepulturam. i.
quod sepeliendus fieri solet

30. circa Petri negationem vide que longius +)
annotata sunt. lib. 3. cap. 36. s. 18

41. Dormite iam & requiescite. ironice dicit. Sufficit, quod hactenus dormistis

51. Adolescens autem quidam sequebatur
eum amictus sindone super nudo. quidam dicunt Sunc fuisse Jacobum fratrem domini: alij Joannem evangelistam, qui inter apostolos erat iuvenior. alij q; fuit Juvenis de illa domo in qua comederant pascha: aut alius qui ad strepitum sperge facto amictus sola sindone super nudo corpore exijt ut videret illius rei finem.

cap. 15

32. & qui cum eo erant crucefixi conuitiabant ei. pro alter conuitiabat: uel ambo conui
tiabant in principio.

39. Videns autem centurio q; sic clamans
expirasset. sb sic valde cum esset adeo attenu
atq; 40. erant autem mulieres inter quas ma
ria

ria Magdalene & Maria Iacobi minoris. est
cognomen. uel dicit ad distinctionem alterius
Iacobi, qui erat maior ętate in apostolatu. hicue
re minor. scripsit unam ex canonicis epistolis. et
Salome. hęc uxor Zebedei, nomen ęius id non
maria ut quibusdam placet. " "

43. Venit Ioseph ab Arimathea nobilis de
curio: i. senator.

cap. 16

2. Valde mane. sb surrexerunt, sed potius
nerunt ad monumentum ortu iam sole. unasab
bathorum. hebr. prima.

7. dicite discipulis ęius & Petro. exprimit an
gelus specialiter Petrum. ut ipse mos est. iamęs
pretium ob negationes. circa apparitiones autem
christi dominj post resurrectionem. uide, quę annō
tata sunt. lib. 3. cap. 36. §. 22

19. & dominus quidem Iesus postq̄ locutus
est eis assumptus est in coelum, non aliena sed
propria uirtute. illi autem profecti prędicauerūt
ubiq̄. i. ubicunq̄ opportunum erat. domino co
perante, & sermonem confirmante sequentibq̄
signis. gręce per subsequentia signa. et gręce addi
amen. Syriace autem annunciatum fuisse id euan
gelium a Marco Romę Romane. i. latino sermone

In

~ In euangelium secundúm Lucam

~~S. LVCAM EVAN~~
~~gelistam~~ -

" "

Lucas fuit patria Antiochenus, arte medicus
Pauli discipulus, et secundum quosdam ex 72
discipulis Christi domini, martyrem fuisse scrib
unt multi. C. 1

5. Fuit in diebus Herodis Regis Iudgea sa
cerdos quidam. Suius Herodis regni legitimi an
no primo (quo sb consenserant iudgi ut superipsi
regnaret) natus est christus dominus, antea enim ipsi
inuitis regnauerat. De ipsis autem eius iam diximus + 1
Supra. De Vice Abia. vide. 1. paral. 24. ubi sa
cerdotum familia 24 sunt instituta a dauid sorte, ele
cta, quae, qua hebdomada seruire deberet, obtigit
autem familiae Abia locus octauus. et uxor illius
de filiabus Aaron. i. de numero filiarum. q. d
ex progenie. uel orta ex filiabus. i. nepte aliqua.
22. et permansit mutus. sb Zacharias et ex
consequenti surdus.
23. et ut impleti sunt dies officij abijt in domū
suam. sb prope templum in alteru, qr ibi in domun
cubis habitabant sacerdotes.

Lib. 3. cap 38 §. B.

39

39 exurgens autem Maria in diebus illis abijt in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda. ista ciuitas non uidet fuisse ierusalem qz nominasset eam euangelista

43. et unde hoc mihi ut ueniat mater dñi mei ad me. ubi nota simul in Virgine fuisse conceptum foetum. animatum, et Verbo unitum factamq; dei matrem. ea autem, quę scimus elizabeth circa hoc fuerunt ex reuelatione spiritus sancti.

76. Pręibis enim ante faciem domini parare uias eius. i. ad parandum.

79. illuminare his, qui in tenebris. i. ad illuminandum.

cap. 2

1. Factum est autem in diebus illis exijt edictum a cęsare Augusto. sb; imperij eius anno circiter. 42

3. et ibant ut profiterent singuli. sb; se Romanis esse subiectos.

7. et peperit filium suum primogenitum. et unigenitum. nam et unigenitus iuxta leges Romanorum gaudet iure primogenitura. »

15. Transeamus usq; Bethlehem, et uideamus hoc Verbum. i. sanctum hebraice »

43 Remansit puer Iesus in Ierusalem, et nõ cognouerunt parentes eius. grece et syriace Ioseph

et

et mater eius:

44 existimantes autem illum esse in co
mitatu. nota q; ut magis eligisse conuenirent
ad solemnitatem Paschæ viri seorsum. et mulieres
seorsum ibant. et reuertebant (sicut et in datione
Legis exod. 19 preceptum fuit q; continerent se ab u
xoribus suis per tres dies.) ac proinde tam Joseph
q; Maria potuerunt existimare puerum Iesum
cum altero ꝑemansisse, q; pueri indifferenter
in cõmitatu Virorum aut mulierum ibant, et re
uertebant.

51. erat subditus illis venit nazareth et des
cendit cum illis. q; galilea est in descensu respec
tu Judeæ et Ierusalem: vnde et supra dicit q; as
cendit Joseph a galilea.

52. et Iesus proficiebat sapientia, et eta
te, et gratia apud deum. et homines. i. magis
in dies sapientiam exercebat. etate grece ηλικία, elichia
quod certi potest statura. apud deum. i. probante
deo.

cap. 3.

1. Tretarcha autem galilee Herode. i. Prin
cipe, nam id etiam sonat. licet significet quartam
partem regentem. et lysania Abilinæ Tretarcha
runfuit iste ut illi alij duo (Sc. Herodes et Philip
pus) Herodis filius, regi ei successit. Abilina autem
Regio dicit esse apud Libanum.

7.

7. genimina vsperarum quis ostendit vobis
fugere a uentura ira. ostendit de preterito uel
ostendit pro ostendet. " "
B. potens est deus de lapidibus istis. sb mare
rialibus. uel de gentilibus istis. quorum corda sue
insensibilia suscitare semen sbrahe ~ " ~ " ~ " ~
16. ipse uos baptizabit in spiritu sancto et igni.
sb tribulatione uel purgatorij. uel igne charitatis
spiritus. et gratie. " "
23. Putabatur filius Joseph qui fuit Heli.
sb filius legalis. seu adoptiuus. nam Iacob erat eius
pater naturalis. ut dicit Matth. 1. Heli enim mortuo Iacob fratre suo ex parte matris. eius uxorem duxit
31. qui fuit nathan. qui fuit dauid. nathan sb
uel filius dauid ex Bersabee. 1. paral. 3. uel forte
nathan propheta. quem adoptauit dauid in filium
sibi et Bersabee. et sic rogo modo per sacerdotes pro
cedit lucas. qz in dauid ~~fuerunt multa~~ concurrit
utraq; dignitas. sb regia et sacerdotalis. et indefor
sam filij dauid dicunt sacerdotes. 2. reg. 8.
36. qui fuit Arphaxad qui fuit Cainan. id ex
septuaginta sumptum difficillimum est. qz gen. 11.
dicat q Arphaxad genuit sale exhebre. nec fit men
tio de Cainan. forte erat idem homo sub duplici no
mine. de quo habes plenius ~ alibi. lib. 3 cap. 28
§. 4

27. qui fuit Zorobabel, qui fuit Salatiel. aduer te q hi sunt diff ferentes ab illis quos recenset ma they. cap. 1.

cap. 4
1. agebat in spiritu. i. virtute spiritus sancti ~

3. dic lapidibus hui⁹ ut panis fiat. lapidi pro lapidibus

4. non in solo pane uiuet homo. sed in omni verbo dei. i. re dei iuxta matth. 4.

5. et duxit illum diabolus in montem excelsum. id factum secundo loco dicit matthe⁹.

9. et statuit eum super pinnam templi. i. super alam. seu extremitatem tecti. quod planum erat.

13. diabolus recessit ab illo usq; ad tempus sue passionis. quando excitauit contra eum principes et

22. et omnes testimonium illi dabant. i. ducebant scripturam illam in eo esse impletam. nonne hic est filius Joseph. homines patrie sue primo eum gratanter susceperunt, sed postea inuidia mobi despiciebant illum ob paupertatem parentum, quamuis esset nobilis (erant etenim) et ob id christus dominus non faciebat in patria sua tanta miracula sicut alibi, q̃ redditi sunt indigniis

26. medice cura te ipsum. i. in patria tua te mirabile ostende.

41. q̃ sciebant ipsum esse christum. inde ex positionem huius sexte marci. 1.

cap. 5.

1. et ipse stabat iuxta stagnum genesareth lacus magnus et super quem transit fluuius Jordanis

et

& q̃ ubi extenduntur aquæ uocat stagnum Lucæ 11
et mare iuxta morem scripturæ, quæ congrega
tionem aquarum uocat Maria uel paleogenes. t.

8. Procidit Petrus ad genua Jesu dicens exi
a me domine, quia homo peccator ego sum. t. bus
cede a me domine q̃ indignum se reputabat pre
sentia tantæ personæ.

9 Stupor enim circumdederat eum. t. magna
admiratio ex insolitis et mirisoperibus saluatoris

17. In una dierum ipse sedebat docens. mat
thæus dicit q̃ sedebat in ciuitate sua. Marcus hoc in
capharnaum fecisse testat. cum tamen ciuitas de
mini dicat Nazareth. sed Rr q̃ galilee dicit eum
tus Christ in qua erant Nazareth et capharnaum
uel etiam capharnaum dicit ciuitas ipsius, quam
etsi non nascendo Virtutibus tamen ibi operatis
suam fecerat. et distinguit patriam suam a ter
ra genasereth. que est contra galileam.

33 at illi dixerunt ad eum quare discipuli
Joannis ieiunant frequenter. matt. 9. c. dici
t Soe quæstionisse discipulos ipsos. sed utrique quæsie
runt.

36 nemo cõmissuram a nouo uestimento
immittit in uestimentum uetus. sb ablatum a no
uo uestimento. ubi nota q̃ apud probatissimos q̃
plr monachos statutum erat, ne ieiunarent a Pascha
te usq̃ ad ascensionem, propter apparitiones domini et

pre

pgsentiam ad discipulos illo medio tempore cum illis conuersantes, et per adductam similitudinem de vestimento, et utribus, significat q̃ doctrina noui testamenti non conueniebat actiue, nisi hominibus renouatis per gratiam spiritus sancti.

37. et nemo mittit Vinum nouum in ueteres. elt. q. d. sic imbuti legalibus observantijs no debent eas dimittere.

cap. 6

1. Factum est autem in sabbatho secundo primo. i. festo succedente ipsi sabbatho. uel sabbatho succedente alicui festo. (nam et festa alia a sabbatho, sabbatha dicebant, q̃ quiescebat in eis ab operibus seruilibus) Vide matth. 12. uel ultimo de aliquius fest. per septem dies durantis, eratenim primo par celebritate. Vide infra.

11. ipsi autem repleti sunt insipientia. i. demencia, et furia. Syriace inuidia.

15. Symonem qui uocat Zelotes. alias autem Chananeus, quod idem est hebraice.

16. et Iudam Iacobi. sb minoris fratrem Syriace Iacobi filium.

29 et qui te percutit in maxillam. pgbet illi et alteram. Hoc non intelligit semper. quantum ad effectum exteriorem, q̃ Christus dominus Ioan 18. in maxilla percussus non pgbuit alteram, immo cha

charitative, persecutionem correxit intelligitur
go quantum ad animi preparationem.
38 dabunt in sinum vestrum mensuram
bonam. sb quantum ad bona fortune. confertam,
quantum ad bona nature, coagitatam quantum
ad bona gratie. Super effluentem quantum ad
bona glorie. dabunt. i. dabit deus: vel dabitur vo
bis Sabere.

cap. 7.

3. Et cum audisset de Jesu (sb centurio)
misit ad eum seniores Judeorum. matth. 8. di
cit q, accessit ipse centurio: sed per alios etiam di
citur accedere. vel Primo misit et postea occur-
rit, sive accessit ad Jesum per seipsum petens.

9 nec in Israel tantam fidem inueni. vide
expositionem supra matth. 8.

19. et conuocauit duos de discipulis suis lo
annes et misit ad Jesum elt. vide matth. 11.

28. Dico enim vobis inter natos mulierum
maior propheta Joanne baptista nemo est. vide
supra matth. 11.

29. Et omnis populus audiens. i. simplices
et vulgares. Publicani. i. mundani et publicis
negociationibs occupati

42. quis ergo eum plus diligit. Socrt quis e-
um magis amabat ratione doni concessi 47

47 Remittunt ei peccata multa. q.
d. m. videbat q. deberet dici contrarium con-
formiter ad parabolam adductam, cuius ex mag
nitudine doni collati colligit magnitudo amoris
in donatario et sic videbat dicendum, q. dilexit
multum, q. remittunt ei peccata multa. sed Rn
q. in parabola fit sermo more humano, quo amor
causat ex dono; sed in applicatione parabolæ ad
propositum convertit se ad loquendum de amore
dei erga nos, qui non procedit ex bonis meritis nos
tris, sed magis causat bonum in nobis. et ideo conue
nienter concludit dicto modo.
vel dicendum q. q. dilexit multum remittuntur
ei peccata multa, non q. peccata quo ad culpam
non remittant ex mera liberalitate et gratia dei
sed q. quantum ad poenam, quæ remanet, actus di
lectionis ut informatus gratia, est in causa ut om
nino peccata deleant.
vel dic q. illud. quis eum plus diligit, refert ad
amorem, quem debitores habent ad condonantem
ante donum remissionis. vel ut alij subaudiendo
aliqua in hunc modum, si huic prius dimisissem
deberet me multum diligere iuxta tuam senten
am; nunc vero, cum tantum amorem ostendat an
te remissa (quod sciat) peccata sua, facere non pos
sum quin ei omnia prorsus remittam.

50. fides tua. (Sb̄ coniuncta amori) te sal
uam fecit

cap. 8

2 de qua septem dęmonia exierant. i. de
mones uel ultra. septem. i. multa.

16. nemo autem accendens lucernam. i. doc
trinam euangelicam operit eam elt.

17. non est enim occultum. quod non manifes
tet. Vnde matth. 10 dicit. quod in aure audi̇s
prędicate super tecta.

27. occurrit illi vir qui habebat dęmonium
et uestimento non induebat. qz dęmoniaci et am
entes multa sustinent, sicut Nabuchodonosor. Dan.

3. 31. et rogabant illum (Sb̄ dęmonia chri
stum dominum) ne imperaret illis ut in abyssum
irent. i. in infernum detruderent. sciebant enim
dęmones dicta prophetarum reuelentes, se aliquando
per Christum dominum in infernum demergendos.

32. et permisit illis (Sb̄ Christus dęmonibus
ingredi in gregem porcorum) qz nisi quis efficiatur
porci similis per peccatum non intrat in illum diabo
lus.

37. et Rogauerunt illum omnis regio gera
senorum ut discederet ab ips̄is. Sb̄ uel timentes ab
eo propter peccata quę cōmisserant, uel se indignos
tanto uiro reputantes. Ipse autem ascendens nauicu
lam

culam reuersus est . q̃ dominus non curabat no
lentes.

38. dimisit autem eum Jesus . q̃ discipulis chr
isti data est potestas faciendi miracula. infra. cap
9. et. 10. q̃ quasi iste faceret intereos (cum dominus
abe dęmonium ejecisset) possent malitiosi virtuti
dęmonis attribuere, quod Christus dominus exclu-
dere intendebat. et ex hoc consuetum est in eccle-
sia. vt dęmoniaci et furiosi curent, non tamen ad
beneficia ecclesiastica admittant

39 redi domum tuam. et narra quanta fe
cit tibi deus. Sunc przcipit przalijs narrare vt eti
am a dęmonum vexatis laudet salutis auctor. et
hoc nota, nam alijs in quibus miracula faciebat
tacere mandabat, vt patet in multis etiam in fine
Sicius capitis octavi.

cap. 9

3. nihil tuleritis neq; Virgam. marci. 6. pr
cipit vt nihil ferant nisi Virgam! Sed dicendum
q; Virga prohibet quatenus in prędicatoribꝰ per
eam significat solicitudo temporalis substantiæ
przcipit vero quatenus importat auctoritatem di
cendi, et exigendi necessaria ad victum.

27. Sunt dehic astantibus, qui non gusta
bunt mortem donec videant regnum dei. i. gl
riam transfigurationis. vel regnum. i. ecclesiæ
dei

dej dilatam antequam e uita istam migrent.

33. Et factum est cum discederent ab illo .i. discedere cepissent. ait ~~dixit~~ Petrus bonum est nos sic esse.

49. Prohibuimus quendam eiicientem demonia, qui non est nobiscum. sed te admodum discipuli sequens.

51. Factum est autem dum complerent dies assumptionis .i. passionis, qua assumendus erat et ipse faciem suam firmauit ut iret in Ierusalem .i. firmiter statuit.

52. et misit nuncios et intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum. grece Κώμην chomin .i. castellum, pagum, aut oppidum.

53. facies eius erat euntis in Ierusalem .i. ad adorandum in Ierusalem, quod Samaritanis displicebat contendentibus in monte suo garizim potius adorandum.

54. Iacobus et Ioannes dixerunt domine uis dicamus ut ignis descendat etc. forte illi duo fuerant missi.

59. ait autem ad alterum sequere me. forte ille prior non dixerat ueraciter, et ex intentione sequar te. ille autem dixit domine permitte mihi ire, et sepelire patrem meum .i. cum eo manere donec moriatur, et sepeliam eum.

60. Dixit ei Jesus sine ut mortui sepe
liant mortuos suos. i. vitam mortalem agen
tes.

62. nemo mittens manum suam ad ara
trum. i. ad melius institutum. et aspiciens retro
i. ad vitam ingeterem vitijs deditam.

cap. 10.

1. designauit dominus et alios septuagin
ta duos. grece et syriace septuaginta. sicut in
fra.

4. nolite portare sacculum. i. crumenam
Per viam. i. inter eundum. et neminem per
viam salutaueritis. non prohibet officia hu
manitatis, sed ne se patiantur impediri rebus no
necessarijs. vide. 4. reg. 4.

6. et si ibi fuerit filius pacis. i. pace dignus
alij minus litteraliter dicunt neminem per viam
salutaueritis. i. neminem quem diu in hac vita
est certum dicatis de salute vite eterne futu
ra, nisi sciat per revelationem diuina.

7. nolite transire de domo in domum. i.
vaga facilitate migrando; et amicitiam contra
tam dissoluendo.

21. confiteor tibi Pater domine. i. laudo. no
tam, qz abscondisti a sapientibus. et qz reuelasti ea
parvulis.

42. Porro unum est necessarium. i. rez
Diuinarum studium. Maria optimam partem
elegit. grece bonum.

cap. 11.

2 Et ait illis cum orates dicite elt. iamali
a uice docuerat eos orare in monte.

3. Panem nostrum. Syriace addit. quotidi
anum ΕΠΙΟΥΣΙΟΝ. sicut Matth. 6. epiusion

4. Et ne nos inducas in tentationem. i. ca
dere permittas.

10. omnis qui petit accipit. Sic si petit ut
debet.

18. Si autem et Sathanas diuisus est quo
modo stabit regnum eius. quod sic uis perpe
tuum fore affirmatis. uel quod tam pere ipse
studet conseruare.

19. Si autem ego in Beelzebub. e. d. Sic ij ve
stri. Sic Apostoli, quos non sic dehonestatis) in
quo eiciunt. ipsi Iudices Vestri erunt. i. uos
condemnabunt.

20. Porro si in digito dei. i. in virtute, uel
Spiritu sancto.

26. Tunc uadit et assumit septem alios spi
ritus. i. multos. Et fiunt nouissima peiora pri
oribus. subintellige similiter accidisse Iudeis

28. quin immo beati. i. etiam illi beati.

40

40. Nonne qui fecit quod deforis et
sb deus. etiam id quod de intus est fecit. 9.d
quare de mundatione interna non curatis.

47. ue uobis qui ædificatis monumenta pro
phetarum. i. exterius specie pietatis, animis ta
men non dissimili parentum vestrorum.

51. a sanguine Abelinsti usq; ad sangui
nem Zacharie. non qui fuit unus ex duodecim
prophetis: neq; Pater Joannis ut dicit Hieronimꝰ
matth. 23 in homilia. sed Zachariæ filij Bara
chiæ i benedicti dormiri, seu Ioiadæ occisi a Joas
Rege israel, ut regum tradit historia. et 2 par.
24. cap. 12.

6. nonne quinq; passeres veneunt dipô
dio. i duobus assib9

10. et omnis qui dicit verbum in filium
hominis. i. contra filium hominis ex passione aut
ignorantia, et contra humanitatem. ei autem
qui in spiritum sanctum. i. contra diuinitatem
et uirtutem christi, seu ex malitia. non re
mittet: difficultatem insinuat remissionis.

29. et uos quid manducetis nolite quæ
rere sb nimia solicitudine.

36 Similes expectantib9 dominum suum q

quando reuertat a nuptijs .i. nuptali con
uiuio . q.d . sicut antiqui patres erant in mag
na expectatione Christi uenturi in carnem. sic
et uos uenturi in iudicium .

42 Dixit autem dominus quis putas fide
lis dispensator . q.d . omnibus conuenit vigi-
lare, sed maxime prelatis .

49 Ignem uenimittere . i . charitatem dei
et proximi .

50 baptismo autem habeo baptizari . sb ef
fusione sanguinis mei .

51 Putatis q pacem ueni dare in terram .
sb inquinatam . deordinatam . aut simulatã
q.d . minime . vide matth . 10 .

54 Dicebat autem et ad turbas cum vide
ritis nubem orientem ab occasu etc . proponit
attrahentia ad fidem . sb q ex oraculis prophe
tarum legis periti poterant aduentum Christi
domini colligere . Statim dicitis Venit nimbo
idest . Pluuia aut imber etc q colligebant ex
aeris dispositione

56 hoc autem tempus . (sb aduentus Chri
ti) quomodo non probatis .

58 cum autem uadis cum aduersario tu
o, ad principem . sb cum aduersario ate iniuste
gesso . Remouet enim dubium, et explicat quo-
modo

do malam pacem venit excludere, et debe
at fieri satisfactio. Matth. 5.

cap. 13.

1. aderant autem quidam nunciantes illi
de galileis. ut sb audirent, quod deus sendret
quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sa
crificijs eorum. i. eos dum sacrificarent iusteo
cdj. uel qz sacrificabant cuidam mago galileo
ab eo seducti, qui dicebat se esse filium dej, et de
monte gazirim in ~~montem~~ coelum ascensurum. et hoc
dicit Historia scholastica. uel qz solum deum ut
superiorem colebant non reco gnoscentes tanq
superiores Romanos. sequentes in hoc quendam
galileum, qui Judeos prohibebat profiteri subiectio
nem Romanis. act. 5.

^ coelum.

4. sicut illi decem et octo supra quos cecidit turris
syloe. qua sb dum ibi egdificant ab ea oppres
si sunt, q. d. nec tamen ob id (licet peccasse eos ad
mittat) sequit eorum peccatum fuisse grauius ps
aliorum, quos deus minus punit.

21. Mulier absc. in farinae satis tribus. vide
matth. 13.

28. cum uideritis Abraham etc. in Regno dej
sb in extremo iudicio per sententiam iudicis matt
25.

29. et uenient ab oriente, et ab occidente et
mer

mundi partibus conuertent gentiles ad fidem Chri
ti domini.

(quidam) 31. Pharisei dicentes illi exi (sb3 o Christe) hi-
nc; q3 Herodes uult te occidere. uder q3 nec do-
minus esset in terra Herodi subiecta: et q3 istifal
sum dixerint, q3 infra cap. 23. dicit q3 gauisus ē
Herodes ualde uiso Jesu.

32. dicite Vulpi illi (sb3 Herodi) ecce Ejcio
dęmonia hodie et cras. q3 Christus dominus duo
bus annis prędicauit ista beneficia conferendo: et in
tertio anno passus est. Vel hodie et cras. i. diebus
paucis.

35. non uidebitis me donec ueniat cum dice
tis benedictus qui uenit in nomine domini. sb3
in die palmarum. infra cap. 19.

cap. 14

18. Primus dixit ei Villam emi. excusatus
est superborum.

19. iuga boum emi quinq3 excusatus est cupi
dorum.

20. Vxorem duxi. excusatus est carnalium

21. Pauperes ac debiles. ęcos et claudos intro
duc huc. Sic ides dicit. q3 huiusmodi in populo
Judæos sequebant dominum, non potentes et
Pharisei.

23. exi in uias et sepes. sb3. ad gentes. et

com

compelle intrare. sb suauiter attrahendo per
prædicationem etc.

24. nemo uirorum illorum. qui uocati sũt
gustabit coenam meam. i. pauci ex Iudæis gus
tabunt comparatione ad alios facta: sicut cum pau
ci sunt in foro aut in ecclesia dicimus nullum
esse ibi.

26. si quis uenit ad me et non odit pat
rem suum etc. odium hic sumit large. q. d. quin̄
parui facit illa omnia propter regnum celorum.

cap. 15.

7. Dico uobis q; ita gaudium erit in coelo. sb
maius, sicut magis gaudet quis de recuperata sa
lute, q̄s de salute, quam nunq̄s amisit.

11. ait autem Homo quidam habuit duos fi
lios. i. deus humanatus populum Iudaicum pri
mogenitum exod 4. et adolescentiorem. sb gen
tilicum: uel duos filios sb Iustos, et peccatores

16. et cupiebat implere uentrem suum de
siliquis. (uoce forte Arabica) Hispane algarrobas
o bellotas.

17. quanti mercenarij in domo patris mei
abundant panibus. sb sacræ scripturæ et eccles
22. cito proferte stolam primam. i. proferendi
et restituendam innocentiam annunciate. date

an

annulum in manu eius. i. fidem per charitatem operantem. calceamenta. i. exempla sanctorum, qui precesserunt.

23. vitulum saginatum. i. sacramentum eucharistiae in quo immolat Christus dominus gratia pinguis

25. erat autem filius eius senior in agro. sed iudaicus populus in cultu ueri dei occupatus.

28. Indignatus est autem. quia Iudei etiam ad fidem conuersi admirati sunt, eo quod gentiles, quos prius despexerant quaererent eis in gratia act. 10 immo disceptabant cum Petro contra gentiles act. 11.

29. ecce tot annos seruio tibi, et nunquam mandatum tuum preterivi. quia semper aliqui de populo iudaico unum deum uenerati sunt. uel explica de Iusto, et peccatore: indignat autem i. admirat iustus de bonis a deo collatis illis qui ad ipsum conuertunt: uel peccatoribus, quibus res bene succedunt. Vnde dauid pene moti sunt pedes.

cap. 16

1. Homo quidam erat diues. i. deus humanatus. Qui habebat Villicum. i. hominem dispensatorem seu oeconomum, quales sunt diuites in hoc mundo ^

8. et laudauit dominus Villicum iniquitatis non quidem de fraude; sed de prudenti dispensatione

sup

^ 6. et. 7. cados grec. batos, syr metretas. coros; cori decima pars in liquidis est batus: in arid= is ephi →

Supposita fraude comissa.

10. qui fidelis est in minimo. i. in dyspensatione bonorum temporalium. In maiori fidelis est. i. in bonis spiritualibus.

16. lex et prophete usque ad Ioannem. non quod lex et prophetia defecerint, sed quod ex tunc predicatio evangelicæ perfectionis propalari ceperit quæ ducit ad contemptum rerum temporalium et omnis in illud vim facit. quatenus ad dimittenda temporalia est necessaria animositas etiam christiana. vel omnis scilicet qui spiritualiter vult vivere vim facit carni et mundo domando ea ob regnum dei.

23. elevans oculos cum esset in tormentis vidit Abraham. scilicet revelatione. vel ut dicit magister in fine quarti sententiarum, quod ante iudicium et damnati videbunt sanctos in coelo, et econtra, post iudicium autem boni videbunt malos sine ulla compassione aut dolore ex eorum punitione mali autem non videbunt bonos.

24. mitte lazarum. irrationabiliter petiit ab illo succurri, cuius miccas negavit, sed sancti noverunt reddere bona pro malis.

28. habeo quinque fratres. non hoc ex charitate, sed ex timore servili petebat, ne scilicet ex eorum damnatione, et presentia maius ei tormentum accres

31 crescoret / 31. Si moysem et prophetas non
audiunt neq; si quis ex mortuis ett: Sed ex hac
experientia Joannis. 12. quando nec domino
nec lazaro suscitato crediderunt. " " "

cap. 17.

1. Impossibile ꝙt ue non ueniant scan
dala. non absolute. sed supposita hominum
malitia contingent salutis impedimenta.

20. Interrogatus autem a Phariseis reg
num dei quando uenit. i. ueniet per mexiam
randum. uel regnum. sb ipse mexias. Respō
dit eis et dixit non uenit regnum dei cum
observatione. sb temporis. g.d. secundus aduē
tus mexie non potest sciri.

21. neq; dicent. i. uere et certe dicere poterit
ecce hic aut ecce illic, ecce enim Regnum dei
intra uos est. g.d. quamuis regnum et Rex ipse
mexias intra uos est.

22. Venient dies quando desideretis uidere
unum diem filij Hominis. sb die iudicij. et
non uidebitis nisi post multas tribulationes; iusti
enim illum diem desiderabunt, quatenus in eo pre
miandi sint.

31. ne descendat tollere illa. i. non uacabit il
li pro angustia uasa tollere. uel iam non erit qui
tra de temporalibꝫ curet.

33. qui cunq; quęsierit animam suam sal
uam

uam facere. sb̄ in hoc mundo. Perdet eam. sb̄ in futuro. uel qui uere cupit eam saluam face re. Perdet eam. i. mortificabit illam.

34. unus assumet. sb̄ ad regnum glorie.

35 duas erunt molentes in unum una assumet ecc. etiam in uilissimo uite genere deus habet suos electos.

36. Respondentes dicunt illi ubi domine? i. quo assumet. Qui dixit illis ubicunq; fuerit corpus illuc congregabunt et aquile. q. d. sicut ad cadauer conuolant aquile, sic ad Christi dominium electi uolabunt.

cap. 18

1. Dicebat autem quoniam oportet semp orare. i. instantia operationis. temporibus ecclie sis adhec congruis. non enim ly semp importat incorruptam temporis continuitatem.

5. Vindicabo illam. ne in nouissimo ueniens. i. ne tandem. grece εἰς τέλος. in finem. sb̄ perpetuo. syr. omni tempore. Sugillet me. i. ne rum aspernando molestet.

17. ieiuno bis in sabbatho. i. in septimana sabbathum enim diem septimum. et quodlibet tum; et etiam septimanam. seu hebdomadam significat. sic dictam a die eius digniori.

cap. 19

3. ecce dimidium bonorum meorum domi

ne

ne do pauperibus. i. dare statuo non procras
tinans. et si quid aliquem defraudaui etc. ex
quo colligi uidet non omnia que habebat esse
male quesita. Reddo quadruplum. i. paratus
sum reddere.

9 eo q. ipse sit filius Abrahe. q. d. ex numero
electorum.

11. dixit parabolam eo q. esset prope Jerusalē
et q. existimarent etc. q. d. q. putabant dis-
cipuli, q. completa passione in Jerusalem. et re
surrectione mox regnum dei esset uenturum, h
anc ab eis ignorantiam excludit.

13. Vocatis autem decem seruis suis dedit
eis decem mnas. μνα. mina attica continet
dragmas centum. hebr. maneh. est autem he
braica multo maior q. attica. uide Ezech. 45.

14. ciues autem eius oderant eum. i. Iudei.
et miserunt legationem post illum. q. post
Christi ascensionem Iudei conati sunt destruere fi
dem ipsius.

15. et Factum est ut accepto regno rediret
scz ad generale iudicium.

38. Benedictus qui uenit Rex in nomine
domini Pax in coelo. i. cum deo. gloria in
excelsis. scz habitanti.

cap. 20

38 deus autem non est mortuorum etc. vide su
pra

pra Matth. 22. et Marc. 12. explicationes

cap. 21

Interrogauerūt autem illum dicentes preceptor quando hec erūt et usq multi ueniēt in nomine meo etc.

7. et. 8. uide Matth. 24 sententiam hanc, et expositionem.

11. Terroresq de coelo et signa magna erūt dicit Josephus lib. 7. de bello iudaico. cap. 17. q ante destructionem Jerusalem apparuit sup eam stella comata per annum integrum eius uasti: tatem significans.

12 Sed ante hec omnia in Jicient uobis manus suas. q Stephanus, Jacobus frater Joannis Petrus et Paulus. et fere omnes apostoli. et innumerabiles Christiani fuerunt pro fide Christi occisi.

13. continget autem uobis in testimoniū sl3 de me a uobis perhibendum.

14. non pmeditari quemadmodum respondeatis. i. uos defendatis.

18. capillus de capite vestro non peribit. Sic insinuat saluator ueritatem resurrectionis. uel capillus non peribit. i. nec tamen illa tormenta uobis nocebunt. uide similem phrasin. 1. reg 14. et 3. reg. 1.

cap. 22.

31. ait autem dominus Simoni. sl3 tanq capiti futuro.

32

32. ego autem Rogaui pro te ut non defici at fides tua. sb et successorum, que ex quo facti sunt Pontifices nunquam defecit. nec personaliter Petrus promissus est in casu durare. conuersus. sb a peccato negationis confirma fratres tuos

34. non cantabit hodie gallus donec abneges ter nosse me. Nota quod post binam negationem Petri gallus cantauit et Petrus non aduertit; sed post tertiam cum iterum gallus cantauit. prout dictum est marc: 14.

36. qui habet sacculum tollat similiter et peram. i. portet repositorium victualium: et quare non solum illud, sed et moderata defensio erat pro tunc illis licita addit et qui non habet sb vel gladium vel supradicta. emat. sb illa vel gladium. quia me vobiscum presente nihil defuit nec me vos mittente: sed cum e vita a vobis tollar ita erites, quasi quis cibum et defensionem sui egent inquirere. Sacculum. i. crumenam.

38. et illi dixerunt domine ecce duo gladij hic. sm Chrisostomum erant duo magni cultri ad scindendam carnem agni. at ille dixit eis Satis est. i. plus accipitis de vestra defensione quam par est et vobis concedo sufficit enim unus gladius ad ostendendam licentiam se defendendi, et audaciam Petri ad suum magistrum defendendum.

40. orate ne intretis in tentationem. quia oratio roborat mentem et coniungit deo.

cap.

5. cōmouit populum. syriac. conturbat Incipiens a galilea, usque huc. s. processisse nos sufficit.

34 Diuidentes Vestimenta. quia super ueste inconsutilem miserunt sortem

39. Vnus autem blasphemabat eum dicens etc. alij euangelistae dicunt quod ambo latrones improperabant ei: concordant tamen ut signa quibus in principio ambo improperabant, sed postmodum altero conuerso alter tantummodo improperabat domino.

43 Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiso. i. dei fruitione in limbo praesente anima Christi domini ibi, et laetificante patres antiquos. illuc enim descendit et anima boni latronis cum anima Christi domini.

51. ab Arimathea ciuitate Iudeae. ista est ciuitas quae uocabat Ramatha, de qua fuit Helcana pater Samuelis. ut habet. 1. reg. 1.

54 et dies erat parasceues. i. praeparatio- nis necessariorum ad Sabbathum, s. feria sexta sicut praecipit exod. 16. et Sabbathum illucesce- bat. quia festiuitas Sabbathi incipiebat a vesperis praecedentis diei.

56. et sabbatho quidem siluerunt. i. quie- uerunt ab opere parandi unguenta et aromata

se

Secundum mandatum legis. Sb exo. 20.

cap. 24

10. Maria Iacobi. sb mater. vide matt. 27

13. et ecce duo ex illis ibant ipsa die. sb resurrectionis. In castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem. decem et sex stadia faciunt unam leucam. quelibet stadia faciunt unum milliare. emaus. dicta postea nicopolis

18. & Respondens unus cui nomen Cleophas. alter secundum Ambrosium vocabat' Simeon. Tu solus peregrinus es in Ierusalem i. adés peregrinus.

43. & cum manducasset coram eis. iamnō necessitate, sed instructione ipsorum. cibus enim non conuertebat in substantiam corporis gloriosi, sed in preiacentem materiam.

53. et erant semper in templo. i. cōmuniter & frequenter.

In.

In Evangelium secundum Joannem.

Joannes filius Zebedei et Salome de qua matth
27. fere uixisse post Christi passionem 68. annos
secundum Hieronimum, quot annos uixerit in
certum est existimant autem aliqui usq; ad ce
tum annos protraxisse totius uitæ cursum. fuit
episcopus ephesi; scripsit euangelium precipue
contra ebionem et cherinthum Christi diuini
tatem negantes.

cap. 1.

1. In Principio erat Verbum. i. anteom
nia creata, uel in ipso principio creationis, uel in
principio. i. in patre. Verbum erat apud deum
immutet distincto personarum. non distincto uelu
a deo ideo addit. et deus erat Verbum. i. ver
bum erat deus

3. Et sine ipso factum est nihil. i. nihil ha
bet esse nisi ab ipso. uel quodquid est est a deo. uel
secundum Augustinum sine ipso factum é nihil. i.
peccatum, est enim priuatio, et nihil.

9. erat lux uera. sb verbum erat lux per es
sentiam.

10. Et mundus eum non cognouit. i. perca
tores qui erant in mundo sic enim mundus accipi
tur in malam partem. sumit etiam mundo pro mu
do

do Archetypo. s[cilicet] diuina essentia, et pro mundo metagrapho qui est uniuersitas creaturarum

11 In propria uenit. i. in mundum a se factum. uel in propria. i. in Judæam.

12. dedit eis potestatem filios dei fieri. s[cilicet] per regenerationem baptismi.

13. qui non ex sanguinibus. i. sanguine. græce habet sanguinibus. i. carnaliter. neque ex uoluntate carnis. i. carnali appetitu. sed ex deo nati sunt. s[cilicet] per gratiam.

14. et Verbum factum est ~~caro~~ chro. i. factum homo. gloriam quasi unigeniti a Patre. i. tanquam unigeniti. et omnimodam consubstantialitatem importat

ordinatur // numerum // ~~28. Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem alij Bethabara~~.

16 et de Plenitudine eius nos omnes accepimus. et gratiam pro gratia. i. augmentum gratiæ dat ex condigno ad opus ex homine grato procedens, prima enim gratia dat omnino gratis uel gratiam pro gratia. i. legem nouam pro ueteri.

18. deum nemo uidit unquam. i. nullus homo uel q. d. nulla creatura deum comprehendit. nisi unigenitus. et[c]. et adeo excellens est ut Ioannes

n. 28. Sp. in Betha nia ... trans Ior danem. alij Bethabara.

^28. Hec in Bethania facta sunt trans Iordanem. alij Bethabara.

nes de seipso dicat ego tantum sum eius vox. ^
31. et ego nesciebam eum. sh̄ antebaptism
um, quantum ad determinatam personam. in
baptismo autem cognouit illum dupliciter. sh̄
per internam revelationem; et tunc dixit illi
Joannes ego a te debeo baptizari: et etiam cog
novit illum ex descensu columbe.
40 erat autem Andreas frater symonis
petri unus ex duobus qui audierant a Joanne
probabiliter credit q̄ Joannes evangelista esset
alter, et seipsum tacuit, ne se laudare videret
sicut et infra. cap. ultimo de seipso loquens ait
Hic est discipulus ille. q. t. p. d. h. ett.
42. Tu es Symon filius Ioanna, vel Iona
sic dicit matth. 16. Bariona. vel dicendus
q̄ pater Petri erat binominus.
48. dixit Jesus sub ficu vidite. i. cognovi
propositum interium cordis tui. vel ad literam
sub ficu vidite, q̄ Philippus et Nathanael de
Christo sub ficu fuerant locuti ad tantam distan
tiam q̄ neq̄ alius, neq̄ Christus dominus oculis co
poreis eos videre potuisset.
50. credis q̄ dixi tibi vidite sub ficu. i. cre-
dis me esse Christum quantum ad excellentiam
gratie. maius ista videbis. sh̄ cognoscendo ut
tutem divine substantie.

51.

51. Amen amen dico tibi uidebitis coelum
apertum. amen duplicatum maximam certi
tudinem denotat. q.d uere uere. uel ad con
firmationem. uel ad faciendum superlatiuus
quo carent hebrei. q.d. uerissime. quando au
tem id uiderint non est scriptum, sensus tamen
est uidebitis et insuper angelos de coelo descende
tes ei q ipso iubente reuertentes. Potest autem
dici q uiderint act. 1. in ascensione, et in resur
rectione supra sepulchrum. et etiam in passione
Luc. 22. apparuit angelus de coelo confortans eum

& angelos
dei ascendê
tes et descen
dentes supra
filium hominis.

cap. 2.

1. et die tertia. sic q abaduentu Christi &
mini in galilea: uel a uocatione Philippi et
nathanaelis fratris eius. Nuptiae factae sunt
in Chana. cõmuniter dicit q istae nuptiae fue
runt Joannis euangelistae, a quibus eum dominus
uocauit ante consummationem matrimonij per car
nalem copulam. et ex hoc seruat in ecclesia. q
ante carnalem copulam possint coniuges ad religio
nem transire

4. quid mihi et tibi est mulier. hebr. omitte
me. unde 2. reg. 16. et 4 reg. 9. et Matt. 8. uel
quid mihi et tibi. i. non tangit nos, nec pertinet
ad nostrum defectus uini. uel q.d. tempus faciendi mira
cula, non est tibi mecum cõmune.

6 Hydriae secundum purificationem Judaeorum

qua

qua sbi lauabant se sepiissime ut dicit matth

7. Metretas. i. cados.

8 Architiclino. i. mensæ præfecto.

11. Hoc fecit initium signorum Iesus. i. primum Christi miraculum.

15. et cum fecisset ~~quasi funiculum de flagellis~~ quasi flagellum de funiculis. forte ementium, et uendentium.

cap. 3.

8. Spiritus ubi uult spirat. Chrisostomus explicat hoc de uento. cuius et origo, et terminus ignorat. et tunc illud vult sumit pro natura li propensione. uel exponit et communius cum d. Augustino. de spiritu sancto, cuius assistentia, vox et effectus ignorantur.

13. et nemo ascendit in coelum. n. q. d. d. c. sbi propria uirtute. uel nemo ascendit nisi quatenus membrum incorporatum Christo. qui descendit humanitatem assumens, nec patris linquens dexteram; unde addit, qui est in coelo

17. non enim missit deus filium suum in mundum ut iudicet mundum. sbi in primo aduentu, in quo uenit iudicari.

18. qui credit in eum non iudicat. i. ut sic non habet causam unde damnet, qui autem non

cre

credit iam iudicatus est. i. uesic habet pro damnato.

19. Hoc est autem iudicium, q̃ lux uenit in mundum. i. Christus.

22. Postea uenit Jesus in Judeam. et bap tizabat. sb̃ per discipulos. unde infra cap. 4

23. erat autem Joannes baptizans in Aenon. sb̃ ciuitate Salim. quæ est Salem ciuitas olim Sichimorum. non est enim quæ et Jerusalem.

25. facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. i. baptismo Christi sb̃ et Joannis inter alterum excederet.

27. Respondit Joannes non potest homo accipere quicq̃ nisi fuerit ei datum de cœlo q.d. ego debeo soli terræa contentus esse, et mihi sufficit.

29. qui habet sponsam. sb̃ ecclesiam sponsa est. sb̃ Christus.

32. et quod audit et audiuit. sb̃ a patre Hoc testatur.

cap. 4

7. Venit mulier de Samaria. sb̃ gentis

20. Patres nostri in monte hoc adorauerũt. i. antiqui Judæi, quos patres uocat, q̃ abillis acceperunt Samaritani Pentatheuchum; et magna ex

par

parte erant Iudæi.

21. Dicit ei Iesus venit hora quando neque in monte hoc etc. sed tempus publicationis evangelij. uel venit tempus .i. in proximo est.

25. dicit ei mulier scio quod messias uenit .i. in proximo est ut ueniat. hoc autem sciebant Samaritani uidentes regnare Herodem et habentes notitiam loci gen. 49. non auferetur sceptrum de Iuda etc.

35. uidete regiones quia iam albæ sunt ad messem .i. regiones Samaritanorum quæ iam sunt dispositæ ad spiritualem conuersionem.

36. et qui metit mercedem accipit. sed prædicatione homines adducens ad fidem; quod uos facturi estis.

38. Alij laborauerunt sed prophetæ et patriarchæ. denunciando aduentum Christi; et arguendo infidelitatem populi: et uos in labores eorum introistis.

43 exijt inde post dies duos et abijt in galilæam. sed relicta nazareth

44. ipse enim Iesus testimonium perhibuit .i. quamuis ipse Iesus testimonium perhibuerit

48. nisi signa et prodigia uideritis non creditis. hoc ideo dicit, quia ut ait gregor. hom. 28 in euan

uangelia lucet iste crediderit ante signum, pz
sentiam tamen domini adhuc poscebat.

cap. 5.

2. est autem Jerosolymis probatica piscina
probatica a'. probathon. quod gre est ouis. et
Bethsaida hebraice domus. sb3 ouium.

4 angelus autem domini descendebat se
cundum tempus. i. certo quodam tempore ho
minib3 tamen ignoto interpellatione facta.

14. iam noli peccare ne deterius tibi aliq̃d
contingat. sb3. poena ęterna puniaris ut solent
recidiuantes.

18. quærebant Judæi eum interficere qz nõ
solum soluebat sabbathum. sb3 ut ipsi ingratissi
me calumniabant

20. Pater enim diligit filium, et omnia de
monstrat ei, quæ ipse facit. et maiorahis de
monstrabit ei opera. sb3. admirationem mora
tum spiritualiter. Vt nos miremur.

22. Neq; enim pater iudicat quenq̃. sb3 Jes
sum a filio, cum sit eorum unica operatio.

24. qui verbum meum audit in iudicium
non uenit. sb3 condemnationis

25. Venit hora et nunc est quando mortui au
dient filij dei uocem. sb3 mortui peccatis, et infi de
litate, qui pacto dicit Matth. 8. sine mortuos sepeli
re

ze mortuos suos.

27. et potestatem etiam dedit ei iudicium facere, qz filius hominis est. sb nisibilis bonis et malis.

28. no liter mirari hoc, qz uenit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient uocem eius. q.d. maius faciet Christus in finem uim di cuius humanitas, quae est instrumentum uerbi habit uocem ad resurrectionem uniuersalem in iudicio.

30. non possum ego a meipso facere quidq̃ .i. declinando a patre.

31. Si ego testimonium perhibeo de meipso testimonium meum non est uerum. sb in ueritate reputatione, quamuis in se certissimum sit.

32. alius est. qui testimonium perhibet de me sb pater, uel Ioannes.

37. neq; uocem eius (sb patris) unqz audistis, sb sonantem in baptismo, et in transfiguratione. neq; speciem eius uidistis. sb claram.

38. et uerbum eius non habetis in uobis. i. interna inspiratione.

43. Si alius uenerit in nomine suo. (sb Antichristus) illum accipietis.

cap. 6

21 Voluerunt ergo eum accipere in nauim

& statim nauis fuit ad terram in quam ibant. sc̄z capharnaum. statim ut eum in nauī acceperunt. & sic apparet ubi triplex miraculū primo q̄ sup aquas ambulauit. secundo q̄ tempestatem sedauit: 3°. q̄ in brevissimo tempore peruenerunt ad portum, a quo multum distabant.

22. turba que stabat trans mare altera die. i. sequenti die etc.

27. Hunc enim signauit deus pater. i. ad hoc deputauit filium suum in mundum, ut cibum spiritualem doctrine ministret.

30. quod ergo tu facis signum ut videamus? q.d. moyses dedit nobis panem de celo, tu vero das panem ordeaceum.

31. sicut scriptum est panem de celo dedit eis manducare. sc̄z de celo sydereo, vel empyreo.

38. descendi de celo non ut faciam voluntatem meam. q.d. secundum cōmunem modum loquendi, veni ut in nullo discordem a voluntate patris mei.

53. amen amen dico vobis nisi manducaveritis carnem filij hominis. et. b. e. s. n. h. v. in vobis. q̄ cibus est necessarius ad vitam sustentan

tandam tam corporaliter, quam spiritualiter. ~~[illegible]~~ q.d. non uiuetis spirituali uita in baptismo accepta.

62. Si ergo uideritis filium hominis ascendentem? q.d. quid dicetis cum uideritis filium hominis ascendentem? uel q.d. num et tunc increduli eritis?

66. ex hoc multi discipulorum eius abierunt scilicet propterea, quod audierant se carnem Christi debere manducare putantes id dicere dominum de carne sua in propria et uisibili specie.

cap. 7.

2. erat autem in proximo dies festus Iudeorum scenopegia i. tabernaculorum festum: dicitur autem a scenos, quod est umbraculum, et phagin comedere. quia septem diebus comedebant iudei sub umbraculis.

3. et 5. dixerunt autem ad eum fratres eius i. cognati, non fratres germani ut mentitus est Heluidius. unde matth. 1.

6. Tempus meum nondum aduenit. scilicet manifestandi gloriam meam, maxime in resurrectione. Tempus autem uestrum semper est paratum. scilicet ad manifestandam gloriam mundanam quam ex factis meis o consanguinei queritis. uel ego nequeo secure ire ob capitales inimicitias. ues

trum

trum autem tempus semper est paratum. i. uo
bis illuc secure ire licet.

7. non potest mundus odisse uos. sh̄ gnate
mus mundo deseruientes mundanam gloriam
quęrentis

8. uos ascendite ad diem festum hunc qz
tempus meum nondum est impletum. Sc̄ dicitur quiedq̄
magis uacabant deustioni in fine festiuum, qz in
principio. ~~célebrabatur~~. uel impletum sh̄ ad pati
endum.

10. Fratres. i. ꝯgnati ad apostolatum uocati-

13. nemo tamen palam ꝯquebat de illo
.i. libere defendendo.

14. iam autem ascendit Jesus ad templuꝫ
die festi mediante. i. quarto die festiuitatis, quę
durabat per octo dies.

16. mea doctrina non est mea. sh̄ per exerci
cium acquisitionis humanę. uel non est mea qz
ut dicit Augustinus erat uerum quod Christus erat e
rat patris nedum doctrina sua.

21. unum opus feci & omnes miramini. sh̄ uobis natum.
sanando hominem in sabbatho.

22. moyses dedit uobis circumcisionem. nō
qz ex moyse est, sed ex patribus. qz circumcisio
data est a tempore Abrahę, ut patet genes. 17. et in
sabbatho circumciditis hominem. qz circumcisio

in

indyspensabiliter fiebat octavo die nativitatis"
pueri etiamsi esset Sabbathum. et ex hoc arguit
dominus. " "

27 Christus autem cum venerit nemo scit
vnde sit. qz ut dicit isai. 54. generationem eis
quis enarrabit? et isai. 45. tu es deus absconditus

28. et me scitis. sz quantum ad humanitatē
parentes carnales, et patriam. sed addit quantū
ad diuinitatem a meipso non ueni.

33. ad huc modicum tempus uobiscum sum
sz manebo inter uos, et per mortem uadam ad
patrem meum.

34. quaeretis me. sz post ascensionem. et nō
inuenietis. sz presentia corporali. uel quaeretis
cum destruemini a Romanis frustra a me auxi
lium implorando.

39. nondum enim erat spiritus datus qz
nondum Jesus erat glorificatus. sz per resurrē
tionem, et ascensionem.

cap. 8

6. Jesus autem inclinans se deorsum digito
scribebat in terra. sz eorum peccata ut putat.

14 et si ego testimonium perhibeo de meip
so testimonium meum verum est. sz in se ipso
qz uis uos euertere nitamini: et in vestra reputatione
verum non sit. ut supra. cap. 5. numꝰ. 31.

15. ego non iudico quenq̃. supra cap. 5. m
medo dicit q̃ pater non iudicat quenq̃. sedom
ne iudicium dedit filio. intelligit tamen dominus hic
ita q̃ Christus non iudicat secundum exteriora rg
na, sicut illi faciebant, sed secundum cor. 1. reg. 16.
uel. q̃ non iudicat quenq̃ donec in secundo adven
tu manifestet mundo

19. neq̃ me scitis. sc̃z secundum deitatem. Si
me sciretis forsitan et patrem meum sciretis. 1.
utiq̃ ipsum cognosceretis.

20. Hec verba locutus est Jesus in gazophi
lacio. i. propegazophilacium. nemo eum appq̃
hendit, q̃ nondum uenerat hora eius. i. sue pas
sionis prędestinata.

21. ego uado. i. ad patrem uadam per mortem
et quęretis me. sc̃z ad interficiendum. uel postea
persequendo me in membris meis. quo ego uado. sc̃z
ad gloriam patris mei. uos nunq̃ potestis uenire. sc̃z
ad tantam gloriam. uel ut nunc estis dispositi ad gl
riam celestem minime peruenietis.

23. ego deorsum de hoc mundo. q̃ secundum
q̃ deus precedit mundum. et secundum q̃ homo mun
danas imperfectiones respuebat.

26. multa habeo de uobis loqui et iudicare. i.
multa possem loqui, et iudicare.

28. cum exaltaueritis filium hominis. sc̃z in
cruce

cruce. Tunc cognoscetis qz ego sum. sh deus
et ita multi conuersi sunt. Et centurio clamat ve
re filius dei erat iste.

33. semen Abrahe sumus. nemini seruiuimus
imo erant subiecti seruitute temporali. ut patet
supra. et Christus uoluit pro se soluere tributum
matth. 17. sed tamen non multe os redarguere de
seruitute temporali. sed de spirituali peccati.

41. nos fac[illegible] opera patris vestri. sh diaboli
ut patet ex litera sequenti. nos ex fornicatio
ne non sumus nati. i. ex idolatria.

44 ille homicida erat ab initio. sh primum
hominem inducendo ad malum.

cap. 9

3. neq; hic peccauit neq; parentes eius. q. d
non ex peccato proprio aut parentum illi contigit hec
egritas.

4. me oportet operari donec dies est. i. donec ssl
humanitatis mee durat super terram.

6. uade. sh ut mundaret ab omnib; per ciuitate
et ob mysterium. Lauat in natatoria siloe. i. ob-
uti mihi in mundum.

34 In peccatis tu[illegible] natus es et tu docesnos. et
eiecerunt eum foras. i. a societate aliorum hominū
quasi excōmunicauerunt.

39. et dixit ei Jesus in Judicium ego in hunc
mundum uenj. sh in iudicium discretionis credenti
um

hium a non credentibꝫ in primo aduentu, nam in //
secundo iudicabit ett

41. dixit eis Jesus si cęciessetis non haberetis
peccatum. contra hoc uidet esse, quod dicitur in
fra cap. 12. f. concorda tamen si cęciesseris. i.
non haberetis notitiam scripturarum. uel si cęcies
seris. i. non uideretis opera quę facio. infra autem
cap. 12. dicunt cęci. i. excęcati malitia cordis.

cap. 10.

16. alias oues habeo, quę non sunt ex hoc
ouili: sc̃z de synagoga Iudęorum, sed de populo
gentili.

18. Pono animam meam ut iterum sum-
am eam, & nemo tollit eam á me. i. nemo sine ego
resistente eam tolleret, siquidem uno uerbo poss-
em occissores prosternere.

22. facta sunt autem encęnia in Jerosoly
mis. i. festum dedicationis templi, encęnia ete
nim idem est, quod innouationes, ab eo quod est
in. et scenos. nouum.

30. ego & pater unum sumus. unum essentię
congruit, sumus personis accẽnsdat, ut dicit d. Aug.ns

34. nonne scriptum est in lege uestra (sc̃z psal
81) ego dixi dijestis. i. Judices et prophetę. uel dij
per participationem.

41. quia Joannes signum fecit nullum. gr. sc̃z si
gna

gna seruabant Christo tanq̃ principali operatori

cap. 11

.1. erat languens Lazarus ^ de castello marie et martha. 1. quae erat castellum uel oppidū // a Bethan a.

4. audiens autem Iesus dixit eis. sh̄ responde do per nuncium.

18. erat autem Bethania iuxta Ierusalem quasi stadijs quindecim. octo stadia faciunt unū milliare.

25. ego sum resurrectio sh̄ causaliter.

33. Iesus ergo infremuit spiritu. sh̄ contrahe monem, et peccatum, quę fuerunt causa mortis. turbauit semetipsum. non turbatione antecedente, sed subsequente rectum iudicium rationis

44. et statim prodijt ligatus institis. 1. fasciis funeris

48. si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. sh̄ tanq̃ in Christum dominum cui debet regimen, et regnum, quod ipsi de regno temporali accipientes timebant Romanos super se regnantes. et tollent locum nostrum. sh̄ ciuitatem et templum. et gentem. sh̄ capiendo.

50. expedit uobis ut unus moriat homo. 1. unus homo. uel unus moriat in quantum homo.

52. ut filios dei congregaret in unum, qui erant dispersi. filios dei non tunc aliter ex gratia sed

apti

32 aptitudine et ex gterna prędestinatione. dispersos prędicare per uarios ritus gentilium.

54. Jesus ergo abijt in Regionem iuxta desertum in ciuitatem. quę uocat ephrem. dicta etiã secundum quosdam ephron iuxta Iordanem.

55. proximum autem erat Pascha, et ascenderunt multi ut sanctificarent seipsos. i. prędicarent, gręce purificarent.

cap. 12

6. non qr de ęgenis pertinebat ad eum. i. de ęgenis iudęis minime curabat Sed habens in quibus abscondebat, quę Christo offerebant ad necessitates suorum discipulorum. quę tamen ille Iudas ad alios usus reseruabat.

7. Sine illam ut in diem sepulturę meę seruet illud. i. ut sic ungendo prędicet tempus sepulturę. in quo id facere ei non ita facile licebit. uel ut seruet quod illi superest ad sepulturam.

16. Hęc non agnouerunt discipuli eius primum. sed quando glorificatus est Iesus. sc. in corpore et anima post resurrectionem.

20. erant autem quidam gentiles ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. qr multi ex gentilibus conuertebant ad ritum Iudęorum.

23. Iesus autem Respondit Venit hora ut clarificet filius hominis. sc. in morte ex signis tunc factis, et in resurrectione, et in gentilium conuersione

ne.) 24. nisi granum frumenti cadens
in terram mortuum fuerit &c. q.d. Christus
riens in quantum homo meditum fidelium fructum
affert. "

27. nunc anima mea turbata est. et quid di
cam? q.d. orans secundum appetitum sensitiuū
exhac hora aqua in stat passio mea. Pater clarifica
me.

28. clarificaui. sc̄z in vita per miracula. et
iterum clarificabo. sc̄z in passione per signa diuini
tatis ostensa.

31. Nunc iudicium est mundi. sc̄z in passi
one dominj fuit iudicium discretionis fidelium ab
infidelibꝫ: in fine uero mundi erit iudicium conde
mnationis. nunc Princeps huius mundi ejci
et foras. i. diabolus qui peccatoribꝫ et mundanali
bus dominat, non habeat mundi dominium aut
principatum.

40. excecauit oculos eorum. et induravit
cor eorum. sc̄z subtrahendo lumen gratiæ quæ
mollit.

41. Hæc dixit Isaias quando vidit glori
am eius. sc̄z post verba capitis sexti. vidi dominum
sedentem super solium excelsum, ubi loquit de glo
ria, et exaltatione Christi domini.

44. qui credit in me non credit in me, sed in
eum qui misit me. i. sed etiam in eum qui misit
me; quia est fides patris et filij. 45.

45 et qui videt me videt eum qui misit me
quia scilicet pater et filius sunt unum in substantia.
47. non enim veni ut iudicem mundum, scilicet
in primo aduentu.

cap. 13.

.1. Ante diem festum Paschae. scilicet decima
quarta luna ad vesperam Paschae autem festus
erat. 15. lunae, ad quam tamen [redacted] pertinebat ves
pera diei praecedentis. et ideo alij euangelistae vocant pri
mum diem azimorum. Sciens Jesus quia venit ho
ra eius. non quidem fatalis. sed a patre praeordina
ta.
2. coena facta. non quidem totaliter, sed in
cepta vel coena facta scilicet coena legali agni.
4 Surgit a coena. secundum dicta expone scilicet
a coena incepta. vel a coena legali finita.
6. Venit ergo ad Symonem Petrum. scilicet vel
ultimo loco (ut dicit origenes) post alios discipulos
incipiens primo a minoribus. vel primo venit ad
Petrum, qui admirans ait domine tu mihi lauas
pedes etc.
10. qui lotus est non indiget nisi ut pedes la
uet. quia etiam illi, qui toto tempore loti sunt, pedes
de facili immunditiam et pulverem contrahunt
vel qui lotus. scilicet ut vos per baptismum meum.
12. Postquam ergo lauit pedes eorum. i. affectiones
leues, quae etiam in iustis manent.
14. et vos debetis alter alterius lauare pedes
.i. -

1. exhibere humanitatis. et humilitatis offi-
cia.

17. si feceritis ea beati eritis. i. sanefacien
do non alias.

21. cum Hæc dixisset Jesus (sb̄ quimarduc
cat mecum panem levabit contra me calcaneum
suum (alt) Turbatus est spiritu. sb̄ ex horror
passionis. et proditore Juda, non turbatus rec̄o
traria rationi, sed ei conformi. et ex parte appeti
tus, et parte sensitiua

26. ille est cui ego intinctum panem porre
xero. sb̄ opinatur, vel buccellam panis intinctā
quam Judas tingebat, seu occultebat proditio
nem sub dulcedine Apostolatꝰ: neq; illa fuit cō
munio eucharistiæ, antea enim illum c̄munica
verat in pane non intincto. et ideo statutum est
de consecratione. d. 2. ut fidelibꝰ promiscue in cō
munione non det panis intinctus seu corpus Chri
sti intinctum.

31. cum ergo exijsset (sb̄ Judas a cœna apostō
lorum finita cœna) dixit Jesus nunc clarificatꝰ
est filius hominis. i. paulo post, vel iam nunc in
ejus clarificari.

38. amen amen dico tibi non cantabit gal
lus. vide supra matth. 26. luc. 22. marc. 14.
et lib. 3. cap. 36. §. 18 / cap. 14

2. In domo patris mei mansiones multæ sūt
si quo minus dixissem vobis. i. si aliter esset. vel
in

In illa excelsa beatitudine esset aliquid defectuosū
uel minus abundans. " " "

3. Iterum ueniam & accipiam uos ad meip
sum. ex hoc bo colligebant quidam hȝ rethici q
ante aduentum domini ad iudicium animae iust
rum non fruunt ȝterna beatitudine. Sed hoc est con
tra Paulum ad Philip. 1. cupio dissolui et esse cum
Christo. et. 2 cor. 5. scimus quoniam si terrestris
domus &c. sensus ergo est iterum ueniam ad iu-
dicium finale in forma humana, et presentia corp
ralȝ, & assumam uos ad me shȝ quantum ad cor
pora, et quantum ad animas. Veniebam Christȝ
quotidie ad ecclesiam ad accipiendas animas ad
gloriam, sed non ita corporali presentia.

4. quo ego uado scitis shȝ ad patrem ȝ ego dixi
dixi uobis.

7. et a modo cognoscetis eum. (shȝ patrem)
ȝ a tempore passionis plenius exposuit illis scrip
turas ut habet luc. ultimo. et uidistis eum. shȝ
per fidem, uel quatenus meruistis in quo ipse est

12. qui credit in me, opera quae ego facio ipse
faciet. & maiora horum faciet. shȝ mundi conuer
sionem. uel quaedam miracula maiora quibusdam
miraculis Christi. quia ego ad patrem uado. ȝ. d
inde mittam uobis affluenter spiritum. et faciam ȝ
uos mirabilia.

13. et quodcunȝ petieritis in nomine meo hoc
faciam. shȝ in nomine Saluatoris, et ex consequen
ti.

bi, quod ad salutem animæ pertineat.

16. ego rogabo patrem, & alium paraclytū dabit uobis. sb spiritum sanctum, quem uocat alium demonstans eius personalem distinctionem a filio.

18. non relinquam uos orphanos veniam ad uos. sb post resurrectionem.

19. adhuc modicum et mundus me iam non uidet. i. post modicum tempus mundus me non uidebit. uos autem uidetis. i. uidebitis post resurrectionem. q̄ ego uiuo et uos uiuetis. q.d. iam noli timere mecum ut supra. c. 11. timebat Thomas

20. In illo die uos cognoscetis q̄ ego sum in patre. hoc ideo dicit q̄ post resurrectionem habiturus erat pleniorem notitiam de mysterio trinitatis et uos in me, et ego in uobis, non per unitatem essentiæ, sed per mutuam dilectionem.

cap. 15

1. ego sum uitis uera. i. perfecta diuinum fructum.

13. maiorem hac dilectionem nemo habet ut an. s. p. g. pro amicis suis. quatuor sunt ex charitate hoc ordine diligenda. sb deus, anima, proxima, anima proximi, corpus nostrum, et corpus proximi, maiorem ergo charitatem. sb ad proximum nemo habet q̄ etc.

15. omnia quæcunq; audiui a patre meo nota fecit

seu uobis. sḥ omnia quæ ad vestrum minus
rium perfecte explendum pertinent, et ad vestrâ
salutem sunt necessaria.

26. quem ego mittam uobis a patre spiritus
veritatis qui a patre procedit, et etam a filio
et ab utroq; mittit.

27. et uos ab initio mecum estis. non abini
tio uitæ Christi dumtaxat, sed ab initio suæ prædicatio
nis, quando incepit docere, et miracula facere etc.

cap. 16

2. absq; synagogis facient uos. sḥ tanq; ex
communicatos eicient, et uenit autem uos. ut omnis
qui interficit uos arbitretur obsequium se præsta
re deo. sḥ uel deo cœli sicut Iudæi, fideles Christi q;
sequentes; uel deo opinatiue, ut gentiles Ioui, aut
Saturno, cum sanctos occidebant.

10. de Iustitia uero (sḥ arguet Paracletus mun
dum) q; ad patrem uado. sḥ resurgens, et ascen
dens, in quo Christi iustitia declarata est. et iam
non uidebitis me. sḥ post ascensionem præsentia
corporali.

11. De Iudicio autem (sḥ arguet spiritus veri
tatis mundum) quia Princeps huius mundi iâ
tus mundum) quia Princeps huius mundi iâ
iudicatus est. i. diabolus condemnatq; tanq; idoli
natq;.

12. adhuc habeo multa uobis dicere sed nõ
potestis portare modo. sḥ propter uestram imperf
ectõ

fectionem, et earum rerum arduitatem.

13. cum autem venerit spiritus veritatis ille docebit vos omnem veritatem. scilicet vobis necessariam.

21. mulier cum parit tristitiam habet. i. ecclesia cum dolore de morte Christi domini concutit. vel collegium discipulorum domini, cum peperit. scilicet cum Christus resurrexit. ideo dicit natus est homo et non infans.

22. et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. scilicet vitam meam, vel potius iam tunc immortalem nemo tollet a vobis. vel gaudium futurum de aeterna beatitudine in gloria.

~~in nomine meo dabit vobis. scilicet si expederit accipere~~

23. In illo die non me rogabitis quicquam. q.d. spiritus sanctus ad vos missus, sic instruet vos, ut iam non egeatis interrogare me. ^ in nomine meo dabit vobis. scilicet si expederit accipere.

24. usque modo non petistis quicquam in nomine meo. quia apostoli ante resurrectionem domini non ita cognoverunt virtutem nominis Christi sicut postea: et ideo ignorabant, quod omnis eorum petitio esset exaudibilis in nomine Christi.

26. In illo die in nomine meo petetis. scilicet post resurrectionem. vel die foelicitatis aeternae. quasi orantibus et exaudientibus in coelo.

31. Respondit eis Iesus modo creditis? q.d. paucorum durabitis in hac fidei firmitate imminente mea passione. vel itane modo creditis. i. tam sero

33. Hæc locutus sum vobis ut in me pacẽ habeatis. i. mecum. vel in me confidite ego vici mundum. i. per victoriam. vel ego vici. et faciam vos victores.

cap. 17.

2. clarifica filium tuum, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. i. in omnes homines.

3. Hæc est vita ætterna ut cognoscant te solũ deum verum. non excludit spiritum sanctum in quo est eadem essentia.

4. opus consummavi, quod dedisti mihi. ꝙ iam imminebat illi passio, qua peracta infra. ca. 19 dicit consummatum est.

5. & nunc clarifica me Pater claritate quam habui. i. fac participem naturam mortalem, quam assumpti illius claritatis.

9. ego pro eis rogo. non pro mundo rogo. q.d. efficacia meę orationis, & passionis prodesse tantum electis, ꝙ reprobi mundani impedimentum apponant nec illis prosit.

11. & iam non sum in mundo. i. in proximo est ut a bullis per mortem dissiungar. Pater sancte serva eos ut sint unum, sicut & nos. Hj ut sint unum ipsi in charitate. sicut nos sumus unum in natura.

18. Sicut tu me misisti in mundum, et ego mis si eos in mundum. i. mittam.

19

19. et pro eis ego sanctifico meipsum. i. me
ipsum in sacrificium offero. ut sint ipsi sancti
ficati in ueritate. i. sancti. et deo accepti

cap. 18.

1. egressus est trans torrentem cedron. i. ce
drorum, quorum ubi erat multitudo. cedron enim
genitiui
casus est grecus, diae autem torrens qui inter ci
uitatem Ierusalem. et montem oliueti raptim
transit.

3. Iudas ergo cum egpisset cohortem. sb̄z mi
litum Romanoꝝ

28. adducunt Iesum a caypha in pretorium
.i. a domo caypha (~~uel adducunt ad caypham~~) in
domum Pylati ad quem pertinebat iudicium in eau
sa sanguinis. pretorium autem erat locus ubi iu
dicabant. uel adducunt Iesum ad caypham.
et ipsi non introierunt in pretorium. ne sb̄z
contaminarent ex ingressu in domum hominis
gentilis, qui non putabant se contaminari ex oc
cisione Christi.

• ~~31. nobis non licet interficere quēq̄. sive
non possent damnatū sententiam libenter contra
Christum iudicium recepissent~~

^ 31. nobis nō licet interficere quēq̄. si enim possent damnatis sententiam libenter cōtra Christū iudicium recepissent.

• 28. sed ut manducarent Pascha. nota q̄
sic Pascha non sumit pro agno paschali (quod dicit
grece non recte intelligentes) q̄ illum iam manducauerant die precedenti, sed sumit q̄ Pascha pro

Pa-

Panib9 azimis, quibus uescebant per septem dies continuos, neq erat licitum illos comedere nisi personis mundis.

32. ut sermo Jesu impleret quem dixit. sc. matth. 20. q esset tradendus gentib9 a principi b9 sacerdotum etc.

33. Tu es Rex Judeorum? q. d. est uerum id quod tibi imponitur sc. q dicis te esse regem Iudeorum.

36. Regnum meum non est de hoc mundo non negat se omnium Regem, sed dicit se non quęrere temporalem dominationem, neq ab hominib9 accepisse regnum; quod explicat cum addit regnum meum non est hinc.

cap 19

11. Non haberes potestatem ullam in me nisi tibi datum esset desuper. i. a Principib9 Romanorum uel a deo permittente.

13. Pilatus sedit pro Tribunali in loco qui dicit lithostrotos. grece. i. lapidum stratura. sicut et nunc in introitu magnarum domorum sut attria similib9 lapidibus strata. quę uulgo dicim9 enlosados.

31. quoniam parasceue erat. i. dies ueneris in cuius Vespere incipiebat festiuitas sabbathi quę apud hebreos erat maxima omnium festiuitatu

et tunc duplicabat propter octauam Pascha occurrentem. ut non remanerent corpora Sabbatho. q̃ sc̃ erat indecens in tam grandi so lemnitate. Rogauerunt Pilatum ut frange rent eorum crura. sc̃ ut citius morerent. et ad hoc ut non possent euadere depositi de patibulis.

32. Venerunt ergo milites. sc̃ duo. hinc inde. alter alterius latronis frangens crura. alias ad Christum peruenissent prius q̃ ad secundum latronem erat enim dominus in medio eorum

36. os non comminuetis ex eo. i. ex agno pas chali. qui fuit figura Christi domini.

38. Posthæc autem rogauit Pilatum Joseph ab Arimathea. hæc est ciuitas quæ. 1. reg. 1. dici t Ramatha; de qua etiam fuit oriundus samuel

39. venit et nicodemus ferens mixturam myrrhæ et aloes. aloes forte est quod vulgo di cimus a Zibar. qui uenerat ad Iesum nocte pri mum. i. primaniter.

41. erat autem in loco ubi crucifixus est hor tus. i. prope locum.

42. ibi ergo propter parasceuem Iudæorum q̃ iuxta erat monumentum posuerunt Iesum, q̃ sc̃ propter festiuitatem Sabbathi imminentem, non poterant corpus longius asportare ~

~ cap. 20 ~

1. Vna autem sabbathi. i. prima die post sab ba-

bathum) 10. abierunt ergo discipuli iterū
ad semetipsos. sb̄ ob metum Iudeorum congrega
ti sunt in locum, ubi prius latitabant.

17. Noli me tangere. nolebat enim tange
re. nondum enim ascendi ad patrem meum
Augustinus exponit. q̄ nondum credis ex corde tuo
~~eadus~~ me ascendisse ad q̄ualitatem patris mei.
uel ut exponit Chrisostomus Christus dominus ap
paruit maria in uerissimi corpore ei, quem habe
bat ante resurrectionem (ut eius ueritas proba
ret) et non in illa claritate, quā est propria cor
poris gloriosi; et ideo maria credebat eum resurge
re ad uitam cōmunem. et uolebat eum tangere
pedibus obuoluta. nondum enim ascendi ad
patrem meum. i. iam non uiuo cōmuni uita q̄
uis apud uos per dies quadraginta manens ascen
dam ad patrem meum.

cap.

3. Dicit ei Symon Petrus. Symon uocabat prius. Deinde a Christo dominio dictus est Petrus

5. Nunquid pulmentarium habetis puerj?

1. filioli ecclesiæ sic. gen. 41. 12. et Zachar 2. 4. obsonium habetis.

8. non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis. sic passibus sexaginta; cubitus enim sesquipes. passus pedes quinq.

9. Viderunt prunas positas et piscem superpositum, et panem. omnia hæc sunt ubi diuina uirtute allata ad firmandos discipulos in fide.

15. dicit ei. (sic Petro Christus dominus) Pasce agnos meos. bis dicit agnos, et semel oues. q̃ sũt tres ordines seu status pascendorum in ecclesia sc̃z incipientium, proficientium, et perfectorum: et duo priores dicunt agni. et dicit ter Pasce q̃ Prælati debent pascere uerbo, exemplo, et etiam ut possunt subsidio temporali.

18 Cum autem senueris (sic o Petre dicit dominus) extendes manus tuas. sc̃z in cruce moriens. et alius cinget te. sc̃z funibus. et ducet te quo tu non uis. sc̃z secundum appetitum sensitiuũ.

22. Sic eum uolo manere donec Veniam. i. non moriar morte martyrij. et uulenta sicut tu, donec ego ueniam ad eius mortem, ut habet in legenda sãcti Joannis. non donec Veniam ad iudicium finale, qui

quidam interpretati sunt. et Augustinus improbat.

24. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his. Sic ego Joannes.

25. Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, neque ipsum arbitror mundum capere posse, eos qui scribendi sunt libri. Hæc per hyperbolem dicta accipienda sunt

In

ACTA APOSTOLORUM

Sequitur Historia Apostolorum. narrantur
quidem et alia, sed precipue, que per Apostolos, et
maxime, per Paulum gesta sunt.
Huius autem libri auctor Lucas est medicus Anti-
chenus. et euangelista dominj.

1. Primum quidem. i. primo. Sermonem fe
ci de omnibus q. c. I. f. et docere. sc̃z in euan
gelio, quem scripsit.

6. Domine si in tempore hoc restitues reg
num Israel. i. Israel, quod erat in potestate
Romanorum, et discipuli arbitrabant Christum
dominum temporaliter regnaturum: unde filijs Ze
bedei dexteram, et sinistram petebant, et ideo tam
q̃s stulte interrogantibus. Respondet eis, non est ves
trum nosse tempora uel momenta etc̃.

11. Sic Veniet quemadmodum uidistis eum as
cendentem in coelum. sc̃z in forma humanitatis
gloriosa ad iudicandum.

12. qui est iuxta Ierusalem (sc̃z mansionis
ti) Sabbathi habens iter. i. per mille passus dis
tans a Ierusalem, q̃ per tantumdem spacium pote
rant Iudei in sabbatho ambulare, et a ciuitate eꝫ
gari sine sabbathi transgressione, q̃ illud magis p
terat dici deambulatus recreationis, q̃ laboriosa itine
re

neratio) 14 Hi omnes erant cum mulierib9 et
maria matre Iesu et fratribus eius. i. alijs de
cognatione Iesu.

18. et hic quidem (scilicet Iudas Iscariotes) Pos
sedit agrum. i. possidere fecit de mercede iniq
uitatis. i. iniquæ uenditionis domini. et diffusa
sunt uiscera eius. i. effusa cadente misero Iuda
de patibulo.

26. et dederunt sortes eis. sorte nominibus
in carta scriptis, ut nunc fieri consueuit. et cecidit
sors super Matthiam. Dionisius Areopagita do
num quoddam esse existimat, sed quale illud sit non
explicat

cap. 2.

5. Iudæi uiri religiosi ex omni natione
scilicet de illis qui ducti fuerant captiui a Rege chalde
orum, et ob amorem filiorum, et rerum, quas in
illis partib9 acquisierant noluerunt uti licentia re
deundi transferendo domicilia in Iudæam. et
similiter captiuati, et uenditi per Antiochum, qui
quandoque religionis causa ueniebant in Hierusa
lem, nam qui captiuati sunt per Salmanassarem
Regem Assyriorum, ut dictum est Oseæ. 1. non redie
+ runt in Iudæam. ~~[illegible]~~:
uel illud Viri religiosi coniunge non cum ly Iudæi
sed cum ly ex omni natione. quia ut supra dicebam9
ex omni natione conuertebant multi ad iudaismum
11. Proselyti quoque. i. Recenter ad iudaismum

cō

conuersi / 38. poenitentiam agite et bap
tizet unusquisq; vestrum in nomine Iesu=
Xristi. i. in virtute ipsius baptismo cõmunicata
vel q̃ talis fuit forma baptismi in primitiua eccles-
sia, ut nomen Christi quod fuerat ex ostium ama
bile redderet: pq tergũ q̃ in nomine Christi immu
ersa trinitas significat enim unctum, inquo im
portat pater ungens, filius unctus, et ipsa unctio
que est spiritus sanctus.

40. Saluamini a generatione ista prava, i.
Iudaica, que pro maiori parte mansit in obstinatio
ne infidelitatis.

42. erant autem perseuerantes in doc=
trina apostolorum et communicatione fractionis panis. sb eucharistie, q̃
quotidie cõmunicabant. et in cõmunicatione
panis, q̃ omnia cõmunia habebant.

43. fiebat autem omni anime timor. sb
predicationem Petri, et prodigia que fiebant per
apostolos.

47. Dominus autem augebat qui salui fie
rent in idipsum. i. in doctrinam, et cõmuni=
onem apostolorum.

cap. 3.

16. In hoc quem uidetis et nostis. sb
sanum, et incolumem; confirmauit. sb in sanita
te. Nomen eius. i. inuocatione nominis Christi.

17. Scio q̃ per ignorantiam fecistis sicut et

Prin

Principes vestri . i. nos scilicet sicut principes vestri . sic occidistis . sicut et illi Christum dominum cum differentia tamen ignorantia; quilli cognoscere esse Christum in lege promissum; ut colligitur matth. 21. et 27

22. Moyses dixit quoniam prophetam suscitabit vobis dominus deus vester de fratribus vestris tanq̃ me ipsum audietis. et multo magis, qui erat data nova testamenti (et cum dictum sit auctoritate) sicut et ego vobis.

cap. 4

1. Loquentibus autem illis ad populum supuenerunt Saducei. isti ideo specialiter exprimuntur, qui negabant resurrectionem mortuorum futuram; ut infra cap. 23.

3. et posuerunt eos in custodiam. i. in carcere

22. annorum enim erat amplius quadraginta Sorte in quo factum fuerat signum illud sanitatis. q. d. omnibus perlongam eius qui tatem erat notum, q; fuisset perlongum tempus claudus. et ipsius etiam confessio erat efficax. ||

27. conuenerunt enim in Ciuitate ista ad sanctum puerum sanctum tuum Iesum, quem unxisti. i. adversus ~~sanctum~~ tuum sanctissimum puerum et innocentem filium.

28. facere quæ manus tua. et consilium tuum decreuerunt fieri. q. d. ad exequendum quæ tu

de

decreuisti conuenerunt maligni. traditus est enim Christus dominus á Patre æterno á seipso, et a Iudæis, differencer tamen. et secundum passionem dicit opus dei et Iudæorum, ut ponderet Magister sententiarum.

cap. 5.

2. et fraudauit de precio agri consciaux ore sua. sb3 fraudauit cõmunitatem (erant enim omnia cõmunia) retinendo sibi de precio.

4. nonne manens tibi manebat. sb3 anteqũ uenderes in cõmunitate stabat uenire. et uenundatum in tua erat potestate. i. tuæ uenditum potuisses in quoslibet usus ad libitum conuertere et precium consumere.

5. audiens autem Ananias hæc uerba expirauit. sb3 a deo percussus, Leges enim nouiter conditæ sunt cum magno rigore obseruandæ, ut patet contra Nadab. et Abiu Leuit. 10. et contra dl ligentes ligna num. 15.

13. cæterorum autem nemo audebat se coniungere illis. sb3 licte uidentes poenam Ananiæ et Saphiræ a deo inflictam.

17. quæ est hæresis Saduceorum. Si negabãt resurrectionem mortuorum, spiritum, et angelum ut patet infra. cap. 23. Repletis sunt zelo i. inuidiæ, et ira

28. præcipiendo præcepimus uobis ne doceretis

in

In nomine ihu. et multis inducere super nos sá
guinem hominis istius. q. d. non solum ei tis in o
bedientes, sed et nobis homicidij crimen imponitis
31. Hunc deus exaltauit ad dandam poeni
tentiam israel. i. virtutem. et tempus poenitê
tiæ.
36. ante hos errindies exstitit Theodas di
cens se esse aliquem magnum. sb̄z prophetam
qui tamen reductus Josephus magicis artib9 decepit
multos de Jerusalem. et multis facultatib9 de Je
rusalem sublatis duxit eos ad ryppas Jordanis di
cens se pr̄bituru transitum per arentem alue
um. qui occisus est. sb̄z per milites ad hoc missos
a fade Pr̄side syrie
37. Post hunc exhibet Judas galileus in die
bus professionis. sb̄z tempore. qū singuli de Jud
a ibant in ciuitatem suam ut profiterent se esse
subditos Romanorum, ut habet luc. 2.
40. et conuocatis Apostolis eçsis denuncia
uerunt. ne loquerent in nomine Jesu. eçsis
.i. prius flagellatis.

cap. 6.

1 crescente numero discipulorum facta
est murmur grecorum aduersus hebr̄os. q. ubi
est multitudo non desunt discoli. et discordie.
grecorum. utriq; erant iudei. sed hi nati in græca

ex

ex ibi dispersis Iudęis per Antiochum. eoq despicerent in ministerio quotidiano viduę eorum. sb; qr uel tanq̃ rudes non admittebant ad ministrandum multitudini. uel qr eis minus necessarijs ministrabant.

6. orantes imposuerunt eis manus. sb apostoli illos sic assumptos ordinantes in diaconos. Unde et nunc diaconi ordinant per manuum impositionem.

9. Surrexerunt autem quidam de synagoga quae appellat libertinorum. a regione sic nominant etc. Nomina sunt regionum Iudeę propinquarum.

cap. 7

2. Dixit autem Princeps sacerdotum deus gloria apparuit Patri nostro Abrahę cum esset in messopotamia. i. intrasset terminos messopotamiae Regionis. Priusq̃ moraret in Charan. sb; cum patre suo. sed quomodo hic numero. 3. dicit exi de terra tua, cum jam exijsset de chaldea quę est distincta regio a messopotamia. quidã dicunt. q, nondum exierat mente, quamuis exijsset corpore; qr statuerat illuc redire. hoc tamen uidet a ueritate alienum. ac proinde. Dr. q, illud exire est magis se elongare, et id etiam significat littera hebraica genes. 12. ubi enim nostra translatio ha

habet egredere de terra tua in hebreo habet ua
de tibi de terra tua. q.d. pro tua utilitate uade lo
gius.

5. et non dedit illi hereditatem in ea. q.
sibi habitauit in terra Chanaam tanquam aduena et
peregrinus: q. si gen. 21. legit emisse agrum ab e
phron Hetheo. illud non fuit ad manendum ibi, uel
colendum illum, sed pro sepultura Sare.

6. et seruituti eos subiicient annis 400. isti
anni sunt incipiendi a natiuitate Isaac, usque ad ex
itum filiorum Israel de egypto. uel dic ut hoc
ut habes in Antiedimenis fusius. lib. 2. c. 11. §. 1

8. et dedit illis testamentum circuncisionis
.i. pactum.

13. et in secundo cognitus est Joseph. i. in se
cunda missione.

14. mittens autem Joseph accersiuit Jacob
patrem suum et omnem cognationem in ani
mabus septuaginta quinque. id secundum 70. uj
de gen. 46

16. et translati sunt in Sichem. pro translatus
sub Joseph. uel etiam translati eius fratres mortui
in egypto ut dicit Josephus de ant. lib. 2. cap. 3.
et positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham
precio argenti a filijs Hemor filij Sichem. quidam
dicunt Stephanum intentum (uefit) in aliud pro

Jacob

Iacob dixisse Abraham et pro patris Sichen filijs Sichen. Lucam uero fideliter, quod ille dixerat retulisse; neque id dicunt repugnat Stephani spiritui et sapientiae qua plenus erat accidit enim interdum sapientissimis, et sanctissimis. vide gen. 33. quo quod attinet ad uocem filij graece est τοῦ σιχ-
tu Sichem
εμ. quod potest intelligi patris Sichem: uel illi Hemor fuit etiam Sichem pater. et hoc tamen habes expressius alibi: vide Lyranum et glossam hic
Lib. 3. cap. 28 / § . 7
est enim difficilis locus.

29. Fugit autem Moyses et factus est aduena in terra Madian. i. Ethyopia. ubi generauit filios duos scilicet gersam. et Heliezer de Sephora uxore sua exo. 2.

33. dixit autem illi dominus solue calceamentum pedum tuorum. haec erat hebreorum ceremonia cum in sancta loca intrabant: et Sancti am nunc obseruant sarraceni ingrediunt enim pedibus discalciatis loca suae religionis cultui dedicata.

42. conuertit se autem deus. scilicet ad iram. et tradidit eos seruire militiae coeli. i. astris idolatrando et daemonibus inseruiendo. conuertit se deus. graece. auersus est deus ob eorum malitiam.

4. et suscepistis sydus dei uestri Rempham
idest

33 dyt Luciferum seu stellam matutinam, que
obsui splendorem, á pluribus adorabatur.
45 quod et indicxerunt patres nostri:
suscipiencs cum Iesu possessionem gentium
quas expulit deus a facie patrum nostro
rum, iesp in diebus David. sb qui transtul
it arcam domini in Jerusalem uolens gdificare
templum, ut habet 2. reg. 7.
56. ecce uideo coelos apertos et filiumho
minis stantem a dextris virtutis dej. g. d.
paratum mihi succurrere, qui alias sedet a
dextris uirtutis patris

^ 57 B. et testes depo
suerunt uestimenta
sua. sb testes falsi:
qui lapidabant eum
iuxta legem dicentê
prima manus testi
um lapidabit eum,
ett.

cap. 8.

2. curauerunt autem Stephanum uiri
timorati. i. decenter sepelierunt.
9. Vir autem quidam nomine Symon
qui ante fuerat in ciuitate magus. cõmu-
niter dicit a doctoribus, q conuersus ethius fuit fic
ta. Unde multum resistebat postea Petro et
Paulo prædicantibus Romæ; immo obtulit pre
cium pro potestate dandi spiritum sanctum, a qõ
dictum est Symonia crimen.
16. non enim in quenq; illorum ueniebat
sb ffus sanctus signo uisibili: ueniebat enim
per gratiam interius, sicut per Baptismum. Sed
baptizati tantum erant in nomine Iesu. nõ

ex

excludit alias diuinas personas sed apparen
tiam uisibilem spiritus sancti. ^

27 et ecce vir ethyops eunuchus potens
candacis Reginæ etc. ex hoc q dixit vir colli
git lyranus q non erat eunuchus abscissione
genitalium, sed castitate secundum dicta Mat
th. 19. Venerat adorare in Jerusalem. q
faciebant multi ex gentilibus: uel forte erat ad
Iudaismum conuersus, ideo q legebat Isaiam

^ 26. Angelus autē domini locutus est ad Philippum dicēs surge et uade cō tra meridianum. q Ethyopia est uersus austrum respectu Ierusalem.

cap. 9

12. et uidit. sz in reuelatione domini) Vi
rum Ananiam nomine etc "

17. et abijt Ananias et imponens ei manus
non eo modo quo apostoli dabant spiritum sanc
tum, sed per modum curationum; sicut et beatus
Laurentius ponebat manus super oculos cecorum,
sanans eos. ut uideas et implearis spiritu sanc
to. sz per augmentum gratiæ in baptismo

29. loquebatur quoque gentibus et disputa
bat cum grecis. greci dicuntur Iudei, qui inter
grecos in dispersione sunt nati.

30. q cum cognouissent fratres deduxe
runt (sz eum) Tarsum. sz per nauim est
autem Tarsus Ciuitas Ciliciæ.

32. factum est autem ut Petrus dum tran
siret uniuersos. sz fideles in diuersis partibus
ex

existentes. tanquam bonus pastor eos visitans.

34. et ait Petrus Aenea surge et sterne ti
bi. q. d. iam nunc per te ipsum poteris lectum
tibi sternere sine alterius adminiculo, quia es iam
omnino sanitati restitutus.

36. In Ioppe autem fuit quaedam discipu
nomine Tabitha, quae interpretata (scilicet
graece) dicitur Dorcas. in eo enim graeco idiomate
scripsit Lucas. Latine vero utrunque nomen scilicet
Tabitha hebraicum et Dorcas graecum significat
idem, quod capra, vel damula.

42. dans autem illi manum erexit eam, et
cum vocasset sanctos. scilicet discipulos, vel fideles
aut ad fidem vocatos.

cap. 10

1. Vir erat nomine Cornelius centurio co
hortis quae dicitur italica. scilicet qui praeerat centum
militibus italicis ex magis nobilibus et a Romanis
ad custodiam terrae deputatis

10. et cum surrexisset voluit gustare para
tibus autem illis. scilicet socijs et ministris

37 Incipiens enim a galilea post baptismum — Iesum a nazareth etc.
quem praedicavit Ioannes, quia inde coepit praedi
care. ut patet luc. 4. nec ante Ioannis baptismum
legitur saltem publice praedicasse.

44. adhuc loquente Petro cecidit spiritus sanc
tus. scilicet signo aliquo ~~sensibus~~ sensibili 45

44. et obstupuerunt ex circumcisione
fideles. i. Iudei ad fidem conuersi.
46. Tunc Respondit Petrus. sb illis qui cū
eo uenerant admirantib9.

cap. 11.

15. cecidit spiritus sanctus in eos, sicut in nos
in initio. sb cecidit in gentiles ôs, non tamē // signo sensibj
cum ea plenitudine gra in Apostolos. //
26. ut aut cognominarent primum Anā
ochie discipuli Christianj. sb iam ibi inua
lescente eorum multitudine; sicut Platonicj
ducebant a Platone antea enim dicebant dis
cipulj
28 significabat per spiritum famem ma
gnam futuram, q̄ facta est sub Claudio
i. tempore claudij Imperatoris.
30. quod et fecerunt mittentes ad seniores
per manus Barnabe et Saulj. sb de facul
tib9 suis. uel cōmunitatis ad seniores qui cu
ram aliorum gerebant.

cap. 12

4. Volens post pascha producere cum
populo. i. exponere morti ad uoluntatem
pplj.
7. et ceciderunt cathene de manib9 ei9
sb diuina uirtute.

B.

B. dixit autem angelus ad Petrum Præ
cingere. sb3 aptando vestimenta ad fregam.
et calceate caligas tuas. gręce sandalia.

10. Transeuntes autem primam et secun
dam custodiam. sb3 militum. qui vel somno
erant oppressi: vel vigilantes accrisia capti. si
cut 4. reg 6. dicit de militib9 qui in Lebanet ca
pere Heliseum.

12 considerans q3 venit ad domum Maria
matris Joannis qui cognominatus ē Marcus
sic et de quo infra cap. 13 et 15. alius ab evan
gelista ut dicunt quidam vide marci. 1.

17. nunciate Jacobo et fratribus hęc. sb3 Jac
obo iusto filio Alphei nam alteriam decollatus er-
at. et fratrib9 ut sb3 gratias de ago rent q.d. Pe
trus quoniam exaudita est eorum oratio quam
sine intermissione fecerunt pro me ad dominū,

20. eoq; alerent regiones eorum ab illo. sb3
ab Herode.

22. Populus autem acclamabat. i. adula
bat. dei vox es. sb3 dicens illam ĥ esse dei eloquen
tiam, et non puri hominis.

Herodis,

23 confestim autem percussit eum angel9
domini eo q; non dedisset honorem deo. sb3 re
cognoscens suam fragilitatem; sed potius sibi ar
rogaret divinum honorem.

25. Barnabas autem et Saulus Reuerti

sunt

sunt ab Jerosolymis expleto ministerio, as
sumpto Joanne sb̃ profecti uenerant Jerusa
lem ut habetur in fine capitis precedentis. ¶

cap. 13.

1. & manahen qui erat Herodis te
trarche collactaneus. i. de eodem lacte nu
tritus.

3. Tunc ieiunantes & orantes imponen
tesq; eis manus. sb̃ aliqui qui in Antiochia e
rant ab apostolis ordinati episcopi. nam manuum
impositio est munus episcoporum, eoq; sunt suc
cessores apostolorum. 21. d. e cap. in nouo

5. & cum uenissent Salaminam. Hec est ci
uitas Cypri dicta postea Constantia est autem ad
orientem. Paphus uero ad occidentem

6. Inuenerunt pseudoprophetam Judeum
cui nomen erat Barieu. grece elimas. uterq;
enim nomine uocabat. Barieu autem sonat
filius Jesu. elimas uero interpretat de imei
sura, uel census; sic etenim faciebat se uocari
ut crederet de nuncius. Significat etiam eli
mas grece idem. quod latine magus uel impos
tor

Barieu. uel Bar iesu,

14. illi uero transeuntes Pergen Venerunt
Antiochiam Pisidie. ad differentiam predicte
Antiochie in primequa Suius capitis. edificate. et de
nominate ab Antiocho magno. & ingressi syn
agogam die sabbathorum sederunt. sb̃ ad audi
endi

dos Iudęos in synagoga legentes. et legentes.

15. Post lectionem autem legis et prophe
tarum miserunt Principes synagogę ad eos.
ett. vnde constat q̄ non se ingesserunt ad prędi
candum, sed rogati fecerunt.

20/ quasi post 450 annos. q̄ ut supra diximus
+ a natiuitate Isaac usq; ad exitum de egypto in
tercesserunt 400 anni. deinde 40 quibus pe
regrinati sunt in deserto. et deinde decem an
ni, quibus Iosue expugnauit illas gentes prędic
tas ante diuisionem terre. ut dicit Iosue. 11. q
multo tempore pugnauit Iosue ettę uel quasi po
st 450. ut habet grece. et post hęc annis circiter
quadringentis et quinquaginta dedit iudices ett
ubi sensus potest esse, tandiu iudices duxisse.

27. qui enim habitabant Ierusalem. i. vulga
res de populo. et Principes eius. i. maiores de
Ierusalem. ignorantes sicut et uoces prophe
tarum. quanq; utriq; ignorantes cum differenti
tamen ignorantia ut supradiximus. iudicantes
sh eum morte dignum. Impleuerunt. sh prophe
tias de morte ipsius.

sh̄ quę de
Chr̄o dn̄o e
rant/ ,

50 Iudęi autem conuocauerunt religiosas
mulieres. sh̄ quę legis religionem obseruabant
siue de gentilibus religionem obseruare incipien
tibus, siue fideles quas sustentabant Apostolis Iesus
facultatibus, Eas et primates ciuitatis cōmouerunt

ut

ut etiamsi alias ministrarent apostolis contra illos fierent, et necessaria ipsis minime ministrarent.

cap. 14

1. Factum est autem iconij ut simul introirent synagogam Iudeorum. sc. Paulus et Barnabas.

15. qui in preteritis generationibus. sc. ante publicationem evangelij. dimisit omnes gentes ingredi uias suas. i. agere secundum libertatem arbitrij, quia non dedit eis legem restringentem, et prophetas, sicut dedit Iudaeis.

22. et cum constituissent illis per singulas ecclesias Presbiteros. i. sacerdotes. et omnes alios ministros ecclesijs necessarios.

cap. 15.

10. nunc ergo quid tentatis deum imponere iugum super ceruices discipulorum. hoc dicit propter multitudinem ceremonialium. et austeritatem iudicialium.

~~14. Primum deus uisitauit sumere ex gentibus populum nomini suo. primum i. a principio~~ / ordine

13. et Postquam tacuerunt Respondit Iacobus. qui erat episcopus Ierosolimitanus, et ideo licet Petrus esset principalis inter Apostolos, tamen detulit ei in sua

sua diocesi. Vt determinationem dubij proferret dicens. Viri fratres, non carne. sed fide.^

19. ego iudico non inquietari eos. qui conuertunt ex gentibus ad deum. g. d. non q̃ seruent omnia legalia aut circumcidant, sed scribere ad eos propter societatem eorum cum Iudeis conseruandam ~~ut abstineant~~. " " " "

20. ut abstineant a contaminationibus simulacrorum. i. comestione de idolothitis. q̃ hoc facile possent Iudei imaginari. q̃ gentiles ad idolatriam vellent reuerti. si cõmederent de sacrificatis idolis. et fornicatione. Sanc fuit necessarium specialiter exprimendo prohibere. q̃ cõmuniter existimabant gentiles licitam esse. et a suffocatis et sanguine. Sunt enim cibum conuerti de Iudaismo abhorrebant. et ideo licet esset cibus iam licitus, tamen ob amicabilem conuictationem scriptum fuit gentilibus, ut a talibus abstinerent. Sicut etiam tibi ofte contingeret ut abstineas a cibo. quem scis esse abominabilem socio tuo procedente autem tempore euangelica doctrina cessante causa cessant effectus: et sic dixit Saluator Matth. 15. q̃ nihil quod intrat per os coinquinat hominem. et. 1. ad Timoth. 4. q̃ nihil est reiciendum, quod cum gratiarum actione recipitur.

Suffocatum autem et morticinium, de quo Ezechi. 4. dicit. omne morticinium. et captum a bestia tam

de

^ 14. Primum deus visitauit sumere ex gentibus populum nomini suo. primum. idest, a principio.

et Leuit. 22

de auibus. ꝙ de pecoribus sacerdotes nõ comedant

21. Moyses enim a temporibus antiquis habet. i. scriptura moysis. illo enim tempore euangelio nondum publicato poterant Iudei ꝺ seruare legalia, sicut frequenter dicente di cimus in epistolis Pauli.

22. Visum est enim spiritui sancto et nobis nichil uobis imponere ꝙ hec necessaria ꝺ nisi ad uitandum cum Iudeis in ecclesia primitiua.

40. Paulus uero electo sila profectus est traditus gratie dei a fratribus. i. cõmendatus gratie dei.

41. Perambulabat autem syriam et cilliciam confirmans ecclesias precipiens custodire precepta Apostolorum et seniorum. ꝺ supradicta ad amicitiam conseruandam.

cap. 16

3. Hunc uoluit Paulus secum Profici. ꝺ Timotheum. et assumens circumcidit eum. ꝺ ne scandalizaret Iudeos ducens secum. Sciebat enim eum circumcisum a matre Iudea licet esset ex patre gentili. nec ista circumcisio fuit falsa ut dicit Hieronimus, sed uera ut asserit Augustinus; q illo tempore nati de Iudaismo et conuerti ad Christum poterant licite legalia ꝺ ser

seruare, proles autem sequit uentrem. et gr̃a
ior est certitudo de matre, q̃ de patre. ideo q̃uis
pater eius esset gentilis, q̃ mater erat Iudæa re
putabat potius Iudæus. Sciebant enim Omnes
q̃ pater eius erat gentilis. q. d. simpliciter erat
rotum, q̃ pater non permiserat eum circuncidi.
Titum autem, qui utroq̃ parente erat gentilis nõ
permisit circuncidi. ut habet ad galat. 2.

10. Vt autem uisum uidit statim quæsiuimꝰ
profici in macedoniam. Socians lucas no
mine suo. et eorum, qui cum illo erant comitantes
Paulum Troadem. quę et Antigonia. ciuitas mari
tima. putant uero quidam Sic̃ primo lucam adiũ
xisse se Pauli peregrinationis comitem.

12. et inde Philipos. quæ est prima partis
macedoniæ ciuitas colonia. i. ab aliunde ubi
ductis habitata: Romanorum esse infra indicat.
eramus autem diebus aliquot hac in urbe con
sistentes. (alias conferentes) id est cõmorantes.

14. et mulier quædam nomine lydia pur
puraria. i. purpuræ uenditrix.

16 factum est autem obuiare nobis puellam
quandam habentem spiritum Phytonem. gr̃
æ Phytonis. i. Apollinis: sic dicti a Phytone na
one interfecto. uel q̃ Responsa diuinationis daret

37

37 cassos non publice indemnatos ho-
mines Romanos miserunt in carcerem
.i. sine culpa in carceratos, uel non iudicatos et
per sententiam damnatos. Syriace. Innocentes
~~37 et nunc occultenos eiciunt .i. educant~~ Romanos
~~37 Romanos~~ . q.d. quibus magis
debet deferri q3 alijs. eo q Romani haberent de
minium orbis. q autem Paulus esset ciuis Roma
nus habet infra. cap. 22. e.

^ 37. et nunc occul te nos eijciant. id est educant

of ordina

cap. 17.

17 disputabat ergo in synagoga cum Iu
deis. et colentibus. sb gentilibus colentibus deos
uel colentibus .i. gentilibus ad iudaismum conuer
sis. uel colentibus deum.

19 et apprehensum eum (sb Paulum) ad A-
reopagum duxerunt. Vicus seu curia erat ne
procul a martis templo vnde et nomen habuit
Iudices, qui Areopagitæ dicebantur.

cap. 18

2. Posthæc uenit Corinthum et inueniens
quendam Iudæum nomine Aquilam Ponti-
cum genere. et in Christum credens simul cum
Priscilla uxore sua. ut ex infra dictis patet. eo q
præcepisset Claudius discedere omnes Iudæos a
Roma. Ratio huius imperialis edicti in scholastica
his

Iudæa diu ea fuisse, q̃ Iudæi habitantes Rõ
mæ contraxerant amicitiam cum Agrippina u
xore Claudij et faciebant eam Iudaizare.
et accessit ad eos (sc̃z Paulus) tum q̃ erant
catholici, tum q̃ eiusdem artis scenefactoriæ. i. fa
bricandi tabernacula, tũc tentoria ex lignis
et pellibꝫ. Paulus enim sacarte sc et eos, quicum
ipso erant sustentabat. negrauaret audientes: et
ut per hoc repellerent pseudo Apostoli propter qu
estum prædicantes.

17 Apprehendentes autem omnes Sosthe
nem Principem Synagogæ percutiebant. sc̃z
ministri proconsulis Principem Synagogæ inde
ficiendo exequendo mandatum gallionis.

18. qui sibi totonderat in cenchris caput ha
bebat enim votum. Hoc quidam de Paulo, alij
de Aquila exponunt. Totonderat autem finito
sc̃z tempore Nazareatus; Cenchris portus est Co
rinthi.

22. et descendens Cæsaream ascendit. Cappa
dociæ secundum quosdam; ego aliam ēc existimo
Epheso propinquiorem, aut potius Palæstinæ. Un
de ascendit in ecclesiam. sc̃z Hierosolimæ. et des
cendit Antiochiam. sc̃z Pisidiæ, aut potius Syriæ
quò venit ex Hierusalem. deinde in galatiam sci
ens tantum baptisma Ioannis; sed Aquila et Prisci
la qui remanserant Ephesi, hanc imperfectionem
suppleuerunt. ex quo patet id, quod diximus in

pun

principio capitis. sb illos fuisse Christianos. A
pollo autem baptizabat baptismo Joannis.

cap. 19

9. cum autem non crederent segregauit
(sb Paulo) abeis discipulos, quotidie disputãs
in schola tyráni cuiusdam. i. in edificio uel
gymnasio in quo docebat etiam quidam Tyran-
uel Tyranni qui uocabat dominus domus. uel
tyranni. i. dominus potentis, cuius presidio pote-
rat defendi.

10. Hoc autem factum est per biennium, ita
ut omnes audirent. i. audire possent.

13. Tentauerunt autem quidam et de
circumeuntibus exorcistis Judeis. i. officiũ
coniurandi sibi arrogantes.

16. Et insiliens homo in eos in quo erat
demonium pessimum. et dominatus amboy
eorum et ualuit. eorum, uel duorum.

19. multi autem ex eis qui fuerant curiosa
sectati, contulerunt libros et combusserunt
coram omnibus. Libros sb. qui magni illus-te
erant nimirum denarijs 50 U, tanta enim au-
ritate ob fidem Christi omnia dimittebant.

22. ipse Remansit ad tempus in Assia. de
Assia minori id exponi debet, sicut et supra dictu

32. Alij autem aliud clamabant erat enim
eccles

/ 8. adiuro uos per
Iesum, quem Paulus
predicat. qui ipsi nõ
credebant in eum -

/ 14 erant autem
quidam, sceue Iu
dei. uel cuius dã
sceue. nomen est
proprium.

ecclesia confusa. i. congregatio populi, qz magna
parte ignorabant causam ullius cõmotionis

33. de turba autem detraxerunt Alexã
drum, sb3 ad sedandam cõmotionem, quem uolẽs
excusare Paulum propellentibus eum Iudeis, ad
id non est auditus a multitudine; immo excitata
est grandis tumulty.

35 et cum sedasset scriba turbas dixit ett
forte huic scriba erat ipse electus Alexander. syriac.
Princeps ciuitatis; erat ergo ille scriba officium
publicum habens in ciuitate, et auctoritatem ad
sedandam multitudinem. Viri ephessij quis est
hominum, qui nesciat ephessiorum ciuitatem
cultricem esse magnæ Dianæ. Iouisq; prolis.
sb3 de latona eius concubina uel fabulante poetę

39 Si quid autem alterius rei quæritis in
legitima ecclesia poterit absolui: i. procon
sulum legitimẽ indicantium congregatione
declarari.

40. nam et periclitamur argui seditionis
hodiernæ. sb3 a Pręside uel imperatore. et cum
hæc dixisset dimisit ecclesiam. i. congregati
onem populi iubens illos in pace ire in domum suã.

cap. 20

4 comitatus est autem eum sosipater Py
rrhi Beroensis. sb3 filius Pyrrhi de ciuitate Bero

e

5 Hi cum processissent sustinuerunt nos Troade. i. ibi expectauerunt; Lucas enim qui usque remanserat cum Paulo propter insidias a recta uia declinante.

6. nos uero nauigauimus post dies azimorum a Philippis. hec est ciuitas Macedonie quam primo Paulus intrauit, ut habet supra cap. 16. et ab ea ultimo recessit ut habet hic.

7. Una autem sabbathi cum conuenissemus. i. prima die post sabbathum; que est dies dominica. ad frangendum panem. sic prorefectione corporali.

9. adolescens nomine eutyches ductus somno cecidit de tertio cenaculo. i. de superiori parte domus. g.d. uulgo del tercer alto dela casa.

14. Cum autem inuenisset nos in Asson. Locus est ad quem Paulus uenit per terram. ab Assonto eo uenimus mytilenem. insula est.

15. Et inde nauigantes sequenti die uenimus contra Chium. quedam dicunt q. sunt due dultones, alij q. una tantum: et alia die applicuimus samum. portus est

16. proposuerat enim Paulus transnauigare ephessum. Hec erat ciuitas metropolis in qua Paulus sepe predicabat.

22. et ecce nunc alligatus ego spiritu. i. spiritus

ritus sanctus revelatione instigante, cui libere consen
tio.

24. nec facio animam meam. i. vitam hanc sensibilem. Speciosiorem q̃m me. i. q̃m animas intellectuam. seu meliorem

29. ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces. i. pseudoapostoli.

30. et ex vobis ipsis surgent viri loquentes perversa. sc̃z hereticci.

34 ipsi scitis quoniam ad ea q̃ mihi opus erant. et his qui mecum sunt ministraverunt manus istæ. sc̃z exercendo scenofactoriam artem ut supra diximus.

35. quoniam ipse dixit. (sc̃z dominus Jesus) Beatius est magis dare q̃ accipere. In evangelio non habet hoc dictum salvatoris. tenendus tamen est firmiter sc̃z dictum Apostoli, q̃ dixerit illud dominus; q̃ non omnia eius facta scripta sunt ut dicit Joan. ultimo; et multominus eius verba. per revelationem autem habuit Apostolus hoc Christi verbum; sicut et evangelium ipsius ad galat. 1.

cap. 21.

1. Venimus cum, et Patharam. sñ Rabá, sunt insulæ. Patara autem secundum quosdam est patria sancti Nicolai.

2. et cum invenissemus navem transfretantem in Phoenicem. nomen est provinciæ. B.

8. Venimus cęsaręam, et intrantes domum
Philippi euangelistæ. qui dam hunc Philippū
Apostolum esse existimant, nam officium euange
lizandi, seu prędicandi euangelium est proprium
Apostolorum. sed non consonat litera sequens, in
quia dicit q erat unus de septem sb diaconis, et ita dia
conus erat. dicit tamen hic specialiter euangelis
ta, qr tempore persecutionis verbum domini pę
dicauit feruenter: ut habet supra cap. 8.

15 Post dies autem istos preparati ascende
bamus Ierusalem. sb. ad uiuendum, sicem
uendum.

16. adducentes secum Caprio quem hospita
remur) Iasonem quendam uel Mnasonem
Cyprium antiquum discipulum. sb a longo tē
pore in fidelitate probatum, qui inde sabuisse
domicilium inter cęsaream et Ierusalem, ubi re
cepit Paulum charitatiue. erat autem cyprius
genere.

18. sequenti autem die introiuit Paulus ad
Iacobum. sb episcopum Ierosolimitanum. à

20. dixerunt q ei Vides Frater quot millia
sunt in Iuda, qui crediderunt. circa hoc enim tar
dum, q. aliqui detrahentes Paulo seminauerunt
discordiam in Ierusalem; q. ipse prędicans Iudęis
per alias partes dispersis affirmabat illicitum esse
eis etiam illo tempore circumcisionem, et alias
legis cęremonias seruare; quod non erat uerum, im
mo

à cē Hoc caput. 21. no
ta q quadruplex fuit
synodus Apostolor
prima de electione
alterius Apostoli pro
iuda. secunda de e
lectione septem dia
conor. tertia de cir
cumcisione non impo
nenda illis, qui crede
bant de gentibus. 4
q sabet hoc caput
21 de Iudęis illo tē
pore non prohibendis
ubi necessitas exige
ret legalibus cęre
monijs initiari, prop
ter scandalum eor
qui putabant Apos
tolos legem Moysis
sicut et idololatriq
dogmata damnare

mo ipse Timotheum circumcidit, ut dictum ē supra cap. 16. & in Cenchris capite sibi totondit ō cap. 18. propterquod ad removendum scandalum Iudeorum in Jerusalem habitantium, fideles persuaserunt Paulo Jacobus sb et alij Seniores ut se purificaret in templo cum quibusdam nazareis ut sic omnibus appareret falsum, quod ipsi imponebat. ut sb faceret illud, quod sibi adhuc erat licitum illo tempore (non tamen necessarium ut putabant galatæ) amoveret scandalum Iudeorum. & infirmos. et omnes (sb) zmulatores suæ legis, sb servandæ, ne statim dimittat tanqz illicita, sicuti ritus gentilium.

21. audierunt autem de te q; discessionem Doceas a Moyse, quod tamen non est verum

22. quid ergo est. utiqz oportet convenire multitudinem. sb de te falsis verbis scandalizatā.

23. Sunt nobis viri quatuor votum habentes Superse. sb nazareatus.

24. His assumptis sanctifica te cum illis. i. purifica te simul cum illis. & impende in illis. i. fac sumptus necessarios, pro illis. vel simul cū illis vide numer. 6.

27. Dum autem septem dies cōsummarent sb ab adventu eius, seu ritu purificationis illius.

34. Jussit duci eum in castra. i. in locum militum Romanoy, qui custodiebant civitatem.

35

35. & cum venisset ad gradus. sb. gubus
ascendit in templum.

36. Sequebat enim multitudo populi cla
mans tolle eum. sb é uita.

37. dicit Tribunus, grece nosti? q.d. ego gre
cus sum, si scis ŵgluere ad me grece, et non te in
telligent Iudæi. et ego idiomate proprio melius in
telligam.

38. nonne tues Egyptius qui ante hos
dies élt. Sic fuit Cui dicit Iosephus lib. 20 antiq
quidam falsus propheta, qui seduxit multos in
Hierusalem, et tandem disparuit.

39. ego homo sum quidem Iudæus a Thar
so Ciliciæ. non ignotæ ciuitatis municeps. i.
ciuis, qui secundum Rab. captus cum parentib;
cõmigrauit. municeps. i. munia capiens sbcẽ
sum. q.d. Romanum censum, professus qui ves
tersum.

40. & cum ille permisisset, Paulus stans
in gradibus. sb uel templi. uel alibi ŵ. uel
stans pedibus suis. " " "

cap. 22

24 Iussit Tribunus eum torqueri ut sci
ret propter quam causam sic acclamarent ei. i.
ut per tormenta exquireret propter quam culpã
sic illis in se conciasset, ut sic eum de medio tolli
postularent.

25

25. dixit astanti centurioni Paulus sibi
mine Romanum, et indemnatum licet
vobis flagellare? q.d. bene scitis q hominem
ciuem Romanum (qui ex consequenti habet pri
uilegium nobis) maxime non condemnatum in iudicio
minime licet per tormenta extorquere, sicut
nego mos fit cum nobilibus in aliquibus prouin
cijs.

28. et Respondit tribunus ego multa sum
ma Ciuitatem (alias) ciuilitatem bene con
secutus sum. sb3 grandi summa pecunia ad
optes sum hanc dignitatem, sb3 ut essem ciuis
Romanq, quam tu (ut videris homo abiectus)
sic facilitet habes. et Paulus aut ego autē
natus sum. sb3 ciuis Romanici. q.d pinguius
ius habes in hac ciuilitate q3 tu. pater enim Pa
uli insignem nobilitatis habuit a Romanis ut
forte dicet. 2. ad Timot. 4. et sic Paulus ei3
filius natus fuit ingenuus, omnes autem inge
nui erant ciues Romani. ^

cap. 23

6. ego Phariseus sum filius phariseorum
sb3 quantum ad hoc, q confiteor resurrectiones
mortuorum, spiritum, et angelum, vocat autē
se filium Phariseorum. q3 pater eius spiritualis
Gamahel erat phariseus. supra cap. 5. immo et
pater Pauli carnalis, qui eum posuerat sub disci
plina

a. hoc videt sabe
re difficultatem ex
eo q Paulus supra in
fine capitis. 21 dicit
se Iudeum? sed R^r
in principio sequentis ca
pitis 22. q sb3 fuit
oriundus a Tharso,
ciuis Romanus, pro
fessione vero immo
et natione Iudeus 2

plina gamalielis.

B Saducei enim dicunt non esse resurrectionem, neq; angelum, neq; spiritum. i. negabant Saducei omnem creaturam spiritualem, immo et spiritum ullum; q. et ipsum deum dicebant esse corporeum.

25. timuit enim, hęc ett. ius q; accepturus securiam. non sunt de textu, neq; in libris cor-) ectis sed fuit quędam glossa quę are tribunus mittebat Paulum cum tanta securitate, quę glossa postea per scriptores fuit textui inserta

31. milites uero Paulum duxerunt per noctem in Antipatridem. nomen ciuitatis ê inter Ierusalem et cęsaream, magis tamen pro pinqua cęsareę. " "

32. et postera die dimissis equitibus ut cum eis irent reuersi sunt ad castra. sc̃z ad munitionem, quę erat in Ierusalem.

35. Iussitq; in prętorio Herodis custodiri eum. i. in prętorio, quod fecerat Herodes.

cap. 24

5. Inuenimus hunc hominem pestiferum auctorem seditionis sectę nazarenorum. i. christianorum. a Iesu nazareno sic nominatq;

14. confiteor autem tibi q; secundum sec tam, quam dicunt hęresim. i. secundum sectâ

Chris

Christianorum. quam hi Iudaei dicunt haeresim
et Pharisaei non credentes Ioannis. 7

15. spem habens in deum. scilicet de uita aeterna
consequenda. quam et ipsi expectant. scilicet Pha
risaei media resurrectione mortuorum, quam et
ipsi admittunt.

17. Post annos autem plures eleemosinas fac
turus in gentem meam veni. scilicet infideles, qui
erant in Ierusalem, et sua uendiderant, pro
quibus sustentandis alibi collectas faciebat Paulus

18. In quibus inuenerunt me purificatum
in templo. non cum turba neque cum tumultu.
q.d. minime templum turbaui:

19. quidam autem Iudaei ex Asia. scilicet mino
ri. uide supra. cap. 21.

20. aut hi ipsi dicant, si quid iniquitatis
inuenerunt in me. scilicet hic praesentes. si ego cum
turbaui eos. q.d. ipsi inter sese rixati sunt, eo quod
diuersa de resurrectione sentiant, cum me de
resurrectione audierunt. et ideo de hac solum
uoce iudicor etc.

22. distulit autem illos Felix certissime sci
ens de uia hac. i. de Iustificatione causae Pauli.
distulit autem timens, sicut et Pylatus, ne apud
Caesarem Iudaei aliquid contra eum machinarent

cap. 25.

13 Cum dies aliquot transissent Agrip
pa Rex. iste fuit filius Herodis agrippæ. quem
percussit angelus domini ut habet supra. 12.
et Berenice. sb soror ipsius. descenderunt
Cęsaream ad salutandum Festum. syr. ad pos
tulandam pacem Fest. sb sic appellat heb. et syr.
saluta.

cap. 26

26 Scit enim de his Rex (Verba sunt Pau
li) ad quem constanter ẅ quon. hoc idest dicit'
qr instructus erat Rex in lege et prophetis.
28. Agrippa autem ad Paulum in modico
suades me Christianum fieri. i. minime. uel
in re parui momenti. uel in modico. i. aliqđ
tclum me inclinas ut fiam Christianus.

cap. 27

1. Tradi Paulum centurioni cohortis
Augustæ. Sabebant cohortes singulæ propria
nomina, ut citius congregari possent. et sic ista
appellabat Augusti. et illa cui preerat corne
lius appellabat italica. supra cap. 10.
2. ascendentes autem nauem adrumenti
nam. sic dictam a Ciuitate Adrumes quæ est
in Affrica. Sustulimus. i. a terra retraximus
ad altitudinem maris.
7. et uix deuenissemus contra gnidum no
men

men est insula secundum glossam. Prohibente
34 nos uento ad nauigauimus Cretæ iuxta sal
mone. ciuitas est maritima dictæ insulæ cretæ
opposita.

8. Venimus in locum quendam, qui uocatur
Bonos portus. Sic erat in Creta et quidem non
a bonitate uera sic dictus, ut patet infra ubi dicit
t. q non erat aptus ad hyemandum. sic uulgo
muchas ueces llamamos aca al negro Jn̄ blanco.
Cui iuxta erat ciuitas Thalassa. græce men
est. i. maritima

9. Multo autem tempore peracto. non in
illo portu. ut dicit infra. eo q ieiunium præter
isset consolabat Paulus. quidam de ieiunio ch
ristianorum ante natiuitatem domini. alij de
ieiunio Judæorum ob mortem godolie exponunt.
sed neutrum quadrat, q Centurio et quicumq
erant pro maiori parte erant gentiles parum curá
tes de talibus ieiunijs. ieiunium ergo ubi cau
satum est in mari ubi ob tempestatem illos huc
illuc q ~~eos~~ trahentem cibaria defuerunt, uel cu
rantes nauim ne periret nunc comedebant. hanc
ergo parsimoniam seu ubi parcitatem ieiunium
uocat, ob quod nautæ debiliores redditi erant ad na
uigandum minus idonej. " " "

11. Centurio autem gubernatori et nauclero
magis credebat. i. domino nauis sh uel possessiue
uel

ael corrective. dicit autem a nauis et cle
ros quasi sortites nauim.

12 et cum aptus non esset portus adhyem
ardium cum tamen prope esset hyems Si quo
modo possent deuenientes Phoenicem hyema
re portum Cretae respicientem ad affricum
et ad Corum. Portum Cretae sh 3 undeuulebant
recedere. ut patet ex predictis et ex sequentibus.
Respicientem, construe cum Phoenicem. q.d. Pha
nicem respicientem portum Cretae ad partem occi
dentalem. affricus enim et corus sunt uenti occi
dentales laterales tamen, affricus ex parte meri
dici; Corus autem ex parte Aquilonis.
glossa aliter exponit dicens. q portus qui hic dici
t Cretae est in Phoenice, et dicit Cretae, q Creta
respicit ad occidentem.

13. aspirante autem austro cum suspicio
sent. i. uela leuassent de Asson. Legebant
Cretam. i. ibant Cretam: uel nauigabant
bant ab ea recedentes. Legere enim q qui nauem
est, q significat furari, colligere, nauigare tra
here et literas sonare. Vnde versus

fur aurum, Virgo flores mare nauita libros,
clericus, q quamque singula quisq; legit.

16. In insula autem cada postumus uix obti
nere scapham. q.d. uix postumus nauicula coepi
por

portat circa nauim ad ei succurrendum) uti. et
ides addit adiutrijs cingentes nauim.

17 Timentes ne in syrtim inciderent. i. in
arenosa loca. submisso uase sic ferebant. i. sca
pha dicta.

18. Sequenti die iactum fecerunt. sc̃z eorum
que minus necessaria erant in nauj.

19. & Tertia die armenta suis manib; pro
lecerunt. i. utensilia nauis.

27. Sed postea q̃ 14ª nox superuenit. sc̃z ab
orta tempestate. nauigantibus nobis in Adria
pelago est ad quam nauigabant, uel nomen freti
in mari tyrreno. uel est nomen appellatiuum
significans mare petrosum, ab adus, quod grece ẽ
Petra.

28. qui submittentes bolidem. uulgo la plomada.

30 sub obtentu (i. simulatione) quasi in
ciperent a prora anchoras extendere.

33 quarta decima die hodie expectantes
ieiunj permanetis nihil accipientes. i. parum
cõmedentes, quod pro nihilo reputat. 2. phys.

40. Simul laxantes gubernaculorum iuncturas. uulgo las xarcias del nauio. et leuato ar
temone. i. uelo.

41. & cum incidissemus in locum duorum mar
um. i. bimarem. Vulgo mar alto y prostra parte
con baxos, uel isthmon.

cap

1. & cum euasissemus tunc cognouimus
q. mitylene (uel melito) insula uocabat-
tur sed uulgo dicimus malta.

2. accensa enim pyra receperunt nos om
nes. pra gregum nomen est. i. lignorum strue

11. nauigauimus in naui cui erat insigne
castorum, alias Castorum. sb duorum fratrum
Pollux, et castor, qui audientes Helenam suam so
rorem furto fuisse ablatam per mare illam inse
cuti sunt; & orta tempestate disparuerunt, ob
quod gentiles crediderunt illos immortales esse
quod gentiles uocantes eos deos maris. & propter hoc eo
rum insigne habebat illa nauis. uel insignecas
torum. i. bonam munitionem. " "

12. & cum uenissemus syracusam sb Sicilie
lia ciuitatem. unde fuit beata lucia.

13 inde circumlegentes deuenimus Rhe
gium. q̃ est villa est in calabria. secunda die ue
nimus Puteolos. sic est locus ultra Romam ubi
Virgilius dicit q̃ fecisse balnea, supponens sin
gulis titulis contraquas infirmitates valerent.
que salertitani postea destruxerunt. " "

15. & inde Fratres occurrerunt nobis usq̃
ad Apij forum. sb sic nominatum a quodam
consule Claudio apio. ac tres tabernas. i. tria
fortalicia similia in domo una, in qua uendebant
necessaria transeuntibꝫ, qui et ibi hospicio recipieb
ant

bant.) 16. cum autem venissemus Ro
mam permissum et Paulo mane de sibimet
cum custodiente se milite. sibimet .i. ubi
voluisset.

19. non quasi gentem meam habens aly-
quid accusare . i. gentem iudaicam.

22. nam de secta hac (sb christianorum)
notum est nobis q; ubiq; ei contradicit .. "

30. mansit autem biennio toto in suo con
ductu. i. in hospicio quod ipse conduxerat do ma
nendum ~11~

In

IN EPISTOLAM PAVLI AD ROMANOS

In hac epistola ostendit Paulus, nec legis nec naturae uim sufficere sine Christi gratia ad salutem

cap. 1.

1. Paulus seruus Christi uocatus Apostolus, sb a deo, nam ad ecclesiastica munia sic sunt eligendi, & non quisque ipsos ingerunt.

4 qui praedestinatus est filius dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis. sb quantum ad naturam humanam. uel secundum spiritum sanctificationis in eadem humana natura. ex Resurrectione mortuorum. hoc explicat illud prius dictum. ex Virtute, qua sb in quantum deus, est aequalis patri.

7. omnibus qui sunt Romae dilectis dei uocatis sanctis. i. ad sanctitatem: uel sanctis i. fidelibus.

16. non enim erubesco euangelium uirtus est enim dei. Iudaeis primum. sb praedicatum et graecis. i. postea gentibus.

17. Iustitia enim dei in eo. sb euangelio Reuelat. ex fide. sb informi. In fidem. sb formatam. uel de fide imperfecta ad perfectam

19

19. quod notum est dei. s. essentialia at tributa, ut bonitas Iustitia ett. manifestum est illis. i. apud illos. deus enim illis reuelauit i. manifestauit ~~potentiam quoque suam uirtutem suā~~

20. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi i. homine. uel per creaturas cognitas ut statim ex plicat. per ea quae facta sunt intellecta conspici unt. Sempiterna quoque eius virtus i. potentia et diuinitas. s. quae est unica, infinita ~~ett~~

21. quia cum cognouissent deum. s. modo p[re]dicto. non sicut deum glorificauerunt. s. cōsiderantes. q. improportionabiliter super omnes creaturas sit honorandus.

23. et comutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Volucrum, quadrupedum et serpentium. s. quos ut deos adorabant. s. Iouem Venerem, talpas Vespertiliones et alia simi lia ut dicit Isai. 2. quadrupedium autem et serpentium addit. quia Aegyptij colebant boues et Babylonij colebant draconem daniel 14.

24. propter quod tradidit illos deus ut cōtumelijs afficiant corpora sua. i. immundicijs maximis inter se ipsis

27. Similiter autem masculi in masculos turpitudinem operantes, mercedem. i. punitiones

quam

quam oportuit. i. decuit.

32. digni sunt morte non solum, qui ea faciunt sed qui consentiunt. uel tacent tum tonent ex officio impedire, uel possunt ab errore liberare.

cap. 2

1. Propterquod inexcusabilis es o homo. sh Iudee. omnis qui iudicas. sh gentiles temera rie tu ipse gentiliter uiuens.

9. Tribulatio & angustia in omnem a rimam hominis operantis malum. Iudei primum et greci. Sol nominat gr Sabebantema iora auxilia. Iudei ex lege. greci autem ex sapi entia acquisita. uel et greci. i. gentilis ad fidem uocati. et sic exponit quod sequit. Iudeis primo gr magis bono et digno inuento. & greco. i. geno si uel sapiento humana scientia et qui magis pe tuisset ad bonum dispositi. & intensius illud cum auxilio dei operari.

12. quicumque sine lege peccauerunt sh sine lege scripta. sine lege peribunt. ut gentiles.

25. Si autem preuaricator legis sis circumcisio tua preputium facta est. sh tangit gentilis incir. cumcisus redditus est.

26. Si igit preputium. i. gentilis. Iustitias le gis custodiat sh quantum ad precepta moralia

que

qꝫ sunt de dictamine rationis naturalis. Nõne
prepucium illius in circumcisionem reputabit?
g. d. sic.
27. et iudicabit id quod ex natura prepu
tium. i. is qui a natura est gentilis, dum imple
uerit legem. Te. o Iudee. qui habes legem scrip
tam in litteris; et circumcisionem in corpore.

cap. 3.

9. causati enim sumus Iudeos, et grecos sub
peccato esse. sb3 ante conuersionem, et etiam post
eam nisi sit perfecta, et cum illa adsit gratia dei
19. scimus autem quoniam quecunqꝫ lex
loquit. sb3 secundum subiectam materiam. His
qui in lege sunt loquit. sb3 Iudeis. aut etiam his
qui sunt in lege naturali. sb3 gentilibꝫ secundum
subiectam materiam. ut subditus fiat omnis
mundus deo. sb3 tangẽs eius gratia indigens.
20. qꝫ ex operibus legis non iustificabit om
nis caro. i. nullus homo iustificabit ex operibꝫ
legis mosayce, uel naturalis. Per legem enim
cognitio peccati. q. d. sed non iustificatio. Antiqui
enim in lege moysis iustificabant non exui sa
crificiorum, sed ex deuotione et fide quam habe
bant, et ipsis protestabant Christi dominj uentu-
ri et passionj.
27. Vbi est ergo gloriatio tua! sb3 o Iudee. ex

clu

clusa est per quam legem? factorum. q.d. nõ per legem factorum. s₃ ueterem, quæ in factis et cæremonijs carnalib₃ consistebat.

28. arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis. s₃ mosaycæ, nũc in lege gratiæ. et olim etiam multi sancti gentiles per fidem in Christum; quibus illa lex data nõ erat immo eam ignorabant. "

cap. 4

1. quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem. hoc ideo dicit Paulus quia ipse ab Abraham descendebat sicut et alij Iudæi.

2. Si enim Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non apud deum, quia illa iustitia esset politica, et non a gratia dei ut sic.

4 ei autem qui operatur merces non imputatur secundum gratiam. q.d. Iustitia, qua efficiuntur sancti, est secundum gratiam dei, et non ex operibus legis. quasi credenti fides reputatur ad iustitiam, id non est ex iustitiæ debito. sed secundum ordinem gratiæ dei; ac proinde ex operibus. s₃ debito legis non potest esse iustificatio. "

9. Beatitudo ergo hæc in circuncisione manet. uel imputabitur. q.d. beatitudo hæc in ipse imputatur seu manet in Iudaismo? an in preputio? i.

.1. gentilitate.) 10. non in circuncisione //
sed in prepucio. q̃ sb nondum erat Abraham
tunc circuncisus. genes. 15. 6.
11. et signum accepit circuncisionis signacu
lum Justitie fidej ett. i. Justitie fidei latentis in
anima.
14 Si enim qui ex lege hæredes sunt exi
nanita est fides sb̃ uel nostra; uel qua Abra
ham credidit dei promittenti. Promissio ett
15. lex enim iram operat. sb̃ q̃ mitimur in
vetitum et sic occassionaliter lex operat iram.
2° q̃ per legem habet maior notitia de peccato et
peccat cum tali notitia grauius ut dicit luc. 12
19. et non infirmatus est fide. sb̃ Abraham
nec consideraut corpus suum iam emortuũ
i. pene ingptum ad generationem in sterilem Saram
postea genes. 25 duxit Cetthuram, qua peperit
plures filios, q̃ erat vigorosa. q̃uis Abraham ma
gis deficiens.

cap. 5.

6. Vt quid enim Christus secundum tem
pus pro impijs mortuus est. sb̃ secundum tem
pus trium dierum.
12. In quo omnes peccauerunt. sb̃ in Ad̃
13. peccatum autem non imputabat cum
lex

Lex non esset. i. non reputabat propter ob
fuscationem legis naturales, que fuit secundū
doctores una ex causis ob quas data ē lex moysy
ca. usq; ad legem, non excludit q; post legem
etam fecerit peccatum; sed tantum carentham pu
cati, & mortis ante legem ut dictum est.

14. Sed regnauit ab Adam usq; ad moy
sem, etam in eos, qui non peccauerunt. sb;
actuali peccato ut patuit. In similitudiné
preuaricationis Ade. q; natisunt destitui
iustitia originali; sicut Adam post peccatum.
qui est forma futuri. sb; Christi, qui tempore
Adam erat futurus. & non tempore Apostoly.
q; tunc iam uenerat. et Adam erat forma. i.
similis in natura Christo domino.

16. nam Iudicium quidem ex uno. i. sen
tentia ex uno peccato Ade. In condemnatoné
sb; multorum. gratia autem ex multis de
lictis. i. a multis delictis iustificat.

20. lex autem subintrauit ut abundaret
delictum. i. sic ut abunderet. sb; per occasio
nem. ut supradictum est, q; abundantius ogm
tum est peccatum.

cap. 6.

1. quid ergo dicemus? permanebimus in pec
cato

cato. ut gratia abundet. sb ut pseudo Apos
toli asserunt nos dicere.

3. In morte ipsius baptizati sumus. i. in vir
tute mortis ipsius.

4 consepulti enim sumus cum illo. sb3
in agua sicut ille in terra.

5. Si enim complantati facti sumus simi
litudini mortis eius. i. euulsi de peccato.

10. quod enim mortuus est. sb3 christus. Pecca
to. i. pro peccato tollendo. mortuus est semel, q
unica mors Christi domini sufficit ad universa
peccata delenda preterita, presentia et futura
quod autem uiuit. sb3 ipse Christus dominus. Vi
uit deo. sb3 uita diuina.

20 Cum enim serui essetis peccati, liberi fu
istis Iustitia. i. uoluntati ab ea exempti.

cap. 7

8. Sine lege enim peccatum mortuum erat
At. i. non ita graviter me instigabat.

15 quod enim operor non intelligo. i. intg
Lego, attente considerans quantum rationi co
sonet, aut dissonet. non enim quod uolo. i. f
rationem approbo. Nocago. sed quod odi ma
lum illud facio. sb3 quod odi deliberate discurr
ens, illud facio à sensualitate tractus. 16

16. Si autem quod nolo illud facio consen-
tio legi quoniam bona est. i. intus in ratione
licet in contrarium ferar ab appetitu. vel. sed
quod volo. s. secundum appetitum. vel legendum
quod nolo. i. speculatiue non approbo.

cap. 8.

2. lex enim spiritus vitae (i gratiae) in
Christo Iesu liberauit me a lege peccati. i. ob
ligatione peccati et fomitis per consensum.

3. nam quod impossibile erat legi. i. sa-
cramentis legalibus. In quo infirmabatur. i. erat
insufficiens. Per carnem quia mundabat cor-
poraliter quasdam irregularitates et impedimen-
ta ingrediendi in templum, ex contactu mortui.
et similia quae dicuntur iustitiae carnis. hebr. 7.
deus filium suum mittens in similitudinem
carnis peccati. i carnis peccatricis, natura enim
ipsa humana verissima fuit in Christo domino.
et de peccato. i. de seipso facto hostia. vel de pec
cato. i. de natura in alijs in peccato et ex peccato
ribus propagata. damnauit peccatum in carne.

7 quoniam sapientia carnis inimica est Deo
legi enim dei non est subiecta. neque enim potest
s. duobus dominis seruire. ut dicit Matth. 6.

10. Si autem Christus in uobis est. corpus qui
dem mortuum est propter peccatum. i. mortis ne

ces

cessitatibꝫ subiectum propter peccatum sᵗde.

16. ipse enim spiritus testimonium red
dit spiritui nostro. sᵇ aliquando per spem
Lem revelationem: sicut Paulus ipse et alijs. 1.
corinth. 2.

18. existimo enim. q̃ non sunt condigne
passiones huius temp. ad. f. gloriam q. x in
nobis. sᵇ ut sunt a libero arbitrio, seu as prout
sunt a gratia, et spiritu sancto mouente.

19. nam expectatio creaturæ. i. omnis
qui dicit omnis creatura marc. ultimo. Reue
lationem filiorum dei expectat. i. gloriam.

20. Vanitati enim. i. morti, passioni, et incine
rationi. subiecta est creatura sᵇ homo. non
uolens. sed propter eum (sᵇ deum) qui subiecit
eam in spe. i. in spe patienter sustinet. alijex
plicant de omni creatura subiecta uanitati, sᵇ
hominis, qui est uniuersa uanitas. Non uolens
i. per peccatum Ade, qᵘᵒᵈ non uoluntate propria uo
luntatis cõmissum est.

22. Scimus enim, q̃ omnis creatura inge
miscit. sᵇ omnis creatura irrationalis, quousq̃
in uniuersali resurrectione cum homine emu
let.

26. sed et ipse spiritus postulat pro no
bis

bis q. inenarrabilib. i. postulare nos facit

28. Scimus autem quoniam diligentib. deum omnia cooperant in bonum. etiam peccata occassionaliter. ut dicit. D. Augustinus His qui secundum propositum. (sl. dei) uocati sunt sancti.

38. certus enim sum. (sl. deus me certificante) qz neqz mors neq. etc. q. d. nulla omnino creatura etiamsi possibile esset angelos contra me armari, uel demones, seu aduersa quęquis, poterunt nos separare a charitate dei quę est in Christo Jesu domino nostro.

cap. 9

3. optabam enim ego anathema esse a Christo. sl. olim cum Christum non cognoscebam, ab ipso optabam separari. Pro fratribus meis. sl. cum eos (Christum et suos persequentes) adiuuabam. uel cupiebam ad tempus a Christo separari pro fratribus in prędicatione lucrandis et alijs exercitijs charitatis, quod est Christum propter Christum relinquere. uel anathema esse a Christo. i. de hac uita non migrare ad ipsum propter animarum lucra; nam et beatus martinus dicebat domine si adhuc populo tuo sum necessarius non recuso laborem, uide ad Philip. 1.

10. non solum autem illa. sed Sara Sabuit
filium ex adiectione dei. Sed et Rebecca ex
uno concubitu hēns
est Isaac dominum. ett. ex uno concubitu
Sabens (sc duos geminos) non sunt verba de
textu. sed glossa textui addita. " " "
11. ex uocante dictum est ei. q maior ser
uet minori. Socimpletum est tempore dauidis
descendentes de Iacob. qui diuersam fecit sibitu
bitariam. 2. reg. 8. d. ʌ " " "
17. et quem uult indurat. i. indurari per
mittit.
18. quid adhuc queritur? sc de premio iusto
uel de punitione malorum. Voluntati enim e:
ius quis resistit.
21. q si deus in multa patientia sustinuit
uasa irę. i. peccatores.
22. ut ostenderet diuitias gloriæ suæ. i. magis
elucescere faceret. In uasa misericordiæ. i. iustos.
26. Isaias enim clamat pro Israel, si fuerit
numerus filiorum israel tanq̃ arena maris
reliquæ saluæfient. i. pauci, ut patet in apos
tolis, et pauci, qui conuersi sunt, in respectu ad in
fidelium.
27. Verbum enim consumans. sc euange
lium. et abbreuians in equitate, q rescindit le
ga.

ʌ
16. dicit enim scri
ptura Pharaoni
quinhoc ipsum ex
citaui te. sc per fla
gella, quæ naturaera=
nt ad poenitentiam
excitare et move
re.

galia antiqua.) 30 Israel uero sectando
legem iustitiae. s. per cultum unius dei.

cap. 10.

1. Fratres uoluntas quidem cordis mei et
obsecratio ad deum .. s. oro corde et ore pro illis
5. Moyses enim scripsit quoniam iustitiam
quae ex lege est, qui fecerit homo uiuet in ea
(Leuit. 18.) i. non punietur morte corporali, sicut pu
niebant, qui illam non seruabant
18. In omnem terram exiuit sonus eorum
q.d. versus omnes quatuor mundi partes a Ie
rusalem exiuit verbum per apostolos. est autem
Ierusalem in medio climate terrae habitabilis
vel exiuit. i. exibit uox praedicatorum.
19. Primus Moyses dicit ego ad aemulationem
uos adducam. i. adduci permittam contra Christi
ex deceptione diaboli. i. dimittendo uos in incredu
litate loco non gentis, s. Gentilium, quos uos co
nes appellatis.
20. Isaias autem audet. i. audenter dicit
Inuentus sum a non quaerentibus me. s. gen
tilibus, qui primum me non quaerebant.

cap. 11

8. dedit illis deus spiritum compunctionis
i. inuidiae illos pungentis contra Christum, et [illegible]
de

delessuos. usq; in hodiernum diem. additum ē
a Paulo.

11. Dico ergo nunquid sic offenderunt ut ca
derent? sb; irremediabiliter et taliter ut nulla
sequeret ut relitas? absit. Sed illorum delicto
salus est gentib; sb; occassionaliter q; ut dicitur
me Sirido ne Augustin; deus non permittat mala
nisi ad eliciendum ex illis bona. ut illos emule
tur. i. quando Iudei postmodum e infimem und;
conuertunt gentiles fideles imitentur. //

12. q; si delictum illorum diuitiæ sunt mū
di, et diminutio eorum diuitiæ gentium quan
to magis plenitudo eorum? sb; finalis eorum con
uersio.

14. si quomodo ad emulandum. i. imitá
dum. Prouocem carnem meam. i. Iudeos ex
quibus carnaliter descendo.

15. si enim amissio eorum reconciliatio est
mundi. sb; occassionaliter quæ assumpto. sb;
illorum ad fidem. nisi uita ex mortuis.

ordinabor // ~~17. Tu autem (sb; gentilis) cum oleaster~~
duorum; // ~~esses insertus es in illis ett.~~

16. q; si delibatio sancta est, et massa. i. Apost
li, qui fuerunt uelut is delibatio quædam de massa
iudaica. et si Radix sancta. i. Patriarchæ; qui
fuerunt uelut i radices plebis iudaicæ. et Rami. sb;
ipse populus qui ab illis radicibus pullulauit.

^ 17. tu autem (sb; gentilis) cum oleaster esses insertus est in illis. ett. //

^ 26

26. et sic omnis Israel salvus fieret. sb; in fine mundi detecta falsitate Antichristi.

29. sine poenitentia enim sunt dona et vocatio dei. i. sine mutabilitate, q deus non mutat et Jacobi. i. vel sine nostris meritis nos ab eterno vocat.

30. misericordiam nunc consecuti estis. sb; o vos gentiles.) propter incredulitatem eorum i. occasionaliter propter incredulitatem Judeor;

- cap. 12 -

19. non vos met ipsos defendentes. i. ulciscentes. sed date locum irae. i. sinite illam abire vel illam pellite a vobis. vel vobis iratu cedite. vel per iram intelligit dei punitionem q.d. puniendi curam deo relinquite.

20. si esuerint inimicus tuus ciba illum etc sic enim carbones ignis congeres super caput eius. i. incendes illum ut te amet.

cap. 13.

5. ideo necessitate subditi estote. i. omnino non solum propter iram. i. punitionem sed etiam propter conscientiam. q teneamur superioribus reddere obedientiam.

7. Reddite ergo omnibus debita cuique tributum, vectigal. sb;. pro vectione rerum. sed pagiatim

B.

8. nemini quidq; debeatis. nisi ut inuicem
diligatis. q. d. quantumuis diligatis de preterito
aut de presenti semper manebitis cum obligatio
nediligendi proximum in futuro. et debetis uos
timare. ita uos ad diligendum proximum te
neri quasi ipsum nunq; dilexissetis.

11. et hoc scientes tempus. s. gratie. quia ho
ra est iam nos de somno surgere. s. adopera
grandia charitatis.

12. Nox precessit. s. obscuritas figurarum
ueteris legis. uel nostra mala uita.^ 13. sicut in die ho
neste ambulemus in quo ob luminis et
solis claritatem turpia non facimus.

14 Induimini dominum Iesum Christum
.i. arma lucis, seu virtutes.

cap. 14

1. Infirmum autem in fide assumite. i.
recenter conuersum. Non in disceptationib;
cogitationum. i. male iudicantes de illo. nisi
manifeste appareat. uel non disputando conten
tiose.

2. alius enim. i. perfectus in fide. credit se
manducare omnia. i. posse se uesci quolibet ci-
bo etiam in lege ueteri prohibito. Qui autem
infirmus est. i. non plene conuersus a iudaismo.
olus manducet. q. d. propter conscientiam sibi
dictantem permittat abstinere a prohibitis in le
ge

gecubus) 3 e quinon manducat manducantem non iudicet . i. condemnet . Deus enim illum assumpsit . sb recenter conuersum ad fidem .

4 . Tu quis es qui iudicas alienum seruum domini suu stat aut cadit . i . ad deum spectat iudicare de statu aut casu ipsius .

5 . nam alius iudicat diem inter diem . i . differentiam temporis legis scripte , a tempore legis gratie . alius autem iudicat omnem diem . i . iudicat omne tempus tam legis q̃ gr̃e aptum esse ut legalia obseruent , et a cerbis cibis abstineat . Unusquisq; in suu sensu abundet i . dimittat q̃ pria conscientia usq; ad promulgationem sufficientem euangelij .

7 . nemo enim nostrum sibi uiuit . sb sed deo uita ad gloriam dei de se ordinata

14 . scio et confido in domino Jesu. q̃m sil cõmune per ipsum . i . nullus rebus immũdus iam in lege gratie . nec ex ui creationis q̃ omnia ab ipso sunt bona . genes . 1 . nisi ei qui existimat quod cõmune esse illi cõmune est sb ratione dubitantis conscientie .

15 . si enim propter cibum . sb tuum . Frater tuus contristat . i . scandalizat in fide , aut pũtat te transgressorem esse .

22 . Beatus qui non diiudicat semetipsum

i .

i. damnabilem reddit. In ev quod probat i.)
Sqt sibi esse licitum, tamen dimittit ex charita
te fraterna ob scandalum vitandum.
23. qui autem discernit si manducauerit
sb esse contra conscientiam. damnatus est q
non est ex fide. i. conformiter ad dictamen cõ
scientie. omne autem, quod non est ex fide
.i. omne quod est contra dictamen conscientie
Peccatum est. etiam levare festucam durante
consientia q illam levare est peccatum.

cap. 15

1. Debemus autem nos firmiores infirmitates
q alter alterius bonum procurantes.
2. dico enim Christum Jesum ministrum
circumcisionis. i. specialiter missum ad Judeos
et ad pq dicandum illis, ut ipse dicit Matth. 15
9. gentes autem. i. gentiles. Super misse
ricordiam. sb illis divinitus connexam. Ho-
norare deum. sb maxime decet
19. ut ab Hierusalem usq ad Illiricum
Repleverim evangelium dei. Illiricum pro tñ
cia est in ultima parte grecie
20. Sic autem prędicaui evangelium hoc
non ubi nominatus est Christus. q. d. sbi fuci
mens labor in prędicando maior.

23.

23. Nunc uero ulterius locum non habens in his regionibus. i. necessitatem morandi quia ministros substitui: et maxima pars est iam ad fidem, mea predicatione conuersa.

24. Cum in Hyspaniam proficisci cepero. que tunc erat subdita Romanis.

26. Probauerunt enim Macedonia et Achaia. i. conuersi de istis prouincijs. collationem aliquam facere. i. donationem. In pauperes sanctorum. i. sanctos. uel qui sunt de numero sanctorum uel fidelium in Ierusalē

" cap. 16 "

1 Cōmendo autem uobis Phoeben sororem nostram. non carnis cognatione, sed professione fidei

2. ut eam suscipiatis in domino digne sanctis. alias satis. i. honeste et bene

3 Salutate Priscam et Aquilam. s. uiri uxorum Prisca seu Priscilla. coadiutores meos in Christo Iesu. Si enim coadiuuantes Paulum dominam uenerant ad confirmationem credentium

~~23 Salutat uos Erastus arcarius Ciuitatis. i. Princeps idem in sonat archis greçe. uel germanus seu questor quarius Corinthi~~

~~ordinabat numeros.~~ [margin]

5. Salutate Epænetum, qui est Primitiuus Assie

35 Asiae in Christo. i. primitiae seu de primo con-
uersus in Asia. scilicet minori in qua est ephesus. no-
ta autem omissam salutationem Petri, eo quod eo
tempore absens esset.

7. Salutate Andronicum et Iuliam uel
Iuniam. qui sunt nobiles in Apostolis. i. inter
Apostolos degentes, aut inter sanctos uel euange-
lij praedicatores ~~iiij~~ –

\+ 10. Salutate Apellem probum in Christo
.i. probatum.

21. Salutant uos lucius Iason, et Sosipater
cognati mei. scilicet carne et natione aut uero fi-
de. ✝. et Lucius. quidam lucam putant signi-
ficari. ^
addit etiam in fine epistolae graece et Syriace.
scripta e Corintho. et per Phoeben missa –

^23. Salutat uos / erastus Arcarius ciuitatis. i. princeps id enim sonat archos graece; uel oeconomus, seu quaestor aerarius Corinthi

In Primam Epistolam ad Corinthios ~

In hac epistola concordiam commendat et hu-
militatem abusus quosdam eorum arguens
et corrigens. Respondetque eorum quaesitis.

cap. 1.

1 Paulus uocatus Apostolus. i. uocatione
dei. uel uocatus i. dictus. et Sosthenes frater

Sic

sic charitatiua monitione detulerat ad Pau
lum corinthiorum defecty.

2. Sanctificatis In Christo Iesu. et in bapts
mo.

7. ita ut nihil uobis deset in ulla gratia
.1. dono necessario ad salutem. expectanti
bus reuelationem Domini nostri Iesu Christi
sb in iudicio extremo.

8. qui et confirmabit uos usq in finem si
ne crimine. i. inculpatos. uel sine culpa mo
taly confirmabit uos.

11. Significatum est enim mihi de uobis
ab's. qui sunt choes. sb domestici choy. ui
dee esse mulier foemina, uel nobilis matrone
in cuius domo fideles conueniebant. uel nomi
ne loci prope Corinthum ubi habitabant fideles
de contentione corinthiorum dolentes.

16. Baptizaui autem et Domum Stepha
nae. nomen est uiri ut de infra cap. 16. uel ma
trona ut alij uolunt.

17. non enim misit me Christus. sb primi
paliter. Baptizare. i. ad baptizandum. Sed e:
uangelizare. i. ad predicandum. q̃ missi erant
alij apostoli ad utrumq; missus sit. Matt. ult.
non sapientia Verbi. i. diserto sermone. ut ||
non euacuet crux Christi. sb uisua si eloqui
tur

tiae verborum insipientes aut male consideran-
tes efficaciam attribuerent.

18. Verbum enim crucis. i. praedicatio e-
vangelij. Pereuntibus. i. peccatoribus et obs-
tinatis Stultitia est.

20. ubi sapiens? i. gentilis. ubi scriba? i.
Judaeus sciens legem. ubi conquisitor huius
saeculi? ad utrunque scilicet Judaeum et gentilem re-
fert. q.d. pauci sapientes et inflati ex mun-
danis conuerterunt.

25. quia quod stultum est dei. scilicet mundi iu-
dicio. uel stultum. i. magis infirmum.

28. elegit ea quae non sunt. i. quae pro
(superbis) nihilo ab hominibus aestimantur. ut ea quae sunt
destrueret. i. quae maximi pendunt.

29. ut non glorietur in conspectu eius omnis
caro. i. nullus homo.

cap. 2.

3. et ego in infirmitate. i. multa patiens. et timore. i. ob maiora mala imminentia quae tum ad mentis concussionem. in tremore. propter redundantiam interioris concussionis ad carnem.

7. Sed loquimur dei sapientiam in myste-
rio. scilicet quando opus est.

8. quam nemo Principum huius saeculi
cognouit. i. philosophorum: oratorum, et
magnatum huius mundi. Si enim cognouis-
sent nunquam dominum gloriae crucifixissent
scilicet Principes Judaeorum et gentium. quo pac-
to uero cognouerint supra saepius explicuimus

in

in euangelijs ./ 14. animalis homo non
percipit ea quæ dei sunt. q̃ spiritualiter ex
aminant. i. diiudicant. alias examinant
15. spiritualis diiudicat omnia. et ipse a
nemine iudicat. i. a nemine quicunque spiritu
alis esse iudicari potest.
16. nos autem sensum Christi habemus. sc̃z
per reuelationem.

cap. 3.
1. et ego non potui loqui vobis. i. inuidia
6. ego Plantaui. sc̃z primo prædicando vobis.
Apollo Rigauit. sc̃z discendo post me. sed deus
interius per illuminationem fidei incrementum
dedit. et principaliter operatus est.
8. qui autem plantat. et qui rigat unum sunt
. sc̃z natura et mysterij conditione, et ita neuter
et alteri præferendus alter contempto
10. alius superædificat. i. alij doctores. qui post
me docuerunt vos. et docebunt.
12. si quis autem ædificat super fundamen
tum hoc. aurum. arg. l. præciosos. signa fœ
num. stipulam. sc̃z sanam doctrinam significa
tam p aurum. et argentum. et lapides preciosos: uel

fal

falsam et combustione dignam. uel bonam uerisitate tamen. et cupiditate questus depranatam quod. per ligna fœnum. et stipulam significat. Sicut enim consonat. quod sequit. sic q̃ taliter de cens saluabit. sed quasi per ignem. sic purgatorij ob illam curiositatem. Vel per aurum argentum. et lapides pretiosos intelligebona opera et perfecta. per ligna fœnum. et stipulam peccata venialia inferiorum: que igne purgatorij expiabiunt sic exponit. d. Augustinꝰ. de fide et operibꝰ. cap. 16.

21. nemo itaq; glorietur in hominibꝰ. i. in minis tris a quibus edocti estis. sic in me aut Apollo. sed in Christo. Omnia enim vestra sunt. uos autem Christi. Vestra autem. i. ad vestrum ministeriuꝫ.

cap. 4

1. Sic nos existimet homo. i. Unusquisq;.

2. Hic iam quærit. i. discutit contentiose in terius, quis sit fidelis minister. et alij alios iudicatis, et contemnitis. Sed ego quantum ad solam meam personam attinet secluso damno ecclesiæ

3. Pro minimo est. (i. pro nihilo existimo) ut a vobis iudicer. aut ab humano die. i. iudicio humano. quod fit in præsenti tempore. et dicitur dies q̃ iudicium est uelut lumen. Sed neq; meipsum iudico. sic iudicio plenaria absolutionis examino sicut dicet infra. cap. 11. Ut enim dicet ecclꝰ 9. nemo scit. Utrum odio uel amore dignus sit.

6. Hæc autem Fratres transfiguraui in me et

Apol

Apollo. i. inme et Apollo transtuli, quatinq
dicunt de pseudo apostolis, de nobis dicerentur ne
quem offenderem.

7. quis enim te discernit. i. interalios ex
cellentem facit.

8. iam diuites facti estis. sb charismatib
spiritualib. sine nobis regnatis. i. in statu per
fectionis esti secundum estimationem Vestram.

9 Puto enim q deus nos apostolos nouissi
mos ostendit. i. abiectos.

10. nos stulti propter Christum. sb in Vestra
existimatione

11. Vsq in hanc horam esurimus. i. a tempo
re receptionis fidei. Facti sumus omnium pe
ripsema. grece, latine pomi apertura uel cortex
q sic uocabant Apostoli ab hominibus rescindendi
et radendi in sterquilinium uno las mondaduras
de una manzana. " " " "

14. non ut confundam uos haec scribo. i.
non quaero rubozem. et confusionem Vestram q
haec scribo, sed magis emendam, et correctionem fi
lioru.

21. quid uultis in Virga ueniam ad uos, an
in caritate? i. in rigore Iustitiae, aut in man
suetudine misericordiae. Sc autem ides dicit A
postolus, q ipse sabebat potestatem tradendi re
belles Sathanae corporaliter cruciandos.

cap. 5 2

2. ut tollat de medio vestrum qui hoc opus fecit. tollat s. per excomunicationem. vel tollat de vita

4. In nomine domini nostri Iesu Christi congregatis uobis. q. s. uult illum publice declarare excomunicatum

5. Tradere huiusmodi hominem Sathanae in interitum carnis. s. talem potestatem habebat Paulus. vel q. demon tunc corporaliter cruciabat excomunicatos.

7. expurgate uetus fermentum. fermentu quatenus reddit panem sapidum comparat doctrinae euangelicae matth. 13. quatenus uero si nimium massam corrumpit comparat hoc in loco peccato. ut sitis noua conspersio. s. in baptismo noua massa. Sicut estis azimi. i. esse deberi sine peccato. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. s. figuratus in agno paschali qui cum azimis panibus comedebat.

8. Itaque epulemur non in fermento ueteri i. in peccato. neque in fermento malitiae et nequitiae. i. peccato ex malitia speciali procedente quale erat peccatum, quod hic reprehendit.

9. Scripsi uobis in epistola ne commisceamini fornicarijs. scripsit in hac epist.a supra. ne comisceant. i. comunicent. Alij existimant citare aliam epistolam differentem, quae non extat.

10. alioquin debueratis de hoc mundo exisse

g.d. alter non posset nonnumquam cum talib⁹ quibus plenus est mundus.

11. Cum eiusmodi ꝯb⁹ commemoratis peccatoribus) nec cibum sumere. quando manifestum crimen est notorium. ^

12. quid enim mihi de his, qui foris sunt iudicare? nõ ne de his qui intus sunt vos iudicatis .i. de his qui sunt in ecclesia ~

13. auferte ex vobis ipsis malum. ꝯb⁹ hoc crimen. uel peccatum.

cap. 6

.1. audet aliquis vestrum habens negotium .i. litem. iudicari apud iniquos. i. infideles. et non apud sanctos. i. fideles

2. et si in vobis iudicabit mundus. i. per vos. uel in uestra fide. et operibus.

3. nescitis quoniam angelos iudicabimus? ꝯb⁹ approbando sententiam iudicis de premio maxime accidentali bonorum angelorum: qui homines ad bonum adiuuerunt. et ẽ approbãdo sententiam damnatorum, et pœnitorum maxime accidentalis malorum angelorum: qui homines ad malum impulerunt.

4. contemptibiles in ecclesia. illos constituite ad iudicandum. i. illos qui sunt minoris reputationis in ecclesia.

5. ad Verecundiam vestram dico sic. nõ est inter vos sapiens quisq̃, qui possit iudicare inter fratrem suum. q. dicat. non est defali recurrendum ad iudices infideles. (quamuis illis

illis potestas non sit deneganda) sed interius cha
sas terminari oportet.

12. omnia mihi licent. sb repetere meain
indies. uel omnia. i. multa. sed ego sub nul
lius redigar potestate. sb inordinate

18. fugite fornicationem, omne peccatum
quodcunq; fecerit homo extra corpus est. i. fe
re omnia alia peccata extra corpus sunt. quia
ter fornicat in corpus suum peccat. sb illud
turpiter inquinando. et illi maxime nocendo

cap. 7

2. Vnusquisq; uxorem habeat propter for
nicationem. (sb vitandam) uxorem unicuiq; ha
beat licet. et Sabellianis.

7. Volo autem omnes homines esse sicut me
ipsum. sb continentes. uel in perpetua castitate
viuentes. sic August. lib. de grã et liber. arb. et
Hieronimus epist. 14. et. 22

12. ego dico non dominus. q.d. non est diuinũ
preceptum. sed uel preceptum humanum. uel potiꝰ
consilium meum. Cæteris. i. cultu disparibus.

14. Sanctificatus est enim vir infidelis per mu
lierem fidelem. et sanctificata est mulier infidelis
etc. i. in proximo sunt ut alter per alterum conuer
tat. et sic fiebat Ecce in primitiua ecclesia. alio
quin filij vestri immundi essent. q. si separarent

— — Dicti

dictu coniuges, proles remaneret cum inf. debb
qui prequalebant.

18. circumcisus aliquis uocatus est non ad
ducat prepucium. i. non sequat ritum gentilium

21. Seruus uocatus es. non sit tibi cura. sed
si potes fieri liber magis utere. sb seruituten
iendo nimirum Christo. et membris ipsius. qz
et dominus et seruus sunt Christi.

28. Tribulationem tamen carnis habebut
huiusmodi: i. molestias uxiugij

36. Si quis autem turpem seruari existimat
. i. parum gratuitum, diligentem, aut reprehensi
bilem. super virginem suam. i. sub sua custodia cō
stitutam, et sibi cōmissa.

37. nam qui statuit in corde suo seruare
uirginem suam non habens necessitatem. sb
ob aliquam specialem causam.

cap. 8

circa que soc nsta q, inter corinthios erant a
liqui scioli cognoscentes, q carnes idolis immolat
ex hoc non consequebant aliquam consecrationē
ut gentiles credebant: nec aliquam immunditia
ue Iudei existimabant. ideo indifferenter carnes
immolatas idolis coram quibuscunq; comedebant
in scandalum infirmoꝝ. et sic eorum scientia e
rat alijs occasio ruine. Unde Paulus ostendit q
scientia nihil valet, nisi sit ordinata secundum cha
ritatem

tatem .) 1. de his autem quæ idolis sacrificant sumus. sb idola nihil esse. Scientia in
flat. sb sine charitate sic Augustinus.

5. nam et si sunt (sb gentilium opinione) qui dicant dij:

7. sed non in omnibus est scientia. quidam autem cum scientia usq; nunc idoly. sb credentes q; idolum sabeat aliquid nummis. quasi idolothytum manducant. i. quasi habent aliquod consecrationis ab idolo; & in reuerentia idoly. & conscientia ipsorum cum sit infirma, inquinatur. Pollunt. sb per peccatum.

8. ~~Videte autem ne forte hæc licentia vestra manducandi idolothyta~~. neq; enim si manducauerimus. q.d. manducare sacrificata idolis. uel ab illis abstinere nos facit deficere a gratia. uel proficere in ea; sed intentio uenerandi idolum, uel indiscreta manducatio scandalum.

10. si enim quis (sb simplex Christianus) vi deat eum qui habet scientiam. sb de uanitate idoli. Recumbentem. i. manducantem carnes ubi idolis immolant. Scandalizabit.

cap. 9

17. Si enim uolens hoc ago mercedem habeo sb intendam prædicandi præceptum impleo. Si autem inuitus dispensatio mihi credita est. i. a

lijs

sijs prosciam et non mihi, sicut prophetæ Balaam
vel ubens. i. voluntarius. Iratus. i. iussus.

19. nam cum liber essem. i. nullius hominis
cura obligatus.

21. quasi sub lege essem, cum ipse non essem
sub lege. sb3 eis condescendens in licitis ante ab
sq3 gratoriam omnimodam legis. Vide supra. Hij +
qui sine lege erant. i. gentib3.

24. omnes quidem currunt, sed unus accipit
brauium. q. d. pauci, sb3 quimodo debito operant
salui fiunt. ut dicit matth. 20

cap. 10

1. Patres nostri omnes sub nube fuerunt. sb3
eos protegente.

2. et omnes in moyse baptizati sunt. i. figura
tiue moysis. In nube et mari. figuraliter sb3 ad
baptisma futurum in aqua et sp̃u sancto, qui in
nube apparuit.

3. et omnes eandem escam spiritalem man
ducauerunt. sb3 manna de cœlo figuram spiri
tualis. et omnes eundem potum spiritualem
biberunt. sb3 aquam de petra. Petra autem
erat Christus. sb3 figuratiue.

11. In quos fines sæculorum deuenerunt
sb3 in homines noui testamenti, qui non succe
dere alia lex. uel in quos sb3 illos homines pueniti
fines sæculorum. i. miserabiles exitus uitæ deuene
rint

zuent in signum iræ diuinæ; sicut in explorationes et
alios.

17. quoniam unus panis & unum corpus multi
sumus ecclesia. hoc est sacramentum eucharistiæ
est sacramentum unitatis.

18. Videte Israel secundum carnem. i. se
cundum ceremonias et observantias ueteris legis
quæ dicunt Participe carnis hebr. 9. et Israel carnalis. nam est et Israel fidelis secundum spiritum.

22. an æmulamur dominum. i. adiram pro
uocamus eum per talem participationem. q.d. sic
uel æmulamur. i. cum illo uolumus concendere
omnia mihi licent. i. comedere idolothyta mi
hi licitum est secundum se. sed non expedit.

23. omnia mihi licent sed non omnia ædi
ficant. sb proximum

24. nemo quod suum est quærat. i. sibi pla
citum in talibus. sed quod alterius. sb curando
ne scandalizet proximus.

25. omne quod in macello uenit. i. cõmuni
ter uendit. manducate. sb indifferenter. nihil
interrogantes propter conscientiam. i. utrum sit
de immolatis idolis necne, ne sitis de idolothytis
scandalizet frater astans credens illud in odorem
idoli manducari.

26. Domini est terra & plenitudo eius. i. om
nia quæ sunt in mundo. animalia etiã sunt a deo
et

et secundum se bona.) 29. Vt quid enim
libertas mea iudicat ab aliena conscientia? q.d
quamuis mihi secundum se licitum sit comedere
de idolothytis tamen non debeo abuti illa liber
tate coram gentili uel alio qui credat me id fa
cere in honorem idoli et ob id foueat suam super
stitionem. "

30. Si ego cum gratia participo. i. comedere
possum cum gratiarum actione. quod blasphem^r
pro eo q. gratias ago. i. blasphemijs exponor
alioꝝ.

cap. 11

Laudo autem nos fratres

1. ~~Nolo enim nos ignorare fratres~~. intel
ligit de illis, qui non erant docti et contenti
5. omnis autem mulier orans aut prophe
tans. sb3 non publice aut ex officio, sic enim pro
bibet. 1. ad Timoth. 2. deturpat caput suũ
.i. Christum; aut uirum suum.

~~Laudo autem~~ uos fratres

^non uelato ca
pite

7. Vir quidem non debet uelare caput su
um, quoniam imago et gloria dei est. i. eius
claritatem et dominium repꝛesentans. gꝛa
deo processit. 8 o cautem q. et esse imaginem dei
specialius conuenit uiro gꝛ fœmine.

10. Ideo debet mulier uelamen habere
seu potestatem super caput propter angelos. i.
ob eorum reuerentiam: uel propter sacerdotes
et episcopos, ne coram eis decenter et honeste appa
reant

reant non ad lasciuiam prouocantes.

11. Veruntamen neq; uir sine muliere, neq; mulier sine viro in domino. i. uterq; pertinet ad gloriam dej. et ad gratiam, quæ sunt a domino. ps. 83. gratiam et gloriam dabit dn̄s

12. nam sicut mulier de viro, ita et uir per mulierem. sh generat post mundi principium

16. Si quis autem uidetur contentiosus esse, nos (i. conuersi ex Iudæis) talem consuetudinē non habemus.

19. oportet esse hæreses, ut qui probati sunt (i. approbati) manifesti fiant in uobis.

20. conuenientib; ergo uobis in unum, iā non est (i. in usu, uel non licet) dominicam coenam manducare.

21. Vnusquisq; enim coenam suam præ sumit ad manducandum. Soc ideo dicit quan te sumptionem eucharistiæ unusquisq; in ecclesia coenam suam, et ubaria comedebat. sic q; diuites comedebant usq; ad nauseam. et pauperes famem patiebant.

22. et confunditis eos, qui non habent. q.d uos tam abundanter in comunitate ecclesiæ cibantes, estis in causa ut confundant pauperes qui in tanta publicitate quid manducent non habent.

30. ideo inter uos multi infirmi. i. propter indignam eucharistiæ sumptionem diuinit;

a

a deo infirmitatibus corporalibus puniminj et imbecilles multi. i. longa ualetudine impediti. et dormiunt multi sed somno mortis corporalis a deo interfecti.

32. Dum iudicamur autem. i. punimur ~~damnis~~ infirmitate. et domino corripimur. q[ui] ad nostram correctionem nos debilitat. uel ad correctionem aliorum alios occidit " " "

33. Itaque fratres mei cum conuenitis ad manducandum inuicem expectate. sed ut simul sumatis eucharistiam, quae est sacramentum unitatis.

cap. 12.

1. de spiritualibus. (sed gratijs) nolo uos ignorare.

2. cum gentes essetis ad simulacra muta. sed adoranda) ducebamini euntes sed demonum instinctu. 3. nemo in spiritu dei loquens dicit Anathema Jesu. i. blasphemiam, aut peccatum contra Jesum.

8. ali quidem per spiritum datur sermo sapientiae. sed quantum ad diuina. ali autem sermo scientiae. quantum ad humana dirigenda.

9. alteri fidens. (sed excellens) in eodem spiritu. ali gratia sanitatum. i. sanandi.

30. et adhuc excellentiorem uiam uobis demonstro. sed capite sequenti, eundi ad patriam, seu bea

beatitudinem . cap. 13.

4. Charitas non ꝯmulatur . i. non inuidet. nō
quærit quæ sua sunt. sḷz solum.

7. omnia credit. sḷz quæ sunt credenda. ſpe
rat et suffert, ſperanda sḷz et credenda.

12. tunc autem cognoscam, sicut et cognitus
sum. sḷz perfectē. ”

cap. 14

1. ꝯmulamini ſpiritualia magis autem ut
prophetetis . i diuina mysteria explicetis. huc p.
tinet munus concionandi

2. qui enim loquit lingua. i. diuersa idioma
ta. uel lingua peregrina, et non intellecta, uel a
se, uel ab his maxime, qui audiunt. non hominis
sḷz Dei quit. i. ad uolutatem Dominum. sed Dei
i. ad obsequium dei cum quo Deus loquit in ora
tione. 4. qui loquit lingua. i. non intelligendo
quæ dicit. sicut cum quis latinæ linguæ ignarus
latine recitat Horas canonicas. semetipsum (so
lum) ꝯdificat. qui autem prophetat (sḷz sacras
scripturam reserando. ecclesiam ꝯdificat

10. & nihil sine uoce est. i. potest sine uoce ex
plicari congrue. uel q.d. omnia creata etsi uocē
non emittant, scientiam habent uocis expumen
do magnalia dei.

14. nam si orem lingua ſpiritus meus orat

.i. us

uoluntas. sic dictum spiritus promptus est, mēs autem mea sine fructu est. i. intellectus. q.d. nō intelligit sensum. uel sine fructu aliorum.

15. quid ergo est? orabo spiritu orabo et mē te. i. sic q̄ intelligam. et a populo etiam intel ligar.

19. In ecclesia uolo q̄uq; uerba (i. pau ca. uel adquinq; sensus) sensu meo. i. a me ex plicata audientibꝫ. et a me et aliis bene in tellecta. "

22. Itaq; linguæ signa sunt non fidelibꝫ sēd infidelibus. sēd ad quos conuertendos necessarium est eis in lingua unusquisq; loqui.

23. si ergo conueniat uniuersa ecclesia et omnes linguis loquant. i. non intellectis. ac proinde arguit prophetiam prōferri dum linguarum in conuersione infidelium. sicut et modo ad utilitatem fidelium magis ualet suen tia. q̄ eloquentia. "

26. quid ergo est fratres? sēd faciendum. cū conuenitis. uel inse quilibet. uel inalio de eccles sia scilicet omnia dona, quę sunt necessaria. "

27. Siue lingua quis loquit secundum du os, aut ut multum tres. q.d. duo linguarus non debent uti multi. sed duo uel tres ut inor duorum, uel trium stet omne uerbum. deuter 17. et per partes. i. successiue. uel intercise u

nus

nus post alium. ut post unam partem locutionis
fiat eius explicatio. et hoc modo fit expositio qu=
ando predicatores predicant hominibus ignote lin
gue, per unum interpretem tantum.

29. Prophete autem duo aut tres dicant. sb
successiue. et ceteri diiudicent. i. audiant at
tente.

30. Prior taceat. sb dando alteri loqu=

32 et spiritus prophetarum prophetis sub
iectus est. non quantum ad habendam, uel mõ
bendam illuminationem; sed quantum ad pro
nunciationem illuminationis habite. Sicut lex
dicit gener. 3. subiici potestati eris.

36. an a uobis (sb gentibus) Verbum dei
processit. q.d. non. sed a iudeis ad nos, qui sic do=
cent.

38. Si quis autem ignorat (sb culpabiliter)
ignorabit

cap. 15

6. deinde uisus est plus qs quingentis fra
tribus. sb in galilea. matt. ultimo.

29. quid facient qui baptizant pro mortuis.
i. affligunt. et patiunt ieiunantes. baptizari e=
tenim interdum est pati. ut marc. 10. luc. 12.
uel baptizant. sb baptismo aque pro mortalibus
peccatis consepulti Christo: et resurrectionem eius
profitentes.

32

32. si secundum hominem .i. secundum rationem. ad bestias pugnaui ephesij .i. homines bestialiter uiuentes, qui negabant resurrectionem.

47. Secundus homo de coelo coelestis. scilicet quantum ad doctrinam et opera: non enim negat uerum corpus humanum habuisse.

56. Virtus peccati lex. scilicet antiqua. et occasionaliter ut diximus. uel lex scilicet membrorum

cap. 16

1. de collectis autem quae fiunt. (i. de eleemosinis) in sanctos. scilicet fideles Ierusalem, qui specialiter dicebant sancti ob maiorem rerum temporalium abdicationem, et religiosam uitam.

2. Per unam sabbathi. (i. die dominica) unusquisque apud se reponat ut non cum uenero tunc collectae fiant.

3. cum autem praesens fuero hos mittam quos ~~uos~~ probaueritis per epistolas. iunge cum sequentibus. scilicet ut perferam gratiam uestram. i. eleemosinas uestras in Ierusalem.

7. nolo enim uos modo in transitu uidere .i. de passo tam solamente.

10. ostium enim mihi apertum est magnus .i. parata multa corda hominum ad audiendum euangelium Christi.

15. nostis domum Stephanae. uirum quidam esse

esse dicunt. alij foeminam, unde supra. c. 1. quo
niam sunt primitiæ Acaiæ. i. primi et principa
les fideles de primoconuersis. et in ministerium
sanctorum ordinauerunt seipsos. i. exhibuerunt
16. et ut uos subditi sitis huiusmodi. i. eis re
uerentiam exhibeatis.
17. gaudeo autem in presentia Stephanæ et
fortunati. i. quia uobiscum fuerunt. aut sunt
19. Salutant uos Aquila et Priscilla. recesse
rant enim de Corintho cum Apostolo ut habetur actuum
18. cum domestica sua ecclesia. i. familia fideli
22. Maran atha. uox est chaldea. et idem
est ac dominus noster uenit. scilicet propter salutem
hominum. ideoque amandus est sub anathemate
uel venit. i. ueniet ad iudicium. ideoque timendus

In Epistolam 2 ad Corinth.

Reddit Paulus in hac epistola causam, cur ad eos
non uenerit sicut promisserat. uultque ignoscat
illi fornicario poenitenti, disserit de statu legis
euangelicæ. officijque Christiani laudat illos, mo
net de collecta, et de suo munere, deque in se be
neficijs, aliqua adiungit.

cap. 1.

1. Paulus et Timotheus frater. ponit sa
lutationem Timothei, ne putarent Corinthij quod

aduersus eos aliquid ad Paulum detulisset. ec
clesiae dei quae est Corinthi. hoc est metro
lis Acaiae.

6. siue exhortamur pro uestra exhortatio
ne. sb3 interne a deo.

8. de Tribulatione nostra, quae facta est
in Asia. sb3 in epheso. quoniam supra uir
tutem (sb3 naturalem) grauati sumus

9. sed nos in nobismetipsis responsum
mortis habuimus. i. firmam opinionem mo
riendi.

11. adiuuantibus et uobis ut ex multa
personis facierum. i. ut orationibus multa
rum personarum differentium statu, sexu
tate ut

15. et hac confidentia uolui prius ueni
re ad uos. i. transiens ad Macedoniam, uel
antequ uenirem in Macedoniam. ut secundam
gratiam haberetis. i. visitationem meam pa
ternalem. post gratiam predicationis tempore
uestrae conuersionis.

23. ego autem testem deum inuoco in
animam meam. i. in periculum animae mee.
quod parcens uobis non ueni ultra Corinthu
i. quibus tunc non expediebat me uenire. uel
ne uos multum tunc dignos reprehensione. et
minus dispositos reprehenderem.

24

24. non q̃ dominamur fidei vestræ. q.d. q̃ deo pareens, non ob id assero me dominari vobis, aut tanq̃ dominum me exhibeo, q̃ præcidus vobis fidem, quam habetis.

cap. 2.

2. ex quo est quod me lætificet nisi qui contristat exme. i. vos quos ego si tunc remisissem contristarem.

5. Siquis autem contristauit me. sb̃ ille enormis peccator. i. corinth. 5. non me contristauit. sb̃ totaliter abolendo usum rationis sed ex parte, q̃ multi et plurimi ex vobis estis boni, et firmi in fide. ut non onerem omnes vos. i. saga a vobis cargo del peccado.

10. nam et ego donaui. i. absoui aliquando remisi de poena propter vos. sb̃ feci ut decet tamen, et velut in persona Christi.

12. cum venissem autem Troadem prop ter euangelium Christi. sb̃ prædicandum. et ostium mihi apertum esset in domino. i. occasio bona.

16. et adhæc quis tam idoneus? sb̃ ut par

cap. 3.

6. Littera enim occidit. sb̃ lex ut vis occasio naliter dando notitiam peccati; et non gratiam ut diximus Rom. 7. vel littera legis aduenientе

euan

euangelio) 7. quod si ministratio mortis. i. ministeriorum Moysis et Aaron. aut datio a deo mortis. i. legis ueteris.

10. nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte. i. uetus testamentum, quod cessauit. propter excellentem gloriam. scilicet noui: quod ei successit.

18. nos uero omnes reuelata facie. i. mente. gloriam domini speculantes. i. Christi domini, et non solum Moysis. In eandem imaginem transformamur. i. ad similitudinem diuinae gloriae. a claritate. scilicet naturalis cognitionis, et gratiae. In claritatem scilicet gloriae

cap. 4

5. quoniam deus qui dixit (i. iussit) de tenebris lucem splendescere. gen. 1.

7. Habemus autem Thesaurum istum in uasis fictilibus. i. luteae carnis. uel quae erant despecti potentibus.

8. aporiamur. i. depauperamur. quod aporos graece latine est pauper. sed non destituimur scilicet a deo.

12. ergo mors in nobis operatur. scilicet mors Christi domini animandorum. vita autem (scilicet ipsius) in vobis. uel mors. i. passiones et tribulationes vita. i. quies. et consolatio. ‖

cap. 5. 2

36 Z. nam & in hoc ingemiscimus superindu
cupientes. q.d. si esset possibile illa habitatio
ne gloriae postri sine morte corporis.

3. si tamen uestiti et non nudi inuenia
mur. sb3 corpore si possibile esset.

4. nam & qui sumus in hoc tabernaculo
sb3 corporis. Ingemiscimus eo q nolumus ex
uiari sed superuestiri. sb3 gloria.

7. Per fidem enim ambulamus, & non per
speciem. i. non per claram uisionem.

12. non iterum cõmendamus nos uobis. sb3
sb3 q supra dixerat aliqua attinentia ad suam
cõmendationem. sed occassionem damus glo
riandi pro nobis. i. q̃ me autem habuistis ma
gistrum contra falsos apostolos.

13. Siue enim mente excedimus deo. sb3 p
mentis extasim contemplantes. Siue sobrij su
mus. sb3 humane, et tractabiliter nos habentes
ad uos.

16. neminem nouimus secundum carnẽ
. i. cum nemine societatem contraximus moti
carnali affectione. & moti eius pręsentia corpo-
rali: et si cognouimus secundum carnem Chri
stum. i mortalem, & secundum corporalem
pręsentiam in propria specie. nunc iam non no
uimus. sb3 illo modo.

17

17. Si qua ergo in Christo nova creatu-
ra, vetera transierunt. i. qz in christo su
mus nova creatura. vel Siquis est in christo
nova creatura in es vetera transierunt.

21. eum qui non noverat peccatum. sb
Christum dominum. Pro nobis peccatum fecit
i. Sotiam et sacrificium pro nobis pro peccato.
nam peccatum sic sumit in sacra scriptura ut
oseę. 4. b. peccata populi comedunt sacerdo
tes. ut nos efficeremur Justitia dei in ipso
i. perfecte iustificati.

cap. 6

1. exhortamur ne in vacuum gratiam
dei recipiatis. qd. perseverate in ea, ecclesi
ę dificate. qz deus adiuvabit, Siquidem ipse dat
gratiam.

9. vel castigati. sb a deo correpti. sed nõ
mortificati. i. interfecti. vel castigati. i. affli
cti et pressi a non recipientibus nos. Sed nonnul
tificati. sb in executione ministerij nostri.

3. 9. et 10. ut, sicut, tangꝫ, et quasi. simi
litudinem dicunt.

14. nolite iugum ducere cum infidelibus
i. coniunctionem, aut familiaritatem.

17. Immundum ne tetigeritis. i. peccata
ne

ne palpetis. uel palliando cõmittatis.

cap. 7.

2. capite nos. 1. bene attendite et intelligite. uel imitamini.

4. Superabundo gaudio in omni tribulatione uestra: sb̄z pro peccatis perpessa. uel ob fidem tuendam. uel quam ego uobis ad uestrā utilitatem causaui, sb̄z defensionem mei et uestram contra pseudo Apostolos.

11. ecce enim hoc ipsum secundum deum cõtristari uos quantam in uobis operat solicitudinem ett sed et uindictam. sb̄z de peccatis. In omnibus exhibuistis uos incontaminatos esse negotio. sb̄z puniendo et corrigendo illum eorum peccatorem.

12. igit et si scripsi uobis non propter eum qui fecit iniuriam. sb̄z maculando lectum patris sui, ut sb̄z puniret tantummodo; sed ut emendare et alij ex eius poena terrerent. nec propter eum qui passus est. sb̄z ut uindicaret per poenam sed ad manifestandam solicitudinem nostram

cap. 8

3. & supra uirtutem. i. facultatem. Voluntarij fuerunt. sb̄z gratiam. i. eleemosinam liberalissime offerentes.

5

5. et non sicut speravimus. g.d. uicerũt nostram spem. sed semetipsos primum dederũt domino, deinde nobis. sb obedientiam promittendo.

6. ita aut rogaremus Titum ut quemadmodum cepit, ita et perficiat in uobis etiam gratiarum istam. i. inducat uos ad similem eleemosinę largitionem, maxime in sanctos fideles, qui sũt in Jerusalem ut supra.

10 non solum facere, sed et uelle cepistis ab anno priore. sb conuersionis uestrę.

12. si enim uoluntas prompta est secundũ id, quod habet. sb secundum affectum efficacẽ quo datur. si re ipsa posset. non secundum id quod non habet. i. diuitias ipsas si eis careat. ut patet marc. 12. in uidua, quæ dedit duo minuta.

13. non enim ut aliis. sb sanctis, quibusdam eleemosinam. sit remissio. i. per hoc ociosę uiuant. uobis autem tribulatio. i. labor in dando sed ex equalitate. g.d. impetrabunt uobis spiritualia conformiter ad temporalia, quæ ui impenderitis ex equalitate.

18 misimus etiam cum illo fratem nostrum. sb lucam. uel Barnabam. cuius laus est in euangelio sb a luca scripto. uel si de Barnaba ab eo prędicato.

19

19. Sed et ordinatus est comes peregrinationis nostre. sb uterq; exclusi.

20. dcuitantes hoc ne quis uos uituperet, in hac plenitudine. i. larga eleemosine exhibitione. dantes minimum cum omnibus debitis circumstantijs.

22. misimus autem cum illis. & fratrem nostrum. sb Apollo. q2 post Apostolum primus corinthijs prædicauit. i: cor.mes. 3. ego plantaui Apollo rigauit. etc

23 Sive fratres nostri Apostoli ecclesiarum sb Apollo, et alij dicti.

cap. 9

1. nam de ministerio in sanctos. i. de elemosina mittenda in Jerusalem. uel de quouis alio subsidio.

4 ne cum uenerint Macedones mecum. & inuenerint uos imparatos erubescamus nos ne dicamus uos sb erubescere. In hac substantia. i. eleemosina largitione.

7. Vnusquisq; prout destinauit in corde suo non ex tristitia. i. ex eo q2 ego id cõmendo, etne quid earum miseri. aut ex necessitate. i. uelut coacti, aut minus uoluntarij q2 decet.

cap. 10

^ superextendimus nos.

14. nonenim quasinon pertingentes ad
uos. i gloriando false de vestra conuersione ad
fidem, quam deus in nobis per nos operatus est.
~~superextendimus nos~~. "
16. etiam in illa. sc̃z loca. quæ ultra nos sunt
sc̃z parati euangelizare. non in alienaregula
i. doctrina aliena ab ea, quam prædicauimus; aut ali
a doctrina me præcedente.
17. qui autem gloriat in domino glorietur
q.d. debemus gloriari de bonis operibus illa
tamen deo attribuendo et non nobis, q̃ etiam
bona cogitationes a deo sunt, ut supra.

cap. 11.

1. Vtinam sustineretis modicum quid in
sipientiæ mea. sc̃z secundum æstimationem in
discretorum. vel malesentientium.
2. æmulor enim uos dei æmulatione. i. ze
lo. uel diligo. despondi enim uos. sc̃z tanq̃ vir
ginem castam persidem et puritatem. Vni uiro
sc̃z Christo exhibere in matrimonium.
4. nam si is qui venit alium Christum præ
dicat ett. recte pateremini. i. recte sustineretis eũ
uel eos prædicantes, si alium Christum melioren
cum meliori spiritu. et aliud melius euangelium
q̃ ego uobis prædicus prædicaret. q.d. quod est impos
sibile, et reddit causam. dicens. existimo enim
ett,

14. ipse enim sathanas transfiguratsein
angelum lucis. sb; assumendo corpus visibile
sicut apparuit beato martino. uel inuisibiliter
formando uocem, sicut beato Francisco dissuade
bat poenitentiam. uel perucrtendo iudicium sen
suum faciendo apparere, quæ non sunt:

17. quod lõquor non lõquor secundum deũ
uel secundum dominum. i. diuino more, qm
solet diuina tractare. q. d. Sumanum quoddicã
uel non lõquor secundum deum. sb; si facio hoc
sine causa necessaria, aut rationabili; ut face
bant pseudo apostoli; seipsos comendantes. sed qua
si in insipientia. q. d. uideri poterat insipientia
In hac substantia glorie. i. argumento uel ne
goc.

18. quoniam multi gloriant secundum carnẽ
sb; dicentes se esse de semine Abraham ut suam sẽ
tentiam falsam confirment, et alij eis credant.

19. Libenter enim sufferetis insipientes. i. falsos
apostolos se iactantes. cum sitis ipsi sapientes. hoc
ironice dicit. uel cum sitis sapientes in Vestra exis
timatione.

20. Sustinetis enim si quis uos in seruitutem
redigit. si quis. sb; pseudo apostolus uos in seruitu
tem legis antiquæ redigit eam uobis prædicando
si quis deuorat, q. pseudo apostoli laute comedebant

de

De corinthiorum substantia. Siquis accipit. i.
bona vestra occupat. Siquis ecdit. i. in vestra
pgrentia uobis contumelias dicit.

21 secundum ignobilitatem dico. g.d sic eos
sufferts quasi essetis ignobiliores illis. quasi nos
infirmi fuerimus in hac parte. i. deficientes fu
erimus in illis. de quibus gloriant falsi apostoly.

24. á Iudeis quinquies quadragenas una
minus accepi. i. uno ictu minus. g.d. percussus
sum flagellis in summo rigore. quem lex permitte
bat deutero. 25. cauebant enim Iudei ne in pla
gis et uerueribus inferendis excederent numerus
quadragenarium a deo uo citato perscriptum.

25. Ter Virgis ecssus sum. uide act. 16. c. 22
Semel lapidatus sum. act. 14 in ciuitate lycao
nij. nocte et die in profundum maris fui. sb
ut quidam dicunt sub aqua maris uno die. et una
nocte, et inde diuinitus ereptus. uel in profun
dum maris. i. in profundo mari nauigans.

26. Periculis ex genere. syriace. ex gnatione
mea. sb Iudeis. Periculis in solitudine. ut ui
pera eum momordit.

28. Preter illa que extrinsecus sunt. sb
que enumerauj, et extrinseca sunt, est inme ins
tantia quotidiana, et solicitudo omnium eccles
iarum. sb intrinsecus in animo.

cap

cap. 12

12. scio hominem in Christo ante annos 14 //
sb̄ circa principium sue conuersionis eodem anno, quo Christus dominus passus est. ^

5. Pro huiusmodi gloriabor. sb̄ in domino // sb̄ manente anima

9. libenter igit gloriabor in infirmitatibus // ma.
meis ut inhabitet in me Virtus Christi. q. d. ex me nihil habeo in quo possim gloriari.

// 2. Raptum huiusmodi (sb̄ hominem) usq ad tertium celū. sb̄ empyreum. nā primū est aereum: secundū sydereum celorū nimirū quę mouentur.

3. Siue in corpore sine extra corpus. sb̄ manente anima.

// 2. ~~Raptum huiusmodi (sb̄ hominem) usq~~ ~~ad tertium celum. sb̄ empyreum, nam primum est aereum: secundum sydereum celorum nimirum quę mouentur.~~

16. cum essem astutus dolo uos cepi. ironice dicit.

11. Factus sum insipiens. sb̄ in vestra repulsione cum me cōmendo supra.

14. ecce tertio hoc. Ci. sb̄ huc vel tertia hac uice) paratus sum uenire ad uos. nam primo venit. 2° paratus fuit uenire. sed eorum causa non uenit. et nunc tertio paratus uenit. ŝ. "

20. ne forte dissensiones sint inter uos ett. sb̄ causate ex affectu ad falsos apostolos.

cap. 13.

1. ecce tertio hoc uenio ad uos. ut ŝ. cap. 12
in ore duorum uel trium testium. sb̄ accusantiū uel potius testificantium. //
Stabit omne verbum. sb̄ ad quod iurabimus uos.

7. oramus autem deum ut nihil malifaciatis

non

non ut nos probati appareamus. i. perfecti et magni apud deum impetrando. uel puniendo uos quando defectis. uel punitionem optantes. sed ut uos quod bonum est faciatis, nos autem ut reprobi simus. i. quasi amittentes potestatem puniendi uos, cum sitis innocentes, aut inculpati.

8. non enim possumus aliquid aduersus ueritatem. sz pro ueritate innocentes. " "

9. gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus. i. non potentes punire ob innocentiam uestram, non ob defectum potestatis nostre.

nota q; Paulus supra cap. 11. et alibi se imperitum sermone uocat, quod debet intelligi respectu uerbositatis philosophorum: uel q; Paulus nõ pollebat eloquentia. et sermonis facilitate.

11. In epistolam ad galatas.

cap. 1.

10. modo enim hominibus suadeo an deo?
.1. ab hominibus probari studeo. unde. 2. cor. 5. si adhuc hominibus placerem Christi seruus non essem. sz si hominy in malis morem gere rem.

17. neq; ueni Jerosolimam ad necessarios meos apostolos. sed abij in Arabiam. sz ad predicandam euangelicam doctrinam mihi diuinitus re

ue

uelatam. Et iterum reuersus sum damascum
slz ubi primo disputauerat contra Iudeos.
18. deinde post annos tres veni Ierosolimam
uidere Petrum. slz post annos tres a mea conuersi
one ueni e damasco fugiens. act. 9. ut quidam in
terpretant.
19. alium autem Apostolorum uidi neminem
nisi Iacobum. (slz minorem) Fratrem domini
\+ ~~ut e in euangelijs exprimit~~.

cap. 2.

1 Deinde Post annos quatuordecim. (slz a
conuersione sua) Iterum ascendi Ierosolimam
2. ascendi autem secundum reuelationem. slz
monente domino ut sic facerem. ^ — [margin: ^ et contuli cum illis euangelium quod predico in gentibus. seorsum autem ijs, qui uidebant aliquid esse. seu maiores esse. Seorsum autem est intellige non de simplicibus uulgi sed de instructis immo de Petro Iacobo et Ioanne, infra eodem ~]
3. Sed neque Titus qui mecum erat cum esset
[margin: ^ natione,] gentilis. slz ex utroque parente compulsus est cir
cumcidi.
5. quibus neque ad horam cessimus subiectione
i. in obseruatione legalium obseruantiarum, quas
illi falsi fratres nobis suadere conabant. et tenebant
[margin: ~~[illegible]~~] ~~2. et contuli cum illis euangelium quod predi~~
~~co in gentibus, seorsum autem ijs qui uidebant~~
~~aliquid esse. seu maiores esse. seorsum autem est~~
~~intellige non de simplicibus uulgi, sed de instructis~~
~~immo de Petro Iacobo et Ioanne infra eodem~~ ~
6. ab his autem qui uidebant esse aliquid. slz ni
hil

Sil dicit ~~apostolis~~ . quales aliquando fue
rint . sb̄ idem Apostoli et discipli ante conuersi
onem uel uocationem a xpō eis factam . sb̄ q
fuerint pauperes, piscatores . est nihil mea inter
est . mihi enim qui uidebant esse aliquid mi
Sil contulerunt . sb̄ in notitia euangelij . uel sub
sidio temporali .

7 . Sed econtra . sb̄ ego contuli eis) cum uidissē
q̄ creditum est mihi euangelium p̄putij . i .
p̄dicatio gentium . Sicut Petro circumcisionis
i . p̄dicatio iudeorum . quod deinde magis expri
mit .

10 . Tantum ut pauperum memores essem
sb̄ fidelium in Ierusalem habitantium .

11 . Cum autem Venisset Cephas . uel Petrus
Antiochiam In faciem ei restiti . i . publice in
creparui eum Paulus moderate tamen tangit q̄
Latum . q̄ reprehensibilis erat . non mortaliter
q̄ iam erat in gratia confirmatus , sed uenialiter
ut minus cautus , et nimius in obseruatione legali
um .

cap. 3.

1 . O insensati galatæ ante quorum oculos
xp̄us prescriptus est . i . condemnatus per sal
sos apostolos .

11 . quoniam autem in lege nemo iustificat
apud deum . i . ex ui legis .

12 . lex autem non est ex fide . q . d . dicue lex
fac

factorum. et in ea non precipiunt explicite, que
credenda sunt, sicut in lege euangelica. sed qui
fecerit ea. sb. que lex ordinat. Viuet in eis. sb
uita corporali: alias statim occidebant transgres
res, vnde non dicit absolute. Viuet. sed in eis.

15. Fratres secundum hominem dico. i. per fa
ctum Summum ostendo propositum. Hominis
confirmatum testamentum nemo spernit, aut
superordinat. i. omnes immobiliter tenent.

16. Abrahę dicta sunt promissiones. sb di
uina, per modum testamenti. " " "

17. Hoc autem dico testamentum confir
matum a deo, que post quadringentos et tri
ginta annos facta est lex. i. data immo tes ty
na post 430 annos a tempore promissionis factę
Abrahę. ^~~genesis~~. non irritum facit ad euā
cuandam promissionem. i. non euacuat pro
missionem factam Abrahę quasi irritam, quod ta
men faceret si daret ex lege. " " " "

^gen. 15. // Iudith. 5. // actor. 7. // et. 13. //

19. quid igit lex? propter transgressiones
(aut) transgressiones posita est. sb ob transgres
siones puniendas ~~expiriendas~~. ordinata per ange
los. vel angelum. quibus quebat moysi in persona
dei: ~~dicens~~. et sic dicit sepe in exodo. et alibi lo
cutus est deus. In manu mediatoris. in potesta
te Christi ad immutandum eam sus tempore tangs

Do

dominus) 20. mediator autem unius non est. g. d. sed interdum. sb̄ Christus dominus intra deum, qui simplicissime est unus; et inter homines, qui licet sint multi inse. sunt unum in fide.

22. sed conclusit omnia scriptura sub peccato. sb̄ in quantum lex peccatum ostendebat, nec spiritualiter mundabat.

25. at ubi venit fides iam non sumus sub pedagogo. g. d. sed sub superuenit doctrina sb̄ gratie et euangelij.

cap. 4.

3. Ita et nos cum essemus paruuli sub elementis mundi eramus seruientes. i. sublegalibus obseruantijs. que dicunt elementa. litere uel prima rudimenta. que pueris adiscenda tradunt.

4. misit filium suum factum ex muliere. sb̄ quātum ad corpus de virgine sumptum sublege. qui uoluit legalia seruare

7 Itaq; iam non est seruus sed filius. sb̄ qui cum fideliter confitet deum patrem. quod si filius et heres per deum. sb̄ adoptantem illum tales in filium; filius autem adoptiuus aliqua pars hereditatis debet secundum leges.

9. nunc autem cum cognouerits deum immo cognitus sis a deo. sb̄ specialiter modo, quatenus uobis dedit gratiam.

10. dies obseruatis. ut. x. g. decimam diem mensis primi ad accipiendum agnum Paschalem

& huiusmodi. menses, q̃ in principio mensis celebrabant Iudęi nouemam. Tempora. ut tube zationis, et exitus de ęgypto mense primo: et tempus liberationis Isaac mense secundo. Annos. ut puta septimum remissionis, et quinquagesimum Iubilej.

11. Timeo uos ne forte sine causa laborauerim in uobis. i. sine fructu et inutiliter.

12. estote sicut et ego. sb̃ dimittentes legalia sicut et ego dimissi. q̃ et ego. (sb̃ in errore fui) sicut et uos. sb̃ fuistis. q. d. ideo sum conformes obsecro uos, ne sb̃ credatis me exodum increpasse uos, sed examore. nihil me læsistis. q. d. imo in me beneficia contulistis, ut postea exprimitur

13. Scitis autem q̃ per infirmitatem carnis euangelizaui uobis iam pridem. i. infirmitates passus in corpore et tribulationes. Iam pridem. i. antea

14. et tentationem Vestram in carne mea non spreuistis. i. experientiam, quam de me fecistis. neq̃ respuistis. sb̃ prędicationem meam. sed sicut angelum dei suscepistis me sicut Christum Iesum. Sy̆perbolice loquit.

15. ubi est ergo beatitudo Vestra? sb̃ initiatiua. et in spe.

25. Syna enim mons est in Arabia, qui

q̃

iuratus ei, quæ nunc est Ierusalem. Sed non
intelligit literaliter q3 signa multum distata
Ierusalem, sed spiritualiter et allegorice, q3 ser
uitus legis per montem signa significata vigebat
tunc in Ierusalem in templo &c̃ ett.

cap. 6

13. neq; enim qui circumcidunt. &c̃ pseud
apostoli. Legem custodiunt. q2 in multis illam
infringebant. uel q2 iam lex ipsa circumcisionis
non custodiebat, quatenus circumcisio cessauerat
16. & quicunq; Sancregulam secuti fuerint
pax super illos et misericordia, & super ista
el dei. i. super observantes legem intellectus spi
ritualis.
17. de cætero nemo mihi molestus sit. i. nul
lus tentet mihi &c̃ rubrum auferre uel eripere
ego enim stigmata domini Iesu in corpore me
o porto. &c̃ per tribulationes, quas pro ipse sustin
ui, & patior.

In Epistolam ad Ephesios

Hæc epistola est de dei electione et gratia, et
de Sorrinus Christiani moribus.

cap. 1.

10. In dyspensatione plenitudinis temporum
instaurare omnia in Christo, quæ in coelis. &c̃
angelos eorum societates reparando. & quæ in ter
ra

ra. 1. homines qui per peccatum depranauerant
in nouitatem gratie reformando "

21. constituens ad dexteram suam in celesti
bus. sb Christum dominum. et supra omnem
men. sb Hierarchiam etiam celestium. neq;
enim deitatis nomen includit, supra quam nō
est nomen, neq; proprie deitas est a quacunq;
creatura nominabilis, q; est incomprehensibilis,
& nomina sunt signa conceptuum. 1. perihermen. et. 22 propositione de causis dicit, q; causa prima est super omne nomen, quod nomina
tur.

22. & ipsum dedit caput super omnes
ecclesiam (uel super omnia ipsi ecclesie)
sb militantem, et triumphantem

23. que est corpus ipsius. sb mysticum =
Plenitudo eius. 1. completum. sb constat ex tum
corpus capite et membris. qui. sb Christus. om
nia in omnib; 1. per omnia in omnib;. ad imp-
let. 1. operat.

cap. 2.

11. propter quod memores estote q; aliquan
do dicebamini preputium. i. incircumcisi. ab ea
que dicit circumcisio in carne. 1. distincti. a
Judeis.

12. quia eratis sine Christo alienati a conuersatione
israel. i. extranei a testamento nouo et ueteri.

14. ipse enim. sb Christus dominus) est pax
nos

nostra . s(cilicet) affective . qui fecit utraq(ue) unum
.i. gentiles et Iudæos fecit unum populum Christi
anum . & medium parietem maceriæ solvens
.i. impedimentum idolatriæ ex parte gentilium
quam abhorrebant iudæi; et circumcisionem
quam detestabant gentiles . Inimicitias in car
ne sua . i. per immolationem suæ sanctissimæ car
nis in cruce; per quam destructa est idolatria et ces
saverunt legalia .

15 decretis evacuans legem mandatorum
.i. legem veterem evacuans decretis evangelij.

16 . & reconciliet ambos in uno corpore . i. Iu
dæos et gentiles .

20 . superædificati ipso summo angulari la
pide Christo Iesu . In quo omnis ædificatio construc
ta crescit . i. coalescit per augmentum virtutum

cap . 3 .

1 . ego Paulus vinctus . s(cilicet) in carcere Romæ
Christi Iesu . i. Pro Christo Iesu .

3 . quoniam secundum revelationem notum
mihi factum est . sicut supra scripsi in brevi s(cilicet)
supra primo capite huius epistolæ; ubi dicit: ut no
tum nobis faceret sacramentum .

8 . mihi omnium sanctorum (i. Christianorum)
minimo . hoc dicit per humilitatem , et quia persecu
tus fuit ecclesiam . et non alij .

10. Vt innotescat Principibꝰ. et Principatibus et potestatibꝰ in coelestibꝰ. sꝫ non solum per simplicem notitiam. et quasi abstractiue, sed per experimentalem, et intuitiue. Per ecclesiam multiformis sapientia dei. i. per prædicationem apostolorum: non q. apostoli angelos docuerint: immo econtra, sed q. ex prædicatione apostolorum immutuis illis modo dicto.

13. propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis. i. tertii tribulationibus meis, quas sustineo q. prædicando vobis euangelium. quæ est gloria vestra. i. in quo consistit gloria vestra.

18. ut possitis comprehendere cum omnibꝰ sanctis, quæ sit latitudo. sꝫ Charitatis etiam ad inimicos. Longitudo. sꝫ eius dem Charitatis, qua facit expectare præmium in longinquum, et futurum. et sublimitas, qua facit nos ascendere in deum, et quodam modo in ipsum transformari. et profundum sꝫ Humilitatis, et condescensionis ad proximum, quam causat Charitas.

cap. 4

9. quod autem ascendit quid est? i. hoc quia Liceret intelligendum est. nisi q. descendit primum. sꝫ in sua morte. In inferiores partes terræ.

12. et ipse dedit quosdam quidem apostolos ||

ett

mystici.

13. donec occurramus omnes in virumperfectum. i. viro perfecto domino Christo venienti ad iudicium. uel in virum perfectum. i. in gratem ri perfecti. et hoc est quod addit in mensuram ętatis plenitudinis Christi; omnes enim resurgent in ętate 33. annorum, in qua Christus passus est.

17. ut iam non ambuletis, sicut et gentes. Sb fidem Christi non habentes.

19. qui desperantes. Sb se posse eis ita dimittere) semetipsos tradiderunt impudicitiæ.

26. sol non occidat super iracundiam ves tram. g. d. ira vestra cito transeat.

30. et nolite contristare spiritum sanctum dei. Sb ipsum peccatis vestris ad iracundiam pro vocando. In quo signati estis. i. pro quo signa tis. Sb gratia. quæ est animi qualitas, et ueluti signum iustorum. In die Redemptionis. i. quo estis iustificati. uel in quo signati estis in die redemptionis vestræ. Sb per sacramentum baptismi, quod imprimit Characterem in anima. " "

cap. 5.

13. omnia autem, quæ arguuntur. Sb ab his hominibus malis. a lumine manifestantur .i. publicantur postea. uel a lumine. i. doctrina ueræ fidei. manifestantur, talia esse, qualia in se sunt

sunt mala & reproba. omne enim quodma
nifestat lumen est. sb3 inquantum lumen partici
pat quo manifestat.

16. redimentes tempus. sb3 bonis operibus. quo
niam dies mali sunt. i. expositi multis impedi
mentis ad operandum bonum. "

26. mundans eam. sb3 ecclesiam. lauacro
aque. sb3 baptismi. In verbo vite. sb3 quod addi
dit ad elementum ut fiat sacramentum. "

32. Sacramentum hoc magnum est ego autē
dico in Christo et ecclesia. Luc enim filius dei
patrem non reliquerit, qz semper est in sinu pa
tris ut dicit Ioan. 1. tamen secundum formam
serui, qua in mundo factus homo apparuit pro
pter sponsam suam ecclesiam reliquisse patrem
dicit, et abeo exijsse

33. uxor autem timeat virum suum. sb3
timore casto

cap 6

2. honora patrem tuum et matrem tuam
quod est mandatum primum in promissione
sb3 cui fit repromissio; illa nimirum ut sis lon
gæuus super terram. uel primum mandatum
sb3 secunde tabule, et ex ordinatis ad proxim
um.

12. quoniam non est nobis colluctatio ad

uer

uersus carnem et sanguinem. i. homines mi
sibiles. qui sunt caro et sanguis. Sed aduersus
principes et potestates. q. de quolibet ordine
ceciderunt angeli. in quibus secundum dionisium
et theologos naturalia integra remanserunt. ad
uersus mundi rectores. non mundi. i. uniuersita
tis creaturarum; Sic enim mundus a deo. et
bonis angelis regit. Sed mundi. i. malorum Ioá.
1. quod declarat dum addit tenebrarum harum.
i. peccatorum. In coelestibꝫ. i. in hoc aere calj
ginoso degentibus. uel in coelestibus. q. d. inuisi
bilibꝫ nos oppugnant.

13. Propterea accipite armaturam dej, ut
possitis resistere in die malo. i. in uita presen
ti. ubi imminet tentationum pugna.

14. et induti loricam iustitiæ. i. uendegua
pijsti.

In Epistolam ad Philippenses

In hac epistola exponit Apostolus suarum
rerum statum; hortat ad perseuerantiam in in
cepto; et inuehit in iudaizantes

cap. 1.

1. Paulus et Timotheus serui Iesu Christi
adiungit Timotheum secum in salutatione q.
mis

missurus erat ad eos per ipsum, ut habet capite
sequenti. ut cum ueniret ad eos reuerentius. ac
magis charitatiue reciperet.

5. cum gaudio deprecationem faciens super
communicatione uestra in euangelio. i. de eo
quod mihi communicatis fide et opere

6. qui cepit in uobis opus bonum perficiet us
q; in diem christi iesu. sb; in quo ueniet adiudi
candum uestra remuneraturus bona.

7. socios gaudij mei omnes uos esse. q.d. eritis
mihi socij in patria. sicut nunc estis in laboribus
et pugna.

10. ut sitis sine offensa in diem christi. i.
iudicij.

12. scire autem uolo uos fratres, q; quæ
circa me sunt. sb; tribulationes et carceres qu
Rome sustines.

15. quidam quidem et propter inuidiam
et contentionem sb; contra me uidentes, q; nuc
incarceratus sum uolentes, ut sibi det gloria pre
dicationis. quidam autem propter bonam uo
luntatem. i. non intendentes uanam gloriam

16. quidam ex charitate. sb; proximi, et er
gamo.

17. quidam autem ex contentione, non ut
illi prius, sb; ut meam gloriam et famam obscu

rent

rent, sed ut dicentes se meos esse discipulos ag=
gravent carcerem meum irritato iudice, sicut fa
ciebat Torquatus fingens se esse discipulum Ti
berij.

25. et hoc confidens scio q̄ manebo. sb̄z in
vita p̄senti. et permanebo. sb̄z in fide. et mo
ribus.

26. ut gratulatio Vestra abundet in Chris
to Iesu in me, per meum aduentum iterum
ad vos. sb̄z si deus ita ordinauerit.

cap. 2.

3. In humilitate superiores sibi inuicem
arbitrantes. i. quilibet ex humilitate alium ut
superiorem recognoscens

7. sed semetipsum exinaniuit. sed. idest
et nihilominus.

13. deus est enim qui operat in nobis ut
velle. et perficere pro bona voluntate. sb̄z
sua, non nostra

17. sed etsi immolor. sb̄z per martyrium
in sacrificium deo, congratulor omnibus vobis
et gaudeo supra sacrificium, et obsequium
fidei vestrae

21. omnes enim. (i. plurimi) quae sua sunt
quaerunt, non quae Iesu Christi. i. ipsum Chris
tum

37 tum prędicant ob temporale lucrum.)

23. Hunc igit spero me mittere ad uos. sh Ti-
motheum. mox ut uidero quę circa me sunt. i.
opportunitatem mittendi.

27 Sed deus misertus est eius. sh Timothei in
infirmitate qua laborabat et mei me tristitiam
supra tristitiam haberem. i. tristitiam de eius mor
te supra tristitiam de eiusdem infirmitate.

30. quoniam propter opus Xpisti usq; ad mor
tem accessit. i. mortis periculum. Tradens ani
mam suam. i. uitam.

cap. 3.

2. Videte canes. i. cauete lacerantes euange
licam doctrinam. Videte concisionem [i. circum
cisionem] quam derisorie sic nominant. uel con
cisionem. i. circumcisionem prędicantes

3. nos enim sumus non in carne fiduciam ha
bentes. i. in carnali circumcisione.

6 ego de tribu Beniamin hebręus ex hebę
is secundum ęmulationem. i. zelum. Perse
quens ecclesiam

12. Sequor autem si quo modo comprehendā
i. appropinquem ad meritum fidei, eo modo quo
in sacrificia fieri potest. uel comprehendam. i. ha
beam perfectam cognitionem. In quo comprehē
sus sum. i. ad quod comprehensus sum. 13

Legis, quæ est ex mortuis, et erit ad uitam immortalem –

13. Fratres ego non me arbitror comprehendisse. ut supra. sb perfecte cognouisse. vnum autem. sb ago, et illud de meassen. quæ quidem retrosunt obliuiscens. i. preterita contemnens ad ea uero quæ sunt priora. i. a fronte. seu incongruo pectu uel postica extendens meipsum.

15. quicunq; ergo perfecti sumus hoc sentiamus. g. d. quicunq; uel sumus uel existimamur perfecti perfectione huius uitæ, hoc sentiamus ad id autem uolemus uel perfectissimi efficiamur, et comprehendamus. et si quid aliter. i. ulterius in bono sapitis, uel sapitis in malo. et hoc uobis deus reuelabit sb illud non esse sequendum.

19. quorum deus uenter est, q; in omnibus eisé per student satisfacere.

20. nostra autem conuersatio in cœlis est vnde etiam saluatorem expectamus. sb uenturum ad iudicium. qui reformabit corpus humilitatis nostræ. sb in uniuersali resurrectione secundum operationem. i. Virtutem operandi qua omnia creauit. qua etiam possit subiicere sibi omnia.

cap. 4

2. Cuodiam rogo et Syntichen deprecor. dicæ matronæ erant. quas apostolus specialiter confortat, tum ob sexus fragilitatem: tum ut se gratum illorum beneficijs ostendat. B.

3. etiam rogo & te germane compar. i. condiu
tor in predicatione. adiuua illas etc
5. Dominus enim prope est. sb3 ad remune
randum nos.
10. gauisus sum autem quoniam aliquan
do refloruistis. i. quamuis aliquando impedi
mihi non ministrastis. et succurristis, iam nunc
ad pristinam beneficentiam reuertimini.
11. non quasi propter penuriam. sb3 meam
dico. ego enim didici. i. consueui. In quibus
sum sufficiens esse. i. contentus esse his, quæ ha
beo.
17. non q3 quæro datum. sb3 principaliter
sed requiro fructum abundantem. i. meritum
in ratione Vestra. græce in rationem Vestram. i. cō
modum. uel g. d. quæ possit scribi in libro Vestro ra
tionario. sb3 ubi scribuntur expensæ et reditus.
18. Habeo autem omnia. sb3. quæ misistis. et
abundo. sb3 ut alijs possim dare. sb3 qui de cęssari
domo sunt. immo ut his ad Philippenses esse especiali
ter affectus.

In Epistolam ad Colossenses

audierant hi verbum fidei ab Archippo et epaphra
discipulis Pauli. est autem populus Phrygiæ pro
pe Iasdicearn. instruit ergo eos in fide refellens er
rores, quos quidam docebant, et mores instituit.

cap.

13. qui eripuit nos de potestate tenebrar
et transtulit ~~nos~~ in Regnum filij dilectionis suae
.i. dilectum. uel dilectionis suae. i. propter quem
diligit nos.

15. qui est imago dei invisibilis primogeni
tus omnis creaturae. i. ab eterno genitus ante om
nem creaturam

19. qr in ipso complacuit omnem plenitudin
em inhabitare. sb̄z qr est verbum et ars patris in
quo et per quem omnia. Alij explicant hoc cum is
tum de Christo in quantum homo est. sed hoc sub
lis dimittamus.

22 nunc autem reconciliauit in corpore car
nis eius per mortem exhibere uos sanctos. i. ut
exhiberet uel ad exhibendum

23. si tamen permanetis immobiles a spe
euangelij. quod prædicatum est in Vniuersa cre
atura quae sub coelo est. i. homine, quae impro
pe dicit omnis creatura. Sorn. 19. uel
est locutio hyperbolica. Cuius. sb̄z euangelij fac
tus sum ego Paulus minister. q. dicat, etiamsi
me per uos non prædicauerim.

24. qui nunc gaudeo in passionibꝫ pro uobis
sb̄z pro gentilibus de quibus uos estis. et adimp
leo, ea quae desunt passionum Christi in carne
mea. p. c. e. g. e. ecclesia. Pro hoc nota qꝫ pau

sionem Christi dominj dupliciter considerant, uno modo prout in proprio ipsius, et uero corpore, et sic nihil illis defuit. secundo prout in membris mystici. quo pacto dicit dominus Paulo act. 9. quid me persequeris? et iuxta hunc secundum modū est Paulus sic intelligendus, unde addit, in carne mea.

cap. 2.

1. Volo enim uos scire qualem solicitudinem habeam pro uobis, et pro his, qui sunt Laodicee si. sicut et Colossenses sunt Asiani.

5. nam etsi corpore absens spiritu uobiscum sum. sicut et spiritus Helisei cum giezi. 4. reg

5. B. Videte ne quis uos decipiat secundum elementa mundj. i. secundum cursum, et virtutem naturae

14. delens quod aduersum nos, erat chirographum decreti. i. obligationem ueteris legis quā tum ad ceremonialia, et iudicialia. affigens illud cruci. qz legalia mortificata sunt per passionem Christi // et 15 expolians principatus & potestates .i. dęmones. Traduxit confidenter. sb ad celestia aliter exponit Chirographum etc de obligatione peccatj. a qua Christus dominus utrunqz populum liberauit.

sb iudę // os.

16. nemo ergo uos iudicet. i. condemnet. in cibo aut in potu. i. tanqz non obseruantes legis ueteris

rus ceremonias.

18. nemows seducat in simulitate. sb; ficta. & religwneangelwrum. sb; ducendo se esse angelum, et missum a deo; sicut dicebant pseudo apostoli: uel q superstitiose angelos colebant. qua nonuidet ambulans. pro in his qua nonuidet ambulans. in hac uita. sb; angelos uel qua nonuidet. i. non intelligit ambulans Frustra. i. perdens quodquodbonum agit. inflatus. i. superbiens. sensu carnis sua. i. prudentia carnali. ex sui sensus presumptione.

19. & frontenens caput. sb; Christum dominum.

20. si ergo mortui estis cum Christo abelementis huius mundi. i. legalibus sacramentis. quid adhuc tanq uiuentes in mundo decretis? i. dicentes unus alteri, quę sequuntur

21. ne tetigeritis. sb; immunda secundum legem, ut picta morticinium, uel aliquid huiusmodi. neq gustaueritis. sb; cibum in lege prohibitum. neq contrectaueritis. sb; ueriendo talia, uel emendo.

22. quę sunt omnia in interitum ipso usu sb; post publicatum euangelium. siquis uti uelit illis. secundum precepta et doctrinas hominum quę seniores Iudęorum multiplicabant traditiones

nes. mar. 6.) 23. quæ sunt non ad parcen
dum corpori. q̃ illecoram simplicibus iactabant
se q̃ nulli labori parcerent ob obseruantiam su
arum obseruantiarum. et q̃ nonquerebant hu
norem suum proprium. et hoc est quod addunt
non in honore aliquo ad saturitatem carnis

cap. 3 ~

3. mortui enim estis. sc̃z peccato. uel per bap
tismum, uel in q̃stmatione malorum hominũ
et uita vestra abscondita est cum Christo in deo
.i. apud deum.

5. et auaritiam, quæ est simulachrorum ser
uitus. i. idolorum, q̃ sicut idolatræ idola pecuni
am colunt auari.

10. Induentes nouum. sc̃z hominem. secundũ
imaginem eius, qui creauit illum. sc̃z secundũ
partem intellectiuam, quæ est ad imaginem dei
vel imaginem. i. Christum.

cap. 4

5. In sapientia ambulate ad eos qui foris
sunt. i. extra ecclesiam. redimentes tempꝰ
i. quærentes occasionem prædicandi illis euan
gelium.

10 Salutat uos Marcus consobrinus Barna
bæ. de Soc actuum. 15. ^

11. et Iesus, qui dicit iustus. apud Iudeos mul
ti.

^ de quo accepistis
mandata. sc̃z Marco
uel Barnaba accepistis
man

mandata à me vtilli
amabiliter tractetis =
quāuis à me discesserit
ut dicit actor. 19. quo
niam illa discessio
fuit in maiorem propa
gationē euangelij.

ti Soc nomine uocabant) Notatamen qs
te Marcus, qui et Ioannes dicebat fforte erat mā
cus euangelista, de quo actor. 12.

~~U. de quo accepistis mandata. Sh marcum~~
~~Barnaba accepistis mandata a me ut illum ami~~
~~biliter tractetis quamuis a me discessem ut dici~~
~~actor. 19. quoniam illa discessio fuit in maiorem~~
~~propagationem euangelij~~

■. qui sunt ex circuncisione. i. hi quos mo do
nominati sunt Iudei. Hi soli. Sh exludens sunt
adiutores mei in regno dei. Sh pronunc.

12 Salutat uos Epaphras qui ex uobis est. i.
est gentilis, uel nobis specialiter affectus, qui uobis
prędicauit.

13. testimonium e
nim illi perhibeo
. i. pro eo. quod
habet multum
laborem pro uo
bis. et pro his qui
sunt Laodicee et
qui Hierapoli. q.
ibi etiam prędica
uerat Epaphras ~

14. Salutat uos et Lucas medicus carissimus
sic eum nominat, qui in re fuit corporaliter medi
cus.

15. Salutate fratres qui sunt Laodicee et Nim-
pham. nomen est viri aut fortassis foeminę, ut
Dicit Tyranus.

17. et dicite Archipo ut de ministerium q-
uod accepisti. Sic receperat ministerium episco
patus in ecclesia Colossensium.

~ In Epistolam ad Thessalonicenses.

In hac epistola cómendat Apostolus illorum fidem
Sortat ad perseuerantiam, mores instituit, tractat
et

et quodam de resurrectione et de die iudicij.

cap. 1.

1. Paulus Timotheus et Silvanus. hiecst qui dicit Silas actorum 15. fuerunt autem hi duo socij Pauli in Thessalonicensium conuersione.

7. Itaut factus sit forma omnibus credentib9 in macedonia et in Achaia. prouincie sunt in grecia.

8. a uobis enim diffamatus est sermo domini. i. uestra occasione publicatus in alijs partib9 et proincijs non solum in macedonia et in Achaia, sed et in omnibus. hb adiacentium regionum.

cap. 2.

2. sed et ante passi, et contumelijs affecti in Philippis. hc est ciuitas Macedonie, ubi Paulus et Silas fuerunt grauiter virgis cesi, et incarcerati ut dicit act. 16. e.

7. cum possemus uobis oneri esse, ut Christi apostolj. hb quibus temporalia subsidia debentur que tamen a uobis non exegimus. sed facti sumus paruuli in medio Vestri. i. Simules et mansueti

17. nos autem fratres desolati a uobis. i. orbati. ad tempus hore. i. ad breue tempus.

cap. 3.

1. Placuit nobis remanere Athenis solis. i. sine

Timo

Timotheo) 10 ut compleamus ea que desūt
fidei vestre. Soc non dicit qz ipsi in fide deficerent
sed qz ex psentia Pauli maxime poterant in ea
perfici

cap. 4

6. et nequis supergrediat. i. opprimat proxi
mum possessionem ab eo auferendo. neq; circum
ueniat in negotio fratrem suum. sb; per usuras
defraudando.

9. de charitate autem fraternitatis non ha
bemus necesse scribere uobis, ipsi enim uos ades
didicistis ut diligatis inuicem. nonobstat huic
q; supra in hoc capite uidet eos corrigere circa usuras
qz alias et usurarij solent esse benefici in proximos

13. nolumus autem uos ignorare fratres de
dormientib; i. de defunctis

15. Hoc enim uobis dicimus in Verbo domini
qz nos qui uiuimus. sb; modo. qui residui su
mus. sb; post mortem antecessorum nostrorum-
non pzeueniemus eos qui dormierunt. sb; ultius
resurgendo.

16. quoniam ipse dominus in iussu et inuo
ce Archangeli. i. in imperio Archangeli micha
elis, et aliorum angelorum, uelut tuba canentium
auce pręconantium. et mortui qui in christo sunt
sb; mortui qui quieuerunt in fide eius. resurgent primi.

17. deinde nos qui uiuimus, qui relinquim
ur

mor. i. illi, qui tunc inuenientur rapientur sine morte facti immortales secundum Hieronym, epist. 148. ~~Iudi q. 109~~. et Augusti. ut inder. q. 3. ad Dulcit; idem tamen. 20. dicunt cap. 20. qui in aere morituros. res plane difficilis intellectu. vide etiam 2 Timoth. 4.

~ cap. 5. ~

1 De temporibus autem & momentis. sb dei iudicij. aut mortis.

5. omnes enim uos filij lucis estis. i. Christi Ioan. 1. & filij diei. i. noui legis et noui testamenti. qui dicat diei Roman. 13. nox precessit dies autem appropinquauit.

17. Sine intermissione orate. i. non omitte do horas ad id destinatas.

19. Spiritum nolite extinguere. sb deuotionis per nimiam solicitudinem temporalium.

21. omnia autem probate. i. dicta eorum discite.

23. deus pacis sanctificet uos. ut integer spiritus uester. i. gratia spiritus sancti in nobis. Iren lib. 5. Hieron. epist. 150. q. 12. quidam tamen per Spiritum mentem intelligunt. et animam etiam seu superiorem animi pus sine querella. per animam priuati sensitiuæ portionê uam intelligunt.

~ In epistolam secundam ad Thessalo. ~

In

In hac secunda epistola laudat illos, confirmat exhortat q3, addens quedam de die iudicij, et Anti Christo.

cap. 1.

4. et tribulationibus quas sustinetis in exemplum iusti iudicij dei. q2 per hoc sensibiliter apparebit iustum esse iudicium dei, premiando eos, quia tribulationem patientiam, et puniendo eos, qui eos tribulant. 10. q2 creditum est testimonium nostrum

1. q2 credidistis. quæ prædicauimus uobis. inde illo. 1. de die illo. sb3 iudicij.

cap. 2

2. ut non cito moueamini a uestro sensu, neq3 per epistolam tanq3 per nos missam. hoc idest dicit, q2 pseudo apostoli mittebant epistolas sub nomine verorum Apostolorum. uel. q. d. non quia alia epistola dixi uobis de die judicij, ideo adhuc iam esse proximum.

3. ne quis uos seducat ullo modo, quoniam nisi uenerit discessio primum. sb3 ut omnes gentes, quæ subiacent Romano imperio discedant ab eo. sic Hieron. epist. 151. græce Apostasia, pro Apostata. sb3 Antichristus, sic enim quedam inter ligunt, ut quod sequit sit explicatio nimium. et reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis

4. qui aduersatur et extollitur supra omne quod dicit

dicit deus. i. dicendo se quoscumq; deos esse mais
zem. ita ut in templo dei sedeat. sb̄z uel ter
solemitans, uel quodnunc est dej. uel quod ipse eōs
tenet sibi.

6. Et nunc quid detineat scitis. sb̄z diuina
prōordinatio. ut reuelet in tempore suo. sb̄z ille
iniquus.

7. nam mysterium iam operat iniquita
tis. sb̄z in nerone, qui in illo tempore perseque
bat ecclesiam dej. tantum ut qui tenet nunc //
sb̄z Romanum imperium. Teneat. g.d. quan
diu durauerit Romanum imperium sine dicta
discessione, non ueniet dies iudicij. uel quandiu
qui nunc tenent fidem teneant. Donec de medio
fiat. i. tollat Romana dominatio. uel fides minu
ac in multis.

8. Et Tunc reuelabit ille iniquus, quem d̄o
minus Jesus interficiet spiritu oris sui. i. impe
rio suo.

cap. 3.

1B Amen. grece addit missa ex Athenis. Syria
ce u°. missa ex laodicea Pisidie per Tychicum. qui
dam e corintho missam dicunt.

In Epistolam Primam ad Timotheus

cap. 1.

1 Paulus ett Timothes dilecto filio. sb̄z epis
copo

copo ephesino.

4. neq intendebant fabulis. sb traditionibus Judeorum, ab quas transgrediebant mandatnde, et genealogijs interminatis. sb uel generationibus Adam exalia uxore qb Eua. ut fingebant. uel generationib; ab Abraham secundum quas interminate, et ad nihil certum procedebant ut Christum dominum excluderent a genealogia dauid, et ipsum esse messiam in lege promissum negarent. ^ et dauid

8. Scimus autem q bona est lex, si quis eale gitime utat. i. pro tempore et modo, quo fuit instituta.

9. Sciens hoc q lex iusto non est posita. sb quantum ad uim coactiuam. taliter q timeret pe zet. 11. quae est secundum euangelium gloriae dei. q predicauit sanc gloriam. b.

13. misericordiam consecutus sum, q ignorans feci in incredulitate mea. i. ignorans me male agere, immo credens me bona operari. ideq quodammodo dignus uenia.

20. ex quibus est Hymenaeus, et Alexander, quos tradidi satanae. sb excómunicando illos, et cruciandos corporaliter demonib; tradendo. ut ps. 77. f.

cap. 2. 1

1. obsecro igit primum omnium fieri obsecrationes. s. deprecando mala. orationes s. petendo bona. Postulationes. s. pro alijs. uel obsecrationes per dominum nostrum Iesum Christum, sicut terminant orationes ecclesiæ.

~~8. uolo ergo uiros orare in omni loco. i. non solum in ecclesia~~

~~ordinum~~ // ~~numerus~~ // 7. In quo positus sum doctor gentium. s. ad gentiles conuertendos specialiter deputatus. ^

^ 8. Volo ergo viros orare in omni loco. idest, non solum in ecclesia.

14. et Adam non est seductus. s. a serpente. i. credens illius dictum esse verum sicut Heua.

^ s. Adam) 15. saluabitur autem per filiorum generationem. i. quamuis hæc mea doctrina non illi prædicetur saluabitur tamen in filijs, quibus hæc doctrina prodest. et illi cedit in gloriam.

cap. 3.

1. Siquis episcopatum desiderat bonum, opus desiderat. i. munus, laborem, curam, seu functionem.

6. Non neophitum. i. recenter baptizatum seu ad fidem conuersum. á neos, quod græce est nouum. et phitus fides, quia in episcopis fidem, et uirtutes oportet esse fundatas, et in gradu perfecto exercitas

11. mulieres similiter pudicas, maxime uxores episcoporum, et diaconorum ~

12

12. Diaconi sint unius uxoris uiri. syr. qui unicam uxorem habuerint; aut-illa mortua aliam post baptismum. q2 secundum glossam illa irregularitas ~ tollit per baptismum.

16. magnum est pietatis sacramentum, quod apparuit angelis. sb experimentaliter per nos uel dictum est ad ephes 3. assumptum est in gloria. sb actorum. i. Christus in ascensione

cap. 4.

1. Spiritus autem manifeste dicit. sb spiritus sanctus, aut diuina reuelatio. dicit. sb mihi.

2. et cauteriatam habentium suam conscientiam. i. uelut igne malitia combustam, seu indebiliter notatam, uelut ferro ignitam, et induratam.

3. prohibentium nubere abstinere a cibis quos deus creauit. sb quasi immundis ut idoli uel a malo deo factis ut manichei. ad percipiendum. sb quos deus creauit ad utendum eis cum gratiarum actione. sb de beneficio dei, quo nobis conferunt. et iis qui cognouerunt veritatem sb euangelicam, per quam legalia cessauerunt.

5. Sanctificatur enim per verbum dei sb in carne humanatum. et oratione. sb qua deo gratias agimus, pro cibis, quibus nos alit, maxime fidelium, q2 in his est saluator quantū ad sufficientiam et efficaciam

sb cibus etere// alicra.

caſ.

cap. 5

8. Siquis suorum curam non habet fidem
negauit. i. fidelitatem debitam. et est infide
li deterior. sb quantum ad hoc punctum nō
curandi de personis ad se abtinentib9.

9. Vidua eligat non minus sexaginta
annor. sb ab ecclesia alenda. Hieron epis.
9. et. 11. que fuerit unius uiri uxor, q secun
de nupcie etsi licite signum tamen sunt incō
tinentie.

11. adolescentiores autem viduas deuita
cum enim luxuriate fuerint in Christo nu-
bere uolunt. Loquitur de uiduis, que post uo
tum continentie vidualis fornicate sunt, qui
bus et ipsum uelle nubere, ratione emissiuo
ti damnabile est.

14. Volo ergo iuniores nubere. sb q quand
imminet fornicationis periculum. nullam
occasionem dare aduersario. maxime infide
libꝫ. maledicti gratia. i. ad detrectandum de
earum honore.

15. Iam enim quedam conuerse sunt re
tro. sb uoto continentie uidualis fracto.

16. Siquis fidelis habet uiduas. sb in domo
uel in ecclesia sua.

20. peccantes coram omnibus argue. sb pec
cata publica publice argue.

22

22. testor coram deo ut hęc custodias si
ne pręiudicio. uel sine, uel sine diligenti
pręuio examine nihil faciens etc.

24. quorundam hominum peccata ma
nifesta sunt prędcedentia ad iudicium. i. quę
non egent discussione, sed sine ea possunt (q
patent) puniri. quędam autem subsequū
tur. sb̄ punienda post discussionem, et exa//
men, qę non sunt notoria. similiter et facta
bona manifesta sunt, et quę aliter se habent
abscondi non possunt. i. difficile abscondunt
uel abscondi non possunt diuino iudicio.

cap. 6.

4. superbus est nihil sciens, sed languens cir
ca quęstiones. sb̄z languens animo, qz tendit ad
mortem spiritualem per discessum a fide.

5. ~~existim~~ conflictationes. i. disceptatiū
nes. existimantium quęstiū esse pietatem
.i. prędicationem ordinandam esse ad quęstum
et ad lucrum temporale.

10. Radix omnium malorum cupiditas, quam
quidam appetentes erraverunt a fide. qua gḡ
abyssum inuocat

16. quem nullus hominum uidit. sb̄z pur
in hac uita, et sensibus utens. de moyse autem et
Paulo dicit Augustinus, q̄ uiderunt diuinam essentiā
am

tiam in raptu tamen .) Tu . o Timothee depositum custodi . i . gregem tibi cōmissum . de uitans prophanas uocum nouitates . q . d . nec fas das aut huc proferendas nouitates . et oppositiones falsi nominis scientie . i . scientie sic falso nomine nominate . " " " "

21 . Amen . grece addit scripta ex laodicea me tropoli Phrigie Pacaciane ~ " "

~ In 2as Pauli ad Timotheum epist^as

cap . 1 .

3 . gratias ago deo cui seruio a progenitoribus . sic Abraham isaac et Jacob . qui fuerunt uiri ueri dei cultores . uel ab infantia . uel a gamaliele a quo didicit nam et . 1 . corinth . 4 Dicit Apostolus . per euangelium ego uos genui .

4 desiderans te uidere memor lachrymarum tuarum . fleuit enim Timotheus a Paulo dimissus paratus erat cum eo ire ad omnia pericula .

6 . admoneo te ut resuscites gratiam dei . i . gratiam Pontificalis dignitatis feruorose ad exercitium predicationis excites .

12 . certus sum q potens est depositum meū seruare . i . munus episcopale . uel animas subditorum . uel premium quod apud ipsum seruandum per fidem deposui . In illum diem . sic mortis quātum ad gloriam anime : uel diem iudicij quantum

ad

ad gloriam corporis.

14 bonum depositum custodi. i. animas que sunt valde preciosæ.

15. Scis quod auersi sunt a me omnes qui in Asia sunt. i. plures uel multi. ex quibus est Philetus et Hermogenes. hos nominat, quia specialiter ficte se coniunxerant Paulo. et cum ipse eorum maliciam cognouisset ab eo recesserunt.

cap. 2

18. qui a ueritate exciderunt dicentes resurrectionem esse iam factam. quidam dicunt quod hi dicebant se mortuos fuisse, et resurrexisse, neque esse aliam resurrectionem. sed hoc non est probabile. Unde isti uidentur inducti in hunc errorem male intelligentes illud Joannis. 5. qui credit ei qui misit me habet uitam æternam; et in iudicium non uenit, sed transit de morte ad uitam. ubi saluator loquitur de resurrectione spirituali a morte culpæ.

25. cum modestia corripientem eos qui resistunt ueritati, ne quando deus det illis poenitentiam ad cognoscendam ueritatem. i. ne per immoderatam correptionem impediantur a fructuosa poenitentia peccatorum.

cap. 3.

7. semper discentes et nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Si seductores semper discunt no

nouitates ut simplices decipiant.

8. quemadmodum autem Iannes et mambre restiterunt moysi, sic nomina non habent ex sacra scriptura, sed ex alijs libris hebreorum. uel Paulus ex reuelatione dicit, sicut et moysen mundi exeatorem. fuerunt autem hi magi, per falsa signa uolentes resistere moysi. exod. 7.

11. Persecutiones passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ. Iconij, lystris. de persecutionibus Iconij et lystris habet. act. 12. m.

cap. 4

6. ego enim iam delibor. i. immolari uel sacrificari des per martyrium incipio

8. in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ sic apud illum, qui est omnipotens.

9. Demas enim me reliquit diligens hoc seculum. forte timens q̃ cum Paulo mansisset simul cum eo ad martyrium duceret.

10. Crescens (nomen est uiri) in galatiam. Titus in dalmatiam.

11. Lucas est mecum solus. sic euangelista, qui fuit individuus comes peregrinationis Pauli.

13. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum Veniens affer tecum. Penulam pallij genus quidam putant, alij uolumen hebreum. Syr. thecâ librorum. Troade nomen est ciuitatis, Carpum uero

mor

men Viri.

~~20 Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. ex hoc loco et ijs, quae infra dicit quidam colligunt Paulum a Roma iuisse in ea loca, et ecclesias visitasse, ut quibusdam scripserat se facturus deinde redijsse ad vincula, in quibus tandem obijt martyrio coronatus cum Petro.~~ ordina numeru

13 et libros affer tecum maxime autem membranas. sc. ad ibi scribendum epistolas, quando personaliter ad praedicandum discurrere ei non licebat, seu permittebat. uel quia libri hebraeorum erant quaedam membranae inuolutae. libros. sc. siquos tibi dimissi, forte libros legis et prophetarum.

14 Alexander aerarius multa mala mihi ostendit. sc. faber aerarius, iste est, quem Apostolus tradidit Sathanae, ut habet in epist. praecedenti capite. 1. iste enim non solum dereliquit Paulum ut Demas. sed etiam impugnauit.

16. In Prima mea defensione nemo mihi affuit. sc. quando fui praesentatus coram crudelissimo Nerone.

17. dominus autem mihi astitit, et liberatus sum de ore leonis. i. Neronis crudelissimi, et hoc uel in illa prima defensione. uel liberatus in secunda incarceratione; et quatenus anima salua facta est per martyrium, et tormenta, quae sanctus pro

20. Trophimu autem reliqui infirmum Mileti. ex hoc loco et ijs quae infra dicit quidam colligunt Paulum a Roma iuisse in ea loca et ecclesias uisitasse ut

prosunt, addit liberauit ett ~ λ

In ℰ Pistolam ad Titum ~

c. 1

2. In spem vitæ ℈ternæ quam promisit deus ante tempora ℔cularia. i. ℔culi. q.d ante mundi creationem.

5. Huius rei gratia ℂh℔ prædicandi euange lium. Reliqui te Cretæ. i. in Creta insula vulgo Candia.

6. Si quis sine crimine est ^ non in accusa tione luxuriæ. i. non accusabiles de luxuria aut non subditos. i. rebelles. uel non subditos peccatis. Si quis ℂh℔ talis sit ille a te eligat

^ filios habens fideles. ^

11. Docentes quæ non oportet. i. docentes nō sana et decentia, sed pestifera.

12. dixit quidam ex illis proprius ipsorum propheta. non uerus propheta, sed qui experientia eos nouerat. Cretenses semper mendaces mala bestiæ. i. lingua mordaces. Ventres pigri. i. gulæ dediti, quæ reddit homines pigros

15. omnia munda mundis. ℂh℔ omnia cuba. i. ria sunt munda mundis, fidelibꝰ.

cap. 2.

12. erudiens nos ut abnegantes ℔cularia desideria. i. suius ℔culi, seu mundana. et pro fana

cap. 3.

10

Iut quibusdam scripserat se facturū, deinde redijsse ad uincula inquibus tandē obijt martyrio coronatus cum Petro.

10. Hereticum hominem post unam (i. primam gen. i. diuinum) et secundam correptionem deuita.

.i. primus

11. Subuersus est qui huiusmodi est, cum sit proprio iudicio condemnatus. q. sb fidem quam primo amplexatus est, postmodum derelinquit.

12. Cum misero ad te Artemam aut Tichicum. sb ad egendum populum tuum in tua absentia.

13. Zenam legis peritum et Apollo solicite pmitte. i. remitte. illis ita solicite prouidendo de necessarijs, ut nihil illis desit.

14. Discant autem sb Cretenses Vobis sub dti. nostris bonis operibus pgesse ad usus necessarios. i. ministrando necessaria doctorib9.

15. Amen. gece addit missa ex Macedonia. Syr. uero missa per Zenam et Apollo

In Epistolam ad Philemonem.

In ea cōmendat ei Paulus Onesimum seruum eius fugitiuum, ad se ad fidem conuersum, tanta charitate et modestia ut epistola mirabilis uideat

cap. vnicum.

2. Paulus ett, et Appie sorori charissime. u xor erat Philemonis. et Archippo. eum quidam putat

3 B putant de quo ad Colossenses 4.

9 Propter charitatem. sb; inter nos mutuam, magis obsecro, cum sis talis ut Paulus senex. quasi dicat quoniam iam es grandeuus et senex sicut et ego, magis uolo obsecrare q3 imperare.

10. obsecrote pro meo filio ^ quem genui in vinculis. sb; ego existens. ob quod teneriùs eum diligo.

12. quem remisi tibi. sb; dictum onesimus melioratum

16. iam non ut seruum, sed pro seruo charissimum fratrem. sb; illum habeto. et in carne et in domino. q. d. q3 etsi seruus sit ad seruiendum tibi, iam tamen oportet ut illum et corporaliter melius tractes, et in domino tibi cõsortem, et ut fratrem exhibimes.

19. ego Paulus scripsi mea manu, ego reddã 2. satisfaciam tibi, et domino, qui est super omnes: ut non dicam tibi, q. et teipsum mihi debes. q. d. In hoc te uolo omnino persuadere ut pectori meo acquiescas, q3 es creatura, uel status mea in fide catholicâ.

In epistolam ad Hebreos

In hac epistola Paulus non adscribit more suo (ut nec Ioannes in epistolis) forte q3 non adcertam aliquam ecclesiam scribat, quanq3 quidam pu-

putant ad Hierosolimitanam scribere. uel
quia sit uelut tractatus quidam seu disputatio de
lege ueteri et noua. deque illius cessatione, et
huius vi: ubi multa de sacerdotio ueteri et
Christi, addit et multa ad mores pertinentia
in qua ad hebreos hebreo sermone scripsit ut fertur
et hebreo sermone conscriptam ad eos missit, cu
ius sensum et ordinem retinens lucas euange
lista post excessum beati Pauli greco sermone com
posuit.

cap. 1

.6. et cum iterum introducit primogenitum
in orbem terrarum. pro iterum cum q.d. ali
as etiam cum introducat; de filij in mundum ex
ecutiue aduentu loquitur

14. Nonne omnes sunt administratorij spi
ritus. quia superiores mittunt missione interiori
medios, et infimos illuminando: inferiores uero
ro mittunt missione exteriori ad aliqua circa
nos exequenda. istud autem ministerium ex
ercent ob salutem electorium.

cap. 2.

1. oportet nos seruare ea quae audiuimus
ne per effluamus. i. damnemur eternaliter
effluit enim homo per culpam, fluit per penam
temporalem, per effluit per poenam eternam.
2 Si enim qui per angelos dictus est sermo

sb lex ꝙtus per angelos data moysi a deo

5. non enim angelis subiecit deus orbem terræ futurum. i. statum mundi futurum post iudicium, quando omnia erunt plene ⁊ iusto domino subiecta.

8. nunc autem necdum uidemus omnia subiecta ei. sb quantum ad executionem. et statum de christo addit. eum autem. ett i. christum dominum uidemus coronatum.

11. qui enim sanctificat. i. christus dominꝰ et qui sanctificat. i. populus christianus. ex uno omnes. sb de. licet diuersimode, qꝛ christus filius naturalis, nos adoptiui.

cap. 3.

13. sed adhortamini uos metipsos per singꝭ sos dies donec hodie cognominat. i. tempus gratiæ durat, quod hodie, siue dies dicit, quando nox legis iam processit.

14. Participes enim christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ eius, usqꝫ ad finem firmum retineamꝰ. infra. cap. 11.

(i. fidei et cognitionis perfectæ)

cap. 4.

4. dixit enim in quodam loco de die septima. sb in loco adeo famoso, qꝛ eum non nominat nimirum gen. 2. & requieuit deus die septima

sb

sb requieuit in semetipso, ad quem ut quiesca
mus tendimus, et in hoc stat uis rationis huc in
ducta; q2 per hoc habet q, est alia requies uera et
perfecta ab ea, quæ data est filijs Israel in terra
promissionis, & per consequens figurata per il
lam ut dictum est.

7. Iterum terminat diem quendam. i. pq
finit. Hodie. i. usq nunc. In dauid dicendo
i. per dauid. uel dauid. pro libro dauid. Post
tantum temporis, q2 dauid fuit multo post exi
tum de Egypto; et ingressum in terram pro
missam.

8. Iamsi eus Iesus (i. Iosue) requiem præsti
tisset sb perfectam. nunq3 de alia loqueret
post hac die. i. post illud tempus in quo Iosue de
duc illos terram promissionis.

9. Itaq; relinquit sabbatismus populo dei
i. requies perfecta beatorum, qua potiunt post q3
quiescunt a laboribq suis uite, sicut deus quie
uit ab operibus suis.

cap. 5.

7. cum clamore ualido et lacrymis of
ferens. q in cruce lacrymatus fuerit Christus do
minus euangeliste nō dicunt. Habet tamen //
in simili Ioan. 11. pro lazaro resituendo uite
et est multum uerosimile, q in cruce fuerit lacri
matq, pro totius mundi uita et redemptione

B. & cum esset filius dei didicit ex his quæ passus est obedientiam. Sb per notitiam experimentalem.

11. de quo. Sb Pontifice nostro Christo Jesu= grandis sermo. Sb propositus est. et interpretabilis. i. ob sui magnitudinem interpretatione indigens. uel ininterpretabilis. Sb ob sui magnitudinem & difficultatem.

13. omnis enim qui lactis est particeps i. indigens doctrina facili. expers est sermonis iustitiæ. Sb doctrina solida et difficili. Parvulus enim est. i. nouellus, & impotens ad talia

cap. 6

1. quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem. i. facilia a quibus incipit fidei doctrina; immo ad ulteriora perfectionis procedentes. ultra pœnitentiam de peccatis, quæ est fundamentum, & ultra fidem imperfectam simplicium. et ultra gratiam baptismatum (Sb quæ triplex est baptisma aquæ, flaminis, et sanguinis quæ habent uicem unius) et ultra gratiam sacramenti confirmationis dati per manuum impositionem. immo et ulterius attendentes resurrectionem mortuorum, et iudicium Sb præmia æterna quæ omnia fidelibus nouitijs proponebant, ut eorum magis ac magis perfici in ipsis ulterius ad deum per

gentes

gentes, et proficientes de die in diem.

.1. difficile 4. Impossibile enim ẽst eos qui semel sunt
illuminati. sb̃ p̃fidem baptismalem. ~~Rursus~~
~~renouari ad poenitentiam~~. " " " "

6. ~~uel impossibile~~ Rursus ad poenitentiam
renouari. .1. ad poenitentiam uel innocentiam
baptismalem. rursum crucifigentes sibimet
ipsis filium dei. .1. dantes causam crucifixionis
sb̃ peccatum. et ostentui habentes. .1. derisui

18. Vt per duas res immobiles. quibus im
possibile ẽst mentiri deum. sb̃ dei consilium
et eius iuramentum. firmissimum solatium
habeamus. qui confugimus ad tenendam spem.
sb̃ certam dei expectationem.

19. quam sicut anchoram habemus inse
dentem usq̃ ad interiora uelaminis. i. secreta
celestia, quae nobis sunt uelata.

cap. 7.

1. melchisedech rex salem. (i. Hierusalem)
sacerdos dei summi.

2. Primum quidem interpretatur rex iusti
tiae. melech enim est rex. sedech iustitia.

3. Sine patre sine matre sine genealogia
sb̃ in ~~sacra~~ scriptura quae de his nihil dicat. assi
milatus autem filio dei. sb̃ in eo quod sequitur
manet sacerdos in perpetuum. sb̃ q. nihil de
eius

eius morte scriptum.

4 Intuemini autem quantus sit hic. sb melchisedech. q.d. sacerdotium melchisedech fuit maius leuitico sacerdotio, q leui descendit ab Abraham. Abraham autem dedit decimas et per consequens recognouit se inferiorem ad melchisedech, igit et leui qui erat inferior ad Abraham fuit inferior ad melchisedech.

6. cuius autem generatio non annumerat in eis. i. generatio melchisedech non annumerat, nec describit in scriptura. et hunc. sb ~~Abraham benedixit~~ Abraham. qui habet repromissiones benedixit. sb ipse melchisedech et ex hoc sumit secunda ratio ad idem; q benedicens maior est eo. qui benedicit.

8. et hic quidem. sb in statu legis antiquae decimas morientes homines accipiunt. i. homines mortales, de quorum mortibus fit mentio. ibi autem. sb in ipso melchisedech. contestat sb sacra scriptura quia nihil dicit aliquid de eius morte. nec per hoc intelligendum est. ut quidam hereticii asserunt, q melchisedech fuerit immortalis.

9. Per Abram et leui qui decimas accipit decimatus est. q.d. in Abraham etiam leui qui decimas accipere solet) decimatus est. adhuc enim in lumbis patris erat, quando ei obuiauit

mel

melchisedech.

11. Si ergo consúmatio per sacerdotium leuiticum erat. q. d. non esset necessarium aliud sacerdotium. Populus enim sub ipso legem accepit. sc̃z in monte Syna. exod. 20

13. In quo enim hæc dicunt. i. in Christo in quo quæ dicunt implent. de alia tribu est. sc̃z de tribu Iuda. de qua nullus altario præfuit sc̃z ad ministrandum vel sacerdos.

16. qui non secundum mandatum legis carnalis factus est. i. secundum legem mosaicam. sed secundum virtutem vitæ insolubilis. sc̃z æternæ.

23. et alij quidem plures facti sunt sacerdotes. sc̃z propter mortales et deficientes sum̃i sacerdotes legis mosaicæ. alij alijs succedebant vt Eleazarus Aaron̄, Eleazaro Phinees, et Phinees manet in æternum; et alij sunt ministrici

28. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes; sermo autem. i. verbum diuinum, qui post legem est. i. adimplet filium in æternum perfectum. i. vltra cerdotes sin æternum sm̃ ordinem melchisedech, vel filius adoptiuus perfectus per gratiam

cap. 8.

1. capitulum autem super ea, quæ dicuntur. i. summarium. q. d. de cæteris diuinis fusius explicatis

4. Si ergo esset super terram. sb terreni
sacramentum pertinens ad Christi mysterium
neq; esset sacerdos. i. eius sacerdotium non
esse necessarium. Cum essent qui offerent
secundum legem munera. sb sacerdotes legis
ueteris.

5 qui exemplari sb diuino et coelesti, et
umbrae deseruiunt. q. d. deseruientes illi
ministerio umbratico et figuratiuo, coeleste et
diuinum exemplar prefigurabant. uel. et
umbrae. i. tanq; umbrae. Sicut responsum est
Moysi (sb exod. 25) omnia facito secundum
exemplar, quod tibi monstratum est in mon
te. per hoc insinuat Paulus illud exemplar fu
isse tabernaculi coelestis.

7. nam si illud prius culpa uacasset. i. &
festu; alias enim mandatum legis sanctum, et
iustum erat, ut dicit Roman. 7. uel sine cul
pa. q. d. si homines faceret sine culpa.

11. quoniam omnes scient me á minore
usq; ad maiorem eorum. i. omnes Apostoli
qui immediate a Christo sunt edocti, etiam Pau
lus, qui postea fuit. ut dicit ad galat. 1. Vel
Lege de beatis in patria post iudicium, quan
do cessabit illuminatio angelorum superio
ad inferiores, de his quae pertinent ad expler
da ministeria propter electos.

13. dicendo autem nouum ueteraut pri
ius. i. uetus esse ostendit.

cap. 9.

1. Habuit quidem et prius. sb testamenti
iustificationes culturæ. i. cultus, seu modo quo
dam modo iustificantes. et sanctum seculare
i. templum, seu tabernaculum temporale. mun
mundationem temporalem, quam presens seculum procurat.

8. Hoc significante spiritu sancto. sb per
illas expiationes, et cultum. nondum propa
latam esse sanctorum viam. i. apertam uiam
in sancta sb̄ celestia.

9. quæ parabola est temporis instantis. i.
figuralis similitudo presentis temporis.

10. In cibis varijs baptismatib⁹ et iusti
tijs carnis usq; ad tempus correctionis imp
situs. sb̄ per Christum dominum.

15. ut morte intercedente in redemptio
nem earum preuaricationum, quæ erant
i. manebant adhuc nondum mundate.

16. et 17. ubi enim testamentum est, m
ors necesse est intercedat testatoris. testamē
tum enim in mortuis confirmatum est, alio
quin non ualet, dum viuit qui testatus est.
Sic Deus contra ponit inde illi loco ecclesiastici

14

14 testamentum enim Suum mundi morientes
uet. attende tamen et concorda. q. testamẽ
tum obi sumit. pro hęreditate a parentibus fi
lijs relicta. 7 aut pro statuto a deo omnibus q
moriant.

26. Nunc autem semel in consúmatiõe
Seculorum. i. ultima mundi ętate.

28. Secundo sine peccato apparebit. i. pur
gatis electorum peccatis. expectantibus sead
salutem.

cap. 10

1. Vmbram enim habens lex futurorum
bonorum. i. lex ueteris non habebat ipsam im
ginem futurorum bonorum gloriæ, q. non pro
mittebat explicite illa bona; at lex noua e
sacrificium nouæ legis habet rationem imagi
quatenus immediate introducit ad ipsam glo
riam. Per singulos annos eisdem ipsis hosti
is, quas offerunt. sb̃ sacerdotes legis ueteris.

2 alioquin cessassent offeri. sb̃ post pri
mam oblationem " " "

5. Ideo ingrediens in mundum dicit. sb̃
Verbum diuinum mundum ingrediens per as
sumptionem carnis. Hostiam. sb̃ de rebus a
nimatis. et oblationem. sb̃ de rebus inanim
tis Noluisti. i. non acceptasti. Corpus autem

aptas

aptasti mihj. sꝫ passibile. Verba sunt filij
ad ꝑternum parentem.

8. oblationes et holocaustomata et pro
peccato noluisti nec placita sunt tibj. i. pec
catum reddentia. nel placita. sꝫ ob semetipsꝰ
sed in figura sacrificij noui.

9. aufert primum. sꝫ sacrificium. ut
sequens statuat. i. nouum confirmet.

10. In qua uoluntate sanctificati sumus
per oblationem corporis Iesu Christi semel. sꝫ
seipsum uoluntarie in cruce offerendo.

11. et omnis quidem sacerdos presto est. sꝫ
ueteris legis. quotidie ministrans.

14 Vna enim oblatione consummauit in
ꝑternum sanctificatos. i. ad perfectum addu
xit.

18. ubi autem horum remissio. sꝫ om
nium peccatorum. iam non est oblatio pro
peccato. i. necessaria iterata oblatio pro pec
to, qꝝ non egent sanj medico.

20. quam initiauit nobis uiam nouam
et uiuentem per uelamen i. dest carnem suam
qꝝ caro Christi dominj erat uelamen diuinitatis
ipsius.

25. non deserentes collectionem nostram
. i. coetum fidelium. Sicut consuetudinis est
quorundam. sꝫ fidelium Christianoꝝ. sed ꝰ

so

solantes quanto magis videritis appro-
pinquantem diem sbi equitatis vel iudicij
26. voluntarie enim peccantibo postea
veritatis / ptam notitiam sbi baptismi. iam non re
linquet hostia. sbi Christus iterum immola
bo. et eius merita iterum in baptismo applica
bo, sicut in lege veteri sacrificia reiterabant.
33. et in altero quidem. i. inuno oppro
brijs et tribulationibus spectaculum facti.
.i. nos ipsi in persona passi estis. In altero autē
1. secundo. socij taliter conuersantium effec
ti. i. passi estis videntes amicos, et socios vestros
similia pati sicut et nos tolerastis.
37. Adhuc enim modicum aliquantu
lum, qui venturus est veniet et non tar
dabit. inducit sic auctoritatem scripturæ cu
ius principium habet Aggei 2. b. et finis Aba
cuc. 2. a.

cap. 11.

3. fide intelligimus aptatam esse gaula
.i. ex nihilo omnia per verbum dei esse facta
ut ex invisibilibo. sbi ideis in mente diuina
existentibo. visibilia fierent.
4. et per ullam. sbi hostiam. defunctus
sbi Abel adhuc loquit. qz fatum suum no
uerios ad fidem.
7. fide Noe aptauit arcam. per quam da
mna

mnauit mundum. i. mundanos damna
biles ostendit per salutem suam et suorum.
12. propterquod et ab uno ortisunt. sz
Abraham. et hoc emortuo. i. iamfere adge
nerandum ingto. tangs sydera celi immul
titudine. i. multi boni et mali ab eo processerũt.
17. fide obtulit Abraham isaac cumtẽ
taret. sz a deo non admodum (sic enim ten
tat diabolus) sed ad probationem, alias enim
deus neminem tentat. qz intentator malox
est. et vnigenitum offerebat. sz qz in isa
ac tantum promissum est semen Abrahę. uel
unigenitum dicit illum respectu matris. uel
qz in eo uocatum est illi semen. i. Vnigenity
Virginis Christus dominus.
19. Vnde eum (sz isaacum) accepit. sz
Abraham. In Parabolam. i. oblationem filij
sui in figuram passionis Christi intellexit
21. fide Iacob adorauit fastigium. i sup
fastigium, virga eius. i. sua. qz nitebat in
virga aut baculo senex Iacob adorans deum. I-
dem autem est dicere, q adorauerit ad capitis
tuly. quod erat uersus occidentem ad quam par
tem adorabant hebrei.
26. maiores diuitias q thesauros. sbm
ygos. Improperium Christi. i. paupertatem
et improperium pro fide Christi uentura sustine
re

re ... 27. Pruisebilem enim .sb deum. Tan
gs uidens sustinuit. i. fiducialiter expectauit
28. fide celebrauit Pascha. ne qui uasta
bat primitiua .sb angelus percutiens primo
genita ęgypti. Tangeret eos .sb. hebręos.

34 Per fidem exstinxerunt impetum ignis
sb gedeon, samson. et alij iusti ubi cōmemorab
ut patet in tribus pueris. Daniel. 3. et de moyse
et aaron numer. 11. et. 16.

35. acceperunt mulieres. i. matres. de re
surrectione mortuos suos. i. filios suos resusci
tatos; ut patet de sareptana. 3. reg. 17. et de
sunamite. 4. reg. 4. nam resuscitatum uirum
non tenet, nec debet uxor admittere; nisi deno
uo matrimonium contrahant.

Pro residuo capitis uide. 4. reg. 1. matth. 3 //
3. reg. 17. et. 19. et 1. reg. 21.

cap. 12.

1. ideoq; et nos tantam habentes impositam
nubem testium. i. multitudinem sanctorum qui
cedentium nos.

4. Nondum enim usq; ad sanguinem resti
tis. i. usq; ad sanguinis effusionem.

5. et obliti estis consolationis. i. consolantis pro
uerbium. 3. et Apocal. 3. d.

B.

18. qsi extra disciplinam estis. cuius participes facti sunt omnes. sed sancti amici dei.

17. non enim inuenit. sed esau. Poenitentiæ locum. sed ad consequendum ius primogenitura. quanq̃ cum lachrymis inquisisset eam. sed qui effusus non propter peccatum. sed ob iram temporale.

18. non enim accessistis ad tractabilem et accensibilem montem. sed a moyse in data non lege.

19. et tubæ sonum et uocem Verborum quam, qui audierunt excusauerunt se ne eis fieret Verbum. sed quando dixerunt moysi loquere tu nobis. et non dominus ett. exod. 20.

21. et ita terribile erat q moyses dixit exterritus sum. et tremebundus. timor moysi non habet exod. 24. in data non lege. sed exod 3. in uisione Rubi.

23. et ecclesiam primitiuorum. i. apostolorum.

27. declarat mobilium translationem tanq̃ factorum. q. d. factorum mobilium sed legalium.

29. etenim deus noster ignis consumens est. sed respectu reproborum: ignis autem purgans respectu electorum. uel consumens in bonis omnem inordinatum affectum ett.

cap.

cap. 13

12. & hospitalitatem nolite obliuisci per
hanc enim quidam placuerunt angelis hos
pitio receptis. sb Abraham genes. 19

5. Sint mores sine auaritia contenti presé
tib9. i. modicis, non cupiditate gestientes ad
ulteriora.

9 optimum est enim gratia stabilire cor
non escis. escas uocat obseruantias legalium

10. Habemus altare. sb fructum crucis. uel
altare. sb eucharistie. deque ederent non ha
bent, qui tabernaculo deseruiunt. i. qui le
gem ueterem obseruant.

22. Rogo autem uos fratres ut sufferá
tis. i. boni consulatis. Verbum solatij. i. ex
hortationis.

23 cognoscite fratrem nostrum Timoth
eum. i. procurate illum habere et amicū
habere. cumque, si celerius uenerit. sb ad
me. Videbo uos.

25. Amen. grece addit missa ex italia per
Timotheum.

In Epistolam Iacobi. sb Alphei filij

In hac epistola Iacobus, qui fuit primus Hiero
solime episcopus. de gratuita legalia. i. Iudaica
sortat et instituit, ubi multa de patientia, le
gis obseruantia, operum bonorum necessitate &

am

ambitione, ac loquacitate uitanda, et perso
narum acceptione, cupiditate, detractione, iu
ramento, et de magna oratoris ui apud deus

cap. 1.

1. Iacobus duodecim tribubus, que sunt
in dyspersione. i. extra Hierusalem, names
qui ibierant, ut pote episcopus illius ciuita
tis presens consolabat. ex hoc autem q dicit
duodecim tribubus colligit. q hanc epistolam
scripsit conuersus ex Iudaismo. qui diu deba
t in duodecim tribus. et erant dyspersi in ua
riaregna.

13. ipse enim. (sb deus) neminem tentat
ut de supra ad hebreos. 11. ~~xxxxxxx~~.

14 Vnusquisq; uero tentat a concupis
centia sua abstractus et illectus. sb a delec
tatione ante consensum perfectum: et tunc
stat in terminus peccati ueniales.

18. Voluntarie enim genuit nos uerbo
ueritatis. sb incarnato, aut uerbo euangelij
aut baptismj. Vt simus initium aliquod ere
aturæ eius. sb Sic per gratiam, consummandi
in perfectione glorie. uel initium. i. primicon
uersi, et instrumenta conuersionis aliorum

cap. 2

10. quicunq; offendat in uno. sb preceto
rum

mortuj. Factus est omnium reus. sb. quan
tum ad poenam damni, quæ consistit in caren
tia diuinæ visionis.

16. dicat autem aliquis ex uobis illis. sb pau
peribus et egenis. ite in pace. i. uos aca de
cimos dns os aiude. calefacimini. et saturami
ni. g.d. buscadesso en otra parte.

19. et dæmones credunt. sb ex eudentia
signorum. et contremiscunt. sb timore poenæ

cap. 3.

1. nolite plures magistrifieri. i. uobis arro
gare opus magisterij. quod paucorum est.

16. Vbi enim zelus. i. inuidia. ibi omne opꝰ
prauum.

cap. 4

2. occidetis et zelatis. i. inuidetis.

5. an putatis. qz inaniter scriptura dicit ad
inuidiam concupiscit spiritus. quæ nam sue hęc scr
iptura ignoro. nisi forte qz infra dicit. deus superbis
resistit etc. ad. autem sumit pro propter. spiritus
autem intelligit humanum. aut ut alij exp⁹
nunt spiritum diuinum. qui ad inuidiam. i. per
zelotypiam optat in nobis bonum. unde et inscrip
tura dicit. deus zelotes.

6. maiorem autem dat gratiam. sb deus.

9. miseri estote. et lugete. i. statum miseræ
assumite accurrentes ad misericordem deum.

cap.

cap. 5

11. ecce beatificamus eos, qui sustinuerũt .i. beatos dicimus eos qui patienter tribulationes passi sunt. Sufferentiam Iob audistis. et finem domini audistis. Sb finem, quem dominus intendebat. Et ad quem illum perduxit post labores toleratos illum prosperando. uel finem domini. i. passionem Christi dominj, et tormenta. q̃ multi tunc temporis incubebant adhuc, quj passionem domini uiderant.

14. Infirmatur quis in uobis inducat presbiteros ecclesie etc. beatus Iacobus expresse publicat sacramentum extreme unctionis, a Christo domino institutum. per presbiteros autem sacerdotes intelligit.

In Epistolam. 1. Beati Petrj

In hac epistola diuus Petrus hortatur ad uitam sanctitatem, ubi multa de fide, spe, Charitate, patientia, Christi imitatione, et uniusq; status institutione. est autem Rome scripta, secundum quosdam.

cap. 1.

1. Petrus Apostolus electis aduenis dispersionis Ponti galatie etc. .i. dispersis per uaria regna extra Ierusalem. ut pote Pontum, galatiã etc.

cap. 2.

8. et lapis offensionis, etc In quo et positi sunt. Sb ut crederent in Iesum positi sunt. Sb qua

quatenus lex vetus erat pedagogus ducens ad
Christum dominum. galat. 2.

cap 3.

19. In quo (sc̃ spiritu) et his qui in carce
re erant spiritu veniens prędicauit. in carce
re. i. in consuetudine peccandi. vel In quo sc̃
spiritu. i. anima, cum sacerim descendit Christus
dominus ad Gymbum. In carcere. sc̃ inferni prę
dicauit. sc̃ exprobrans incredulitatem. vel. q. d
annunciauit liberationem, ut carcer purgatorii
vel Gymbus intelligat. Et illi quidem q. fuerint
increduli spiritu. sed in morte pœnituerint.

cap. 4.

6. Propterhoc enim et mortuis (sc̃ pecca
to) euangelizatus est. vel ut supra modo dicebam
ut iudicent quidem secundum homines in car
ne. i. ab hominibꝫ carnaliter viuentibꝫ. vel In
carne quasi in carne solum viuant, et nõ ad vitã
spiritalem.

12. Fratres nolite peregrinari in feruore
qui ad tentationem vobis fit. i. corpore elonga
ri timore mortis, hoc enim est in feruore. sc̃ perse
cutionis. Vel peregrinari. i. tangꝫ extraneos sus
gerere in laboribus, et persecutionibus pro Christo
illatis.

17. quoniam tempus est ut incipiat iudici
um a domo dei. q. in primitiua ecclesia multi fi-
deles martyres pereibant Ioan. 6. 1B

18. et si Iustus vix saluabit. i. per multas tribulationes. act. 24.

cap. 5.

9. cui (sc diabolo) Resistite fortes in fide scientes eandem passionem. i. dæmonis insultationem, et tentationem. Ci. i. fratribus uestris, sicut et uobis fieri, resistite ergo etc.

13. Salutat uos ecclesia quæ est in Babylone. i. Roma.

14 gratia uobis. græc. et syriac. Pax

In 2as epistolam. Beati Petri.

Hæc secunda Petri epistola etiam hortatoria est ubi multa de Christianis Virtutibus. et de quorundam hæreticorum erroribus. de quo dei prouidentia et iudicijs. Notat sanctus Hieronimus epist. 136 differe sane stilo a priori. q Petrus alio sit usus interprete, sic qui græce scriberet eius sensa.

cap. 1

1. Simon Petrus his qui nobiscum æqualem sortiti sunt fidem. i. parem seu similem. i. de eisdem rebus

12. propter quod incipiam uos semper commonere. i. incepi priori epistola, uel ita memonere sabebo. quasi semper sim in præceptis commonitionis. cessem nunquam ab ea desistam. et de his quidem scientes et confirmatos. sic uos esse uolo, quam / nam etiam uolo /

vis nonsit de textu in aliquib⁹ codicibus exprimj
tur. 13. Justum autem arbitror quandiu sum
in hoc tabernaculo. i. corpore, quod dicit taber
naculum animæ.

14. certus quia velox est depositio tabernaculj
mei, secundum q̄ et dominus Iesus Christus signi
ficauit mihi. i. reuelauit.

15. dabo autem operam et frequenter habe
re vos post obitum meum. q.d. sic quandiu uiui
xero uos suadebo, ut etiam post obitum meum ea
rum, quæ dico reminiscaminj.

16. cum essemus cum ipso in monte sancto
sb̄ sc̄dicto ꝺ illam sanctam apparitionem.

19. et habemus firmiorem propheticum sermo
nem. i. firmum. vel firmiorem q̄ nostrum, nō
quidem in se, sed in eorum reputatione. cuj
benefactis attendentes quasi lucerna lucen
ti in caliginoso loco. i. in hoc mundo. donec di
es elucescat. sb̄ clara dei uisione ueniat. et lucifer
. i. diuina claritas oriat in cordibus uestris.

cap. 2

4. si enim deus angelis peccantibus non pe
percit, sed rudentibus. (i. funibus) Inferni de
tractos ett.

5. et originali mundo non pepercit. i. ho-
minibus primæ ætatis ante diluuium.

8. qui de die in diem animam iustam (sb̄ ip
sius

sius Loth) iniquis operibus cruciabant.

11. Vbi angeli fortitudine & uirtute cum sint maiores non portant aduersum se execrabile iudicium. i. uix sustinent terribile iudicium grē ce blasphemium.

12. Hi uero uelut irrationabilia pecora naturaliter in captionem. i. eximpetu naturæ brutalis ad pabulum.

14. cor exercitatum auaritia habentes maledictionis filij. i. maledictione digni, sicut 2. reg. 12. filius mortis

18. Pelliciunt. (i. decipiunt) in desiderijs carnis luxuria. ett. "

~ cap. 3 ~

4. ex quo enim patres dormierunt. Sanctissimi patres mortui sunt. omnia sic perseuerant ab initio creaturæ. i. eo modo uiuentibus seruant, et eadem ratione perseuerabunt sine tali mutatione, quæ dicit in iudicio futuras quo conducta sunt et creata.

5. Latet enim eos hoc uolentes. ett. i. affectate ignorant, cum ex sacra scriptura id facile scire possent Sb diluuij inundationem ett. q̄ coeli erant prius. Sb ante diluuium. et terra de aqua et per aquam consistens dei uerbo de aqua. i. de materia informi. quæ sic dicitur et per aquam consistens, q̄ partibus terræ admis

cet

39 cer ne dilabat. et corrucat.

6. Perqua ille tunc mundus aqua inundatus periit. sb; per illa tria elementa aerem et aquam, et terram.

8. Hoc uero non lateat uos charissimi, qz unus dies apud dominum sicut mille anj. ut dicit ps. 89.

In Primam Joannis Epistolam ~

Hanc epistolam ad Parthos scriptam aut Augustinus, et alij graues auctores. agit de Christo domino. et de ipsius imitatione, precipue per charitatem. ubi multa de Christi domini fide & in deum fiducia.

cap. 1.

1. quod fuit ab initio. grece erat. sb; verbū de quo Joan. 1. in principio erat Verbum. quod audiuimus, quod uidimus. sb; carnem fact; q

cap. 2.

7. Charissimi non mandatum nouum scribo uobis. q.d. sed quod accepistis, ex quo christianicstis, et ab initio conuersionis

8. Iterum mandatum nouum scribo uobis q.d. nouum possum illud dicere, sicut Christus dominus Joan. 13. quatenus est per nouam lucem in mundum allatum. & sicut ipse dominus dilexerus. 18. filioli nouissima hora est. i. sexta

mun

mundi ętas, et ultima quæ simul curret cum
septima, quæ est ętas quiescentium in cœlo, a
tempore passionis Christi per quam aperta est ia-
nua regni cœlestis. Aliter exponit de tempore
Anti Christi, quia dicit hora novissima, eo q; futu
rum est circa finem mundi, tamen istud tempus
quodammodo incepit tempore Apostoli cum e
vione Cherintho, et alijs huiusmodi hęreticis
qui fuerunt figura illius. Sicut et Baptista ha
bet Ioan. 1.

27. et tuos unctionem. sb ęratia, quam
accepistis ab eo. sb in baptismo. et non necesse
habetis ut aliquis doceat vos. q. d si humana
doctrina deest vobis unctio sancti spiritus docebit vos
de omnibus necessarijs ad salutem.

cap. 3.

6. omnis qui in eo manet non peccat. Logi
ce insensu composito, neq; qui deum diligendo
peccare potest.

9. quoniam ex deo natus est. i. quatenus
ex deo est.

15. omnis qui odit fratrem suum homici-
da est. sb suipsius spiritualiter. et fratris corpo
raliter, dispositive tamen, quatenus odium fra
tris ad eius occisionem disponit.

16. et nos debemus pro fratribus animas po-
nere. i. vitam corporalem pro salute spirituali pro
ximi maxime Prælati, et gradibus competentibus pro

publicum) 19 & In conspectu eius suadebimꝰ
corda nostra. Sꝫ ad opera Caritatis.

cap. 4

3. & Omnis spiritus. qui soluit Iesum ex
deo non est. i. qui Iesum amouere a corde uisa
tagit. et hic est Antichristus. non solum in per
sona, quatenus contrariat Christo. Sed in figura
Anti Christi. ut supra dictum manet. cap. 2. huius
epistole

12. deum nemo uidit unqꝫ. exod. 33. non
uidebit me homo et uiuet, quod intelligendum et
mansiue. & permanenter. in raptu enim et tran
sitorie id dicat Augustinus concessum fuisse Paulo
et mꝰtis. Sꝫ. quod uiderunt diuinam essentiam.

17. qꝫ sicut ille est sic nos sumus in hoc mun
do. q. d. sicut ille est in cœlo benefaciens omnib⁹
et dum vixit in hoc mundo. sic similiter nos esse de
bemus in hoc mundo proximis benefici.

18. Timor. (Sꝫ seruilis) non est in charita
te.

cap. 5

2. In hoc cognoscimus. quoniam diligimꝰ
natos dei. cum deum diligamus. qꝫ dilectio dei
includit dilectionem proximi.

8. & tres sunt qui testimonium dant in
terra, spiritus. Sꝫ anima Christi in lymbo. unde
Luc. 23. dixit latroni Hodie mecum eris in paradi
so, ex tunc enim effulsit illis gloria deitatis. aqua

et

et sanguis. qua de latere Christi fluxerunt. ex
quo apparuit illum hominem esse animam et carne
constantem. Item aqua et sanguis qui ueritatē
manifestant in ecclesia sacramenty. et hi tres u
num sunt (sz. qui conueniunt in assertione unius
ueritatis) Sqe Verba non sunt grece. neq; in comple
tensi.

13. ut sciatis quoniam Vitam habetis eter
nam, qui creditis in nomine filij dei. sz fidem
mata per Charitatem, sabetis uitam eternam in
Spe et promissione.

15. et si scimus qd audierit nos. i. exaudit. scimy
ex consequenti qd sabemus, uel statim uel tempo
re debito et congruente. Petitiones quas postula
mus a deo. sz res iustas pro nobis postulatas per
Seueranter.

16. est peccatum ad mortem non pro illo duco
ut roget quis. ad mortem. sz in desine cum impe
nitentia finaly.

17. et est peccatum ad mortem. sz cum quis
in mortali sine penitentia discedit.

21. filioli custoditeuos a simulachris. i. cul
tu idolatrie.

In. 2am. Joannis Epistolam.

In hac de Charitate, de vera doctrina simul et
de Heresi tractat. cap. 1.

1. Senior electe domine. i. Presbiter autem dig
nus

nior inter rectores ecclesiarum Asiae . electae . no
men proprium foeminae . vel electae scilicet a deo . Hiero
nimus ecclesiae existimat scribi . et natis eius . i .
liberis .

5 . Non tanquam mandatum novum scribens
tibi sed quod habuimus ab initio . scilicet vestrae con
versionis . vel cognitionis mandatorum dei .

7 . qui non confitetur Iesum Christum venisse
in carne . Hic seductor est et Antichristus . scilicet in per
sona sua . et figura futuri .

10 . nec ave ei dixeritis scilicet ~~ex~~ ob periculum
ex communis locutionis .

13 . Salutant te filij sororis tuae electae . nomé
est similiter foeminae proprium sororis illius ad
quam scribebat cuius filij erant cum beato Ioanne

In Epistolam Ioannis . 3.as ~

cap . 1 .

1 . Senior . ut supra in initio secundae epistolae

7 . Pro nomine enim eius profecti sunt . i .
compulsi sunt exire de locis proprijs rebus suis et spo
liati . nihil accipientes a gentibus . i . suis contri
bulibus et civibus . ut dicit glossa , non quia non pos
sent accipere , sed quia illi nolebant dare , ut egesta
te compulsi redirent ad idolatriam .

9 . Scripsissem forsitam ecclesiae . i . communi
tati fidelium in tua civitate . Sed is qui amat pri
matum gerere . i . ambit et grassatur .

12. Demetrio testimonium redditur ab omnibus. i. omnes qui nouerunt demetrium dant de illo bonum testimonium.

In Epistolam Iudae Apostoli

Hortatur Iudas in hac epistola Christianos ad perseuerantiam in bonis operibus, monetque ut ab hereticis caueant, quorum hic mores describit.

cap. 1.

1. Iudas qui et Thadeus. Frater Iacobi scilicet minoris filij Alphei primique episcopi Hierosolimitanj. His qui sunt in deo patre dilectis i. sanctificatis in Christo.

3. necesse habui scribere uobis deprecans. scilicet uos. supercertari i. fortiter certari a uobis, semel traditae sanctis fidei q. d. istud certamen est fidei. i. pro fide tradita sanctis. i. Apostolis a Christo domino. Semel. i. perfecte. ut quando aperuit eis sensum lucae ultimo. uel semel. i. propter unitatem fidei.

5. Scientes semel omnia. i. iam scientes ad salutem necessariã. Secundo eos qui non crediderunt perdidit. scilicet destruxit in deserto numeri 14. f. / perfecte

7. Sicut sodoma et gomorra abeuntes post carnem alteram. i. masculorum cum masculis commiscentes.

9. cum michael archangelus cum diabolo dis

Disputans [id est] disceptans, & altercaret de moysi corpore. id non est in scriptura, quæ extat, forte tunc erat in aliqua, uel traditione, uel reuelatione receptum. et forte uolebat diabolus moysi corpus reuelare iudæis ad idololatriam pronis ut ipsum tanquam deum uenerarentur. Michael autem tunc Synagogæ Princeps, id uolebat impedire

12 Hi sunt in epulis suis maculæ conuiuantes. i. maculati. uel turpiter se habentes. arbores autumnales bis mortuæ. i. perfecte seu omnino mortuæ. uel bis. i. ante et post baptismum. eradicatæ. i. eradicandæ.

14. prophetauit autem de his septimus ab Adam Henoch. ambobus scilicet computatis ut habetur gen. 5. et 1. paral. 1.

23. odientes et eam quæ carnalis est maculatam tunicam. i. corpus, quod uelut uestis est animæ

In

IN APOCALYPSIM BEATI IOANNIS

Hanc scripsit Ioannes in Pathmo insula in qu
am fuerat a Domiciano relegatus. scriptam ante
euangelium graues auctores aiunt: uide eusebi
um lib. 3. cap. 24. epiphan. heresi. 51. To
tum uero hunc librum esse spiritualiter intelli
gendum ait Hieronimus epist. 148.

cap. 1.

1. Apocalypsis Iesu Christi. i. reuelatio facta
in persona Iesu Christi. quam dedit illi deus. s. Ie
su Christo deus pater, a quo omnia etiam diuinitatē
palam facere seruis suis. habet. quæ oportet fieri cito. i. tribulationes illorum
et significauit mittens per angelum suum. s.
in persona Christi apparentem seruo suo Ioanni.

2. qui testimonium perhibuit verbo dei. i. de
verbo dei. Ioan. 1. dicens in principio erat verbum

3. Beatus qui legit et audit verba prophetiæ hu
ius tempus enim prope est. i. cito transit, premiū
uero durat in æternum.

4. Ioannes septem ecclesiis quæ sunt in A
sia. et in eis uniuersis ecclesiis. quia ut ait gregor. ho
mil. 25. septem diebus omne tempus comprehenditur
et septenario numero uniuersitas designatur. gra
tia uobis et pax a deo. et a septem spiritibus. i. uni
uersitate angelorum.

T.

7 . ecce Venit cum nubibus . q. d. iam uenit quia
respectu æternitatis omnis duratio temporis est adeo
breuis ut pro nihilo reputet . cum nubibus autem
. i. in die iudicij . et plangent se super eum omnes
tribus terræ . i. quorum corda sunt in terra defixa
etiam amen . duplex affirmatio est altera latina
hebræa altera, ut certitudo maxima significetur.

13 . et in medio septem candelabrorum si
milem filio hominis . i. homini uel Christo . scilicet an
gelus erat in effigie hominis qui Christum dominus
repræsentabat . vestitum podere . i. ueste talari li
nea, quam hispane dicimus Alba, et græce dicitur a Pos
quod est pes

15 . et pedes eius similes aurichalco . hispane
et vulgo lo diriamos de laton y oro . sicut in ca
mino ardenti . q. d. ignito per quod significantur
tribulationes iustorum fidelium .

20 . Septem stellæ angeli sunt septem ecclesi
arum . scilicet custodes aut præfecti; aut vero melius sep
tem angeli sunt septem episcopi ecclesiarum unde ca
pite . 2 .

cap . 2

1 . et Angelo (i. episcopo) ephesi ecclesiæ scri
be etc . et sic sumit angeli nomen in sequentibus

4 . sed habeo aduersum te pauca, quod charitatē
tuam primam reliquisti . i. charitatem tuam feruo
rosam .

5 . Sin autem uenio tibi . et mouebo candela
brum

brum tuum de loco suo. i. auferam a te ecclesi
am. i. gubernationem subditorum. Per hunc an
gelum ephesi intelligunt quidam Timotheum, ses
minus bene.

10. et habebitis tribulationem diebus decem
. i. annis. Ezech. 4. dicm pro anno. uel decem. i.
tribulationem perfectam. uel significant decem
tribulationes. uel persecutiones, quas ut notant
doctores passura erat ecclesia usq; ad finem mundi
11. qui vicerit non lædet a morte secunda. i.
ab inferno. uide infra. cap. 21. f.

12. Hæc dicit qui habet romphæam (i. gladium)
utraq; parte acutam.

13. scio ubi habitas ubi sedes est Satanæ. i. po
testas eius qua inducit infideles ad fideles crucian
dos. & in diebus illis Antipas testis meus fidelis
Sic martir specialiter nominat, qz alios verbo & ex
emplo animabat ad patiendum, et perseuerandum.

14 sed habeo aduersum te pauca. Sb corrigen
da ~~illé~~ qz habes illic, sb in ecclesia Pergamé
si. tenentes doctrinam Balaam. uide numer. 25
Sic autem per similitudinem inducit Balaam; si
cut Sorex liberalis solet appellari Alexander.

15. Ita habes & tu tenentes doctrinam Ni
colaitarum. Nicolaus ut fert Sabas uxorem pul
cherrimam, quam prius nimis zelauit: et postea
communem fecit. dicit tamen in lib. 3. Sixti. eccles
c. 19. q ipse Nicolaus sancte et caste vixit, sed alij in
con

continentes hoc dixerunt) 17. Vicenti dabo
manna absconditum. i. ignotum inexpertis. uel
videpsal 77 repositum, ut solent, qui seruant locu abdituꝫ. et
30. ps. 20 / calculum candidum. i. corpus dote claritatis
illustratum; dicit autem calculus, qꝫ est de na
tura terrea sicut lapis. & in calculo nomen
suum scriptum. q. d. qꝫ tunc quilibet beatus erit
adscriptus ciuilitati beatorum. uel calculum. i. la
pillum, olim enim res fausta lapillo candido notabã
t, ut victoria, res natalis, et alie res suissmodi. i.
temꝫ in suffragijs, qui fauebant calculo albo idiq
nificabant, ad id ergo uidet alludere, q. d. beabo no
men. hoc beati. quod nemo scit. hoc perfectẽ. nisi
qui accipit.

18. et angelo Tyatire ecclesie scribe. hic
ab aliquibus existimat fuisse beatus Irineus. Hec
dicit filius dei. hoc naturalis.

19. Noui opera tua nouissima plura prioribꝫ
hoc procedendo debent in melius.

20. Sed habeo aduersus te paucꝫ qꝫ permitt-
is mulierem Iezabel, que se dicit prophetem. hoc
erat falsa prophetissa decipiens simplices, per simi
litudinem ad illam 3ij regum. uel subnomine
muliebri significat aliquis mollis hereticꝫ.

22. ecce mittam eam in lectum. hoc infirmi
tatis uel infernalis pene.

24. Vobis autem dico ceteris quicunꝫ non ha
bent doctrinam hanc. hoc Iezabel. qui non cog
nu

nuerunt altitudines sathanæ. i. non appro
uaberunt superbiam ebionis et cherinthi. quem
admodum dicunt. sb3 pseudo apostoli. qui legali
a cum euangelio docebant obseruanda. nonnul
tam superuos alius dogmatis. sb3 legalium obser
uantiarum.

26. et qui uicerit dabo illi potestatem super
gentes. sb3 in finali iudicio.

27. et reget eas sb3 Vir perfectus. in Virga ferrea. i. iustitia inflexibili.

28. et dabo illi stellam matutinam. i. lumen gloriæ.

cap. 3.

1. et angelo ecclesiæ sardis scribe, nomen habes q uiuas. i. sanctitatem apparentem, et famam. et mortuus es. sb3 spiritualiter in anima.

2. esto Vigilans et confirma cætera quæ moritura erant. sb3 peccatis, tuo exemplo malo uel alterius.

4. sed habes pauca nomina. i. paucos homines in sardis. et ambulabunt mecum in albis. sb3 gloriæ uestimentis aut stolis.

8. ecce dedi coram te ostium apertum. sb3 ad intelligendas scripturas. quod nemo potest claudere. i. te ab eo impedire. qui modicam habes virtutem. (sb3 similiter scio) i. non habes uirtutes miraculorum ut alij. et tuos inimicos illam supplere. fiet autem iste episcopus secundum doctores qui adu

quadratus nomine. de quo diuus lib. 4. eccliæ
historiæ. c. 3. q fuit sacris literis multum eruditꝰ

9. ecce dabo de synagoga satanæ, qui dicũt
se esse Iudæos, et non sunt. sed spiritualiter qui
tenus non confitentur Christum dominum de tribu
Iuda. ecce faciam illos ut adorent ante pedes tu
os. i. conuertant ad Christum.

10. et ego seruabo te ab hora tentationis, quæ
uentura est in orbem uniuersum. sed per impera
tores Romanos, quæ iam tunc in Nerone et domicia
no ingruerat.

11. ecce Venio cito. i. ad mortem tuam, quæ ins
tat, uel ad iudicij diem.

12. qui uicerit foras non egredietur amplius
sed. per Apostasiam. aut excõmunicationem.

14. et angelo laodiceæ ecclesiæ scribe. quidam
expositores dicunt Sunefiusse sanctum Segarem ex
lib. 5. eccliæ Sirtoriæ. c. 23. sed hoc non est uerum
qꝝ Sic fuit uir sanctus et martyr, qui non bene quæ
rant, quæ hic dicunt

15. Vtinam frigidus esses aut calidus. i. fu
giens transgressiones legis ob timorem pœnæ. aut ig
ne charitatis mandata implens.

16. Sed qꝝ tepidus es. i. tardus, accidiosus, et o:
diosus.

19. ego quos amo arguo et castigo æmulare ergo

i.

i. bonus imitare) 21. qui uicerit dabo ei=
sedere mecum in throno meo. i. quietem in re
Lo.

cap. 4

Post ~~visio~~ visionem que respicit directe informa
tionem septem ecclesiarum Asie, et exconsequé
ti informationem totius ecclesie ponit uisionē
que directe respicit informationem ecclesie ge
neraliter.

1. et uox prima quam audiui tanq̃ tube
dicens ascende huc. sb̃ ad uidendum ecclesię
decursum.

2. Statim fui in spiritu. i. Visionem imagina
intelligendo. et ecce sedes ett et supra sedens
sedens. sb̃ deus trinus et unꝰ.

3. et qui sedebat similis erat aspectui lapid is
Iaspidis. sb̃ viridis, qui color confortat uisum. et
Sardinus. sb̃ rubei per charitatem. et iris erat in
circuitu sedis. iris signum est clementie inter
deum et terram. similis visioni smaragdine
. i. consolatorie fidelium in laboribus.

4. et super thronos viginti quatuor seniō
res. i. Vniuersi episcopi.

5. et de throno procedebant fulgura, uoces
et tonitrua. i. corruscatio miraculorum ut in
primitiua ecclesia; et denunciatio per predica
tionem premiorum, et suppliciorum. et septem
lampades ardentes ante thronum, qui sunt
sep

Septem spiritus dei. i. vniuersi angeli.

6. et in conspectu sedis tanq̃ mare vitreum

.i. sacramentum baptismi. et in medio sedis

et in circuitu sedis quatuor animalia. i. qua

tuor euangeliste. Plena oculis ante et retro. i.

plena cognitione videntes preterita. et futura

8. et quatuor animalia singula eorum ha

bebant alas senas. sb3 iste sex ale sunt lex na

turales, lex mosaica, prophetarum oracula, euã

gelium consiliorum, doctrina Apostolorum. et

sexta ala statuta generalium conciliorum: istis

enim sex alis viri et prelati ecclesiastici debent

ascendere sursum per contemplationem, ac pro

inde per quatuor dicta animalia, aliqui dicti

res intelligunt quatuor primas ecclesias Patriar

chales. sb3 Hierosolimitanam, Antiochenam, A

lexandrinam. et Constantinopolitanam.

cap. 5.

Pone In hoc capite dignitas Christi hominis rece

lationem accipientis.

1. et vidi in dextera sedentis. i. dei quiescentis

et eterni Librum. i. dei noticiam. In dextera. i.

virtute operatiua ipsius dei. Scriptum intus et fo

ris sb3. per operationes ad intra. et opera ad extra.

vel liber est sacra scriptura cum sensu interiori spi

ritus. et exteriori litere. Signatum sigillis septem

.i. multis obscuritatib9.

2. Et vidi angelum fortem. sb gabrielem

4 et ego flebam multum. q2 ego Ioannes mul
tum desiderabam intelligere successum eccleſiæ

5. et unus de seniorubus dixit mihi. quidam
asserunt hunc fuisse matthæum euangelistam
qui in persona Christi domini dixit matth. ult°
data est mihi omnis potestas in. c. et in terra.

6. et vidi et ecce in medio stt agnum stan
tem. i. Christum dominum in medio ecclesiæ
cornua et spiritus. i. potestatem et dona spiritꝰ
sancti. quæ dant a Christo domino.

8. quatuor animalia et 24 seniores. ut supra
uel 24. sunt universæ ecclesiæ cathedrales. et aliꝫ

cap. 6

1. Et vidi q aperuisset agnus unum de sep
tem sigillis. i. primum sigillum. et audiui unꝰ
de quatuor animalibꝫ. i. primum.

2 Et vidi et ecce equus albus. iste fuit Gaius
imperator successor Tiberij, qui Gaius fuit amabi
lis fidelibꝫ et Pilatum atq3 Herodem misit in
exilium. Sed melius per equum album intelligi
t cœtus Apostolicus, albus etiam uestibꝫ; linei ete
nim utebat Iacobus minor. et forte alij Apostlꝫ. un
de et mahumetes uocat eos viros dealbatos. et
qui sedebat super eum habebat arcum. sb Christꝫ
dominus habebat verbum prædicationis. et exiit
vincens ut uinceret. sb uincens in monte, ut vince

^ et data est illi corona. i. signum regni uel victoriæ

ret

ret uniuersum mundum. uel Vincens ut uinceret
pro ut Vincens vinceret. gre. Vincens et ut vince
ret. g.d. victor. et victurus.

3. Et cum aperuisset secundum sigillum audi
ui secundum animal. sb secundum euangelis
tam. uel Patriarcham primum secunde eccles
patriarchalis. sb Antiochene. qui fuit sanctus Petr
et transierat iam per martyrium sub Nerone sicut
Iacob primus Patriarcha Hierosolymitanus sub &
miciano. dicens Veni et uide. sb decursum ecc
esie.

4. et exiuit alius equus Rufus. sb Romanu
populus a sanguine et igne gignimes. et contra eus
fecit Nero, qui diu per imperium sedere sup eum
ut sumeret pacem Romam conturbans ett. dans oc
casionem, ut alij alios occiderent.

5 Et cum aperuisset sigillum tertium. sb sub
Tito imperatore. et tertio animal. sb tertio euange
lista aut Marco Primo Patriarcha ecclesie Alexan
drine. equus niger. sb Romanus populus Iudeam
et gentes demigrans affluxione. Sedens super eum Ti
tus Hierosolimam destruens. Habebat Stateram in
manu sua. i diuinam iustitiam, quam in illum p
pulum exequebat.

6. et audiui uocem, ett bilibris tritici denariis
q.d. etiam Iudei (medium triticum eorum et res) ue
dere uili, sb triginta Iudei pro uno denario seu nu
mismate. ut dicit Hugo Floriacensis. & Vinum et o

Eum

^ uel vinum et oleum . s(ci)l(icet) decimam dicinam non possunt lędere . neq(ue) eius g(ra)tiam aut sacram (tra)ta possunt heretici contaminare –

leum ne lęseris . i. Christianos . aufugerunt enim de Hierusalem in ciuitatem Pellam ante aduen tum Titi. ^

7. Et cum aperuisset sigillum quartum . s(ci)l(icet) tempore Domiciani in secunda ecclesię persecutio ne . audiui uocem quarti animalis . i. quarti Pa triarchę.

8. Et ecce equus pallidus . s(ci)l(icet) Romanus populus et qui sedebat super eum . s(ci)l(icet) Domicianus . nomen illi mors . occidens et multos in exilium mittens e tiam ex senatoribus . et infernus sequebat(ur) eum q(uia) s(ci)l(icet) ad illum damnatus obijt . et data est illi po testas interficere gladio, fame et morte et bes tijs terrę . s(ci)l(icet) sanctos ad bestias damnans, et alijs cum tormentorum generibus cruciens et interfi ciens.

Alij per equum album prędicatores intelligunt per Rufum Tyrannos, per nigrum hereticos, per pallidum hypochritas.

^ Sic ponit statum ecclesię tempore Trajani, qui Do miciano successit usq(ue) ad Diocleci anum –

9. et cum aperuisset quintum sigillum ^ vidi .9.
subtus altare animas interfectorum . i. martyres interfectos, quorum corpora erant ibi . per altare au tem intelligere possumus Christi domini protectionem qui uelut ecclesię catholicę altare est in quo om nia offeruntur a fidelibus . Intellige tamen Joannem altare quoddam uidisse in coelo . Propter uerbum ^ dei et propter testimonium quod habebant . i. red debant de Christo domino et fide ipsius . 11

^ . s(ci)l(icet) quod prę dicabant sancti

11 Et dictum est illis (sb. ob verbum dei occisis) ut requiescerent adhuc modicum tempus. sb. usque ad iudicium, modicum tempus respectu aeternitatis.

12. et uidi cum aperuisset sigillum sextū. Sic ponit persecutio ecclesie decima quam excruit Dioclecianus imperator (4ª enim 5ª 6ª 7ª et 8ª et 9ª persecutio siebticete) et ecce terremotus magnus factus est. i. tumultus in omnibus partibus imperij. et sol factus est niger. sb. Christus dominus quantum ad famam sui nominis. et luna tota facta est sicut sanguis. sb. ecclesia sanguine martyrum est "

13. et stellae de coelo ceciderunt super terrā. i. multi sancti timore mortis ad idololatriam inclinati sunt. Alij dicta in hac apertione quinti sigilli explicant de persecutione AntiChristi.

cap. 7.

Praemissa ecclesiae persecutione ponit eius consolatio sub Constantino Helenae filio imperatore. notandum uero quod homines potentes in hoc libro uocant angeli siue sint boni, siue mali, quamuis si magis debent dici angeli Sathanae.

1. Post haec uidi quatuor angelos. i. quatuor dominantes in quatuor angulis terrae. ecclesiam persequentes. sb. maximianus, Seuerus, Maxentius et Licinius, in oriente, in Italia, Romae, et Alexan

xan

xandria. Tenentes quatuor uentos terre
i. impedientes quatuor doctores ecclesie ne spiri
tu insufflarent ebt.

12. Et vidi alterum angelum. i. Constantin
um imperatorem. ascendentem ab ortu solis. i.
ex dei ordinatione. habentem signum dei vi
vi. sb signum crucis in vexillis ebt. et clama
ut uoce magna quatuor angelis. sb quatuor
ramis predicte.

13. Nolite nocere t; et. m. neq; arb. quousq;
signemus seruos dei nostri in frontibus eorum.
q; multi ex tempore ad fidem uenerunt. et bap
tismum. ponuntur autem signati tribus. i. con
uersis Iudeorum. et post hec turba conuersorum
gentilium multo maior. Vel nomine tribuum Israel
intelligunt omnes de quacunq; natione conuer
si; et melius, q; decem tribus hinc inclusi erant
ultra montes Caspios. non fuit autem mentio de
tribu Dan, q; ex ea nasciturus est Antichristus; et
eius loco ponit tribus Ioseph. i. Ephraim. 144V
numerus determinatus pro indeterminato. nume
rant autem per 12V. q; numerus duodecimus et
millenarius perfectionem significant.

11. Et omnes angeli stabant in circuitu throni ,
et seniorum. ut supra. i. uniuersorum populorum
et animalium ut supra. et ceciderunt in cons
pectu throni in facies suas. sb angeli gratias ager
tes deo de triumphis martyrum. 13

13. Et respondit unus de seniorib⁹ et dixit mihi. i. primus de seniorib⁹. sñ beatus siluest⁹ uel beatus Petrus.

17. absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum. i. iam amplius minime flebunt de consolante eos.

cap. 8.

In hoc capite tangitur persecutio hȝ rethuorum usq; ad finem mundi.

1. Et cum aperuisset sigillum septimum factum est silentium in coelo^. i. persecutio breuis in ecclesia militante tempore Iuliani Apostate, qui successit Constantino, iste fecit ecclesias claudi etc. breui tamen tempore imperauit, qz uix tantum anno et sex mensib⁹ secundum d. Hieronimum (quasi/diahora) (uel/de) sub dit, quasi dimidia hora. de septem angelis dicemus sigillatim.

3. et alius angelus uenit. sñ damasus Papa mortuo Iuliano. et stetit ante altare. qz presul ecclesie Romane. Habens thuribulum aureum i. cor deuotum dei. ut daret. i. offerret. deo ratorum sanctor⁹.

5. et accepit angelus thuribulum, et implenit illud de igne altaris. i. feruidam charitatem. et misit in terram et facta sunt tonitrua. sñ predicatoris. et uoces. sñ laudis. et fulgura sñ miraculorum. et terremotus magnus. i. Sonitus terrenorum.

7.

7. ℰ primus angelus. ꝟ Sathana Arrius, tu
ba cecinit. i. magno boatu suam hęresim publica
uit et facta est grando. i. tempestas spiritualis
et ignis. ꝟ ęmulationis, mista sanguine. quę
sis effundebat sanguis fidelium. et missum est
in terram, et tertia pars terre combusta est. i.
Christiani. alie due partes sunt Iudęi et pagani.
et tertia pars arborum. i. clericorum. et omne
fœnum uiride combustum est. i. nouelli Christia
ni dicta hęresi infecti. contra hunc extat nice
num concilium.

B et secundus angelus. ꝟ Macedonius Hęres
iarcha. Tuba cecinit, ut primus. et tanq̃ mons
magnus igne ardens missus est in mare. i. in
ecclesiam. quę Sabet mare baptismi. et tertia pars
nauium interijt. i. prelatorum. contra hunc Ma
cedonium congregata fuit secunda uniuersalis ꝟ
nodus Constantinopolitana.

10. ℰ Tertius angelus tuba cecinit. ꝟ hęresi
archa Pelagius. et cecidit de coelo stella magna
. i. de unione ecclesię militantis cecidit ipse Pelagi
us, qui erat monachus, et tanq̃ stella lucens. ar
dens tanq̃ facula. i. multos comburens. et cecidit
in tertiam partem fluminum, et in fontes aq̃
rum. i. in ecclesiam baptismi aquis congregatam
et sanctificatam.

11. ℰ nomen stellę dicit absinthium. ꝟ

ratio

ratione peruerse doctrine. et multi hominum ,,
mortui sunt de aquis. i. eius dogmatibꝫ peruersis

12. et quartus angelus tubaccecinit. sꝫ eutheches hęresiarcha uel alij dicti. et percussa est tertia
a pars solis. i. deitatis Christi contra quam erat eius
hęresis. et tertia pars lunæ. i. ecclesiæ. et tertia
pars stellarum. i. prelatorum. ut diei non luceat
tertia pars eius et pars tertia. i. noui testamenti. et similiter noctis. i. ueteris testamenti; secundum illud ad Roma
nos. 13. nox præcessit dies autem appropinquauit etꝫ

13. et uidi et audiui uocem unius aquilæ. i.
mei ipsius, nam ꝫlibet de se in figura aquile. sicut
in cap. ultimo sui euangelij dicit. Sic est discipulus ille
q. t. p. debis. Volantis per medium coeli. i. per de
cursum ecclesie militantis. uel fuit uox cuiusdam
Patriarche Constantinopolitani, quem vidit Ioannes
dicentis uoce magna, vꝫ vꝫ vꝫ habitantibus in
terra. per hoc significant, q tribulationes sub tubi
cinis trium sequentium angelorum erant futuræ
grandiores. ,, cap. 9. ,,

In hoc capite prophetat Ioannes de fauce orci et
zethiconum, qui proprie dicunt hęrethici.

1. et quintus angelus tubaccecinit. sꝫ Valens
imperator, qui cepit imperare anno domini. 367.
et uidi stellam de coelo cecidisse. sꝫ ipsum Va
lentem suasu uxoris in Arianam hęresim cadentem
et data est ei clauis putei abyssi. sꝫ ad faciendam

et

et propagandam dictam hæresim ob potentiam
imperialem.

2. et aperuit et ascendit fumus putei. i. doc
trina erronea et obscuratus est sol. i. Christi do
mini numen. et aer. i. ecclesia a sole illuminata.

3. et de fumo putei exierunt locustæ. i. Van
dali hæretici, qui ex Hyspania ad mundum locusta
rum ~~ex Hyspania~~ saltarunt in Aphricam, et inde
in italiam, et galliam Arriana hæresi infecti cuncta
(ad mundum locustarum) vastantes.

4. et præceptum est illis. i. prophetatum a deo
ne læderent fœnum terræ, neq; omne viride
neq; omnem arborem. i. Christianos minores ma
iores, et maiores, Nisi tantum homines, qui non
habent signum dei in frontibus suis. i. specia
liter paganos, qui in Aphrica, sicut et in aliis parti
bus tunc cõmisti erant cum Christianis.

5. et datum est illis. ut Christianis (ad illorum
nimirum certam mortem scripturæ. ut ps. 77. ucm occide
ret eos, quærebant eum. sed alij non occisi. ne occide
rent eos. i. quin non occiderent. sed ut cruciarent
et mensibus quinq; per hoc significat q; regnum
Vandalorum duraut temporibus quinq; regum, et
tunc fuit exterminatum per Belisarium Patri
cium, a Justiniano Imperatore missum in Aphri
cam.

7. Similes equis paratis in prælium. q; Van
dali erant bellicosi. et super capita eorum tanq;
corõ

40 coronę similes auro. i. erant magis sagaces
q̃ alij barbari. ^

^ et facies eorum sicut facies hominis. q. sed non erant adeo barbari sicut alij

8. et habebant capillos sicut capillos mu
lierum. hoc dicit q̃ nutriebant capilla
turam, quemadmodum et aliæ quędam na
tiones. et dentes eorum sicut leonum erãt
i. habebant magnam ferocitatem:

9. et vox alarum earum, sicut vox curru
um equorum multorum currentium in
bellum. hoc dicit q̃ cum magno strepitu eorum
exercitus peragravit Italiam, et galliam.

11. et habebant super se Regem angelum
abyssi. i. dęmonem ad malum impellentem
qui Vandalis ad malum pręsidebat; nam et in
dęmonibus (in quibus naturalia manserunt
integra) est prelatio.

13. et sextus angelus tuba cecinit. agit de
fautoribus hęreticorum quantum ad Italicos
et principes Constantinopolitanos. Pro quo
nota q̃ Anastasius hęresi eutychiana corruptus
cępit imperare anno domini. 493. et tunc re
gnabat in Italia Theodoricus Rex Arrianus. et
eo tempore electi sunt in contentione duo Papę
sc. Laurentius schismaticus contra Symachum
ex quo pugnæ ortæ sunt inter pręd. duos Pr
incipes pro defensione hęresum suarum; et in
ter duos ecclesiasticos dominos pro Papatu. igi

t

t. sextus angelus. i. laurentius improbo affec tu anhelans ad Papatum. Tuba cecinit, et au divi vocem unam. s. Paschasij Cardinalis, qui licet alias esset bonus vocem dedit pro lauré tio eum defendens.

14 Dicentem sexto angelo solue quatuor angelos. s. te o laurenti, et alios tres dictos. q. d. electionem tuam accelera, qui ante eam erant ligati. i. nondum in litigia aut bella prorumper ant. qui alligati sunt in flumine magno eu phrate. i. in Romano imperio; quod dicit eu phrates, tum ob multas aquas. i. gentes: tum quia est imperium quartum in ordine, sicut euphra tes quartus fluuius Paradysi.

15. Et soluti sunt quatuor angeli, qui pa rati erant. s. ecclesiam perturbare. ut occi derent tertiam partem hominum. s. populũ catholicum.

17. Et ita vidi equos, et qui sedebant super eos habebant loricas igneas et hyacinthinas i. coelestis coloris. in quo significat apparens ze lus fidei in heretthicis.

18. et ab his tribus plagis occissa est tertia pars hominum. i. magna pars Christianorum modo predicto, tres autem plagas intellige, igné simulationis; fumum vanitatis, et sulfur foe toris ut textus ~~additus~~ Sequens dicit. " " 19

~~Sequens~~

19. caudæ eorum .i. ministri eos sequentes
similes serpentib9.
20. et cęteri homines qui non sunt occisi-
in hís plagis .i. cęteri homines peruersi. neq; pœ
nitentiam egerunt .q.d. non ideo mali sunt ut
agerent pœnitentiam ab operibus malis. idola
tria homicidijs. luxuria. furtis. et veneficijs.

cap. 10

In hoc capite ponitur initialis consolatio. quæ
fuit per Iustinum imperatorem. qui successit A
nastasio hęretico. et imperauit annis decem
et incępit imperare anno domini .518. hęcau-
tem consolatio continuata est per Iustinianum eiꝰ
nepotem.

ĉ fortem / 1. et Vidi alium angelum ĉ. sb̄ dictum Ius
tinum. descendentem de cœlo. sb̄ baptizatum
Amictum nube. sb̄ baptismalis gratiæ. et iris
in capite eius. renunciauit pacem ecclesiæ. et
iris est signum pacis genes. 19. et facies eius si-
cut sol. sb̄ sb̄ splendorem fidei. et pedes eius
tanq̄ columna ignis .i. affectus firmiter ignitꝰ
charitate.
2. et habebat in manu sua libellum aper
tum .i. epistolas. quas ad Christianos mittebat
habitantes in terra. et in insulis maris, et hoc ē
q̄ posuit pedem suum dextrum super mare. et
sinistrum super terram. uel dextrum fauoza
bilem supra ĉ baptizatos christianos. et sinistrum
mare. i. su

super terram. i. super paganos, de utrisq; etenim erant sub suo imperio.

3. et clamauit et cum clamasset locuta sūt septem tonitrua. i. Vniuersitas ecclesiarum uoces laudis dederunt deo.

4. et audiui uocem de coelo dicentem mihi Signa quecūq; locuta sunt septem tonitrua et noli ea scribere. Pro hoc nota q; dictus Iustinus uolebat in partibus orientis ecclesias Arianorum destruere: et impeditus est a Ioanne Papa, ne occasione suius omnes Christiani de Italia occiderent a Theodorico Italie Rege, qui postea ipsū sanctum Ioannem interfecit. q; ergo Iustinus non perfecit, quod intendebat prohibet Ioannes illud scribere.

6. et iurauit q; tempus non erit amplius sb; non q; cessaturum esset omnino tempus, sed tempus hęresis Arianę. quę cessauit, nō tempore Iustini senioris, sed Iustini iunioris qui imperauit tertius ab hoc. et hoc euenerunt angelus Iustini senioris. et sic iurauit ipse ad certitudinem fidendorum.

7. Sed in diebus septimi angeli cum cęperit tubā canere. sb; in principio imperij Iustini iunioris. consumabit mysterium dei. i. occulta in eius prouidentia dispositio de electis, et reprobis; sicut euangelizauit per sanctos suos prophetas. sicut, pro quod prędictum est per prophetas

qui

qui dixerunt dominum Iesum regnaturum. et
cap. sequenti dicit Ioannes, audiui iterum de coelo
sb angeli' perquem deus Ioannibus quebat.
8. et audiui iterum uade et accipe librum
apertum de manu angeli. sb Iustiniani imp^e
zatoris, qui cepit imperare anno domini. 528. ca
tholicus et literatus.
9. et abij ad angelum et dixi ei ut daret
mihi librum. i. eo ducem Iustiniani, qui in mul
tis fuit fauorabilis Christianis populis, per angelum
autem sic' intelligit eum angelum coelestem, qui
prerat Iustiniano. et dixit mihi accipe libru^m
et deuora illum. et faciet amaricari ventrem
tuum, sed in ore tuo erit dulce tanq^m mel. pro
hoc nota q^d Iustinianus in principio fuit catholi
cus. In fine autem fuit hereticus, et proinde li
ber ipsius et memoria in ore dulcis est Christianis
sed amara in stomacho. i. in fine. ac deinde ad
die quomodo oportuerit Ioannem multis alijs
gentibus (ut facit in sequentibus suis libris) pro
phetare.

cap. 11.

Pro huius capitis intelligentia nota, q^d Papa
Foelix, qui illis temporibus presfuit ecclesiast^ic^i
tituit per singulos annos festum dedicationis eccle
sie, Inqua episcopus circumit ecclesiam ~~exterior~~
dedicanda || ~~eadem~~ in modum mensurantis muros eius exterius;
et interius per pauimentum ab angulo in angu-
lum transuersaliter scribit alphabetum grecum

Et ita gradatim modo mensurat spacium interig
et ita in persona ecclesie loquens prophetice beatus Joannes dicit.

1. et datus est mihi calamus similis virge. qz dedicans ecclesiam in manu sua portat aspersorium et dictum est mihi surge et metire templum sb Joannis ostensum, quod electrum ecclesiam repsentabat. uel est verbum Foelicis Pape ad quendlibet episcopum pro dedicatione ecclesie.

2. Atrium autem, quod est foris templum esto foras et nemetiaris illud. Sic ideo dicit qz ipse instituit ut non duceret missa nisi in loco consecrato. quoniam datum est gentibus sbq; offerunt sua sacrificia etiam in locis profanis. et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus. Hic consequenter recertat ires ad persecutionem, que facta est in ecclesia excitata per Arthemium Patriarcham Constantinopolitanum depositum per Agapytum Papam; qz erat hereticus eutichiana infecta; Theodora uero imperatrix, ejusdem hereseos infecta petijt a sd uero Papa ut dictum Arthemium restitueret, quod ille renuens a dicta imperatrice, et Justiniano eig marito hereticis depositus est. et in exilium missus per Belisarium patricium; et ministri ecclesie afflicti. et Menas vir sanctus et monachus; quibus Arthemij fuerat per Agapytum ecclesie Constantinopolitane prefecto, similiter depositus fuit. et hoc est

est qui dicit. et ciuitatem sanctam calca-
bunt. sb ecclesiam. mensib; 42. qi per ultimu spa
cium temporis duravit pdicta persecutio.

3. et dabo duobus testibus. sb Silvestro et meis
meis) spiritum contra hęrethicos. et prophetabunt de
bus. 1260 amictis saccis. i. per duos menses. qui
faciunt circiter tres annos cum dimidio.

5. et siquis voluerit eis nocere ignis exiet
de ore eorum. i. verba ignita zeli. et siquis
voluerit eos lędere sic oportet eum occidi. nō
quidem corporaliter. sed gladio spirituali.

6. Hi habent potestatem claudendi coelum
sb per claues ecclesiæ. ne pluat diebus proph
etiæ ipsorum. sb privando beneficijs ecclesię
iuste excōmunicatos. et potestatem habent
super aquas. i. doctrinam hęrethicorum. con
tendi eas in sanguinem. i. ostendendo eorum
falsitates. et percutere terram. i. homines
malos. omni plaga. sb excōmunicationis.

7. Et cum finierint testimonium suum
bestia, quæ ascendit de Abysso. i. Bellisarij
patricius. Vincet et occidet eos. sb morte civi
li mittendo eos in exilium.

8. et corpora eorum iacebunt in plateis
.i. reputabunt quasi vilia et mortua cadavera
civitatis magnæ i. congregationis infidelium
quæ

que uocat spiritualiter Sodoma. sb3 ob vitã
et peccata. et Egyptus. sb3 ob tenebas spiritu
ales. ubi et dominus eorum crucifixus est
ubi. i. ob quam causam. sb3 predicande ueritatis
Iesus Xpistus dominus crucifixus interijt.

9. et fudebunt corpora eorum per tres dies
et dimidium, et corpora eorum non sinient
poni in monumentis. i. aliquod beneficium
eis exsiberj.

10. quoniam hi duo prophete cruciauer
unt eos. qui habitabant super terram. sb3
excõmunicationibus.

11. et post dies tres et dimidium. i. tresan
nos et dimidium. spiritus vite intrauit in eos
q̃ post illud tempus Siluerius Pontificalis sedi re
stitutus est: et simulter menas est in pristinus
statum collocatus. et timor magnus cecidit
super eos. sb3 exticianos. qui uiderunt eos
sb3 dictos Siluerium et menam ~

(grece audiuj) 12. et audierunt uocem magnam de coe
^ eus ascendite huc / lo dicentem^. i. de militante ecclesia restitue
te illos ad gradum pristinum. uel de coelo. i. dei
nocantis illos ad gloriam; nam et Siluerius ite
rum ad exilium reuocatus interijt. et ascende
runt in coelum in nube, et uiderunt illos inimi
mici eorum. sb3 per miracula, quae fecit Siluerius
mortuus.

13. et in illa hora factus est terremo
tus

tus magnus .i. Sominum terrenis dedicorum.
et decima pars ciuitatis cecidit. sbs hgrethcoy
et confusa grandis multitudo.

.j. Locus supra dictus cómuniter exponit de He
noch et Helia. qui dicent futuri testes Christi
ad prdicandum contra perfidiam Anti Christi tri
bus annis cum dimidio. amicti saccis .i. in habitu
abiecto, et dicant duo olive per exuberantiam pi
etatis, et duo candelabra per ardorem charitatis.
et stantes in conspectu dei per constantiam contra
Anti Christi malitiam. dicit etiam hic q; ignis ex
iet de ore eorum .i. Verbum feruide prdicationis
quo malitia Anti Christi, et suorum deteget. et Ver
bum deuote orationis, quo meritorie Anti Christy
et magna pars sui exercitus fulminabit. ut dicit
2. thesal. 2. facient et tunc dicti duo miracu
la ucra, contra signa Anti Christi mendacia. quy
bus Anti Christy cum suis affliget, ideo subdit, qui
scient potestatem ei. finaliter tamen Anti Chri
stus, qui dicit hic bestia, propter suam crudelita
tem. Ascendens de Abysso, propter dæmonis si
bi priuati potestatem, occidet eos, et iacebunt e
orum corpora insepulta ad terrorem Christianorum
in medio ciuitatis magnæ .i. congregationis Chris
to adhærentis, quæ erit ualde magna: et dicit So
doma et Ægyptus .i. vilis et tenebrosa. et uidebunt
de populis et de tribubus, et de multis gentibus
multi adhærebunt Anti Christo, per tres dies natu-

ra

ꝰ uel congregationis fidelium

rales. et partem quarti diej. et inhabitantes
terram gaudebunt. i. adherentes Antichristo
et post tres dies ett. i. resuscitabunt, et ad eoe
festa transferent in testimonium ueritatis sue
predicationis. et hec expositio magis concordat
litere q̄ precedens.

13. et in illa hora factus est terremotus magnus
Sic ponit persecutio gothorum, qui fuerunt Ar
riani. terremotus autem factus est per Totilla
gothorum regem, qui inuasit cum magno ex
ercitu imperium, et uastauit italiam, et chris
tianos, et per prouincias multos occidit, et hoc
tempore Iustiniani, et Theodori, cito post mortem
Siluerij et mene seruorum dej. decima pars
i. magna pars Christianorum, septem millia. i.
magno numero. et reliqui. i. populus romanus
et qui non sunt occisi. gloriam dederunt deoe
li, q̄ sb̄ quamuis ciuitatem eḡie, non tamen p̄
prium occidit, neq; eam incendit. ,,

14. Vq̄ secundum abijt. et ecce vq̄ tertius
Venit cito. sb̄ gothorum destructo per Iusti
num imperatorem successorem Iustiniani, dicto
etenim Iustinus fuit catholicus. et misso exer
citu cum Nasare Patricio Romano, gothorum
Regem vicit et occidit, et italiam liberauit.

15. et septimus angelus tubaccecinit. sb̄
Iustinus.

18. et irate sunt gentes i. gothi heretici
viden

videntes suam destructionem.

19. et apertum est templum dei. i. ecclesiq
in coelo. i. ecclesia militante. et visa est arca
testamenti. i. Christus dominus. et facta sunt
fulgura. sb accensa luminaria. et voces. sb di
verse laudis. et terremotus. q multi homines ter
reni compuncti sunt. et grandomagna. q potes
tas dq̃rorum repressa est.

nec mirum si tertium vq̃ sit contra gothos. q̃
illatria vq̃ vq̃ vq̃. capitis obtauj contra paganos
erant. sb contra habitantes in terra. q̃si dicat
Siluerium et mĕnam figuras fuisse Helie et He
noch prius predictus melius accómodabitur

cap. 12.

Postq̃ Ioannes proposuit impugnationem ab
hęreticis contra ecclesiam. Incipit agere de
impugnatione eiusdem ecclesie a paganis. Sar
racenis schismaticis, discipulis Anti Christi, et ali
is infidelibꝫ. et primo de persecutione sub Gor
de Persarum rege. tempore Phocę imperatoris circa
annum domini. 605.

1. et signum magnum apparuit in coelo. i.
in ecclesia militante. mulier. i. ecclesia gene
raliter, et Hierosolimitana specialiter. amicta
sole. i. Christo. galat. 3. Christum induistis. luna
sub pedibus eius. i. mutabilia omnia et caduca. et
in capite eius corona. i. primitiva ecclesia. stella
rum duodecim. i. prędicatio duodecim Apostolorum

2 et clamabat parturiens. i. in angustia po
sita petebat a deo filium, qui eam liberaret.
3. Et visum est aliud signum in cœlo. i. cos
droe in ecclesia eam persequens. Draco magnus
ob astuciam. et dolositatem. Ruffus ob sanguinem
quem fundebat. et ecclesias, quas incendebat. ha
bens capita septem. i. sex reges sibi subditos. qui
cum ipso septenarium numerum complebant. et
cornua decem. i. decem acies in suo exercitu. ut
in. 1. machab. Vel septem. i. universitas suoꝝ
Principum et cornua decem. i. Vniuersitas suo
rum bellatorum. ”

4 et cauda eius trahebat tertiam partes
stellarum. i. exercitus eius magnam partem
fidelium. Sic Lyranus dan. 8

5. et peperit filium. i. Heraclium impera
torem, qui post Phocam catholice imperauit á
nis. 30 et cepit imperare anno domini. 613.
masculum. i. virilem animo. qui rectorus
erat omnes gentes in Virga ferrea. q. impe
rio rebelles domitet et subiugaret.

6. Filius eius raptus est ad deum et ad th=
ronum eius. et mulier fugit in solitudinem
p. ecclesia, quæ erat in Affrica timore Cosdroe(ti=
rani) ad mare, quod dicit brachium sancti gregorij
venit in græciam, quæ dicit solitudo non in se, sed
fugitiuis illis, filius autem dicit raptus ad deū
et ad thronum eij. i. sub dei protectione constitu

ty

tus contra Cosdroem elt. ubi habebat Scamu
paratum a des ut ubi pascat diebus 1260
qui faciunt tres annos et dimidium.

7. et Factum est prelium magnum in coe
lo. sbi inter Cosdroem et Heraclium. Micha
el et angeli eius. sbi qui Heraclium iuuabant.
uel ipse Heraclius dicit Michael. qr decebat q=
uus sicut deg. et angeli eius. i. suus exercitg. Prg
labant cum draconе. sbi cum Cosdroe. »
et milites)

8. et non ualuerunt. neg locus eorum in
uentus est amplius in coelo. i. in ecclesia. qr
fugatus est de gtg spia, Egbia et terra sancta ubi
vigebat Christianitas.

9. et proiectus est draco ille magnus. sbg
dictus Cosdroe, qui ob suam grandem negultiag
dicit Diabolus. et Sathanas. i. aduersarius. qui
seducit Vniuersum orbem. per Egperbolem. et
qr faciebat se sicut deum adorari

10. et audiui uocem magnam. sbg gratiarg
actorus in ecclesia. qr proiectus est accusator
fratrum suorum i. qui illos accusabiles coram de
ritebat reddere ad malum inducendo.

11. et ipsi sbg Christiani. qui firmi in fide per
steterunt usg ad mortem, qr uitas martyrum fini
erunt. Viceruntеum pro pter sanguinem mag=
ni.

12. Propterea lgtamini coeli. et qui habitatis
in eis, vg terra. et mari. i. subditis Cosdroe, q
uoT

quos habebat in terra. et in insulis maris. qui erat
vexationibus, et tributis ~~vexarunt~~ afflixit, ut se ab Hera
clio defenderet, sciens se iam modicum tempus
uite habere, qui erat grandeuus etate.

13. et postquam vidit draco q̃ proiectus esset in
terram persecutus est mulierem. i. rediens inter
eas suas persecutus est Christianos sibi tributarios, qui
in eis erant.

14. et date sunt mulieri ale due. i. eccles
sie date sunt ale exercitus Romani. sb3 Heraclij.
et hoc est quod dicit Aquila magne. sb3 dicti Roma
ni Imperij. ut volaret in desertum. i. grecia.
vel q̃ Heraclius misit milites a parte grecie ad=
recipiendos Christianos cos draco de Perside fugien
tes. In locum suum. i tretum. Vbi alitur per te
pus. i. unum annum. et per tempora. i. duos annos
et dimidium temporis. i. dimidium anni. q.d. f
tres annos et dimidium, qui cum superadditis tri
bus annis et dimidio faciunt septem annos, quib;
durauit bellum Cosdre, et filij. " "

15. et misit serpens. sb3 Cosdroe. ex ore suo post
mulierem aquam. i. gentes multas exercitus

16. et adiuuit terra mulierem. i. grecia. vel
milites missi ab Heraclio a parte grecie audierunt
mulierem sine ecclesiam.

17. et iratus est draco in mulierem. et abijt
facere prelium cum reliquis de semine eius. sb3
Christianis. qui non potuerunt fugere.

18. et stetit supra arenam maris. i. sterilem in
bono

bono. super quos habitat tanquam in loco proprio. et
caput totum predictum si attendas facile expli
cabis de ecclesia parturiente filios spirituales
et per Mariam Christum dominum, de quo Ma
ria, diabolo. et AntiChristo eius cauda possunt pre
dicta omnia intelligi et adaptari. In fine autem
capitis. numero. 18. loco de ly, Stetit, grece, et in la
tinis correctioribus habet Steti, scilicet ut viderem quod
sequitur.

cap. 13

Posita persecutione Cosdroe contra ecclesiam po
nit hic persecutio ecclesie sub eius filio sibi succeden
te. 1. Et vidi de mari. i. de regno Persidis. Bes
tiam. scilicet filium Cosdroe. ascendentem. scilicet ad reg
ni potestatem. capita habentem septem, et cornua
decem. ut supra. et super cornua eius decem
diademata. scilicet que dedit suis capitaneis, ut fortius
dimicarent contra Heraclium. Et super capita eius
nomina blasphemie. quia duces et capitanei blasphe
mabant contra Christum dominum.

2. Et Bestia quam vidi similis erat Pardo
scilicet ob varietatem vitiorum. Et Pedes eius sicut ur
si. i. habentis plantas magnas ad calcandum. et os
eius sicut os leonis. scilicet ob crudelitatem. et dedit
illi draco (i. Cosdroe pater suus) virtutem suam.

3. Et unum de capitibus suis. i. primum et prin
cipale. scilicet ipse filius Cosdroe; sicut et pater eius supra
appellatus est unum de septem capitibus Bestie.

qua

quasi occisum in mortem .i. deuictum, et sub iectum Heraclio : uel in singulari certamine de consensu utriusq; exercitq; conserto . uel q; totus exercitus Heraclij exercitum filij Cosdroe deuicit et subiugauit ; et q; non fuit occisus corporaliter sed deuictq; de duct tanq; occisum. Maxime q; uulnere fere insanabili fuit percussus, et mirabiliter curatus, et sanitati restitutq; . et admirata est uniuersa terra . sb; de tali sanitate putantes omnes filium Cosdroe habere aliquid numinis

Post bestiam

4 et adorauerunt draconem . sb; Cosdroe patrem illius . qui dedit potestatem bestiæ . sb; filius et adorauerunt bestiam . i. etiam filium dicti Cosdroe adorauerunt . et quis poterit pugnare cum ea? q. d . nullus eum poterit occidere etiam si q; taliter eum uulneret, q; sanabit sicut prius

5 et data est ei potestas faciendi menses 42 . i. bellare per tres annos et dimidium, qui alteri buunt ej; et alij tres cum dimidio Cosdroe patris sui Septem enim annis duraut bellum Heraclij contra Persas.

6 et aperuit os suum in blasphemias ad deū blasphemare nomen eius . q; sanctum Anastasium cum septuaginta monachis, et multos alios interfecit

7 et data est illi potestas in omnem tribum et lt. Hyperbolica locutio est q; sb; de multis natum 69 Sabebat subditos.

8. et adorauerunt eam (sb̄ bestiam) omnes
quorum nomina non sunt scripta in libro vi
te agni. qui occisus est ab origine mundi. sb̄
occisus dupliciter. sb̄ et dispositiue a deo sic q̄
ordinante. et figuratiue. q̄ in Abel occisus est
christus dominus. ut dicit d. Augustin⁹.

8. Si quis habet aurem audiat. Sic ultimo des
cribit finis belli Persarum. et Heraclij. audiat i
intelligat. qui in captiuitatem duxerit in ca
ptiuitatem ibit. i Persarum exercitus, qui mul
tos captiuauerat, et occiderat ab Heraclio fuit ré
tus et captiuatq̄. Hic est patientia et fides sanc
torum, q̄ Zacharias Patriarcha Hierosolimitanus
qui cum alijs multis in Persidem ductq̄ fuerat capti
uus per Heraclium reductus est ad sua.

11. et vidi aliam bestiam ascendentem de
terra. sb̄ Mahumetum, qui per mercationes
et rapinas de terra ad diuitias ascendit. et ha
bebat cornua duo. sb̄ prophetam falsum, et
potestatem dandi nouam legem. Similia agni
.i. ad similitudinem Christi domini, et loque
bat sicut draco .i. astute, mendaciter, et obse
12. et potestatem prioris bestiæ omnem face
bat in conspectu eius. .i. filij Cosdroe. q̄ tamen
Mahumetus transtulit regnum Persarum ad Sa
racenos seu potius Agarenos, non audet q̄ quadra
gesimi expositori, quod segue. sb̄ q̄ fecerit habitā
tes

tes in terra adorare bestiam primam .i. regem
uictorem Persarum, ac proinde sic explico. Potes
tatem priorus bestie .i. regis qui primo regnauit
inter sarracenos et bestialissime adiutus a ser
gio Nestorio monacho. itaq; nomine prioris bes
tie intelligat ipse mahumetq. et seipsum besti-
am primam fecit adorare, non sicut deum, ut
fecit Cosdroe, sed sicut prophetam dei sumum.
cuius curata est plaga mortis. q; ipse mahume
tes similiter, quemadmodum filius Cosdroe in
quo dam bello uulneratus ac sanatus est.

13. et fecit signa magna, ut etiam ignem
faceret de cœlo descendere. Socrides dicit q; ps
q; mahumetes magnus erat effector, eq; cadere
ex lentica passione, et nec sibi uilipenderet di
cebat se hoc pati. ex presentia michaelis archange
li, ut pote Sorno puero non potenti sustinere reful
gentiam ipsius, sicut dan. 10. d. dixit angelus sibi
apparenti; angeli enim ignis uocant. ps. 103. a.
et q; illa apparentia erat fictitia, dicit in conspectu
Sominum, non realiter et uere.

14. et seducit Sabitantes in terra. Sb; per se
et discipulos suos. propter signa. Sb; mendacia.
que data sunt illi facere in conspectu bestie
i. sui ipsius, dgmonis, uel populi ismaelitarus
bestialis Sabitantis in desertis. dicens Sabitanti
bus in terra. Sb; sibi subiecta. ut faciant ima-

ginem

ginem bestiæ. i. legem abes datam (in qua eius
uita continet) opere compleant, quam ipse per
cepit firmiter custodiri.
15. et datum est illi. i. permissum a deo. ut
daret spiritum. i. vigorem. imagini bestiæ. i. le
gi suæ ut obseruaret. et ut loquat imago bestiæ
sb lex eius, sicut metaphorice dicimus lex loqui
in tali casu. et faciet ut quicunq; non adorauc
rint imaginem bestiæ. i. uenerati fuerint occidã
tur.
16. et faciet omnes habere in dextera manu
sua characterem. i. circumcisionem, aut determi
natum ab eo modum uiuendi secundum legem ma
metis, in operatione. aut in frontibus suis. i.
aperta confessione.
17. et ne quis possit emere aut uendere. i.
cum saracenis in suis legalibꝫ cõmunicare. ni
si qui habet characterem, aut nomen bestiæ
i. admittus alterum in exterum ostendat se esse sa
racenum. aut numerum nominis eius. i. sicut
serui sarracenorum alterius legis, qui cum eis in
humanis contractibꝫ cõmunicant.
18. Hic sapientia est. i. res difficilis ad intel
ligendum. qui habet intellectum. sb tilitacem)
computet numerum bestiæ. numerus enim
hominis est, et numerus eius 666. hoc non po-
terit referri ad numerum annorum uitæ mahumẽ
thi, qz tantum uixit. 63. annos. aliqui ad tempus
qui

quo durauit lex ipsius referunt: alij intelligũt de tempore, quod præcessit ab incarnatione domi ni usque ad mortem mahumethi sic. numerus hominis scilicet Christi domini, qui ab instanti suæ incarnationis fuit perfectus homo. numerus eius est, quia tantus numerus annorum fuit ab anno incarnationis dominicæ usque ad mortem mahumethi. alij aliter procedunt.

Sed facilior modus uidetur dicere, quod literæ apud hebreos, græcos, Arabes. immo et hyspanos sunt numerorum notæ. Joannes uero scripsit Apocalypsim græco sermone, in quo ubi hic dicitur. 666. habet Antemos. i. contrarius. scilicet Christo et eius diuinitati, quam mahumethus negabat: literæ autem quibus dictum nomen scribitur reddunt numerum. 666. ac proinde in aliquibus biblijs ponit sic, numerus enim hominis, et numerus eius est dicłux, quod facit numerum 666. nam. d. ponit pro. 500. i. pro uno. C. pro 100. l. pro. 50 v. pro quinque. x. pro decem.

cap. 14

Notandum quod Agareni seu saraceni, ut ipsi se nominant a Sara, et non ab Agar potius et ismaele circa finem imperij Heraclij mahumetho duce ceperunt Egyptum, et Ethyopiam graviter inuadere; et Homarus eius discipulus da

mas

masum. Syriam Phenicis Antiochiam et Hierusalem occupauit, quibus in partibus erant plurimi fideles monachi; caste uiuentes in cenobijs ducentorum et trecentorum religiosorum, qui uarie a dictis mahumethis afflicti sunt. ac proinde in hoc capite ponit premium eorum, qui patienter pro Christo illa tormenta sunt perpessi, et persecutionem passi.

1. et uidi et ecce agnus stabat. scilicet Christus dominus supra montem Syon. i. in ecclesia triumphante. et cum eo 144 V. quae circa hunc numerum existimant occissi de predictis. Habentes nomen eius, et patris eius. et per consequens spiritus sancti, qui est nexus amborum. Scriptum in frontibus suis. i. per apertam et liberam confessionem.

2 et audiui uocem. de c. tanquam uocem aquarum multarum. i. multitudinis sanctorum. et tanquam uocem tonitruj magni. i. sonorae laudis diuinae. et sicut citharedorum citharizantium. i. gratiose resonantium coram deo et angelis.

3. et cantabant quasi canticum nouum. quia dicti sancti sunt de nouo testamento. ante sedem. scilicet dej. et ante quatuor animalia, et seniores. i. Patriarchas episcopos, et alios sanctos in coelis existentes. et nemo poterat dicere canticum nisi illa 144 V. ratione specialis meriti Virginitatis scilicet, sicut et de quouis confessore dicitur non est inuentus

si

similes illi; qui empti sunt de terra . s[ci]l[ice]t sangui
ne Christi domini . " "

4 Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coin
quinati . s[ci]l[ice]t uel q[ui] omnino carne integri; uel q[ui]
continentes ex uoto; et id sonat quod addit virg
nes enim sunt . s[ci]l[ice]t modo dicto .

6 . et uidi alterum angelum uolantem per
medium coeli habentem euangelium æternum.
hæc est pars incidentalis de conuersione mirabili quo
rundam infidelium Thuringiæ . Austriæ , et Frisiæ
per sanctum Bonifacium missum a summo Pontifice
igit[ur] alterum angelum . i . Bonifacium . Volantem
i . expedite exequentem ministerium prædicatio
nis . vt euangelizaret super omnem gentem
q[ui]a . s[ci]l[ice]t ad omnes erat paratus

7 . dicens magna uoce q[ui]a venit hora iudicij
s[ci]l[ice]t generalis mundi . et specialis in morte unius
cuiusq[ue] .

8 . et alius angelus secutus est dicens cecidit
cecidit Babylon illa magna . iste angelus fuit Pa
pa Martinus . qui conuocato concilio Constantem ,
Nepotem Heraclij Hæresim nicolaitarum fouen
tem , cum dictis Hæreticis damnauit . et ut dictæ
hæresi adhæreret præfatus martinus , in Constan
tinopolim fuit ductus , quod renuens in exilium
missus interijt . cæpit autem prædictus Constans im
perare anno domini . 644 . et persuasus a Pirrho
Constantinopolitano episcopo incidit in dictam hæ
res

ressim negantium in Christo duplicem naturam.
sequit alius angelus. i. Papa martinus secutus est
dictam sgressim condemnando, dicens cecidit Ba
bylon. i. Imperium grecorum: dicit autem bis ce
cidit, qr cecidit Patriarcha et imperator.

9. et tertius angelus secutus est illos. i. grego
rius Papa ~~contra~~ contra leonem heressi depravatū
et Theodosio succedentem circa annum domini. 718.
Siquis adoraverit bestiam. i. Sonorem detulerit
leoni bestialiter viventi. et imaginem eius, quam
fecit de inter Christianos et ecclesia removeri. et
acceperit characterem in manu sua. i. numismā
cum eius Imagine (nam et hoc prohibuit dictus Papa)
aut in fronte. sl3 eum manifeste imperatorem cō
fitendo.

Alij impugnantes dictam expositionem ab illo loco
explicant de mahumethicorum punitione tam cor
poralj. et temporalj qz eterna. itaque alius ange
lus sl3 sanctus Joannes loquens, et illud Secutus
est, non referat ad partem immediate precedentē
sed ad aliam de 144 U. interfectis pro Christo a sar
racenis. et Babylon. i. gens babylonica sl3 mahu
metana qr est plena confusione cecidit sl3 circa il
la tempora magna ex parte a Romanis devicta
et per tertium angelum intelligit aliquis magnus
predicator contra Mahumeti legem et Sarracenorum
seu Agarenorum. de cuius charactere et imagine
iam supra dictum est.

10. & Hic bibet de vino iræ dei. i. graviter puniet temporaliter. quod multum est merv. sb3 pœna æterna. qua etiam punitisunt sarracens.

12. Hic patientia sanctorum est. q. d. sancti absis sarracenis ꝙpijssime sunt afflicti, et lacerati patientissime sustinentes.

13. et audiui vocem de cœlo dicentem mihi b. m. q. in domino moriunt. sb3 uel morte ciui li religionem ingrediendo. uel potius mortem naturalem xpi christo domino adhærendo. a modo iam dicit spūs (sb3 sanctus cum patre et filio regnans) ut requiescant a laboribus suis.

14. et vidi et ecce nubem candidam. inchoata persecutione sarracenorum hic interponit alia sb3 Longobardorum. et hoc propter successionem temporis cuius ordinem seqtur beatus Iarmes in suo libro. ca circa quod sciendum. q. anno domini 753. Astulphus Longobardorum rex in italia multum afflixit ecclesiam; propter quod Stephanus Papa transijt in Franciam ꝙrens auxilium contra dictum Regem, quod impetrauit et hoc describit in hac parte. ecce nubem candidam. i. regnum Francie candidum ob fidem et mores. et super nubem sedentem. sb3 Pipinum regem. Similem filio hominis. i. sanctum filio hominis. sb3 christo domino. uel similem remota quadam similitudine. Habentem in ca

pite

41 pitesuo coronam auream. gr ad literam Re
ges Francie coronā aurea coronabant. et in
manu sua falcem acutam. i. exercitum bellī
cosum.

15. Et alius angelus. i. Papa Stephanꝰ
exiuit de templo. sb Romanꝰ. clamans
ad sedentem super nubem. mitte falcem tuā
et mete. sb dirigendo exercitum contra Astu
phum tyrannizantem. quoniam aruit messis
terre. i. quoniam ipse et sui ob duratiā non
in sua iniquitate.

16. et misit falcem suam. et demessa
est terra. gr Pipinus debellauit Astulphum in
Italia, et compulit eum reddere quecunq; e
rant sancti Petri, et suiiuris.

17. et alius angelus. sb Carolus magnus
filius dicti Pipini. exiuit de templo. sb no
mo regni in quo coronatus fuit. quod est in
coelo. sb militantis ecclesie.

18. Et alius angelus. i. Papa Adrianus e
xiuit de altari. sb ad quod accesserat missā
celebraturus, ut deus auxilium mitteret. qui
sabebat potestatem supra ignem. i. poenas ex
cōmunicationis. in aliquibus casibꝰ sabet
(et aquam) sed non est de textu. et clamauit
voce magna ad eum qui habebat falcem dicens
mitte falcem, et vindemia botros. i. Longobar
dos. quoniam maturae sunt uvae eius. i. lon

go

gobardi sunt punitione digni.

19. Et vindemiavit vineam terræ, et misit in lacum iræ dei magnum. quia regem eorum, desiderium ecclesiam per Italiam conturbantem duxit captivum.

20. et calcatus est lacus extra civitatem quia Regem cum uxore duxit extra terram suam et exivit sanguis de lacu. quia captione Regis fuerunt multi occisi. usque ad frenos equorum tali enim effusione sanguinis, sanguine freni sunt consperti, ut fieri in simili solet. Per stadia mille sexcenta, quia sibi divulgata est fama illius facti, per quatuor orbis partes, quæ dicto numero significantur. quia 1600 est numerus consurgens ex ductu quadragenarij in seipsum quadragesies enim quadraginta faciunt. 1600. ut patet consideranti: Et sic per numerum prædictum significantur quatuor orbis partes.

cap. 15

Post longobardos ponitur plurium aliorum punitio, qui contra ecclesiam sæuierant.

1. Et vidi aliud signum in coelo. i. rei futuræ significativum. Magnum et mirabile quia persecutiones per illud signatæ fuit, et sunt divina virtute. Angelos septem. de his dicetur cap. sequenti. habentes plagas septem. i. virtutem a deo inferendi eas. Novissimas, non simpliciter sed respectu temporis præteriti.

C2

2. et uidi tanq̃ mare uitreum. i. ecclesiã
militantem cum baptismo, nam hic iam reddũ"
ẽ gratia deo propiquisa persecutione incontra
rios ecclesiæ. mistum igne. sl3 sancti spiritus"
qui in baptismo dat. et eos qui uicerunt bes"
tiam. i. gentem saracenicam. et imaginem,
eius. i. similes saracenis. et numerum no
minis eius. i. adherentes eis, uel contrariantes
ecclesiæ: sicut in fine capĩs 13. de Antemos di
ximus, q̃ hic de destructione aut persecutione
saracenorum, et aliorum agit. Stantes super
mare uitreum. sl3 per uitæ sanctitatem. Habẽ
tes citharas dej. i. diuinas laudes pro uictorijs
contra infideles.

3. et cantantes canticum moysi serui dej
et canticum agni. q̃ orationes ecclesiæ par
tim sunt de ueteri testamento, et partim de nouo

4. quis non timebit te domine ett quoniã
omnes gentes uenient et adorabunt in cõs
pectu tuo. i. multi per fidem, et quiuis uictorijs
contra infideles, multi ex ipsis ad fidem conuer
si sunt, ut dicet capo sequenti, specialiter de sa
xonib3.

5. et post hæc uidi et ecce apertum est
templum. i. diuinum secretum, per impletio
nem, et executionem persecutionis in malos.

6. et exierunt septem angeli. i. nuncij de
quibus sigillatim postea. Habentes septem
pla

plagas. i. potestatem earum. de templo, quod est ecclesia: et non de coelo. Sed placet magis lectio nostra. vesti ti lapide mundo et candido. i. Christo domino quem induunt sancti Rom. 13. d. Praecincti circa pectora zonis aureis. i. castimente: sicut per renes accinctos significat castitas corporis matth. 5. d.

7. Et unum de quatuor animalibus scilicet Lucas evangelista, qui magis loquitur de malorum punitione: vel marcus qui vere fuit Patriarcha Alexandrinus. dedit septem angelis septem phialas. i. potestatem puniendi reprobos ex ordinatione divina.

8. Et impletum est templum fumo. scilicet quod condescendit deus electis puniendo reprobos. simile habet. 3. reg. 8. de fumo a maiestate dei. et nemo poterat introire. hoc dupliciter exponitur primo, quod ut quidam dicunt fideles non sunt ingressi ecclesiam Hierosolimitanam donec praedictae septem plagae inflictae sunt. scilicet tempore godfredi, sed melius exponitur, quod non poterant introire. sicut similiter dicitur loco citato 3. reg. 8. quod retraxerunt se ob reverentiam domini, et praesentiam ipsius, donec plagae malorum consumarent, et liberior eis pateret ad templa accessus.

cap. 16.

1. Et audivi vocem magnam de templo scilicet gloriae dei.

2. et abijt primus angelus .i. Papa Adrianus qui ad instantiam Patriarchæ Constantinopolita„ nj imperante Hirene uxore leonis, et Constanti„ no filio eius circa annum domini .782. congre gauit Synodum in Nicæa contra infideles et hæ rethicos impugnantes imagines sanctorum Chr= istum, et Mariam blasphemantes. et effudit phi alam suam in terram .s. excomunicationis sententiam. et factum est uulnus sæuum .s. spirituale excomunicationis quod maius est quam corporale. In homines qui habebant characte rem bestiæ .s. similitudinem ad legem mahume ti, qui Christum dominum deum esse negabat et in eos qui adorauerunt imaginem eius .s. reuerendo Principes mahumeto conformes.

3. et secundus angelus .s. Carolus magnus Rex deo et ecclesiæ deuotus. effudit phialam suam in mare .i. contra saxones exercuit diui nam vindictam: dicunt autem saxones mare quia erant multi numero, et quia per mare nauigan tes multas Christianorum terras affluxerunt. et factus est sanguis tanquam mortuj, quia multi ex saxonijs occissi sunt, sed de remanentibus mul ti etiam ad fidem conuersi. et ideo dicit tanquam mor tui, et non mortui simpliciter. et omnis ani„ ma uiuens mortua est in mari .i. qui remanse runt ex saxonijs rebelles in infidelitate, ex quibus una

una die Carolus 4 500 fecit decollari. ~

4 et tertius. Sb3 idem Carolus postq3 factus
est imperator cum 30 annos regnasset priusq3
Francos. et sic dicit tertius angelus, q3 incenerat
iam imperator, sicut primo reg. 10. dicit de
Saule q3 mutatus est in virum alterum. effudit
phialam suam super flumina. i. super maeros
qui dicunt Hunni habitantes iuxta Paludes me
otidas et aquas in ubi ebulientes. et factus est
sanguis, q3 exercitus Caroli interfecit multos
Hunnos.

6. q3 sanguinem sanctorum et pro
phetarum effuderunt. Sb3 dicti Hunni occide
do multos insignes sanctitatis viros, et domo pro
phetas predictos. et sanguinem eis dedisti bibe
re (Sb3 domine deus) eos premiendo simili poe
na. digni enim sunt.

7. et audivi alterum. Sb3 angelum Franco
rum dicentem etiam domine deus omnipotẽs
vera et Justa iudicia tua.

8. et quartus angelus. Sc quedam expo
nunt de Patricio Romano. qui solem. i. grego
rium Papam et ecclesiam est persecutus intru
so Joanne in Pontificatu. Sed minus bene hoc
dicit q3 Si septem angeli, ut dictum est omnes
sunt sancti viri. ideo quartus angelus. i. leo
Papa, qui iniuste fuerat lingua privatq3, illa Sb3
truncatus, et in contemptum dei exigentis ira

ri

nimis sui amaritudine ad solem. i. Carolum imperatorem clamant auxilium petendo. Et datum est illi. Sb Carolo Romam adeundo. Et ut affligere homines et igni. i. malos punire. et sanctum Pontificem suo loco restituere. " "

9 et exultaverunt homines exultatione magna. Sb mali poena inflicta.

10 et quintus angelus. aliqui hoc exponunt de Othone Imperatore, qui ut dicunt gregorium Papam restituit contra Crescentium cleho Joannem intrusum. Sed melius exponit de Patriarcha Hierosolimitano, qui est quintus angelus. et effudit phialam suam super sedem bestiæ. i. regnum Mahumethi.

12 Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum euphrates. Socaliqui exponunt de gregorio Papa, qui primo dictus est Hildebrandus inter quem et Henricum quartum imperatorem orta est dissensio, eo q dictus Pontifex excommunicavit omnes, qui electi in ecclesia investituram per baculum et annulum acciperent de manu laici cuiuscunq, cum tamen imperatores // et Principes ubi fuissent hac potestate; et sic sextus angelus est gregorius. Biala eius indignatio. euphrates Romanum imperium. Et siccavit aquam eius. i. evacuavit potestatem inuestiendi. ut præpararetur via regibus. i. electis in ecclesia // qui dicunt reges a regendo. ab ortu solis. sb zinus

ti

titiæ. nimirum Christi domini et sic dicuntur re
ges solares.
aliter exponi potest de beato Iacobo, qui inuitauit
Carolum. m. ut Sarracenis expulsis, castigatis, et
multis conuersis, viam regibus. i. Principib9. aut
regibus. i. deuotis Christianis patefaceret ad suã
domum visitandam quæ est in Hyspania; ut eo
conuenirent ab ortu solis, et alijs partibus ~
13. et uidi de ore draconis. i. sũmi Principis
in regno Persidis. et de ore bestiæ. i. Caliphæ seu
sũmi Principis in Ægypto. et de ore pseudopro
phetæ. i. prędicatorum falsorum, qui Saracenos
contra Christianos excitant. spiritus tres imm
undos in modum ranarum. qr contra fidem san
ctissimæ trinitatis garriebant et crocitabant.
14. Sunt enim spiritus dęmoniorum fa
cientes signa. qr sicut in ęgypto iusto dei iudici
o, nobis occulto, dęmonibus permittit signa fa
cere. et procedunt ad reges totius terræ. i. Pr
incipes in terris sibi subiectis. congregare illos
in prœlium ad diem magnum omnipotentis
dej. sʒ qui permissit Christianos per hos pessi
mos homines affligi et puniri.
15. ecce uenio sicut fur. qr dominus lę pere
pente irruit super dormientes in suis impietatib9
16 et congregabit illos in locum, qui uocat
hebraice Armagedon. qui secundum Hieroni
mum

mum idem est q; conserrecto. Nam in terra pro//
missionis et Hierusalem Christus dominus passus fuit
et resurrexit.

17. Et septimus angelus effudit phialam su
am in aerem. quidam hoc exponunt de Alexio
imperatore qui scripsit literas ad Vrbanum Papá
ut indulgentias concederet, et Principes animaret
ad liberandam terram sanctam, et Christianos ibi
afflictam vitam degentes. Sed iste Alexius fuit //
fallax et dolosus contra latinos. Vnde melius ex
ponit de Petro Heremita indwcesi Ambianensi
nato; qui oculis videns q; in Hierusalem contra
Christianos fiebant, maxime in ibi cõmorantes dic
tum Vrbanum movit, literis ab ibi degentibꝫ ad
eum allatis, ut Principes cõmoveret ad terra sanc
te expugnationem; qui crucem humeris insegni
entes, ex Hyspania, Francia, Anglia, Italia, Ale
mania, et alijs partibꝫ occidentalibꝫ (post celebra=
tum cõcilium in Francia apud Claramontem a
dicto Pontifice) predictam expugnationem sunt
aggressi. Vnde Septimus angelus. i. Petrus Here
mita, Phialam in aerem. i. animum erectum ver
bis in aerem sparsit. Et exiuit vox magna de
templo. i. ecclesia. a Throno dicens. i. auctorita
te summi Pontificis. Dicens factum est. i. exaudita
est vox populi Christiani, et petitio eius.

18. Et facta sunt fulgura. i. signa mirabilia
quibus multi moti sunt ad signum crucis assumen

dam

dum. Voces et tonitrua. sb; p̃dicationis sancte crucis. et terr̃motus factus est magnus qua les nunq̃ fuit. q̃ fuer multitudo exercitus maior omni exageratione.

19. et facta est ciuitas magna in tres partes. i. exercitus in tres partes diuisus, nam propter hospitia, et victualia recipienda unus exercitus primo secutus est Petrum Heremitam: alius autem p̃-, pulus secutus est Principes godofredo duce se iungẽtes: alius exercitus exiuit per nauigium cum Bemundo duce Apulie. et ciuitates gentium. i. saracenorum, eꝫ ceciderunt, q̃ multas ex eis occupauerunt Christiani a nicea Bithinie, et Antiochia usq; in Hierusalem. et Babylon magna. i. secta sarracenica. Venit in memoriam ante deum sb ut deus ipsam puniret.

20. et montes non sunt inuenti. i. fortalitia in montibus sunt expugnata.

21. et grando magna sicut talentum descendit de celo. i. bellum incomportabile sarracenis. et blasphemauerunt deum homines. i. saraceni Christum dominum, qui est uerus deus.

cap. 17

In hoc capite consequenter describit plagas septima magis in speciali. et Soc secundum opinionem ulloꝝ qui tenent q̃ tota litera abbrelow usq; ad illum, et cum consummati fuerint mille

ett.

ett. circa medium vigesimi capitis sue iam im
pleta de preterito, secundum quam primo exponenda est
totam literam istam. postea forsitan di
cam quod sentiendum.

1. et venit unus de septem angelis. nō
Aleprus imperator. nec Petrus Heremita. qz
Sic fuit post Joannem quod armis et amplius.
nec poterat docere Joannem. igit unus de sep
tem angelis est beatus Iacob9. qui ante ꝙs Joannes
videret Sanctoistronem per palmam martyrij
transierat ad gloriam. act. 12. et sic poterat eum
docere ex diuina preordinatione de futuris.

2. Veni ostendam tibi damnationem meretri
cis magne. i. sectas saracenicas. que sedet su
per aquas multas. i. dominat populis multis

3. et abstulit me in spiritu in desertum et vidi
mulierem. i. gentem turcarum astutam et
malitiosam. sedentem superbestiam. i. super
egyptios etiam saracenos et mahumetanos. Sara
cени nanq; diuisi sunt in duas partes. Sy turcas, qui
sunt magis politici, et egyptios, qui sunt magis
bestiales, ab Is autem abstulerunt turce Iudeam,
et Syriam. bestiam coccineam. i. sanguine
effuso Christianorum rubricatam. Habentem
capita septem. et cornua decem. in fra dicet
quod hec significent.

4. et mulier erat circumdata purpura. qz
Sac et similibus rebus abundant turce in magna
opu

^ Si autem alij alios schismaticos iudicant et in multis nunc ueniunt.

opulentia. Habens poculum aureum in ||
manu sua: quo sb̄s multos seducebat et inebria
bat ad sectam pessimam.

5. et in fronte eius scriptum mysteriū
Babylon magna. per hoc ostendit q̄ non loqui
t̄ de captiuitate babylonica, sed de secta sara
cenica q̄ tantum ad turcos.

6. et vidi mulierem ebriam sanguine sāc
torum. et miratus sum. sb̄ de patientia dei et
christi talia sufferentis contra sanctos.

8. Bestia quam vidisti fuit et non est. i.
Egyptij fuerant dominantes in Iudea et in Hie
rusalem. et non sunt q̄ turca abstulerunt ab
eis ut supra. et ascensura est de abysso. i. ē .7.
Egypto. quod interpretat tenebra. et in interi
tum ibit. q̄ etiam christianj Egyptios occiderūt
et residuos inde eiecerunt. ut refert in historia
terre sancte. et mirabunt inhabitantes ter
ram. sb̄ sarracenj videntes se a christianis de
tam longe venientb̄ esse debellatos.

9 et hic est sensus. i. intellectꝰ. qui hab
et sapientiam. i. circa occulta scripturarum
intelligentiam. Septem capita septem mon
tes sunt. i. prouincie. Super quos mulier se
det. i. dominant turci ut supra.

10. quinq̄ ceciderunt. sb̄ a dominio Egy
pti dominio Turcie subiugati. Vnus est. sb̄ d
minus in Iudea. et Syria, et iste est Rex Turcie

qui

qui dicit septimum caput bestie) et altus. i. Rex
Egypti. qui dicit hoc caput septimum, Mundus
uenit, sb; ad recuperandum de manu turcaꝝ
Iudeam. et cum uenerit. sb; debilitatis uiribus
oportet illum breue tempus manere. qz Hieru
salem a turcis ablatam non teniuit Rex Egypti
nisi per annum, ut dicunt Historiographi.

11. Et bestia que erat et non est. i. Rex Egy
pti. et ipsa octaua est. cum septem capitibꝫ prędic
tis. et de septem est. i. de septem capitibꝫ. est enim
caput septimum ut dictum est, et sic complectatur
bis. eoꝝ Hierusalem bis obtinuit. sicut capite
precedenti Carolus magnus dicit angelus quinq
zationẽ Regni Francorum, et sextus propter ad
^vadit/ eptum imperium. et in interitum tollit. sb; qz
pluries debilitatus fuit per Christianos. " "

12. et decem cornua que uidisti decem re
ges sunt. i. Principes sub rege Egypti. qui nõ
dum acceperunt regnum. i. potestatem. sed
potestatem tanꝫ Reges accipient, qz non fue
runt reges simpliciter. sed zelatores aierum Regis
Egypti. Vna hora accipient seu accipiunt. sb;
tempore belli. Post bestiam. i. sub rege Egypti. ut
dictum est.

13. Hi unum consilium habent. sb; pugn
ardi contra Christianos ett. et potestatem suã
bestie tradent. sb; exponendo eam pro Rege Egyp
ti.

14. Hi cum agno pugnabunt. scz
in membris suis, godfredo de buillon et alijs.
15. aquæ quas uidisti ubi meretrix sedet
populi sunt. de turcarum Rege, quem mercu
cem uocat ꝙ quit, et de aquis. i. populis, quos
sibi subiecit.
16. et decem cornua, quæ uidisti in bestia
i. decem Principes regis egypti. Hi odient for
nicariam. i. regnum Turciæ. et desolatam fa
cient illam, et nudam. scz prius per Christianos
quos ad id animarunt in obsidione Antiochiæ. Se
cundo per seipsos expellendo turcos de Iudea et
de Hierusalem ut supra dictum est. et carnes
eius manducabunt. i. bona deuorabunt. et
ipsam igni concremabunt. scz multes mul
tos in aliquibus fortalitijs comburendo.
17. deus enim dedit in corda eorum. i.
quantum ad malum poenæ, ut pręstent tur
cis egyptij. quos deus assumpsit tanq̃ minist
ut dent regnum suum bestiæ. i. restituãt
regnum regi egypti. Donec consummen
verba dei. scz de recuperatione terræ sanctæ
per exercitum Christianorum; quod factum
est quasi per annum, postq̃ egyptij expule
runt inde turcas.
18. et mulier quam vidisti est ciuitas
magna. i. turcarum multitudo ualde nume
rosa. quæ habet regnum super reges terræ

scz

Sb̄ quatenus multa sebi regna subiecit in pā
tibus orientis.

cap: 18.

Descripta vilitate gentis saracenice. sub nō
mine meretricis et bestiæ, describit consequen
ter Christiana nobilitas sub nomine angeli, seu
angelica similitudine. et Primo quantum
ad viros ecclesiasticos. Secundo quantum ad Pri
ncipes laicos. ibi et sustulit unus angelus

1. & Post hæc vidi alium angelum. sb̄z A
demarum Podiensem episcopum, qui exercitus
occidentalium Principum, et aliorum Christia
nō. legatione susceptā direxit contra sarace
nos. descendentem de cœlo. i. a sublimitate
sedis Apostolicæ Legatus. & terra. i. exercitu
Christianus. Illuminata est a gloria eius. i.
a sanctitate morum.

2. et exclamauit in fortitudine dicens
cecidit cecidit Babylon magna. i. gens sara
cenica. dicit autem bis ejcidit. sb̄z quia nō
fuerunt debellati per Christianos turcæ, postea
Egyptij ut dictum est. & facta est habitatio
dæmoniorum. Sic intellige quantum ad. sar̄
cenos in bello occisos. et omnis spiritus immū
di et volucris immundæ. i. dæmonum etiam
qui dicuntur volucres cœli, et habitarunt in re
gio
ma

manentibꝫ de bello obtimatꝰ in malitia sua

3. qꝫ de vino ire fornicationis eius bibe
runt omnes gentes. i. multe gentes. gens au
tem in sacra scriptura in malam pꝑtem accipi
consueuit. et mercatores terre de virtute de
litiarum eius diuites facti sunt. i. multi qui
ob lucrum ad saracenos ibant etiam legeillorum
sunt deprauati.

4. & audiui aliam uocem de celo. sci.
icet dam sacerdotis sancti, qui diuina reuelatio
ne instructꝰ monuit exercitum Christianum ut
abstineret a cōmistione mulierum saracenicarꝫ
(quibus cum multi fuerant et ob id multi occisi ma
nibꝫ saracenorum) si non uolebant omnino peri
re.

9. & plangent se super illam Reges terr
qui cum illa fornicati sunt cum viderint fu
mum incendij eius. i. cognouerint ~~[illegible]~~ re
uelatione, qꝫ nulla certa ratio maior, qꝫ qua est
per uisum. certa

12. merces auri & argenti, et omne lignū
thinum. i. lignum album et spinosum, preci
sum valde in ophir. Vnde salomon fecit lyras
et citharas cantoribus. 3. reg. 10. m.

13. et cynamomum alias Amomum. spe
cies est aromatica. et Rhedarum. i. plaustro
rum, aut curruum.

14. et poma desiderij anime tue discef
le

serunt a te. i. omnes fructus desiderabiles?

17. gluvniam mensura. i. breui tempore destitutæ sunt tantæ diuitiæ?

20. exulta super eam cœlum (uel exulta tecum ecclesia) i. ecclesia. et sancti Apostoli. i. Prælati et similes.

21. et sustulit unus angelus fortis. i. godfredus Lotharingiæ dux qui capta Hierusalem primus in ea Rex constitutus est (cui successit Balduinus ut capite sequenti) lapidem quasi molarem. i. exercitum fortem et magnum. et misit in mare. i. in exercitum saracenorum tum, qi per mare uenerunt; tum qi erat multarum gentium: aqua uero multæ sunt populi multi. ut dicit. cap. precedenti. Dicens hoc impetu mittet Babylon. i exercitus. et gens confusa saracenorum.

22. et omnis artifex non inueniet in te. i. machinæ contra Christianos, quas ubi faciebat et mole uox. i. prouisionis ciborum.

23. et lux lucerna non lucebit in te etc. qr mercatores tui erant Principes terræ. i. alienę tes bona aliarum gentium quasi principes elati superbia alios parui pendebant

24. et in ea sanguis prophetarum etc. i. pro ea secta multi doctores, et uiri Christiani a saracenis occisi sunt.

cap.

1. Posthec audiui quasi uocem turbaꝝ i. laudis diuine. In coelo. i. in ecclesiam militante pro dicta victoria contra Saracenos adepta.

3. Et iterum dixerunt Alleluia. i. primo gratias egerunt pro debellatione turcarum secundo pro deletis egyptijs. Et fumus eius. i gentis saracenice. ascendit in seculum seculi. i. proscissi in gheenam descenderunt.

4. Et ceciderunt seniores 24. i. uniuersi cathedrales ecclesie. et quatuor animalia. i. quatuor euangeliste. aut quatuor ecclesie patriarchales.

5. Et uox de throno exiuit. sic de sede apostolica et de ecclesia inuitans ad laudandū deum.

6. Et audiui quasi uocem turbe magnæ 1. Patriarche Hierosolimitani. Et sicut uocē aquarum multarum. i. populorum gratulantium. Et sicut uocem tonitruorum. i. predicatorum inducentium omnes ad laudē dei.

7. gaudeamus. q. Venerunt nuptie agni. q. tunc ostendit signum dilectionis ecclesie collecte in partibus Hierosolimitanis sicut sponse. aut uxori preparate.

8. Et datum est illi. i. ecclesie. ut cooperiat se byssino. i. iustificationibus sanctorum.

9. Et dixit. sic angelus diuina reuelans. mi

Et.

Si. sb ipsi Joanni. Hæc verba dei vera //
sunt. q̃ dei nuncius erat angelus q̃ quem Jo
anni.

10. et cecidi ante pedes eius ut adorarem
eum. et dixit mihi Vide ne feceris. q.d. q̃ v
post incarnationem dej ualde nobilitata est hu
mana natura. conseruus enim tuus sum. et
fratrum tuorum habentium testimonium
Jesu testimonium Jesu. est spiritus prophetæ
q.d. uniuersæ prophetæ testimonium perhibent
de Christo secundum q̃ dicit act. 10. y.

11. et Vidi coelum apertum. Sic consequé
ter ponit uictoria Balduini fratris godfredi. qui
illi successit anno domini. 1100 secundus in
regno Hierusalem. dicit autem uidisse se clau
apertum, q̃ Joanni reuelatum est. quod erat in
præscientia dei clausum. et ecce equus albus
i. regnum Hierosolimitanum. et qui sedebat
super eum. sb Rex Balduinus. uocabat fidelis
et uerax.

12 oculi autem eius sicut flammæ ignis
i. erat terribilis saracenis. et in capite eius dia
demata multa. q̃ in terra Philistinorum. et
Tyri et Sydonis obtinuit plures ciuitates, in qui.
bꝫ antiquitus erant Reges. Habens nomen
scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. i. ha
bens bona opera. quæ quantum poterat celabat ab
humana laude.

13. et uestitus erat ueste aspersa sá
gui

guine .s. saracenorum . Et uocat nomen e-
ius Verbum dei . q. s. ad honestatem verbi dei
terram natiuam dimissit, et ultramare perexit ,

14 . et exercitus qui sunt in coelo . i. in eccle-
sia . Sequebantur eum, quales tunc erant (et ad
id deputati) templarij, et hospitalarij.

15 . et de ore eius procedit gladius acutus .
ut in eo percutiat gentes . s. animando fortiter
suos ad bellum contra predictas gentes . Et
ipse reget eas in Virga ferrea . s. eorum super-
biam confringendo . et ipse calcat torcular vi-
ni furoris dei omnipotentis . i. exequitur ordi-
nem diuinæ iustitiæ

16 . et habet in uestimento et in foemo-
re scriptum . Rex Regum . s. pro tempore
suo, sicut rosa dicitur flos florum .

17 . Et uidi unum angelum . i. Patriarchã
Hierosolimitanum . Pro quo nota q. saraceni
Egyptij anno quinto regni Balduini suasserũt
suo calipha ut terram sanctam recuperaret ui-
dentes multos Christianos ad proprias patrias re-
dijsse; esseq. bellis fractos, simul etiam suasu
falsorum prophetarum saracenorum uictori-
am assecurantium . Stantem in sole . i. in
eminenti sanctitate . et clamauit uoce ma-
gna . s. exhortans Christianos, qui erant nume-
ro multo minores contra multitudinem sarace-
norum . dicens omnibus auibus, quæ uolabant

per

per medium coeli, q̃ per congressum huius
pugnæ sabuerunt ancs ueli multa corpora sa
cerdotum occisa, quibus uescerent. Venite
et congregamini ad cenam magnam dei.
q̃ eius auxilio ebrietatem illam uictoriam con se
quebant et sos tes occidebant.

19. et Vidi bestiam. i. Soldanum Egypti
et reges terræ et exercitus eorum congregatos
sb̃ uadiatores suos. ad faciendum prælium cũ
eo. i. contra eum. qui sedebat in equo. sb̃ albo
supradicto.

20. et apprehensa est bestia. i. Rex Egypti.
et cum eo pseudo propheta. i. prophetæ falsopro
phetantes, et illum ad bellum inducentes. qui fe
cit signa. sb̃ falsa coram ipso. sb̃ Rege. quibꝫ
seduxit eos, qui acceperunt characterem bes-
tiæ. i. sectæ mahumetanæ, et qui exellentiam eius.
et qui adorauerunt imaginem eius. i. Caliphã
repræsentantem ipsum mahumetum. Viuimis-
si cum thi duo in stagnum ignis ardentis. i. Ca
liphia, et propheta. etc.

cap. 20.

Hic descripta in generali et speciali septima plaga
describit ecclesiæ promotionem suam. et deinde ecclesiæ
iterata persecutio. ibi et uidi sedes

1. et uidi angelum. i. papam cabrium. Ha
bentem clauem abyssi. i. potestatem exõmuni-
candi. et catenam magnam in manu sua. sb̃

mul

multitudinem cardinalium, et prelatorum. "
2. et apprehendit draconem serpentem antiquum. i. Romanum imperatorem Henricum quintum. et ligauit eum. sb; Romanus Pontifex reinuestiret per baculum et annulum episcopos, et Abbates, ut ab illinc. 300. annis Imperatores fecerat a tempore Caroli magni concessione Adriani Pape Rome celebrata. Per annos mille. i. per tempora Christo domino usq; ad Anti Christum sumptorum determinato pro indeterminato. et signauit super illum. sb; sententiam excommunicationis in eum ferendo.
4. Fuldi sedes. sb; duas Imperatoriam et Pontificiam distinctas interse iuris dictiones. et sederunt super eas. sb; duplex Imperator et Pontifex. "
Sed hic expositori non quadrat. quod sequit. et animas decollatorum, quod exponunt aliqui de persecutione Saladini. in qua multi Christiani fuerunt occisi. Item de hoc Sathana hic alligato dicit q; illum oportet solui modico tempore, quod exponunt de tempore Anti Christi et diabolo in quo laxabit potestas dęmonis ad decipiendas gentes: et ideo in eo q; in hac expositione dicit per Sathanam intelligi Romanum imperatorem est contra dictum "
et nimis extorta dicta expositio.
ac proinde exponendo literam istam tanq; impletam. Videt saltem meliori iudicio melius exponi de Innocentio Papa, qui approbauit ordinem fratrum minorum, et predicatorum. Igit Vidian gelum (dicit Joannes) i. Innocentium Papam 3
des

descendentem de celo. i. de apice Pontificie dignitatis vñ descendentem beatus dominicus et Franciscus clauem abyssi. i. apprehendi dictos ordines ad reprehendam malitiam demonum. et catenam magnam. i. multiplicitatem vtriusq; ordinis. Draconem. i. diabolum per horum// doctrinam reprimendo. ~~usq; ad Antichristi tempora~~ per annos mille. sic usq; ad Antichristum. et post hoc oportet illum solui modicum tempore. q. potestas demonis laxabit tempore Antichristi et persecutionem ipsius, que respectu precedentium in tempore erit breuis. et sui dicit sedes. Supponit Christianorum iterata persecutionem quam aliqui exponunt de persecutione Saladini, ut dictum est. Sed melius exponit de Tartaris, qui anno domini 1202 de terris suis exeuntes, multos tam de Christianis q3 de paganis occiderunt. Vidi ergo sedes. i. multorum regnorum metropoles ciuitates. Sederunt super eas. sic tartari eas sibi subiciendo. et iudicium datum est illis. i. potestas interficiendi plurimos secundum demerita illius temporis. et animas decollatorum. i. Christianorum negantium legem mahumetanam. et vixerunt. sic vita gloriæ in animab3. mil learnis. sic pro numero indeterminato.

5. Cæteri vero mortuorum non vixerunt. hoc intelligit de paganis, et infidelibus a tartaris occisis donec consumentur mille anni. i. usq; ad tempora Anti Christi quando resurgent puniendi in anima et corpore. Hæc est resurrectio prima. Secundo refert ad Christia

bianos, quibus competit resurrectio prima. i. gloria
animæ cum exit de corpore ante resurrectionem v
niuersalem: Secunda autem erit, quando resurgẽt
in corporibus gloriosis. et q̃ expers resurrectionis
curi sunt de sua salute. ideo addit beatus et sanctꝰ
qui habet partem etc.

6 In his secunda mors non habet potestatem
sh secunda mors gheena. Sederunt sacerdotes
dei. i. colentes eum charitate perpetua. uel sacer
dotes. i. Principes in suo regno.

cum tyranno

Verum his (sicut et alijs) a capite decimo septimo
usq; ad finem cum sue expositis tamq̃ de rebus iam ex
pletis obstant multa. et multa etiam ex dictis inter
se non admodum conuenire uident. ac proinde
melius ut ipse tyrannus retractans se dicit exponen
t ut nondum impleta, quemadmodum exponunt
doctores sancti. sh de Christo domino, de diabolo An
tichristo, et sequacibus eorum accõmodando sin-
gula singulis. missa pro nunc faciendo multa a-
lia, quæ non uidentur congruere dicta. ut illud cap.ꝝ 19
et in capite eius diademata multa, quod explicati
mancet de Balduino; cum tamen nunq̃ eius impe
rium successerit, q̃ non remanserit paruum, et
sis similia. quamuis doctissimus Aureolus sanc-
expositionem teneat. quapropter ego expositionẽ
sanc doctorũ dimitto, in omnibꝰ adsentiam sanc
ti spiritus edoceri desiderans.

7. Et cum consummati fuerint mille anni. Sic
describit persecutio Antichristi, et proinde mille
anni

42 anni tempus est ecclesiæ usq; ad AntiChristum
Soluet Satanas de carcere suo. i. laxabit 2. Thesal. 2
eius potestas. et seducet gentes, quæ sunt su
per quatuor angulos terræ, qr de omnibus
gentibq aliqui adhærebunt AntiChristo gog. i.
tectum in quo diabolus habitabit) scz AntiCh-
ristus.
8. et magog. i. de tecto scz adhærentes
AntiChristo significat. vide ezech. 38. et
congregabit eos in prælium. scz contra fideliũ contra
9. et circuierunt ciuitatem dilectam
i. Hierusalem, quæ tunc a Christianis habita
bitur ut dictum est ezech. 39. n. et descendet
ignis a deo de coelo. qr ut dictum est. 2. thesa
lon. 2. AntiChristus fulminabit Christo domino
præcipiente a michaele archangelo, et maxima
pars suorum cum ipso peribunt
10. ubi bestia et pseudo propheta cruciab-
untur. i. AntiChristus et bestialiter uiuentes, et
pseudoprophetæ eius per quos seducet populos
11. et uidi Thronum magnum. i. Christi do
mini iudicantis potestatem infinitam. candi
dum. scz ob iudicij claritatem, et iustitiam no
tam omnibq. et sedentem super eum. i. Chris-
tum dominum. a cuius conspectu fugit terra
et coelum. scz qr mutabuntur a statu in quo nunc
sunt. 12. et uidi mortuos magnos et pusillos
stantes in conspectu Throni. scz qr oportet nos om
nes

nes manifestari ante illud tribunal. 2. corint 5. et libri apertisunt. sḡ conscientiarum. et alius liber apertus est. sḡ liber ꝙterna prędes tinationis. qui est Vitæ. et iudicati sunt mo[rt]ui ex his quæ erant in libris. g. d. mors olim secundum opera, sed etiam secundum cogitationes intimas conscientiæ. et resurgent qui mortui sunt in mari et in terra. et gurgum animæ sunt in ignis inferni ghęna „

14. et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis. i. dęmones a quibus mors est causata. vel mors. i. peccato mortis.

cap. 21

Jam nunc describit status ecclesiæ post iudicium primo in generali. secundo magis in speciali.

1. et vidi coelum nouum et terram nouam. i. elementata immutata non quo ad substantiam. sed quo ad modum esse. Primum enim coelum abijt sḡ in melius et mundiorem formæ.

2. et ęgo Joannes vidi ciuitatem sanctam Hierusalem. i. electorum societatem charitate unitam. nouam. sḡ quantum ad corpus gloriam. descendentem de coelo. hoc dicit sḡ animas descendentes de coelo empyreo ut resumant corpora. In quibus iam nullum malum neq; culpæ. neq; pœnæ esset, qui sedet in throno Christi. aut deus trinus et unus nouas facit omnia

5.

5. et dixit mihi scribe quia haec verba fidelis
sima sunt. scilicet ad informationem ecclesiae.

6. et dixit mihi factum est. i. consumatum
est gaudium electorum. ego sum α. et ω. i. ini
tium et finis ut ibidem exponit, quia α. est prima
litera alphabeti graeci et ω est ultima. ego sitien
ti dabo de fonte aquae vivae gratis. quatenus gratia
na, qua meremur gloriam datur a deo gratis. Rom.
11.

9 Et venit ad me unus de septem ange
lis. ex hoc loco aliqui exponunt caput de tem
pore ante iudicium; immo ante adventum An
ti Christi intelligentes per angelum Innocentium
tertium. qui approbavit ordines fratrum minorum
et praedicatorum. sed non videtur ad modum litte
ralis iste sensus. neque quadrant illi verba prope
finem capitis, quamvis praefati auctores conentur
illud probare ex eo quod in fine capitis sequentis, dici
tur. qui nocet noceat adhuc, et qui in sordibus est
sordescat adhuc; et iustus iustificetur adhuc. quod
post iudicium (ut aiunt) non videtur posse intel
ligi. Dicendum igitur est. quod describit ma
gis in particulari statum post iudicium, ac proinde
unus de septem angelis est intelligendus beatus
Iacobus, sicut supra diximus cap. 17. dicens ve
ni ostendam tibi sponsam uxorem agni. i. super
nam Hierusalem. quae est sponsa et uxor eius.

10 et sustulit me in spiritu in montem. quia
non vidit gloriam prout erit in se, sed in aliquo (ut
fieri potest) eam repraesentante. et ostendit mihi
ci

Ciuitatem sanctam Hierusalem descendentē de coelo a deo. sc̄z quantum ad animas ut re sumant corpora.

11. et lumen eius simile lapidi precioso. i. Christo domino lapidi angulari, qui dicit Iaspis qr confortat uisum. et ob multitudinem colorꝝ i. naturæ diuinæ et humanæ et corporis. et similiter dicit Christallus. qr refrigerat sitim et ardorem mitigat. "

12. et habebat murum magnum et altum " i. securitatem diuinæ protectionis. Habentem portas duodecim. i. obseruationem decem mādatorum, quæ in duobus resumuntur. sc̄z amore dei et proximi. et in portis angelos duodecim. qr sc̄z animæ electorum deferunt in coelum per angelorum ministerium. luc. 16. c. et nomina inscripta quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum israel. i. omnium fidelium qui indifferenter sine acceptione personarum admittunt ad regnum coelorum poscentibꝰ meritis

13. ab oriente portæ tres. ab Aquilone portæ tres et occassu portæ tres. qr ab omnibus orbis partibꝰ colligent electi ad ianuas paradysi. "

14. et murus Ciuitatis habens fundamenta duodecim. i. duodecim articulos fidei ad hebr. 11. fides est substantia rerum sperandarꝫ et in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum et agni. i. christi. qr de Christo domino sunt duodecim (aut ut alias diuidunt) quatuordecim

cim articuli fidej. sh3 de ipsius diuinitate et sanc̃
nitate predicati per duodecim Apostolos.

15. et qui loquebat mecum. sh3 angelus. Ha
bebat mensuram arundineam (uel) arun
dinem auream. q.d. mensuram auream simi-
lem arundini. ut metiret ciuitatem. sh3 quã
tam ad spacium intermurorũ contentum. et por
tas et murum. quantum ad eius latitudinem.

16. et ciuitas in quadro posita est. sh3 equi
later. et mensus est ciuitatem de arundine
i. cum arundine aurea. per stadia duodecim
millia. sh3 in uno quoq; latere tria millia

17. et mensus est murum eius. sh3 vbi, nẽ.
~~se dorsum altitudo trium milliũ stadiorum.~~
mensura hominis quæ est angeli. sh3 beati udi
nis. uel q.d. usus est angelus mensura qua solent
uti homines.

18. ipsa uero ciuitas. i. ciuium unitas. aurũ
mundum. per quod significat perfecta charitas
q.d. ciues perfecta charitate uniti. simile uitro
mundo sh3 quod recipit meritus, et exterius lum-
en.

19. et fundamenta muri ciuitatis omni
lapide precioso ornata erãt duodecim lapides
sic positi accõmodante per ordinem ut iacent duo
decim fidei articulis cõsideratis proprietatibus
singulorum lapidum, quæ in auctoribꝰ, et in libꝰ
de proprietatibus rerum, facile uideri, et applica
ri possunt.

21. et duodecim portæ duodecim mã

ga

garitæ sunt per singulas, et singulæ portæ e
rant ex singulis margaritis. Sꝫ forte eiusdem
speciei cum prefatis lapidibus. et platea ciuitatis
aurum mundum ett. sicut dictum est de ciuita
te.

22. et templum non uidi in ea dominus e
nim deus omnipotens templum illius est et agn⁹
g⁹ deus ubi p̄sentialiter, et in seipso colit. in lege
autem ueteri p̄cessit tabernaculum in figura
ecclesiæ. et ecclesia militans figura gestat
ta est triumphantis.

24. et ambulabunt gentes. i. electi. in lu
mine eius. et Reges terræ. i. angeli, quibꝰ
dam et electis regunt, ex quorum salute illis ac
cresct gaudium accidentale. afferent gloriam
suam et honorem in illam. Sꝫ ciuitatem.

25. et portæ eius non claudent per diem
Sꝫ per tempus a passione Christi, quando dictæ por
tæ apertæ sunt, et dominus dixit latroni luce 23
Hodie mecum eris in paradyso. „ „

cap. XX

In hoc ultimo capite describit suprema Hieru
salem quantum ad refectionem ciuium, quæ ni
si per similitudinem ad refectionem corporalem
a nobis intelligi non potest.

1. et ostendit mihi fluuium aquæ uiuæ
i Spiritum sanctum. ut patet Ioan. 7. f. qui
refert beatos per modum dicti potus. Procedé
tem de sede dei et agni. nam Spiritus sanctus a
patre

patre filioq; procedit.

2 In medio plateae eius. sc. ad refruendum
totum consortium beatorum. ~~afferens fructus~~
~~duodecim. i. qui etiam dicuntur fructus spiritus~~
~~ad galat. 5.~~ et ex utraq; parte fluminis. sc.
et Sine inde. lignum uitae. i. Christus dominus
qui secundum diuinam naturam, est ubiq; si
cut et spiritus sanctus cum sint unum in essé
tia. uel ex utraq; parte fluminis, q. Christus
dominus inq;tum deus est principium spiritus
sancti; Inquantum uero homo est a spiritu s.to
afferens fructus duodecim. qui sc. sunt fruc
tus eiusdem spiritus sancti ad galat. 5. et ex con
sequenti patris et filij, q. opera trinitatis ad ex
tra sunt indiuisa. Per singulos menses. men
sis apud hebraeos incipiebat a nouilunio. et ita
per singulos insinuat continuatio nouitatis gau
dij. i. gaudium nouum semper manens in no
uitate sua. et folia ligni ad sanitatem gen
tium. i. Verba praedicatoris Christi, quibus gé
tes per orbem dispersae conuersae sunt ad fidem.
uel gentium. i. electorum in patria. q. d. ad cō
solationem electorum.

3. et omne maledictum non erit amplius
hoc ideo dicit q. in conuiuijs hominum solent
laxari linguae ad malum: sicq; punitus est di
ues ille epulo in lingua, luc. 16. at in conuiuio
coelesti est semper gratiarum actio. et sedes dei et

ag

agni in illa erunt. q̃ in illa maxime lucet
dei et agni maiestas. & ſerui eius ſeruient il
li. i. angeli ſeruient illi.

4. et uidebunt ~~~ faciem eius. & nomen
eius in frontibus eorum. i. p̃ſeferent illud

5. et regnabunt in ſęcula ſęculorum. q̃ ſo
uire dei regnare eſt. nec diem deſinui.

6 et dixit mihi hæc verba fidelissima sunt
Hæc eſt ultima pars principalis Suius libri, q̃
ponit in fine per modum epilogi.

10. et dixit mihi ne signaueris verba
prophetæ libri Suius. i. ne occulte omnino
intellectum eius. tempus enim prope eſt. i.
impletus finem instat.

11. qui nocet noceat adhuc. i. nocebit. et
qui in sordibus eſt ſordeſcat adhuc. i. ſordeſ
cet optatiuus p̃ imperatiuo. et ſimiliter pro
Iuſtus et ſanctificandus addit. qui iuſtus eſt iuſtifi
cet, i. iuſtificabit. & ſanctificet. i. ſanctifica
bit. q. d. qui male viuunt nocendo proximis=
uel ęndo ſeipſos. & qui bene uiuunt bene
faciendo alijs. et caſte et pure ſe habendo ad ſe
met ipſos ulterius in bono aut malo proficiunt
tendere.

12. ecce uenio cito, ut ſupra.

16. ego Ieſus miſi angelum meum teſtifica
ri uobis hæc in eccleſia. ſ. p̃ premia bonorum et
punitionem malorum. ego radix et genus dauid

i. principium david inquantum deus, et degenere eius inquantum homo sum. Stella splendida et matutina. i. illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Joannis. 1.

17. et spiritus et sponsa dicunt veni. Sh spiritus sanctus facit iustos dicere veni domine ad iudicium. vel q̄ quemadmodum in Incarnatione missus est à patre et spiritu sancto (inquantum homo) sic in die iudicij mittet ab utroq̄. et sponsa. i. ecclesia dicit veni domine sh ad retribuendum meritа omnibꝫ. et qui audit dicat veni. sh quia audit ab spiritu sancto per inspirationem, vel ab ecclesia per predicationem. et qui sitit veniat. sh qui sitit gloriam veniat per gratiam. et qui vult accipiat aquam vitæ gratis. sh quatenus gratia datur gratis cui de iure redditur gloria.

18 contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius si quis apposuerit ad hæc. sh aliqua, quæ discrepent a veritate euangelij, sicut fecit Ebion et Cherinthus hæretici, qui circa illa tempora fuerunt negantes Christum dominum ante mariam fuisse. nec non et his interdicit sacris doctꝫ ibꝫ, ut additis verbis explicent hanc et alias scripturas sanctas.

20. Dicit qui testimonium perhibet istorum sh Christus dominus etiam venio cito amen. i. vere et realiter aduentus meus instat ad mortem uniuscuiusq̄ in particulari. et ad iudicium vniuersale. Amen. iterata affirmatio. Veni domine Jesu verba sunt Joannis. Ect. Amen ~

~ Laus Vni et trino ~

Auctores ex quibus precipue in
predicts quatuor libris dicta
collegimus sunt quisequunt

- Sanctus Hieronimus
- Divus Thomas
- Hugo de sancto Victore
- Rupertus
- Beda
- Lyranus
- Abulensis
- Iosephus
- Franciscq a Ribera
- Aria montanus
- genebrardus
- Iansenius
- Oleaster
- Calixtus Placentinq
- Laurctus ~
- Aureolus ~
- Sixtus senensis
- D. Augustinus
- Hector Pintus
- Bzcardq Alimanq

Index eorum quæ in hoc volumine continent.

In libro primo

capite primo per duos ff. invitatus ad sacram paginam. q. est mons multiplex. q. ulte exornatus nibq Rethoricis, et tropis locutionibq.

capite. 2. per. ff. ex. commendatu sacre scripture in speciali; q. est cubus, mons, et domus. et de decem regulis exponendi eam.

cap. 3. per ff. tres divisu biblie in octo partes principales

capite 4 per ff quinq divisu prime partis scripture sancte, que est politica.

capite. 5. per ff. octo divisio secunde partis que est Systorica

capite. 6. per ff tres divisu tertie partis, que est Symmodica, poetica, et decantatiua.

capite. 7. per ff. duos divisu quarte partis, que est dialectica et disputatiua.

capite. 8. per ff. duos divisu quinte partis, que scripture sancte, que est monastica, ethica et consultatiua

capite. 9. per ff. duos divisu sexte partis que est prophetica.

cap. 10. per ff. quatuor divisu septime partis sic testimonialis, uel nou testamenti.

cap. 11. per. ff. unum divisu octaue partis et ultime que est epistolaris, et destinatiua

capite. 12 per ff duodecim alia divisu sacre scripture

q. et librorum ipsius. In qua considerat quantum ad nomen, quantum ad causam, quantum ad definitionem, quantum ad sensum, quantum ad cognitionem acquirendam ex ea, quantum ad directionem, et quantum ad distributionem librorum. de versionibus et interpretibus eiusdem sacre scripture, numerus librorum ipsius proponit, qua duplex causa eius dem, de diffinitione eius et sentiq. et de mundi etatibus sub tutella iudicum, Regum Pontificum, et aliorum iudicum post captiuitatem babylonicam. de eadem sacra scriptura quantum ad ueteris testamentum, quantum ad cognitionem ex ea acquirendam; notando ordinem, finem ipsius. et distributionem librorum in eis teris testamenti procedendo per singulos.

capite 13. per §§. 33 quinq. prima pars principalis librorum ueteris testamenti. §q legalium geneseos. exodi. leuitici. numeri. et deuteronomij precipue de numero mansionum usq; ad terram promissam.

capite 14. per §§. 33. Secunda pars principalis §q librorum Ystorialium ubi probat q tota hui tota sacre scripture est Ystoria de decem factis quatuor fundamentis. de libro Iosue et de his que continet, ut pote de sortibus, quae tribubus contigerunt. et assignate sunt. de libro iudicum. ubi iudices numerant, et gesta eorum. de libro Ruth. de Primo Regum et de ineis contentis. de libro Secundo regum et de ineis contentis. de libro tertio regum et de ineis contentis; de libro quarto re-

gum

gum et de ineo contentis. pgo pice de numero
regum Iuda et Israel. de libro paralypomenõ
primo, et de ineo contentis; de libro secundo pa
ralypomenon, et de ibi contentis. de libro pri-
mo esdre. et de his quę continet. de libro secun
do esdre, et de libro Negmię. qui secundus es
dre dicit. de libro Thobię et de his, quę conti
net. de libro Hesther et de ineo contentis. de
libro iudith et de ineo contentis. de libro Iob
et de ineo contentis. de libro primo machabę
rum. et de his quę continet. de libro secundo
Machabęorum. De diuisione methodica librorũ
Scripturarum.

capite. 15. per §§ sex. de libris sapientialibꝰ
inter quos psalterium annumerat. De quo primo
agit eius diuisione ꝓposita. de libro proverbio
rum. et eius diuisione. de libro ecclesiastes
et eius diuisione. de cantico canticorum, et eius
diuisione. de libro Sapientię et eius diuisione. de
libro ecclesiastici et de eius diuisione.

capite. 16. per §§. duodecim. de quarta parte
principali librorum ueteris testamenti §b pro
phetaliorum: et primo de libro Isaię, et eius exac
ta diuisione. de libro Hieremię et eius exacta diui
sione. de libro threnorum et de eius diuisione
de prima lamentatione. diuisio secundę Lamẽ
tationis. diuisio tertię lamentationis, diuisio
quartę lamentationis. diuisio oratonis Hieremię.
alia libri Hieremię diuisio breuior. Diuisio libri
Baruch. diuisio Ezechielis, diuisio Danielis.

capite

cap. 17. diuisio libri duodecim prophetarum
slz Osee. Joelis. Amos. Abdie. Jonę. michee. Na
hum. Abacuc. sophonię. Aggei. Zacharię. et
malachię. per ss 12.

cap. 18. per. s unicum. epilogus veteris testamẽ
ti. qui armoniam. et correspondentiam cum nouo
indicat.

cap. 19. per ss. undecim de nouo testamento et
eius consideratione quo ad nomen. quo ad conti-
nuationem cum veteri quo ad conuenientiam.
quo ad in eo contenta. typos et figuras euangelis
tarum. de clauibus eiusdem. et regulis exponẽ
di sacram scripturam. de continuatione aliorum
apostolicorum cum euangelio. de fine et ordine
temporis epistolarum Pauli. distributio libroꝝ
legalium noui testamenti slz euangeliorum.
diuisio hystorialium. qui sunt acta apostolorum.
diuisio sapientialium slz epistolarum Pauli. Jaco
bi. Petri. Joannis. et Judę. Liber ꝓphetalis slz Apo
calypsis. et eius diuisio.

cap. 20. per ss. 21. diuisio specialis euangelij se
cundum matthęum iuxta 21 ꝓprietates prędictas
á prophetis de futuro Christo domino

cap. 21. per ss. 20. diuisio specialis secundum Mar
cum. iuxta viginti aliás conditiones repertas in
Christo domino.

cap. 22. per ss. sex diuisio specialis secundum lucã
iuxta sex conditiones eiusdem Christi domini

cap. 23. per ss. quatuor specialis diuisio secundum

Joan

Joannem iuxta quattuor partes precipuas
cap. 24. per §§. 9. diuisu octaue partis sacre
scripture, que est epistolaris. diuisu specialis altiu
apostoliu, ubi nomina apostolorum annectun
t. et loca eis ad predicandum assignata referunt
et nomina septuaginta duorum discipulorum.
cap. 25. per §§. 5. diuisu speciales epistole ad Ro
manos.
cap. 26. per §§. 10. diuisu specialis prime epist
le ad Corinthios.
cap. 27. per. §§. 24 diuisu specialis secunde ad Co
rinthios
cap. 28. per §§. quinq; diuisu specialis epistole
ad galatas
cap. 29. per §§. 9. diuisu epistole ad ephesios
cap. 30. per §§. 8. diuisu specialis epistole ad=
Philippenses.
cap. 31. per §§. 10 diuisu epistole ad colossenses
cap. 32 per §§. 4 diuisu epistole prime ad thessa
lonicenses.
cap. 33. per §§. 3. diuisu epistole secunde ad Ther
salonicenses.
cap. 34. per §§. 7. diuisu prime ad Thimotheu
cap. 35. per §§. 9. diuisu secunde epistole ad
Thimotheum.
cap. 36. per §§. quinq; diuisu epistole ad Titum
cap. 37 §. unico diuisu epistole ad Philemonem
cap. 38 per §§. 13 diuisu epistole ad hebreos speci

alis et diffusa

cap. 39 per ss. 19 de septem epistolis canonicis et specialiter de Jacobi epistola

cap. 40 per ss. 3 de prima canonica Petri.

cap. 41 per ss. 3. de secunda canonica Petri.

cap. 42. per ss. 9. de prima canonica Joannis

cap. 43 per ss. 8. de secunda canonica Joannis

cap. 44. s. unico de tertia canonica Joannis.

cap 45 per ss. 3. de epistola canonica Jude

cap. 46 per ss. 10. de libro Apocalypsis specialis diuisio et primo de prima visione, et deinceps p ordinem de aliis quinq3. cum epilogo Joannis, in quo ostendit sui libri auctoritatem.

cap. 47. s. unico ponit epilogus totius diuine scripture septimembris.

cap 48. per ss. 13. de Historia ab Adam usq; ad Christum dominum breuis epilogus, cum Herodis successione. In quo capite in fine sunt decem egyptiplagis carmina

in genera G

~ Index eorum quę in secundo libro continẽ per. ïï capita ~

cap. 1. per ff. 3. Chronographia ex textu sacrę scripturę. tabula Chronographica iuxta hebręorum computationem per sex mundi ętates

cap. 2. per ff. 19 de locis hebraicis secundum. d. Hieronimum.

cap. 3. per ff. 16. Index ciuitatum, urbium uel oppidorum, ordine alphabetico, Index locorum desertorum, quę supra dicto tractatu continentur Index castrorum, siue loca castrorum, nomina villarum, nomina vicorum uel viculorum, regionũ vallium, montium, collium, petrarum, mariumq; fluminium, torrentium, fontium, puteorum, turriurn

cap. 4. per ff. 15. Index locorum quę singulis tribubus obtigerunt

cap. 5. per ff. 3. de eisdem nominibꝰ diuersorum locorum, de diuersis nominibꝰ eorundem; de similibus nominibus diuersorum, quę eadem per errorem existimari possent

cap. 6. per ff. 5. Loca quę Josue dux inter alia specialiter oppugnauit regibus occisis. Item loca quorum pristinos habitatores filij Israel (terra promissionis obtenta) expugnare, et expellere non ualuerunt. loca uel ciuitates fugitiuorum. nomina idolorum, nomina quędam extrauagantia prędicti tractatꝰ

cap. 7. per ff. 15. Loca peregrinationis sanctę terrę

per

per Iudeam breui epylogo concluſa. cum laudi
bus Hierusalem, et Bethlehemitici ruris ex eodem
Sancto Hieronimo epiſtola 59.

cap. 8. per ss. 17. deſcriptio Syriæ ex Sixto Placé
tino et Brocardo Alimano

cap. 9. per ss. 22. ordine alphabetico de genealo
gijs virorum et mulierum in ſacra ſcriptura. cũ
quibuſdam notabilibꝫ ad earum intelligentiam

cap. 10 per ss. 20. de phraſſibus ſacræ ſcripturæ
ordine alphabetico ~

cap. 11. per ss. 3. de locis ſacræ ſcripturæ antichrime
nis, ſinecqꝫ interſe ſe oppoſiti uident, tripertitum
opuſculum. ſcz ex ueteri testamento. ex euange
lijs, et ex epiſtolis Pauli.

cap. 12. per ss duos de præceptis populo hebræo ex
Gebris tum affirmatiuis qꝫ negatiuis, quorum af
firmatiua ſunt numero. 278. negatiua uero. 365.

In

Index eorum quæ tertio libro continẽtur

cap. 1. per ss. 4. de lingua hebraica, et chaldæa. de linguarum cognitione an sit necessaria. de interpretibus veteris et noui testamenti. et de auctoritate nostræ uulgatæ editionis.

cap. 2. per ss. 3 de multiplici sensu sacræ scripturæ

cap. 3. per ss. 7. de auctoribus sacrorum librorum. et temporibus, quæ continent, de libris canonicis ueteris testamenti primi ordinis.

cap. 4 per ss. 2. de libris canonicis primi ordinis noui testamenti

cap. 5. per ss 4. de libris canonicis veteris testamẽti secundi ordinis, cum suma omnium librorum prædicti veteris testamenti, et eorum numeris.

cap. 6. per ss. 3. de libris canonicis secundi ordinis noui testamenti. et de libris apocryphis sacræ scripturæ insertis.

cap. 7. per ss. 2. de libris veteris testamenti amissis quorum mentio est in ipsa sacra pagina. ex quibus integræ fidei testimonia afferuntur. De testimonijs quæ afferunt ex humanis auctoribus in veteri testamento, et quam auctoritatem habeant.

cap. 8. per ss. 2. de prophetarum expositione et intelligentia, et eorum contemporaneitate

cap. 9. per ss. 5. cathalogus et tempora Regum Iuda, quorum tempore floruerint prophetæ. cur minores sic dicti? cur quidam eorum nomina parentum patriæ, simul et tempus inquo, et urbes contra quas prophetarunt expresserint.

cap.

cap. 10. per ss. 5. de quibus mensibus sacra scrip=
tura loquat. de septuaginta annis captiuitatis ba
bylonicę. et de annis desolationis urbis Hierusalē.
qui uerigz fuerunt septuaginta, quamuis inter se
confundi apud auctores uideant. de annis quib9
filij Israel errauerunt in deserto. utrum 40. an
42 fuerint? an euangeliste fuerint quandoq me
moria lapsi?

cap. 11. per ss. 6. de Regno Assyriorum. et quatuor
monarchijs. de historia Iudith. de Nino in Baby=
lone regnante. de Cerethi et Phelethi. de pace pro
missa Christi tempore.

cap. 12. per ss. 5. Utrum decem tribus de captiuitate
redierint? de Helias Thesbite. de regno aut impe
rio grecorum. de hebrgis unde sic dicti?

cap. 13. per ss. 5. de Idumeis, quinamsint et utrum
fuerint totaliter destructi, a Iudeis uel alijs? Iudei
quando conuertendi sint ad Christum? de valle iosa
phat. quid sit in psalmis Lamnaseah. uel victorij?

cap. 14. per ss. 4. num malachias fuerit esdras?
q in sacra scriptura pro nominibz propriis soleat po=
ni eorum interpretatio. quid significet nouissimū
tempus? quid onus?

cap. 15. per ss. 3. de duabus rationibus exponendi
prophetas. sb aut de populis Iudeorum, aut de eccles
sia, inter quas media uia tenenda est. de sensu pro
phetarum, que non implent; et de duplici modo
quo mens prophete a deo instruit

cap. 16. per ss. 6. Vñ sacrificia ueteris legis tantum
fue

fuerint a deo permissa, an uero simul et præcepta
et grata? an misericordia sit preferenda sacrificio?
vtrum Sarepta sit gallia? an dies sæculi idem sint q
dies antiqui? an id quod in figura dicit contigisse
duos habeat sensus literales? et ibidem vtrum eadē
verba possint idem significare literaliter, et allego
rice. de Sellach siue Salon Abacuch. 3. et sæpe
in psalmis. vtrū aliqua defuerint templo secundo
de his, quę fuerunt in primo?
cap. 17. per §§. 5. Aggęi 2. de gloria domus nouis
sime priuś q̃ primæ. de terremotu Amos. 1. quid
nomine Tharsis significet? q prophetæ transeunt
de litera ad spiritum. cur suas prophetias onus
visionem, et verbum appellent.
cap. 18. per §§. 4 de Zacharia vtrū sit ille de quo
math. 23. de Zorobabel an fuerit filius Salatiel?
q sensus scripturæ non est colligendus ex nudis x
bis sed ex antecedentib9 et consequentib9. q sa
cra scriptura non utit inflatis humanę sapientię
verbis.
cap. 19. per §§. 3. de expositione sacrę scripturę
quam notatoriam appellant. de notis literatis et
illiteratis, et de titulis exponendi sacra uolumīa.
cap. 20. per §§. 14 ordine alphabetico de hebrais
mis pro intelligentia sacræ scripturę notandis
cap. 21. per §§. 3. de alijs hebraismis et primum
de pertinentib9 ad nomen. de hebraismis perti=
nentib9 ad aliam orationis partem scʒ ad verbū.
et deinde de hebraismis ad reliquas orationis par
tes expectantib9

cap.

cap. 22 per ꝟꝟ. 2. de schematis, figuris, et tropis
sacræ scripturæ.
cap. 23 per ꝟꝟ. 6. de ponderibus et mensuris. de
explicatione quorundam nominum; et de sortib9
specialiter, de quibus 2. reg. 23.
cap. 24 per ꝟꝟ. 7. de loco ubi offerebant sacrificia
ab exitu de Egypto usq; ad fabricatum templum
a Salomone. de tabernaculo per moysem in de
serto constructo. de arca in qua moyses legis tabu
las collocauit. de Pontificibus hebræorum. de ves
tibus sacerdotum, maxime summi Pontificis. et de
sacrificijs hebræorum, et animalibus in lege pro
hibitis.
cap. 25 per ꝟꝟ. 10. de diuersis generibus musicor9
ex sancto Hieronimo. de templi Salomonis fa
brica. de septem diebus creationis mundi.
cap. 26. per ꝟꝟ. 4. de urbe Salem. quis fuerit
melchisedech. de locutionibus domini ad Abrahã
mum, genes. 11. et 12. de sermone quem habuit
Achior coram Holoferne. et de Thare patre Abra
hæ ex diuo Augustino. de nino Rege Babylo
nio. q̃ progenies Chaim aquas fuerit diluuij ex
tincta. de duplici baptismo in ueteri pontificijs. quo
pacto cęremonialia dicant legitimum sempiternũ.
quo modo moyses sacerdos. Num usura fuerit he
bræis licita. q̃ non quidquid prophetabatur
erat ab spiritu prophetico. q̃ triplex esset animus hy
pocrite, q̃ sanus, et emergens. de septem diebus geneſe
os. de duodecim filijs Iacob. ~~de Henoch~~.

cap.

de Henoch et ^

cap. 27. per 88. 10 ^q tertiâ mundi ętate primoge
niti Pontificatum gerebant. de Heliezer misso in
messopotamiam. de spelunca sepulchri patrum. de
egressu Jacob de domo patris sui. de Bethel seu luza.
de voto a Jacob emisso. num Thare et filij eius
coluerint idola? de puteo iuramenti. de puerisoc-
cisis a Pharaone in ęgypto, et plagis. de Hebron
et sexaginta filijs eius. q; antequ extensis et eleva-
tis manibus orabant. de cubitis usualibo et geome
tricis. q; licentia data a Cyro de reedificatione tem
pli fuit conditione apposita ut fieret duplo minus
q; fuerat. de 46 annis quibus templum edificatū
est. de Josue castitate. de inauribo ismaelitarum.
de Samsonis electione in iudicem. de armis Saulis
ad Dauidem. de correptione Samuelis contra saulem.
^ malze ^de Thamar pregnante ducta in uxorem a Davide. de
causa divisionis regni Davidis. de sumptibo templi
Salomonis. num Salomon salutem fuerit adeptus?
de Senacherib. de Regno Syriae. q; Babylonia dicta
sit Senaar. de successoribus in regno Persiae. de pro
genie Iudith. de Cambyse. de modo regiminis hebr
orum tempore castę Susannę. de Rege Balthasar seu
Balsasar. q; ungebant Reges, sacerdotes et prophe
tę. de oleo dictae unctionis. de cessatione prophetā
rum in populo hebreo. de septuaginta interpreti
bus tempore Ptolomei Philadelphi. de Historia quo
nam tempore contigerit ex genebrardo. de Sustona
esther. de sacrato igne Leuit. 9. de arca testamen
ti, tabernaculo, et altari tempore captiuitatis. de
partibus orbis, quę singulis apostolis obtigerunt ad
eua

Euangelium prædicandum.

cap. 28. per ss 9. de septuaginta hebdomadibus Danielis. de concordia geneseos. 15. cum exodo circa peregrinationem filiorum israelitarum ægypto. de vice Abia. Luc. 1. de Baynam Arphaxat et Sale. ex genesis. 11. et Luc. 3. de loco paradysi terrestris. et quatuor fluminibus ipsius. exponitur eius genesis 49. non auferet sceptrum de Iuda etc. de translatione Patrum in Sychen actorum. 7. ex sancto Hieronimo. de alphabeto hebræorum ex eodem. de decem nominibus dei ex eodem.

cap. 29. per ss 3. de tribus vocibus. sb Alleluya. Amen. et Maranatha ex eodem sancto Hieronimo. de generibus leprarum ex eodem. de vocē diaspora ma ex eodem. et de decem tentationibus quibus populus israeliticus dominum irritauit. de tribus vicibus. quibus Reges Assyriorum decem tribus invasere. et de alijs tribus quibus Nabuchodonosor duas tribus invasit. q; Ezechiel a cap. 40. intelligendus est de visione imaginaria. q; castra israelitica diuidebant in castra deitatis. castra sacerdotum. et castra populi. de intelligentia Apocalypsis. 13. computet numerum bestiæ etc. de structura arcæ Noe iuxta diuersos auctores.

cap. 30. per ss. 42. de quadraginta duabus mansionibus filiorum israel per Heremum ex S^to Hieronimo

cap. 31. per ss. 4. q; deus sit unus. et de confutatione Sectarum, et deorum gentilium. idem probat auctoritate philosophorum. de prophetarum vaticinijs expectantibus ad præcipua Christianæ fidei misteria maxime

xime de Christo domino. de utriusq; testamenti ꝯ sonantia. et primum de conceptione mexie, et infantia ipsius.

cap. 32 per ss 17. de confutatione sectarum et demonstratione euangelij. de Balaam prophetante gentium, et de sybillinis oraculis.

cap. 33. s unica elenchus capitum omnium euangelistarum.

cap. 34. per. ss. 4 de genealogia Christi domini secundum matheum. et secundum lucam cum explicatione eius dem. de progenitoribus Christi domini a salathiele et deinceps ex stirpe nathan et de fratribus domini grauiter intelligendis aut. de forma prestanti virginis sanctissime deipare.

cap. 35. s. unica summa capitum concordantie Jansenij. quibus breuiter comprehendit tota ꝙ de Christo domino est euangelica hystoria

cap. 36. per ss. 22. discursus ante Christi domini et rerum ab eo gestarum cum temporis ratione, potissimum a baptismate usq; ad ascensionem ipsius.

cap. 37. per ss. duos. kalendarium hebreorum iuxta ordinem anni sacri. et kalendarium eorumde hebreorum iuxta ordinem anni uulgaris.

cap. 38. per ss. 8. de Bibliotheca ueteris testamenti reparatione. de Bibliotheca interpretatione, et uarijs librorum nominibus. de fructu quem sacra scriptura ex alijs scientijs capiat, quid alijs prestet? et de lex circumstantijs, quibus res significate discerni mystice, et primum de tribu, quae sunt res, persona, et numeri. de numeris sacre scripture nouem modis sig

m

significanter69. de tribus alijs circumstantijs 8bz=
locis, temporibus, et gestis sacrq scripturæ presertim
in Systorijs. et specialiter sūmatim de Herodis
nomine, et successione. iuxta Hugonem de sanc
to Victore.

cap. 39 per ss. 10. de septem artibus liberalibus in
gredientibus in ecclesiasticum triclinium sacræscrip
turæ ex Ruperto.

cap. 40. per ss. 2. de gestis a Christo domino breui
ter per ordinem. → et enumerant figuræ et thro-
pi quibꝫ iuxta Bedam specialius sacra scriptura uti
solet.

In quarto libro per ordinem continet
breuissima expositio omnium horum sacræ
scripturæ a principio geneseos usq; ad finem
Apocalypsis. quæ expositione indigere uisa sunt.

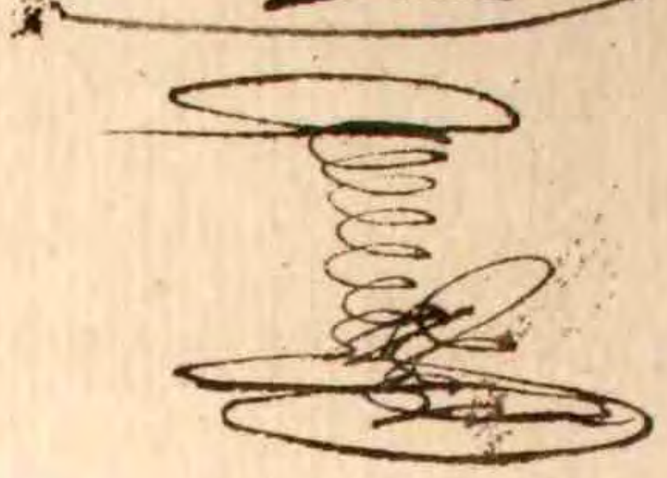

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

516

520

520

S 234

525

252

526

53.2

533

283

536

238

SHO

541

542

5972

544

Plate

546

402

545

IIII.

T pot
plac
tner.
Inf
CI

7.cum dominu
us reges terre
Sis an ab
Genis.

llige nõ quer-
rat tñ intellige
do. Et ideo sen
preferitim cum
d sciam itelle-
te aials.
ma. Arti. 3.
Sic procedit,
Videtur qd
m non hperit
s. Dic. enim
usio non dice-
m. Non autem

Art

ni, ⁊ ille serua
s habēs difficu
sisteret eētial
se'ex pte subiec
arti' eleuar
ale scie

nal